

UNIVERSITY OF ARIZONA

39001003365205

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

V, 32
Odpovědní redaktori

pro filologii slovanskou:

Jan Gebauer a Jaroslav Vlček,

pro filologii klassickou:

Josef Král a Frant. Groh.

ROČNÍK TŘICÁTÝ DRUHÝ.

V PRAZE.

Tiskem České grafické akc. společnosti »Unie«.

1905.

Obsah ročníku třicátého druhého.

Pojednání.

	Strana
Forum Romanum a sacra via. Referuje L. Brtnický . . .	1—12, 81—96
Ke kritice některých ód Horatiových. Podává Otakar Jiráni	12—19, 96—102
Zenská otázka v V. a IV. stol. před Kr. Napsal Karel Müller	161—193
Achilles či Achilles Aristarchi? Příspěvek k tragoediím En-	
niovým. Napsal O. Jiráni	194—199
O Catonových Origines. Napsal Tomáš Hrubý	199—207
O Kretě předhistorické. Napsal Em. Peroutka	321—331, 401—415
Kdy a kým sepsána byla báseň Aetna? Napsal Ferd. Vaněk	332—346
Prolog Terentiova Heautontimorumena. Napsal Jos. Hruša	415—422
Alexander Nikolajevič Pypin (1833—1904). Nástin jeho ži-	
vota a práce. Napsal J. Polívka	19—40, 103—119, 208—221
Daktylský rytmus v básních Bezručových. Podává Karel	
Wenig	122—124
Klácelova »filosofie řeči české« a spor jí vznícený. Příspěvek	
k dějinám blouznění o jazyce. Napsal St. Souček	222—258, 346—376, 428—450
Ruské vzdělání Chalupkovy básně »Mor ho!« Podává J. Po-	
lívka	422—427
Archiv literárně historický:	
XIV. Z korespondence hr. A. F. Mitrovského. Podává	
dr. V. J. Nováček	40—47, 124—130
XV. Příspěvek k dějinám censury za arcibiskupa Anto-	
nína Brusa. Podává Fr. Tischer, kníž. arcib. konsi-	
storní archivář	258—271, 376—379

Úvahy.

Strana

L. Brtnický: Ch. Huelsen, Das Forum Romanum, seine Geschichte und seine Denkmäler	47—48
L. Brtnický: Eugen Petersen, Comitium. Rostra. Grab des Romulus	48—49
O. Jiráni: Ennianae poesis reliquiae iteratis curis recensuit J. Vahlen	49—51
O. Jiráni: Q. Ennio, I frammenti degli Annali, editi e illustrati da L. Valmaggi	51—52
O. Jiráni: Q. Horatius Flaccus. Oden und Epoden erklärt von Luc. Müller	52—55
Jos. Němec: Alois Holas, Přípravy k XXI. knize dějin Liviových. — Týž, Přípravy k XXII. knize dějin Liviových	55—56
O. Jiráni: Attilio De-Marchi, Il culto privato di Roma antica. II. La religione gentilizia e collegiale	130—131
K. Wenig: Friedrich Cauer, Ciceros politisches Denken	131—133
T. Snětivý: G. Suetonia Tranquilla Životopisy XII císařů římských. Přeložil V. Kubelka	133—142
E. Peroutka: V. Buzeskul, Введение въ ист. рія Греція	272—273
L. Brtnický: Ferd. Noack, Homerische Paläste	273—275
F. Čáda: Adolf Menzel, Untersuchungen zum Sokrates-Processe	275—276
J. Brant: Richard Heinze, Virgils epische Technik	276—281
O. Jiráni: G. W. Paschal, A study of Quintus of Smyrna	281—282
Jos. Zubatý: Die Demonstrativpronomina der indogermanischen Sprachen. Eine bedeutungsgeschichtliche Untersuchung von Karl Brugmann	282—295
Jos. Zubatý: Dorer und Achäer. Von Richard Meister	295—299
O. Hujer: W. G. Hale and C. Darling Buck, A Latin grammar	299—301
Rud. Kníže: Limen Indicum. Avviamento allo studio del sanscrito per F. G. Fumi	301—302
F. Čáda: Dr. Ernst Horneffer, Platon gegen Sokrates	379—381
J. Brant: Friedrich Falbrecht und Franz Sommer, Über den Unterricht in der bildenden Kunst am Gymnasium II. — Franz Sommer, Über den Unterricht in der bildenden Kunst am Gymnasium III.	381—383
R. Schenk a F. Groh: T. Maccia Plauta Mostellaria. Přeložil Jan Lad. Čapek	383—388
O. Jiráni: Oskar Jäger, Homer und Horaz im Gymnasial-Unterricht	450—452
O. Jiráni: A. Hauvette, Archiloque sa vie et ses poésies	452—454
J. Brant: Hermann Ubell, Phidias	454—455
E. Peroutka: J. P. Mahaffy, The progress of Hellenism in Alexanders empire	455—456
K. Wenig: Friedrich Leo, Der Saturnische Vers	457—459

Jos. Straka: Xenofontovy drobné spisy. Přeložil Dr. Karel Müller	459—464
R. Kníže: Buddhismus. Napsal Alois Lang	464—465
V. Sládek: Homéros. Příběhy Odysseovy. Z Odysseie přeložil Otmar Vaňorný	465—466
E. Smetánka: Václav Vondrák, O původu Kijevských listů a Pražských zlomků a o bohemismech v starších církevně-slovanských památkách vůbec	57—60
E. Smetánka: Ignác Hošek, Nářečí českomoravské	60—63
E. Smetánka: Quido Hodura, Nářečí Litomyšlské (Dialektologie)	63—67
J. Polívka: Literatura religijná w Polsce średniowiecznej. Skrešlil Aleksander Brückner	143—151
J. Máchal: Karel Jaromír Erben. Veškeré spisy básnické. Vy-dání kritické. Uspořádal Jaroslav Sutnar	151—152
A. Novák: Josef František Smetana, Básně	302—307
A. Novák: Jirí Karásek ze Lvovic, Impressionisté a ironikové	307—310
Jirí Horák: М. Сперанскій, Заѣты двѣнадцати патриарховъ въ старинной чешской письменности. Оттискъ изъ Сборника въ честь В. И. Ламанскаго	310—312
J. Máchal: И. И. Замотинъ, Романтизмъ двадцатыхъ годовъ XIX. ст. въ русской литературѣ	312—314
O. Hujer: Dr. Ant. Beer, Kleine Beiträge zur gotischen Syntax	314—315
Oldřich Hujer: A. Leskien, Handbuch der altbulgarischen (alt-kirchenslavischen) Sprache	389—390
V. Lacina: Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého. Vydal Dr. V. Flajšhans	466—472
J. Polívka: Корреспонденция Якова Головадького в лѣтахъ 1850—62. Выдал Др. Кирило Студинскій	473—475
A. Kraus: Dr. Antonín Beer, O stopách vlivu německého v češtině staré	475—476
A. Kraus: G. E. Lessing, Mína z Barnhelmu. Přeložil Josef Kratochvíl	476—477

Hlídka programů středních škol.

Václav Sládek: Z vítězných zpěvů Pindarových v rhytmech původních přízvukně podává Václav Veverka	67—68
R. E. Karras: Jezdci. Komoedie Aristofanova. Přeložil Aug. Krejčí	68—71
R. E. Karras: Dionysiův neb Longinův spis »O vznešenu slovesném«. Přeložil Václav Sládek	71
Karel Wenig: Daniel Seidl, Rozbor Demosthenovy řeči proti Androtionovi	71—73
Ferd. Vaněk: Básně Catalepton přičítané P. Vergiliovi Maro-novi. Napsal Rudolf Neuhöfer	73—74

Ferd. Vaněk: Studium řeckého jazyka na gymnasiích. Napsal red. Jan Šafránek	75
Jos. Straka: Jan Placek, Příspěvky k výkladu vět vedlejších u Caesara dle nauky o samostatném a vztahném užívání časů	152—153
L. Brtnický: Jan Zeman, Z Catanie ke krateru Aetny. Vzpomínka na cestu po Sicilii	153
L. Brtnický: Fr. Jezdinský, Antický vkus. Úvaha na základě studijní cesty do Řecka	390—391
L. Brtnický: P. Bedřich Dušek, Dvoji Řím	391—392
O. Hujer: Ferdinand Hoffmeister, O nominálních a pronomi- nálních ablativích na d ve staré latině	392—393
R. E. Karras: Josef Němec, Několik epigramů Martialových v přízvukném překladě	393—395
Jos. C. Čapek: Logický rozbor čtyř dialogů Platonových. Na- psal Dr. Josef Sedláček	477—478
E. Smetánka: František Hanus, Příspěvek k vokalizmu pod- řečí litovelského	75—76
O. Hujer: Ant. Kudrnovský, Přípony s- v-	153—156
Ant. Beer a E. Smetánka: Oldřich Hujer, Dissimilace souhlásek v češtině	395—397
Drobné zprávy	76—80, 156—160, 315—320, 397—406, 479—480

Forum Romanum a sacra via.

Referuje L. Brtnický.

Římské forum a jeho nejbližší okolí je skoro po šest let předmětem výkopů a zkoumání, jimiž celá řada nových věcí vyšla na jevo a po nichž plány fora, jak po roce 1885 jsou vydány, potřebují doplnění a oprav. Řada výzkumů je tak značná, že není od místa, je sestaviti a přehlédnouti. Bude nám při tom referovati nejen o věcech jistých a péčí archaeologů vyložených, nýbrž i o mnohých nejistých a záhadných; neboť kopání někdy, místo co by lépe objasnilo minulost, vede k otázkám, k nimž nepodaří se nalézti odpovědi.

Na podzim r. 1898 věnována troskám fora pečlivá pozornost. Srovnány byly architektonické úlomky po foru rozptýlené a skládány, pokud to bylo možno, k pomníkům a budovám, k nimž náležely. Někde vykonána také rekonstrukce. Tak zbudována z materiálu částečně doplněného *aedicula* před vchodem do domu panen Vestalských; architrav s nápisem »senatus populusque Romanus pecunia publica faciendam curavit« postaven na svůj sloup, kdežto scházející druhý sloup nahrazen cihlovým pilířem. Z jednotlivých kusů sestaveny byly zase v celek dva veliké sloupy a postaveny na své cihlové podstavce před basilikou Juliovou, na nichž druhdy stávaly. Následujícího roku začala se odkopaná plocha fora rozšiřovati na severu. Štědrý dar Angličana Philipsa, jenž za 60.000 fr. zakoupil několik domů, stojících nad severní stranou fora, a daroval je ministerstvu vyučování k rozboření, urychlil práce na těchto místech. Ale nejen na severu, nýbrž i na jihu se plocha odkrytých zřícenin značně rozšířila. Ustanoveno konečně zbořiti starý kostelík St. Maria Liberatrice, který stál ve výši nad domem Vestalek, v sousedství tří korintských sloupů chrámu Castorova. A tak vyšel na světlo lacus Juturnae a objeven velezajímavý, prastarý kostel St. Maria Antiqua, jehož archaeologická cena hojně odškodnila právě ty, jimž sboření jmenovaného kostelíka bylo proti mysli. Archaeologie křesťanská nalezla pravý poklad.

V čele těchto prací výzkumných stojí inž. Giacomo Boni, jehož důmyslu a energii vyslovena v referátech vědeckých opětně pochvala. Od něho vyšlo heslo: »stratografické prozkoumání fora«, jímž míněno, že zkoumání fora má pokračovati nejen do šířky, nýbrž i do hloubky. Při známém obyčeji starověkém, klásti novou dlažbu na starou a stavěti nové budovy na zbytcích a základech budov starých, sestupuje se kopáním do větší a větší hloubky k památkám dávnější a dávnější minulosti. Toto heslo vedlo k objevení oltáře Vulkanova na západní straně fora a praehistorického pohřebiště u chrámu Antonína a Faustiny. Vedle Boniho ustanovena kontrolující komise archaeologická, jejímiž členy jsou nejřednější znatelé topografie římské: Němec Christian Huelsen a Ital Rudolf Lanciani. Zprávy o výkopech uveřejňovány v úředních *Notizie degli scavi*; pak v *Buletino della commissione archeologica comunale di Roma* a v *Mitteilungen des k. deutschen archäol. Instituts, Römische Abteilung*. Zprávy posledních dvou časopisů vyšly i v samostatném otisku.¹⁾ Kromě toho po nových těchto objevech vydány nové spisy o foru, po případě nová vydání spisů starších.²⁾

1. Comitium.

Odstraněním návozu před kostelem sv. Hadriana odkryta dlažba comitia a vyšla na světlo ta část tohoto kostela, která až dosud byla pod zemí. Osudy této budovy jsou zajímavé. V ní vidíme, jak již dávno známo bylo, curii římského senátu v té podobě, v jaké po posledním požáru obnovena byla Diokletianem ke konci 3. stol. po Kr. V 7. stol. (za papeže Honoria) stala se budova ta kostelem. Poněvadž půda před ní troskami a návozem se zvedala, ukázala se během času nutnost, zvýšiti práh antických dveří. Otvor dveří byl v dolejší polovici zazděn a práh položen o 3.25 m výše. Soudí se podle materiálu, jehož užito při tomto zazdívání a v němž nalézají se i architektonické úlomky ze staveb středověkých, že toto zvýšení prahu stalo se asi v 11. stol. Ale forum zvyšovalo se před kostelem i dále, a vyobrazení kostela z r. 1575 ukazuje, že se tenkrát z náměstí sestupovalo ke dveřím kostelním po několika stupních. R. 1654 budova přeměněna znova,

¹⁾ D. Vaglieri, *Gli scavi recenti nel foro Romano*. Roma, Loescher 1903. K tomu: *Supplemento I.* 1903. — Ch. Huelsen, *Die Ausgrabungen auf dem Forum Romanum*. 2. verb. Abdruck. Rom, Loescher 1903.

²⁾ H. Marucchi, *Le forum romain et le Palatin*. Paris-Rome, Desclée Lefebvre, 1903. — H. Thédénat, *Le forum romain et les forums impériaux*. 3. ed. Paris, Hachette, 1904. — E. Burton-Brown, *Recent excavations in the roman forum*. London, J. Murray, 1904. — Ch. Huelsen, *Das Forum Romanum, seine Geschichte u. seine Denkmäler*. Rom, Loescher 1904. — St. Baddely, *Recent discoveries in the Forum*. London 1904.

podlaha kostela vyvýšena a zazděna i druhá polovice antických dveří. Dvěře nové byly nyní tak vysoko, že jejich práh ležel tam, kde v antické době byla podvoj. Bronzové původní dvěře, pocházející z doby antické, odvezeny od Alexandra VII. (1655 až 1667) do kostela lateranského, kde nalézají se posud. Průčelí curie, které nyní celé přehlízíme, jest cihlová zeď, jejížto štuková ozdoba dávno úplně zmizela. Nahoře korunována jest římsou, spočívající na konsolách travertinových, kdysi také štukem pokrytých. Po celé délce průčelí byly stupně, po nichžto se ke dveřím vystupovalo; zbývá z nich toliko betonové jádro. Boni pokusil se také ohledati zasypanou dolejší část kostela. Tunelem, vyhlámaným do vnitř budovy, seznáno, že uvnitř je dosud antická podlaha z pestrých mramorů a porfyru, a nalezen na ní úlomek nápisu, vztahující se patrně k opravě curie:

I M P E R A N T e
 n E R A T I V s I V
 c V R I A M S E N a t u s

Nově odkrytá spodní část fasády ukazuje několik podlouhlých, do zdi vysekaných výklenků, do nichž ve středověku pohřbeny mrtvoly. Jejich kostry tam dosud lze viděti, však nenalezen u nich žádný předmět, dle kterého by se mohlo určití stáří hrobů těch.

Nejbližší část comitia až do vzdálenosti asi 11 m od curie dlážděna jest velikými deskami mramorovými. Tato část bývala oddělena od ostatního náměstí mřížkou. Souditi tak nutno ze stop čtyřhranných sloupků, mezi nimiž patrně železná mřížka byla upevněna. Však pod mramorovou dlažbou leží starší dlažba travertinová, jejíž kameny položeny jsou jiným směrem, nikoliv rovnoběžně s curií. Patrně jest tato dlažba z dob, kdy radnice byla jinak orientována, z dob předcaesarovských. Neboť starou curii Sullovu zbořil Caesar, jenž comitiu i celému foru dal jinou podobu. Curia Julia, kterou Diokletianus obnovil, nebyla již orientována dle čtyř stran světových, jako původní curia Hostilia, nýbrž přizpůsobila se svým směrem foru. A pod dlažbou travertinovou odkryta ještě starší tufová. Na konci části, mramorem vydlážděné, leží veliká travertinová mísa, jež tvořila patrně spodní díl fontány; uprostřed ní stával osmihranný sloup, jehož stopu dosud viděti, a na něm spočíval vlastní vodojem fontány. S něho stékala voda na spodní mísu a zanechala v ní množství krupějemi vydlabaných dolíků, které v ní dosud viděti.¹⁾ I stoku podzemní, kterou voda odtékala, v těchto místech viděti. Dále za fontánou a za bývalou mřížkou je dlažba comitia nikoliv mra-

¹⁾ Lanciani soudil, že tato fontána je totožna s onou, která později stávala blíž chrámu Castorova a na počátku 19. stol. přenesena na Quirínál, kdež dosud stojí. Huelsen ukazuje z rozměrů nemožnost této domněnky.

morová, nýbrž travertinová a také pod ní leží starší dlažba tufová. Několik studní nehlubokých, neznámého účelu vykládá Boni za studně »rituální«. Ale těžko si představití nějaké obřady, kterým tyto studny mohly sloužiti.

Na comitiu nalezeno také několik basí s čestnými nápisy, na kterých druhdy stávaly sochy. Tak nápis

MARTI · INVICTO · PATRI
ET · AETERNAE VRBIS · SVAE
CONDITORIBVS
DOMINVS · NOSTER

IM · · · · ·
INVICTVS · AVG · · ·

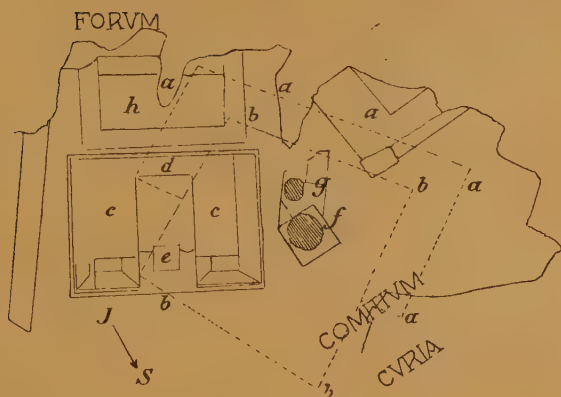
V předposlední řádce vyhlazeno jméno císaře Maxentia, když po vítězství Konstantinově stihla jej damnatio memoriae. Datum postavení oněch soch označeno nápisem po straně téhož kamene: *dedicata die XI. Kal. Maias per Furium Octavianum v. c. cur. aed. sacr.* Je to den 21. dubna (datum založení Říma, »Parilia«) r. 308. Dle nápisu stála na podstavci tom skupina tří soch, Marfa, Romula a Rema. Base sama vzata z jiného staršího pomníku, po němž zbyl na druhé straně nápis. Jest to věnování císaři Antoninovi Piovi z r. 154. Na východní straně comitia jsou tři base, z nichž pouze jedna má zachovaný nápis:

P R O P A G A T O R I I M P E R I I
R O M A N I D . N .
F L . I V L . C O N S T A N T I O M A X I M O
T O T O O R B E V I C T O R I A C
T R I U M F A T O R I . S E M P E R . A V G .
M E M M I V S V I T R A S I V S O R F I T V S V . C .
I T E R V M P R A E F . V R B I . I V D . S A C . C O G N .
T E R T I U M D . N . M . Q . E I V S . ¹⁾

Veliký cihlový podstavec blíže k »Černému kameni« patrně byl basí nějakého většího pomníku.

Asi 28 m před curií nalezen v lednu r. 1899 pověsný lapis niger, čtverec to rozměrů 3·75 × 3·45 m, vydlážděný černým mramorem (bbbb na obr. 1), lemovaný obrubou travertinu (aaaa). Nález způsobil sensaci vzhledem k slovům grammatika Festa (p. 177), která s doplněním Detlefsenovým znějí: *niger lapis in comitio locum funestum significat, ut ali Romuli mortis destinatum; sed non usu ob[venisse, ut ibi sepeliretur, sed Fau]stulum nutri[cium eius, ut ali dicunt Hos]tilium avum Tu[lli Hostilii Romanorum regis]*. K tomu druží se jiná místa, v nichž mluví se o hrobě Romulově. Horatius epod. 16 v. 13 n. praví:

¹⁾ T. j.: *iudex sacrarum cognitionum tertium, devotus numini maiestatique eius.*

Obr. 1.

(barbarus) quaeque carent ventis et solibus ossa Quirini, nefas videre, dissipabit insolens.

K tomu poznamenávají scholiasté: Plerumque aiunt in rostris Romulum sepultum fuisse, et in memoriam huius rei leones ibi fuisse, sicut hodieque in sepulcris videmus, atque inde esse ut pro rostris mortui laudarentur. Nam et Varro pro rostris fuisse sepulcrum Romuli dicit (Cruq.). A Porphyrio k témuž místu Horatiovu připomíná: nam Varro post rostra fuisse sepultum Romulum dicit.

Teprve po pěti měsících vyzvednuta černá dlažba, jež dle těchto zpráv měla skrývatí kosti Romulovy, a nalezeny pod vrstvou křemenitého písku o 1·40 m hlouběji tyto konstrukce:

1. Dvě base tufové (v plánu *cc*), tedy z kamene, jehož užíváno za stavivo v dobách nejstarších; 2·66 m dlouhé, 1·31 m široké, ležící rovnoběžně ve vzdálenosti jednoho metru, ale na straně jižní spojené příčkou (*d*). Na prázdné prostora mezi nimi jest tufový kámen (*e*) 0·29 m vysoký, mající ve vodorovném průřezu rozměry 0·52 × 0·72 m. Západní base má okraj, pěkným profilem vypracovaný, u východní z tohoto ozdobného okraje zbývá jen kus.

2. Za touto konstrukcí je tufový základ nějaké stavby tvaru obdélného, rozměrů 3·50 × 1·60 m (*h*).

3. Západně od jmenovaných basí stojí dva zkomolené tufové sloupky. Jeden jest tvaru kuželovitěho (*f*), druhý (*g*) má podobu zkomoleného jehlanu čtyřbokého nebo vlastně pětibokého, ježto jedna hrana je úzkou plochou seříznuta. Oba sloupky jsou násilně uraženy, první 0·48 m vysoký, druhý 0·45—0·61 m. Sloup jehlancovitý je popsán na všech pěti stranách nejstarší formou latinského písma,

jehož řádky jsou vertikální a psány bustrofedon, tak že následkem zkomolení sloupku schází střídavě začátek nebo konec řádku. Nápis, psaný nejstarší latinou, je při takovém zkomolení nerozlučitelný. Patrně jest v něm slovo *regei* (= regi), jež může se vztahovati na krále-vladaře, ale také označovati *regia sacrorum*. Huelsen hledá nějakou spojitost mezi tímto záhadným nápisem a mezi obětí, kterou král, později *rex sacrorum*, vykonával 24. února, 24. března a 24. května na comitiu.

Nutno dále povšimnouti si předmětů, které nalezeny byly v písku mezi popsanými právě, zkomolenými památkami a mezi černým čtvercem, který o 1.40 m výše šikmo nad nimi ležel. Byly to různé malé předměty bronzové, kostěné, hliněné, jichžto sloh ukazuje na původ z různých století, od VII. do I. před Kr. Vykládají se za dárky, jež ku počtě mrtvého přinášeny na hrob.

Celý tento nález vzbuzuje řadu otázek, k nimž není dosud uspokojující odpovědi. Co se týče pověsti, dle níž na comitiu pohřben byl Romulus, možno říci, že nebyla všeobecně známa a rozšířena. Jak by byl mohl Livius, jenž napsal (I, 2) o Aeneovi »*situs est, quemcunque eum dici ius fasque est, super Numicium flumen*«, nezaznamenati zprávu o hrobě Romulově na comitiu, kdyby za jeho dob všeobecně byla rozšířena? Znal ovšem takovouto pověst sběratel starožitností Varro, ale nevíme jakými slovy ji uváděl, ježto zprávu jeho čteme z druhé ruky, u scholiastů Horatiových. Ale starodávný hrob nějaký mohl býti na comitiu a byl snad různě vysvětlován. Třeba ještě uvést dvě místa z Dionysia Halikarnasského. V kn. I, 87 praví: *τινὲς δὲ καὶ τὸν λέοντα τὸν λίθινον, ὃς ἔκειτο τῆς ἀγορᾶς τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐν τῷ κρατίστῳ χωρίῳ παρὰ τοῖς ἐμβόλοις, ἐπὶ τῷ σώματι τοῦ Φανισέλου τεθῆναι φασί, ἔνθα ἔπιασεν ὑπὸ τῶν εὐρόντων ταφέντος*. A III 1 čteme o Hostovi Hostiliovi: *θάπτεται πρὸς τῶν βασιλέων ἐν τῷ κρατίστῳ ἢ ἀγορᾶς τόπῳ στήλης ἐπιγραφῇ τὴν ἀρετὴν μαρτυρούσης ἀξιωθεὶς*.

Z těchto a výše uvedených zpráv patrně, že na onom hrobě na comitiu byla socha lva (dle Dionysia) či lvů (dle schol. k Hor. epod.), ale za Dionysia tento lev již zmizel (*ἔκειτο*). Dvojitá tufová base — tak se všeobecně uznává — snadno mohla býti podstavcem ležících lvů.

Kdo mohl tuto hrobku tak starodávnou — ať již kryla číkoliv kosti —, ležící na vynikajícím místě, uprostřed comitia, tak násilně otlouci a zkomoliti?

Většina archaeologů přičítá zkázu tu cizímu nepříteli, vpádu gallskému r. 390 př. Kr. Naproti tomu Burton-Brown (Recent excavations, str. 107) klade ji do dob bouří občanských za Maria a Sully. Patriciové — tak hádá — útočíce na rostra, plebeji ovládaná, rozbili ony pomníky. Není pochyby, že první

výklad se lépe zamlouvá. Pak se předpokládá, že znesvěcení onoho starobylého hrobu bylo usmířováno obětmi, že během několika století kladeny naň různé dárky, a konečně celé místo při regulaci a opravě dlažby přikryto černým mramorem na označení, že se zde nějaká starodávná památka skrývá. Ale nesnáze při tom působí, že zmíněné »dárky«, pocházející z různých staletí, nebyly nalezeny rozvrstveny dle svého stáří, nýbrž promíchány, starší s mladšími, jakoby tato hromada různých věcí nikoliv po staletí zde byla ukládána, nýbrž na jedinou sem přivezena a nasypána. Proto jiní vykládají celou tu spoustu obětovaných dárků za počtu jedinou prokázanou, nikoliv po dlouhé doby přinášenou.

Kdy zkomolené a obětními dary pokryté památky přikryty byly čtvercem z černého mramoru? Poněvadž čtverec nekryje se zcela s oněmi zasypanými basemi ani s nimi není rovnoběžný, je patrné, že mohl býti položen teprve pak, kdy curie, s jejímžto průčelím jest rovnoběžný, měla již tu polohu, jakou dosud má. A té se jí dostalo za Caesara. Před dobou Caesarovou tedy niger lapis položen nebyl. Snad ani ne za Augusta; neboť vrstevník tohoto císaře, Dionysios Hal., na citovaných místech o černém kameni nemluví. Ale také nikoliv až za Maxentia, jak míní Huelsen (Ausgr., str. 30); neboť Festus, jenž žil ve 2. stol. po Kr., černý kámen již viděl.

Ze všech těchto neurčitých nálezů a zpráv jedno jest možno poznati pozitivně. Jestliže tyto památky, tufové jsou totožny s oním pomníkem, jež citované zprávy označují za hrobku Romulovu nebo Faustulovu, a byla-li tato hrobka in rostris, ante rostra nebo pro rostris, označují místo, v jehož bezprostřední blízkosti se nalézala republikánská rostra. Na toto faktum upozornil E. Petersen svým spisem »Comitium. Rostra. Grab des Romulus.« Je-li možno směr a podobu celého suggestu, jehož částí (dle Petersena) byla vlastní rostra, na základě nezřetelných trosek tak určití, jak Petersen ve svém spise činí, jest ovšem otázka.

Východně od curie ústila na forum ulice Argiletum, a při ústí jejím stál známý chrámek Janův (Liv. I, 49). Proti očekávání nenalezena nikde jeho stopa.¹⁾ Stál ještě v VI. stol. po Kr.; Prokopios, bell. Goth. I, 25 jej popisuje. Patrně zmizel při středověkém pustošení fora, když mramor starých budov odvážen byl za stavivo. Z 15. stol. zachován Sangallův nákres budovy se třemi oblouky a s mohutným architravem, na němž triglyfy střídají se s obětními miskami a bukranii. Lanciani tento nákres

¹⁾ Omylem jsou slova Prášкова v ČMF, 1903, str. 295, dle nichž »šťastným archaeologickým počinem« poloha Janova chrámu zjištěna. Srv. Huelsen, Das Forum rom. 1904, str. 118: »Spuren des alten Janus sind bis jetzt nicht nachzuweisen.« a Thédenat, Le forum romain, 3. vyd. 1904, str. 252: »Là devait être aussi le temple de Janus dont on est surpris de n'avoir retrouvé aucune trace«.

pokládá za vyobrazení chrámku Janova, který by dle toho v 15. století ještě stál. Pravdě podobnější jest, jak Hnelsen vyložil (Ausgr., str. 46), že v tomto a v podobných nákresech zachován pohled na basiliku Aemiliovu, jejížto východní roh tenkrát ještě na foru bylo viděti.

2. *Basilica Aemilia.*

Že tato basilika přijde na světlo kopáním mezi curií a chrámem Antonina a Faustiny, bylo předem známo. Vědělo se, že na této straně fora byly v nejstarších dobách tabernae novae se svými pavlačemi (maeniana), sloužícími za hlediště při zápasech gladiatorů, které původně na foru byly pořádány. Proti krámům »novým«, jež slují také tabernae argentariae nebo septem tabernae, byly na jihu, kde později vznikla basilica Julia, tabernae veteres; ony obráceny byly k sluneční jižní straně, tyto proti severu, tak že Cicero (Acad. II, 70) mohl učiniti srovnání: itaque cessit, et ut ii, qui sub Novis solem non ferunt, item ille, cum aestuaret, veterum, ut Maenianorum, sic Academicorum umbram secutus est. Basilica za Novými krámy postavena byla r. 179 od censorů M. Fulvia Nobiliora a M. Aemilia Lepida. Její jméno znělo proto původně »Fulvia Aemilia«; avšak během dob podržela jen název druhý, byvši několikrát od různých členů rodu Aemiliova okrášlena nebo přestavěna. Tak ozdobil ji r. 78 př. Kr. consul M. Aemilius Lepidus kovovými medaillonky s podobiznami svých předků (Plin. N. h. 35, 13). Tyto medaillonky (clupeí) viděti na minci Lepidově z r. 61 př. Kr., kde vyobrazeno jednopatrové průčelí basiliky. Za Caesarovy peníze přestavěl ji nádherně M. Aemilius Lepidus r. 54 př. Kr. Ale u Diona Cassia (49, 42) čteme o opětné přestavbě a zasvěcení basiliky již po 20 letech — ač nemíní-li se tím teprve dokončení stavby, r. 54 počaté. Pak vyhořela r. 14 př. Kr. a obnovena jménem Aemilia Paula, *τῷ δὲ ἔργῳ ὑπὸ τοῦ Αὔγουστου καὶ ὑπὸ τῶν τοῦ Παύλου φίλων* (Dio 54, 24). Další opravy dostalo se jí za Tiberia od M. Aemilia Lepida. Chloubou této budovy byly sloupy z fialového fryžského mramoru (Plin. N. h. 35, 16). Bylo vysloveno mínění (posledně Lancianim hájené v Bull. com. 1900), že oněch fialových sloupů užito při stavbě basiliky sv. Pavla fuori le mura, v níž zničeny byly při požáru r. 1823. Ale nové výkopy mínění toho nepotvrzují.

Tyto výkopy odkryly r. 1899 asi polovici celé basiliky. Ale trosky na jevo vyšlé netvoří daleko tak přehledný celek, jako zbytky basiliky Juliovy na jižní straně fora. Jest patrné, že tato stavba byla předělávána, že ještě středověk v ní nějaké budovy zřizoval, tak že navštěvovatel těchto zřícenin těžko se orientuje v tom rozmanitém zdivu. Z nejstarší doby, doby republikánské, pocházejí některé části základů a stoka procházející pod basilikou do

cloaky maximy¹⁾. Většina trosék, dosud odkrytých, náleží době Caesarově. Z nich vidíme, že do basiliky vcházelo se z fora asi po šesti stupních, tak že čtyři stupně vedly na široký chodník a odtud další dva do portiku, jímž basilika na jihu lemována. Tento portikus měl, tak jako basilika Julia, řadu pilířů, před nimiž stály polo-sloupky. Od pilíře k pilíři klenuły se oblouky a nad nimi táhl se široký vlys zdobený triglyfy, střídajícími se s miskami a bukranií. Nalezené úlomky tohoto vlysu potvrzují v té věci správnost výkresu Sangallova. Zbytek nárožního pilíře jihovýchodního ukazuje průřez složitější; v tomto rohu portikus tvořil veliký risalit, vybihající asi 4 m před linií průčelní. Za portikem následuje řada síní oddělených tufovými příčkami a kdysi překlenutých. Síní bylo celkem 16, avšak nejkrajnější jedna na východě a dvě na západě byly tak úzké, že v nich mohly býti umístěny snad jen schody, do vyššího patra vedoucí. Z ostatních třinácti prostřední má vchod do vnitř basiliky, druhé jsou vzadu uzavřeny zdí, ani mezi sebou žádného spojení nemajíce. Pak následuje *vlastní basilika*, z níž nemnoho dosud odkryto. Byla rozdělena řadami sloupů na lodi, z nichž hlavní má 12 m šířky. Poboční loď jest na jihu jedna, 5 m široká, na severu však dvě. Mezi nalezenými zbytky architektonických ozdob jsou kusy sloupů dvojího druhu. Jedny, o průměru 85 cm, zhotovené z pestrého mramoru afrického, s hlavicemi a basemi z bílého mramoru, tvořily řadu spodní; druhé, z téhož materiálu, avšak slabší (55 cm), stály v prvním patře nad řadou spodní. K této konstrukci hodí se předpokládati strop dřevěný. Podlaha je z pestrého mramoru a pozornost vzbuzuje na ní množství peněz, kusy bronzu a železa, ohněm roztavené a ku kameni připeklé. Patrně basilika spustošena byla požárem, a poškozená podlaha, jak se u Římanů stávalo, nebyla opravena, nýbrž nová podlaha položena nad ni. Tím způsobem spodní dlažba se vším, co na ní bylo, se zachovala. Kus architekturu, uvnitř nalezený, ukazuje nápis:

PAVL . . RESTI . . .

Tento požár — tak soudí se ze stáří mincí, na podlaze připeklých — udál se bezpochyby po počátku 5. stol. po Kr., když Alarich dobyl města a když i sousední kurie ohněm zpuštěna. Basilika na to opravena a přestavěna. Portikus změněn tím způsobem, že místo pilířů užito sloupů, jichžto vzdálenost byla menší, takže místo 15 pilířů tvořilo asi 25 sloupů celé loubí. Z těchto sloupů tři na východní straně loubí postaveny zase na své původní base z bílého mramoru. Sloupky samy jsou žulové.

Konečně nalézají se v troskách portiku mnoho zdíva středověkého (dle Huelsena ze 7.—8. stol.), z něhož nelze uhadnouti,

¹⁾ Zkoumáním posledních dob utvrdilo se přesvědčení, že cloaca maxima, jak ji nyní vidíme, není dílo Tarquiniů, nýbrž pozdní rekonstrukce asi z dob Agrippových.

byl-li to kostel či budova soukromá. Za mramorový práh této budovy užito kusu seznamu konsulů (*fasti consulares*); litery jeho jsou na neštěstí již nečitelný. I v samých stupních, které vedou na forum, je viděti na východním konci basiliky zbytky později tam zřízené komnaty, jejíž podlaha je různými mramory pěkně vykládána.

Blízko této komnaty leží veliká hromada mramorových balvanů, které dohromady skládají velikým, krásným písmem zhotovený nápis:

L · CAESARI AVGVSTI F · DIVI · N
PRINCIPI IVVENTVTIS COS DESIG
cVM ESSET ANN · NAT · XIII AVGV¹⁾
SENATVS

Nápis týká se Lucia, syna Agrippova a vnuka Augustova, jenž spolu s bratrem svým Gaiem od císaře byl adoptován, a připomíná slova Tacitova (*ann.* I, 3): *nam genitos Agrippa Gaium et Lucium in familiam Caesarum induxerat, necdum posita puerili praetexta principes iuventutis appellari, destinari consules specie recusantis flagrantissime cupiverat.* Záhadno jest ovšem, čím to senát poctil mladého L. Caesara. Podstavcem sochy tento bílý, nápisem opatřený mramor nebyl; k tomu je příliš veliký. Spíše mohl označovati nějaký čestný oblouk nebo budovu. Huelsen hádá, že nápis tu nalezen *in situ*, nýbrž že zavlečen byl sem od basiliky Juliovy. Tam by se přítomnost jeho proto lépe vysvětlila, že basiliku Juliovu dedikoval Augustus jménem svých vnuků Lucia a Gaia. Ale i pak by zbývala otázka, co při této budově, vystavěné Augustem, věnoval senát. Thédénat (*na m. uv.*, str. 142 nn.) naproti tomu vykládá, že snad portikus basiliky Aemiliovy byl věnován těmto jinochům císařským; dedikace svědčící Gaiovi mohla se nalézati na druhém konci téhož loubí. Věc souvisí s výkladem slov Suetoniových (*Octav. c. 29*), dle nichž Augustus *»quaedam etiam opera sub nomine alieno nepotum scilicet et uxoris sororisque fecit ut porticum basilicamque Lucii et Gaii.«* Ve slovech těch buďto se bere výraz *porticum basilicamque* za označení jedné budovy, basiliky totiž, která přes dedikaci Augustovu jménem vnuků podržela přece jen název basilika Julia; nebo se vztahuje k této budově pouze výraz *»basilicam«* a pokládá se *»portikus«* za označení budovy jiné. Ale, jestliže se již označuje loubí, basiliku lemující, zvláštním slovem vedle souhrnného jména *»basilika«*, jež patrně i loubí to zahrnovati může, není-liž přirozenější, vztahovati je na loubí téže basiliky než na loubí basiliky jiné? Thédénat užívá k dukazu, že portikus basiliky Aemiliovy věnován byl vnukům Augustovým a ozdoben byl spád jejich sochami, i veršů Ovidiových *ex Ponto* II, 2, 83 n., dávaje jim výklad nemožný.

¹⁾ auguri.

Před basilikou zjištěny byly základy prastaré svatyně Veneris Cloacinae. Z Livia (III, 48) víme, že tato svatyně byla »ad tabernas, quibus nunc novis est nomen«. Podobu její známe z denáru Mussidia Longa, raženého r. 43 př. Kr. Byla to dle této mince kulatá base, ohrazená zábradlím a ozdobená dvěma sochami. Na basi čte se nápis »Cloacinae«. Podobná base kamenná před basilikou nalezena a po článku Dresselově (Wiener Studien 1902, str. 418) všeobecně uznána za svatyni Cloacinae. Zde tedy, dle Plautova Curculiona v. 471 pobývali »mendaces et gloriosi«.

3. Západní strana fora.

Obraťme zřetel svůj k západní straně fora a všimněme si míst, o kterých výkopy posledních let přinesly nové poučení. Před obloukem Septimia Severa odstraněna byla dlažba, pocházející z dob příliš pozdních, a objevilo se, že původně do této triumfální brány stoupalo se po stupních. Nebyla patrně určena k tomu, aby se jí průvod vítězný ubíral, nýbrž postavena zde jen pro ozdobu. Za ní, směrem k chrámu Concordie, rozkládalo se místo, poněkud vyvýšené nad sousední comitium a zvané area Vulcani či Volcanal. Tam (dle Dion. Hal. II, 50) obchodovali Římané za doby Romulovy a Tatiovy patrně proto, že místo bylo vyvýšeno nad blízké močály a tím i suché. Konávány tam jistě oběti, schůze lidu a ještě za Plinia stával tam starodávňý strom lotusový, jehož kořeny sahaly až na forum Julium. Odkopáním dlažby za obloukem Septimiovým nalezen starý, v tufové skále vytesaný oltář, patrně oltář Vulkánův. Ohledána byla blíže substrukce schodů, které kdysi vedly do chrámu Saturnova a odkryty před tímto chrámem starodávňé kloaky. Mezi řečníštěm doby císařské a Saturnovým chrámem objevena řada širokých pilířů překlenujících, takže pod klenbou utvořeno osm malých komůrek. Dvojí výklad dává se těmto konstrukcím. Boni v nich vidí rostra Caesarova. Dle jeho výkladu Caesar, zrušiv rostra republikánská mezi comitiem a forem, vystavěl je na tomto místě. Pak teprve za Flaviů vzniklo to rozsáhlé, vyvýšené řečníště, které přiléhá téměř k oblouku Severovu. Svědectví o dvojitě přeložení řečníště ovšem nemáme. Víme jen, že Asconius (ad Cic. pro Mil. 5) praví: erant enim tunc rostra non eo loco, ubi nunc sunt, sed ad comitium prope iuncta curiae. Huelsen vykládá tuto konstrukci způsobem jednodušším za oblouky, které měly podpírat vyvýšenou cestu, vedoucí podle chrámu Saturnova. Za analogickou konstrukci uvádí podobné podezdění antické silnice u Salony v Dalmacii. Na řečníště zdá se mu plocha, podpraná těmi oblouky, příliš nízká a úzká.

Před těmito oblouky znova odkryty a ohledány zbytky základů, které náležely vítěznému oblouku Tiberiovu. Jejich

první objevení spadá do r. 1849; zřízením vyvýšené cesty přes forum byly opět zasypány. Oblouk byl vystavěn r. 23 po Kr. propter aedem Saturni ob recepta signa cum Varo amissa duciū Germanici auspiciis Tiberii (Tac ann. II, 41). Ani tento oblouk nestál nad cestou — blízká cesta, podle basiliky Juliovy vedoucí, jde o něco jižněji — a nebyl patrně určen k tomu, aby se jím procházelo. Mezi Tiberiovým obloukem a císařskými rostry viděti základ malé komnaty s mramorovou dlažbou. Zdá se, že kolem stěn bývala kamenná lavice. Huelsen táže se, neměl-li by se na tuto komůrku vztahovati název »schola Xantha«, dosud obyčejně přikládáný komůrkám vedle chrámu Vespasianova. Název schola Xantha znám je ze starověkého nápisu, jenž nalezen v 16. stol. a opět ztracen (CIL VI, 103). V něm praví se, že »Bēbryx Aug. l. Drusianus, A. Fabius Xanthus cur. scribis librariis et praeconibus aed. cur. scholam ab inchoato refecerunt, marmoribus ornaverunt, Victoriam Augustam et sedes aeneas et cetera ornamenta de sua pecunia fecerunt.« Pochybnosti, kde tyto kanceláře (scholae) písařů a hlasatelů aedilských byly, mohou býti vysloveny proto, že nemáme přesných zpráv, kde nápis onen nalezen. Ale přihlížíme-li k povaze místa, je patrné, že oněch sedm komůrek u chrámu Vespasianova poskytovalo by pro písařny více místa, než tato nově nalezená. (Dokončení.)

Ke kritice některých ód Horatiových.

Podává

Otakar Jiráni.

C. I, 20.

Proti pravosti ódy této vystoupil nejprve P. H. Peerkamp (Q. Horatii Flacci carmina, Harlemi 1834, str. 97). Úsudek svůj shrnul v tato slova: Ego pro carmine scholastico habeo. Thema fuit: Horatius Maecenatem invitans, metro Sapphico. Mínění Peerkampovo došlo ovšem souhlasu u pozdějších stoupenců theorie jeho. Z nich prohlásil za nepravou báseň tuto na př. K. Lehrs ve svém vydání Horatia (v Lipsku 1869) a O. F. Gruppe (Aeacus. Über die Interpolationen in den röm. Dichtern, Berlin 1872, str. 479). Kritik tento předstíhl však ještě Peerkampa tím, že v podvržené ódě shledává ještě pozdější interpolaci. Od původního skladatele pocházejí prý pouze první dvě strofy, třetí byla teprve potom nevkusně a neobratně k nim přidána. Báseň našla ovšem vedle odpůrců i své obhájce; ze star-

ších připomínám W. Teuffela (*Correspondenzblatt für die Gelehrten und Realschulen*, r. 1859, č. 9) a F. Ecksteina (*Scholae Horatianae*, Progr. der Thomasschule, Lipsko 1869). Obhájci těchto podařilo se sice leckteré námítky odpůrců vyvrátiti, ale nicméně hlasy pochybující neumkly zcela, nýbrž naopak v poslední době přidružili se k nim dva přední znalci poesie Horatiovy, Lucian Müller a Adolf Kiessling. K pochybnostem, které učenci tito proti ódě vyslovili, hodlám přihlédnouti v této úvaze.

L. Müller (*Q. Horatius Flaccus. Oden und Epoden*, I. díl, v Petrohradě a Lipsku 1900, str. 158 n.) neschvaluje sice mínění Peerlkampova, že by celá óda byla podvržena, ale neuspokojuje ho obsah její, i soudí, že na začátku vypadla strofa, ve které zmiňoval se Horatius buď o cestě Maecenatově, před jejímž nastoupením chtěl básníka navštívit, buď pronesl v ní podobnou myšlenku jako v *Epist.* I, 5, 1—3, totiž omluvu svého skrovného pohostění.

A. Kiessling naproti tomu ve svém vydání Horatievě (*IV. vyd., zpracované od R. Heinze, v Berlíně 1901, str. 105*) jest nakloněn uznati, že báseň nepochází od Horatia, nýbrž od neznámého napodobitele asi z doby Domitianovy. Námítky Müllerovy týkají se obsahu a myšlenky ódy, kdežto Kiessling obrací se proti jednotlivostem; hodlaje přidržeti se též tohoto postupu, pojednám nejprve o pochybnostech, vyslovených proti obsahu básně.

Myšlenku ódy této stanovil Peerlkamp takto: *Potabis Sabinum, quod ego in testa condidi, die quodam tibi laeto, o Maecenas. Tu bibes Caecubum et Calenum, ego nec Falernum habeo nec Formianum.* Jest jisto, že nemůže óda pocházeti od Horatia, je-li skutečně v ní tato myšlenka vyjádřena; neboť podobná nejasnost jest u Horatia nemožná. Dobře podotýká Müller v úvodě k této ódě na str. 159, že, přihlédneme-li k jiným podobným místům básnickovým, kde zve přátele své k sobě, jako na př. *C. III, 29, IV, 12, Epist. I, 5*, nikde neshledáváme, že by tak nevkusným způsobem stavěl na odiv své skrovné poměry, jako se děje tuto. Divně se vyjímají slova *vile potabis modicis Sabinum cantharis*, srovnáme-li je s přípravami, které činí básník k pohostění Maecenatovu *C. III, 29, 1—5*. Proč zve Horatius příznivce svého, nemá-li pro něho nic lepšího než laciné a nevalné víno? Třeba že k vínu tomu pojí se vzpomínka na dobu, kdy dostalo se Maecenatovi skvělé ovace od lidu římského, nestane se tím přece lepším.

Tyto nesrovnalosti myšlenky básně této s představou, kterou o umění Horatievě máme, mizejí však, jestliže za obsah ódy nepokládáme pozvání Maecenatovo, nýbrž odpověď Horatiovu na sdělení Maecenatovo, že k básníkovi zavítá.

Mínění to, již dříve pronesené, přijímá Müller na uv. m., str. 159 a vnější potvrzení jeho spatřuje v poznamenání Cruquiově k této ódě, jež zakládá se na zmínce rukopisu zv. cod. Divaei, od Cruquia velmi ceněného. Poznámka ta zní: Maecenas iturus in Apuliam significavit Horatio, ei se ante profectionem convivam esse velle — de profectione in Apuliam mentio fit in Divaei codice. Je-li zpráva o cestě Maecenatově správná, a myslím, že nemáme příčiny o tom pochybovati, možno s Müllerem souditi, že Maecenas navštívil Horatia za tou příčinou, aby jej Horatius doprovodil do Apulie, své otčiny. Ostatně i nepřihlížíme-li k této cestě, neodporuje nic myšlence, že Maecenas sám projevil kdysi přání navštívit přítele svého, a že jako odpověď na toto přání poslal mu básník tuto krátkou ódu. S tohoto stanoviska vysvětlí se obsah básně zcela uspokojivě. Jestliže Maecenas k Horatiovi sám se pozval, nemohl mu ve zlé vykládati, že básník, který byl nejspíše právě v peněžní tísní, slibuje mu pouze obyčejné víno, které však mu pro okolnost vytčenou ve v. 2—8 milé býti musí.

S výkladem tímto možno po mém soudu zcela souhlasiti. Jde jen o to, zda třeba uznati po příkladu Müllerově, že na počátku ódy vypadla strofa, v níž byla buď zmínka o cestě Maecenatově nebo vyjádřena podobná myšlenka, jako v Epist. I, 5, 1—3. V té podobě, v jaké nás óda došla, připadá sice počátek její poněkud abruptním, ale nemyslím, že by bylo nutno již proto uznati vypadnutí strofy. Óda tato má ráz soukromého básnického dopisu, i mohl tedy Horatius opominouti okolnosti, jemu i adresátovi známé, jež byly podnětem básni samé.

Přecházím k důvodům, jež proti pravosti ódy pronesl Kiessling. Nejzávažnější pochybnost týká se zmínky básníkovi o ovaci, již dostalo se Maecenatovi od lidu v divadle shromážděného, když pozdravil se z těžké choroby. V době, kdy báseň tato byla sepsána (dle Müllera mezi r. 27—24 př. Kr.), bylo v Římě, pokud víme, pouze jedno divadlo, theatrum Pompei, vzdálené od Vatikánu půl hodiny cesty. Hlediště jeho bylo obráceno k východu, i ležel tedy Tiber a Janiculus vzadu za diváky. S touto polohou divadla nelze dle Kiesslinga srovnati básníkovo líčení potlesku, jenž odrážel se od břehů řeky a pahorku vatikánského. Spíše prý tedy jest mysliti na jiné divadlo, ležící mezi Vatikánem a Tiberem. V těchto místech bylo soukromé divadlo v zahradách Domitiiných, ale teprve za doby Neronovy; tam také císař ten rád vystupoval (Plin. N. H. XXXVII, 19). I soudí tedy Kiessling, že snad vzpomínka na potlesk, jehož se tu zajisté hojně dostávalo Neronovi, vyvolala u některého napodobitele Horatiova asi z doby Domitianovy myšlenku, již použil v této ódě. Proti mínění Kiesslingovu obrací se L. Müller v komentáři k této ódě na str. 88. Myslím, že správně podotýká, že poloha divadla jest pro líčení účinku potlesku celkem lhostejná. Ostatně výraz Vaticani montis imago (v. 7 n.) netřeba vztahovati pouze na vlastní

pahorek vatikánský, nýbrž možno rozuměti jím též celý řetěz pahorků, které se rozkládaly na pravém břehu Tiberu podél ager Vaticanus a zahrnovaly v sobě i Janiculus. Na tento širší význam výrazu mons Vaticanus poukázal A. Elter (Rhein. Mus. 46, 1891, 119 n.), dovolávaje se Cicerona ad Att. XIII, 33, 4: sed casu sermo a Capitone de urbe augenda, a ponte Mulvio Tiberim duci secundum montes Vaticanos, campum Martium coaedificari, illum autem campum Vaticanum fieri quasi Martium campum. Po mém soudu přivedla básníka na celý tento obraz myšlenka, že i Tiber, řeka otčiny předků Maecenatových, Etrurie, ozvěnou svých břehů účastnila se pocty, Maecenatovi prokázané. Poklona, kterou chtěl takto básník vzdáti svému příznivci, zavinila ovšem jistou nesrovnalost topografickou; ta však, jak uvedeno, není tak značná, aby mohla na ní založena býti domněnka o podvrženosti celé ódy.

Dále vadí Kiesslingovi neobratné prý napodobení pravých básní Horatiových, které jeví se ve rčeních care Maecenas eques (v. 5) a iocosa imago (v. 6 n.), a ve schematu poslední strofy. Co se prvého výrazu týče, myslím především, že čísti jest na tom místě clare Maecenas eques, jak dle některých rukopisů stanovil nejprve Bentley; neboť správně podotýká Müller v komentáři k této ódě na str. 87, že spojíme-li care Maecenas (srv. C. II, 20, 7 dilecte Maecenas), jest tu eques přebytké a spojení care eques jest nevkusné. Naproti tomu jest čtení clare vhodné; neboť jedná se o veřejné poctě, Maecenatovi prokázané, jaké jinému jezdcí sotva kdy se dostalo. Kiessling, jenž čte care, soudí, že oslovení to napodobeno jest dle výrazů dilecte Maecenas (C. III, 20, 7) a amice Maecenas (Epod. I, 2). Oslovení toto jest prý v příkré protivě k tónu celé básně. Kdežto vše, co básník příteli svému nabízí, jest jednoduché, a v tom právě spočívá pointa celé básně (víme, že Maecenas byl zvyklý na nádhernější přijetí; srvn. Sat. II, 8, 16), jest v oslovení tomto obsažena příkrá protiva mezi myšlenkou básně a jejím provedením, která se ještě stupňuje, přijmeme-li čtení Bentleyovo clare. Proti tomu namítám, že, je-li skutečně tento odpor v. básni, nejví se jen v tomto oslovení, nýbrž v celé zmínce básníkově o poctě, již se Maecenatovi od lidu římského dostalo (v. 3—8), a bylo by tedy nutno pokládati ji za interpolaci. Ale tato protiva jest pouze zdánlivá; Horatius zajisté dobře znal přítele svého a věděl, že nepohrdne skromným pohoštěním, zvláště když k vínu, jež mu předložití chce, pojí se upomínka na poctu, jemu prokázanou. Myslím ostatně, že právě tímto oslovením chtěl básník příteli svému učiniti poklonu; neboť Maecenatovi, ač netoužil po hodnostech a spokojoval se skromným titulem jezdce římského, dostalo se tehdy vyznamenání, jež bylo tak řídké, že Augustus důrazně káral udělení pocty té svým adoptovaným synům (Suet. Aug. 56). Mnění, že by oslovení Maecenatovo bylo napodobeno dle uvedených výrazů Horatiových, jest zcela subjektivní.

Také další výtky Kiesslingova jest neoprávněna. Soudí totiž, že rčení *iocosa imago* (v. 6 n.) jest napodobeno dle C. I, 12, 3, ale v ódě, o níž jednáme, jest prý personifikace, spočívající ve slově *iocosa* porušena tím, že mluví se tu nejen o *imago montis*, nýbrž i o *imago ripae*, tak že *imago* neznačí již nymfu v předmětu bydlící, nýbrž zjev zvukový. Proti námítkě, že by výraz ten byl napodoben dle C. I, 12, 3, uvádím, že slovo *imago* ve významu ozvěna jest u spisovatelů římských tak běžné, že netřeba pomýšletí na napodobení. Srvn. Verg. Georg. IV, 50: *vocisque offensa resultat imago*, Statius Silv. I, 3, 18 *fallax imago*, Varro de re rust. III, 16, 12 *ubi non resonent imagines*. Nepochybně ovšem říci, zda Horatius ještě cítil personifikaci, v tomto výrazu skrytou; ale vyskytuje-li se na tom místě skutečné porušení personifikace, jak míní Kiessling, lze ji odstraniti snadno tím, že slovo *ripae* (v. 6) nepokládáme za genitiv závislý na *imago*, čemuž ostatně odporuje i vzdálenost těchto slov, nýbrž za *nominativ plur.*; tím odstraní se zároveň nepříjemné spojení dvou *genitivů*: *imago ripae paterni fluminis* (srv. Müllerův komentář, str. 87).

Konečně pokládá Kiessling za napodobení schema poslední strofy. Básník chtěl tu totiž vyjádřiti myšlenku: Jsi zvyklý sice na nejlepší druhy vín, těch však u mne nenalezneš. Po obvyklém způsobu specialisuje prvou část myšlenky této a praví: *Caecubum et praelo domitam Caleno tu bibes uvam* (v. 9 n.); než ani druhou část myšlenky nepronáší prostě, nýbrž užívá nové specialisace: *mea nec Falernae temperant vites neque Formiani pocula colles* (v. 10 n.). Týž případ shledáváme C. I, 7, 10—12 a IV, 8, 1—6. Sotva však máme tu napodobení dle uvedených míst; proti tomu svědčí po mém soudu dovednost, s jakou básník vždy jiným opisem označuje jednotlivé druhy vín (srv. *Caecubum*; *uvam praelo domitam Caleno*; *Falernae vites*; *Formiani colles*).

Tím dokázáno, jak myslím, s dostatek, že důvody Kiesslingovy nestačí k důkazu o podvrženosti této ódy.

C. III. 1, 33—40.

Po příkladu Peerlkampově vyloučil tyto dvě strofy Müller (v komentáři k t. m., str. 225 n.); neboť obsahují prý jalové opakování myšlenky vyjádřené lépe ve v. 17—21 a spolu neobratné napodobení C. II, 16, v. 21—24. Staví je na roveň strofě v C. III, 4, 69—72, o níž bude jednáno později. Vedle toho nezamlouvají se mu též četné jednotlivosti. Tak dle jeho úsudku hyperbolický výraz ve v. 33 *contracta pisces aequora sentiunt* příkře a nevkusně odráží se od jiných *hyperbol*, jimiž Horatius bičuje nemírnou stavební horečku své doby (srv. C. II, 15, 1—4; 18, 20 n., III, 24, 1 n.). Neméně závadná připadají mu dále slova: *huc frequens caementa demittit redemptor cum*

famulis dominusque (v. 34 n.). Výraz ten je prý tak nápadný, jako kdybychom četli u historika: praefectus cum fabris et Caesar in Rheno pontem fecit. Rozumí se přec samo sebou, že redemptor nestaví dům na své vlastní risiko, nýbrž na objednávku budoucího pána. I čekali bychom tu prý buď redemptor, nebo dominus. Také výraz cum famulis vzbuzuje pochybnosti. Na adj. frequens nemůže záviseti; neboť pak by nemohlo tu býti cum (srv. Ep. II, 2, 72 festinat calidus mulis gerulisque redemptor). Frequens neznačí tedy množství dělníků, nýbrž okolnost, že stavitelé často takové objednávky vyřizují. Nesrozumitelná jsou dále Müllerovi slova: Timor et Minae scandunt eodem, quo dominus (v. 37 n.), v nichž i opěťování výrazu dominus jest velmi nápadné. Majitel paláce musí se dříve do něho přistěhovati, než možno užití výrazu scandunt eodem. Dále možno sice pochopiti zmínku o aerata triremis, na níž dá se pán na svůj nově utvořený ostrůvek přeplaviti, ač leží jistě tak blízko břehu, že by člun také dostačil. Ale lze solva uvěřiti, že by tam měl příležitost k provozování jízdy, jak soudí Müller patrně dle v. 40.

Námítky tyto, na pohled závažné, nelze však uznati za přesvědčivé. Především není správně, že místo toto jest pouhým opakováním myšlenky, vyjádřené ve v. 17—21. Tu mluví totiž básník o společném osudu všech, smrti, již marně snaží se uniknouti hříšník (dstrictus ensis cui super in pia cervice pendet (v. 17 n.) vybranými požitky, kdežto ve v. 33—40 vyjádřena jest myšlenka, že boháče celé jmění jeho, ani palác v moři zbudovaný, nedovede zbaviti strachu a starosti. O tom, jaký jest poměr místa tohoto k C. II, 16, 21—24 bude jednáno dále.

Na výtku, vyslovenou proti hyperbole ve v. 33, lze odpověděti s Kiesslingem (v pozn. k t. m.), že ve výrazu tom není obsažena větší hyperbola než ve slovech Senekových: nec contenti solo nisi quod manu feceritis, maria agetis introrsus (Ep. 89, 21). Také neshledávám nevkusnosti v hyperbole té; neboť poznámka, že ryby samy pocítují zúžení moře, má dle Kiesslinga tím více vytknouti nepřirozenost, že člověk usazuje se na místech rybám určených. Neoprávněna jest dále námítka Müllerova proti slovům: huc frequens caementa demittit redemptor cum famulis dominusque (v. 34 n.). Paralela, kterou k výrazu tomu uvádí Müller, jest zcela nevhodná: slovosled básnický neřídí se pravidly slohu historického, a výtku, že připomenut tu nejen redemptor, nýbrž i dominus, ukazuje, že Müller nevníkl zcela v myšlenku básnickou. Tu po mém soudu správně vystihl Kiessling slovy: »Statt des fertigen Baus wird das Bild des entstehenden gezeichnet: unablässig (frequens) versenkt der Unternehmer mit seinen Werkzeugen die Bruchsteine in die Fundamente, getrieben vom Bauherrn, der die Übersiedelung vom Festland kaum erwarten kann.« Také další námítky proti v. 37—40 zakládají se na nesprávném pochopení myšlenky básnickovy. Horatius neprovádí obraz a my-

šlenku předcházející strofy úplně, nýbrž způsobem v lyrické, básni zcela obvyklým, přenáší se k jinému obrazu, neprovází boháče toho na nově utvořený ostrov jeho, nýbrž představuje si jej nyní jako plavce na moři a jezdce. Jest tedy myšlenka obou strof tato: nic nezachrání boháče před strachem a starostmi; provázejí jej v nové obydlí jeho, neopouštějí jej na moři a neunikne jim ani na rychlém koni. Myšlenka, jak ji stanoví Müller, že by boháč ten k přepravě na ostrov použil trojveslice kovem pobité a zvláště že by se tam projížděl na koni, jest tak nevkusná, že nemožno ji podkládati nejen Horatiovi, nýbrž ani neobratnému napodobiteli. V části této nápadno jest Müllerovi též opětování slova dominus; naproti tomu myslím, že básník použil úmyslně slova toho, chtěje naznačiti malomoc člověka ve snaze uniknouti tomu, co ho pronásleduje i při všem bohatství a moci jeho.

Tím probrány jednotlivé výtky Müllerovy a ukázáno, jak myslím, s dostatek, že nepodávají přesvědčivého důkazu o nepřesnosti této ódy. K tomu dodávám ještě, že báseň athetesi Müllerovou nezískává, nýbrž naopak stává se přechod mezi strofou osmou a jedenáctou náhlým, a nevysvětleným zůstává pak význam slova dolentem (v. 41), jehož obsah tvoří timor a cura, o kterých jedná básník v předešlých dvou strofách (srv. komentář Kiesslingův k v. 41).

Zbývá však ještě jedna závažná pochybnost. Druhá ze strof, o nichž jednáme, shoduje se totiž nápadně s C. II, 16, 21—24. Shoda ta vedle jiných ještě důvodů pohnula Kiesslinga (srv. komentář k C. II, 16, 21—24), že prohlásil strofu tuto za interpolaci. Důvody jeho jsou tyto. Epitheton aerata (III, 1, 39) neoznačuje na t. m. loď válečnou, nýbrž, jak z kontextu zřejmě vyplývá, soukromou trojveslici, kterou nazývá Horatius v Epist. I, 1, 93 priva triremis. Napodobitel vyložil si však výraz ten o lodi válečné, jak dokazuje zmínka o turmae equitum (II, 16, 22), a chtěje ještě stupňovati myšlenku Horatiem vyjádřenou, užil plurálu aeratas naves a turmas equitum. Tanula mu na myslí myšlenka, že starost neobává se. ani mocných lodstev a zástupů jízdých, a že tedy není jí prost ani mocný vojevůdce; názor ten vyjádřil Lucretius (II, 46 n.) slovy: curae... sequaces... nec metuunt sonitus armorum nec fera tela, audacterque inter reges rerumque potentes versantur. Ale při myšlence této nemá smyslu důraz, s jakým vytýkají poslední dva verše (v. 23 n.) rychlost starosti, sesilující výraz ještě anaforou (ocior cervis et agente nimbo ocior Euro). Důraz ten hodí se sice k v. 19 n.: patria quis exsul se quoque fugit, kde starost líčena jest jako stíhatelka, ale nemá smyslu při výrazu nec relinquit (v. 22) a při plurálu turmas equitum (v. 22), kde bychom čekali zmínku pouze o jediném jezdci.

Důvody Kiesslingovy nelze uznati za postačující. Nápadná podobnost strof této s C. III, 1, 37—40 není tak závažná, jak

by se na prvý pohled zdálo. Horatius dosti často opakuje některé myšlenky, zvláště rázu všeobecného, a shoda týká se často i jednotlivých výrazů. Za doklad uvádím myšlenku C. II, 3, 25 n.: *Omnes eodem cogimur, omnium versatur urna serius ocios sors exitura* a C. III, 1, 14 n.: *Aequa lege Necessitas sortitur insignes et imos; omne capax movet urna nomen*. Podobná shoda jeví se i C. I, 12, 15 n. a III, 4, 45 n., kde líčí básník moc Jovovu, neb C. II, 1, 37 n. a III, 3, 68, jimiž básník odvolává Musu svou z oboru jí nepatřícího a j. Srovnáme-li příklady tyto s místem, o němž jednáme, pozbude i shoda jeho s C. III, 1, 37—40 své nápadnosti. Ostatní důvody Kiesslingovy též nemohou přesvědčiti o nepřesnosti strofy. Zmiňuje-li se básník v podobném obraze jednou o trojveslici soukromé, podruhé o lodi válečné, nevyplývá z toho, že by rozdíl ten byl zaviněn neporozuměním místu napodobenému. Co se dalšího důvodu Kiesslingova týče, myslím, že příliš urguje význam jednotlivých výrazů. Připouštím, že jest tu jistá nesrovnalost myšlenky, v strofě obsažené, s představou starosti jakožto stihatelky, ale uvážiti jest, že jde o přirovnání, při čemž podobná neshoda výrazu s představou nemůže padati na váhu. Ostatně proti mínění Kiesslingovu svědčí též myšlenková souvislost této části básně. Horatius chtěl v páté a šesté strofě vyjádřiti myšlenku: Proč přecháme do cizích krajín? Vždyť i tam pronásleduje nás starost. Odstraníme-li však strofu šestou, nedocházejí otázky pronesené v páté strofě odpovědi, a přechod k strofě sedmé jest příliš náhlý.

Z těchto důvodů myslím, že není třeba ani při této strofě pochybovati o její pravosti. (Dokončení.)

Alexander Nikolajevič Pypin.

(1833—1904.)

Nástin jeho života a práce.¹⁾

Napsal J. Polívka.

Slavný učenec a znamenitý popularisátor vědecké práce zároveň, neohrožený bojovník za osvětu a pokrok, ryzí a nepodadný charakter. Od r. 1853, kdy vystoupil poprvé s monografickou prací pojednávající o zapomenutém literátu XVIII. stol. Lukinovi, který měl jistý význam v literárním vývoji ruském tím,

¹⁾ Spisy Pypinovy zvláště po Věstníku Jevropy a po různých časopisech v starší době roztroušené nebyly mi zde do valné části přístupny. Se zvláštní laskavostí zapůjčil mi p. dvorní rada prof. dr. V. Jagić některé důležitéjší jeho rozpravy, jichž nemohl jsem se zde v Praze dopídit.

že poznal lživost cizokrajného ovzduší, ve kterém tonula literatura jeho doby, a ukazoval cestu k lidovosti, až do samého sklonku svého života Pypin pracoval neustále, až smrt mu nenadále vyrazila z ruky pero 26. list. (9. pros.) m. r. Ještě poslední prosincový sešit »Věstníka Jevrópy« přinesl v rubrice literární delší kritický příspěvek z jeho pera, a ne dlouho před tím vyšla poslední jeho kniha o básníku Nekrasovu, jeho někdejší kolegovi v redakci revue »Sovremennik« v pol. 60tých let, se zajímavými vzpomínkami autobiografickými.

I.

Po skončených studiích gymnasijských pobyl Pypin na blízké rodišti svému, Saratovu, universitě Kazaňské nedlouhou dobu, pouze rok 1849—50. Ani professor této university slavista Viktor Grigorovič, šťastný nálezce nejznamenitějších památek starého církevně slovanského písemnictví, hluboký znalec Slovanstva zvláště jižního, skromný a málo plodný učenec neměl na mladého Pypina značnější vliv, leda že vzbudil v něm zájem a lásku pro studia slavistická¹⁾.

Silný vliv měl na Pypina bratranec jeho, o něco starší Černyševskij, slavný potom literát, kritik a publicista. Za ním následoval Pypin na universitu Petrohradskou, jeho prostřednictvím byl uveden do předních kruhů literárních, seznámen jmenovitě s kroužkem sdruženým kolem revue »Современник«, a tím byl dán již dalšímu jeho životu určitý směr. V Petrohradě oddal se studiu písemnictví ruského a slovanského. Ve čtvrtém roce svých studií byl vyznamenán za dissertaci z literatury XVIII. stol. zlatou medailí, zároveň s ním mladší jeho kolega z druhého ročníku Orest Miller,²⁾ který nabyl poněkud jiných názorů literárních a politických, a s kterým později Pypin křížoval zbraně, jak níže dolí-

Vzdávám za tuto vzácnou laskavost vroucí díky. Hlavní pomůckou byl Списокъ трудовъ академика А. Н. Пыпина 1853—1903. Составилъ Я. Л. Барковъ. Спб. Акад. 1903. Srv. ještě А. Архангельскій Труды академика А. Н. Пыпина въ области исторіи русской литературы. По поводу пятидесятилѣтія его научной дѣятельности. Журн. мин. нар. просв. sv. 351, str. 73—125.

¹⁾ Grigorovič vykládal tehdy pouze v druhé polovici studijního roku 1849/50. Srv. А. Н. Пыпинъ, Новыя данныя о славянскихъ дѣлахъ. Бѣст. Евр. 1893, августъ, str. 771. V předmluvě 2. vyd. »Дѣjin slov. literatur« (II. sv., str. IX) napsal P., že se začal obírat slovanskými věcmi pod dojmem Grigorovičovým, potom Sreznevského. Později ještě vřele vzpomněl tohoto svého učitele v pojednání Русское славяновѣдѣніе въ XIX. стол. (В. Евр. 1889, IV, str. 723): »Рѣдко въ нашемъ ученомъ кругу можно было встрѣтитъ чловѣка, до такой степени преданнаго своему дѣлу, жившаго имъ, столько готоваго передатъ другимъ свое знаніе и свою любовь къ предмету, какъ Григоровичъ.«

²⁾ А. В. Никитенко, Записки и дневникъ I, 542.

číme. Tohoto roku 1853 vyšla tiskem první jeho práce, »výňatek ze studentské dissertace o staré ruské komedii«, o připomenutém nahore spisovateli 2. pol. XVIII. stol. Lukinovi v časopise *Отечественныя Записки*. V těchto prvních letech práce své vědecké věnoval se Pypin mimo studium písemnictví XVIII. stol., ke kterému se později ještě často vracel, studiu povídek, které pronikaly do starého ruského písemnictví dříve ze Byzance prostřednictvím jihoslovanským, později ze západní Evropy. Psal o tom některé monografie v časopise *Отеч. Записки*, v *Извѣстіях Академіе вѣд*, a r. 1857 vydal právě o tom předmětu větší spis »Очеркъ литературной исторіи старинныхъ повѣстей и сказокъ русскихъ«, magisterskou dissertací, kterou znamenitě obhájl při veřejném disputu, jak zaznamenal jeden z jeho opponentů, Nikitenko. Tento namítal pouze, že není viděti, jak rysy rozumového, mravního a aesthetického života ruského národa se vyjadřují v doplňování a přepracování povídek přenesených z Byzance a ze západu, a že pouze s toho stanoviska bylo možno odporovati dissertaci.¹⁾ Z toho zároveň poznáváme jasně, jak málo zajisté podnětů ke své práci vědecké o výzkumu ruského písemnictví mohl nabývat mladý učenec od starého svého profesora ruské literatury. Kniha tato utvořila epochu v ruských literárně historických studiích, odtud vycházeli hojní mladší učenci, mezi nimi především Alexander Veselovskij²⁾, a přese všecken mohutný pokrok, který učinila ruská věda literárně historická po dnešní den za uplynulé málem půlstoletí, nelze říci, že by tato první kniha Pypinova byla pozbyla své ceny. Pypin sám zachoval si zvláštní náklonnost k těmto studiím po celý svůj věk a ještě v posledních letech své práce vědecké k nim se vracel. Zároveň také tohoto roku začal publikovati ještě studie o staré literatuře apokryfické, které za několik let dožrály k větší publikaci.

Na počátku své práce vystupuje, jak viděti, Pypin jako přísný vědec, jako by se ho ani nebyly dotýkaly ostatní současné literární poměry a otázky i všecek veřejný život. Přispíval do literárně bezbarvého časopisu *Отеч. Записки* a jen jaksi mimochodem, drobnějšími pracemi, účastnil se časopisu *Современникъ*, a to opět pracemi přísně vědeckými, jež neměly co činiti se soudobým životem literárním. Ovšem poměry byly tehdy na počátku druhé polovice XIX. stol. takové, že vědecké pracovníky zaháněly přímo do staré literatury ruské, k studiím, které na první pohled neměly žádného vztahu k otázkám, hýbajícím myslí ruské intelligence. Censura svírala železnými kleštěmi všecek duševní život, takřka jej znemožňujíc. Pypin ve svých vzpomínkách o svém jubileu sám na to poukazoval. O zuření censury právě v letech, do kterých spadají počátky literární činnosti Pypinovy, zaznamenal ně-

¹⁾ *Записки и дневникъ II*, 62.

²⁾ jak sám vyznal ve své autobiografii. *А. Н. Пыпинъ, Исторія рус. эгнотарфіи II*, 427.

které křiklavé případy jmenovaný Nikitenko ve svém denníku ¹⁾
 (I, 545 sl., 570 z r. 1853—54): Působení censury přechází vše-
 likou pravděpodobnost. Čeho chtějí tím dosáhnouti? Zastaviti
 činnost myšlenkovou? Ale jest to zrovna, jako by se poroučelo
 řece, aby plula zpět. Hle z tisíce faktů některé nejnovější. Censor
 Achmatov zastavil tisk nějaké arithmetiky, neboť byla mezi čísli-
 cemi nějaké úlohy umístěna řada teček. Podezřívá zde jakýsi
 tajný úmysl sestavovatele arithmetiky! Censor Jelagin nepropustil
 v jakési zeměpisné stati místo, kde se vypravuje, že v Sibíři se
 zapřahují psi. Motivoval zákaz nutností, aby byla zpráva tato
 předběžně potvrzena od ministerstva vnitřních záležitostí. Censor
 Pejker nepropustil meteorologickou tabellu, kde byly dny ozna-
 čeny dle starého a nového kalendáře formulkou zběžnou ^{dle star. kal.}
^{dle nov. kal.}
 Žádal, aby nad čarou bylo »dle nov. kal.« a »dle star. kal.« pod
 čarou. Ale tabellu byly předloženy censure již vytištěné, neboť
 nemohlo se předvídati, že by mohly býti zapověděny. Vydavatel
 měl již vše znovu tisknouti, až konečně bylo mu přece svolení
 uděleno. V »Saratovských Gubernských Vědomostech« bylo vy-
 tištěno několik národních písní obsahu ne úplně mravného —
 ovšem jako materiál ke studiu lidu. »Neglasnyj komitet« podal
 o tom zprávu cárovi. A byl vydán rozkaz: gubernátorovi má se
 udělití důtka, ředitel gymnasia, který noviny censuroval, má býti
 zavřen na měsíc na hlavní strážnici, a ministr má se zeptati,
 je-li spolehlivý, aby mohl dále zastávati svůj úřad? Ministr napsal
 velice rozumný referát na obranu nešťastného ředitele, který jest
 skutečně z referátů nejlepších. Jistá dáma v Moskvě chtěla vydati
 sborník pěkných statí od známých učenců napsaných. Dřívější
 ministr, Širinskij-Sichmatov, vymohl, že se mají sborníky pova-
 žovati za časopisy, a tak muselo se k vydání toho sborníku do-
 žadovati nejvyššího dovolení. Následovala resoluce »I bez toho se
 mnoho tiskne.« »Skutečně však nevycházejí u nás žádné knihy«,
 poznamenává Nikitenko. »Jsou jenom časopisy »Отечественныя
 записки«, »Современникъ«, »Библиотека для чтенія«, »Мо-
 сквитянинъ« a »Пантеонъ«. Ale v nich tisknou se většinou ubohé,
 bezbarvé věci. Na jiném místě svého nesmírně zajímavého denníku
 vypočetl Nikitenko (I, 518, r. 1850), že jest dvanácte různých
 censur, a spočtou-li se všechny osoby zaměstnané při censure, že
 jest jich více, než se vytiskne do roka knih. Taková tedy byla
 doba, když působili básníci a myslitelé, jichž dila stala se
 chloubou Ruska a jimž se podívovala několik desítekletí potom
 celá Evropa. Za těchto okolností vzdělávala se a vystoupila řada
 vynikajících učenců, kteří položili základy literárně historickým,
 ethnografickým a kulturním studiím ruským.

¹⁾ Některé jiné ze starší doby zapsal Рупин, *Исторія рус этно-
 графіи* I, 38) sl.

Pypin charakterisoval sám také celý útisk v biografii svého soudruha na poli literární historie ruské, N. S. Tichonravova¹⁾, a z jeho líčení jasně prozírají vlastní vzpomínky. Sám sebe charakterisuje, praví-li: Nicméně v nových pokoleních, která dokončovala svoje studia v těchto těžkých dobách, žil dále idealism, dědictví let čtyřicátých (doby Bělinského). Pod různými vědeckými vlivy, prostřednictvím universitní vědy, nezřídka mimo ni a nezávisle na ní nabýval tento idealism zvláštěního svého rázu: slova nedopověděná na universitní katedře doplňovala se čtením a dojmy života samotného; nejrozmantější vzněty přepracovaly se v nové vědecké otázky a životný vliv předechozí literární doby projevoval se zvláště tím, že dřívější otázky nabyly nového zabarvení a vyzývaly řešení v novém směru. Od konce čtyřicátých let bylo možno již pozorovati vznik těchto nových otázek. Byly to po literatuře se trousící náarážky na otázku selskou, jako v »Zápiskách loveckých« od Turgeněva, aneb v národohospodářských článcích Zablockého; byly tu theoretické úvahy, jakou vědeckou a veřejnou důležitost má studium národního života, jak se v tomto životě projevuje dávné podání národní, podle kterého se měl utvářeti život společnosti a státu; ohlasy literárních zájmů pro národ, pod jistým vlivem francouzského socialismu, prakticky se ve skutek uváděly v založené tehdy, ale brzy rozpuštěné Společnosti pro návštěvu chudých; založení Zeměpisné společnosti poprvé reguloval systematická studia ethnografická; od čtyřicátých let počínají první výklady slovanských jazyků na universitách, a v studiích ruského jazyka samotného, ve spise Sreznevského »Myšlenky o dějinách ruského jazyka«, dříve již v knihách Buslajeva »O výkladu ruského jazyka«, »O vlivu křesťanství na slovanský jazyk«. V literární historii byla důležitým zjevem »Úplná sbírka spisů ruských spisovatelů«, které podnikl Smirdin a která učinila přístupnými starší spisovatele v levných vydáních, po prvé takřka dala podnět k podobnému studiu starší literatury... Tímto bedlivějším studiem staré literatury začaly se lépe objasňovati různé otázky, jichž se nedotýkala vůbec aneb velmi málo dřívější umělecko-historická kritika Bělinského: nenáhlý vývoj literárních forem, závislost spisovatelů na vzorech evropských, ohlasy veřejných směrů a mravů v literatuře. Studia literární tohoto směru měla záhy mnohé velice zajímavé výsledky: nalézala-li málo látky v této staré literatuře kritika aesthetická, mnoho tam získala historie společnosti, osvěty a mravů... V universitním pokolení počátků let 50tých začala pode všemi těmi vlivy usilovná činnost. Za jednu z prvních vědeckých potřeb uznáno sbíratí materiál »stariny i narodnosti« v životě a v písemnictví lidu. Pociťovalo se, že beze studia této »stariny« jest nemožná historická restau-

¹⁾ Сочинения Н. С. Тихонравова I, стр. XXX сл.

race starobylého života v jeho organických národních zvlátnostech. Práce byla těžká. Zcela paralelní proudy jevily se v otázce starého písemnictví. V ruském národopise uzrávala snaha po systematickém výzkumu národní poesie, zvyků a obyčejů — a za několik let byly tu učiněny velkolepé objevy. Zároveň požadovala podrobného studia tato literatura, zvláště XVIII. stol., která byla opovrhována uměleckou kritikou, ale nicméně vyžadovala zvlátního historického zájmu, neboť i v ní se obrazy proudy společenské, vyjadřovaly se potřeby vzdělání a současné mravy. Mimo umělecký zájem bylo v této zapomenuté literatuře množství materiálu pro dějiny života a dějiny hnutí myšlenkového: v této historii mimo jiné připravovaly se veliké ty jevy literární, které mimo ni nemohly se objasniti, jak na př. zjev Karamzinův nemohl se objasniti bez vzdělavatelné činnosti Novikova . . .

Vynikajícím členem tohoto pokolení 50tých let, které navazující na činnost svých předchůdců, částečně pod vlivem svých učitelů, vystupovalo s novými požadavky vědeckými, byl také Pypin. Ovšem třeba poznamenati, že Pypin nevzrostl pod přímým vlivem vynikajících učencův a profesorů Moskevských, Granovského, Buslajeva, Solovjeva . . . Petrohradská universita nevyňkala takovými silami. Ze všech profesorů nejvíce působil na Pypina zajisté Sreznevskij. Pod jeho vlivem pěstoval Pypin, jako před ním starší jeho bratranec Černyševskij, prvotně též studia jazykovědecká a palaeografická, která byla vytištěna r. 1855 a 56 в Извѣстіях Академіе věd. Sreznevskij uvald žáka svého do studií slavistických, vzbudil v něm nepochybně živý zájem pro národy slovanské, avšak nikoliv onen přísný kriticism, se kterým potom Pypin posuzoval slovanské literatury a vůbec všechny záležitosti slovanské. Také Nikitenko měl nejspíše jistý vliv na nastávajícího historika ruského písemnictví, avšak leda na vytváření všeobecných jeho názorův a nikoliv na směr jeho studií literárně historických. Nikitenko odcházeje z university, sám sebe velice pěkně charakterisoval r. 1864:¹⁾ »Pravý můj význam ve výkladech universitních byl ethicko-filosofický, ale nyní požadují především faktů. V těchto o ruském písemnictví mohu ovšem býti nechud. Ale nejsem schopen metody srovnávací; neznaje cizích jazyků. Tu jest pro mě opravdový kámen úrazu. Cítím síly své ve sféře filosofické a aesthetické; vím, že posluchačové moji mohou ode mne nabýti snad spolehlivých základů, mohou se rozvinouti pod mým vedením ve vyšších úvahách o literatuře, utvrditi se zvláště v sympathii pro veliké pravdy vědy a života, neboť sám jsem tím hluboce proniknut, mám pro podobné vedení dostatečné zkušenosti, snad i schopnosti. Ale to nedostačuje při nynějších požadavcích vědy« . . . Dosti často pak ve svém denníku zapsal

¹⁾ Записки и дневникъ II, 426.

sarkastické výpady proti příliš detailním studiím speciálním, zvláště filologickým¹⁾. Jeho zásadní stanovisko proti magisterské dissertaci Pypinově jsme již vytkli. K úplné charakteristice poměrů, ve kterých se tehdy nalézaly výklady ruského písemnictví, uvedeme ještě, jaké byly na hlavním paedagogickém institutě v Petrohradě, kde je měl I. I. Davydov. Tichonravov, který tam vydržel všeho všudy rok (1849), zaznamenal, že byly pod úrovní gymnasií²⁾. Nikitenko pak ve svých zápiskách se vyslovoval velmi ostře o tomto muži, také členu akademie věd. Po jeho smrti požádali členové akademie věd Nikitenka, aby se ve své zprávě výroční vůbec o něm nezmiňoval, neboť špatně t. j. pravdivě o něm promluvíti nelze, a nějaké dobré slovo bylo by považováno za lež³⁾.

Obhájiv svou magisterskou dissertaci, Pypin odebral se zá dalším zdokonalením na dvouletou vědeckou cestu. Na této cestě zdržoval se, jako všickni téměř kandidáti slovanské a ruské filologie před ním a po něm, v Praze, ovšem jen nedlouhou dobu, všeho všudy dva měsíce. Odtud psal a vytiskl, jak potom také z jiných měst, obšírné dopisy⁴⁾; namnoze na základě vlastních svých vzpomínek napsal již po svém návratu do vlasti nekrolog Hankův⁵⁾. A pro naše obecenstvo uveřejnil v Časopise musea král. Č. ve sv. 32 a 33 velice zajímavé »Listy o nejnovější ruské literatuře«. Navrátil se, byl jmenován mimořádným professorem na universitě Petrohradské, ale čel tu pouze rok 1860—61 — kursy ze západních literatur evropských, z oboru, ve kterém ani tehdy, ani později samostatně nepracoval. V listopadu r. 1861 vzdal se své professury spolu s řadou jiných vynikajících mužů, s Kavelinem, Spasovičem, Stasjulevičem a B. Utinem, když shledal za tehdejších poměrů znemožněnou opravdovou činnost universitní. Ve své činnosti vědecké pokračoval pak ve směru, který si vybral od počátku a sledoval na své vědecké

¹⁾ Na př. »Умъ спеціалиста тупѣетъ по мѣрѣ того, какъ онъ все глубже и глубже уходитъ въ свой предметъ« III, 82. Есть люди мысли безъ науки: это обыкновенные мечтатели и фантазеры. Есть и люди науки безъ мысли: это тупые гробокопатели, собиратели фактовъ, непонимающіе ихъ — каменщики, не дающіе себѣ отчета въ томъ, надъ какимъ зданіемъ они трудятся III, 86. Какую важность и какое значеніе для науки и жизни могутъ имѣть инныя изъ нашихъ педантскихъ академическихъ занятій — болтовня о вариантахъ какого нибудь пролога XV или XVI в., о большомъ или маломъ юсѣ и другія мельчайшія и исключительныя изысканія о вещахъ, не входившихъ въ національную жизнь, недѣйствовавшихъ ничѣмъ на національный духъ и не содѣйствовавшихъ нимало умственному успѣху? . . . III, 95 а j. v.

²⁾ Сочиненія Н. С. Тихонравова I, str. XVIII.

³⁾ Записки и дневникъ II, 414.

⁴⁾ Современникъ sv. 74, odd. I., str. 127—173, 323—370; sv. 79, odd. 3, str. 289—302. Bohužel nebyly mně tyto svazky zde přístupny.

⁵⁾ Современникъ sv. 86, odd. 2, str. 1—40. Otisk jest v muzejní bibliothéce.

cestě, a sice začal systematické studium literatury apokryfické. Výsledkem těchto studií byla obsáhlejší publikace apokryfických spisů *Ложныя и отреченныя книги русской старины 1862* a některé po různu vytištěné monografie o nich.

II.

Po svém odchodu z university Pypin úže přilnul k časopisu *Современникъ*, stal se členem jeho redakce, potom od r. 1865—66 zodpovědným jeho redaktorem spolu s Nekrasovem. S tím souvisí asi též usilovná snaha jeho uvést do ruského písemnictví vynikající cizí díla literárně historická, historická, filosofická a všeobecně vzdělávatelná. Tak vyšly za jeho redakce během let 1863 až 1868 a ještě potom v letech 70tých překlady těchto spisů: Joh. Scherra *Allgemeine Geschichte der Literatur* 1863, 2. vyd. 1867; H. Hettnera *Litteraturgeschichte des XVIII. Jahrhunderts* 1863, 1866, 1872, 2. vyd. 1896—97; E. A. Rossmässlera *Význam přírodních věd ve vzdělání a jich výklad ve škole* 1864; A. A. Rochaua *Dějiny Francie od pádu Napoleona I. až do znovuzřízení císařství 1814—1852, 1865—66*; Johna Stuarta Milla *Principles of political economy with some of their applications to social philosophy* 1865, 2. vyd. 1874; J. W. Drapera *Intellectual developement of Europe* 1866; W. Whewella *History of the inductive sciences from the earliest to the present times* 1867; Fr. Ch. Schlossera *Geschichte des XVIII. Jahrhunderts und des XIX. bis zum Sturze des französischen Kaiserreichs* 1868—71 (s kterýmžto spisem jakož ještě Raumerovým seznámil Pypina v gymnasijských již letech Černyševskij), *Парижъ и провинція 2-го декабря 1851 г. Историческіе этюды Эжена Тено и разсказъ о переворотѣ 2-го декабря (изъ Истории Крымской войны)*, A. B. Kinglake (*Kinglake — Invasion of the Crimea*), W. E. Hartpole Leckyho *History of the rise and influence of the spirit of rationalism in Europe* 1871, J. W. Drapera *Conflict between religion and science* 1877.

Z tohoto výčtu jest zřejmo, jak obsažné a obsáhlé byly osvětňé snahy Pypinovy. Než tato práce překladatelská a redaktorská, která by sama mohla vyčerpati síly jednotlivcovy, byla jen vedlejší. Hlavní práce Pypinova nesla se dále za vytčeným cílem studia písemnictví a vůbec osvětňých snah národa ruského jakož i všeho ostatního Slovanstva. Účastenství jeho v redakci předního pokrokového časopisu, který stál v příkré opozici nejen proti tehdejšímu režimu vládnímu, než zvláště proti t. ř. slavjano-filské škole, mělo za následek, že nemohl svléci se sebe straníka a že jmenovitě v prvních pracích nemohl zachovati potřebného

objektivního klidu, než že všude vystrkovala růžky polemika ostrá a nesmiřitelná.

Ta zvláště došla výrazu ve spise jeho, který r. 1865 vyšel tiskem: *Обзоръ исторіи славянскихъ литературъ*. Toto dílo, ve kterém literatura polská byla zpracována od V. D. Spasowicze, bylo po mnohých desetiletích první soustavné vyličení slovanských literatur od proslulého německého díla Šafaříkova z r. 1826. Pokus někdejšího učitele Pypinova Viktora Grigoroviče¹⁾ byl příliš nepatrný. Autor neměl nejspíše po ruce ani Šafaříkova díla, napsal je ještě před svou cestou po slovanských zemích. Kniha Pypinova byla spis, na jaký se do té doby, ba ani do našich dnů nevzmohla žádná jiná literatura slovanská²⁾, jakož vůbec jsou spisy o jiných slovanských literaturách až ku podivu vzácné v jednotlivých literaturách slovanských. Knihou svou Pypin chtěl podati všeobecný přehled ruskému čtenářstvu vůbec, zároveň pak rukověť, souborný výklad a přehled pomůcek studijních pro ty, kteří by se chtěli s předmětem seznámiti blíže. V předmluvě Pypin naráží na jiný ještě účel, který měl při své knize na zřeteli. »Jistá část naší literatury, praví, snaží se zvláštním způsobem spojití naší otázku veřejnou se slovanskou; prohlašuje známé všeslovanské splývání rozdělených národů v jednu národní massu a hotoví se prokazovati dobrodiní 'slovanským bratřím', ani se jich nepotazuje — se svého vlastního hlediska; chtěli bychom, aby fakty, které nalezne čtenář v této knize, poskytl mu ponětí o tom, jakým by měl býti v tomto smyslu náš rozumný poměr k 'bratřím'. V předmluvě této praví konečně ještě spisovatel, že se chtěl obmeziti pouze na líčení věčné a cítil povinnost blíží vývody zůstaviti vlastnímu úsudku čtenářovu. Avšak Pypin neobmezil se na úlohu objektivního ličitele slovanských literatur a různých proudů, které došly výrazu v nich, než důrazně hájil vlastního svého nazírání na kulturní vývoj slov. literatur, rázně se lišící od onoho, které se v Rusku nejhluchěji hledělo uplatňovati, vystoupil jako ostrý kritik a neohrožený polemik, jako rozhodný přívrženec určitého literárního a též politického směru proti protichůdnému literárně politickému směru domácímu, jehož hlavním orgánem byl tehdy časopis Iv. Aksakova »День«, i proti nové modifikaci učení slavjanofilského, jak je tehdy začal definovati Vlad. Iv. Lamanskij. Jak v předmluvě již naznačil, kniha měla mimo jiné také účel vyvracet učení t. ř. slavjanofilské školy, jakož také utopické sny různých slovanských idealistův a blouznivců.

¹⁾ Краткое обозрѣніе славянскихъ литературъ 1841. Опытъ изложенія литературы словенъ въ главнѣйшихъ эпохахъ, Казань 1843, стр. 120. Pypin později ve svém životopise tohoto slavisty Вѣст. Европы 1893 авг. стр. 762 vyslovil se o něm ... »трудъ Гр-а представлялъ по своему времени и мѣсту явленіе замѣчательное...«

²⁾ Spis Ad. H. Kirkora O literaturze pobratymczych narodow slowianskich 1874 nepadá hrubě na váhu. Srv. úvahu W. Nehringovu v Gött. Gel. Anz. 1881, II, str. 995.

Tento účel měly hlavně úvodní a závěrečná kapitola.

V kapitole úvodní měla se jmenovitě vyvracetí namnoze hájená these o národní jednotě slovanské, v kapitole závěrečné »Znovuzrození a panslavism« vyloženy a kriticky rozebrány příčiny hnutí slovanského, historický a společenský význam panslavismu a jeho utopie. Proti těmto dvěma kapitolám čelila také především, ba téměř výhradně domácí ruská kritika spisu Pypinova, k nimž obracela se též kritika u jiných slovanských národů, pokud vůbec bylo o spise tom pojednáno. Vlastního jádra knihy, vylíčení jednotlivých literatur slovanských, dotýkala se pouze recenze P. Lavrovského¹⁾, a i tento rozvážný učenec věnoval větší část svého kritického rozboru oněm dvěma kapitolám. Snaží se vyvracetí vše, co Pypin uváděl proti plemenné jednotě slovanské, snaží se dokazovati znovu ne pouze jazykovou jednotu, než také jednotu v tradicích, v poesii národní, v bájeslovných představách, v obyčejích a zvycích. Jednota jazyková nepochybně jest, ani Pypin jí vlastně nepopírá, ale přece nelze říci, že by teprve učené studium slovanských jazyků vedlo k tomu poznání. Prostý, nevzdělaný Čech dorozumí se zajisté snadněji a spíše s prostým, nevzdělaným Rusem, než dva inteligenti slovanští. Dokladů toho bylo uvedeno dosti; Pypin sám později (Вѣстникъ Европы 1889, sv. VI, str. 257) vypsal z cestopisu jistého ruského důstojníka z poč. XIX. stol. mimo jiné zprávu, že ruští vojáci se dorozuměli s Krajinci (Slovinci) »bez obtíží«. Mnohem hůř dorozumívají se inteligentní Slované. Bylo také ne jednou připomenuto, že o slovanských sjezdech účastníci byli nuceni utíkat se k nějakému cizímu, zprostředkujícímu jazyku (obyčejně německému), a vytýkalo se to Pypinovi, když to připomněl o slovanském sjezdě r. 1848, že to není pravda. Ale o Moskevském sjezdě r. 1867, třebaž ne na oficiálních schůzích, mluvilo se skutečně německy. Lamanský vypravuje, že na jisté schůzce soukromé u Iv. S. Aksakova, již se zúčastnili Rieger, Brauner, Holovacký, Mudroň, Subbotić a j., promluvil Jurij D. Samarin dvě velké řeči jazykem německým, a sice tak znamenitou němčinou, že to vzbudilo podiv slovanských hostů, a Brauner míní, že mluví lépe německy než on a Rieger a že hned by se mohl poslati na říšskou radu. (Живая Старина I, seš. 2, str. 231.) Ostatně srozumělost, po případě nesrozumělost jazyků blízkých není ještě důkazem užších příbuzenských svazků. Slovák z východních stolic uherských snadněji se dorozumí s maloruským sousedem, než Slovák ze západních krajů nebo Čech, ale z toho nenásleduje, že by slovenština byla bližší maloruštině než češtině atd. Srv. výrok Baudouina de Courtenay, Archiv f. slav. Phil. XXVI. 398: »Die grössere oder geringere Möglichkeit gegenseitigen Verständnisses kann in den

¹⁾ Отчетъ о девятомъ приеудженіи наградъ графа Уварова. Спб. 1867, стр. 11—87.

Fragen der wirklichen genetischen Sprachverwandschaft kein Kriterium bilden.« Poměry mezi jednotlivými jazyky slovanskými nelze srovnávat s poměry mezi národy románskými nebo germánskými, než spíše s poměry mezi jednotlivými dialekty německými. Čeština na př. jest i bulharštině bližší než němčina na př. dánštině.

Ale jinde té jednoty mezi slovanskými kmeny a národy není od dob pradávných ani v tradicích a názorech, ani ve zvycích a obyčejích. Za to vždy se projevovalo živé vědomí příbuzenských svazků, plemenné jednoty slovanské i v dávné minulosti, čehož spíše doklady později různými učenci, zvláště Perwolfem a j. byly shledány. Co dále praví Lavrovskij, jako by vůbec věda a literatura soudobého Slovanstva čili určitěji všecko jeho nynější osvětňé snažení bylo nerozlučně spojeno se směrem všeslovanským, z něho vycházelo jako ze svého bezprostředního zřídla (str. 40), to bedlivý pozorovatel novějšího kulturního vývoje slovanských národů by zajisté nemohl potvrditi. Proti Pypinově kritice slavjanofilstva recensent nadměru obmezil význam jeho v Rusku samém a právem pověděl, co bylo taktéž řečeno na západě slovanském, že o vlivu slavjanofilského učení mimo Rusko nemůže býti hrubě ani řeči. Osře a spravedlivě vytknul Lavrovskij jednostrannost a subjektivnost Pypinovu. Nescuhlasil se stanoviskem Pypinovým v líčení vývoje literatur, že pohlíží na plody literární, jaký každý má význam ne jako slovesné dílo o sobě, než jaký má význam sociální, že do literatury může zapadat pouze takové dílo, které svým obsahem objímá společenské a sociální poměry; toto měřítko pak klade i na díla doby, kdy ani nemyslíli na takové poměry anebo mysli o nich jinak.

Do svého spisu Pypin pojal také líčení vývoje literatury (velko) ruské, ovšem podal je velmi stručně: nevěnoval této literatuře od dob nejstarších vycházejí více místa než literatuře maľoruské, daleko pak méně místa než literatuře české. Ovšem měl tu Pypin na zřeteli pouze ruské čtenářstvo. Při své mnohonásobné činnosti nemohl dále Pypin patřně náležitě sledovati pozdější jevy v literaturách záposlovanských a jioslovanských, jež za své vědecké cesty důkladně seznal; tak mu ušlo ku př., že píseň na Vyšehrad a milostná píseň kr. Václava byly prohlášeny za falsifikáty, a ukončil jimi svůj přehled nejstarších památek české poesie. Recensent P. Lavrovskij měl dosti hojnou příležitost doplniti seznam pomůcek z doby starší i pozdější.

Základních názorů díla Pypinova dotýkal se ještě jiný kritik, který celkem nenáležel k táboru slavjanofilskému, ovšem ještě méně k straně, jejímž předákem byl právě Pypin. Orest Miller¹⁾

¹⁾ Славянскій вопросъ въ наукѣ и въ жизни. По поводу «Обзора исторіи славянскихъ литературъ» А. Н. Пыпина и В. Д. Спасовича. Санктпетербургъ 1865. Pypin odповѣдѣлъ článkem «Нѣсколько словъ о «народныхъ началахъ» и о «цивилизаци». Современникъ, sv. 108.

vzdal zde všecku čest autoru knihy a uznal velký význam knihy ne pouze pro její vědeckou cenu, než širší její cenu kulturně politickou. Důležité jest, napsal, že byla možná taková nedůvěra v kulturní, světové poslání Slovanstva u muže, který tak dobře jest obeznán se Slovaný. Na základě pak knihy Pypinovy, hojných výpisků z ní, dokázal nikoliv beze zdaru, jak důležitou, znamenitou úlohu hráli po všecky právě věky živlové ryzé národní zrovna v osvětěném poslání národů slovanských. Miller přiznal dále, že slavjanofilové nadsazovali, přeceňovali význam náboženství, zvláště pravoslavlí, ale dopustil, a to v celku právem, že pravoslavlí svým zřízením jest bližší národu, obzvláště slovanskému, než katolicism. Přiznal dále, že Pypin byl úplně práv kritikuje snahy slavjanofilů po hegemonii ruské, že právem se posmíval těm, kteří Slovanům ukazovali, kterak jest nutno, aby si osvojili ruský jazyk.

Obě dvě řečené kapitoly Pypinova spisu obracely na sebe také největší pozornost západoslovanských kritiků.

Chrvatský kritik, V. Jagić¹⁾, nejvíce upozornil právě na ně a žádal, aby byly v překladě přístupnými učiněny tyto těžké obžaloby ruských slavjanofilů, neboť to se jeví býti největším odpůrcem samostatné státní a národní existence slovanských národů. Jinak však uznává, že Pypin překročil míru spravedlnosti, a bojuje vítězně proti slavjanofilstvu seslabuje cenu i onoho morálního svazku, založeného prací literární, který by zcela dobře mohl býti mezi slovanskými národy, třebaš ho právě tolik nepocitujeme.

Také český kritik, Jos. Kalousek²⁾, vzal v úvahu řečené kapitoly. Vyslovil souhlas svůj s většinou toho, co pronesl Pypin proti straně slavjanofilské, a uvedl hojně doslovné výtahy z jeho úvah, »poněvadž v Čechách, v této rozkřičené zemi panslavistův, sotva se najde tucet osob, kterým by theorie slavjanofilů byla povědoma«. Vytýká pak Pypinovi, že »nevynakládá píle své na to, aby vyhledával, co jest Slovanům společného, nýbrž s velkou horlivostí, která nemůže pocházeti než z přepjaté umíněnosti, dokazuje, že jest veliká různost mezi nimi. Nepopíráme, že poznání různosti mezi Slovaný jest jednou podstatnou částkou studia, a poznání toho, co Slovanům jest společného, jest druhou neméně podstatnou částkou studia slovanského« ... Jenže, dodali bychom, toho, co jest společno Slovanům, jest mimo velkou příbuznost jazykovou tuze málo. Kalousek polemizuje s Pypinovými vývody o »jednotě Slovanstva«, že ji ruský učenec nazval »učeným vynálezem«, »aby tím způsobem byl odňat věčný základ slovanskému uvědomění, slovanské vzájemnosti literární, slovanským sympathiím ...«, podkládaje takto neprávem Pypinovi takoveto tajné, nevědecké úmysly. Velikou radost měl český kritik z brošurky Millerovy. Srovnává se s ním zvláště v tom, že »Slované zároveň s jinými národy mají

¹⁾ Književnik III, str. 152 sl.

²⁾ Národ. V Praze 1866, č. 112, 113, 116—121, 123, 126—180.

se přičiňovati o nápravu vad nynější civilizace, a že »někteří mravní a společenská živlové se rozvinuli u starých Slovanů před dávnými věky, na které západní Evropa v novém věku z vlastní potřeby přichází«.

Slovník Naučný Riegrův VI. 1136 vynesl krátký a příkrý odsudek, že »Pypinův Obzor atd. jest spis obsahující vedle mnohého dobrého též mnoho křivého, vyplývajícího z velmi povrchných (!!) vědomostí Pypina o Slovanech a jich nynějších snahách, i z předpojatého stanoviska Pypinova, slepě (!) zbožňujícího vše, co jest západoevropského, na ujmu domácího, jakž jest obvyčej u ruských tak zv. západníků.« Srv. ještě Sl. N. VII., 1137, 1140.

Později r. 1874 vyslovil se v té příčině velmi příznivě A. A. Kotljarevskij o knize Pypinově ve svém článku »Úspěchy slavistiky na Rusi v poslední době,« Č. Č. Mus. 1874, str. 50: »Střízlivost některých náhledů p. Pypina byla příčinou výčitek, že nemá dosti víry a soucitu k slovanské idej. Nám zdají se býti nepodstatnými, neboť p. Pypin nepřiznává se toliko k té formě, do které zahalují slovanskou ideu někteří přenáhlení, mystičtí její obhájcové v Rusku. Ovšem on by dovedl vysloviti i své ideály, kdyby toho našel možnost«¹⁾.

III.

Po této knize obrátil se Pypin opět k studiu vývoje literatury ruské a zároveň společenských a kulturních proudův. Od roku 1867 vstoupil jako stálý spolupracovník do redakce revue »Вѣстникъ Европы«, kterou založil někdejší jeho kollega na universitě Petrohradské a vychovatel předčasně zesnulého následníka trůnu Mikuláše Aleksandroviče, M. Stasjulevič. Od té doby provázel Pypin až do sklonku svého života novější literární zjevy ruské a také jiných slovanských literatur svým kritickým perem. V tomto časopise pak od r. 1868 vytiskl velkou řadu úvah historických, kulturně a literárně historických, které potom namnoze spojil ve větší samostatné knihy. Zvláštní svou pozornost věnoval opět významným zjevům literárního a společenského života stol. XVIII., začal bedlivě studovati ruské zednářství do Novikova (Вѣстникъ Евр. 1868, июнь, июль); potom vydal materiály k dějinám zednářských loží tamže 1872, янв., февр., июль, samostatně pak Хронологическій указатель русскихъ ложъ отъ перваго введенія масонства до запрещенія его 1731—1822, ale pouze jako rukopis v obmezeném počtu výtisků r. 1873. Kniha vyšla později ještě v německém překladě v Rize r. 1896 a opět jen jako rukopis. Ještě později zabýval se Pypin tímto zednářským hnutím v Rusku a

¹⁾ Сочиненія А. А. Котляревскаго IV, 488.

podal r. 1896 drobný příspěvek k intimní literatuře ruského zednářství v stati *Номинculus. Эпизодъ изъ альхиміи и изъ исторіи русской литературы* (Починъ, Сборникъ общ. любителей россійской словесности на 1896 годъ), kde probrány hlavně rukopisné překlady alchymické a magické literatury z konce XVIII. a poč. XIX. stol.

Dále podal zajímavý příspěvek ke charakteristice osvětňích proudů v první čtvrti XIX. stol. o ruské společnosti biblické (B. Евр. 1868, авг., сент., октябрь, ноябрь); vypsál styky znamenitého anglického právníka a filosofa Jeremy Benthama s vynikajícími muži ruskými a jeho jednání s cárem Alexandrem I. stran vypracování všeobecného zákonníka (B. Евр. 1869, Февр., апр.); pojednal o slavné pietistce pí. Krüdenorové a jejích stycích s Alexandrem I. (B. Евр. 1869, авг., сент.). Po těchto monografiích jal se soustavně vypisovati společenské hnutí za Alexandra I. (B. Евр. 1870—1871) a vydal pak tyto studie souborně ve zvláštní knize r. 1871; v 2. vyd. vyšla r. 1885 a v 3. vyd. r. 1900 »Общественное движеніе въ Россіи при Александрѣ I.« Tyto kulturně historické skizzy vymykají se z našeho oboru, ale zajisté velmi mnoho zajímavého materiálu podávají také literárnímu historikovi, zvláště pro důkladnější poznání osobnosti a činnosti Karamzinovy, pro charakteristiku onoho ovzduší, ve kterém vyrostli ruští básníci kolem 20. let XIX. stol., romantikové a též dekabristé.

Na základě těchto prací byl Pypin r. 1871 navržen a také zvolen za adjunkta Petrohradské akademie věd pro historii, ale proti jeho kandidatuře zdvihl se silný odpor ve veřejnosti; namítalo se, že mnohem více práv by měl na tuto hodnost historik Kostomarov, a že by Pypin spíše měl býti zvolen do II. oddělení akademie věd, do oddělení pro ruský jazyk a písemnictví. K tomu se připojil odpor oficiálních kruhů, samého ministra osvěty, hr. D. Tolstého, jemuž Pypin dělal oposici a u něhož byl v nemilosti zvláště proto, že nebyl přívržencem klasicismu, který ministr ze všech sil podporoval. Pypin udělal sporům konec, složiv tuto hodnost¹⁾. Mnohem později pak byl zvolen od akademie za člena dopisujícího, a to teprve roku 1891, řádným pak akademikem teprve roku 1897 a to do oddělení pro ruský jazyk a písemnictví.

IV.

Po těchto studiích historických se Pypin brzy opět zhloubal do svých nejvládnějších studií literárně historických. Ještě téhož roku 1870 začala ve B. Евр. vycházeti serie článků »Характеристики литературныхъ мнѣній отъ двадцатыхъ до пяти-

¹⁾ Никитенко, Записки и дневникъ III, 275, 277, 278, 280.

десятихъ годовъ», která potom vyšla r. 1873 ve zvláštní knize, v 2. vyd. r. 1890. Zde ještě více než v ostatních svých pracích literárně historických Pypin pohlíží na historii literatury s hlediska společenského vývoje: jen když spojíme literaturu s bezprostředním životem, praví, můžeme ukázat skutečný význam historického vývoje literatury. Historie literatury spadá do celkovitých dějin společnosti, a na literatuře lze sledovati vzrůst uvědomění ve společnosti. Pypin rozbírá tu, co jest »lidovost«, »národní ráz«, ukazuje, že to jsou relativní pojmy, různé mají význam v různých dobách, podléhají vnějším vlivům, vyvíjejí se dále právě pomocí těchto vlivů. Sám lid se stavíval kriticky k životním poměrům, ve kterých žil, a k mravně politickým principům, které vypracovala dávná minulost a udržovala tradice. Pojednává v knize o sporu mezi »slavjanofily« a »západníky«, protestuje proti tomu právem, že v jedné se shledávala strana národní, v druhé nenárodní, a praví, že skutečnými nepřáteli »národního rázu« byli pouze lidé jisté kategorie, obskuranti, utlačovatelé kritiky. . . . Provádí pak v knize rozpory a boje mezi »oficiálními pojetím« národnosti za doby Mikuláše I. a pojetím národnosti u menšiny intelektuální. »Cit (ne-li ideje) národnosti byl v Rusku vzbuzen týmiž událostmi jako v západní Evropě, posílil se vlivem západoevropské literatury, byl jedněmi pojat konservativně, jinými progressivně; stal se na dlouhou dobu centrem vývoje literárního na straně jedné, konservativního dozoru na straně druhé. O národnosti mluvilo se v aktech vycházejících z kruhů vládních, o ní mluvily různé strany v literatuře. Heslo bylo jedno, ale pojetí různé. Pod národností rozuměli jedni oficiální status quo, který chtěli učiniti jedinou skutečnou a přípustnou formou života národního. Takové představy měl vůbec svět oficiální a je přijala veřejnost do ohromné většiny. Ale ve vzdělanější menšině utvořily se názory jiné a i tu různé. Jedni idealisovali národ, lid, líčili život jeho jako schránku vznešených principů, které třeba jen ještě rozvinouti a uvést v život: vývoj ten měl se zakládati v zkoumání této schránky, v objevení její ideje a v rozšiřování jejím na veškerý život národa, který byl jaksi porušen a pokazen reformou Petra Velikého. Jiní myslili, že národnost v tomto smyslu, t. j. jako souhrn názorů lidových, v přítomnou chvíli nemá předně snad ráz a obsah, který jemu obyčejně připisovali, a za druhé nepředstavuje nikterak takový nedotknutelný a všeobsáhlý kodex, který by jednou pro vždy určoval další chod vývoje, naopak že tato »národnost« sama má se rozvíjeti a zdokonalovati k vrcholům všelidského obsahu, kterýžto jediný může dovršiti její hodnost a historický význam«. Vývoj těchto různých pojmův a idejí v literatuře líčí nám pak kniha. Předvádí nejdrive romantika Žukovského, úplně podléhajícího německé romantice, vývoj názorův u Puškina, charakterisuje poměry osvětové od nastoupení Mikuláše I. a ustavení t. ř. »oficiální národnosti«.

Rusko jest zcela zvláštní stát a zvláštní národ, nepodobný státům a národům evropským. Proto se liší a musí lišiti od Evropy ve všech základech národního a státního života. Tužby a požadavky evropského života nelze klásti na Rusko. V něm panuje nejlepší pořádek, srovnávající se s požadavky náboženství a opravdové politické moudrosti. Evropa má svoje historické zvláštnosti v náboženství, v státním zřízení i v životě veřejném; zakládá si na tom, ale její pokrok jest poblouzení a výsledek francouzské svobodomyslnosti a revoluce, která vyvrátila v minulém (XVIII.) stol. náboženství a mocnářství, a třeba se zmírnila, zůstávala sledy zhoubného svého vlivu a zárodky dalších evropských bouří a hnutí duševních. Rusko zůstalo prosto těchto zhoubných vlivů, které pouze jednou zkusily vzbouřiti jeho veřejný klid. Zachovalo v úplnosti tradice věkův, a jsouc tím chráněno od nepokojů a klamů konstitučních, nemůže sympathisovati se snahami liberálními, které se jeví a dokonce se setkávají se shovívavostí vlád různých státnův evropských... V náboženství se Rusko nalézá rovněž v postavení odchýlném od Evropy, výhradněm a závidění hodném... Také ve vnitřním svém životě neporovnává se Rusko s evropskými národy. Může se nazvati zvláštní částí světa. Se svými zvláštními zřízeními, se starou věrou, zachovalo patriarchální ctnosti, málo známé národům evropským. To jest především zbožnost národa, úplná jeho důvěra k vládním kruhům a naprostá poslušnost; prostota obyčejův a potřeb, nezhyčkaná rozkošnictvím;... nevolnictví (třebas by se i mělo zlepšiti) obsahuje v sobě mnoho patriarchálního; dobrý pán lépe ošetřuje zájmy selské, než by sedláci mohli sami, a poměr ruského sedláka jest lepší než poměr západního dělníka. Evropa ovšem předstihla Rusko v civilisaci a vědě, ale za to Rusko nezná jich zneužívání a ochraňuje se před nimi. Nejvyšší úřady hledí k tomu, aby věda přinášela pouze užitek, a zapovídají všecko, co by mohlo vésti ke škodlivému mudrování. Dozor censurní na cizí knihy i domácí tisk má tento cíl na zřeteli...

Takové byly představy tehdejší vlády, tu byl rozvinut ideál zděděný od minulosti a podporovaný současnou reakcí v Evropě.

Pypin líčí pak vývoj literatury pod tímto režimem, jak Žukovskij z evropského romantismu přejal pouze abstraktní romantický mysticism, který budil a udržoval lhotejnost ke skutečnému životu a na konec lehce se s ním smířil...; jak Puškin, který vyšel od liberalismu, potom se zřekl toho směru, jak potom i veliký satirik veřejných poměrů, Gogolj, se zřikal toho, že by jeho díla měla takový smysl a jak se obrátil k panujícímu systému jmenovitě ve svých »Vybraných místech z listů ku přátelům«; charakterisuje pak literáty zcela hovějící panujícímu systému, Kukoľnika, Zagoskina, Senkovského a j. Potom předvádí

nám výlučný zjev Čaadajeva, odtud přechází k líčení počátků studií národopisných, dále rozbírá slavjanofilstvo, jeho vznik, hlavní jeho představitele a jich učení. Zastavil se konečně u Gogolja a Bělinského. To jest stručný obsah tohoto nadmíru pozoruhodného díla, napolo literárně historického, napolo politického. Ukázal, jak se v literatuře dané doby obrazil myšlenkový život většiny žijící nerušeně podle starých obyčejů, jakož i oné menší části, která zanechala starého a hledala cesty nového vývoje.

Znamenitému pak kritiku čtyřicátých let, Bělinskému, učiteli a vůdci všeho dalšího pokrokového hnutí, věnoval Pypin další podrobnou studii, kterou hned po dokončení onoho díla začal tisknouti ve B. Евр. 1874—5 a vydal v samostatné knize r. 1876: Бѣлинскій, его жизнь и переписка ve dvou svazcích. Na základě korespondence Bělinského vyličen tu byl poprvé dokonale život velkého toho bojovníka, uvedena do té doby zcela neznámá fakta ze života i působení jeho jakož i jiných jeho přátel a spolubojovníků, záhy zesnulého Stankeviče, Hercena, Vas. Botkina a j.

Do této doby sahají počátky souborného vypsání dějin ruského písemnictví. R. 1875 Pypin vytiskl pojednání О сравнительно-историческомъ изученіи русской литературы (B. Евр. окт.), Древній періодъ русской литературы и образованности. Сравнительно-истор. очерки (B. Евр. 1875 дек., 1876 июль, сент.). Средніе вѣка русской литературы и образованности (tamže 1876, ноябрь, 1877 февр., апр.). Studie tyto nebyly však potom pojaty do jeho Dějin ruské literatury.

V.

Z těchto studií byl Pypin vytržen novým osvoboditelským ruchem na slovanském jihu, který vzbudil tak horoucí a do té doby nebývalé sympathie v Rusku, až bylo donuceno vystoupiti se zbraní v ruce a vybojovalo jihoslovanským národům částečnou aspoň samostatnost a svobodu politickou. Pypin obrací se v těchto letech horlivě k starým svým studiím slavistickým, oznamuje v kritickém oddíle Věstníka Jevropy různá cizojazyčná a domácí díla o zemích a národech balkánských, píše různé větší menší stati rázu více politického i speciálnější pojednání, jako zvláště o srbské poesii národní: Первые слухи о сербской народной поэзии (B. Евр. 1876, декабрь), Герцеговинскіе гайдуки столѣтъ назадъ (tamže 1877, июнь). Jmenovitě věnoval novou pozornost hnutí všeslovanskému, napsal serii článků Панславизмъ въ прошломъ

и настоящимъ (В. Евр. 1878, сент., дек.) а Литературный панславизмъ (тамъ же 1879 июль, авг., сент.). V prvném pojednání chce zodpověděti otázku, existuje-li skutečně panslavism, před kterým má západní Evropa, ne pouze Němci, Maďaři a jiní drobnější národové, tak ohromný strach. Ličí vzrůst národního uvědomění u západních a jižních národů, jehož počátkem bylo částečně oživené studium minulosti jakož i současného života, a »panslavism« (my říkáme snad správněji »vzájemnost slovanská«) byl přirozeným následkem obrození slovanských národů. Ruské sympathie pro toto hnutí mají základ svůj ne pouze v příbuzenských svazcích, částečně církevních, než také v čistě humánním rázu celého toho hnutí. Pypin však má velice oprávněné pochybnosti o existenci nějakého zvláštního proudu, směřujícího ke stvoření jistého celku všeslovanského. Obrací se pak vůbec proti výlučným krajně nacionálním snahám, které chtě někdy národ silou, mocí odlučovati od vlivů cizího národa a jeho kultury. Naopak, praví Pypin, pouze zvyšováním kulturní úrovně může národ nabývatí dostatek síly, aby vydržel v konkurenčním zápase. Zvláště pak ruská veřejnost měla by pochopiti, že jest to především a hlavně osvěta, na které závisí význam ruského národa ve slovanském světě. Pypin kritizuje různé fantasie a sny poetů a blouznivců slovanských, zvláště pak učení školy slavjano-filské, dotýká se sjezdu v Moskvě r. 1867, sjezdu v Praze r. 1848, probírá podrobněji výklady Štúrový atd. Závěrečný pak výsledek celého toho essaye jest čistě negativní: »Panslavism« byl i pro Slovanstvo samé pouhý mlhavý ideál, byl to vznět, který se probudil u mužů, hledajících lepší budoucnost za nesmírně těžkých poměrů přítomných. Nejspíše ještě může míti jakýsi podklad jedna strana tohoto hnutí, tak zvaný »literární panslavism«, který se projevuje ve dvou směrech, pracuje jednak ke sjednocení intelektuálnímu, ke spolčení místních národních a vzdělatelných zájmů, jednak k ustavení společného všeslovanského jazyka. Kritický přehled myšlenek a idejí o této otázce projevených podává se v pojednání druhém. Pypin sám jest přesvědčen, že obrození slovanské musí směřovati k literárnímu sjednocení, nechce-li se státi pouhou vidinou, než chce-li skutečně povznést národní samostatnost slovanského světa . . . Velmi otevřeně vykládají se aspirace ruské řeči na úlohu všeslovanského jazyka a hojně mnohostranné obtíže stavící se v cestu jich uskutečnění. Theoreticky jest také Pypin přesvědčen, že jest žádoucný všeslovanský jazyk spisovný — chce-li míti slovanský svět budoucnost, může toho dosáhnouti pouze spojením slovanských sil, neboť jinak nemůže rozdělené Slovanstvo obstáti v konkurenci a v zápase se svými sousedy a nepřátely, spojení pak nemůže se obejít bez nějakého společného orgánu. Jest přesvědčen dále, že takovým orgánem může se státi pouze jazyk ruský. Ale k vyplnění toho velmi mnoho se nedostává. Ruský jazyk sám nestal se ještě

nositelem takové velké světové literatury a kultury, silnější potřeba slovanského světa pak po těsnějším spojení kulturním nikterak se neprojevuje. Pypin při všem tom theoretickém uznávání práv ruského jazyka na takovou čelnou úlohu jest velice vzdálen všelikých tendencí porušovacích. Nechce, aby »slovanské potoky vplynuly do ruského moře«, než aby při tom byla zachována individuálnost jednotlivých kmenů. Sjednocení takové by mělo býti zcela dobrovolné, mělo by býti jednotlivým kmenům podporou v jich zápase se živlem cizím. Jednota měla by býti stvořena jako spolek. Ale i to vše jsou ideály, sny, a ani toho by asi Pypin nebyl více napsal na počátku XX. století; tak pronikavě změnily se poměry v slovanském světě, takovou měrou zmohutněly s poměrným kulturním a také politickým posílením jednotlivých slovanských národů také snahy po vytvoření vlastního svého samostatného života.

V době, kdy Pypin psal tyto svoje zajisté velice pozoruhodné úvahy, vrátil se k starému svému přehledu dějin slovanských literatur, přepracoval jej nad míru důkladně, tak že vzrostl v knihu třikráte tak silnou, změnil částečně také titul knihy в *Исторія Славянскихъ литературъ*. R. 1879 vyšel 1. svazek obsahující dějiny literatury bulharské, »jihoslovanské«, t. j. srbsko-chrvátské a slovinské, konečně maloruské. R. 1881 pak vyšel 2. svazek obsahující dějiny literatury polské, české a lužicko-srbské. Dílo potkalo se s velkým uznáním v nejširších kruzích, bylo přeloženo do frančtiny a němčiny, jakož i do naší literatury bylo uvedeno.

Rozvrh látky zůstal týž. Předslán byl úvod — pouze 4. hlava jeho pojednávající o »národní poesii« v 2. vyd. odpadla — zakončeno pak bylo dílo závěrečnou kapitolou Obrození (v 1. vyd. byla nadepsána *возрожденіе и панславизмъ*). Přehled literatury (velko)ruské jest vyloučen a byl od spisovatele slíben ve zvláštním spise. Dějinám jednotlivých literatur byly v 2. vydání dodány ještě zvláštní dodatečné kapitoly o národní poesii. Pouze dějiny polské literatury od V. D. Spasoviče sepsané se tu odchylují. Základní myšlenky, které vedly autora při spisování prvního vydání, celkem zůstaly tytéž. V úvodě II. sv. nového vydání hájil se velice energicky proti kritikám, výtkám i domněnkám činěným při prvním vydání, mimo jiné také proti české kritice (Kalouskové). Vyčetl kritikům, že přehlédli přední snahu jeho, že chtěl zvyšovati slovanské ideály, očišťuje je od hrubých a škodlivých nároků národní domýšlivosti, uče ceniti národní osobitost každého jednotlivého kmene a hledati jednoty v dobrovolném a volném sblížení a svazku, nikoliv v nesnášlivosti a donucování.

Také obě kapitoly, proti kterým především čelily kritiky prvního vydání, byly v hlavních a zásadních myšlenkách převzaty do 2. vydání. Z úvodní kapitoly jsou jenom vyškrtnuty některé

odslavce, které do 1. vyd. se dostaly patrně následkem současných proudů literárních a polemických. Některé myšlenky byly ostřeji vysloveny, jiné rozvity, jako zvláště myšlenka, že literatury slovanské vzbuzují také u historika evropského vysoký zájem. O »jednotě« Slovanstva Pypin vyslovuje tytéž názory, ač jinak ostřeji proti 1. vyd. (str. 17) pověděl (str. 24): »Příbuznost jazyka, podání a jiných příznaků národních u slovanských národů jest bezesporná« a k tomu dodává tutéž poznámku jako v 1. vyd.: »ale jest otázka, nakolik tato shoda může míti skutečný, t. j. praktický význam«. Tytéž zůstaly vývody o Nestorových vědomostech o slovanských národech, o Křižanicovi, o panegyrické ódě Vitezovičově na Petra Vel. Než vývod změněn! Čteme v 2. vyd. jinak: »Všecky tyto fakty skutečně mluví pro existenci plemeného citu, ten skutečně jest: chceme jen říci, že tento cit se přece ještě nerozvinul — i v nejnovější době — do uvědomělé ideje národní jednoty«. (Srv. 1. vyd., str. 28, ř. 9 zd.) Zakončení pak tohoto záhlaví napsané pod dojmem dějů let 1875—70 vyznívá dost pessimisticky, bude-li Slovanstvo s to kdy vytvořiti novou civilisaci člověčenstvu. Pypin důrazně opakuje myšlenku, že slovanští národové nesmějí nepřátelsky vystupovati proti evropské osvětě, naopak přilnouti k ní, neboť na této cestě se nejspíše sejdou; že musí druh druhu studovati, že se musí naučiti uznávati historickou individualitu, ctíti zvláštnosti jiného kmene, zřikati se nároků na vlastní národní neomylnost: tu najdou základ, na kterém se mohou skutečně sejíti v bratrský pevný svazek. Pevně se vzmáhá proud za vědeckým a praktickým studiem slovanského světa, touha objasňovati zvláštnosti a minulost všech slovanských kmenů. Jenom na tomto základě může vzrůst bezpečný názor o vzájemných stycích a poměrech slovanských. — Mnohem více byla přepracována závěrečná kapitola pod vlivem Pipinových nedávno před tím vytištěných článků o panslavismu. Mnoho bylo škrtnuto, co bylo v 1. vydání pověděno následkem soudobé domácí polemiky. Probírá se vznik »vzájemnosti« jako důsledek hlubších slavistických studií archaeologických. Nazírání slavistů-romantiků, učení prvních slavjanofilů bratří Kirějevých, Chomjakova a jich učně Hilferdinga, správně kritizuje se »vzájemnost« Kollárova a její požadavky, konečně novější reální nazírání, vznikající ze střízlivého pozorování skutečného života Slovanstva v Rusku, výklady Lamanského, že jest nezbytně nutný společný jazyk všeslovanský a tím se může státi pouze jazyk ruský. Plným právem vytýká Pypin, že při všem blouznění o Slovanství Slované velmi málo se skutečně o sebe starali a sebe si všímali, zvláště o poznání Ruska, jeho života kulturního a literárního velice málo pečovali, mají o něm ponětí tuze převrácené, stejně Čechové jako Jihoslované. Pypin sám jest pevně přesvědčen, že by všeslovanský jazyk, kterým by se mohl státi pouze jazyk ruský, byl velkým ziskem pro Slovan-

stvo, a pohlíží skepticky, ba pessimisticky na možnost intenzivního duševního, vědeckého života u drobnějších národů slovanských, na možnost účastenství duševních předáků slovanských na světovém kolbišti vědeckém a značnějšího jich vlivu na vědecký život světový prostřednictvím jich málo rozšířeného jazyka. Ale netají se také, že ruský jazyk dosud nemůže se postavit vedle jazyků světových, vedoucích duševní život evropský, vedle anglického, francouzského a německého. Aby se pak jím mohl stát ruský jazyk v době dozírné, tomu staví se v cestu nesmírně mnoho obtíží, a obtíže tyto nemalou měrou spočívají v domácích poměrech ruských. Pypin jest tedy theoreticky »pan-rusem« jako jiní ruští slavisté, ale liší se od nich jmenovitě také tím, že stále klade důraz na vzájemnou úctu a snášlivost jednoho národa k národu druhému, a že onoho žádoucího cíle by chtěl dosáti pouze cestou mírnou, beze všeho vnějšího tlaku, čistou osvětovou prací, a ze slov, která dále připojuje (str. 1118), patrně, že má především na zřeteli poměr (velko)ruského jazyka a písemnictví k snahám maloruským o povznesení vlastního svého písemnictví.

Své dějiny jednotlivých slovanských literatur Pypin v 2. vyd. podstatně a pronikavě přepracoval a zdokonalil. Byla to zajiště velice odvážlivá práce, kterou tím vzal na sebe ruský učenec, neboť dějiny slovanských literatur jsou a byly právě před čtvrtstoletím, kdy toto 2. vyd. se tisklo, tak nedostatečně propracovány, bylo, ba jest dosud velmi málo monografických prací literárně historických, a mimo to literatury slovanské jsou, jak známo, nadmíru roztrženy a v žádoucí plnosti málo kde přístupny. Pypin nedostatky pomocných knih doplňoval sám vlastním čtením, i vynikajících literárních, básnických děl novější doby. Když jsem na zimu r. 1889 meškal na studiích v Petrohradě, vypravoval mně Pypin, že mnohé novější básnické spisy české četl sám — půjčil mu je nějaký petrohradský Čech. A skutečně také jeho přehled dějin české literatury i nejnovější jest nepoměrně úplnější, než přehled jiných slovanských literatur. Pypinovy dějiny maloruské literatury byly pak vůbec první soustavné dějiny této literatury, jak přiznal kritik tohoto oddílu Pypinova spisu v Archivu f. slav. Phil. IV. S druhé strany bylo pro ony slovanské literatury velice zajímavé a důležité, poznati úhrnný svůj obraz z pera muže stojícího na výši evropské osvěty, jenž byl zvyklý, třeba i blahovonně, klásti přísné světové měřítko na literární jevy, které v malých, těsných poměrech jednotlivých literatur slovanských snadně se přeceňovaly. Pypinovi, jak jsme již viděli, jsou dějiny literární pouze dějiny myšlenek a idejí, a k tomu idejí směřujících k povznesení lidu, k blahu lidu, nikoliv také dějiny literárních forem; jsou mu pak dějiny literární zároveň také dějinami oněch kruhů společenských, kde myšlenky a ideje vznikají a působí. Stanovisko toto jest snad jednostranné, jak také nadhodil V. Jagić v recenzi díla Py-

pinova (Archiv f. slav. Phil. IV, 473). S tohoto stanoviska dopadl obraz jednotlivých literatur namnoze jinak, než si asi mnozí přáli. V. Jagić ve své recenzi vytkl zvláště, že příliš »sumárně« dopadl přehled srbské i chrvatské literatury, zvláště starého dalmatského písemnictví. Našich českých literárních kruhů dotkl se velice nepříznivě Pypinův úsudek zvláště o nejnovější poesii české, který vyvolal hlas tak ostrý¹⁾, že jej lze omluviti pouze obyčejnou u nás přecitlivělostí a podrážděností, vysvětlitelnou ovšem stálým našim bojovným stavem. Ohlasu tohoto mínění propůjčil K. Tieftrunk místo ve své recenzi českého oddílu spisu Pypinova (Archiv f. slav. Phil. VI, 275 sl.). A přece úsudek Pypinův byl zcela správný, dnes pak, myslím, sotva by již vzbudil takový odpor. Bez nadsázky možno říci, že právě Pypinův přehled dějin českého písemnictví náleží mezi nejlepší spisy, které vůbec o české literatuře máme, a byl do nedávné doby vůbec nejlepším spisem toho druhu. (Pokračování.)

Archiv literárně historický.

XIV.

Z korespondence hr. A. F. Mitrovského.

Podává dr. V. J. Nováček.

Na zámku Pernštýně na Moravě v rodinném archivu hrabat Mitrovských z Nemyšle uložena jest přehojná korespondence vlivuplného státníka Antonína Fridricha hraběte Mitrovského (* 1770 — † 1842), který od r. 1830 do smrti byl nejvyšším kanclířem. Pátraje v té sbírce po dopisech Fr. Palackého (nalezl jsem jediný z r. 1833), všiml jsem si také korespondence jiných literátů a některé listy jsem i opsal. Tuto podávám některé dopisy čtenářům.

Josef svob. pán Hormayer Antonínu Fridrichovi hraběti Mitrovskému posílá číslo novin se zprávou o podobizně jeho ryté Hoffem a upomíná ho o slíbené knihy. (1819, 7. dubna.)

Hochgeborner Graf!

Gnädiger Herr!

Das heutige Morgenblatt enthält in seiner gewöhnlichen Rubrik wissenschaftlicher und Kunstberichte auch eine um-

¹⁾ Zecla případnou obranu Pypinova díla napsal J. Kalaš ve zvláštní brošurce »Jak ruský literární historik A. N. Pypin píše o novější krásné literatuře české«, v Praze 1881.

ständliche Erwähnung des durch Höfel ausgeführten Bildnisses Euerer Excellenz. — Ich rechne es mir daher zur Pflicht, diesen Artikel, der hier ungemeines Aufsehen erregt und viele Theilnahme gefunden hat, augenblicklich zu hochdero Kenntniss zu bringen. — Das Blatt selbst bitte ich, zur Vollständigkeit meines Jahrganges, gelegentlich der Frau Gräfin Salm zurückzustellen, — an welche ein Schreiben beizulegen ich mir zugleich die Freiheit nehme und um dessen baldige Bestellung ich respektsvoll bitte.

Da das Morgenblatt unstreitig an allen Schreibepulten und an allen Toiletten Deutschlands das gelesenste ist, dem alle übrigen nachbethen, so finde ich es recht zweckmässig, dass dieses das erste Wort darüber habe.

Durch den Paprocky, den Euere Excellenz dem Grafen Salm zu versprechen geruhen, erweisen Sie mir eine unendliche Gnade, denn der erste und reichste Mezän Europas, der russische Minister und Staatskanzler Graf Romanzow, wünscht ihn und die *virtus leonina* ungemein.

Mit letzterer zögert Graf Zierotin, und Gottlob! schon sechs Wochen, obschon sich für den Glanz seines Hauses eigentlich gar nichts grandiöseres denken lässt, als jede Art von Anerkennung russischer Seits über die alte Sage von der Herkunft seiner Familie. — Merkwürdig, dass Romanzow schon 1792, als er Gesandter in Mainz und Zweibrücken war, durch Lambert Schaffnaburg und durch russische Quellen darauf geleitet, kritische Forschungen über jenen zum deutschen Kaiser Heinrich IV. entflohenen Czaarewitsch anstellte! — Ich hoffe von ihm die Mittheilung vieler höchst interessanten Slavica.

Da ich am 3. oder 4. Mai in Brünn eintreffen und vorher noch einen literarischen Ausflug nach S. Florian zu meinem Freunde, dem Chorherrn Kurz, machen werde, so ist es mir unendlich wichtig Paprockys und der *virtus leonina* Sendung nach Petersburg, in Romanzows unschätzbare Bibliothek und Manuscriptensammlung, bewirken zu können.

In Brünn selbst werde ich mir die Freiheit nehmen, Euere Excellenz Ihres alten Versprechens zu mahnen wegen des Cartellbriefes der beiden Gebrüder Zierotin.

Ich hoffe nun sehr bald mündlich den Ausdruck jener unbegrenzten Verehrung und tiefschuldigen Ergebenheit erneuern zu können, womit ich niemals aufhören werde zu sein

Euerer Excellenz

unterthänigst-gehorsamster
Hormayer.

Wien, am 7. April 1819.

Josef svob. pán Hormayer Antoninu Fridrichovi hraběti Mitrovskému zasílá k nahlédnutí dopisy hraběte Kašpara ze Sternberka. (1819, 13. dubna.)

Hochgeborner Graf!

Gnädiger Herr!

Ich nehme mir die Freiheit, Euere Excellenz zwei Briefe des Herrn Grafen Caspar Sternberg, Directors des neugestifteten Prager Musäums, mitzuheilen, die für den Bestand, für die Mittel und für die Ausdehnung des Franzens-Musäums in Brünn von wichtiger Folge sein und manche schätzbare Exemplification begründen können. — Ich bitte solche nur, bis zu meiner Ankunft in Brünn geneigtest bei sich liegen zu lassen, wo ich noch Mehreres über denselben Zweck nachtragen werde.

Beiliegende Erklärung der allerältesten deutschen Lapidar-Inschrift, durch den Hofrath von Hammer und durch Göthe zum Drucke befördert, dürfte Euere Excellenz allerdings interessieren. — Ich bitte selbe seiner Zeit dem Herrn Grafen Salm zuzustellen, da ich Alles in der Raitzer Bibliothek niederlege, was mir von auswärtigen Gelehrten oder Akademien eingeschickt wird.

Zürnen Euere Excellenz nicht, dass ich diese Gelegenheit benütze, hier an den Grafen Salm die Statuten der soeben vom Erzherzog Johann eröffneten steiermärkischen Ackerbaugesellschaft beizulegen, der ich mit unbegrenzter Verehrung und tief-schuldiger Ergebenheit geharre

Euerer Excellenz

unterthänigst-gehorsamster

Hormayer.

Wien, am 13. April 1819.

Kašpar hrabě ze Sternberka Josefa svob. pána Hormayera žádá, aby ve zprávě, kterou podá ve svém »Archivu« o založení Českého Musea, zvláštní důraz položil na potřebu diplomatůře. (1819, 20. března.)

Prag, den 20ten März 1819.

Hochwohlgebohrner Freiherr!

Ich nehme mir die Freiheit, Euer Hochwohlgeboren nebst dem Brief, den ich namens des Vereines geschrieben habe, noch einige Zeilen im Vertrauen beizuschliessen.

In der Voraussetzung, dass Euer Wohlgebohren an dem wissenschaftlichen Aufstreben aller Prowinzen des österreichischen Kaiserstaates gleichen Antheil nehmen und am besten zu erwägen wissen, welcher Vortheil dem Geschichtsforscher dadurch zugeht,

wenn ein vollständiges Diplömatarium einer jeden Prowinz zustande gebracht werden kann, wünsche ich recht sehr, dass bei Gelegenheit, wo von der Errichtung des vaterländischen Museums im Archiv Erwähnung geschehen wird, dieser Gegenstand besonders berührt werden möge. In Steiermark haben die Abteien und Klöster bereits einen grossen Schatz von Urkunden im Original oder in Copia an das Johaneum eingeschickt, in Böhmen hat bisher keine Abtei weder im Gelde noch in Büchern oder Diplomen den geringsten Beitrag geleistet, obgleich sie sehr wichtige Codices seit vielen Jahren unbenutzt belassen und ihre Urkunden kaum zu lesen vermögen. Das Archiv wird von ihnen gelesen; ihren Ehrgeiz aufzurufen, wäre daher in diesen Blättern die schicklichste Gelegenheit.

Da ich am Ende des Briefes von dem Verein von der praktischen Vervollkommenung in jedem Fache nützlicher Erfahrungen gesprochen habe, dachte ich eigentlich auf eine Societè d'encouragement, wie deren in England, Frankreich, Neapel bestehen, da ich überzeugt bin, dass eine ähnliche Gesellschaft in einem Lande wie Böhmen, das viele Manufacturen besitzt, grossen Nutzen schaffen könnte. Ich wollte indessen das Wort [nicht] aussprechen theils, weil ich noch nicht weiss, wie unsere Regierung über diesen Gegenstand denket, theils weilen er neue Beiträge erfordert und wir bishero noch nicht mit dem Museo gedeckt sind. Es wäre mir indessen sehr angenehm, wenn diese Idee von Euer Wohlgebohren näher bezeichnet würde, um das Publicum vorläufig mit selber zu befreunden.

Euer Hochwohlgebohren werden mir diese vertraute Eröffnungen vergeben. Sie sind von dem reinen Eifer für das Vollbringen einer guten Sache hervorgerufen und von der Überzeugung unterstützt, dass ich sie nirgends hätte besser niederlegen können.

Ich habe die Ehre mit ausgeschiedener Hochachtung zu geharren

Euer Hochwohlgebohren

gehorsamster Diener
K. Sternberg.

Kašpar hrabě ze Šternberka Josefovi svob. pánu Hormayerovi děkuje za pokyny týkající se správy Českého Musea a koji se nadějí, že ústavu tomu bude dán klášter minoritů u sv. Jakuba. (1819, 4. dubna.)

Hochwohlgebohrner Freiherr!

Empfangen Euer Hochwohlgebohren meinen verbindlichsten Dank für die uns mitgetheilten Winke; wir werden davon Gebrauch machen, sobald wir in den Besitz eines Lokales gelangen, das uns vorzüglich Noth thut. Hiezu muss uns eine gewichtige Publi-

citaet verhelfen; das Capital, das wir durch Beiträge bishero gesammelt haben, ist nicht hinreichend, die HH Stände sind in dem gegenwärtigen Augenblick durch die Last der Steuern so sehr gedrückt, dass man sie billiger Weise um keine bedeutende Summe ansprechen kann. Es wird aber vielleicht balde das Kloster der Minoriten bei St. Jacob wegen häufigen Schulden und unmoralischen Lebenswandel der Mönche zur Aufhebung gelangen; könnten wir dieses von Sr. Majestät für das Museum erhalten, so würde ein Zuschuss aus dem Domesticalfond hinreichen, um das Museum auf eine würdige und dauerhafte Art zu begründen.

Die Socyete d'encouragement in England ist ebenfalls ganz durch Beiträge von Privaten entstanden; in einem kaufmännischen Lande ward ihre Tendenz ganz auf das Fabrikwesen und Technologie gerichtet; diese Gesellschaft vertheilt Preise für neue Erfindungen, die kein Patent erhalten haben, und stellet jährlich verschiedene Fragen zur Beantwortung auf. Die Beantwortungen der Fragen und der Preisfragen werden einem Comité der Gesellschaft zur Beurtheilung unterlegt, und diejenigen, die würdig erachtet wurden, in dem Journal der Gesellschaft gedruckt. Dieses Journal hielt meines Wissens die Canalgesellschaft in Wien.

Diese Gesellschaft wurde in Frankreich nachgeahmt, wo man sie noch mehr auf den technischen Theil der Landwirtschaft, den Maschinenbau bei Bergwerken &c ausdehnte; die Bulletins der Gesellschaft und das Journal des Arts geben hievon Nachricht; die Regierung selbst hat in der neuesten Zeit Antheil daran genommen und öffentliche Ausstellungen angeordnet. Von Neapel weiss ich blos aus einzelnen Abhandlungen, dass eine ähnliche Gesellschaft vorhanden ist, ohne ihr Wirken näher zu kennen.

Das Fabrikwesen in Böhmen kämpfet mit vielen Hindernissen; es ist durch den Druck der Zeit rückgängig geworden, das Technische sowohl im Bergbau als selbst in der Oekonomie steht noch nicht auf gleicher Höhe mit unseren auswärtigen Nachbarländern. Die Regierung ist jetzt nicht in Verfassung, Unterstützungen zu gewähren, man muss dahero auf Mittel bedacht sein, diese Lücke auszufüllen. Das polytechnische Institut erziehet junge Leute, die wohl im Stande wären, etwas zu leisten, allein so wie sie die Lehranstalt verlassen, müssen sie bedacht sein, ihre Existenz zu begründen; zu einem weitem Fortschreiten begegnet ihnen selten ein neuer Aufruf. — Ihren Geist wieder aufzuregen, ihre fortschreitende Entwicklung zu fördern, wären Preisaufgaben dieser Gesellschaft und bestimmte Fragen über einzelne Gegenstände praktischer Wissenschaften, die, wenn sie auch nur mässig belohnt werden können, doch durch die Publicität dem Ehrgeiz schmeicheln, geeignet. Dies ist die Ansicht im Allgemeinen; da mit dem Museum auch ein Productionssaal verbunden ist, so schliessen sich beide Institute sehr natürlich an

einander. Die Hauptschwierigkeit liegt in den Beiträgen, die in der gegenwärtigen Zeit schwer aufzubringen sind.

Euer Hochwohlgeboren vergeben, dass ich Ihre Zeit so sehr in Anspruch nehme; doch vertraue ich ganz auf die Theilnahme, die Sie uns zugesagt haben und rechne auch für die Zukunft auf Ihre gütige Unterstützung.

Ich habe die Ehre mit vollkommener Hochschätzung zu geharren

Euer Hochwohlgebohren

gehorsamster Diener
K. Sternberg.

Prag, den 4. April 1819.

Meine Adresse bedarf keiner Berichtigung.

Josef svob. pán Hormayer Antonínu Fridrichovi hraběti Mitrovskému vrací zprávy o Žerotínech, které mu byl půjčil ze své sbírky. (1819, 14. července.)

Hochgeborner Graf!
Gnädiger Herr!

In der Anlage habe ich die Ehre, Euer Excellenz mit dem verbindlichsten Danke jene Bogen wieder zu hohen Händen zurückzustellen, welche Sie mir aus dem reichen Schatze Ihrer Moravica zur Aufhellung der Stammgeschichte des Hauses Zierotin zukommen zu lassen die Gnade hatten. — Ich habe daraus einige Notizen zu meinem: »Taschenbuch für die vaterländische Geschichte« erobert, das auch für Mähren keineswegs leer ausgehen dürfte.

Ferners nehme ich mir die respektvolle Freiheit zu bitten, beiliegende Antwort auf ein mir von der Hofkammer zugefertigtes Dekret geneigtest nach Wien an seine Bestimmung befördern zu wollen.

Der Herr Graf Salm, sehend, dass ich an Euer Excellenz schreibe, trug mir auf, beizufügen, Sir Humphy Davy habe ein Mittel gefunden, die alten Handschriften des Herkulans lesbar zu machen. Wenn es Euer Excellenz interessire, will er sich genau darum erkundigen. Mit unbegrenzter Verehrung und tiefschuldiger Ergebenheit

Euer Excellenz

unterthänigst-gehorsamster
Hormayer.

Schloss Raitz, am 14. Juli 1819.

Bartoloměj Kopitar Antonínu Fridrichovi hraběti Mitrovskému nabízí své služby při dvorní komissí studijní. (1829, 23. listopadu.)

Excellenz!

Wirklich hat der CR v. Götze auch der Hofbibliothek ein Exemplar seiner Bearbeitung von Schischkoff's Sprachforschungen verehrt; und schon fröhlich hatte der Admiral und Minister Schischkoff selbst Original und Bearbeitung eingesandt: doch ist der Unterzeichnete dem hier mit dem lebhaftesten Danke zurückfolgenden Exemplar am innigsten verbunden, weil es ihm das unschätzbare Glück von Ew. Excellenz gnädigem Andenken verschaffte.

Der Unterzeichnete legt hier die 2 Bände der Prager Gesellschaft 1771 zur Einsicht bei, falls Ew. Exc. diese ersten Anfänge der böhmischen Gesellschaft der Wiss. indessen noch nicht haben sollten. Er hat sie für die Hofbibliothek bei der Gräfl. Auerspergischen Auction in Br ü n n, wo Ew. Exc. unvergesslich sind, erstanden.

Sollte die Studienhofcommission, bei der täglich steigenden Dringlichkeit der Berücksichtigung unserer fremden Tendenzen überlassenen Millionen von Griechischgläubigen, eines seit 20 Jahren mit diesen Studien beschäftigten Assessors et Referenten bedürfen, der zugleich im Gymnasialwesen aushelfen könnte, und das alles unentgeltlich et pro patria — so werden vielleicht Ew. Excellenz sich gnädigst erinnern an

Hochdero

gehorsamsten Diener
B. Kopitar.

Wien, 23. Nov. 1829.

Josef Jungmann Antonínu Fridrichovi hraběti Mitrovskému děkuje za vyznamenání. (1839, 4. prosince.)

Euer Excellenz!

Die freudigen Dankgefühle, welche das huldreiche Schreiben Euer Excellenz vom 1. d. M. in mir erweckt hat, bin ich unvermögend auszudrücken. Wenn schon die einfache Anerkennung meiner schuldigen Bemühungen im Lehramte und des anspruchlosen Fleisses in den Nebenstunden von Euer Excellenz, dem erhabenen Leitstern der Geistesculturn im grossen Kaiserstaate, dem würdigsten Patriarchen unserer hohen Mecäne und ersten Richter jeder Kunst und Wissenschaft, meine Seele mit Freude erfüllt haben würde, was muss ich empfinden, da ich mich so grossmüthig, so grossartig belohnt sehe! In der innigen Überzeugung, dass ich diese höchstehende, unerwartete Auszeichnung,

die dem Lehrstande zur Aufmunterung, der böhmischen Nation zur Freude gereichen wird, nicht meinen schwachen Verdiensten, sondern der übermässigen Gnade Euerer Excellenz einzig und allein zu verdanken habe, bitte ich ehrfurchtvoll, meine dankbaren, nie aufhörenden Gesinnungen mit eben der herablassenden Güte zu genehmigen, mit welcher Hochdieselben mir diese Wohlthat haben zu Theil werden lassen.

Euerer Excellenz

dankbarst gehorsamster

Joseph Jungmann,
Gym. Praef.

Prag, am 4. Dezember 1839.

(Dokončení.)

Ú v a h y.

Ch. Huelsen: Das Forum Romanum, seine Geschichte und seine Denkmäler. Mit drei Plänen und 109 Textabbildungen. Rom, Loescher u. Comp. 1904. Str. 230. Cena 4 mk.

Tato knížka je ze všech publikací, o foru římském nově pojednávajících, nejpohodnější. Marucchi vydal svůj spis (*Le forum romain et le Palatin*) již před rokem a nemohl zahrnouti v něm objevů nejnovějších; pěkná kniha Thédénatova (*Le forum romain et les forums imperiaux*) týká se také jiné látky a Burton-Brown (*Recent excavations in the Roman forum*) není popisem celého fora, nýbrž jen věcí, na něm nově objevených.

Spis rozvržen na dvě části, z nichž první vypravuje dějiny fora za starověku, jeho úpadek a proměny ve středověku a jeho prozkoumávání od dob renaissančních; druhá popisuje ve 44 kapitolách jednotlivé části fora. Přehled pramenů (starověkých i moderních), které se týkají jednotlivých částí fora, a rejstřík věcný připojen vzadu. Mezi jasný popis vkládáno drobnějším tiskem historické vypravování, jímž památky fora nabývají pro čtenáře jasnějšího a určitějšího významu. Z hojných ilustrací některé jsou vzácné tím, že podávají reprodukci obrazů méně přístupných, na př. pohledy na forum z r. 1480, 1575 a 1650. Přáli bychom si lepší reprodukce mramorového »zábradlí Trajanova« (obr. 32 a, b) a po případě také vyobrazení oblouku Septimiya a Titova. Ve svých výkladech spisovatel v několika bodech uchyluje se od Boniho; tak při výkladu »řečiště Caesárova«, nebo podzemních chodeb pod forem a »karceru«, vyko-

paného u chrámu Antoninova. Ve všech těchto případech jsme ochotni souhlasiti s Huelsenem. Jeho knížka je hodna doporučení všem gymnasiijním bibliotékám.

L. Brtnický.

Eugen Petersen: Comitium. Rostra. Grab des Romulus.
Rom, Loescher u. Comp. 1904. — 8°, 42 str. Cena 1.60 mk.

Černý kámen a zkomolené starožitnosti pod ním skryté spolu s výroky starých spisovatelů daly Petersenovi podnět ke konjekturám a rekonstrukcím, jež přinášejí něco nového o comitiu a starém, republikánském řečništi. Přihlížeje ke zprávám starověkým, dle nichž hrobka Romulova ležela buďto in rostris, nebo post rostra a pro rostris, hledá tato rostra, jež, jak známo, ležela na rozhraní mezi comitiem a forem. Doplňuje nepatrné zbytky některých konstrukcí ve veliké celky a přichází k takovémuto úsudku.

Stupně, na kterých stojí západně »hrobu Romulova« zkomolený sloup, prodlužuje přímočárně na východ i na západ a vidí v nich schody, po nichž se z comitia stoupalo na dlouhý suggestus, jenž odděloval comitium od fora. Na jihu nalézá spisovatel zbytky zdi, která tento suggestus proti foru podpírala.

Ale vedle oněch stupňů přímočarých viděti prý i zbytky výše položených stupňů, jež tvořily veliký oblouk. To jest, dle Petersena, konstrukce doby pozdější, republikánské, kterou změněn celý suggestus na severu (proti comitiu). Zkomolený sloup a jehlan se záhadným nápisem staroitalským náleží, tak jako zbytky oněch přímočarých schodů, svým původem do doby královské. Naproti tomu pozdější rekonstrukci náleží sama ona hrobka, která k sloupu a jehlanu nikterak se nehodí. Richter Top.² 364 soudí ovšem docela naopak: auf der obersten Stufe... steht der Stumpf einer konischer Säule aus gelblichem Tuff, die den Bau nach dieser Seite hin wirkungsvoll abschloss, so dass zu vermuten ist, dass auch nach Osten zu das Bauwerk einst in gleicher Weise endigte. Hrobka leží prý právě uprostřed onoho oblouku schodů, jež za doby republikánské zřízeny. Konce tohoto oblouku mohly dobře slouiti cornua (dle analogie divadelního hlediště, při němž krajní sedadla tímto názvem označována). Odtud rozumíme pak slovům Pliniovým (n. h. 34, 26), dle nichž sochy Alkibiadova a Pythagorova postaveny »in cornibus comitii«. A tyto sochy (dle Pliniovy zprávy) stály tam až do doby Sullovy. To dle Petersena pochopí se snadno, jestliže Sulla radnici při své přestavbě posunul vpřed proti oblouku stupňů, jež na suggestus vedly. Pak obě sochy musely překážeti. Suggestus a rostra není totéž, nýbrž rostra tvoří jen malou část celého suggestu. Základ jejich vidí Petersen v oné basi, která leží k jihu »hrobu Romulova«. Někdy ovšem synekdochicky praví se rostra ve významu »suggestus«, a proto mohli

ve starověku napsati, že hrob Řomulův byl »in rostris«. Mluvíme-li přesněji, byl buďto post rostra nebo pro rostris — podle toho stojí-li pozorovatel na foru či na comitiu.

Hrobka sama — ať v ní pohřben kdokoliv — sahá svým původem do prvních dob Říma, ale byla později přestavěna, aby stála symmetricky proti novým, obloukovitým stupňům. Spisovatel rád by předpokládal, že s těmito novými stupni zřízena také nová curia, aby stála symmetricky proti takto změněnému suggestu, ačkoliv není žádného svědectví, že by stará curia Hostilia bývala přestavěna a přeměněna před Sullou.

Historii starých oněch památek představuje si spisovatel takto. Starodávný hrob, z prvních dob Říma pocházející, byl čten obětními dary (různými předměty z bronzu, z kosti, z hlíny), které na něm ukládány po celá století. Gallové jej rozbili. Kdo jiný mohl zničit památku tak významnou? Než i pak byl hrob dary obětními po věky obsypáván. Když Caesar přestavěl celé forum, zvýšena dlažba, zasypána zkomolená hrobka se všemi těmi obětovanými dary i sloup a jehlan při ní stojící, ale místo označeno velikým černým kamenem jako místo památné. »Černý kámen« i dlažbu travertinovou, do níž je zasazen, klade spisovatel do dob Caesarových, ale předpokládá, že černá ta dlažba bývala druhdy větší, jmenovitě směrem východním; pak mohla se nalézati právě proti středu nové radnice Juliovy.

Malý spisek Petersenův je čtením pro topografa velmi zajímavým. Zajímavo jmenovitě srovnati jej s Huelsenovým článkem z r. 1893 »Das Comitium und seine Denkmäler« (Röm. Mittheil.). Huelsen na základě fakt, která tenkrát byla po ruce, rekonstruoval plán comitia. Nová rekonstrukce Petersenova vypadá následkem nových objevů jinak; ale i ona zakládá se značnou částí více na důvtipných konjekturách a divinacích, než na jistých faktech. Zasluhou spisovatelovou jest, že některé výroky starých jeho výkladem stávají se srozumitelnými.

Spisek je věnován řediteli výkopů, na foru podnikaných, G. Bonimu, od něhož archaeologický svět zvědavě očekává, že odkryje tajemství, ukryté pod »hrobkou Romulovou«.

L. Brtnický.

Ennianae poesis reliquiae iteratis curis recensuit *J. Vahlen*. Lipsiae in aed. B. G. Teubneri 1903. Str. CCXXIV a 306. Za 16 mk.

Po způsobu staršího vydání z r. 1854 rozděleno jest i nové vydání zlomků Enniových na díl všeobecný, obsahující úvod a výklad o jednotlivých dílech básníkůvých a zlomech z nich zachovaných, a na část zvláštní, podávající text zlomků, svědectví a zmínky starověké a pod čarou poznámky kritické. Úvod rozhojnen jest o rozsáhlou stať, nadepsanou Historia Ennii

(str. III—CXLIV), v níž vylíčen život Enniův, dále probrání chronologicky spisovatelé od vrstevníků Enniových až po Ekkeharta, kteří důležití jsou pro rekonstrukci děl básníkůvých, a konečně pojednáno o všech předcházejících vydáních zlomků Enniových. V druhém dílu úvodu (str. CXLIV—CCXXIV), podobně jako ve vydání dřívějším, podán jest výklad o jednotlivých spisech Enniových a obsahu jejich dle zachovaných zlomků, s tím pouze rozdílem, že v část tu pojat i výklad o tragoediích Enniových, jenž ve vydání starším s ohledem na dílo Ribbeckovo byl vypuštěn.

V textové úpravě a výkladu jednotlivých zlomků přirozeně uchyluje se vydání toto od dřívějšího. Největší změny jeví se v oddílu, věnovaném tragoediím Enniovým, v němž Vahlen držel se dříve příliš Ribbecka, jak vytkl mu také Luc. Müller (Q. Ennii carminum reliquiae, str. XI). Poměr svůj k tomuto odpůrci označuje Vahlen, mluvě o jeho spisech těmito slovy: *In quibus libris quae reiectanea esse mihi persuasi, silentio praeterii, quae probe inventa, ut par fuit, adhibui, sed multa non fuerunt* (str. CXXXVI). V souhlase s tím nereaguje Vahlen na výtky Müllerovy, mnohdy zcela neoprávněné. Za příklad uvádím známý zlomek: *Lunai portum, est operae, cognoscite, cives*, který klade Vahlen opět do kn. I, v. 16, a to právem; neboť námitky Luc. Müllera, jenž vřadil zlomek do kn. XVII, v. 483 nejsou přesvědčivé (Quintus Ennius, str. 139 n.). Právem ponechal Vahlen v kn. I. též zlomek: *ei mihi qualis erat*, jež vykládá o zjevení Homerově. Výklad ten nalezá potvrzení v slovech Lucretiových I, 124 nn. Také vhodnější jest zajisté výklad Vahlenův k zl. kn. I, v. 28: *Cum saevo obsidio magnus Titanu premebat*, že verš ten nalezal se v líčení poměrů staré Itálie, než neurčité domněnky Müllerovy (Quintus Ennius, str. 145). Naproti tomu pozorujeme na dosti hojných místech, že Vahlen přiklání se k mínění odpůrce svého, třeba ho výslovně nejmenoval. Tak zlomek z kn. I, v. 97: *Iuppiter, ut muro fretus magis quamde manus vi*, vkládal dříve Vahlen v líčení boje s Titany (kn. I, v. 28), kdežto nyní pokládá slova ta za pohrdavý výkřik Remův o hradbách bratrových; právě tak Müller (kn. I, v. 98). Rovněž následuje Müllera ve výkladu zl.: *Hic occasus datus est: at Oratius inclutus saltu* (II, v. 129). Slova ta vřadil Vahlen dříve do kn. IV. (v. 164) a vykládal je o Horatiovi Coclitovi, známém z bojů s Porsennou, kdežto nyní shodně s Müllerem vztahuje zlomek k boji Horatiů a Curiatiů. Konečně uvádím ještě zlomek z kn. VII, v. 221: *Poeni suos soliti dis sacrificare puellos*. Ve vydání starším vřazuje Vahlen zlomek v kn. VIII. (v. 278) a soudí, že zmínka o tomto zvyku punském stala se ve vypravování o bitvě u jezera trasimenského; nyní vkládá jej v předmluvu Enniovu k válkám punským, v níž líčil dějiny a mravy karthaginské (srv. výklad Müllerův k zl. kn. VII, v. 233).

I na jiných hojných místech uchyluje se Vahlen od výkladů, ve starším vydání podaných. Lze s ním skoro vesměs souhlasiti; na některých místech ovšem, jak povaha látky s sebou nese, zbývají leckdy pochybnosti. Značně nejistá jest na př. domněnka Vahlenova, pronesená již v pojednání „Über die Annalen des Ennius“ (Abh. der preuss. Akad. 1886, str. 1 n.) a opěťovaná ve vydání tomto na str. CXCVI, že by Ennius dvanáct prvních knih Annalů byl dokončil r. 172 a v epilogu dvanácté knihy zmiňoval se o slavných mužích dějin římských a vedle toho i o vlastním životě. Námitky, jak myslím, závažné, shrnuty jsou u Schanze (Gesch. der röm. Litteratur I², str. 70). Málo dokázaný jest též úsudek Vahlenův o Enniově spise Euhemerus (str. CCXX n.). Soudí totiž, že spis ten byl původně sepsán v tetrametrech, ale později v neznámé době byl převeden v prósu, ve kteréžto podobě došly nás zachované zlomky.

Ač nelze tedy ve všem s Vahlenem souhlasiti, nemůže býti celkový úsudek o díle jeho jiný, než že jest to nejvýznačnější a nejcennější publikace o Enniově poesii v poslední době a že nadále tvořiti bude základ k dalším studiím tohoto básníka.

O. Jiráni.

Q. Ennio. I frammenti degli Annali, editi e illustrati da *L. Valmaggì*. Torino, casa editrice E. Loescher 1900, str. XVIII a 162. Za 1^l. 80 c.

Po kratších studiích o zlomech Enniových, jež uveřejnil Valmaggì v různých časopisech italských, podává souborné a komentované vydání Annalů. Jak spisovatel v předmluvě vykládá, jest kniha určena v prvé řadě italským posluchačům filologie a má podávati jasný a dle možnosti úplný přehled o stavu jazyka a grammatiky latinské v době Enniově. Z té příčiny věnována značná část komentáře výkladu výrazů a tvarů, vlastních staré latině, pokud ovšem v zlomech Enniových se naskytá k němu příležitost. Výklad svůj založil Valmaggì na nejlepších pomůckách z oboru latinské grammatiky, a v tomto ohledu hodí se vydání toto lépe než jiná za úvod k studiu tohoto básníka. Jeví-li se v této věci snaha, přizpůsobiti dílo účelům školním, jest na druhé straně ráz jeho přísně vědecký. Spisovatel ovládá nesnadnou a rozlehlou látku a v četných otázkách sporných uvádí vždy různá mínění a kriticky je posuzuje. Pravidelně ovšem jak v úpravě textu, tak i ve výkladu kritickém a exegetickém, v komentáři podaném, rozhoduje se spisovatel pro některé mínění již dříve pronesené; při tom leckde by si bylo přáti, aby se byl více držel výkladů Vahlenových než ostatních vydavatelů, Müllera a Baehrensa. Neprávem vyřadil na př. ze zlomků Enniových zl.: Ei mihi qualis erat (Ann. I, zl. 6, vyd. Vahl. z r. 1903), ač ze slov Serviových k Verg. Aen. II, 274 a z místa Lucretiova I,

124 n. vyplývá takřka nepochybně, že slova ta pocházejí z počátku Enniových Annalů.

Než autor nespokojuje se vždy s míněním cizím; na dosti hojných místech odchyluje se od dřívějších vydavatelů a podává výklad nový, leckdy dosti přesvědčující. Za doklad uvádím z kn. I. zlomek 42:

Iuppiter hic risit tempestatesque serenae
riserunt omnes risu Iovis omnipotentis.

Vahlen a Baehrens vřadili zlomek mezi frg. inc. sed., Müller do kn. V. (v. 356 n.), soudě, že zlomek týkal se Scipiona, chystajícího se odplouti ze Sicílie do Afriky. Valmaggi naproti tomu klade verše ty do I. kn. ve vyprávění o sněmu bohů a uvádí za paralelu Verg. Aen. I, 254. Mínění to jest dosti pravdě podobné. Jinde ovšem nelze výklad jeho nazvati případným. Tak známý zlomek

et simul erubuit ceu lacte et purpura mixta

(Valm. kn. XI, zl. 213) vkládá do řeči Catonovy proti zrušení zákona Oppiova a vykládá ho o odporu paní římských proti snahám Pyrrhovým, aby si je dary naklonil; na to prý narážel Cato v těchto slovech své řeči. Zajisté vhodnější však jest mínění Müllerovo (kn. X, v. 365), jenž vykládá zlomek o setkání se Sofónisbý s Massinissou.

V text sám pojal vydavatel pouze zlomky skutečné, svědectví nepřímá a zmínky u jiných spisovatelů vřaděny jsou v komentář. Kniha upravena jest velmi přehledně. Komentář, dosti rozsáhlý, provází vlastní text a není oddělen, jako jest tomu ve vydání Müllerově a Vahlenově. Vhodně předeslána jest na začátku stať bibliografická, podávající jednak výčet a stručné ocenění dřívějších vydání Annalů, jednak soubor prací o Enniovi, vyšlých po bibliografii Engelmannově. Synoptický přehled zlomků vydání tohoto s dřívějšími sbírkami, Vahlenovou (z r. 1854), Müllerovou a Baehrensovou, uzavírá dílo toto, jež důstojně řadí se k předcházejícím vydáním zlomků Enniových.

O. Jiráni.

Q. Horatius Flaccus. Oden und Epoden erklärt von *Luc. Müller*. I. Theil: Text und Einleitungen, VIII a 320 str., II. Theil: Commentar, 480 str. St. Petersburg und Leipzig, K. L. Ricker, 1900. Za 16 mk.

Poslední leta života svého věnoval L. Müller lyrice Horatiově, než nedopřáno mu ukončiti dílo to tak, jak původně bylo zamýšleno. Uvedené dva svazky, jejichž vydání obstaral po smrti spisovatelově J. Goetz, podávají text, úvody k jednotlivým básním a rozsáhlý komentář. Vedle toho mělo dílo obsahovati ještě vše-

obecný úvod k lyrické poesii Horatiově; z toho však zpracovány byly pouhé náčrtky, jichž vydavatel v knihu nepřijal. Ačkoli tedy není dílo úplné a až v některých částech nedostalo se mu poslední revise spisovatelovy, zasluhuje uznání a obdivu pro množství látky, jež tu shrnuta a kriticky oceněna jest. Možno říci, že nezůstalo nic nepovšimnuto, co důležitého až dosud pro výklad a kritiku lyriky Horatiovy bylo vykonáno. Zároveň jest všude patrné, že spisovatel řídil se zásadou, připomenutou v úvodě (str. V), že dílo má podávati jak v jednotlivostech, tak v celku jeho osobní názory o Horatiově poesii. Není ovšem možno shrnouti v úzkém rámci recenze vše, co nového tu podáno pro kritiku a výklad Horatiovy lyriky, nýbrž nutno přestati na jednotlivostech zvláště vynikajících.

Co se výkladu týče, podáno v díle hojně samostatných názorů, s nimiž možno z největší části souhlasiti. Tak na př. odstraňuje Müller přesvědčivým způsobem obtíže, jež naskytují se při výkladu ódy I, 3. Podnět k básni té dala dle mínění jeho zamýšlená cesta Vergiliova do Řecka, kterou chtěl podniknouti r. 30 neb 29, když počínal Aeneidu. Úmysl ten podporovaly tehdejší politické události v Římě, dále různé triumfy, slavnosti a hry, což vše nesrovnávalo se s povahou Vergiliovou. K cestě té sice nedošlo, ale nieméně pojata byla básně ve sbírku, podobně jako ep. I. Správně obrací se dále proti mínění Kiesslingovu o básni I, 21, kterou klade tento do r. 23 a soudí, že vztahuje se k stoletním hrám, jež v roce tomto měly býti konány. Proti názoru tomu svědčí, že prvé tři knihy ód byly uveřejněny již r. 24, a dále okolnost, že teprve po vydání sbírky té vstoupil Horatius v důvěrnější poměr k Augustovi. Se spisovatelem možno souhlasiti i ve výkladu ódy II, 15, kterou pokládá za celek a za básně samostatnou, kdežto Kiessling. spatřuje v ní fragment, který byl vložen pouze proto na toto místo, že nemohl ho Horatius užiti v cyklu šesti prvních ód III. knihy. O počátku slavné básně III, 30 dokazuje Müller velmi pravděpodobně, že napodobil tu Horatius vzor alexandrinský, a sice Kallimacha. Zajímavý je názor jeho na ep. II. a III., z nichž prvá složena byla dle názoru jeho se vztahem k Vergiliovým Georgikám, a sice parodována tu prý tendence spisu toho, jenž měl líčením předností venkovského života povzbuditi Římany k zanedbanému rolnictví, což pro tehdejší společnost římskou bylo již neprovedné, ba naivní. V ep. III. prý je zase žertovný vztah k básni Moretum, již přisuzuje Müller Vergilioví. Maecenas prý předložil Vergilioví a spolu i Horatiovi toto nechutné jídlo římských rolníků proto, aby jim drasticky ukázal nemožnost návratu k starosvětskému životu předků.

Se všemi názory Müllerovými nelze ovšem souhlasiti. Nedostatečný jest na př. důvod proti běžnému mínění, že óda I, 1 byla sepsána r. 24 současně s III, 30 a bezprostředně před vy-

dáním první sbírky, totiž, že je zcela pravdě nepodobno, aby Horatius, který tak často užil systémů, v nichž obsažen jest asclepiadeus minor, teprve na konci své lyrické dráhy připadl na myšlenku složití ódu v pouhých těchto verších, zvláště když dvakráte již užil tak verše asklepiadského většího. Nesprávný jest též výklad k ódě IV, 2. Ježto jméno Iulle (v. 2) nutno prý měřiti trojslabičně a též z jiných důvodů, nelze mysliti na syna Antoniova, jemuž dle scholií óda jest věnována, soudí Müller, že básník má tu na mysli známého lékaře Augustova Antonia Musu, který r. 23 vyléčil Augusta z nebezpečné choroby a s nímž i Horatius byl ve styku (epist. I, 15, 3). Domněnka tato jest jistě nesprávná; neboť dvojslabičný tvar slova Iulle jest možný (srv. Kiesslingovo vydání v pozn. k t. v.), a též ostatní důvody nestačí k vyvrácení zprávy scholiastů.

Celkem však možno po stránce věcné knihu Müllerovu chváliti a pro množství cenných pozorování vřele ji doporučiti.

Stejný úsudek nelze však pronésti o způsobu, jak staví se Müller k textu Horatiovu. V té věci náleží Müller k oné skupině kritiků Horatiových, kteří tuší všude interpolaci a porušení. Směr ten jest nyní sice již překonán, ale u Müllera vyniká ještě velmi ostře. Značný počet jednotlivých míst a celých strof padá v oběť kritickému rozboru jeho. Důvody Müllerovy, ač nelze jim často upříti důmyslu, nestačí přec k důkazu pro athetesi strof a porušení textová v tom rozsahu, jak on je uznává; nutno mítí stále na mysli, že Horatius vedle předností má i vady své, a z tohoto hlediska objeví se, že jen v nečetných případech třeba sáhnouti k násilným prostředkům kritickým. Takový případ jest asi v ódě IV, 8, kde již počet versů dává tušiti porušení a nejspíše i v ódě III, 11, 17—20, kde takřka všeobecně jest uznána interpolace. Snad i o jiných ještě místech dokáže další zkoumání, že jsou interpolována, ale zajisté nepřisvědčí Müllerovi v tom rozsahu, v jakém užívá tohoto kritického prostředku. Nesprávně po mém soudu zavrhuje v ódě I, 6, 13—16 neobratnou prý variaci v. 5—12; stejný důvod rozhodl o ódě I, 12, 9—12; nevkusné opakování dříve již pronesené myšlenky spatruje v ódě III, 1, 33—40; v ódě III, 4, 69—72 obsažené příklady jsou prý zbytečné na dotvrzení myšlenky, vyjádřené ve v. 65—68; dosti příkladů takých uvedeno prý ve v. 42—64; v ódě III, 17, 2—5 obsahují prázdný a nechutný přídavek; v ódě IV, 5, 25—28 nehodí se k plánu básně. Zavrhuje dále nechutnou prý drobnomalbu v ódě I, 2, 9—12, ač sám musí uznati, že Horatius v této věci si dosti libuje (srv. *carm.* II, 1, 33—36, IV, 2, 57—60; *ep.* XVI, 25—34). V ódě II, 20 vylučuje v. 9—12 pro praesentia, vyskytující se tu mezi futury jiných strof, a pro nevkusnost myšlenky. Než dosti příkladů — patrně, že všude rozhodoval daleko více subjektivní cit než objektivní a přesvědčivé důvody. Stejný úsudek nutno pronésti i tam, kde Müller uznává mezery a přemísťuje

verse. Za doklad prvního uvádím ódu II, 3, kde před v. 9 jest prý mezeza, v níž bylo řečeno, že Dellius za nynější nálady své málo se oddává požitkům života. Jinak prý rada obsažená ve v. 13 n. nemá souvislosti s předcházejícím: Příkladem zbytečného přemístění versů jest óda I, 15, 13—20, kteréžto místo klade po v. 32 (srv. str. 70, díl II).

I v kritice slovní byla by prospěla knize větší střízlivost. Netřeba, jak myslím, za porušené pokládati v ódě I, 2, 52 slovo Caesar z toho důvodu, že tím stírá se tajuplnost básně v příčině osoby spasitele národa římského a proto, že ve v. 44 označena jest týmž jménem osoba jiná; neprávem jsou po mém soudu uznána za porušená i jiná místa, na př. semoti (I, 3, 32), tepebunt (I, 4, 20), per dies festos (II, 3, 6), hispidos (II, 9, 1), ille et, místo něhož čte vilem (II, 13, 1), dictus, kde navrhuje čtení divus (II, 19, 36), peritus (II, 20, 19), pueris (II, 18, 34), sorores (III, 11, 40), maior an illi (III, 20, 8). Ve všech těchto případech, k nimž možno ještě připojiti i jiné, lze uhájeti obvyklé čtení; nutno ovšem uznati, že výraz není tu mnohdy dosti zdařilý.

Vedle nestřízlivé kritiky vadí dílu hojně polemiky, často nespravedlivě prudké, zvláště proti Kiesslingovi.

O. Jiráni.

Alois Holas: Přípravy k XXI. knize dějin Liviových. V Třebíči; nakladem J. F. Kubše, 1903. Str. 114. Za 1.40 K.

Týž: Přípravy k XXII. knize dějin Liviových. V Třebíči, nakladem J. F. Kubše, 1904. Str. 127. Za 1.60 K.

Pokračuje ve vydávání pomůcek žákovských pro domácí přípravu při čtení obvykle čítaných knih Liviových, nazval Holas případněji uvedená dílka Přípravami proti dřívějšímu názvu Slovníček k I. knize dějin Liviových (viz L. fil. 1903, str. 454). Celé uspořádání obou knížek jest totéž jako ve Slovníčku; avšak vydání těchto Příprav získalo nepopíratelně tím, že v nich upuštěno od historicko-mluvnických výkladů, etymologisování a přílišného srovnávání jazykového, věci to, jež snad mohou zajímati učitele, ale stěží průměrného žáka. Další pokrok vidíme v tom, že připojen přídatek II. o zvlátnostech mluvy Liviovy a že srovnávání s řečtinou užívá p. spisovatel tentokrát jen tam, kde věc sama takorčka k tomu nutí, hlavně při zjevech syntaktických. Ve shodě s tímto umírněním mohlo také vyvozování významů a uvádění hojných českých synoým dojíti zkrácení, ježto zde běží hlavně o to, aby byl žák veden k hladkému a vkusnému překladu.

Celé dílo, tvořící jeden celek, svědčí o nevšední péči p. spisovatelově a veliké lásce k věci; jeť zde sneseno hojně učeného materiálu ze školních i vědeckých knih, zabývajících se výkladem dějin Liviových. Avšak referent soudí, že v této příčině méně

bylo by bývalo pro školu více; jeť známo, jak neradi se probírají žáci při domácí přípravě dlouhými výklady a odkazy k mluvnici, a v tomto případě i hojnými číselnými odkazy k přídavku I.

Jednotlivě si dovoluje referent poznamenati toto. Zbytečno pro školu jest upozorňovati na možnost několika výkladů místa, jež samo o sobě obtíží nečiní, j. XXI, 4, 10 magno futuro duci, 43, 10 emeritis stipendiis, 46, 1 super cetera, 53, 2 memoria vulneris (srv. 53, 9), nebo uváděti obšírně výklady různých vykladatelů, j. XXII, 27, 9 parte, qua posset, 53, 10 ex mei animi sententia. Rovněž zbytečno překládati rčení, jež nutno slovně přeložiti aneb kde případný výraz český jest obecně běžný, j. XXI, 10, 4 incendium alo, 5 oppidum circumsedeo, 11, 2 iniuste facio, 25, 7 de pace ago, 27, 9 equos impono in naves, 54, 4 hostem ad pugnam elicio, XXII, 6, 1 atrociter pugnatur, 43, 6 ignes facere, 47, 4 pugna cooritur, 59, 5 arma trado, 5 nefas duco, 60, 1 manus tendo. Naproti tomu při hojných výkladech vazeb a překladech rčení bylo si i těchto povšimnouti: XXI, 10, 13 legationem decerno, 60, 4 conciliata clementiae fama, XXII, 7, 5 F. potissimum auctorem habui, 23, 3 postquam, 45, 4 ab tumultuario vexillo terreri. Konečně se neshoduje referent s překladem těchto míst: XXI, 9, 4 protinus Carthaginem ituros ihned m. přímo, 21, 11 iaculatores leves armis ve zbrani zruční, 49, 11 armamenta demere kasati, vytahovati plachty, XXII, 1, 17 fulmen hromový klín (Donnerkeil, A. Schmidt), 6, 10 sese abriperunt nikoliv »od toho (děsného) pohledu na bojiště«, nýbrž ne in conspectos procul immitteretur eques, 18, 3 miles statarius pevně stojící, bojující v řadě m. nehybný, těžkopádný, 29, 2 aliud tempus erit jindy bude příhodná chvíle (zde tempus nemá významu praegn. jako i v češtině), 40, 7 parte dimidia auctae copiae o dvakrát tolik, dvojnásob, 51, 6 stricta vulnera palčivé, pálicí rány potřebuje výkladu a vysvětlení.

Za základ svých Příprav užil spisovatel školního vydání Zingerlova, následuje v tom A. Schmidt, Schülerkommentar zu Livius' Buch I, II, XXI, XXII und den Partes selectae (2. vyd. 1903); proto se uchyluje čtení jeho na některých místech od čtení vydání Novákova a Mikendova, jichž se na českých ústavech hojně užívá.

Ref. rád uznává, že si dal H. velikou práci s uvedenými Přípravami a podal velmi cennou pomůcku žákům pro zdařilý a přesný překlad Livia; ale doufá též, že spisovatel vlastní praxí školní pozná, kde a v jaké míře, hledě jednak k duševní výspělosti kvintanů, jednak k času, jež může žák denně přípravě věnovati, by mohl co zkrátiti neb docela vypustiti, aby budoucí vydání úplně vystihovalo účel, jež si p. spisovatel vytkl a pro jehož dosažení všemi potřebnými vlastnostmi nadán jest.

Jos. Němec.

Václav Vondrák: O původu Kijevských listů a Pražských zlomků a o bohemismech v starších církevněslovanských památkách vůbec. (Spisů počtených jubilejní cenou Král. české společnosti nauk č. XV.) Str. 114.

Na Pražské a Kyjevské zlomky byli jsme zvyklí dívat se jako na blížence vyrostlé v témže prostředí. Studie Vondrákova zkoumá, pokud je názor tento, jemuž scházela posud opora v soustavném ohledání zlomků Kyjevských, správný, a dospívá překvapujícího úsudku, že každá z těchto památek jest původu jiného.

1. Minuciosním pozorováním shledává Vondrák na *zlomcích Kyjevských* stopy čtverého vlivu: slovinského, srbochorvatského, jihosrbského a českého.

Vliv slovinský prozrazuje se v nich předně napodobením staroněmecké grafiky, pravidelným totiž značováním přízvuku čárkou, délky obloučkem a strážkou podobně, jako je to v památkách Frisinských, které vznikly u Slovinců.

K slovinskému vlivu ukazuje dále západní ritus zlomků Kyjevských, týž ritus, ke kterému náležejí zlomky Frisinské.

Slovinskému vlivu nasvědčují i některé jiné shody s památkami Frisinskými, zejména: *cirkъъve*, *cirkъъnae* s *-i-* v Kyj. a *circuvah* ve Fris.; eže „quod“ v Kyj. a eže ve významu spojky ve Fris., kdežto v památkách »panonských« ježe jako spojka není doloženo; skloňování subst. tělo v Kyj. i Fris. pouze podle *ž*-kmenů, kdežto v *Zogr.*, *Mar.* a *Cloz.* bývají od téhož slova také tvary *o*-kmenové; a nedostatek *aoristu* i *imper-fekta* ve větách relativních v Kyj. i ve Fris.

K *š*-vinštině hlásí se Kyj. mimo to i tím, že přízvuk, jak je v nich označen, odpovídá pravidelně nynějšímu přízvuku uherskoslovinskému a kajkavskému, na př. *naslědováti* (sln. *nazadováti*, *napredováti* proti štokavskému *nàsljedovati*), *vъъmémъ* (sln. *otměmo*, *prejměmo* proti štok. *ūzmēm*), *imper. postávi* (sln. *postávi* proti štok. *pōstaviti*), *upъъvanie*, *sъъpasenie*, *sъъdravie* a pod. (uh.-sln. *čteně*, *pošteně*, *pečeně* proti štok. *spāsēnje*, čak. *spasēnje*, rus. *spasēnie*), *rēsnotivъъnae* s přízvukem na *-iv-* (sln. *črvíva*, uh.-sln. *bojazliv*, kajk. *milostíven* proti srb. *mīlostiv*, rus. *mīlostivij*), *slūžъъbi* (= *slūžъby*, sln. *slūžba* proti srb. a čak. *slūžba*) atd.

Posléze pak jsou tu i některé výrazy slovinské, jako *utjěže* (od *utěgnaŭti*, *dignari*, *promerere*; sln. *ne vtěgnem pisati*) a *rēsnotivъъnae* (sln. *rēs*, *resnoviti*).

Vliv srbochorvatský patrný je v Kyj. zejména na gen. plur. *o*-kmenův a *a*-kmenů s dlouhým *ѣ* na konci, na př. *grěchъѣ*, *mačenicъѣ*, *apostolъѣ*, *děvъѣ*, *silъѣ*, *dělъѣ*, které jsou patrně prvními začátky srbochorvatských genitivů na *-a*, a na gen. plur. *silahъ* (dvakrát).

Dále mu nasvědčují některé zvláštnosti zlomků Kyj. v podobě písmen (*u, je, a, ja* mají druhou část někdy již velmi zakrnělou) a posléze to, že staroněmecká soustava akcentuační jeví se v Kyj. modifikována grafikou řeckou.

Do krajin s r b s k ý c h, které již sousedily s nářečím bulharským, v Kyj. ukazuje nom. plur. zájm. нѣи (několikrát; nikdy ne мѣи), vyskytující se i v Cloz. a doložený z bulharštiny od stol. XIV.

Bohemismů jest v Kyj. jen několik málo druhů, za to však provedeny jsou velmi důsledně. Jsou to *c, z* v oběcěnie, pomocъ, prosjěce atd., tuzimъ, imper. dazъ, dážъ, podážъ, otъdážъ; *šč* v zaščititъ, očiščenie; instr. sg. -омъ ve вѣсадъмъ, образъмъ, оплатъмъ.

Odkud tato rozmanitost? Vondrák vykládá ji takto. Lexikální vliv slovínštiny vedle úplného nedostatku lexikálních stop českých, západní ritus a vliv staroněmecké grafiky, jevící se v Kyj., ukazují, že originál zlomků Kyj. vznikl v Pannonii. Poněvadž není pravděpodobno, že by byl putoval do Čech a opis v Čechách pořízený potom na jih — nemámeť pro takoveto vztahy slovanského jihu k Čechám dokladu a není pro X. stol. také zpráv o nějakém pevném sídle slovanské bohoslužby v Čechách, jaký liturgický ráz památky nutí předpokládati —, a poněvadž myšlenka, že by se byl napřed dostal do krajin srbských a tam odtud do Čech, jest absurdní: nezbývá než souditi, že se bohemismy dostaly do Kyj. některým českým žákem Metodějovým, který se po smrti Metodějově uchýlil do Chorvatska. (Stejného původu jsou bohemismy: rozъstvo (několikrát) v Cloz., jehož prvotní, makedonská předloha opisována byla v krajích srbochorvatských; rozъstvo a imper. (chybně psaný) vizъъ, vizъ v Mar., psaném rovněž na půdě srbochorvatské; nevъzestva, osiъce (osvěce) a roz- v slově rozumъšago v Žalt. Sin., opsaném v Makedonii z předlohy slovinskochorvatské.) Hledíme-li k důslednému *c* zlomků Kyj. za psl. *tj*, nasvědčuje v nich slovo tuzimъ místo cuzimъ tomu, že opis, který máme, není dílo vyšlé z ruky písaře českého, nýbrž přepis upravený písařem jiným, vlastně, jak z jistých známek patrné, písaři jinými; ti byli asi Jihosrbové a jimi dostaly se do Kyj. připomenuté srbismy.

Pokládáme-li bohemismy zlomků Kyj. za dílo českého hlaholity usedlého v Chorvatsku, můžeme určovati podle toho stáří zlomků Kyj. a klásti ztracený jejich opis pořízený Čechem do konce IX. nebo do první polovice X. stol. Jsou-li v dochovaném přepise ještě dosti hojné bohemismy (proti vzácným v Cloz., Mar. a Žalt. Sin.), je to svědectví, že přepis tento je nejvyšš asi druhá kopie ze supponovaného textu psaného Čechem, i můžeme vznik dochovaných listů Kyj. klásti někdy do polovice X. věku.

2. Originál *hlaholských zlomků Pražských* byl, jak Vondrák ukazuje, původu bulharského, opis pořízen byl však

na území českém. Důkazem pro český *a* při tom neslovenský původ opisu jsou při nich: dva nepochybné doklady přehlásky *a—ě*: *dara cēlenie*, τοῦ χαρίσματος τῶν λαόνων¹⁾ a pjentikostie staē (nom. sg. pětikostija světaja)¹⁾; u *i*-kmenů nom. sing. na *-i*: vělie milosti, kaē kъzni (stě. doklady hořkosti Hom. Op., hosti Pass., choti Alb., milosci Lvov., radosti Hrad. atd. Gebauer, Hist. ml. III, 1, 343); a *z* proti stsl. *žd*, slc. *dz*: utvrъzenie. Pokládáme-li podle těchto známek zlomky Pražské právem za dílo povstale na půdě české, smíme viděti bohemismy ještě v hojných jejich jazykových stránkách jiných, zejména: v hláске (*j*)*a* proti stsl. *e* (udariša, vъzložiša, postaviša, ta),²⁾ v *u* proti stsl. *a* (budetъ), slavoju atd.); v bezvýjimečném *c* za psl. *tj* (chvaljēcimъ, tajęcago sę, nasycъšago atd.), *z* za psl. *dj* (rozъstvo, utvrъzenie); v *šč* proti stsl. *št* (na sudiščі); ve skupině *dl* (modlitvami, svētidlъna, sēdidlъna, vъsedli); v hláске *š* slova vъšēchъ; v instr. sing. *o*-kmenů na *-omъ* (dъvъmъ); v gen. sing. *ja*-kmenů na *-ě* (stsl. *-ę*, bęę, t. j. bogorodicę); v gen. osobního zájm. *mne*; a ve jméně *Jen-*.

V odpovědi na otázku, kdy byly zlomky Pražské psány, nebylo dosud shody. Kdežto Šafařík kladl je do let 862—950, Makušev a Lamanskij mysli až na stol. XIII.—XIV.; Oblak posouval je do stol. XII., Jagić uvozoval je v souvislost s periodou sázavskou. Vondrák dochází rozbořem palaeografickým úsudku, že první zlomek byl psán ke konci stol. XI., druhý pak o něco, ale ne o víc než o půl století, dříve. S tímto určením shoduje se dobře jazyk; takový, jak se jeví v zlomech Pražských, mohl býti opravdu stav české přehlásky *a—ě* v druhé polovici XI. stol.

Hlásí-li se zlomky Pražské do Čech a do stol. XI., je na snadě domněnka, že byly psány v klášteře sázavském. Liturgická povaha jejich předpokládá ustálené poměry, a ty byly právě na Sázavě. Podle Pražských zlomků je proto podobno pravdě, že v klášteře sázavském bohoslužby byly konány podle ritu východního a že se v něm psalo hlaholsky.

¹⁾ Z těchto dokladů soudí Vondrák, že vyloučeno jest jako místo, na němž zlomky Pražské opsány, nejen Slovensko, nýbrž i větší část Moravy, a odůvodňuje to míněním, že přehláska *a—ě* nebyla kdysi na Moravě více rozšířena nežli nyní. S názorem jeho o vyloučení Moravy lze trvám souhlasiti, i když se domýšlíme s Gebauerem, že přehláska *a—ě* zasáhla nemalou měrou také Moravu. Doklady její v zlomech Pražských jsou, jak ukazuje omezenost jich na slabiku *-ja* (sr. v Pražsk. volě = vola, raě = raja, tvorъca), asi z doby, kdy přehláska *a—ě* teprve se začínala. Poněvadž přehláska tato šířila se od západu k východu, je podobno pravdě, že v dobách, kdy byly psány zlomky Pražské, Morava ji ještě zasažena nebyla.

²⁾ Toto *a* za *e* na konci slov je svědectvím, že české tvary mě, tě, sě atd. jest s Gebauerem vykládati přehláskou z *ma*, *ta*, *ša*, a ne s Jagićem a Oblakem přechodem mě-má-mě.

3. Několik stran své studie věnuje Vondrák i *Videňským glossám českým* z doby kolem r. 1100, vydaným od Jagiče (Denkschriften vid., fil.-hist., L, r. 1903), glossám Svatořehořským a církevněslovanské legendě o sv. Václavu. Glossy Videňské, prozrazující známky chorvatské a české, psány byly podle něho některým chorvatským hlaholitou, který se zdržoval na Sázavě a po vypuzení slovanských mnichů se uchýlil někam, kde vládla latina; *Řehořské* třeba ještě zevrubně prozkoumati, aby se zjistilo, jsou-li pravé všechny či jen některé. Původ církevněslovanské *legendy o sv. Václavu* představuje si Vondrák tak, že psána byla počátkem X. stol. Čechem, ne však v Čechách, poněvadž tu nebylo pro koho ji psáti, nýbrž v Chorvatsku, kde sledujeme, že byla později hojně rozšířena, a kde se mohl její pisatel snáze než v Čechách seznámiti se zpovědními formulami církve západní, jež, jak z legendy patrnó, znal. —

Práce Vondrákova vrhá světlo na několik stran. Je důležitým příspěvkem k dějinám slovanských jazykův a nářečí: uherské slovinštiny, srbochorvatštiny a češtiny; objasňuje novým způsobem osudy písemnictví církevněslovanského v Chorvatsku; a řeší s filologického hlediska i historickou otázku po minulosti slovanských bohoslužeb u nás. Připojené k ní přílohy: text Pražských zlomků v cyrilském prepise, indexy všech slov z listů Kyj. i zlomků Pražských, ukazatel jmen a věcí a zdařilé snímky zlomků Pražských, cenu její ještě zvyšují.

Ě. Smetánka.

Ignác Hošek: Nářečí českomoravské. Díl prvý: Podřečí polenské. (Rozpravy České akademie třída III., ročník VIII., č. 1.) Velké 8°, str. 187.

Nářečím českomoravským spisovatel nazývá češtinu, kterou se mluví v soudním okresu polenském, v několika vesnicích soudního okresu přibyslavského a v jižní části okresu poličského.

Territorium jeho dělí na tři části: západní, střední a východní. Část západní záleží ze soudního okresu polenského a z několika vesnic soudního okresu přibyslavského; ke střední náleží vsi Polníčka, Škrlovice, Strčanov, Světnov a Cikhaj; k východní patří pohraniční pruh okresu poličského, začínající se na východě vesnicí Chrastovcem a končící se na západě Březinami a Milovy. Podřečí části západní auctor nazývá polenským, střední polnickým, východní bysterským.

Známky, jimiž se tato podřečí podle spisovatele od sebe liší, jsou: I. Podřečí polenské má a) v předponě *ně* měkké *ň* + *e* (poln. a byst. *ne*; *něgdo*, *negdo*) a b) hojně analogické tvary typů *vodsouděnej*, *vymlátěnej*, *hádět*, *kátět*, *vysaďovat*. II. V podřečí polnickém končí se part. *-to* u sloves I. a II. tř. kmene zavřeného na *-yl* (*nemohyl*, *přiběhyl*). III. Podřečí bysterské charakterisují a) dat. lok. sg. na *-oj m.* na *-ovi*;

b) gen. dat. lok. sg. fem. v deklinaci zájm. a slož. na -ej (poln. a pol. veskrz -y); c) tvary našich, našim, našima (pol. a poln. našejch, našejm, našejma); d) formy těch, tem, tema, jednech, jednom, jedněma (pol. a poln. tejch atd.); a e) příslovce juž (pol. a poln. už).

Práce, jejíž titul uveden svrchu, podává popis podřečí polenského podle materiálu nasbíraného auktořem na třech feriálních cestách. Rozvržena jest na zevrubné hláskosloví (str. 13—36), obšírné tvarosloví (str. 36—87), kratičkou skladbu (str. 87—93), oddílek kmenoslovný (str. 93—94), abecední slovník (95—102) a rozsáhlou část ukázkovou (str. 107—183).

V celku bylo by si přáti, aby se byl auktor při rozvrhování látky držel větší měrou, než jak to učinil, vědecké grammatiky, t. j. grammatiky psané bez ohledu na potřeby praxe školní. Tak mělo mnoho z toho, co se vykládá v tvarosloví (str. 85) o tvoření příslovce, státi raději v kmenosloví; poznámka o particip. pass. minutej, minulý, učiněná v tvarosloví (str. 80), náležela do skladby, právě tak jako případy půl štvrta kila, půl paty míry (str. 69), soudkovo pivo, jatelovo semeno (str. 60), Hlinský — tak totiž zní nářeční nominativ známého místního jména — místo Hlinsko (str. 46), u Hoška vesměs připomínané v tvarosloví; v o k á z a t, v o k a z o v a t proti spisovnému u k á z a t, u k a z o v a t mělo vlastně býti uvedeno ne v hláskosloví (str. 23), nýbrž v slovníku; atd.

Dále bylo by bývalo dobře, kdyby kvantitě a spodobě byly věnovány souvislé kapitoly. Hošek probírá totiž kvantitu při jednotlivých samohláskách, spodobu, kde potřebí, při jednotlivých souhláskách, čímž se přehled znesnadňuje. Také zdvojeným souhláskám mohlo se dostati zvláštního odstavce.

Za třetí bylo by knize Hoškově nemálo prospělo, kdyby se byla neomezovala na to, aby konstatovala fakta nářeční proti spisovným; nýbrž kdyby více vykládala; kdyby neříkala tedy na př. »ve (sic!) předložce přes měni se koncové s v z před jasnými souhláskami a před l, r, m, n, na př. přez Boudalov, přez louku, přez rok, přez most, přez noc...« (str. 34), nýbrž psala raději, že v té a té posici se staré přez zachovalo; nebo kdyby slova zejména neuváděla pod záhlavím »za spisovné i je ej« (str. 19), nýbrž připomínala je jako doklad rozšiřování i v ej; nebo kdyby se nevyslovovala brachylogicky, že »z se změnilo v d ve slově Medřič, medřickéj« (str. 32), nýbrž kdyby spíše jmenovala naše slovo mezi případy přítutého d mezi z a ř a jako případ odsutého z; nebo kdyby k úsečnému »ch se vsulo ve slově v o s c h á p n o u t s e (t. j. osápnouti se)« (str. 32) dodala, že se to stalo asi příkloněním k slovu chápati; atd.

V jednotlivostech lze vytýkati, že tu a tam něco opominuto. Mezi doklady na ztrátu jotace (str. 18) schází gen. sg. z e m e,

zaznamenaný na str. 55; slovo darebný (str. 14) chybí mezi změnami hlásky *m*; nátká (str. 27) nenalézá se mezi změnami hlásky *ch*; v odstavci o změnách hlásky *r* schází slovo *jalmara* (str. 36); v kapitole o přesmyknutí měkkosti neuvedeno slovo *šmytec* (smýčece — šmytce), v rozpravě o přesmykávání vynecháno slovo *ouhel*, *ouhela*, *úhor* (str. 98; patrně: *úleh* (l) a *úlehla* — přesmyknutím *ouhel* a podle toho pak i *ouhela*); ve skladbě (str. 92) chybí diminutivum *smrčka*, *malý smrč* (str. 78), v tvarosloví u vzoru *ryba* doklad pro lok. plur. *f botech* (str. 30; v pol. říká se totiž *ne bót mase*, *nýbrž bót a fem.*). Celkem však jsou tato opominutí velmi vzácná; je viděti, že spisovatel hleděl vytěžit ze svého materiálu, kolik jen bylo lze.

Z jiných vad poznamenávám: *žlíbek* nemá *i* z *á* (str. 15), *nýbrž* z *é* (cf. polenské *žleb*, *Hošek l. c.* str. 16); *pozduří*, *zezdúří* není *z po + z + dole* (str. 17), *nýbrž* ze *z + doly* (*Gebauer, Hist. ml. III., 1, str. 327*); *vařejka* je sotva z **vařika m.* *vařeka*, *nýbrž* vzniklo spíše z dat. lok. sg. *vařečce* (z toho *vařejce*, cf. dat. lok. *děvejce* „*děvečce*“, *Hošek l. c.* str. 35, a *k vařejce* pak novotvar *vařejka*); při slovích *voctnout se*, *procnout* není správné mluvení o vysutém *i* (str. 20); slovo *kúpa* (sic!) „*hromada*“ nemá dlouhého *ú* za spisovné *o* (str. 21), *nýbrž* za spisovné *u* (*kupa*); v slově *rymik*, *rybník*, je lépe mluvit o vysutém *ň* než *n* (str. 26); nějakým přehlédnutím vznikla věta **t se změnilo v t ve slově lašťofká, lašťufka** (str. 28); slovo *steška* nemá *š*, resp. *ž*, vzniklé změnou ze *z* (str. 32), *nýbrž* z *-g-*; do vzoru *holub*, *dub* zabloudilo několik dokladů kmene měkkého (str. 39) a dativy ke *Kopeckom*, *k Vešelum*, *ke Ščasnum* (str. 40), do výkladu o stupňování adjektiv příklady *za stara sedláci lepčí hospodařili*, *vy ste byl vobrojenej lepčí než někerej voják* (str. 61), do vzoru *sázeti* příklady *mám vymláčino*, *vyplacenej*, *převrácenej* (str. 82); v dokladě *půlnoci* bylo nelze mluvit o genitivu času (str. 88); *toliš*, *tolik* nemá přípony *-š* (str. 94), *nýbrž* *-ž*; *kráč*, *kratčeji* nelze vykládati z *kracše* nebo *kratše* (str. 86), *nýbrž* analogií z *úměry* *dáleje*: *dál* = *kračeje*: *kráč*; v spisovném jazyce není *komp. radší* (str. 19, 86), *nýbrž* *radši*; chybné je psaní *řidšejí* (str. 41); nepřesně je řečeno, že *-i* proti spis. *-i* v nom. plur. *hoší*, *klucí* a pod. je změna tvarová (str. 18); při výkladu o *dloužení e, ě v í* v part. pass. (str. 16, 17) mělo býti připojeno příslušné omezení na neutrum (sr. str. 73); nelze souhlasiti také s výkladem, podle něhož při jménech *báň*, *buce*, *obec*, *dáseň* a j. nelze rozhodnouti, bylo-li v nich na konci odsuto *-e* či *-a* (str. 17), kdežto u slov na *-eň* (*pekáreň* atd.) a u subst. *louž*, *řás*, *záře*, *Vochoz* je prý pravděpodobnější, že se odsulo *-a*, nikoli *-e* (str. 15).

Materiál práce Hoškovy, pokud mohu posouditi z vlastní znalosti popisovaného podřečí, byl sbírán velmi opatrně a pečlivě (sr. na př. str. 43, 44, podle nichž dat. sg. v^ozorův o r á ě, m e ě má -u, -i, lok. sg. jen -i, str. 92 pěkný výklad o spádu řeči). Tím, že je ho i hojně, nabývá práce Hoškova značné ceny.

Emil Smetánka.

Quido Hodura, Nářečí Litomyšlské (Dialektologie).

V Litomyšli 1904. (Šestý svazek sbírky Litomyšlsko, vydávané Musejním spolkem v Litomyšli.) Str. 94.

Nářečí litomyšlské známo bylo jazykozpytu českému posud dílem ze stručných Jirečkových a Šemberových zpráv o podřečí východočeském, dílem z některých prací belletristických (povídky A. Popelkové Za jeden hřích, Jiráskovy Vojnarky, vypravování Ter. Novákové o J. Jílkovi), ve kterých bylo užito mluvy lidové jako prostředku charakterisačního. Práce Hodurova je prvním obšírnějším popisem tohoto nářečí.

Rozvržena jest na sedm hlav. První čtyři podávají přehled zvláštností mluvnických; pátá slovník abecední; šestá obšírný slovník věcný s kapitolami o slavení, nábytku a domácím nářadí, nářadí hospodářském, lnářství, tkalcovství, kroji, lomech, rodně, jídle a pití, pozdravech, rozličných rčeních a pořekadlech, nadávkách, živočišstvu, květinách a ovoci; sedmá pak posléze ukázky, a to nářečí městského, nejstarší známé mluvy z jižních končin litomyšlských, nářečí »petáckého« z doby již o něco mladší, ukázky dnešní zachovalé mluvy lidí mladých a několik lidových povídek. Před tím přede vším předeslány jsou jako úvod všeobecná charakteristika nářečí litomyšlského, výklad o působení sousedství moravského i jazyka spisovného na nářečí popisované a výčet auktorových pramenů.

Jako obecné známky nářečí litomyšlského spisovatel uvádí: pravidelnou kdysi ztrátu jotace po retnicích (pet, mesto, vo me = o m(n)ě, svet, fertoch); přechod *i* v *ej* v instrum. sing. v^ozorů duše, tykev a kost (prácej, dušej, zemej, s mrkvej, kostěj); změnu retnic před *e* a *i* v zubnice (tetka, 'pětka', ztývat, 'zpívat', říde, 'hříbě', dýlej, 'bílý'), rozšířenou do čtyřicátých let předešlého století po celém okrese, dnes však úplně zaniklou; vyhynulé již tvrdnutí skupin *dě, tě, ně* v *de, te, ne* (nádeje, stehovat, vonet); přechod *v* v *u* po samohláskách na konci slabik (kaŭka); staženiny *cák, kdák*; odsouvání *h* před *r* a *l* (roznej, zarada, luchej); *i* místo *ji* na začátku slov (inej); příponu -*ňa* místo -*na* (kovárně, pazdereň); akkus. plur. kluci, brouci... a tvary kluců, klucům; tvar rejši m. raději; odpověď toť, 'ano'; a slova drůbek, drůbínek, drůbítek, 'trochu, kousek'.

Osady směrem k hranicím moravským mají mimo tyto zvláštnosti ještě několik známek, kterými se blíží lidové mluvě

moravské: ztrátu přehlásky v slově meza; redukci *ej* v *e* (Jánskem, Syrovem); krácení v slovích kamen, rana, skala; dloužení samohlásek v participiích -*l̥* u sloves II. třídy a takových z třídy I, 7. vzoru, která mají v infinitivu před příponou -*ti* dlouhou samohlásku (hrnul, umenula si, umínila si, ryl od rejt, (po)lil od lejt, krýl od krejt, sil od sejt, zúl od zout, ale bil od bit, pil od pít¹⁾); přívěsky -*vá* a -*ka* (podlevá, semka); změnu rodu v slovích bot, koblih, postel; adjektivná adverbia na -*o* (silno, hrozno); a tvary v lesi, na vozi, v pekli.

Jako jinde, podlehla i na Litomyšlsku lidová mluva vlivu jazyka spisovného mnohem více v městě než na venkově.

Látka, kterou auctor ve své rozpravě zpracoval, je trojího původu; část jí nasbíral si spisovatel sám, něco dodali mu ochotní amatéři z litomyšlského okresu a díl snesen z připomenuté literatury krásné. Je to látka hojná, spolehlivá a dostalo se jí také pěkného rozboru.

Úplná ovšem není. Mezi doklady na přechod *m—b* (str. 15) chybějí slova písebně, darebný; u slovesa rožu, rozžehnu (str. 35) neuveden inf. rožit (rožnu: rožit = pnu: pít); když právem připomenuto o substantivu zed, že má na Litomyšlsku na konci tvrdé -*d* (str. 29), měla být uvedena také slova pamět a chut, která aspoň v části Litomyšlska mají tvrdé -*t*; mezi doklady na vysouvání *k* (str. 20) mohlo být zaznamenáno i japa^k, jak pak^k; neučiněna zmínka o charakteristickém »zpívání« při přátelském pobízení (*píte to pivo! berte jen, berte, nedejte se pobízet!*) atd.

Knize by bylo velmi prospělo, kdyby byl spisovatel zpracoval každý doklad všemi směry. Tak mohly být uvedeny doklady: babučina, citovaná pro změnu *v—b* (str. 15), také jako případ změny *p—b*; brabenec, doklad přechodu *v—b* (str. 15), i jako doklad změny *m—b*; Pardovice, doklad změny *b—v* (str. 15), i jako doklad změny *u—o*; hrdlouhat, případ přechodu *l—u* (str. 16), také jako doklad odsutého *v*; rožeň, rožníček, příklad odsutého *h* před *r* (str. 19), i jako případ přechodu *z—ž*; všennodenní, zajímavé slovo složené (str. 24), také jakožto doklad odsutého *d* (všednodenní — všennodenní — všennodenní); slova kúře a dlúžen, uváděná při skloňování (str. 30, 31), i mezi případy kvantitativní změny při samohláskách; hoble, hoblata, oblázky ze slovníka (str. 45) i jako případ přítutého (lidovou etymologií) *h*; itrolin, zelená skalice ze slovníka (str. 46) i jako případ vysutého *v*; siksak, Zickzack ze slovníku (str. 52) též jako případ změny *c—s*; šťáha, dopal,

¹⁾ Litomyšlský typ dloužení v participiích -*l̥* je zajímavý tím, že jest ovšem pendantem k moravskému dloužení téhož participia, že však délky a krátkosti jsou v něm rozloženy docela jinak než v kterémkoli známém typu moravském.

zlost' ze slovníku (str. 54) i jako doklad pro přechod *v—h*; pomátka „památka“ z ukázky (str. 92) i jako případ (lidové etymologie) hláskoslovný (*a—o*) atd.

S některými výklady spisovatelovými nelze souhlasiti.

V nářečí litomyšlském vyskytají se dativy plur. Jánskem Syrovem, Kopeckem, Vachovem, Vaňousovem atd. m. Jánskej m, Syrovej m . . . (str. 9) a mém, tvém, svém (má státi asi mem, tvem, svem) místo a vedle mejm, tvej m, svejm (str. 32). Podle spisovatele »jest považovati tuto změnu (*ej—e*) za ojedinělý výběžek přesahující z nářečí hanáckého na půdu českou« (str. 9). Výkladu tomuto jest na odpor to, že přechod *ej—e* shledáváme na Litomyšlsku jen v dat. plur. a ne také v instr. sing., v dat. plur. pak ještě ne u všech adjektiv, nýbrž pouze u přídavných jmen značících rodinu a u jmenovaných náměstek přivlastňovacích, což obé by bylo při fyziologické změně hláskoslovné nevysvětlitelné; a dále to, že v nářečích moravských, s nimiž Litomyšlsko sousedí, tvarů na *-em* z *-ejm* není. Nutno proto hledati vysvětlení jiné. Na Litomyšlsku, jako i jinde v Čechách a po Moravě, jsou při jménech rodinných běžné dativy s koncovkou *-om* (k sousedom, k Vachom), vzniklou redukcí z původního *-ovům*. Litomyšlské tvary Jánskem, Kopeckem, mem . . . jsou patrně tvary původu podobného; vznik jejich podporovalo asi i zájmeno těm.

Slovo kvíčerek, kvečerek »podle auktora vzniklo »nesprávným pochopením tvarů k víčerku, k večerku, k nimž bez dekomposice přidělány nominativy kvíčerek, kvečerek« (str. 23); »podobně vzniklo substantivum vodvečírek« (t.). — Kvíčerek a vodvečírek vykládati jest dojista z frásí k večeru, k víčerou, od večera tak, jako se vykládá okolek z obratu o kolo, potomek z obratu po tom, odzemek z obratu od země, podhlavek z obratu pod hlavou, zášijek z obratu za šíji.

V slovích pajmáma m. paňmáma, sekajna m. sekanina, nadívajna m. nadívanina, kopajna m. kopanina podle spisovatele »není *j* záměnou za *ň*, nýbrž vyvinulo se vedle *ň*, a pak *ň* zmizelo. Pro vyvíjení se (!) *j* srovnej tejd m. teď, votajd m. votad, ajtsi m. aťsi, posajte se, nechojte a kromě toho na Litomyšlsku doložený tvar nadívajna (Budislav)« (str. 20). Doklady tejd a pod. nelze zde však uváděti jako paralely, neboť v nich ve všech *j* se vyvíjí mezi samohláskou a měkkou zubnicí v slabice zavřené, kdežto v slovích sekanina atd. předchází před *ň* slabika otevřená (sr. imper. sejd, ale inf. sedět, ne sejdět). Přешlo-li v kopanina atd. *ň* v *j*, stalo se to spíše dissimilací; ve slově panimáma — pajmáma a paňmáma hledati jest příčinu změn asi v rychlejším tempu řeči, snadno vysvětlitelném při slově tak často se

vyskytující. Tvar nadívajina není než kontaminace tvaru náležitého nářečím.

Mimo to dostalo se do práce Hodurovy několik drobných chyb a nedopatření. Hlávka *e* v slově nářek není, jak praví auktor (str. 9), přenesena z nom. do ostatních pádů, nýbrž je tu *e* původní; ve výrazu Všestarech, ve Všestarechí nezachovala se »správná vokalisace předložky podle jerového pravidla odchýlně od usu spisovného« (str. 9); kulik a tulik nelze vykládati dloužením (str. 10), poněvadž *ũ* v nářečí litomyšlském zní dlouze (sr. vlůni, na hůře), kdežto v kulik, tulik je krátké *u*; u číslovky dva, oba, o nichž auktor vykládá (str. 12 a 34), že mají tvar dvě, obá v nom. i akk. živ. i neživ., tvar s dlouhou samohláskou v nominativu neživotných a v akkusativu životných i neživotných dojista není běžný po celém okrese, jak svědčí doklad na str. 27: potkal jsem dva tesaři, a jak znám z autopsie; slovo klístýr nemá dissimilace *l—r* (str. 14; sr. ř. κλιστήρ); v pulbírovat není změna *v—b* (str. 15), nýbrž německého *a*, vyslovovaného jako zavřené *o*, v *u* (sr. jihoč. pruntvajn) a ovšem dissimilace; nezbeda není z nezveda (str. 15); *l* v slově krahulec nestojí m. *j* (str. 18), nýbrž slovo krahulec je tvořeno jinou příponou; másnice není místo máselnice (str. 20), nýbrž máslnice; doklady s příponou -ka, semka, domka, venka, měly býti uvedeny ne v hláskosloví (str. 22), nýbrž v kmenosloví, bidelec pak místo bidělce, minutej m. minulý a vodváženej ve smyslu odvážený ne v kmenosloví (str. 24), nýbrž ve skladbě; tvary poté m. pojďte, posate se m. posadte se a pod. bylo by lépe nežli mechanicky vynecháváním souhlásek (str. 21) vykládati spodobou (posadte — posafte — posatte) a splýváním souhlásek (posatte — posate); paskuda není deverbativum od paskudit (str. 25), nýbrž paskudit denominativum od paskuda; nom. plur. -ové nemá v litom. výslovnosti dlouhého -é (str. 26, 27); slovo vozička, kolotoč, vykládané (str. 27) jako nom. plur. od slova voziček, je trvám fem. sing. vozička s dialektickým, na Litomyšlsku běžným zdložením (sr. šeknice, světnice, seknička), neboť subst. voziček zní na Litomyšlsku vozejček; věta »possessiva jejich a čí přibírají přípony složených adjektiv: jejich dům, jejichho domu, jejichmu domu; do čího lesa (sr. její, jejího, jejímu)« (str. 32) je tak stilisována, že by někdo mohl mítí auktora v podezření, jako by podle jeho mínění čí vlastně se nemělo skloňovati; ve slovníku abecedním jsou pod heslem bejt mylně zařazeny doklady: má bejt vod toho půl dne (= o tom živ) a byl hrozně vod huby; kreálek není, malá světnička (str. 47), nýbrž především, nepatrný mlýn, jak bývají na potocích a přeneseně, malá chalupa, malá světnička; pauše nejsou, rukávy všeobecně (str. 50), nýbrž pouze ženské krátké rukávy od ramen po lokte; mylně by mohla býti vyklá-

dána věta, že se »často objeví i v akk. koncovka na -ové: uhlídal duchové, má dva synové« (str. 27), neboť proti usu na př. mladoboleslavskému akkusativní -ové na Litomyšlsku je hotovou vzácností.

Přes vady zde vytkené je práce Hodurova dialektologickým příspěvkem ne bezcenným. Je žádoucí, aby byla prvotinou prací dalších.

E. Smetánka.

Hlídka programů středních škol.

Z vítězných zpěvů Pindarových v rytmech původních přizvučně podává Václav Veverka. (Výroční zpráva c. k. vyššího gymnasia v Praze na Novém Městě v Truhlářské ulici za školní rok 1903—1904.) Str. 6.

Tentokrát obratný tlumočník Pindarův zvolil olympijské epinikion šesté. Skvostná skladba tato, objasněná s dostatek úvodem a vhodnými poznámkami překladatelovými, čte se v jeho podání tak, že i po bedlivém srovnání překladu s originálem přijímáme práci tu s povděkem. Odchylek od původního textu, k nimž překladatele donutilo metrum, jest poměrně málo; jest tu patrný pokrok, výsledek nejen cviku, nýbrž i veliké svědomitosti, s níž překladatel přistupuje k nesnadnému svému úkolu. Celkem třeba uznati, že jak po stránce metrické, tak i co do smyslu a básnického výrazu překlad statně kráčí po šlépějích velikého originálu, a tomuto úsudku nebudou na úkor některé poznámky, týkající se míst, jež po mém mínění by zasluhovala opravy.

Ve v. 34 v překladě nedopatřením po daktylu následuje slovo jednoslabičné, ač tu třeba trocheje. Ve v. 45 slova: »Hádové dva, jimž zrak ...« nepůsobí svým zněním jako tři trocheje, v českém překladě žádoucí, nýbrž mají rhythmus, jaký v originále na tom místě se nevyskytuje.

Co do překladu podotýkám toto. Ve v. 1 slovo *θάλαμος* neznačí »dům«, nýbrž »sín«. Ve v. 8 chybou tiskovou čteme »písní« místo »písniček«. Ve v. 10, míním, *ἀρεταί* není »sláva«, nýbrž »úspěch« nebo »zdar«. Verše 52—53

»Jistili pak všickni,

po pět dní že o něm neslyšeli, ni neshlédli chlapce«

mohou vzbuditi domněnku, jakoby sluhové o tajném narození Iamově již věděli, čehož nebylo. Slova *πενταῖον γεννημένον* značí »ač byl již pátý den na světě«. Slovo »věštinu« ve v. 70 pokládám za nevhodné. Chybou tiskovou jest ve v. 76 »půvabností« místo »půvabnosti«. Ve v. 87 slova »statečným rekům« (*ἀνδράσιν αἰχμαραιῶσι*) budí dojem tautologie. Posléze ve v. 105 výraz »žehnej« dal by se nahraditi vhodnějším.

To je vše, nač bych obrátil pozornost překladatelovu, jsa přesvědčen, že opravu dotyčných míst snadno by provedl v tom případě, kdyby jednou hodlal vydati Pindara v překladě úplném.

Václav Sládek.

Jezdci. Komoedie Aristofanova. Přel. Aug. Krejčí. (Šestnáctá a sedmnáctá výroční zpráva c. k. gymnasia v Žitné ulici v Praze za školní rok 1903 a 1904.) Str. 24 a 25.

Po Aristofanově Plutu a Žabách přináší nám osvědčený již překladatel Aristofana též překlad Jezdců až na některé příliš bujné verše, jež z ohledu k místu, kde překlad uveřejněn, jsou vynechány.

Aristofanovy Jezdce částečně (v. 1—682) přeložil již také V. Nebeský v ČČM. r. 1850. Je zajímavý srovnávací tyto dva překlady. Z nich vidno, na jaký stupeň se povzneslo překladatelské umění u nás za 50 let. Nebeský byl zajisté dobrý znatel literatur staroklassických a dovedl i obrátne vynikající plody jejich převáděti na jazyk náš, než překlady jeho jsou spíše parafrasi než překladem. Co pak se týče stránky metrické, tu dovoloval si licence takové, které my dnes nepokládáme za přípustné.

Překlad Krejčího v příčině metrické lze v každé příčině nazvati dokonalým. Týká se to jak částí dialogických, tak chorických, přeložených veskrze přízvučně. Překladatel tu všude dává na jevo neobyčejnou péči a obratnost. Po této stránce nemáme ani nic vážnějšího, co bychom vytknouti mohli. Podotýkáme pouze toto. Na některých místech je neobvyklý slovosled (na př. ve v. 171: »Je vidím,« ve v. 788: »Jak pro malou lichotku jsem si stal se ihned příznivcem velkým,« ve v. 830: »Proč třískáš tu marně tak veslem tím ty,« ve v. 999: »Co tohle být má?« ve v. 1003: »Tvoje (t. j. věštby) pak jsou od koho?«, ve v. 1100: »Ó ne, tě prosím«.

Překladatel častěji užívá méně vhodně slůvka »to« jakožto výplně verše; na př. ve v. 42: »to na pyknu je Demos.« Podobně ve v. 82, 143, 787, slůvka »i« ve v. 228. Celkem však po této stránce zasluhuje překladatel veškeru chválu.

Co se týká stránky věcné, i tu přiznati dlužno, že překlad Krejčího je velmi obratný a plyný, avšak snaha jeho, přikloniti se co možná k originálu, způsobila, že překlad jeho je někde nedosti uhlazený a někde i nedosti srozumitelný a jasný. V té příčině bychom si přáli větší volnosti a více poznámek pod textem.

Poněvadž referent má za to, že Krejčí překlad svůj, doplněný verši nyní vynechanými, vydá souborně na jiném místě, uvádí v následujícím verše, které by bylo dlužno opravit.

Nedosti správně jsou přeloženy tyto verše. V. 58 a n.: »nikdo jiný obsloužit ho nesmí, avšak maje věnec kožený alť.«

(lépe: »nýbrž«); takéž ve v. 161 a 1274; v. 404: »Kčž to sousto, jak's je nabyt, honem zase pozbudeš« (má tu býti genitiv); v. 423 a n.: »a spatřil-li to někdo, tu schovaje to ku boku, jsem dokládal se bohů« (špatný přechodník!); v. 506: *εἰ μὲν τις ἀνὴρ . . . ἠνάγκαζεν* = »když z dřívějších komických básníků nás byl který chtěl přiměti« (místo: »kdyby byl chtěl přiměti«); v. 554: *καὶ κτανέμβολοι θοαί* = »lodi též temnozubé«; v. 1394 a n.: »Tak já ti teď je dávám (smlouvy v podobě krásných dívek), můžeš na venek již s ním jíti« (má býti: »s nimi«).

Nedosti vhodně jsou přeloženy tyto verše. V. 87: »neb tak snad můžem dobrého cos uradit«; v. 88: »Jak může zpítý člověk dobro uradit?«; v. 132: »Zas po něm druhým následuje dobytčář«; v. 141: »Jest ještě jeden náramného řemesla«; v. 157: »Co jesti?« (v ústech jelitářových nedosti vhodné místo: »Co jest?«; podobně ve v. 225); v. 195 a n.: »Co tedy praví věštba? Dobře, u bohů, a spleťtí a chytře jesti zřízena«; v. 216: »jej oslazuje kuchařskými tlachoty«; v. 238: »Vy jistě máte Chalkidany k odpadu«; v. 305: *καὶ τέλη καὶ γραφαί* = »kancelář každou«; v. 309 a n.: »jenž's zamíchal obec nám celou«; v. 393: *ἐκεῖθεν* = »odtam«; v. 430: »Neb vyrazím již přesilně a mocně, spustě sebe«; v. 533: *ἀρμονίαι* = »fugy« (neobvyklé!); v. 556 a n.: *μειρακίων θ' ἀμύλλα λαμπρονομένων ἐν ἄρμασιν καὶ βαρυνδαιμονούντων* = »junáků zápal, kteří se na vozech skvěle zjevují, třeba se v písek káceli«; v. 567: *ἐν ναυφάρκῳ σιραιῶ* = »v lodních řadách přehustých«; v. 581: *ὦ πολιοῦχε Παλλὰς* = »Pallado vlastichranná«; v. 691 a n.: »Tu kráčí sem již právě ten náš Paflagon, své vlny vale, míse všecko, vzbuřuje« (*ὠθῶν κολόκυμα καὶ ταράττων καὶ κινῶν*); v. 709: »Já nehty tobě sříznu jídlo pryťanské« (*ἀπονυχιῶ σου τὰν Προτιανείῳ σιτία*); v. 712: »To já spíš tebe (rozuměj: povleku k Demu), ještě víc pak pomluví« (*καὶ ἐγὼ δέ σ' ἔλξω καὶ διαβαλῶ πλείονα*); v. 714 a n.: Jelitář: »Jak silně myslíš, že je Demos cele tvůj?« Paflagon: »Neb dobře vím, čím velmi rád se krmit dá«; v. 848 a n.: »Neb nemusil jsi schválně dát . . . je (t. j. štíty) nechat takto zavěsit i se řemeny všemi« (pleonasmus; jedno je zbytečné); v. 855 a n.: »Že kdybys jednou zabručel a střepinově zhlédl (t. j. Demos), by ony štíty za noci hned strhli, potom rychle by obsadili každý vchod, jenž na tržiště vede«; v. 981 a n.: »prý by . . . dvě věci nebylo prospěšných, ani měchaček, palic« (*δοῖδνξ οὐδὲ τορύνη*); v. 1014 a n.: »dbej věštby, již Apollon tobě zazvučel«; v. 1290 a n.: »Již často-krát . . . rozvažuji« (*διεζήτηχ*); v. 1313: »Nesmíř naším vůdcem býti a celé obci posmát se«; v. 1314: »avšak sám ať, chce-li, pluje ke krkavcům na kolo« (*εἰς κόρακας*); v. 1322: »A kde pak je nyní (Demos), ó ty, který nám tak podivné

mýšlenky tvoříš?» (*ὦ θανμασιὰς ἐξευρίσκων ἐπινοίας*).

Jasnosti a srozumitelnosti postrádáme na těchto místech. V. 107: »A táhni, táhni bohu pramenskému teď«; v. 191: »To jediné ti škodí, že znáš prašpatně« (schází tu předmět: »ji,« t. j. abecedu); v. 222: »a hled se proti muži bránil!« (není dosti jasno, kterému muži). Lépe: »tomu muži« (Kleonovi). V originále též: *τὸν ἄνδρα*; v. 318: *μειζὸν ἢν δυοῖν δογμαῖν* = »tenčí byly (t. j. kůže) nežli píď«; v. 342 a n.: Paflagon: »Nač spoléháš, že troufáš si mně přímo v oči patřit?« Jelitář: »Že také mluvit dovedu a uvařití jíchů« (postrádáme tu vysvětlující poznámky); v. 354: »Když se najím horkých bahníků«; v. 361 a n.: Paflagon: »Však Miletanů neznáteš, když nesníš stiku mořskou.« Jelitář: »Však sním-li kýtu hovězí, pak koupím důchod z dolů« (poznámky, k těm veršům přičiněné, k porozumění nepostačují); v. 370: »Já vydru tě v mých zlodějských«; v. 422: »jak salát z kopřiv jedl bys, jsi před vlašovkou kradl« (poznámka přičiněná k tomuto verši nepostačuje); v. 469 a n.: »Já vím, proč zdmýchá všecko měchem kovářským, neb pro zajatce toho všecko skovával!«; v. 509: »než tento náš básník jest hoden« (schází: »toho«); v. 570: *ἀλλ' ὁ θυμὸς εὐθὺς ἦν ἀμυνίας* = »avšak mysl byla ihned obrancem« (srozumitelněji Nebeský: »nýbrž chrabrá mysl byla štítem jeho«); v. 706 a n.: »Co pak mám ti dáti jíst? Co asi by mu přišlo k chuti? Opasek?« (*ἐπὶ βαλλαντίῳ*); v. 755: »tu sedí vždýcky (Demos na Pyknu), jakby fíky nabíral« (třeba poznámky!); v. 806: *καὶ χιόρα φαγὼν ἀναδαροίσῃ καὶ σιμφύλῳ εἰς λόγον ἔλθῃ* = »a po kaši vzmouží se na novo zas a s hrozny se seznámí znova« (rovněž tak); v. 808: »Pak přikvačí na tebe venkovan zlý a na tebe shledá si hlasy«; v. 824 a n.: »i nejlepší list si vyloupne z úctů a zhltně jej hned«; v. 977 a n.: »Ovšem slyšel jsem některé starší z druhu těch přehrozných«; v. 1041: »Žda víš, co značí?« (schází: »to«); v. 1078: »A kde pak pro tyhlety lišky, kde je žold?« (Poznámka!)

To by bylo asi vše, v čem by si referent přál opravy. Referent doufá, že překladatel při své značné obratnosti i na uvedených místech překlad svůj zdokonaliti dovede.

V pozn. 20. se vyskytuje rušivá chyba tisku: »symfy« místo: »nymfy«; podobně ve v. 973 čteme: »světlo nepřijemnější dne« místo: »nejpříjemnější«, v pozn. 130.: »jméno smýšlené« místo: »smýšlené«, ve v. 1080: »již« místo: »jíz« (věštbou) a j. Pozn. 185. má zníti: »O Kleonymovi viz pozn. 125« (nikoli 175).

Též by si referent přál více scénických poznámek. Tak na př. k v. 451 mělo býti poznamenáno, že Paflagon a jelitář se vzájemně bijí; k v. 706, že tu mluví jelitář k Paflagonovi, kdežto ve v. 707 že se obrací k obecnstvu atd.

Téměř všude podařilo se auktoru vhodně přetlumočiti mnohá zvláštní vulgární rčení a odvážné složeniny, jimiž text Aristofanův téměř oplývá; na př. ve v. 6: *πρωτος Παφλαγον* = Arcipaflagon, ve v. 19: *μη διασκανδιζσης* = at to nezkapustíš (narážkou na Euripida, jemuž se komikové smáli, že matka jeho byla hokynářkou), ve v. 41: *κναμοτρος* = bobojidek, ve v. 89: *χρουροχυτοληραιον* = vododžbánožvástomil, ve v. 1151: *απαγ εις μακαριαν* = jdi na zelenou louku atd. Slovní hříčky ovšem zřídka je možno napodobiti. Tu nezbývá, než věc vyložití pod čarou.

Překládáno je dle textu Kockova z r. 1882. Škoda, že překladatel nepoužil vydání J. van Leeuwenova z r. 1900; je v mnohé příčině dokonalejší.

Předeslaný úvod stručně a výstižně podává vše, čeho k porozumění komoedie třeba.

Celkem dlužno říci, že nový překlad Krejčího radí se důstojně k překladu dvou předchozích komoedií Aristofanových, a že je to cenné obohacení naší literatury překladové. Práli bychom si, aby v této své činnosti pokračoval a přeložil nám pokud možno všechny komoedie Aristofanovy do češtiny.¹⁾

R. E. Karras.

Dionysiův neb Longinův spis »O vznešení slovesném«. (Dokončení.) Přel. Václav Sládek. (Výroční zpráva c. k. gymnasia v Praze na Malé Straně 1904.)

Spisovatel podává tu dokončení překladu zajímavého spisu starověkého aesthetiků. O části této musili bychom jen opakovati to, co jsme již v těchto Listech řekli o obou částech předchozích. Všude je vidna neobyčejná, obratnost slohová, nikde nic strojeného, a vše přeloženo srozumitelně a jasně, ač originál je velmi nesnadný a leckde temný. Za překlad ten vzdáti jest překladateli plné uznání. Práce tato může býti vzorem, jak se mají překládati prosaická díla starověká na jazyk náš.

R. E. Karras.

Daniel Seidl: *Rozbor Demosthenovy řeči proti Androtionovi.* (Program gymnasia v Písku za školní rok 1902/3). Str. 29.

Ve vědě i v školní praxi proniklo znenáhla přesvědčení, že nemůžeme se spokojiti pouhými parafrasami obsahu řečí Demosthenových, nýbrž že musíme se snažiti vystihnouti dispositci jeho řečí. Bylo užíváno k tomu cíli dvojí metody. Jedna metoda slove rhetorická, a hlavním zástupcem jejím byl Ed. Bottek ve spise

¹⁾ Týž spisovatel přeložil nejnověji také úryvky z Aristofanových Ptáků v Tim. Hrubého Výboru z literatury řecké a římské pro české reálky (4. vyd. upravil O. Vaňorný v Praze 1903).

»Dispositive Inhaltstübersicht zu Demosthenes' acht Staatsreden«. Bottek, opíraje se o theorie starých rhetorů, stanoví tyto části řeči: *προοίμιον*, *πρόθεσις*, *διήγησις* (narratio), *πίσις* (probatio) a *ἐπίλογος*. V některých řečech přistupuje k těmto částem ještě *λύσις* (refutatio). Toto stálé, čistě vnější schema vnáší Bottek do všech řečí. Je zjevné, že počínání jeho je čistě mechanické a nepřirozené. Druhá metoda (časově starší než předešlá) slove logická. Nevnáší vnějších schemat do řeči, nýbrž běře za základ rozbor řeč samou a analyzuje ji. Počínání toto je zajisté správné, nevedlo však dlouho k cíli, poněvadž z nedostatku jednotné, objektivní metody vypadly dispoice téže řeči u různých učenců různě. Byl tedy problém: najít objektivní metodu, jíž by se získala jediná, pravá dispoice.

O to pokusil se Christian Rogge v pojednání »Aus der Demosthenes-Lektüre« (Beilage zum Jahresbericht des königl. Fürstin-Hedwig-Gymnasiums in Neustettin, 1903). Článek jeho vzbudil pozornost; neboť zdokonaluje metodu logickou zavedením objektivního, spolehlivého výkladu. Rogge postupuje takto. Nejdříve stanoví v řeči thema, t. j. úkol, který si řečník sám vytýká. V tomto thematě, jež bývá na konci úvodu, řečník sám podává první, základní rozdělení. Avšak i v dalším, podrobnějším dělení je Roggoví vůdce řečník sám, jenž je naznačuje všude v tak zvaných přechodech (Übergang). Přechod sestává pak ze dvou částí: ze shrnutí předešlého a poukazu k následujícímu (Vordeutung und Rückdeutung). Tot krátce metoda Roggova, která značí značný pokrok proti starším pokusům.

Téměř současně se spisem Roggovým vyšel svrchu uvedený článek Seidlův. Na str. 27 čteme tato slova: »Dispoice řeči je průhledná. O platnosti jednotlivých částí nemůže být sporu, přihlížíme-li k tomu, jak řečník sám rozdělení naznačuje buď ohlášením, buď přechodem«. V duchu této zásady je rozbor Seidlův vsutku proveden a, ač spisovatel s oblibou užívá rhetorických terminů, není přece přívržencem této metody, jak by se při povrchním posuzování mohlo zdáti.

Není pochyby, že v obou spisech byla pronesena téměř současně táž myšlenka. Rogge bude se ovšem pokládati za vynálezce, částečně právem. Článek jeho vyšel totiž o něco dříve (v titulu stojí: Ostern 1903), a kromě toho nelze popřít, že si uvědomil novost naznačené metody a že provedl ji důkladněji než Seidl. Konečně nezapomněl také na objev svůj upozornit (na př. na str. 18: All diese Vordeutungen wie Rückdeutungen... sind bisher kaum beachtet). Nicméně musí býti uznána i samostatnost práce Seidlovy. Seidlova práce, mimochodem řečeno, podporuje také domněnku Roggovu (str. 20), že Demosthenes si oblíboval dělení dichotomické. Schema Seidlovo i Roggovo vyhazují toto rozdělení thematu: I. AB, II. AB.

Podotknouti sluší, že schema Seidlovo je daleko stručnější (na jediné stránce) než Roggovo, jež vyplňuje na př. u první řeči olynthské půl páté stránky. Tato stručnost zavinuje jistou nejasnost, a proto bych volil obsírnější způsob Roggův, v němž ovšem obsaženo je mnoho z toho, co Seidl probírá v obsáhlém rozboru.

Pojednání Seidlovo je práce účelná a dobrá. Rogge vystihl dobře v úvodu svého článku dvojí význam (vědecký a paedagogický), který mají správné dispoice řečí Demosthenových. On sám při analýsě dvou řečí olynthských směřuje především k potřebám školy, ač ani věda nevychází při tom na prázdno. Seidlův rozbor má ovšem jen účely vědecké, poněvadž řeč proti Androtionovi ve škole se nečte. Vědecký účel své práce naznačil Seidl sám na str. 5: »Ve příčině kritické jest nápadno, že celý druhý díl řeči proti Androtionovi (47—48) skoro doslova opakuje se v pozdější řeči proti Timokratovi (160—186) a že z té opakované části §§ 174 a 182, kterými ta část tam byla rozšířena, dostaly se jako zjevné interpolace zpět do řeči proti Androtionovi (§§ 67 a 74). Mají-li se řešiti otázky, které souvisí s opakováním částí řeči, nutno napřed zjistiti, jaký význam má ona část na svém původním místě v An. Jakousi průpravou k tomu byl by tento rozbor«.

Není pochyby, že po této práci, jež starý rozbor Benselerův podstatně zlepšila, můžeme čekat od Seidla další dobré práce v tom oboru. Vůbec naskytuje se tu pro literaturu programovou vděčná a prospěšná látka. Z té příčiny zmínil jsem se obsírněji o celé otázce a doporučuji ovšem článek Seidlův i Roggův, v němž uvedena je i příslušná literatura. Avšak i každý učitel, který čte se žáky řeči olynthské, s prospěchem může přečísti a ve škole zužitkovati pojednání Roggovo. *Karel Wenig.*

Básně Catalepton přičítané P. Vergilioví Maronovi. Dílu druhého část druhá. Básně menší. (Začátek). Napsal Rudolf Neuhöfer. (Program c. k. vyššího gymnasia v Kroměříži 1904.) Str. 16

Spisovatel probírá zevrubně básně psané elegickým distichem. V § 1. dochází výsledku, že básně I. a VII. s velikou pravděpodobností byly napsány Vergiliem, jak soudí téměř všichni badatelé; v § 2. probírá básně VIII. (oslovení villy Seirenovy) a dobře vyvrací námítky Sonntagovy a Cartaultovy, pronesené proti původu Vergiliovskému, ačkoliv jest si vědom, že určitě dokázati původ Vergiliovský nelze; i spokojuje se pouhou možností. Co se tkne básní IV. a XI., stanoví nejprve naprostou neurčitost osob v nich jmenovaných. Octaviem zde nemůže býti Augustus, také Musou sotva míněn tělesný lékař Augustův Antonius Musa, naprosto nejisté je kombinování obou jmen v Octavia

Musu. O jakémisi muži toho jména se dovídáme ze scholií, že rozdělával pole veteránům v severní Itálii a pro spor s Mantovany větší část jejich pozemků přidělil ke Cremoně. Vyvrací i podivnou hypothesu Baehrensovu, že básně psal Říman jakýsi, zdržující se v Athenách, jenž v básni IV. se loučí s Octaviem Musou, v XI. oplakává jeho smrt. Mínění to skombinoval si Baehrens tím, že přidal k XI. básni čtyři verše (vsunuté v XIII., mezi vv. 16 až 17), jež sám silně konjekturami opravil a nevhodně připojil k epigramu XI., jenž sám o sobě má dobrý smysl. Verše ty dle Büchelera pocházejí od nějakého písaře, jenž je připsal na okraj stránky, na níž byla báseň XIII.

Báseň XI. upomíná na Kallimacha (Anth. Palat. VII, 725 ed. Duebner). Z jazykové ani metrické stránky neplyne nic určitého, tak že autorovi se zdá, že básně IV. a XI. Vergilius mohl napsati. Báseň III. (§ 3) vztahuje s Langem na Antonia a pro suchý, moralistický ráz a větší počet neshod než shod po stránce metrické a jazykové upírá ji Vergiliovi. Poslední § 4 obírá se básní XIV., o níž soudí spisovatel, že vznikla po smrti Vergiliově, kdy Aeneis byla už známa, a rozšířena i zvěst, že básníku nedopráno ji propracovati; proto zde prosba za dokončení Aeneidy. Básně však původu pravděpodobně Vergiliovského nesahají v Catalepton za r. 39. Skladatel napodobil hojně Vergilia jazykově. Konečně čtyři verše na konci sbírky (XIV.*) složil sběratel všech těchto básní. Hlavně proti Schanzovi ukazuje spisovatel na to, že se hodily jako doslov velmi dobře pro Catalepton, nikoliv pak pro celou Appendix Vergiliana.

Rozdělení práce jest velmi přehledné a správné. Spisovatel vedle narážek chronologických v epigramech, samých užívá dobře ku pomoci jen důvodů, plynoucích se stránky metrické a jazykové, dobře věda, že důkazy ty samy o sobě bývají dosti často nespolehlivé. Příslušnou literaturu zná dobře. S výsledky jeho možno souhlasiti.

Chyb je málo. Z věcných bych vytkl: na str. 3. uvádí čtení BHM potus m. potius; na str. 8. uvádí čtení B que, »jež patrně nutno opravit v quae«. Mohlo se doplniti, že to je interpolace již dosti stará (Baehrens PLM II, 172: quae g). Smysl ruší na str. 13 tisková chyba »báseň IV.« m. III.

Sloh je celkem správný, pouze nechutný germanismus »žádný« měl odpadnouti, na př. str. 11: »není žádné závažné příčiny«, str. 7: »nelze naléztí žádného důvodu,« str. 9: »nepotřebuje žádných dodatků.« Chybné je na str. 11: »byť by jazyková stránka ... nesvědčila« místo »byť i«.

Ferd. Vaněk.

Studium řeckého jazyka na gymnasiích. Napsal řed. Jan Šafránek. (Program c. k. reálného a vyššího gymnasia v Praze, v Křemencově ulici 1904.) Str. 18.

Spisovatel, známý svými články z dějin paedagogiky, podává tu historii, jakou prožilo studium řečtiny na gymnasiích, hlavně u nás. Práce chce být jakousi vzpomínkou dvou jubileí, jež slaví letos řečtina u nás: císařského nařízení ze dne 23. července 1804, jímž vřazen jazyk řecký na našich gymnasiích mezi předměty obligátní, a nejvyššího rozhodnutí z 9. prosince 1854, kdy vlastně teprv se mu dostalo rovnocenného postavení s latinou. Doba 1804—1848 měla jen cenu přípravní, až vydán organizační nástin pro rakouská gymnasia r. 1849, jenž definitivně schválen teprve r. 1854.

Spisovatel počíná nejstarší dobou, kdy začala se řečtina pěstiti u nás, dobou Karla IV., všímá si vynikajících humanistů našich, máje zření i k současnému studiu řečtiny jinde, uvádí prvního učitele řečtiny při vysokém učení pražském Matouše Kolína z Chotěřiny, podává nástin učiva první řecké mluvnice Clevarda-Antesignana a rozsah četby tehdejší. Vyloživ přehledně o školách městských, přechází ke školám jezuitským, v druhé pak části k piaristickým, uváděje všude látku učebnou. Na konci zmiňuje se o nové metodě směru novohumanistického, jenž po příkladě Bentleyově a Herderově hlavně B. A. Wolfem jsa pěstován, i v Rakousku našel stoupence ve Fr. In. Langovi. Ten má hlavní zásluhu o zmíněné císařské nařízení z r. 1804, kdy na nově založeném šestitřídním gymnasiu měl učit řečtině odborník šest hodin týdně; ale r. 1818 obnoven zas systém učitelů třídních, již vyučovali v každé třídě všem předmětům. Tak přes dosti dobré chrestomathie, v nichž podáván studentům úplnější obraz řecké kultury než dnes, a přes značný počet hodin týdenních (až osm), řečtina hodně poklesla, až po r. 1848 zase studiu jejímu na podkladě mateřštiny nastala doba šťastnější.

Práce je přehledně sestavena a psána slohem pěkným. Chyb tiskových je málo.

Nesrozumitelný je výraz na str. 17.: „... když ty dvě hodiny řeckého vyučování tak tak odbyli...“, kdežto se mluví před tím, že bylo šest a osm hodin týdních.

Ferd. Vaněk.

František Hanus: *Příspěvek k vokálismu podřečí litovelského.* (V Roční zprávě české obecní realky v Litovli za šk. rok 1903—1904.) Str. 12.

Obsahem drobné této studie je přehled samohlásek vyskytujících se v nářečí litovelském, urovnaný ve výklad o tom, kterým hláskám obecně českým odpovídají. Je tu hojnost dokladů.

Neshoduje se dobře, pokládá-li spisovatel *-a* v nom. s. ēl-nica, gen. zājica atd. za nepřehlasované (str. 4), v part. praes. klěčā, lěžā atd. však za vzniklé zrušením přehlásky. Mluvíti v hláskosloví o příponě instr. plur. *-ma* (m. *-mi*), jako by tu *-a* snad stálo za *i*, je zbytečné; to náleží do tvarosloví. Nesprávné jsou věty, že se »čes. *u* změnilo do západomoravštiny v *o*« a že *o* »(podnebné a značně zúžené« *o*) »jest charakteristické pro moravštinu vůbec, nejen pro hanáčtinu« (str. 9). Samohlásky *ž*, *!* vypadly spisovateli z přehledného výčtu samohlásek (str. 4) a octly se v kapitole »ojedinělé zjevy samohláskové« (str. 10).

Nářečí litovelské má řadu známých širokých a úzkých hanáckých samohlásek; byli bychom vděční spisovateli, kdyby artikulaci jejich v pokračování svých dialektologických prací foneticky popsal.

Emil Smetánka.

Drobné zprávy.

O komposici Odysseie přednesl dne 12. května 1904 nový náhled Vil. Dörpfeld ve své přednášce na palubě »Kefallenies«, konaje obvyklou archaeologickou cestu okružní po moři aegejském. Proti mínění, že Telemachie byla samostatná báseň, jež později s Odysseou v jedno sloučena, projevil přesvědčení, že Telemachie i vlastní Odyssea co nejúžeji souvisí a že složeny jsou dle jednotného plánu. Příběhy Telemachovy od sněmu bohů až do setkání s otcem u Eumaia vyplňují jedenácte dní. I příběhy Odysseovy od téhož sněmu až do setkání se synem udály se v jedenácti dnech. Ale při tom třeba opravit verše V, 277—278; není totiž pravděpodobno, že by Odysseus jel na voru sedmácte dní a teprve osmnáctého byl spatřen Poseidonem. Celá playba na voru trvala patrně jeden den. Ogygie, z níž Odysseus dopluje na voru k ostrovu Faiaků (Kerkyře), ležela blíže Thrinakie. *Θρινάκια* však není totožna z Trinakrií, Sicílií, nýbrž je to země podobná vidlici, *Θρινάξ*, t. j. jižní Itálie, vybíhající ve dva poloostrovy. Athena prý má rozdělenou úlohu tak, že každého dne ji vidíme jako ochrankyni buď u otce nebo u syna. Theoklymenos, který v XV. zpěvu přichází k Telemachovi a od něho přijat na loď a vezen do Ithaky, není prý nikdo jiný než Athena, která svou přítomností Telemacha chrání. Zbytečno je proto, aby mu dávala výstrahu ve snách, jak se děje ve zp. XV, 27 nn., a toto místo prý je pozdějším přídavkem. L. B.

Kterak Odysseus střelil šípem řadou dvanácti seker, není z Odysseie dosti jasno. Za nejlepší pokládal se dosud výklad Christiana Belgera (Berl. philolog. Woch. 1890, str. 714 n.), že sekery měly otvory v čepeli, jako sekera nalezená v kopulovitém hrobě z Vafia. Než i při tom zůstávaly leckteré obtíže, jak Belger sám vyznával. O nový výklad pokusil se dánský archaeolog Chr. Blinkenberg ve svých Archaeologických studiích (Archaeologische Studien, Kopenhagen 1904, Leipzig, O. Harrassowitz). Str. 128 se 3 tab. Za 6 mk. Výklad vzpomenutý jest na str. 31—47. Nejprve upozorňuje Blinkenberg, že sekerou (*πέλεκυς*) rozumí se u Homera vždy dvojitá sekera; to byl pravidelný tvar za doby mykenské i dipylské. Sekera s čepelí pouze na jedné straně — a taková je též sekera z Vafia — pokládala se za sekeru poloviční (Hom. Il. XXIII, 851). Slovo *στελλευ* v Odys. XXI, 422 nemůže znamenati otvor, jak se domnívá Belger, nýbrž je-

dině »topůrko«, jak ukázal Goebel v Neue Jahrb. 113, 1876, 169 nn. Dřevěné topůrko z doby mykenské se ovšem dochováti nemohlo, avšak jest zobrazeno na vásách. Na hořejším konci svém bývá zakončeno kuličkou, na dolním konci bývá kovový kroužek, za který se sekera mohla pověšiti. Blinkenberg nepokládá za pravdě podobno, že by sekery zaraženy byly do země dolením koncem topůrka, tak že by těžká kovová část byla nahoře, nýbrž domnívá se naopak, že byly obráceny železem dolů. Telemachos vykopal dlouhou, úzkou rýhu v podlaze megara, aspoň tak hlubokou, aby se tam vešel hoření konec topůrka. Železo dvojité sekery stálo pak skoro úplně nad podlahou, na přič přes rýhu. Na obou koncích každé sekery ušlapal Telemachos zemi; sekery stály pevně, poněvadž těžká část jejich byla obrácena dolů. Řada seker, na zemi napříč stojících, vzbuzuje obraz pražců, podpírajících kýl lodní při stavbě; to jsou ony *δρυόχοι* (Odys. XIX. 574), jež při žádném z dosavadních výkladů nebylo možno vysvětliti. Odysseus tedy stříl šípem skrze kroužky na dolejší konci topůrek. Výklad Blinkenbergův předpokládá, že ony kroužky jsou nepohyblivé; tak tomu však obvyčejně nebývá. To jest hlavní závada nového, jinak velmi zajímavého výkladu.

Do národního musea athenského přibyl nedávno nový votivní dar Asklepiovi, pozoruhodný jak svým tvarem, tak svou plastickou ozdobou. Objeven byl v Athenách, jižně od divadla Dionysova, blíže vojenské nemocnice, když se kopaly základy pro nový dům. Je to čtverhranný mramorový pilíř, 2·39 m vysoký, ale jen 22 cm široký a 16 cm silný. Na přední straně jest zpodoběn veliký had, kterak v závitcích nahoru se plazí. Nad ním se pilíř poněkud rozšiřuje, a zde připevněn je na sloup mramorový podešev, patou nahoru obrácený. Na něm zobrazen v plochem reliéfu vousatý muž s posuňkem adoranta. Mezi hadem a podeševí jest nápis *Εἰαν ἀνέστης*, jenž písmem svým ukazuje ke IV. století př. Kr. Poslední tři písmena napsána jsou z nedostatku místa na pravé hraně. Jak Amelung v Archiv für Religionswissenschaft VIII, 1905, str. 157 nn. velmi pěkně ukazuje, věnovány bývaly u Římanů sandály na ten úmysl, aby nemocný šťastně se vrátil ze syatně léčivého boha. Podobný obvyčej můžeme zajisté uznávati i u Řeků. Vyobrazení, která Amelung k článku svému připojil, dobře názorují tuto památku, jež jest dosud jediná toho druhu mezi votivními dary řeckými.

Arch. Anzeiger přináší v posledním sešitě (1904, str. 208 nn.) předběžnou zprávu o dánských výkopech v Lindu na ostrově Rhodu. Z nových nálezů vyjímáme nápis, týkající se umělce Boetha. Zní: *ἐπ' ἐρεώς τῆς Ἀθῆνας τῆς Λινδίας Νικαγόρα τοῦ Πανατιῶν κατ' ἐοθεσίαν δὲ Ἀλυσιδάμου Βόηθος Ἀθαναίωνος Καλχηδόνιος πρόξενος ποιήσας Ἀθηναῖαι Λινδιαὶ χρηστήριον*. Z něho patrno, že Boethos, syn Athanaionův, z Chalkedonu, jmenován byv od Rhodských proxenem, věnoval Atheně v Lindu nějaké dílo, které sám zhotovil. Byla to práce ze stříbra; neboť Plinius (N. H. XXXIII, 155) připomíná takové dílo Boethova »apud Lindiam Minervam«. Nápisem byla skvěle potvrzena domněnka Benndorfova, že Boethos, známý svým »hochem husu škrtecím«, jest totožný s Boethem, synem Athanaionovým, jenž dle nápisu, na Delu nalezeného (Loewy, Inschr. gr. Bildh. 210), byl tvůrcem sochy krále Antiocha IV. Epifana (175—164 př. Kr.). A rovněž potvrzeno, že právem opravil K. O. Müller ethnikon Boethovo *Καλχηδόνιος* u Pausania V, 17, 4 v *Καλχηδόνιος*. Dobu, ve které Boethos byl činný, musíme tedy klásti do první polovice II. stol. př. Kr., s čímž v souhlasu jest nejen písmo nápisu, nýbrž i jméno kněze Nikagory, otce filosofa Panaitia. Ještě větší důležitost bude míti jiný, dosud nevyřešený nápis, z něhož bude prý lze určití přesně dobu, ve které vytvořeno bylo sousoší Laokoonta.

Druhé vydání známé příručky od Furtwänglera a Ulrichse »Denkmäler griechischer und römischer Skulptur« (v Mnichově 1904, F. A. Bruckmann. VIII a 183 str. s 37 obr. v textu a s 66 tab. Váz. v plátně za 4 mk. 50 pf.) liší se od předešlého (z r. 1898) hlavně tím, že značně rozmnoženy obrazy v textu, které podávají buď detaily skulptur, na tabulkách zobrazených, anebo jiné památky podobné. V prvním vydání bylo jich pouze 11, nyní vzrostl počet jejich, zajisté na prospěch díla, na 37. Poukazujeme tu především na detaily ze sarkofagu Alexandrova (obr. 15—19), na hlavu Niobinu (obr. 20), na reliefsy ze sloupů Trajanových v Beneventu a v Římě (obr. 24 a 25), na správné doplnění vatikánské sochy Demosthenovy (obr. 35) a j. Také tabulky rozmnoženy tím, že pojaty ve výklad starobylé sochy z akropole athénské a diskobol Myronův, jakož i že Alexandrova sarkofagu věnovány ještě dva snímky nové. Méně zdarilé tabulky nahrazeny lepšími. Vypuštěna byla tabulka, týkající se soch ze štítu aiginského, poněvadž chystá o nich Furtwängler velkou publikaci, jejíž výsledky nechce před tím publikovati. Že i text byl pečlivě revidován, rozumí se samo sebou.

Nové, kritické vydání Catulla, které vydal Robinson Ellis ve sbírce oxfordské (Catulli Carmina. Recognovit brevique adnotatione critica instruxit R. Ellis. Oxonii, e typographeo Clarendoniano [1904]. Str. XIV a [124]. Brož. za 2 sh.), zasluhuje zmínky proto, že vydavatel mohl již užiti dosud nevydané kollace nového rukopisu Catullova, jež r. 1896 objevil ve Vatikáně Vilém Gardner Hale. Jest to onen codex Romanus (Vaticanus Ottobonianus 1829), o němž se zprvu hlásalo, že je to nejspíše samostatný opis ztraceného rukopisu veronského a že bude míti rozhodující slovo v kritice textu Catullova, tak že Vatikán chtěl dokonce vydati facsimile celého rukopisu. Leč z tohoto vydání, třebaš Ellis úmyslně neuváděl všechna jeho čtení, nechť je kollaci Halovu učiniti zbytečnou, plyne nade vši pochybnost, že jsme novým rukopisem nezískali pranic. Pouze na jediném místě (47, 4) opravuje cod. Romanus čtení našich rukopisů »proposuit« v správné »praeposuit«, ale chyba ta byla poznána již dávno. Co se pak týče čtení »omniums patronus«, t. j. omnium es p. (49, 7) místo »omnium patronus«, nemůžeme mu veliké váhy přikládati. Jinak nepodává nový rukopis nic nového. Při té příležitosti připomínáme, že Hauptovo miniaturní vydání básní Catullovy, Tibullových a Propertiových před nedávnem vydáno bylo po šesté od Vahlena (Catulli, Tibulli, Propertii carmina a Mauricio Hauptio recognita. Ed. VI. ab Johanne Vahleno curata. Lipsiae, apud S. Hirzelium, 1904. Str. 272. Váz. v plátně, se zlatou ořížkou 4 mk.). Nové vydání odchyluje se od předešlého (z r. 1835) na místech dosti četných; důvody oněch změn vykládá Vahlen v Sitzungsber. d. Berl. Akad. 1904, str. 1067 nn.

Jaké oblíbě se těší Christovy Dějiny řecké literatury, o tom nejlépe svědčí, že dočkaly se již čtvrtého vydání (Geschichte der griechischen Literatur bis auf die Zeit Justinians. Von Wilhelm Christ. Vierte revidierte Auflage. V Mnichově 1905, C. H. Beck. XII a 996 str. se 43 obrazy. Za 17-50 mk., váz. za 19-50 mk.). Text zůstal téměř beze změny, za to v poznámkách přičiněny hojné odkazy k nejnovější literatuře; tím vzrostla kniha proti vydání předešlému o 36 stránek. Nejdůležitější změna nastala tím, že připojena úplně nová, velmi pěkná sbírka portrétů řeckých autorů, kterou vybral Adolf Furtwängler. Text k ní (str. 983—996) napsal J. Sieveking.

Vilém Kroll, professor na universitě greifswaldské, napsal pěkný návod ke studiu klassické filologie (Das Studium der klassischen Philologie. Ratschläge für angehende Philologen. Greifswald

1905, Jul. Abel. Str. 22. Za 50 pf.). Ač se zde přihlíží ovšem k universitám v Německu, lze knížku i našim posluchačům filologie doporučit. Při nynějším návalu na filosofickou fakultu zasluhují zmínky zvláště tato jeho slova: »Především neměl by se nikdo, kdo necítí v sobě povolání, dávatí na toto studium jen proto, že právě v tu chvíli poskytuje dobré vyhlídky; studenti takoví dosáhnou svého cíle vždy ještě lépe, obrátí-li se k oborům jiným.«

V Deutsche Literaturzeitung 1914, číslo 51/52, str. 3144 násl., vyšel z pera Murkova poučný referát o Gebauerově Staročeském slovníku. Auktor seznamuje v něm stručnými rysy cizí čtenářstvo nejprve s celým životním dílem Gebauerovým na poli české jazykovědy. Zmiňuje se o jeho monografiích, předvádí rozměry vydaných posud dílů Historické mluvnice s krátkým oceněním jejich rozsahu i kvality a s naznačením významu, jaký dlouhé dokumentované historie jazyka českého náleží v jazykozpytě vůbec. Pak přechází k Staročeskému slovníku, vykládá o mnohostranné jeho důležitosti a podává také řadu rozmanitých poznámek jednotlivých. Důležitější z nich chceme zde pro ty, kdo Deutsche Literaturzeitung nemají po ruce, zaznamenati. Murko s několika výklady Gebauerovými nesouhlasí, zejména odvozuje: slovo cecek ne ze sūs, nýbrž z onomatopoického slova, které je základem na př. polského cycać; kantněř ne přímo z lat. cantharium, nýbrž z bavorského ganter; bednář ne ze střhněm. būtenaere, nýbrž asi z předstarobněm. *budino; cech ne z cajch, cejch, Zeichen, nýbrž ze střhněm. zēche; cedule ne přímo z lat. schedula, nýbrž ze střhněm. zēdele; klášter ne přímo z lat. claustrum, nýbrž z němč.; hýřiti spojuje ne se sthněm. irrōn, nýbrž se subst. chýra, diek ne se sthněm. danc, nýbrž se sthněm. dinc iudicium, dochovaným dialekticky v obrazech dingessen, na dluh dávatí; dingholz, leibding; cizrnec podle něho není přímo přejato z lat. cicer, nýbrž z některého dialektu románského. Neshoduje se také s Gebauerovým výkladem slova hezký z hērisk (uznáváje za správné odvození Miklosichovo, které Gebauer v Stě. slovníku také uvádí) a slova čepicě ze sthněm. chappā. V několika málo věcech Gebauera doplňuje; zejména vykládá slovo bardún ze střhněm. pardún, kestrank z něm. Kāsetrank, kanec z maďarštiny, první část pak slova jesep, kterou Gebauer má za temnou, odvozuje z pův. o-. Referát končí se srdečnými slovy: »Takové práce dělává nyní vůbec zřídka jediný muž, zejména neobstarává k nim také práci přípravných. Nesmíme nepodotknouti, že spisovatel v těžkých dobách, které mu jako hlavnímu zápasníku v boji proti RK zasadily mnoho ran, svůj vysoký cíl neohroženě podržel na mysli. Radujeme se, že vydávání jeho díla nyní se stalo možným.«

Ve sborníku »Materyały i prace komisji językowej Akademii umiajetności w Krakowie«, v jehož prvním svazku, ukončeném r. 1904, obsaženy jsou důležité i pro českého linguistu práce Szkic wymowy (fonetyki) polskiej (Jana Rozwadowského), Wskazówki dla zapisujących materyały gwarowe na obszarze językowym polskim (Baudouinovy poznámky k předchozímu Szkicu) a Przyczynki do gramatyki porównawczej języków słowiańskich (Holgera Pedersena), vyšla obšírná studie Arnošta Muky, Szczątki języka połabskiego Wendów Lüneburskich (str. 313—569). Podnět k ní dala zpráva o výsledku lidového sčítání německého z r. 1890, podle níž v Lünebursku se přihlásilo pět set sedmdesát osob k mateřskému jazyku vendskému. (Přihlášení to stalo se neporozuměním; obyvatelé, kteří se udali jakožto Vendové, mluví německy.) Obsahem práce Mukovy je sbírka a výklad posledních, posud neprozkoumaných jazykových zbytků vendských z Lüneburska, zejména jmen místních, rodinných, slovanských výrazů běžných dosud v lüneburské němčině a slovanských slov

dochovaných v názvech polností. Protože čas stírá čím dále tím více tyto poslední památky po slovanském obyvatelstvu severního Německa, je rozprava Mukova, která zachraňuje jazykozpytu, co dosud zachránilo lze, dílem velice záslužným.

Záhadné a často rozbírané otázky o původu členu v jazyce bulharském dotkli se nedávno dva srovnávací jazykozpytci. Podle mínění Brugmannova, vysloveného v studii »Die Demonstrativpronomina der indogermanischen Sprachen, eine bedeutungsgeschichtliche Untersuchung« (Lipsko 1904), vykládáti jest postpositivní člen bulharský, stejně jako týž zjev v jazyce rumunském, vlivem ne thráko-illyrským, nýbrž působením usedlých na Balkánském poloostrově Arménů. Thumb proti tomu (Literarisches Zentralblatt für Deutschland 1905, číslo 8, str. 279) poukazuje k tomu, že se postpositivní člen vyskytá i v jazyce albánském, a z toho, že pod rumunštinou i bulharštinou i albánštinou leží táž etnografická půda, vyvozuje, že původ členu je v jmenovaných jazycích spíše než ve vlivu rozptýlených a většinou jen v městech bydlících Arménů hledati dlužno v této společné podlozce.

Čtenáře Listů filologických bude snad zajímati, na kterých vysokých školách neslovanských se přednáší slovanská filologie nebo učí aspoň některému ze slovanských jazyků. V Německu zastoupena je slavistika na universitě berlínské (ř. prof. Alex. Brückner), bonnské (mř. prof. Felix Solmsen, který přednáší také o jazykozpytě srovnávacím), heidelberské (lektor armenštiny a perštiny Bagrat Chalatianz učí také jazyku ruskému), královecké (docentem slovanské filologie, semitských jazykův (!) a lektorem ruštiny je tu Pavel Rost), lipské (ř. prof. Aug. Leskien, mř. Rob. Scholvin a Asmus Sörensen; Sörensen čte o východoevropských jazycích, dějinách a literaturách) a vratislavské (ř. prof. Vlad. Nehring a lektor polštiny i ruštiny tit. prof. Rud. Abicht). V Dánsku učí se filologii slovanské na universitě kodaňské (mř. prof. Holger Pedersen, jenž je zároveň professorem jazykozpytu srovnávacího), ve Skandinavii na universitách chriatianické (prof. Olaf Broch) a upsalské (prof. J. Aug. Lundell a doc. Tore Torbiörnsson), ve Finsku na universitě helsingforské (mř. prof. J. J. Mikkola). Na universitě lutišské přednáší se jazyk ruský (doc. J. Taitsch), v Paříži na Collège de France je stolice filologie slovanské (prof. Louis Léger), na Ecole spéciale des langues orientales vivantes pak odborná stolice jazyka ruského (prof. Paul Boyer). V Londýně vyučuje se ve School of modern oriental languages ruštině (prof. N. Orlov), na universitě oxfordské všem jazykům slovanským (prof. William Rob. Morfill). Ve Spojených státech severoamerických pěstuje filologii slovanskou aspoň jako mimořádný předmět proslulá universita harvardská v Cambridgi, Mass. (prof. Leo Wiener). Ve Švýcarských přednáší se něco o literatuře ruské na universitě lausannské (prof. literatury německé, anglické a ruské Alex. Maurer), o jazycích a literaturách slovanských všech na katolické vysoké škole fribourgské (mř. prof. Stefan Dobrzycki). Rumunsko má stolici pro filologii slovanskou v Bukurešti (ř. prof. Jan Bogdan), Uhry na universitě v Pešti (ř. prof. Oskar Ásbóth); v Pešti jest i řádná stolice filologie chorvatské (ř. prof. Ed. Margalits). V Rakousku posléze zastoupena je slavistika na německých universitách vídeňské (ř. prof. Jagić a Konst. Jireček; mř. prof. Vondrák a Rešetar; lektor češtiny Ferd. Menčík), štyrskohradecké (ř. prof. Murko, mř. Kar. Strekelj), černovické (ř. prof. Emil Kažužniacki pro fil. slov. a ř. prof. Stefan Smal-Stocky) pro filologii rusínskou a pražské (mř. prof. srovnávacího jazykozpytu Erich Berneker); ve Vídni učí se kromě toho ještě ruštině na konsulární akademii (Ludv. Barskij.).

Forum Romanum a sacra via.

Referuje L. Brtnický.

(Dokončení.)

4. *Lacus Juturnae a jeho okolí.*

K nejzajímavějším objevům na foru a v jeho sousedství náleží ty části, jež odkryty zbořením kostelíka S. Maria Libera-trice r. 1900. Podle zpráv starých očekáváno, že nalezen bude lacus Juturnae, při němž podle legendy Castor a Pollux, zjevivše se po bitvě u jezírka regillského, napájeli své ory. Očekávání nezklamalo a pramen Juturnin objeven (v. obr. 2 a na obr. 3, čís. 1). Je to nádržka čtvercového půdorysu, jejíž strany jsou 5·10 m dlouhé; jest 2·12 m hluboká. Na severní straně její vyvěrají dva prameny, dávající ve 24 hodinách 21·5 m³ vody. Uprostřed nádržky ční jako ostrov veliký kamenný podstavec, sestojený z tufu opere reticulato; také stěny basinu jsou z téhož materiálu. Celý basin obložen byl, aspoň za doby císařské, deskami mramorovými. Na podstavci tom nalezeny úlomky mramorového sousoší, jež představovalo bratry Dioskury s koňmi. Sochy uznány od archaeologů za dobrou práci řeckou z V. stol. př. Kr. Dále nalezen u nádržky mramorový oltář, ozdobený na všech čtyřech stranách reliefy. Na jedné straně viděti Jova s bleskem a žezlem, na druhé Ledu s labutí, třetí ukazuje oba Dioskury a čtvrtá postavu ženskou s pochodní, jejížto význam je nejistý.

V pozdější době, kdy půda okolní se zvýšila a celá nádržka byla by bývala pohřbena v hlubině, vystavěn okolo nádržky vyvýšený břeh, mramorem obložený, který činil rozsáhlejší čtverec se stranami 10 m délky. Ještě později překlenut východní okraj nádržky cihlovým obloukem, aby získáno bylo místo pro síň, jež se nalézá na východě studnice. Okolo nádržky nalezeny ještě různé zlomky reliefů, hlava Jova Serapia, úlomky nápisů (mezi nimiž čestný nápis, věnovaný kolonií Uthinou císaři Trajanovi nebo Hadrianovi) a veliké množství hliněných džbánů, z nichž

mnohé jsou z doby středověké: patrný důkaz, že pramene Juturnina bylo dlouhá století užíváno. Ale konečně přece přišla doba, kdy pramene kdysi dobré a léčivé vody úplně zapomenuto. Na místě toh byla latrina a celá vrstva kalu pokryla mramorový basin.

O něco dále k jihu nalézá se kulatá obrubeň studně (viz obr. 4 a na obr. 3 čís. 6), na jejímž okraji napsána jsou v kruhu tato slova:

M · BARBATIUS · POLLIO · AED · CVR · IVTVRNAI SACRVM
na přední straně pak stojí:

M · BARBATIVS · POLLIO
AED · CVR
IVTVRNAI · SACRVM · REST
PVTEAL

Pěkně provedená tato práce kamenická klade se do I. stol. před Kr., a jmenovaný zde aedil může býti totožný s osobou uvedenou u Cicerona Phil. XIII, 3. V studni jest voda, jejížto hladina drží se v stejné výši jako v sousední nádržce Juturnině. Obruba ukazuje zářezy provazů, kterými okov byl spouštěn a vytahován. Před studnou nalezen, na širokém kamenném stupni povalený, mramorový oltář, ozdobený na přední straně reliefem. Představen tu ozbrojený muž a žena — snad Turnus a Juturna, dle Vergiliovy Aeneidy bratr a sestra. Za studnou zvedají se cihlové zbytky ozdobné kdysi kaplice, jež bezpochyby chovala v sobě sochu nymfy Juturny. Zachován u ní také mramorový architrav s nápisem:

IVTVRNAI · SACrum

Východně mramorové nádržky nalézá se řada sklenutých komnat (v. obr. 3, čís. 2, 3, 4, 5), jejichžto klenby, stoupající směrem od fora k Palatinu, činí šikmou plochu. Na té bývaly kdysi schody vedoucí vzhůru na Novou cestu; schody ty znázorněny na úlomku Kapitolského plánu (Forma urbis). V některých z těchto komůrek uzavřeny teď nádoby, nalezené u nádržky. Jedna síň však (4) je rozsáhlejší a rozšiřuje se až přes okraj mramorové nádržky. V ní nalezena mramorová skupina, představující Aeskulapia s hadem a boha s kohoutem. Bezděky vzpomene se při pohledu na kohouta toho posledních slov Sokratových: *ὦ Κρίτον, τῷ Ἀσκληπιῷ ὀφείλομεν ἀλεικτρώνα.*

Přítomnost Aeskulapiova v těchto místech není nic nevysvětelného. Voda pramene Juturnina pokládána byla za léčivou. Varro (L. L., V, 71) odvozuje jméno její od slovesa *iuvare* a vypráví, že »multi aegroti hanc aquam petere solent«. Propertius (III, 22, 27) nazývá tuto vodu *lymphā salubris*. Vedle Aeskulapia

nalezena tu socha Apollinova, bezhlavá, slohu archaického. Nyní složeny sem i výše zmíněné úlomky Dioskurů a zbytky jiných soch, jež nalezeny v nejbližším okolí. Komůrka, přímo sousedící se síní Asklepiovou, chová v sobě zajímavou basi hlásající, že ji věnoval Flavius Maesius císaři Konstantinovi.

OPTIMO · ET · VENERABILI
D · N · FL · CONSTANTINO
MAXIMO · VICTORI · PIO
SEMPER · AVG
FL · MAESIVS · EGNATIVS
LOLLIANVS · V · C · CVRATOR
AQVAR · ET · MINIC · D · N · M · Q · E¹⁾

»Minicia (porticus)« na foru olitoriu byla sídlem úřadu, opatřujícího rozdělení obilí lidu. Tento úřad byl od dob Septimia

Obr. 2. Lacus Juturnae (dle fotografie.)

Sěvera spojen s dozorem nad vodovody, a nápisy seznamují nás s mnohými »curatores aquarum et Miniciae.« Jiná base, nalezená v těchto místech, má nápis

GENIO
STATIONIS
AQVARVM

Nálezy těmi vedeni jsme k domněnce, že správce vodovodu měl zde nějakou úřadovnu. Komůrka, v níž nápisy ty umístěny, jest ovšem velice malá.

Kaplice Juturnina opírá se o zeď velikého sálu, do něhož vede vchod od západu a jehož stěny zdobený jsou vybledlými freskami. Jest to křesťanské oratorium 40 mučedníků (na obr. 3 čís. 7), jak hlavní obraz sám nás poučuje. Legenda, jež

¹⁾ Curator aquarum et Miniciae, devotus numini maiestatique eius.

znázorněna obrazem tím, naproti vchodu se nalézajícím, vypravuje toto. Za císaře Liciniana 40 vojáků římských v armenské Sebastě odsouzeno pro křesťanství k smrti. Měli v zimě, ponořeni do ledové vody rybníka, skřehnouti. Podle rybníka byl domek, v němž připravena teplá lázeň pro okráni tomu, kdo z trýzněných by se vrátil ke kultu starých bohů. Jediný z nich, přemožen jsa útrapou, odpadl a vystoupil z rybníka. Ostatní se modlili vytrvale: »Pane, čtyřicet nás vstoupilo v boj, dej ať čtyřicet nás obdrží korunu nebeskou.« Vytrvalostí jejich jsa pohnut, přidál se k jejich víře i k jejich útrapám jich strážce a svléknuv šat, sestoupil k nim do rybníka.¹⁾

Než obrátíme se ke kostelu S. Maria Antiqua a k budově s ním sousedící, přehlédneme ještě se strany východní a jižní mohutný podstavec chrámu Dioskurů. Před výkopy r. 1900 a 1901 byla známa jen přední, severní část stylobatu, a mohutné, krásné tři korintské sloupy, jež trčí na východní straně. Nyní odkryt stylobat v celém rozsahu. Mezi kvádry jeho objevují se na obou stranách podélných i na jižní straně malé komůrky, které se zavíraly bronzovými dveřmi a sloužily různým účelům. Víme na příklad, že u chrámu Castorova byl cejchovní úřad; mnohé antické závaží má vyrytý nápis: *exac(tum) ad Castor(is)*. Některé nápisy (C. I. L. VI, 363 a 9177) jmenují *argentarios post aedem Castoris*. Stylobat jest celkem velice poškozen, poněvadž v středověku byl odtud kámen odvážen. Novými výkopy získáno něco z architektonických ozdob chrámových, kusy sloupů a říms. Za Caliguly byl chrám spojen s palácem Palatinským. Císař říkal, že z Dioskurů učinil vrátné svého domu, a přicházejí do chrámu, stavěl se mezi sochy jejich, aby přijímal poklony návštěvovatelů chrámových. Jest patrné, že po smrti Caligulově toto spojení paláce s chrámem zase vybouráno a chrám opět izolován.

5. *Templum Augusti. S. Maria Antiqua.*

Jižně za chrámem Castorovým strmí mohutné a vysoké zdi antické budovy, která již před zbořením kostelíka S. Maria Liberatrice byla patrna, vyčnívající nad domky, okolo ní a v ní samé vystavěné. Lanciani první nazval ji chrámem Augustovým, a za ten je téměř všeobecně pokládána. O poloze chrámu Augustova víme, že stál pod Palatinem a že se o střechu jeho podpíral most, jímž Caligula spojil Palatin a chrám Jova Kapitolského. Zřícenina tato svou polohou i silným zdívem mohla ovšem dobře sloužiti za podporu podobného mostu. Ještě jeden důvod vede nás k tomu, abychom hledali Augustův chrám v tomto okolí. Se-

¹⁾ Tak referuje o této legendě Huelsen (For. Rom., str. 135). Poněkud jinak vypravováno u Thédenata (na u. m., str. 288).

Obr. 3. Chrám Castorův, lacus Iuturnae, templum d. Augusti a S. Maria Antiqua. (Die Hülsena, Röm. Mitt. XVII, tab. IV.)

znamy propuštěných vojáků bývaly, jak z nápisů známo, zavěšeny post templum Divi Augusti ad Minervam. Polohy chrámu Minervina sice neznáme, a nynější výkopy na stopu jeho nevedly; avšak staré popisy (Regiones) jmenují chrám Minervin vedle chrámu Castorova. Jinak trosky samy svým půdorysem i celou podobou neupomínají na chrám. Šířka této budovy (34 m) převyšuje značně její délku (23 m). Takovéto převýšení je sice u chrámu Concordie ještě větší (42 m šířky proti délce 23 m), avšak tam se tyto neobvyklé rozměry snadno vysvětlují z povahy místa.

Před chrámem, na západ proti ulici vicus Tuscus, je vestibul z pilířů, nikoliv sloupení. Vestibul měl původně na pravé i levé straně výklenek; na levé straně není ho již viděti, poněvadž celý tento severozápadní roh budovy schází. Později vestibul přepažen byl příčnými zdmi. To všechno neupomíná na půdorys chrámový. A přece zachovaná vyobrazení chrámu Augustova na mincích Caligulových a Antonina Pia ukazují zcela normální budovu chrámovou s předsloupím a trojhranným štítem. Pochybnosti, že by tato zřícenina byla chrámem Augustovým, vyslovil Borsari (Topografia di Roma antica, Milano 1897, str. 348). Ještě Richter v 2. vyd. své topografie (str. 153) praví: »Die Deutung des Gebäudes ist sehr schwierig, nur dass von einem Tempel wohl keine Rede sein kann. So lange nicht durch gründliche Ausgrabungen (Niederlegung von S. Maria Liberatrice) diese Ecke des Palatin freigelegt ist, wird schwerlich Licht in die Frage nach der Lage des Templum Augusti kommen.« Tyto důkladné výkopy se staly, mohutné zdi přístupny jsou našemu oku od podlahy až do výše, ale dojmu, že bychom stáli v bývalém chrámu, mezi nimi nepocítujeme. Ve zdech vidíme 14 velikých výklenků (patnáctý patrně byl ve zbořeném severozápadním rohu budovy), jejichž zadní stěna je střídavě buď rovná, buď zaokrouhlená. Celá konstrukce podle značek na cihlách, prozkoumaných Huelsenem, je z doby císaře Domitiana. Zbytků klenby nikde není viděti, z čehož soudí Huelsen, že střecha byla dřevěná; tak mohutná klenba nebyla by zmizela beze stop. Přese všechny zvláštnosti této budovy Huelsen ani nevyslovuje pochybnosti, že by to nebyl chrám Augustův. Marucchi, jenž o této identitě pochybuje (na u. m., str. 197), namítá, že budova ukazuje stopy bývalého rozdělení v jednotlivá patra. Ten důvod však neplatí, ježto rozdělení to pochází z doby středověké a nové. Proti chrámu Castorově je »templum Divi Augusti« obkličeno portikem (na obr. 3, čís. 13).

Západně od chrámu Castorova a před chrámem Augustovým běží ulice »vicus Tuscus«, vycházející z fora. V ní bylo viděti za dob Horatiových sochu Vertumnovu a oblouk (Janus), kdež Sosiové měli své knihkupectví (Horat. epist. I, 20, 1). Po Vertumnovi není v těchto místech, také již až na antickou dlažbu

odkopaných, ani stopy. Janus, t. j. nějaká brána, stojí sice náproti Augustovu chrámu, avšak Horatiův Janus to není, nýbrž nějaký oblouk cihlové konstrukce z pozdní doby.

K Augustovu chrámu pojí se na východě nejzajímavější památka, jež v okolí fora objevena, starodávňý kostel S. Maria Antiqua. Ačkoliv účelem tohoto časopisu není pěstovati archaeologii křesťanskou, chceme se zde přece o něm zmíniti, již z té příčiny, že to jest pozměněná a křesťanskému kultu přizpůsobená stavba antická. K hlavnímu vchodu přicházíme od severu podle oratoria 40 mučedníků. Před vchodem na pravo zříme

Obr. 4. Chrám Juturny s putealem a oltářem (dle fotografie).

v portiku (na obr. 3 čís. 13) několik hrobů: dílem v sarkofázích, dílem ve výklencích do zdi vydlabaných, pohřbeno tu jako u Sv. Hadriana několik zemřelých za dob již křesťanských. Celá svatyně skládá se ze tří hlavních částí. Vcházíme nejprve do rozsáhlého atria, předsíně chrámové (obr. 3, č. 8). Jest to sál rozměrů asi 20.50×19.30 m, v jehož pravé (západní) stěně nalézáme pět výklenků. Ve stěně východní jsou výklenky čtyři: místo pátého zaujímají dvěře vedoucí do sousední chodby.

Také stěna s obou stran vchodu má po výklenku. Na různých místech stěn viděti vybledlé stopy fresk, postavy svatých s připsanými řeckými nápisy (jako *H AΓΙΑ ΑΓΝΗ*, *H AΓΙΑ*

KHKHHA t. j. Caecilia), a barvou psaný, neúplný nápis na stěně východní vysvětluje, že obrazy dal zhotoviti Leo abbas Christi sacer et monachus. Z maleb, zbylých na západní straně, zajímavá jest postava se čtvercovou gloriolou kolem hlavy. Takovouto gloriolou označovány byly obrazy osob ještě žijících. A tento vrstevník malířův má připsáno jméno, avšak nápisem částečně smazaným: *sanctiSSIMVS ANVS paPA*. Neúplné jméno papežovo lze doplniti buďto ve Stephanus (III, 752—757) nebo v Hadrianus (772—795).¹⁾ Z této první síně přicházíme buď prostředním širokým nebo dvěma postranními užšími vchody do druhé části kostela asi stejných rozměrů jako atrium. Čtyři rohové pilíře a čtyři sloupy dělí tuto celou síň na otevřený střed a na kryté obcházející chodby (9), které tvoří quadriporticus. Jinak můžeme se také dívat na tuto místnost jako na tři loďi chrámové, z nichž prostřední ve své střední části je nekrytá. Mezi loďmi pobočními a hlavní loďí je kromě pilířů po dvou žulových sloupech s hlavicemi z bílého mramoru. Na sloupech nespočívá rovný architrav, nýbrž klenou se oblouky. V střední loďi zařízena uprostřed ohrada s nízkým zábradlím; jest to schola cantorum, místo pro zpěváky, jak je nalézáme v některých starých kostelích římských, na př. u sv. Klementa. V portiku na stěnách viděti mnoho maleb, jmenovitě na stěně východní. Jest tu řada světců, jejichž jména připsána písmenami kolmo nad sebou stojícími, a nad ní obrazy ze starého zákona. Latinské nápisy označují obsah jejich. Čteme tu na př. *ubi joseph VENVDATVS EST IN EGVpTO A FRATRIBVS SVIS* nebo *VBI IOSEPH DVCITVR IN CARCERE*. I na nízkém zábradlí scholae cantorum jsou zbytky obrázků. Viděti tu Davida a Goliáše, na loži ležícího muže s nápisem Hezechias rex, k němuž přichází Isaias profeta a pronáší (připsaná) slova: *dispone domui tuae quia morieris*.

Třetí hlavní část starobyelé svatyně tvoří tři kaplice (10, 11, 12 na obr. 3), které jsou presbytáři k popsáním třem lodím. Prostřední, nejširší, má kulatou apsidu, která není ve zdi původně vyklenuta, nýbrž později do ní vytlučena. Obraz Kristův, uprostřed namalovaný, byl znám již r. 1702, kdy na těchto místech kopáno, a část zasypaného kostela ohledána. Fresky těchto kaplic ukazují někde dvě, tři, podle některých i čtyři vrstvy maleb na sobě. Pro datování vrstvy nejhořejší důležitá je podobizna papeže Pavla (757—767) s připsaným jménem a se čtvercounou, modrou gloriolou. Nejvíce maleb zachováno v kapli levé (11). Prostřední obraz proti vchodu znázorňuje ukřižovaného Krista s otevřenýma očima, ačkoli voják již probodává jeho bok. Mezi postavami, namalovanými na levici Kristově, jsou opět dvě

¹⁾ Huelsen tvrdí, že rozeznal na počátku jména stopy písmene A, což by svědčilo pro druhé jméno.

s gloriolami čtvercovými. Jedna označena jako papež Zachariáš (741—752), nad hlavou druhé připsáno latínou té doby:

THEODOTVS PRIMO DEFENSORVM		
ET D / / / / SATORE		SCE DI
GENE / / / CIS SEN		PERQVE
BIRGO MARIA QVE		APPELLATVR
ANTIQA		

To jest: Theodotus primicerio defensorum et dispensatore sanctae Dei genetricis semperque virginis Mariae quae appellatur antiqua. Tento Theodotus měl dvojitý církevní úřad: jest primicerius defensorum, úřad to, z něhož se vyvinuli konsistoriální advokáti, a administrator diakonie. Vyobrazen, an drží v ruce model kostela, a tím označen za zvelebitele této budovy. Nápis definitivně ukončil spor, dlouho před tím vedený, kde hledati sluší kostel, ze starých zpráv známý pod jménem S. Maria Antiqua. Mnozí neprávem přičítali tento titul kostelu, zvanému dříve S. Maria Nova a nyní S. Francesca, zbudovanému na stylobatu chrámu Veneris et Romae. Po bočních stěnách této kaplice vyobrazeno martyrium sv. Julitty a jejího synáčka sv. Quirika. Vybledlé a místy úplně zaslé fresky mají zase latinská označení, jako: VBI SCS. CVRICVS CATOMVLEBATVS EST (bičován), VBI SCS. CVRICVS LINGVA ISCISSA LOQVITVR AT PRE-SIDEM. Také pravá kaplice (12) má stopy maleb.

Fresky kostela jasně ukazují k 8. stol. po Kr. Ale kult křesťanský byl v této budově usídlen již dříve, jak svědčí spodní, přemalované vrstvy maleb. Kdy byla budova tato za kostel upravena, není známo. Nás však zajímá především její starověká historie. A tu třeba všimnouti si zbytků starších konstrukcí, na kterých budova spočívá. Pod podlahou atria odkryta byla rozsáhlá piscina (a), do níž vede několik stupňů. Její směr jest zcela jiný než směr budovy bořejší. I v pravé lodi vlastního kostela, pak v chrámu Augustově a v jeho portiku proti Castorovu chrámu objevují se zdi (b, b), mající stejný šikmý směr. Stála zde tedy již dříve stavba, a to — dle velikosti pisciny — rozsáhlá. Snad máme v těchto zbytcích pozůstatky těch staveb Caligulových, kterými palác císařský spojen s chrámem Castorovým. Po zrušení jejich vystavěny ty budovy, jejichž vysoké zdi dosud před námi se vypínají, ale směr jejich určen byl ulicí «vicus Tuscus». Huelsen snaží se vysvětliti také účel, jakému budova původně sloužila. Z Plinia (n. h. XXXIV, 43) víme, že u chrámu Augustova byla knihovna.¹⁾ Byla-li sousední budova chrámem Augustovým, mohla v sousedních síních knihovna velmi vhodně býti umístěna.

¹⁾ Slova Pliniova zní: Factitavit colossum et Italia. Videmus certe Tuscanicum Apollinem in bibliotheca templi Augusti quinquaginta pe-

Na východní straně spojena stavba tato dvojími dveřmi s klenutou chodbou (14), jež šikmými rampami stoupá vzhůru na clivus Victoriae a spojuje tak tato místa s palácem palatinským.

6. Střed a východní strana fora.

Nejen budovy, forum obkličující, nýbrž i area fora po zkoumání posledních let objevily leccos nového. Ohledána důkladněji base sloupu, jež dle nápisu vztýčil exarchus Italiae Smaragdus ke cti císaře byzantského Foky r. 608. Seznáno, že tato base je svou konstrukcí a svým materiálem cihlovým úplně rovna těm vysokým podstavcům, jež stojí před basilikou Juliovou a na nichž kdysi stávaly také sloupy. Pochází tedy, tak jako ony, z doby Diocletianovy. Smaragdus, chtě císaře devotně poctiti, nepostavil pomníku nového, nýbrž opatřil starý novým nápisem a umístil na sloupu jen novou sochu (»hanc statuum maiestatis eius auri splendore fulgentem«). Pozoruhodným objevem jsou čtyři podzemní chodby (cuniculi), dvě podélně, dvě napříč fora se táhnoucí. Jsou 2·40 m vysoké, 1·50 m široké; jsou sklenuté a jejich klenba leží asi metr hluboko pod dlažbou. Končí se čtverečnými komůrkami a ve klenbě mají otvory. Účel jejich je velmi záhadný. Pozorovány na klenbách stopy zářezů, jako třením provazu způsobené, a hádá se, že v oněch komůrkách byly umístěny silné hřídele, jimiž pomocí provazů bylo možno nahoře, na dlažbě fora, nějakými předměty pohybovati. Boni uvádí chodby ve spojení se zápasy gladiatorů, které druhy na foru byly provozovány, proti čemuž Huelsen namítá, že k těmto hrám nebylo třeba velikého scénického aparátu, jenž by se snad nějakými stroji zdola pohyboval. Zřízení chodeb klade se (podle střepin nádob, v nich nalezených) do doby Caesarovy a Augustovy. Na jižní straně fora nalezen pod travertínovou dlažbou tufový dvanáctiúhelník. Vykládán jest za »lacus Curtius«, jenž, jak známo, za Augusta byl místo suché, obrubní lemované. K čemu tenkrát také sloužilo, čteme u Suetonia (Aug. 57): omnes ordines in lacum Curtii quotannis ex voto pro salute eius stipem iaciebant. Blíže tohoto místa nalezen v červnu r. 1904 příkop, kdysi prkny vyložený, a v něm dřevěné laťky, ze společného středu paprskovitě vybíhající a příčkami spojené. Denní listy vykládaly nález za nějaký nástroj zednický, zanechaný v době republiky na těchto místech.

Na východním téměř konci vlastního fora vztýčovala se kdys veliká jízdní socha císaře Domitiana. Byla odstraněna hned

dum a pollice. Lanciani ve článku »Il tempio di Apolline Palatino« (Bull. comm. 1883) vztahoval tato slova nesprávně k bibliotheca Apollinova chrámu na Palatinu. Tak také já v pojednání Palatin (progr. Hradec Král. 1893, str. 28).

po smrti císařově, a dnes zbývají v zemi jen základy bývalého podstavce. Při bližším prozkoumávání jich objeveny praehistorické nádoby v nich zazděné. Úkaz vykládá se tak, že při kladení základů nalezen tu praehistorický hrob a že nádoby z něho do základů uschovány.

Východní stranu fora uzavíralo templum divi Julii, nyní neforemná rozvalina, v níž vidíme pouze rozrušené zbytky vysokého stylobatu. Tento stylobat činil naproti foru rovnou čáru. Avšak r. 1898 shledáno, že čára ta byla původně uprostřed přerušena půlkruhovitou exedrou. V ní nalezeny tufové základy oltáře, na němž druhdy zbožněnému diktatoru bylo obětováno. Později exedra i s oltářem byla zazděna.

7. Chrám Vestin. Atrium Vestae.

Z chrámku Vestina, ležícího jižně za chrámem Caesárovým, zbývá, jak známo, pouze neforemná, kruhovitá podzdivka, základ to ozdobné kdysi, mramorové stavby. Shledáno novým zkoumáním, že podezdívka ta skládá se z několika vrstev, jež odpovídají několikere rekonstrukci chrámu; byl několikráte ohněm zničen a znovu budován. Poslední rekonstrukci dala provésti po požáru r. 191 Julia Domna, matka Caracallova. Z této stavby pocházejí patrně mramorové úlomky z ozdob, jež u chrámu nalezeny. Uvnitř substrukce nalezen prázdný prostor, nepravidelný čtyřúhelník v půdorysu, ohraničený cihlovými zdmi. Huelsen vysvětluje, že zde snad ukládán popel a jiné smetí (»stercus«) chrámu Vestina, jež pak jednou ročně odtud se vynášelo do jámy, ležící při člivu Capitolském, nebo házeno do Tibery. Dálo se tak dne 15. června, a kalendáře k tomuto dni mají známou poznámku »quando stercus delatum fas« (Q · ST · D · F).

Z mramorových architektonických ozdob, z vlysu, sloupů, ozdobného stropu chodby, jež okolo chrámku obíhala, bylo známo již dříve mnoho kusů. Sbořením kostela S. Maria Liberatrice počet zlomků byl rozmnožen. Rekonstruovati celý chrámek Vestin bylo by tedy jistě možno, a tato myšlenka byla před dvaceti lety se zálibou propagována, ač nescházeli také odpůrci (Huelsen). Nyní, zdá se, od plánu toho se již upustilo; chrámek rekonstruován není. Komický dojem činí kniha Constantina Maesa »Vesta e Vestali«, vydaná r. 1883, v níž se podává mezi jiným historie chrámku Vestina v chronologickém přehledu a při tom (na str. 125) antieipando se oznamuje, že r. 1884 ministr Baccelli dává jej znovu sestrojovati.

Blízké obydlí Vestálek, atrium Vestae, taktéž získalo rozbořením kostelika S. Maria Liberatrice. Západní jeho část nemohla při výkopech r. 1883—84 býti odkryta; dnes se tak již stalo, i známe dům panen Vestálských v celém jeho rozsahu od

tablina na východě až ke schodům z fora na Novou cestu vedoucím, které činily na západě jeho ukončení. Mezi nově odkrytými cellami nalézá se kuchyně a spižárna, jež byla plna různých nádob. V jedné z nich nalezena placenta. V západní části jsou také schody, vedoucí do vyššího patra, jež ovšem nezachováno. Také části dříve objevené byly lépe prozkoumány a historie stavby lépe poznána. Tak objevilo se, že komnaty na jihu atria ležící mají dvojí dlažbu, některé i dvojí zadní (jižní) zeď; zdá se, že podlaha byla později za příčinou vlhka přikryta druhou, vyšší. Spodní podlahy, o 70 cm hlouběji položené, jsou krásněji pracovány a skládají se z pestrých mramorů. Za traktem jižních komnat táhne se úzká chodba, pod níž ve stoce nalezen r. 1899 poklad 397 zlatých mincí. Většina jich (345) pochází z doby císaře Anthemia (467—472), 24 mají ráz východního císaře Leona I. (457—474), ostatní jsou vesměs starší. Snadno je hádati, že peníze tyto byly zde uschovány před příchodem Ricimerovým, jenž roku 472 obléhal Řím. V té době atrium Vestae bylo již obydlím úředníků císařských, a jeden z nich uložil tu svůj zlatý poklad v bezpečné skrýši. Jest to již druhý poklad, v domě Vestálek nalezený: první, objevený r. 1883, obsahoval mince králů anglo-saských z let 871—946, a byl to svatopetrský halír, posílaný z Anglie papežům, kteří v těchto letech zde měli své sídlo. Nově nalezené zlaté mince uloženy jsou nyní v Museo Nazionale. V severovýchodní části domu nalezeny pod podlahou síně zbytky oltáře, sestrojeného z popelu a kostí, a v atriu samém objeveny tři zasypané vodojemy.

Obydlí Vestálek, jak je nyní vidíme, pochází z doby Septimia Severa. Ale na mnohých místech pod podlahou jeho objeveny zbytky komnat starších s mosaikovými dlažbami. Starší zdi mají proti pozdějším směr šikmý, jsouce rovnoběžné s blízkou regii — věc zcela pochopitelná z dějin regie a domu Vestálek. Tento dům býval původně skrovnějších rozměrů, a v jeho sousedství rozkládala se regia, obydlí nejvyššího pontifika. Augustus je první pontifex maximus, jenž přestal tohoto obydlí užívat. Vystavěl si palác svůj na Palatinu a regii přenechal pannám Vestálským, rozšířiv tím jejich dosavadní dům. Všechny ty stavby byly původně tak orientovány, jako zbytky regie, jež dosud vidíme, a teprve přestavbou za doby Severovy změnil se směr jejich zdí.

8. Regie.

Zbytky regie, velice nepatrné, leží severně atria Vestae a k východní straně za chrámem Caesarovým. Jest to ta část celé budovy, která zůstala vyhrazena účelům úředním, když ostatní díl připojen k domu Vestálek. Původ regie klade se až do doby Numovy. Přestavěna byla od Domitia Calvina r. 36 před Kr. a

obnovena po požáru za Septimia Severa. Na jejich mramorových stěnách napsány byly zvenčí fastí *consulares* a *triumphales*. Zevrubnější ohledání zbytků regie r. 1899 ukázalo, že jsou smíšeninou, pocházející z trojí doby. Jsou tu zbytky středověkého domu, jenž tu později zřízen a k němuž stoupalo se od severu po dlouhých travertinových a mramorových stupních; jiné kusy pokládány jsou za zbytky stavby Calvinovy, a konečně jsou i části tufových konstrukcí z doby republikánské. Severní část regie tvořila malý dvůr, na němž nalézaly se dvě studny a kuželovitá, k vrchu se zúžující cisterna. V této (kromě jiných úlomků) nalezen zbytek obrubně studňové se zlomkem nápisu, jenž obsahoval slovo: REGIA; pak kus dřevěné psací tabulky s množstvím kostěných písátek. V dlažbě budovy samé viděti kruhovitou substrukci z tufu, kterou někteří vykládají za základ malé kaplice Martovy. Sacrarium, v němž uložena byla kopí Martova, nalézalo se v regii dle svědectví Gelliova IV, 6.

Při regii nalezena také druhá polovice nápisu, jehož první polovice známa byla od r. 1546. (CIL VI, 900). Celek zní: in honorem domus Augustae calatores pontificum et flaminum. Byl to nápis z násloupí nějaké budovy; proto soudí se, že títo calatores měli někde na blízku svou úřadovnu.

9. *Sacra via.*

Také částem, ležícím při Svaté cestě východně fora, věnována badatelská pozornost, a to ne bez pozoruhodných výsledků. Heslo »stratografického zkoumání« vedlo rýče badatelovy mezi chrámem Antonina a Faustiny a kulatým chrámkem Romulovým do větší hloubky, a nalezena věc v sousedství fora nejméně očekávaná: praehistorické pohřebiště, kteréž jest folií, ale zároveň kontrastem oněch středověkých hrobů, které jsme viděli před kostely sv. Hadriana a S. Maria Antiqua. Kdežto tyto pocházejí z dob, kdy se dávno zapomnělo při pohřbívání na pravidla zdravotní a uplatňovala se touha věřících, býti pochováni na místech bohoslužbou posvěcených, buď v kostele nebo v největší jeho blízkosti: jest nově objevené pohřebiště založeno v dobách, kdy hroby zřizovány zajisté za osadou a mimo obydlí lidská. Sem bylo pohřbíváno patrně buďto z onoho Říma Palatinského, jehož hranice popisuje Tacitus v ann. XII, 24, nebo ze Sabinské osady na Quirinálu, která s Palatinským Římem později v jedno splynula. Hroby, jichž nalezeno do vydání Huelsenova spisu »Forum Romanum« 23, leží v hloubce 5—6 metrů pod úrovní dlažby z doby císařské. Obsahují mrtvoly dílem spálené, dílem pohřbené. Podle jednoho případu, v němž hrob s kostrou pohřbenou porušil spodnější hrob s popelnicí, možno souditi, že

hroby s popelnicemi jsou původu staršího.¹⁾ Nejmladší hroby jsou ze VI. stol. př. Kr., starší kladou se až do VIII. a IX. stol., tedy ještě v dobu před založením Říma. Popelnice mají v některých případech známou podobu kulaté chatrče (urna a capanna), ve kterých viděti poetickou myšlenku, uložiti popel zemřelého v podobném obydlí, v jakém za živa bydlel. Předměty, vložené do hrobů, jsou dílem nádoby hliněné, zhotovené bez kola hrnčířského, a mezi nimi jen málo importu řeckého, dílem věci z bronzu, stříbra, kosti, jantaru a skleněné perly. Všechny takové předměty i s popelnicí jsou uloženy v jiné větší nádobě, jejíž otvor přikryt velikým kamenem tufovým. Kostry leží buď ve vydlabané jámě nebo uloženy jsou v sarkofagu, hrubě z kamene vytesaném.

V sousedství této nekropole vykopány zbytky budovy, již Boni dal označiti názvem *carcer*. Jest to chodba, po jejíž obou stranách viděti po třech komůrkách. Zdi jsou silné, tufové, stavba patrně z doby republikánské. Označení této stavby za vězení postrádá platných důvodů. Římské dějiny neznají jiného vězení než *robur Tullianum*; nebylo ani velikých ani četných vězení třeba, poněvadž Římané věznili žalované jen dočasně, nežli postavení před soud, ale věznění samo nebylo trestem, k němuž provinilci odsuzováni. Spíše jsou tyto pevné komůrky sklepem nějakého domu, který kdysi nad nimi stával.

Dlažba Svaté cesty, po které navštěvovatel až do r. 1901 okolo chrámku Romulova vzhůru k Titovu oblouku krácel, byla z doby císaře Maxentia, jenž celé toto okolí svými stavbami přeměnil. On založil ke cti svému synu Romulovi kulatý chrámek a o něco dále rozsáhlou basiliku, které od jeho vítězného soupeře Constantina dostalo se ukončení a jména. Na druhé (jižní) straně Svaté cesty zřízen porticus. Cesta sama rozšířena na 2—3 m a opatřena na obou stranách chodníkem. Tato basaltová dlažba byla před třemi roky odstraněna a odkryta v hloubce dvou metrů dlažba starší, taktéž basaltová, pěkně složená z velikých, přitesaných polygonů. Některé z těchto kamenů mají délky až 1.53 m. Nalezeny také zbytky těch budov, které zde stávaly před založením basiliky Maxentiovy. Byly to dílem stavby tufové, republikánské, dílem konstrukce z doby císařské. Jedna část posledních jsou bezpochyby *horrea piperitaria*, skladiště pepře, jež od Domitiana bylo založeno a vyhořevši dvakráte, r. 191 a 283 po Kr., po druhém požáru nebylo již obnoveno. Velikolepá basilica vstoupila na jeho místo a zakryla velkou část jeho zbytků.

Mezi troskami nalezenými na jižní straně Svaté cesty pozoruhodný jest úlomek mramorového násloupí, které náleželo ke

¹⁾ Vaglieri představuje si, že oba druhy hrobů jsou současné, a že dvojitý pohřbívání vysvětluje se dvěma vrstvami obyvatelstva, jež vedle sebe žily, zachovávající při tom různý rítus pohřební.

stavbě kulaté, s průměrem asi 3·80 m. Nápis na něm, druhdy bronzovými písmenami vyplněný, obsahuje slova:

..... ANTONINVS
 IMP · II
 RESTITVIT

Podle něho viděti v reliefu postavu bakchantky. Mezi mincemi antickými se jménem Antonina Pia známa jest jedna, na níž viděti kulatou kaplici se sochou, držící v ruce kantharos, a s dvěma osobami po stranách, z nichž jedna přivádí za oběť kozla. Z toho vidno, že jmenovaný císař dal obnoviti kulatou kaplici, zasvěcenou Bacchovi. O svatyni tohoto boha mezi Svatou cestou a Palatinem mluví Martialův epigram I, 70. Básník, posílaje svou knihu do domu Proculova na Palatinu, označuje jí cestu:

Vicinum Castora canae
 - transibis Vestae virgineamque domum.
 Inde sacro veneranda petes Palatia clivo,
 plurima qua summi fulget imago ducis.
 Nec te detineat miri radiata colossi
 quae Rhodium moles vincere gaudet opus.
 Flecte vias hac, qua madidi sunt tecta Lyaei
 et Cybeles picto stat Corybante tholus.

Z toho vyrozumíváme, že kniha měla se bráti po Svaté cestě, ale nikoliv až ke kolossu Neronovu, nýbrž dříve odbočiti na palatinský clivus a obrátiti se tam, kde stál chrámek Bacchův a tholus Cybelin. Tyto chrámky tedy hledati dlužno na palatinském clivu, nikoliv na Svaté cestě, a jmenovitě ne až naproti basilice Constantinově, kde výše zmíněný nápis nalezen. Z té příčiny nepokládám za správné udání Huelsenovo (Ausgrab., str. 99), že chrámek, Martiálem naznačený, byl »zcela blízko naleziště onoho násloupí«.

Nad Svatou cestou zvedá se kostel S. Francesca Romana, v jehož ambitech, zaujímajících částečně místo antického chrámu Veneris et Romae, má býti zřízeno nové museum nálezců, na foru a v okolí jeho učiněných. Myšlenka šťastná, které přejeme co nejrychlejšího uskutečnění.

Od Svaté cesty odbočuje před obloukem Titovým ulice, vedoucí vzhůru na Palatin, v ta místa, kde stávala kdysi porta Mugonia. V popisech archaeologických bývá označována jménem »clivus sacer«, ačkoliv to jest pouze Martialův poetický a devotní výraz, vzatý z epigramu, výše uvedeného. Tento clivus byl částečně vykopán, tak že trosky Svaté cesty začínají se připojovati k troskám palatinským. Vždy víc a více uceluje se rozsáhlý komplex, jež činí forum a jeho okolí až ke kolosseu a pahorek

palatinský. Jest to veliký kus mrtvého města, položený ve středu Říma moderního, živého a kvetoucího, rozsáhlejší svou plochou než Pompeje a vynikající nad ně svým monumentálním významem. Jestliže Pompeje nám živě připomínají soukromý život 1. stol. po Kr., kráčíme zde po půdě, kde jsou psány dějiny tisíciletí.

Ke kritice některých ód Horatiových.

Podává Otakar Jiráni.

(Dokončení.)

C. III, 3, 21—24.

O strofě této soudí Luc. Müller (v komentáři, na str. 234), že byla teprve později v báseň vložena za tou příčinou, aby zmírněna byla neobvyklost výrazu *vertit* místo *evertit* (v. 20). Nelze prý uznati, že by Horatius Junonino a Minervino záští proti Troji motivoval věrolomností Laomedontovou, jako se tu děje. K čemu vystupují tu tyto bohyně jako mstitelky příkoří, učiněného Neptunovi a Apollinovi? Vždyť bylo všeobecně známo, že rozsudek Paridův vzbudil hněv zamítnutých bohyň proti Troji. Důvod tento uvedl již Peerlkamp v komentáři k této strofě; ovšem vyloučil celou řeč Junoninu ve shromáždění bohů (v. 17 nn.).

V ohledu slovním vytýká Luc. Müller výraz *destituit* (v. 21), který jen na t. m. u Horatia se vyskytuje a smyslem rovná se slovesu *decipere*; význam tento náleží prý spíše staré latině. Důležitějším důvodem jest mu, že pouze v této strofě (v. 23) užito jest epitheta *castus* o ženě, kdežto všude jinde je Horatius přikládá mužům. Že to není pouhá náhoda, soudí dle případů jako: *virgines lectas puerosque castos* (Carm. Saec. 6), kde prý nic nebránilo básníku napsati: *virgines castas puerosque lectos* a dále Ep. II, 1, 132: *castis cum pueris ignara puella mariti*.

Výtky Müllerovy nejsou závažné. Proti prvé námítce lze uvést, že ovšem příčinou hněvu Junonina proti Troji bylo *iudicium Paridis spretaeque iniuria formae* (Verg. Aen. I, 28), ale sotva by bylo vhodné, aby Juno tento motiv do popředí stavěla. Z té příčiny, aby se nezdálo, že její hněv má původ pouze v rozsudku Paridově, připomíná bohyně věrolomnost Laomedontovu. Tak soudí Kiessling v pozn. k t. m., jak myslím, správně a psychologicky zcela vhodně.

Co se týče důvodu Müllerova proti výrazu *destituit*, lze jeho váhu nejlépe poznati z toho, že Müller sám musí uznati, že

i Tibullus (I, 1, 7 n: nec spes destituit, sed frugum semper acervos praebeat) užil slova toho ve stejném významu jako Horatius. Ostatně, že destituo v době této bylo synonymem slovesa decipio, vidíme jasně z Cicerona Pro Rose. Am. 117: novem homines honestissimos induxit, decipit, destituit, adversariis tradidit.

Že castus jest u Horatia jen epitheton mužů, nikoliv žen, jak je tomu ve v. 23, nutno pokládati i přes opačné mínění Müllerovo za pouhou náhodu. Jestliže na hojných místech u jiných básníků přikládá se epitheton toto ženám, nelze pochopiti, proč by Horatius úmyslně se tomuto užívání vyhýbal. Právě epitheton to zdá se mi naopak důkazem, že strofa tato nebyla teprve později v básně vsunuta, jak myslí Müller; neboť nepochybně je tu slova toho užito se vztahem k výrazu incestus iudex (v. 19), jak vytkl již Acro v pozn. k t. m. slovy: bene autem »castae«, quia »incestus iudex« dixerat.

C. III, 4, 69—72.

Proti pravosti strofy této vystoupil již Buttmann (Mythologus, II, str. 368), po něm pak Peerlkamp ve svém vydání a j. Též Luc. Müller v komentáři, str. 248 dospěl k názoru, že verše ty jsou pozdější interpolace. Horatius nepotřeboval, dle jeho mínění, k důkazu myšlenky vyjádřené ve v. 65—68 příkladů, jež tu podává, poněvadž myšlenka ta dostatečně dokázána byla příklady, již dříve ve v. 42—64 uvedenými. Kdyby verše tyto nepřecházely, nebudila by strofa podezření. Mimo to činí Luc. Müller výtky též v jednotlivostech. Tak výraz centimanus Gyas jest prý přejat z C. II, 17, 14, kde tomuto obru přidáno jest totéž epitheton. Dále vytýká, že slovo sententia, které čteme ve v. 70, nenaskytuje se nikde v ódách a pouze jednou v epódách (16, 17), častěji ovšem v satirách a listech. Již Peerlkamp proti celému výrazu testis mearum sententiarum namítal, že hodí se sice do mluvy všedního života, ale nikterak do básně lyrické. Konečně obrací se jak Peerlkamp, tak Luc. Müller proti výrazu temptator (v. 71), kteréžto substantivum ve významu, jakého vyžaduje tu souvislost, nenaskytuje se nikde jinde u římských spisovatelů.

Námítky Peerlkampovy a Müllerovy postrádají i v tomto případě přesvědčivosti a nelze z nich uznati strofu tuto za pozdější interpolaci. Müller přehlédl především, že mezi příklady, uvedenými ve v. 42—64 a příklady strofy této jest rozdíl, na který, jak myslím, správně poukázal Kiessling v komentáři k t. m. Kdežto totiž v boji Gigantů proti vládě Diově projevila se pouze »vis consili experts« (v. 65), vynikla v případech uvedených v této strofě vědomá a úmyslná zločinnost, o níž praví básník: di odere vires omne nefas animo moventes (v. 67 n.). Také tato myšlenka vyžadovala dokladů a ty podány ve v. 69—72.

Co dále namítá Müller proti jednotlivostem, nepadá také na váhu. Tak není nutno souditi, že epitheton centimanus přejato bylo z C. II, 17, 14. Proti tomu dobře namítá Orelli-Hirschfelder ve vydání Horatiově, Berlín, 1882, v pozn. k t. m., že epitheton toto jest stále a spolu zcela vhodné; stejně označuje básník i Hannibala dvakráte epithetem dirus (C. II, 12, 2 a III, 6, 36). Výraz sententia není ovšem příliš poetický, ale závažnosti odnímá výtece, že ho užil básník i v Epod. 16, 17, tedy také v básni lyrické. Ostatně, jak známo, nejsou básně Horatiovy prosty některých výrazů prosaických (srv. na př. C. I, 35, 21 n.; albo Fides velata panno), a výraz testis mearum sententiarum jest po mém soudu sotva prosaičtější než rčení scimus ut.. (v. 42). Také plurál na t. m. nemůže býti nápadný, uvážíme-li příklady jako tua sectus orbis nomina ducet (C. III, 27, 75 n.). Výtka proti výrazu temptator jest sice správná, ale ježto sloveso temptare vyskytuje se ve významu, jehož tu kontext vyžaduje (na př. u Tibulla I, 3, 73: Junonem temptare Ixionis ausi), možno nedostatek dokladů pro substantivum to vysvětliti pouhou náhodou.

C. III, 27, 41—44.

Episodu o Europě, která zaujímá značnou část této ódy, vyloučil skoro úplně Peerlkamp. Novější vydavatelé odmítli však právem názor hollandského kritika. Rovněž učinil Luc. Müller, ač uznává, že Peerlkamp poznal různé nedostatky části této. Müller pokládá episuodu za pravou, ale vylučuje výše uvedenou strofu, která jest prý nejspíše interpolována. Namítá, že adj. vana jest při subst. imago zcela nadbytečné. Dále zdá se mu, že jest triviální myšlenka, vyjádřená ve v. 42—44: *Meliusne fluctus ire per longos fuit, an recentes carpere flores?*

Výtky Müllerovy však nestačí k důkazu, že strofa jest interpolována. Adj. vana při výraze imago není sice nutné, ale rozhodně netřeba je pokládati za zbytečný přídavek. Kiessling pokazuje správně k Epist. II, 3, 7 n.: *velut aegri somnia, vanae fingentur species*, k čemuž připojují výraz z Hom. Od. XIX, 562: *Δοίαι γάρ τε πόλαι ἀμενηνὼν εἰσὶν ὄνειρων*, kteréžto místo nepochybně tanulo na mysli básníkovi při v. 41 n. Nevidím také, proč by myšlenka výše uvedená byla triviální. Jest jen třeba vystihnouti správně její smysl, což, jak soudím, dobře učinil Hirschfelder v Orelliově vydání Horatia, v pozn. k t. m., jež vykládá: *Quomodo tandem factum est, ut melius (iucundius) dementi mihi videretur nare per fluctus quam ex vernis floribus corollas nectere, in quo grato opere occupata eram.*

C. IV, 5, 25—28.

Dle mínění Müllerova (kommentář k t. m., str. 368) nehodí se tato strofa k plánu básně a prozrazuje se i jinak jako pozdější přídavek. Pokud mi známo, jest v úsudku tomto Luc. Müller osamocen; ani Peerlkamp, ba ani Lehrs nenašli důvodu, pro který by bylo nutno strofu vyloučiti; Lehrs dokonce mluví o celé básni této jako o vzoru pro kritiku jiných ód (Aeacus, str. 113). Hlavní důvod Müllerův proti pravosti strofy této jest, že při zmínce o cizích národech nemohl tu básník mluvíti o bojích příštích neb dokonce současných, právě tak jako nezmiňuje se o nich C. IV, 15, 21—24. Dále uvádí, že v básních IV. knihy a v Carm. saec. všude připomínají se Parthové jako národ Římanům podrobený (C. IV, 14, 42; 15, 23 n.; Carm. saec. 53—55). Tomu však odporují slova: Quis Parthum paveat (v. 25). Též nikdy prý nezmiňuje se Horatius o válkách Římanů své doby s Germany, jakož vůbec zná Germanii pouze jakožto vlast Cimbrů a Teutonů (Epod. 16, 7). A konečně, jak mohl Horatius napsati slova: quis ferae bellum curet Hiberiae (v. 27 n.), když země tato již r. 20 př. Kr. byla úplně a trvale podrobena? Dále obrací se Müller proti výrazu Germania quos horrida parturit fetus (v. 26 n.). Parturire nerovná se smyslem slovesu parere, ač i to by bylo na t. m. nevkusné; slova fetus pak jen velmi zřídka se užívá o lidech. I schvaluje proto konjekтуру Peerlkampovu motus.

Jsou tyto výtky skutečně tak závažné, za jaké je vydává Müller? Myslím, že nikoliv; verše tyto neodporují plánu básně; neboť Horatius nemluví v nich o příštích neb dokonce tehdejších bojích Římanů, což ovšem by se nehodilo v ódu, která slaví Augusta jako vládce míru, nýbrž správná myšlenka a souvislost její s předcházející částí jest po mém soudu tato. Básník a s ním celý národ touží po návratu Augustově, a to právem; neboť jeho zásluhou jest, že v říši vládne bezpečnost a blahobyt (v. 17—20), že život rodinný se povznese a zúšlechtil (v. 21—24). A netoliko vnitřní mír jest zabezpečen; netřeba se báti ani zevnějšího nepřítelů, jako byli do nedávna Parthové, Skythové, Germanové a Hispanové (v. 25—28). Básník nezmiňuje se tedy v strofě této o bojích, jež hrozí Římu, nýbrž o nepřátelích Augustem poražených, jichž netřeba se báti. Dobře podotýká Kiessling v komentáři k t. m., že v oslavě Augusta jako knížete míru nesměla scházeti zmínka o hrůzách válečných, jichž on Řím zbavil.

Posuzujeme-li obsah strofy s tohoto stanoviska, jsou zmínky o nepřátelích Říma jasné. Římanům netřeba se již obávati Parthů; neboť r. 20 př. Kr. byli nuceni vrátiti odznaky ukořistěné vojsku Crassovu. Rovněž nemusí obavy jejich vzbuzovati Skythové, jimiž míněni jsou Sauromaté; neboť dle Diona Cass. LIV, 20 byl tento kmen r. 16 př. Kr. zatlačen za Dunaj. Námítka Müllerova, že

Horatius, krómě tohoto místa, nikde nepřipomíná bojů, které vedli Římané za jeho doby s Germany, jest sice správná, ale věc jest po mém soudu vysvětliti tím, že boje ty spadají z největší části teprve v pozdější dobu vlády Augustovy. O Germanech zmiňuje se tu básník zcela vhodně; neboť vypočítáváje nepřátele Říma dle tří stran světových, z nichž vůbec nebezpečí hroziti mohlo, nemohl v té době voliti lepšího repraesentanta národů severních než Germany. Mínění jsou Sigambrové, kteří r. 16 př. Kr. porazili vojsko legáta M. Lollia, ale dovědévše se, že Augustus opustil Řím a ubírá se na sever, složili zbraň. Se stanoviska výše uvedeného posuzovati jest konečně i zmínku o Hispanii (v. 27 n.). I tam nebylo se již Římanům obávati odboje po konečném pokrojení Kantabrů Agrippou r. 19 př. Kr. a uspořádání poměrů Augustem, jehož cesta platila vedle Gallie hlavně této zemi. Nemůže tu tedy býti řeči o nějaké současné válce s Hispany, jak myslí Müller, nýbrž výraz *quis bellum curet Hispaniae* jest obdobný s výrazem *quis Parthum paveat*.

Co se týče konečně slovního výrazu *quos Germania horrida parturit fetus*, jest ovšem neobvyklý, ale lze jej vyložit. Sloveso *parturire*, *desiderativum* k *parere*, má někdy význam slovesa tohoto (srv. Verg. Ecl. 3, 56 *nunc omnis parturit arbor* a Hor. C. I, 7, 16 *neque parturit imbres perpetuo se. Notus*). Také slovo *fetus* o plodu lidském dá se doložit (na př. Plautus Amph. 878 *uno fetu pariat*). Celý výraz ten dobře vykládá Kiessling v komm. k t. m. slovy: *Der Ausdruck lässt die Germanen gleichsam als γυναικες wie die Sparten (IV, 4, 63) erscheinen, als Unholde, der wilden Natur des Landes (horrida) entsprechend, welches immer neue Brut entsendet. Výraz upomíná na verš Maniliův IV, 710: Flava per ingentes surgit Germania partus.*

C. IV, 6, 21—24.

Strofa tato náleží dle mínění Müllerova (v komentáři k této ódě, na str. 371) k nejjistějším případům interpolace ód Horatiových. Nápadno ovšem, že strofa nepadla za obět kritickému rozboru Peerlkampovu, ba že dokonce i Lehrs, vedle Gruppy nejhrořlivější přívrženec interpolační theorie, shledává ji nezávadnou. Za to však nahradil plnou měrou, co předchůdci jeho proměškali, Gruppe (Aeacus, na str. 53 n.); prohlásil celou báseň kromě strofy 1 a 7 za pozdější interpolaci a tím ovšem vyloučil i strofu, o níž jednáme. Naproti tomu pokládá Müller pouze tuto strofu za nepravou, a sice z těchto důvodů. Především prý myšlenka této strofy sama jest převrácená, poněvadž také bez pomoci Achilleovy Řekové Troje dobyli a ji bez milosti zpusťovali, a nezáleží prý na tom, zda dosáhli toho lstí nebo mocí. Trojané musili v každém případě hledati si nové vlasti. Dále,

co se slovního výrazu týče, ukazuje prý užití spojky *ni* (v. 21) a tvaru *divum* (v. 22), že strofa nepochází od Horatia. Spojka *ni* nevyskytá se totiž nikdy v ódách, v epódách pouze jednou (1, 8) a častěji v satirách a listech. Proti tvaru *divum* namítá Müller, že Horatius v ódách a epódách nikdy neužil tvaru genitivního na -um. Jen v ostatních básních vyskytá se dvakrát *deum* a jednou *nummum*.

Tyto důvody Müllerovy nelze po mém soudu uznati za dostatečné. Myšlenku této strofy nevystihl Müller správně. Je ovšem pravda, že Řekové i bez pomoci Achilleovy Troje dobyli a v ní nemilosrdně řádili, ale z předcházejících strof jest patrno, že básník chtěl tu vyjádřiti jinou myšlenku, totiž, že kdyby byl Achilleus na živu zůstal, nebyl by z Trojanů vůbec nikdo záhubě unikl a nebyl by tedy ani Aeneas mohl založiti novou říši. Tento osud, který jistě Trojaný čekal, odvrátil od Aenea a jeho druhů Apollo a Venuše. Správně vystihl myšlenku básníkovu již commentator Cruquianus slovy: *Penitus periisset Troia et Troiani ad unum omnes manibus Achillis, ni Juppiter, flexus tuis precibus et Veneris, promississet etc.*

Také další důvody neváží mnoho. Celá tato strofa má ráz epický, leckteré výrazy v ní upomínají na Aeneidu, nedávno před tím uveřejněnou. Tak výraz *rebus Aeneae* (v. 23) upomíná na Vergiliovo: *res Asiae* (Aen. V, 1), *res Troiae* (Aen. VIII, 471), rovněž i rčení *ductos muros* (v. 23 n); srovn. Aen. I, 423 *pars ducere muros*. I při zmínce o prosbě Venušině a upokojení jejím od Jova tanulo zajisté básníkovi na mysli líčení Vergiliovo (Aen. I, 257 n.); neboť jinak byl by se asi spokojil zmínkou o prosbě Apollinově, jehož oslavě jest báseň věnována. I myslím, že i výrazy, proti nimž Müller námítky své obrací, jsou reminiscencí na Vergilia a nemožno je pokládati za důkaz interpolace. Spojky *ni* užil Vergilius po příkladu Enniově (v. 549 vyd. Vahl. z r. 1903: *ni metus ulla tenet virtutem, rite quiescunt*) k vznešené epické dikci v Aen. I, 382: *ni frustra augurium vani docuere parentes* a II, 178: *omnia ni repetant Argis. Reminiscenci jest nepochybně i tvar *divum*, jehož tu básník proti zvyku svému užil. Srvn. Ennia v. 175, vyd. Vahl.: *Tum cum corde suo divum pater atque hominum rex a Vergilia* Aen. II, 648 a X, 743.*

C. IV, 11, 5—8.

Peerlkamp vyloučil v ódě této druhou a třetí strofu. S ním souhlasí Müller v komentáři na str. 386, ale pouze vzhledem k druhé strofě, třetí pokládá za nezavadnou. Přestanu zde na důvodech Müllerových; neboť přejal z Peerlkampa závažnější výtky, ostatní pak bylo by zbytečno uváděti. Proti myšlence

druhé strofy namítá Müller, že jest to zbytečný a jalový přídavek, ježto po v. 1 a 2 nemůže býti pochyby o tom, k jakému účelu miřík a břečtan jsou určeny. Vedle toho shledává tu i slovní zvláštnosti; tak hned na počátku pokládá adj. multa (sc. hederæ vis) za mdlý a zbytečný přídavek. Poukazuje při tom na výraz vana sc. imago (C. III, 27, 41). Zájmeno qua v témž verši vztahuje se k slovům hederæ vis. Při tom však diví se Müller, proč Horatius odporučuje Phyllidě místo miříku břečtan, který se hodí spíše pro básníka samého (srv. C. I, 1, 29). Konečně obrací se proti výrazu avet (v. 7) a infin. tvaru spargier (v. 8), z nichž prvý vyskytuje se jen na tomto místě v ódách, epódách a listech, druhý pak jest ojedinělý v ódách i epódách.

Mínění Müllerovo o interpolaci strofy této jest po mém soudu zamítnouti; neboť důvody, o něž se opírá, jsou vesměs nedosta-
tečné. Výtka jeho, že na počátku básně vysvítá jasně účel miříku a břečtanu, jest zcela bezdůvodná a mohla by se ostatně týkati pouze v. 5, nikoliv celé strofy, v níž se líčí další přípravy k slavnosti. Také nesouhlasím s tím, že by adj. multa bylo mdlé a zbytečné. Přípravy k slavnosti Maecenatových narozenin koná básník na poměry své skvěle; jak patrnó z prvních tří strof, a mluvili o plném sudu vína albánského a stříbrném náradí, nemůže zarážeti výraz multa hederæ vis. Stejně nezávažná jest i další výtka, že Phyllidě spíše by se hodil miřík než břečtan, poněvadž tento jest ozdobou básníků. To jest ovšem správné, ale břečtan jest zasvěcen Bakchovi a z té příčiny mohla si jej zajistí i Phyllis ve vlas vplestí. Co se týče výtky, že sloveso avere nevyskytá se jinde v ódách a jiných dílech Horatiových kromě satir, neuznávám její oprávněnost. Sloveso to nalézáme již u Ennia (v trag. Alexander, zl. II, vyd. Vahl.: Iam dudum ab ludis animus atque aures avent) a není-li pro ně dokladu u Horatia jinde kromě satir, pokládám to za pouhou náhodu, jež nemůže svědčeti proti pravosti strofy této. Podobně soudím o infinitivu spargier. Tvary tyto dříve pokládány byly za starobylejší než obyčejné infinitivy pass. na -i. To však není správné; tvarů těch bylo užíváno současně, ač ovšem infinitivy na -i jsou daleko četnější (srv. Stolz: Lateinische Grammatik, 3. vyd., Mnichov 1900, str. 190). S tohoto stanoviska možno uznati tvar tento pro ódy právě tak jako pro satiry a listy a netřeba se utíkati k výkladu Kiesslingovu, jenž praví o této formě: Die antiquierte Infinitivform soll dem Ausdruck die dem leichteren Charakter des Liedes entsprechende Lässlichkeit geben.

Alexander Nikolajevič Pypin.

(1833—1904.)

Nástin jeho života a práce.¹⁾

Napsal J. Polívka.

(Pokračování.)

V těchto a následujících letech velice zajímaly Pypina záležitosti slovanské, literární a vůbec kulturní, jakož i otázky politické, zvláště pokud se blíže týkaly zájmů ruského národa a státu. Připomeneme souhrnně a stručně tyto práce jeho, aby byl uveden aspoň v nejhrubších obrysech tento vážný oddíl literární činnosti Pypinovy, neboť bez něho byl by její obraz podán velmi kuse.

V listopadu r. 1876 Pypin podal kn. V. A. Čerkasskému, který měl tak vynikající účastnictví na organizaci znovu osvobozeného Bulharska, zvláštní program na výzkum jihoslovanských zemí, jmenovitě Bulharska, kteréž bylo do těch dob téměř uzavřeno vědeckému badání. V něm ukazoval na to, že Rusko by mělo nově osvobozenému národu přispěti také pomocí vzdělavatelnou a především ujmouti se historického a ethnografického výzkumu jihoslovanských zemí, zejména bulharských, a že by se mohl takto vytvořiti užší duševní svazek mezi vzrůstající inteligencí bulharskou a ruskou, tím pak způsobem že by se nejlépe vyhnuli možnosti, aby se Bulhaři poddávali cizím, neslovanským vlivům, které se tak zhusta vytýkají Jihoslovanům. Pypin navrhuje, aby byla zřízena zvláštní ruská historicko-ethnografická expedice pro výzkum Bulharska, rovněž Staré Srbie, Bosny a Hercegoviny pod záštitou ruské vlády, a načrtl také zhruba hlavní úkoly této expedice. Tento návrh byl veřejnosti širší sdělen teprve po čtyřech letech²⁾, nějakých pak vážnějších výsledků neměl. Po patnácti letech, v létě r. 1900, došlo sice k vědecké expedici ruské, ale v rozměrech mnohem skrovnějších: bylo vysláno od ruské akademie věd pět pánů, mezi nimi hlavně archaeolog N. P. Kondakov, slov. filolog P. A. Lavrov, historik P. N. Miljukov. Výsledky této expedice dosud nebyly publikovány³⁾.

¹⁾ Nahoře na str. 38, ř. 12 zd. čti Kirějevských m. Kirějevých

²⁾ V prosinci r. 1879 byl přednesen v sezení ethnografické sekce čís. ruské společnosti zeměpisné a výtiskem v Известіях řečené společnosti r. 1880, sv. XVI.

³⁾ Kondakov a Lavrov referovali o výsledcích této expedice, která měla pouze archaeologický účel, vyšetřiti totiž jednak vliv byzantský, jednak působení srbského a bulharského živlu hlavně v církevních stavbách, v čís. Společnosti přátel starého písemnictví a umění

Čistě publicistický ráz má pojednání Польскій вопросъ въ русской литературѣ (В. Евр. 1880, февр., апр., май, окт., ноябрь), ve kterém byly kriticky rozebrány ruské názory a návrhy, projevované zvláště po posledním polském povstání. Pozoruhoden jest Pypinův článek-referát »Что дѣлается въ Болгаріи« (В. Евр. 1880, сент.) o knize Němroviče-Dančenka o novém Bulharsku; tento spisovatel byl očitým svědkem ruskoturecké války, jako korrespondent novinářský, a po čtyřech letech vydal se do Bulharska, aby viděl, jak se země i poměry změnily, jaké dojmy zůstavila ruská administrace a j. Později r. 1891 promluvil Pypin ve В. Евр. ноябрь o německé knize Jirečkově o knížetství Bulharském a o vědecké publikaci bulharského ministerstva osvěty. Jiná pojednání jsou »Славянскій вопросъ по взглядамъ Ив. Аксакова (В. Евр. 1886, авг.) o prvním svazku sebraných spisů Iv. Aksakova, ve kterém byly sebrány články, pojednávající o slovanské otázce. O dalších svazcích spisů Aksakova referováno ve В. Евр. 1887, янв.

Větší význam literárně historický mají Pypinova pojednání »Меценаты и ученые Александровскаго времени« В. Евр. 1888, окт., vyvolané knihou А. А. Кошубинскаго o Šiškovu a kroužku hr. Rumjancova jakož i životopisem metropol. Jevgenije od E. Šmurla; dále »Обзоръ русскихъ изученій славянства« (В. Евр. 1889, апр., май, июнь) a »Русское славяновѣдѣніе въ XIX. ст.« (tamže июль, авг., сент.). V onom ukázal Pypin, jakou měrou byly rozšířeny vědomosti o Slovanech v starém Rusku a ještě v XVIII. stol. V posledním počíná Pypin od prvních cestopisů ruských do zemí slovanských; rozbírá cestopis Bantyše-Kamenského do Srbska r. 1808, cestopisné knihy námořního důstojníka Bronevského, který s vojenským oddílem se vracel z Terstu Krajinskem, Chrvatskem, Uherskem a Haličí do Ruska a do Petrohradu; dříve se blíže stýkal s lidem dalmatským, navštívil také Černou Horu, a vše, co viděl a slyšel, pečlivě zapisoval. Dále připomněl Pypin mimo jiné Kajsarova a jeho pokus slov. bájesloví (1804). Konečně obrátil se k počátkům skutečného vědeckého studia slavistického, zastavil se u Karamzina, pokud se otázky o dělení slov. jazyků dotkl ve svých dějinách; potom u moskevské Společnosti dějin a starožitností, založené r. 1804, ve které byly poprvé postaveny vědecké otázky o »slovanském« jazyce asi Kačenovským, jehož přičiněním byla na moskevské universitě založena stolice »slovanského písemnictví«; i jinak snažil se tento zneuznávaný muž šířit vědomosti o Slovanech a současné jich literatuře. Daleko více pro opravdu vědecké studium učinil kroužek učenců seskupený kolem hr. Ru-

v Petrohradě v dubnu r. 1901. Srv. Византійскій Временникъ VII., str. 687, 704. Отчеты о засѣданіяхъ Общества любителей древней письменности въ 1900 - 1901 году, Спб. 1902, str. 33.

mjanцова; z těch vynikli Vostokov, Kalajdovič, Köppen a j., se kterými počínají vlastní dějiny slov. filologie v Rusku. Dále dotýká se Šiškova a prvních styků ruských učenců a literátů se slovanskými. I jinaký, ne pouze vědecký zájem projevoval se pro Slovanstvo. Začal se poč. 20tých let XIX. stol. tvořiti i tajný spolek »Spojených Slovanů«, již titulem prozrazující svůj cíl. R. 1835 založený na ruských universitách: stolice pro slovanské jazyky, literatury a dějiny, a v těch dobách vyslání na západ a jih kandidátů nových stolice universitních: Bodjanskij, Sreznevskij, Preis a Grigorovič. Činnost a význam těchto mužů obšírně se oceňuje. Od nich Pypin obrátil se k činnosti mladších pokolení, záků prvních professorů a záků oněch záků; zvláštní pozornost věnoval Hilterdingovi, dále P. A. Lavrovskému, Makuševu, A. A. Kotljarevskému, ke konci zvláště Lamanskému. Tak nalézáme v tomto spise Pypinově dějiny slavistiky v Rusku, ale ne pouhé líčení vývoje této vědecké discipliny, než také kritické úvahy o postavení jejím ve vědeckém a literárním životě ruském, ba i vůči veřejným proudům ruským. Pypin tu mimo jiné činí ruské slavisticé výtku, že zůstala takřka výhradně filologií a archaeologií. Nevzmohla se na knihy o soudobém Slovanství, na př. o Čechách v 2. pol. XIX. stol., o soudobých politických poměrech Srbska. Není to ovšem thema pro vědeckou dissertaci, praví, »ale literatura nemá se skládati z pouhých akademických děl«. Kdežto cizí literatury jsou bohaty vážnými spisy, na př. o Balkánském poloostrově, ruská literatura jich nemá, ač má vážné spisy o jeho dějinách X. a XIV. stol. — K dějinám slavistiky v Rusku vrátil se Pypin ještě později, když přibyl nový materiál je osvětlující, a promluvil ještě jednou o prvních slavistech od r. 1835 jakož též o Pogodinovi. Новые данныя о славянскихъ дѣлахъ (В. Евр. 1893, июнь, июль, авг.). Tu třeba připomenouti ještě obšírný jeho životopis předčasně zemřelého slavisty A. A. Kotljarevského, přidaný ke 4. svazku jeho sebraných spisů (Сочинения А. А. Котляревскаго IV., 1895, стр. I—CL).

Spis pak Ant. Budiloviče »Общеславянскій языкъ« přiměl Pypina, že se ještě jednou vrátil k tomu problému: Теорія общеславянскаго языка (В. Евр. 1892, апр., май). Konečně napsal ještě rozpravu Изъ исторіи панславизма В. Евр. 1893, сент., ve které pojednal za prvé o maloruském Cyrillo-Methodějském spolku Kostomarova a jeho přátel, o zajímavém ministerském aktě, sestaveném, když tajný tento »spolek« byl vzruzen; za druhé o uvěznění Iv. Aksakova r. 1849, o názorech smělé od něho písemně projevených, mimo jiné též o slovanské otázce, jakož i o poznámkách, které přičinil k nim car Mikuláš I.; konečně podán rozbor učení Iv. S. Aksakova, promluveno o rozkladě slavjanofílského učení a o zvláštním učení K. Leontjeva, které dovršuje theorie bohóslovecké, jak je sestrojovali první slavjanofilové, končilo naprostým zavrhováním všech ideálů a idejí všeslovanských

Na konci tohoto přehledu slavistických prací Pypinových, jeho prací týkajících se jiných slovanských literatur mimo ruskou, buďtež připomenuty ještě jeho články »Тенденціозная эгнo-графія« B. Евр. 1887 янв., ve kterém posuzována pověstná theorie Duchinského, když r. 1886 vystoupil Baudouin de Courtenay proti oslavám jeho jubilea zvláštní brošurkou, jakožto i hojná ozvěna, která nalézala až do novější doby i v literárních kruzích polských; článek obsahuje dále ještě několik poznámek o literárních poměrech polsko-maloruských, o polském »ukrajino-filství«. Pozoruhodna jest jeho úvaha o Sienkiewiczových historických čili, jak praví, »pohádkovitě historických« románech B. Евр. 1888, Февр. a jeho rozbor Arabažinova spisu o Kazimiru Brodzińském (ib. 1891, окт.). Soud ruského literárního historika o těchto románech proslaveného romanciera polského jest velice přísný. Vytýká jim manýru historických románů Dumasových, staví je do jedné řady jmenovitě s »Třemi mušketýry«. Základem jich jest apotheosa staré aristokratické řeči pospolité, která svědčí o nedostatku reálního názoru historického a o odpovídajícím tomu nedostatku historického realismu v provedení těchto románů. Celá historie jest vyplněna efekty takřka divadelního rázu. Vlastenecký tón románu »Ohněm a mečem« připomíná ruského romanopisce Zagoskina s tím rozdílem, že tento psal před padesáti lety a že s ním smiřuje jeho patrná prostoduchost, čehož však naprosto není u Sienkiewicze; místo toho je očividna suchá podrážděnost a nechť blíže se seznámíme s pravým stavem historickým. Při tomto románě poukázal Pypin na jeho kritiku se strany maloruského historika V. Antonoviče. Mimo to rozebral Pypin ještě »Polopu«.

VI.

Mezi těmito kritickými a publicistickými pracemi pěstoval Pypin stále podle určitého plánu své studie o dějinách ruského písemnictví. Vrátil se k nim, dokončiv spis o dějinách slovanských literatur. Roku 1880 vydal studii drobnou, ale hlubokého významu, vzácný příspěvek k literatuře ruských staroobřadců, rozkolníků: Старообрядческіи синодикъ (Сборн. отд. рус. яз. sv. XXI, č. 1) a potom ještě v novém doplněném vydání r. 1883 ve sbírce Памятники древней письменности (č. 44), vydávané od Společnosti přátel starého písemnictví, s vysoce zajímavým úvodem a výkladem. Jest to literární památka na první pohled a pro laika snad málo cenná. Byla to jakási pamětní kniha všech mužů zasloužilých o církev, jakési martyrologium mučedníků rozkolnických, kteří dobrovolně se upalovali. Pypin chtěl tímto spisem dáti podnět k horlivějšímu studiu rozkolnického písemnictví, písemnictví veliké a to nejryzejší části velkoruského lidu, jistě přes 15 millionů čítající. A takým způsobem byl i tento neveliký

spisek důležitým příspěvkem k hlubšímu poznání ruského lidu. Mezi všestrannou touto prací vědeckou a publicistickou neutuchal v Pypinovi nikdy zájem pro onu odvětví literatury napolo lidové, kterému byl věnován první jeho spis. R 1887 vydal v publikacích připomenuté Společnosti přátel starého písemnictví ruské vzdělání nějaké povídky cizí: *Гисторія о гишпанскомъ шляхтичѣ Долторнѣ*, jako příspěvek k dějinám zlidovělých povídek, a ukázal, že byla předlohou jiné *»Гисторія о россійскомъ матросѣ«*, která byla dlouho pokládána za původní ruskou skladbu. Potom ještě r. 1888 v Moskvě vytiskl bibliografický seznam starých rukopisně šířených románů, pověstí, pohádek, básní atd., zvláště ze XVII. a XVIII. stol. *Для любителей книжной старины. Библиографическій списокъ рукописныхъ романовъ, повѣстей, сказокъ, поэмъ и пр.* (Издание любителей россійской словесности). Tato rukopisná belletrie šířila se od XVII. stol. kolovala v obecnstvu ruském vedle tištěné literatury, tvořila jakýsi zprostředkující stupeň k umělé literatuře XVIII. stol., klesala záhy do širších vrstev lidových a částečně zlidověla. Má tedy pro literární historii nemalou důležitost. V knížce Pypinově byl dán poprvé úhrnný přehled této větve literární práce ruské, která jest rozlišována ve množství rukopisů po veřejných i soukromých knihovnách. Byly tu staré rytířské romány, jako *Magelona*, *Melusina* i náš *Bruncvík*, hojně jiné povídky, jichž předlohy dosud nejsou zjištěny, známé romány XVII. stol. romantické i sentimentální, vedle toho proniká *Telemak*, hojně v 1. pol. XVIII. stol. překládaný, a konečně dokonce mezi těmi rukopisy vyskytují se překlady *»Ztraceného ráje«* *Miltonova*, *Erasma Roterodamského »Chvály bláznovství«* (*Похвала глупости*), dokonce překlady *Aeneidy*, *Iliady* a *Batrachomyomachie*, a to dříve, než vyšly tiskem.

VII.

Od r. 1881 začal Pypin uveřejňovati ve *Věstníku Jevropy* řadu statí, víc a více v jistém systematickém pořádku, o počátcích a vývoji ethnografických studií ruských, tiskl je tam do r. 1888, a potom znovu je zredigovav a místy značně je doplniv vydal monumentální dílo *Исторія русской этнографіи* ve čtyřech silných svazcích 1890—92. V prvních dvou svazcích podány byly všeobecný přehled studií o národě a dějiny národopisu velkoruského, v III. sv. dějiny národopisu maloruského, v IV. sv. dějiny studií o Bělorusech a o Sibiři.

V této době, kdy Pypin spisoval své články o dějinách ruského národopisu, měl v dubnu r. 1885 v čís. ruské zeměpisné společnosti přednášku o *»úkolech ruského národopisu«*. Vyšla tiskem v *Извѣстіяхъ импер. рус. географ. общества* sv. XXI. str.

480 sl., a něco obšírněji ve Вѣст. Евр. 1885, апр., май. O přednášce této budiž nám dovoleno říci několik slov, neboť ukazuje, kam ruská ethnografie do té doby dospěla. Pypin konstatoval tu, že při všem bohatství ruské literatury národopisné jsou ještě nadmíru neúplné zprávy právě o národnosti panující, o plemeni velkoruském, o centrálních jeho sídlech, a vyslovil tu celou řadu desiderat. Rádo se mluví, praví, o mohutnosti vlasti ruské, o millionech ruského národa, zaujímajících nepřehledné kraje, hotových k veliké úloze v budoucnosti, ale tomu všemu příliš málo odpovídají vědecké práce věnované výzkumu tohoto národa. Anthropologický jeho výzkum pokročil ještě příliš málo — anthropologická věda ruská skládá se pouze z otázek. Požaduje, aby na universitách především od zástupců některých disciplin (literární historie, jazykozpytu, právnických věd) byla připravována řada sil, které by uměly potom systematicky sbíratí národopisný materiál, přesně pozorovati život lidový. Žádá, aby se založily zvláštní orgány sloužící sbírání a studiu látky národopisné, zvláštní časopisy; aby se zřizovala musea národopisná po větších městech mimo obě residenční města, dosavadní národopisné sbírky v musejích ústředních aby systematicky se doplňovaly, aby se pořádaly sjezdy národopisné a nové expedice národopisné zvláště do centrálních sídel plemene velkoruského, která jsou poměrně mnohem méně prozkoumána, než pohraniční kraje západní a sídla neruských kmenů. Mnohá tato desiderata jsou splněna: od r. 1889 vycházejí dva zvláštní časopisy ethnografické, ze kterých zvláště moskevské, *Этнограф. обозрѣніе*, velmi zdatně si vede. Jiná desiderata ovšem splněna do skrovné ještě míry; v novější době působením akad. A. A. Šachmatova zorganizován výzkum dialektů, a při tom sbírají se též národopisné materiály, jmenovitě písně, pohádky, přísloví a j. Ke sjezdům ethnografickým dosud nedošlo, ani v rámci archaeologických sjezdů nedobyl si národopis ruský zvláštního vydatnějšího zastoupení.

Obracíme se nyní k »Dějínám ruského národopisu«, spisu asi nejmonumentálnějšímu ze všech prací Pypinových.

Ruská věda národopisná jest, podobně jako tato věda vůbec též na západě, věda mladá; rázu skutečně vědecké disciplíny nabyla v Rusku teprv od 40tých let XIX. stol. Pokusy o hlubší poznání lidu, jeho života duševního a reálného, sahají ovšem do dob starších, zájem pro široké vrstvy obecného lidu projevoval se zajisté již dávno před tím, do XVIII. stol. sahají sbírky písní a pohádek lidových, zapisování jich dalo se dosti samostatně bez přímého vlivu západoevropského; vzrůstající národní uvědomění již v XVIII. stol. věnovalo pozornost životu lidu selského, a s ním postupovaly snahy ne-li po zrušení, tož aspoň po uvolnění, po ulehčení pout nevolnických. Jisté výsledky pro poznání lidového života měly také ony vědecké expedice uspořádané pod vedením akademie věd v prvních letech XVIII. stol. A tak Pypinovy »Dě-

jiny ruského národopisu počínají výličováním prvních počátků studií lidopisných a vlastivědných vůbec. Nezůstávají však tyto »Dějiny« pouze v těsných rámcích speciální vědy, neobmezují se na pouhé vypisování postupu a vývoje těchto studií v určité disciplině vědeckou, na pouhé křčení dějin této vědy, než líčí vzájemné působení tradice lidových, života lidového a jeho hlubšího poznání na vývoj literatury krásné, souvislost vzrůstajícího zájmu pro obecný lid se životem sociálním a politickým, s rostoucím uvědoměním společnosti, intelligence; líčí, jaké zároveň se ujmají různé názory o poměru života lidového k životu společnosti, veřejnosti, národního a státního celku, o poměru kultury lidové ke kultuře zevropštělé společnosti, o potřebách obecného lidu a t. d. Vyrůstá takto tento spis Pypinův v jakousi kulturní historii ruskou, v dějiny národního uvědomění. Kritickým svým stanoviskem k literárním a veřejným poměrům staví se kniha tato po bok ostatních jeho spisů. Probíráje různá stanoviska k »národnosti«, jak nabývala platnosti ve veřejném životě, ve světě oficiálním, v táborech literárních, stanoví opravdový význam »národnosti«, potírá národní šovinism, který se projevoval namnoze v jednostranném posuzování »národnosti« a do jisté míry podával ruku snahám retrográdním a obskurantním. Dotýká se takto kniha hojně vážných otázek, důležitých pro každého inteligenta ruského. Poukazuje mimo jiné opět na velmi těžké postavení, které měla literatura a zvláště vědecká práce v Rusku: nikdy se netěšila plné svobodě, vždy se nalézala pod dohledem a bohužel mívali příliš často tento dohled lidé nevědomí, historie vědy obrací se zhusta v jakousi martyrologii: ruské myslí (srv. sv. I, str. 357 sl.), nebývaly ani možné úplnější sbírky tradice lidových, na př. z Daljovy sbírky přísloví ruských škrtila censura na 8000 čísel, na čtvrtinu celé sbírky. Tím větší byla zásluha literatury, že za takových překážek bureaukratických uměla vypěstovati a uchraňovati nejlepší své ideály (I, 48). A tak jest i tento spis v jistém, v nejlepším toho slova smysle, tendenční, jest článkem v celé řadě vědecké a publicistické činnosti Pypinovy, hlasatelem jeho programu osvícenského, pokrokového a rovněž národního, bojovníkem za volný rozvoj života vědeckého, neobmezovaný úzkoprýsmi předpisy policejními. Kniha tato nebyla určena pouze pro úzký kruh specialistů, kabinetních učenců, než jako všechny spisy Pypinovy měla na zřeteli inteligentní čtenářstvo vůbec. Pypin chtěl tímto svým spísem v kruzích čtenářských co nejrozsáhlejších šířiti vědomosti o historickém vývoji vědy, která jest nad jiné blízká každému vzdělanci.

Kritika vytýkala i tomuto spisu »žurnalism«, tak zvláště A. I. Sobolevskij (Ж. М. Н. Пр. 1891, sv. 273, str. 430 sl.), ale Pypin odpovídá jemu (Б. Евр. 1891, апр.), důvodně ukázal na neblahé následky příliš »učeného« slohu, zvláště literárně historických prací ruských, který zavinuje, že kniha se uzavírá

širším vrstvám, třebaš by pojednávala o předmětu vzbuzujícím obecnější zájem, a takto plní jednostranně svůj úkol. Opětne vytýká mu »журнализм тона и суждений«, jednostrannost a stranníckost, přílišné vychvalování jedněch a snižování druhých, nerovnoměrnost a j., zvláště od V. I. Lamanského (Живая Страна I, seš. 2, str. 218 sl.). Než i přísní tito kritikové, stojící na jiném zásadním stanovisku, uznávali a vyznávali, třebaš poukazovali na některé mezery, že nikdo tak dokonale neovládl celou tu látku jako Pypin. A jeho umění určovati a charakterisovati spisovatele a jich díla, vybírat z nich nejdůležitější místa jest začasté takové, že by dělalo čest kterémukoliv z učenců ruských, připomněl A. I. Sobolevskij.

Užší rámce národopisu překračuje Pypin nejčastěji v I. a II. sv., ve kterých podává přehled studií »národnosti« a líčí vývoj národopisu velkoruského. Za to drží se přesněji předmětu samého v ostatních dvou svazcích, ač se zvláště v III. sv. dotýká všeobecných otázek, na př. maloruských snah po zvláštním literárním a kulturním životě a jich poměru k literatuře a kultuře »všeho« ruského národa (str. 327 sl.), o kterýchžto otázkách Pypin psal již předtím. Zaujímá v této věci jakési střední stanovisko. Uznává, že ruští Haličané jsou povinni vzdělávati svůj rodný jazyk, ale dodává, že by měli také pěstovati úzký svazek se všeruskou, obecně ruskou literaturou. »Obecně ruská« jednota mohla by býti silnou oporou místnímu ruskému životu, mohla by jí poskytovat podporu veliké duševní a mravní síly, které přese všechny obtíže a bědy svého vývoje nabyla ruská literatura a věda v nové době; sousední, de facto lehko srozumitelná, bohatá literatura může poskytovat hotový rozsáhlý obsah, kterýž silami pouze jediné místní národnosti vypracovati nelze; a věčná závislost ve vyšších otázkách na literatuře cizojazyčné (na př. německé) nemohla by leč jeviti se ve vnitřním úpadku národa. Pypin opírá se tomu, aby maloruská literatura se srovnávala s dánskou neb hollandskou. Poměry jich jsou velice rozdílné. Co nejvážnějším faktorem literárního vývoje jazyka jest jeho význam státní... »Ruský jazyk, pravda, není ještě světový, ale každým způsobem jest to nejobsáhlejší a obsahem nejbohatší literatura slovanská, a rozšiřují-li se v nejnovější době poetická díla její a přispívá-li ruská věda již samostatně k vědě evropské, to myslím, mohly by s prospěchem posloužiti těž Haličanům: pro ně bylo by přirozenější přimknouti se k tomuto spřízněnému hnutí, než míti potřebu ve »světové literatuře« cizího jazyka, kteráž ohromné většině bude přece nedostupná a spolu bude míti tísnivý vliv na slabou národnost«¹⁾ (str. 327 sl., 335). Tím dotkli jsme se dů-

¹⁾ Tytéž myšlenky byly podrobněji rozebrány v kritice Ohonovského »Dějiny ruské literatury« Вѣстн. Евр. 1890, сент., v něm. překladě Arch v f. slav. Phil. XIII, str. 434 sl., též ve zvl. tisku ve Lvově. А. Пыпинъ О »Исторіи литературы русскою« д-ра О. М. Огоновскаго.

ležité jedné části spisovatelské činnosti Pypinovy, kterouž šíře probírat nemůžeme na tomto místě, ač by tuším nebyla nezajímavá pro nás právě pro posouzení našich poměrů česko-slovenských. Oč jest český národ a jeho literatura slabší než ruský národ a jeho literatura, o tolik jsou též Slovinci i se svými snahami literárními slabší než Malorusové.

V úvodní kapitole dílá svého dovozují Pypin these své často hájené o nutnosti přijetí evropské vzdělanosti pro ruský národ, a že právě evropská vzdělanost vedla k důkladnému studiu země i národa. O vzdělání národa, o mravní a materiální jeho osvobození zasazovala se právě společnost XVIII. stol., proniklá evropskou vzdělaností. V úvodě určen dále úkol, jaký má historie národopisu: látkou jeho jsou názory lidu a život jeho; přehled historie jeho jest zároveň přehledem pokroků, jaké učinilo vědomí národní. Ve všeobecném přehledu studií ethnografických od prvních zásvitů kritiky státního a národního života v XVII. stol. až do učení slavjanofilského, mysticko-konservativního, a učení západnického, reálně progressivního, kterýžto přehled podán v 1. kap., vyloženo jest zásadní stanovisko Pypinovo: má-li se státi »národ« rozhodujícím principem, musí býti vysvobozen z temnoty jej obklopující, a to zmůže pouze svoboda a osvěta, nikoliv mystika a návrat »domů«. Po této první kapitole, která tvoří vlastně také ještě úvod, počínají vlastní »Dějiny ruského národopisu«. V těchto vyliceno nejdříve, jak se utvořila propast mezi »společností« a »národem«, t. j. vlastně lidem, a ukazuje se, že hlavní příčiny toho leží v sociálních poměrech, v nevolnictví (»крѣпостничество«), jež se utvářelo již před dobou Petrovou, ve feudální Rusi moskevské. V šlechtě XVIII. stol. byly živы ještě starodávné tradice; šlechta sdílela s obecným lidem tytéž pověry, zvyky, obyčeje, názory, libovala si v poesii lidové: na jejích dvorcích hlavně tvořily se písně, kteréž pak se šířily mezi obecný lid, a dnes jsou zapisovány jako »ryzí výtvořy ducha lidového«, co nejnovější studie lidové poesie stále jasněji dokazují¹⁾.

Z této šlechty vyšel záhy proud, který se obracel proti pseudoklassicismu, zjednával lidovým tradicím platnost v litera-

Изданіе редакціи »Черв. Русь«. 1890, стр. 47. Odpověď spisovatelova: Моєму критикови. Відповідь А. Пипінові на его статью »Особая історія руської літератури«. Написавъ Др. Омелянъ Ороновскій. У Львовѣ. 1890, стр. 47. — Následkem této kritiky rozešel se také Pypin s ukrajinofilskými kruhy v Rusku, nikterak také nechápal podle svědectví M. Hruševského tak široce »národní ideu ukrajinskou«, neschvaloval zvláště onen široký program, jak byl v novější době načrtnut oněmi kruhy, které našly své středisko ve Lvovské Vědecké společnosti jména Ševčenkova. Srv. nekrolog Pypinův z péra M. Hruševského Записки наук. товар. ім. Шевченка, т. 62, Misc. стр. 4 sl.

¹⁾ Srv. В. Чернышевъ, О нѣкоторыхъ говорахъ Тверскаго, Клинскаго и Московскаго уѣздовъ, стр. 122 sl. »Гдѣ сложена народная пѣсня« (Сборникъ отд. русск. яз. и слов. Имп. Акад. наукъ т. LXXV.).

tuře, a na sklonku třetí čtvrti XVIII. století písně, pohádky i pověry »lidové« pronikly do tisku. Záhy počínají studia vlastivědná, za Petra Vel. podniknuty vědecké expedice po Rusku a Sibiři až do Kamčatky, jež vedli zprvu učenci cizí, hlavně němečtí, ale záhy vystřídaly je domácí síly, které vzešly namnoze z obecného lidu. V cestopisech těchto prvních ruských učenců, Lepechina, Ozereckovského, Inochodcova uložena namnoze cenná pozorování národopisná. Vedle těchto učenců z lůna akademie věd vyslaných přispívají i samoukové ku pronikavějšímu poznání rodného kraje. Do téže doby sahají počátky ruské historiografie, zprvu činnost Němce G. Fr. Millera, záhy již domácích sil; nejspohnějšího z nich, Boltina, uvádí Pypin na důkaz, že přijmouti západoevropskou vědu nikterak neznamenal podlehnouti cizotě, vzdáti se národního rázu, než jak naopak jí buzena práce kritická, vedoucí k uvědomění osobitosti národní. Právě tento Boltin, dovolávaje se autorit západních, bojoval proti převaze vlivů cizinských, toužil po tom, aby se mohla v Rusku samostatně, vlastními svými silami šířiti osvěta, a byl zároveň jedním z průkopníků idejí o osvobození lidu selského, následuje myslitele hlavně francouzské, Rousseaua, dovozoval, že napřed třeba učiniti svobodnými duše otroků, potom teprve jich těla. S tímto uplatňováním národního rázu začal se zároveň uplatňovati živý ruský jazyk v písemnictví a zapuzovati znenáhla církevně slovanské živly ze spisovného jazyka. V 5. kap. líčí Pypin práce o jazyku, péči o slovníky a první pokusy bibliografické a literárně historické. Tak jest tu podán úplný přehled vši historicko-filologické práce ruské v XVIII. stol. Záslouhou té doby bylo zvláště, že pochopila nutnost studií ethnografických. Nedosáhlo se ovšem valných výsledků, s dnešního našeho hlediska vědeckého, ale na tehdejší poměry byly to úspěchy velmi značné, a do jisté míry tehdejší ruští ethnografové předstihli západoevropské, tak zvláště v zájmu pro čistou poesii lidovou, jak výslovně připomíná Pypin (I, 204). Od 6. kap. (str. 203 sl.) počínaje líčí se vývoj vědecké práce za doby Alexandra I. Kritikuje se především působení Karamzinovo; jmenovitě vytčeno, že se neuměl probrati ke správnému pochopení poměrů selských, neuměl zaujmouti náležitého stanoviska k nevolnictví, a značně ustoupil staršímu Radiščevu, který ve svém proslaveném »cestopise« podal rázovité obrázky z hlubin života lidu selského. Pypin kritikuje dále význam romantismu, který přibližoval básníky k lidu: Žukovskij skládá pod vlivem německých romantiků ruské ballady, do veršů vkládá pohádky ruské, stará se konečně o sbírání písní a tradic lidových. V té době začíná vzrůstat úspěšná práce archaologická, organisuje se studium starého písemnictví — kroužek hr. Rumjancova, Kaľajdovič; tento vydal mimo jiné starou sbírku epických písní ruských Kirše Danilova r. 1818, předeslav mu pojednání o ruské epice, první toho druhu. Budí se zájem pro jiné národy slovanské, navazují se s nimi styky literární, Vostokov

klade znamenitým svým spisem o staroslov. jazyce úhelný kámen srovnávací grammatice slovanské. Po vylíčení této historicko-filologické práce rozbírá se podrobně činnost předních ethnografů v I. polovici XIX. stol. Nadeždin, o němž pojednáno v 7. kap., teprve v pozdější části svého života věnoval se ethnografickým studiím, a jako člen ruské zeměpisné společnosti, založené r. 1846, stal se předním organisátorem sběratelské činnosti ethnografické, sestaviv první program ethnografický. Jako literární kritik, předchůdce Bělinského, bojoval pro rozvoj opravdu ruské literatury národní proti romantismu a vlivu byronskému. Sledoval novější literární hnutí západních a jižních Slovanův a domníval se, že ruský jazyk možno obohacovati studiem slovanských jazyků. Dále probírána sběratelská činnost Sacharova, přísně odsuzována jeho činnost vydavatelská, neboť Sacharov dovoľoval si nejenom opravovati texty písní, než dokonce vymýšleti a padělati pohádky. Výše cení se práce Snegireva o příslovích, svátcích, obrádech národních a o prstonárodních obrázcích; zvláště pak činnost Daljova, korunovaná monumentálním slovníkem živého jazyka velkoruského a velkolepou sbírkou přísloví a pořekadel ruských. Připomenut konečně ještě Vadim Passek, který valnou pozornost věnoval národopisu jakož i archaeologii ve svých proslulých »Poznámkách z cest«, mnoho přemýšlel o Slovanství i Rusku a vyslovil myšlenky, které nedlouho potom byly od slavjanofilů zpracovány v celý systém. V obou dalších kap. I. sv. opouští Pypin národopisné studium, obírá se přehledem prací, které vyšly na poč. 40. let z kroužku idealisátorů staroruských dějin, vášnivých odpůrců západní Evropy a reformní činnosti Petrovy: líčí zároveň útisk vši literární práce se strany úřední, který ochromoval, ba i znemožňoval pouhé vydávání národopisného materiálu. Charakterisuje význam některých historiků toho směru, zvláště Saveljeva-Rostovceva a Moroškina, kritikuje slovanské fantasmie posledního, dává Pypin výraz svému známému nazírání na poměr západní Evropy k Slovanům: »Západ přitahoval a přitahuje Slovany různým způsobem — ne pouze násilím, na které může odpovídati násilím, než i mohutným vlivem skutečného vzdělání, nebývalým vývojem věd a osvěty, — a tento vliv by mohlo Rusko přemoci pouze tím, že by činně vstoupilo na tutéž cestu, volným a širokým vývojem sil národně společenských, — toho však právě dosud není« (str. 372). V poslední (11.) kap. líčen vliv národního živlu a života ruského na vývoj literární, na Puškina, Lermontova, Gogolja. Ale ti nedotýkali se reálních poměrů, ve kterých žil a strídal ruský lid, anebo chovali se k nim chladně; taktéž Dalj ve svých povídkách z lidového života ruského. Tyto struny o nevolnictví a o vzdělávání lidu naladil teprve Turgeněv.

V II. sv. líčen nejdříve převrat, který nastal ve studiích historicko-filologických a zvláště národopisných v letech 40tých hlavně působením německých universit a jich předáků, Jakuba

Grimma, Niebuhra, Savignyho na učený dorost ruský, posílaný na západ. Nejdříve (v kap. 1.) líčí se činnost historiků tou dobou vystupujících, Solovjeva, Kavelina, Kalačova, Zabělina. Do téže doby spadala kritická a publicistická činnost Bělinského, Hercena, Granovského a j., která upravovala půdu velké sociální reformy, zrušení nevolnictví. V 50. letech po nastoupení Alexandra II. na cářský stolec počala velká doba vnitřních reforem, život literární začal se bujně rozvíjeti, nastala také usilovná činnost vědecká, nemalou měrou právě v studiích ethnografických. Filologickou práci v širším smyslu slova toho vznítit v akademii věd Srezněvskij a mimo jiné vzpružil zájem pro tradice lidové; neméně čilý ruch zavládl v zeměpisné společnosti ruské v Petrohradě a ve společnosti pro dějiny a starožitnosti při universitě moskevské. Zhovu, a to se strany oficiální, pořádány vědecké výpravy do různých krajů ruských a pověřovány přední literární síly, jako Ostrovskij, Pisemskij a j. Vědomosti o tradicích ruského lidu netušenou měrou byly v těch letech rozmnoženy; od Pavla Rybnikova objeveno ruské epos v severních krajích těšící se ještě úplné síle životní, tak že vzbudilo až pochybnosti v strážlivých učených kruzích akademických. Vystoupili jiní ještě horliví sběratelé tradic lidových, Pavel Iv. Jakuškin, P. V. Šejn; hluboká svoje studia života lidu ruského počínal v těch dobách Sergěj V. Maksimov. V týchž 50. letech zahájeno vědecké studium tradic lidových, a tyto počátky jsou těsně spojeny se jménem Th. Buslajeva, který svou rozsáhlou činností vědeckou v jazykozpytě, v literární historii, ve folkloru jakož i studiu umění nabyt význačného titulu ruského Grimma. Ethnografickým pracím tohoto muže věnována jest 3. kap. V následující 4. kap. oceněna práce jiného vynikajícího pěstitele těchto studií, A. N. Athanasjeva.

V 5. kap. líčena činnost mladších a při tom oceňováno ještě oživené studium staré literatury ruské, zvláště Tichonravova (skromně uvedl tu Pypin vlastní své práce petitem), dále Kotljarevského, Potebnje a konečně Stasova, který hleděl vysvětlovati ruské epos pomocí asijského, o čemž podrobněji promluveno později v 8. kap., str. 246 sl. Od této úže s národopisem související práce obrací se Pypin v 6. kap. k historiografii a vylíčuje její vývoj v těchto letech, ovšem pokud souvisel s národopisem, se studiemi »národnosti«, národního rázu ruského. Ve výkladech o původu a počátcích ruského národa, o významu a rázu moskevského cářství, o reformační činnosti Petrově a jejich důsledcích střetli se silně zástupcové obou protichůdných táborů literárních. Odtud přešel Pypin k rozboru učení slavjanofilského a k hlavním jeho zástupcům. Neprobral však systematicky toto učení, nevyličil jeho genesi, nepodal ani rozbor činnosti předních jeho repraesentantů, jako Ivana Kirějevského, Chomjakova, Samarina, než pojednal pouze o Konstantinu Aksakovu (v 7. kap.). Po tomto exkursu vrací se Pypin k vlastnímu předmětu v kap. 8., probírá

v ní novější sbírky písní lidových, Kirějevského, Hilferdinga, Barsova, rozbírá studia o epické poesii zvláště, jako L. Majkova, O. Millera, Bezsonova a Stasova; v další pak 9. kap. rozebrány poslední práce ke sklonku XIX. stol. Alexandra Veselovského, V. Jagiče a stručně připomenuty práce jiných mladších učenců. V 10. kap. podán všeobecný přehled vlastivědné práce ruské za posledních desíletí a radostně konstatován skvělý její rozvoj a pokrok. Ethnografické studie tak široce se rozmohly, že žádná evropská literatura, snad mimo německou, nemůže poskytovatí takového množství sebraného materiálu (str. 325); tu stručně registrovány také práce o zvycích a obyčejích, o právních názorech lidových, o sociálním životě lidu, jeho poměrech hospodářských atd., kteréžto literaturě Pypin věnoval příliš malou pozornost. Poslední kapitola II. sv. zapadá opět více do literární historie a do literární kritiky. Vypisuje se v ní, jak v dílech literátů vystupujících od počátků 50. let si zjednával větší a větší platnost reální život širších vrstev ruského národa, jednak stavu kupeckého, jednak lidu selského. Líčil, jak se také v kritice (zvláště u Dobroljubova) cenilo nejvýše pravdivé a svěží líčení života lidového, jak realism se stupňoval až v naturalism: jediným účelem stala se bezohledná pravda. Z toho směru vyrostla pak dále škola, která začala v prostém lidu shledávati ideál, tendenčně klásti proti sobě inteligenci proti massám lidu selského, proti vyšším, »pokaženým«¹⁾ třídám svěrázným, »mravně nepokažené«²⁾ vrstvy lidové, a kázati splnutí s massami prostého lidu. Kritikou toho směru, t. ř. »narodničestva«³⁾ a předních jeho zástupců Melnikova, Lěskova, Glěba Uspenského, Zlatovratského v poslední 12. kap. uzavírá se II. sv. a končí dějiny ethnografie velkoruské. Se svého liberálně doktrinářského a osvícenského stanoviska odsuzuje Pypin přísně tento směr, neboť ukazujíc domnělé vady civilisace, dokazujíc rozvratný prý vliv její, stává se tato literární škola volky nevolky pomocnicí reakce. A tak vyznívá aspoň tato část spisu Pypinova silně publicisticky, nabývá sama určité tendenčnosti.

Mnohem přesněji drží se Pypin užšího pojetí ethnografie ve sv. III., klíciím vývoj ethnografie maloruské⁴⁾ a ve sv. IV., ve kterém jsou vypsány dějiny národopisného výzkumu Bělorusův a konečně Sibíře. Řídčeji zasahuje se mimo tento rámec, u některých vynikajících učenců podány leda úplnější náčrtky jich činnosti, tak na př. u Kostomarova, Kuliše a j.; zvláště obsírněji vypisuje se historiografická práce prvého, charakterisují se

¹⁾ Články o tomto předmětu vytisknuty napřed ve Вѣст. Евр. выслы polemickou odpověď Jak. Holovackého Замѣтки и дополненія къ статьямъ г. Пыпина . . . Русскій Вѣстникъ 1886 ноябрь (potom Вильна 1888, str. 87), ve které jest několik ne bezvýznamných zpráv o polských sběratelích a vydavatelích mrus. písní a vůbec o literárních poměrech haličských Malorusů, jmenovitě vůči Polákům. Srv. odpověď Pypinovu ve Вѣст. Евр. 1887, янв., str. 440 sl.

všeslovanské tužby jeho, které měly na vytváření jeho životních osudů tak závažný vliv. Rozbíraje vývoj národopisného výzkumu obou západních větví ruských, dotýkal se Pypin častěji práce, kterou na tomto poli konali zvláště Poláci, a obíral se tu pak hlouběji poměry Poláků k Malorusům a Bělorusům, jakož také poměry těchto k Velkorusům, k oficiálnímu Rusku a ke snahám všeruským. Tu všude Pypin dává ovšem na jevo své humánní a liberální smýšlení a své názory, že v »úspěchu místního života v různých krajích Ruska se zakládá záruka zdravého, mocného rozvoje veřejného života, národnosti jakož i státu« (III, 173), vystupuje takto proti násilnějším snahám centralistickým. Dotkl se také poměrů Ruska k Polsku a poukázal na to, jak škodlivě působí rusko-polský spor na mezislovanské poměry vůbec, srv. IV, str. 135. V závěrečném slově (IV, 453—457) připomenuta jest stručně řada desiderat, o kterých Pypin obšírněji pojednal v stati, o níž jsme se nahoře již zmínili. Tu ne bez jistého oprávněného sebevědomí, dvojnásobně vzácného u tak strážlivého a kritického učenice, konstatuje Pypin do jisté míry samostatnost ruské práce vědecké a literární: jak poetický realism tvoří značnou měrou samostatný výsledek a zásluhu ruské literatury, tak zájem na studiu lidu, který téměř nerozlučně se spojil s účastenstvím na těžkém materiálním postavení širých vrstev lidových, zvláště nevolnických, rozvíjela se samostatně a přirozeně, zvláště od konce XVIII. stol., při prvních úspěších osvěty. Ukazuje se na těsnou souvislost studií národopisných zvláště s historií, neméně s vývojem literatury krásné, a vůbec na jich velký význam sociálně politický. Tím způsobem se znenáhla odstraňovala ona propast, která kdysi dělila »společnost« od »lidu«, a stále více staví se reální vědomosti a možnost zdravého idealismu na místo theoretické libovůle. V pracích ethnografických jeví se obzvláště veliký morální význam, který vždycky na konec připadá vědě. Velké své dílo pak uzavírá Pypin vyznáním víry, že »s dalšími úspěchy lidovědy bude vzrůstatí mravně společenské a národní uvědomění«.

Zároveň sestavil Pypin, jako zvláštní doplněk pro specialisty, Systematický přehled ruské vědecké literatury národopisné. Doufáme, že po smrti jeho ujme se tohoto díla ruská akademie věd a opatří takto ethnografům velice potřebnou, ba nezbytnou knihu pomocnou.

Kritika činila velkému tomu dílu různé výtky závažnější, v celku i v jednotlivostech. Poukazováno na to, že téměř výhradně rozebrány práce týkající se tradic lidových, jedné pouze části národopisu, a to té, která byla nejbližší literárnímu historikovi. Práce, týkající se otázek historicko-geografických a anthropo-geografických jakož dále zvyků a obyčejů lidových, velice značnou měrou ustupují do pozadí. O studiu reální ethnografie obydlí, krojů atd. se hrubě ani nečiní zmínka. Proti tomu možno

zajisté důvodně namítnouti, že tomuto odvětví národopisu byla do té doby, do 80. let XIX. stol. věnována ještě velice malá pozornost, a hlavní zájem absorboval duševní život lidový, jeho tradice, v tomto odvětví činěny největší objevy, odkryt neočekávaně hojný materiál a tento materiál vzbuzoval hlavně zájem učenců. Nepopíratelná jest zajisté nesouměrnost ve zpracování ohromné literatury národopisné; někdy věnována přílišná pozornost vůbec vývoji věd historicko-filologických, líčena činnost učenců, historiků a j., kteří s národopisem v užším slova toho smyslu neměli co činiti; široce rozbírána souvislost mezi literaturou krásnou a postupem studií lidovědných, líčen hlubší, sociální jich význam. Přísný odborník, specialista-professor zajisté by nikdy tím způsobem nebyl napsal dějiny své vědy. Než právě v tomto širokém pojmání národopisu, lidovědy, v líčení její souvislosti s celou oblastí historicko-filologických věd, — «исторія возможна только въ союзѣ съ этнографіей» napsal Pypin, II, str. 168 — jejích reflexů na vývoj literatury vůbec, v oceňování sociálně politického významu této vědy, ve vytýkání její souvislosti s postupujícími národním a sociálním uvědoměním leží veliká cena, skutečný význam díla Pypinova.

Se zvláštní pozorností sledoval později Pypin ještě studium tradic lidových, zvláště ruského eposu, obšírně jednal na stranách Вѣст. Евр. o pokusech Vsevoloda Millera ukazovati iranské prameny epických písní ruských (В. Евр. 1892, июнь), zvláštní zájem projevoval dalším studiím Alexandra Veselovského (ib. августъ).

VIII.

V těch letech, ve kterých tiskl své příspěvky k dějinám ruské lidovědy a vlastivědy ve В. Евр., a v letech, když tyto své jednotlivé články sebral a zpracoval ve velký svůj spis »Дѣйны рускаго народопису«, t. j. po celé desetiletí od počátků let 80tých do počátků let 90tých, psal a tiskl Pypin ještě řadu jiných článků literárně historických, kritických a publicistických. O některých jeho příspěvcích k dějinám slovanské filologie, o jeho člancích o slovanské otázce a pojednáních literárně historických z té doby zmínili jsme se již nahoře na konci oddílu V. a v oddíle VI. Budiž nám dovoleno aspoň stručně ještě připomenouti hlavní a důležitější jeho stati literárně historické od polovice 80tých let. Menší měrou věnoval svou pozornost starším dobám ruského písemnictví. Stále ji poutal mohutný zjev Petra Velikého a velká řada otázek spoutaných s reformátorskou činností Petrovou: sem hledí článek Новый вопросъ о Петрѣ Великомъ (В. Евр. 1886, май), vyvolaný knihou V. Golceva o Zákonodárství a mravech v Rusku XVIII. stol. a knihou Kostomarova o Petru V.; dále До-Петровское преданіе въ XVIII-мъ вѣкѣ (ib. 1886, июнь, июль), o ро-

měrech protestantských a katolických cizinců v cárství moskevském před Petrem V. (B. Евр. 1888 янв.), ještě později napsal *Петръ Великій въ народномъ преданіи* (ib. 1897, авг.), *Путешествія за границу временъ Петра Великаго* (ib. сент., окт.) a referoval o knize Waliszewského o Petru Vel. (ib. дек.). Bylo to ovšem dále XVIII. stol., jež stále zajímalo našeho literárního historika. Když L. Majkov vydal r. 1886 »Cestopis po ruském severu« P. Iv. Čeliščeva z r. 1791, někdejšího školního druha Radiščeva, ocenil Pypin tohoto nově zjeveného spisovatele XVIII. stol. v delším článku (B. Евр. 1886, окт.). Delší pojednání věnoval proslulému spisu Bilbasova o Kateřině II. (B. Евр. 1890, июль), později r. 1896 ještě nově vydaným historicko-politickým spisům a tendenčně zbarvenému fantastickému »cestopisu« kn. Ščerbatova, idealisátora starých dob moskevských a odpůrce reform Petrových (B. Евр. 1896, ноябрь). Nejvíce ovšem učinil předmětem svých studií a úvah kulturní a literární dějiny doby nové, XIX. století: ocenil nověji vydané memoiry o době Alexandra I. (B. Евр. 1887, дек.), promluvil o Gribojedovu (ib. 1890, янв.), o Batjuškovu (ib. 1887, сент.), o Puškinovi (ib. 1887, янв. o vydání spisů Puškinových pod redakcí Merozova; окт., ноябрь »Новыя объясненія Пушкина«, zvláště o sociálně politických názorech básníkůvých a j.), o Lermontovu (ib. 1891, сент.), o Poležajevu (ib. 1889, мартъ), o literárních kroužcích v letech čyřicátých podle vzpomínek Fetových (ib. 1891, апр.), později ještě podle životopisu Pogodiňova (ib. 1897, апр.), o Valeřianu Majkovu (ib. 1892, февр.), o P. V. Annenkovu (ib. 1892, мартъ), o době předcházející reformy Alexandra II. podle pamětí Iv. Aksakova (ib. 1893, май), o kritiku Šelgunovu (ib. 1891, май), o Saltykovu (ib. 1889, июнь, окт., ноябрь, дек.). Další úvahu věnovány význačnějším zjevům v literární historii ruské, dějinám nejnovější ruské literatury od Skabičevského (ib. 1891, июль), téhož dějinám ruské censury (ib. 1892, ноябрь); proslulému spisu vic. de Vogüé o ruském románě (ib. 1886, сент.): ruský kritik vytkl franc. essayistovi, že poznal příliš málo skutečný vývoj ruské literatury, tak že rozkvět její v novém románě od Gogolja až do Tolstého a rozvoj literatury vůbec vykládá zcela chybně, zbytečně poukazuje na čistý arijský ráz ruského národa, na domněle bližší jeho souvislost s buddhistickými Arijci-Indy, zbytečně utíká se k přes příliš vzdáleným, nadmíru pochlebným, málem směšným výkladům. Ale jinak s velkým uznáním přijímá ocenění ruských předních romancierů se strany de Vogüé a kvituje ne bez oprávněného a hrdého sebevědomí úspěchy, jichž se dodělala novější ruská literatura v západní Evropě: »tyto úspěchy potvrzují pouze naše dávné mínění o jejím významu, a proto jsou zajímavé pro nás«. Mimo to promluvil Pypin ještě o druhém vydání spisu Alexeje Veselovského O vlivu západoevropském na ruskou literaturu (ib. 1896, окт.), kterýžto spis

právě nejdříve se tiskl ve Вѣст. Европы r. 1881—82. Velice pozorně sledoval Pypin literární školu t. ř. »narodniki«, promluvil o Levitovu (Вѣст. Евр. 1884, августъ), hájil tu myšlenku, že tato škola nevynalezla snad nějakých nových idejí, než pokračovala pouze energičtěji ve směru, který zahájily předchozí generace literární 40tých a 50tých let, při čemž mohli se stoupenci nové školy těšiti z větší svobody tiskové, mohli otevřeněji a směleji pojednávatí o sociálních otázkách, jichž dotýkati se za doby panování Mikuláše I. sotva se dovolovalo. Ovšem také tito noví literáti, kteří vzešli z nižších vrstev národních, tito t. ř. »raznočinci«, vynikali hlubší znalostí lidu ruského, jeho potřeb, tužeb a žalů nad své předchůdce z kruhů šlechtických a aristokratických. Zvláště pak Levitov nikterak nebyl spisovatelem pozdějšího »narodnického« slohu a směru, neshledával v lidu onoho idolu, nespatořoval v jeho životě oněch ideálů, jako pozdější sloupové této školy. Tytéž kritické názory projevil Pypin v článku »Народность а народничество«, vyvolaném knihou A. Skabičevského o »narodnicích« (В. Евр. 1888 февр.). Potom promluvil ještě zvláště o Zlatovratském (ib. 1891, февр.), o Glěbu Uspenském (ib. 1891 мартъ), o Karoninovi (ib. 1893, апр.), a rozebral znovu theorii této školy »narodničestva« (ib. 1892, окт., 1893, февр.).

Nesmíme konečně zamlčeti jeho charakteristiku ruských, t. j. velkoruských spisů Ševčenkových, které byly teprve r. 1888 vydány tiskem — spatořoval v nich zajímavé doplnění a objasnění jeho poesie maloruské — (В. Евр. 1888, мартъ), jakožto i jeho články »Zvláštní ruský jazyk«, t. j. o spisovném jazyce, který vytvářela t. ř. staroruská škola v Haliči (В. Евр., 1888, ноябрь), ve kterém rozebrány povídky Vlad. Chyljaka.

Mimo to psal Pypin ještě různé publicistické úvahy obyčejně pod různými šiframi, jimiž označoval také hojně své příspěvky do kritického oddílu Вѣст. Европы. O těchto nemůžeme se ovšem zde šířiti, nechťce, ba ani nemohouce zde psáti úplný životopis A. N. Pypina, poněvadž se nám k tomu nedostává všech potřebných pomůcek. Ostatně i v těchto publicistických článcích (na př. Вопросъ о народномъ искусствѣ В. Евр. 1882, февр., мартъ, май) vysloveny tytéž myšlenky i názory, kterých hájil Pypin ve svých spisech vědeckých, stejně rozhodně vystupoval proti theorii o »odtržení« vzdělaných tříd od lidu, jakožto domnělém zrazení národních principů a j.

(Dokončení.)

Daktylský rytmus v básních Bezručových.

Podává Karel Wenig.

V nejnovější době stal se v mladé literatuře české zajímavý pokus užívat v básních rytmu daktylského. Byl to pseudonymní básník Bezruč, který ve sbírce svých básní¹⁾ vedle obvyklých trochejů a iambů užil hojnější měrou i daktylů. Krok jeho vzbudil pozornost v kruzích nejmodernějších, které unaveny rytmickou jednotvárností dosavadního veršování hledají patrně osvěžení v tvarech méně obvyklých. Můžeme tak souditi z rozmluvy, kterou měl E. Chalupný s básníkem Březinou (viz Přehled I, 678). Tento vyslovil prý se s nadšením o Bezručovi, o obsahu i formě jeho tvorby. Poukazoval prý na užití daktylu v jeho verších a rozhovořil se o významu toho rytmu v protivě k iambu. Poněvadž za příkladem Bezručovým půjdou snad i jiní mladí, nebude nezajímavé sledovati, jak si počínal při kompozici daktylské tento neznámý básník.

Jest známo, že v antické poesii stopa daktylská může býti nahrazena spondejskou (— —). Čeština však spondejů nemá, proto musí připustiti za ně trocheje (— ∪), má-li se na př. napodobiti přízvukně antický hexamet. Bezruč neskládá sice hexametry, přece však nahrazuje daktyl trochejem, zvláště často na konci verše. Uprostřed verše jsou trocheje velmi řídké (viz na př. v b. 24 verš: v písek jsem kles, noc vpila se v oči). Básně Bezručovy udržují tedy všude čistý ráz daktylský.

Jednotlivé stopy daktylské tvoří Bezruč celkem dle obvyklých pravidel.²⁾ Nejčastěji vytvořen je daktyl slovem trojslabičným s následující slabikou přízvuknou (na př. z dýmečky obláčky vypouští), nebo slovem dvojslabičným a jednoslabičným, za nimž následuje slabika přízvukná (na př. sivý a tichý jak starý stryk). Tyto dva způsoby jsou nejčastější, takže ostatní případy, které dále uvedeny budou, tvoří oproti nim nepatrnou menšinu. Vyskytují se ještě tyto případy:

Někdy vytvořen je daktyl ze tří slov jednoslabičných, z nichž první má hlavní přízvuk a po posledním stojí slabika přízvukná. Na př.: Můj stryk byl ptáčníkem vášnivým.

Vyskytují se také případy, že daktyl je vytvořen slovem jednoslabičným s následujícím dvojslabičným, za kteroužto sku-

¹⁾ Vydány byly v knihovničce »Času« čis. 35, pod názvem: Slezské číslo (1903). Abych si usnadnil citování, označuji jednotlivé básně čísly dle pořadí, v jakém za sebou následují, počínaje básní: Červený květ (značka: b. 1) až po báseň: Čtenáři veršů (b. 31).

²⁾ Poučení o tom poskytují: O. V(aňorný): Návrh pravidel českého hexametru přízvukného. (Naše Doba III, 1896, 501 n.) J. Král: O přízvukném napodobení starověkých rozměrů časoměrných. (Listy fil. XXV, 1898, 1 n.)

pinou stojí pak přízvucná. Že slovo jednoslabičné může míti v podobném postavení dosti značný přízvuk, potvrzuje Král (str. 32). U Bezruče je přízvuk ten tak silný, že zatlačuje přízvuk následujícího slova dvojslabičného. Tak měří básník v strofické básni 8 slova: dříme tam, ne v duši mojí, jak následuje: — 00 — 00 — 0, což dochází potvrzení ve všech souhlasných verších ostatních strof. V básni 20 mívá verš druhý všech strof tvar — 00 — 00 — 0, a ve strofě šesté jsou na tom místě slova: sivý jak myš, ticho hledí, která se také tak musí měřiti, zvláště když verš rýmuje se s veršem: krotký drozd na stole sedí. — Můžeme připustiti pro uvedenou skupinu míru daktylskou v případě, že jednoslabičné slovo má silný přízvuk větný. Není-li podmínka ta dodržena (jako v uvedeném verši z b. 20), musí se verš takový považovat za chybný. Nedoporučuje se též klásti dvě, ano i tři takové skupiny za sebou. Tak na př. v b. 8 slova: měl z čeho, ten barvíř z Frydku, měří Bezruč — 00 — 00 — 0 (jako v ostatních strofách) a rýmuje verš ten s veršem: bohatce jakých pořádku. Nebo v básni 15 slova: Co pleteš, co třeštíš? — Tvůj synek jsem — rýmuje B. s veršem: Sepjalo ručky: Svě děcko si vem, a naznačuje tak míru: — 00 — 00 — 00 —.

Jiné volnosti dopouští se básník při předložkách jednoslabičných. Tyto splývají, jak známo, se svým pádem v jedno slovo a přejímají jeho přízvuk.

Toto pravidlo zachovává však B. jen z části, a vyskytují se u něho případy, před nimiž Král (str. 30) varuje, že totiž předložka přízvuk ztrácí a přepouští jej slovu hlavnímu.

Tak na př. měří B.:

v b. 19 slova:	mohlo po děvčeti býti	}	
v b. 20	» kačky do svobody pustil	}	— 00 — 00 — 0
v b. 20	» stryk se za ušima poškrábal	}	
v b. 20	» smutek si nesou za výslužku	}	— 00 — 00 — 00

Že v uvedených případech měří B. způsobem naznačeným, ovšem nesprávným, o tom svědčí vždy souhlasná místa ostatních strof.

Jiná zvláštnost veršování Bezručova záleží v tom, že skupinu slova dvojslabičného a trojslabičného měří — 00 — 0.

Uvádím tyto doklady: v b. 4: plynou pospolu; hleděl v kolébku; děvče z Těšínska, v b. 8 ještě otázka; gorna Maryčka; jakých pořádku, v b. 15: sněhem zaváto, v b. 24: líbá Medusa. Stejně měří i slova: dešť se nechytne (b. 21), jak jde řemeslo (b. 20), jdu na robotu (b. 22). — Uvedená míra je se stanoviska mluvy spisovné chybná, poněvadž prohřešuje se proti zásadnímu pravidlu o českém přízvukování. Myslím však, že básník, pocházející ze Slezska, řídil se v těchto případech přízvukem lokálním, na který snad měla vliv polština. V této zvláštnosti by však B. neměl býti následován.

Můžeme-li pro uvedenou zvláštnost najít vysvětlení v přízvuku lokálním, nemůžeme naprosto vysvětlit některé špatné verše. Básníkovi tanulo na mysli jisté schema tak silně, že vměstnal do něho stejný počet slabik beze všeho ohledu na správné přízvukování. Uvádím jen tyto případy. V básni 4 měří B. slova: miluje a zná — ∪ — ∪ a rýmuje je se slovy: nerobil blázna! V b. 8 slova: Tož zaprosil měří — ∪ — ∪, a rýmuje s nimi slova: do noci pil. V b. 22 verši: při Dunaji strní paláce odpovídá verš: chléb s uhlím beru si do práce, což ukazuje, že básník měřil tu, jako v ostatních strofách:

— ∪ — ∪ — ∪ — ∪.

Zmiňuji se ještě o míře slov pětislabičných, která dosud není ustálena. Vaňorný (str. 607) rozeznává přesně slova složená a nesložená. Slova složená chce dělit dle složek (na př. národopisný: — ∪ — ∪, ale prosto-národní — ∪ — ∪). Měření slov nesložených pokládá za nejisté a neustálené a proto nechce stanovit žádné přízvukování za pravidelné a závazné a připouští tedy míru: — ∪ — ∪ i — ∪ — ∪. Naproti tomu Král (str. 29) rozhoduje, že (až na jisté případy) slova pětislabičná, složená i nesložená, mají přízvuk hlavní na první a vedlejší na čtvrté slabice. Tvoří tedy tak zv. adonius — ∪ — ∪. Bezruč přidržuje se jednoduchého pravidla Králova a měří vesměs — ∪ — ∪. (Na př. v b. 14.: blyskavohelmý, v b. 30 shasínající.) V b. 29 měří slova: na Děhylovo a Dobroslavice — ∪ — ∪ — ∪ — ∪. I složku ze slova dvojslabičného a trojslabičného, kterou by Vaňorný měřil — ∪ — ∪, měří — ∪ — ∪ ve verši běloperutná ta havěť (— ∪ — ∪ — ∪, což se rýmuje s veršem: ptáčata robte si závěť).

Jednotlivé stopy druží se ve větší celky, ve verše (anticky kola). U Bezruče nejčastěji (jako u starých!) vyskytuje se verš o čtyřech stopách (tetrapodie) s poslední stopou úplnou nebo neúplnou.

Příklady:

daleko, daleko za hory přešlo (b. 29)

barbarů v půlkruhu postoupil tém. (b. 25)

Kromě toho však nacházíme i verše

a) o dvou stopách s poslední stopou úplnou nebo neúplnou.

Na př.: k vítězství přítel (b. 28)

až bude růst. (b. 26)

b) o třech stopách s poslední stopou úplnou nebo neúplnou.

Na př.: ze zadu zaskočen zrádcem (b. 25)

dlouho jsem Caesaru žil (b. 24).

c) o pěti stopách s poslední stopou úplnou nebo neúplnou.

Na př.: tisíce čihavých očí jak pochoďně svítí (b. 25)

znám já vás, hrabata, znám já vás, knížata, znám. (b. 25)

d) o šesti stopách.

Na př.: rudý mne políbil anděl, šlít z ruky do země padá (b. 25).

Před verše těchto tvarů předráží Bezruč někdy jedno-slabičné bezpřízvukné slovo, tak zv. předtaktí (anakruse). V básni 28. stojí anakruse několikrát před veršem pětistopým na př. ve verši: když pozdvihnou prapor a pohnou se v útoku vzhůru. Báseň 3. má anakrusi ve všech verších. Příklady jsou v celku hojné.

Co se způsobu týče, jímž různé, právě uvedené verše sdruženy jsou ve větší celky, pozorujeme u Bezruče mnoho zajímavých útvarů, které mají analogie v básních antických.

Báseň 4. složena je celá z těchto veršů (pětistopých), jež řadí se k sobě prostě netvoříce žádných skupin rytmických. V antické terminologii slují takové básně *πολύμικτα κατὰ στίχον*.

Často užívá básník skladby strofické. Vyskytují se tyto tvary:

a) Básně 20., 21. a 31. skládají se z opakujícího se dvojverší ve tvaru:

Na př. počátek b. 20.
 — — — — — Můj stryk byl ptáčníkem vášnivým.
 — — — — — Chytal a prodával drozdy.

b) V básních 8., 15. a 19. opakuje se dvojverší tvaru:

Na př. počátek b. 8.
 — — — — — Po letech, po letech v rodnou mou ves
 — — — — — vrací mne života přívál.

V obou uvedených případech seskupuje Bezruč vždy po dvou dvojverších v čtyřřádkovou strofu, jako to bývá také v básních Horatiových. (Viz na př. *carm. I. 7.*)¹⁾

c) Báseň 17. má čtyřřádkové strofy ve tvaru:

— — — — — Jeden skok na levo, po všem, je po všem.
 — — — — — Černé tvé vlasy se na skále chytly,
 — — — — — bílé tvé ruce se zbarvily krví,
 — — — — — s Bohem buď, Marýčko Magdonova!

d) V básni 1. opakuje se třikrát strofa:

— — — — — Za temným oknem, v květníku sivém
 — — — — — hrubý a špičatý mračil se kaktus.
 — — — — — Jednoho jitra
 — — — — — červený z lodyhy vyrazil kalich,
 — — — — — červený květ.

¹⁾ Báseň 22. složena je ze čtyř strof ve tvaru a), za nimiž následují tři strofy ve tvaru b).

e) Báseň 29. skládá se ze čtyř strof:

— 00 — 00 — 00 — 0	Odru jsem přešel. A na Střebovice,
— 00 — 00 — 00 — 0	na Děhylovo a Dobroslavice,
— 00 — 00 — 00 — 0	žlutý lán řepky mi zalehl cestu,
— 00 — 00 — 00 — 0	skrívánčích písní jsem počítal ke stu,
— 00 — 00 — 00 — 00 — 0	buď zdráva, mázemě! Tišesvoudýcháme řečí,
— 00 — 00 — 00 — 0	sekeru v ruce kdos za stromem klečí,
— 00 — 00 — 00 — 0	na modré straně je Hučín.

Strofický útvar měl asi básník na mysli též v básni 28. Vidíme tu dvě strofy po 6 verších. První čtyři verše jsou v obou strofách úplně stejné. Druhé dva verše mají sice v obou strofách stejný tvar, ale co do přestavení jsou přemístěny. Je to jakási volnost, která nepřekvapí u moderního básníka, jenž nebyl vázán tak přísnou responsí jako básník starý. Proto také s anakrusí nakládá Bezruč velice volně a předrazí ji někdy v některé strofě, ač v souhlasných verších ostatních strof není.

Ostatní básně složené jsou astroficky, a nacházíme v nich různé velké verše daktylské ve volném pořádku.

Zvláště často vyskytují se čtyřstopé verše daktylské promíšené jinými menšími verši (na př. v b. 24 a 27), což velice upomíná na oblíbené v řecké tragodii anapaestické systémy, v nichž převládá tetrapodie anapaestická.

Ze všeho, co bylo právě vyloženo, vyplývá, že naši básníci, vyvarují-li se některých zvláštností rhytmiky Bezručovy, mohou najít v básních jeho dosti popudu k obohacení české rhytmiky úsilnějším pěstováním rhytmu daktylského.

Archiv literárně historický.

XIV.

Z korespondence hr. A. F. Mitrovského.

Podává dr. V. J. Nováček.

(Dokončení.)

Kr. česká Společnost nauk oznamuje Antonínu Fridrichovi hraběti Mitrovskému, že ho hodlá zvoliti svým čestným členem.
(1833, 28. dubna.)

Hochgeborner Graf!
Euer Excellenz!

Die Statuten der beinahe seit 50 Jahren bestehenden gehorsamt gefertigten k. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften verpflichten dieselbe, erhabenen Männern, welche durch ihren

Schutz die Wissenschaften besonders im Vaterlande befördern und durch hohe wissenschaftliche Ausbildung ausgezeichnet sind, durch die Aufnahme als Ehrenmitglieder der Gesellschaft ihre Hochverehrung und Dankbarkeit zu bezeugen. Euer Excellenz haben nicht nur die Vorzüge der hohen Geburt mit dem unsterblichen Ruhme der Gelehrsamkeit und des wissenschaftlichen Wirkens auf das glücklichste vereinigt, sondern auch auf dem erhabenen und einflussreichen Standpunkt, an welchem sich der Überblick aller wissenschaftlichen Anstalten der Monarchie vereinigt, und von welchem der mächtigste Schutz, die kräftigste Beförderung des nützlichen Wissens ausströmt, so vieles für Wissenschaften und Künste Nützliches in der grossen österreichischen Monarchie gewirkt, dass die späteste Nachwelt ihre Dankverpflichtung fühlen und das Gethane nie vergessen wird. Die gehorsamst gefertigte Gesellschaft wäre daher einstimmig hoch erfreut, wenn Euer Excellenz zu erlauben geruhen, dass sie zur Wahl Euerer Excellenz als Ehrenmitglied schreiten dürfe, und bittet die Äusserung dieses ehrfurchtsvollen Wunsches als einen Beweis der tiefgefühlten Hochverehrung und Dankbarkeit gnädigst aufzunehmen.

Prag, 28. April 1833.

Prof. Joseph Steinmann,
der Zeit Director.

Dr. Math. Kalina v. Jäthenstein,
Secretair.

Die gehorsamst gefertigte Gesellschaft unterfängt sich, ihre herausgegebenen neuesten Werke Euer Excellenz zu verehren.

Neueste Abhandlungen 2 Bände, Scriptores rerum bohemicarum 3. Band, Würdigung der alten böhm. Geschichtschreiber, Biographie Dobrowsky's.

Král. česká Společnost nauk Antonínu Fridrichovi hraběti Mitrovskému posílá diplom čestného členství. (1833, 29. května.)

Hochgeborner Graf!

Euer Excellenz!

Dem Beschluss der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften vom 28. April l. J. zu Folge, beeile ich mich das Diplom derselben, welches Euer Excellenz als Ehrenmitglied verehret, ehrfurchtsvollst zu überreichen, indem Euer Excellenz in dem gnädigsten Schreiben vom 21. Mai l. J. die Gesellschaft mit der Erklärung der Annahme dieses Diploms zu beglücken geruhen. Möge unsere Gesellschaft lange das grosse Glück geniessen, Euer Excellenz als hochverehrtes, erhabenes Mitglied zu besitzen.

Geruhen Euer Excellenz unserer wissenschaftlichen Anstalt Hochdero gnädigsten Schutz stets zu schenken, dessen sie sich

durch nützliche, zweckmässige Thätigkeit immer würdiger zu machen sich eifrigst bestreben wird.

Ich unterfange mich, das Programm der neuesten Preisaufgabe der Gesellschaft beizuschliessen.

Ich ersterbe in tiefster Ehrfurcht

Eurer Excellenz

unterthänigst gehorsamster

Dr. Math. Kalina v. Jäthenstein,
Secretair der K. b. Ges. d. W.

Prag, 29. Mai 1833.

*Antonín Beck Antonína Fridricha hraběte Mitrovskeho prosí
za podporu sbírky pramenů k dějinám práva na Moravě,
již připravuje k tisku. (1841, 11. října.)*

Euere Excellenz!

Je mehr ich die hohe Gnade zu würdigen weiss, welche mir Euere Excellenz durch eine herablassenden Aufnahme zu Theil werden liessen, und je mehr ich durchdrungen bin von der Theilnahme eines so erlauchten und sachverständigen Kenners an meinem literarischen Unternehmen — desto tiefer geht es mir zu Herzen, meine Absicht nicht so beurtheilt zu sehen, wie ich es wohl gehofft hatte. Mein ganzes Streben in diesem Gebiete, das sich eben jezt in Resultate zu formen beginnt, wäre gelähmt, vielleicht für immer vernichtet, wenn ich nicht hoffen könnte, mich vor Ew. Excellenz zu rechtfertigen, und mir den hohen Schutz, dessen sich jedes vaterländische Werk von Ew. Excellenz zu freuen hat, auch für meine Arbeiten zu erbitten.

In Mähren, und zwar in einem Theile, wo nur mährisch gesprochen wird, geboren, hatte ich während der Studien die Muttersprache beinahe ganz vergessen; aber frühzeitig auf die Geschichte dieses Landes hingewiesen, musste ich mir später mit vieler Mühe die Kenntniss derselben wieder verschaffen; denn Ew. Excellenz wissen besser als irgend jemand, dass ohne Bekanntschaft mit der Sprache, welche ehemals hier sowohl im Umgange als in den Geschäften allgemein war, keine historische Forschung über dieses Land möglich ist. Deshalb habe ich auch insofern innige Neigung für diese Sprache, als ich besorge, dass mit ihrem gänzlichen Erlöschen auch der Schlüssel zu der noch bei weitem nicht genug bekannten Vorzeit unseres Vaterlandes verloren ginge, in welcher doch alle die grossen und berühmten Geschlechter, die jetzt noch den Thron umgeben, mit ihren glorreichen Erinnerungen wurzeln. In dieser Beziehung dürfte es rathsam sein, bei Veröffentlichung einzelner Dokumente und urkundlichen Mittheilungen

aus der älteren Zeit die Original-Sprache beizubehalten, indem der Skepticismus der Gegenwart allenthalben auf die Quellen zurückzugehen zwingt und alles mit Urkunden belegt haben will.

Anders gestaltet sich die Sache freilich, sobald es sich um Mittheilungen der aus der Forschung entspringenden Resultate handelt. Diese können füglich nicht anders, als in einer gelehrten oder einer weit verbreiteten lebenden Sprache, also lateinisch, deutsch oder geschrieben werden, wenn sie hinlänglich bekannt und gemeinnützig sein sollen. In dieser Beziehung handeln einige böhmische Literatoren den Interessen ihres Landes geradezu entgegen, indem sie streng wissenschaftliche Werke in der böhmischen Sprache bekannt machen. Wenn mir aber Ew. Excellenz gnädigst erlauben, meine Absicht näher zu beleuchten, so hoffe ich mich von dem Verdachte derselben Sprachmanie zu reinigen.

Seit mehreren Jahren arbeite ich an einer Darstellung des ehemaligen Rechtszustandes in Österreich, namentlich in Mähren, der zwar für das praktische Leben gar keine Geltung mehr hat, aber doch vom historischen Interesse sein dürfte. Ich sehe nun bei dieser Arbeit, dass die Materialien dazu allenthalben zerstreut sind, und dass ohne einen bedeutenden Vorrath solcher Bausteine an ein gründliches Werk kaum gedacht werden könne. Zudem ist die Verfassung der Rechtsgeschichte eines Landes eine mühevollere, jahrelange Arbeit, welche oft die Kräfte eines Einzelnen übersteigt. Ich fühle also die Nothwendigkeit, vor allem die Materialien dazu, d. h. öffentliche und Privat-Urkunden, Gerichtsbriefe, landtäfliche und landständische Verhandlungen, so weit sie sich für meinen Zweck eignen und in das bereits durch die Munificenz Ew. Excellenz begründete Diplomatarium nicht passen, zu sammeln, zu ordnen, und nachdem ich bereits einen Verleger dafür gefunden hatte, heftweise herauszugeben; aber nicht als Zeitschrift, sondern als geschlossenes Werk von solcher Stärke, als es nothwendig geschehen hätte, um eine systematische und vollständige Rechtsgeschichte Mährens darauf zu erbauen. Sie sollen nur als *pièces justificatives* dienen für die im Hauptwerke selbst ausgesprochenen Ansichten, Schlüsse und Resultate gerade so wie die Urkunden — Beilagen bei allen grösseren historischen Werken — freilich schliesst man diese gewöhnlich dem Hauptwerke an; aber ich hatte besondere Gründe, sie voranzuschicken, die ich Ew. Excellenz offen darzulegen für meine Pflicht erkenne. Erstens sind diese Mittheilungen an sich von hohem historischen Interesse und könnten immerhin als selbstständiges Werk bestehen. Zweitens hat mich die Herstellung des richtigen Textes aus schlecht geschriebenen, verwitterten Manuscripten, die Vergleichung mehrerer Exemplare solcher Dokumente, die Erklärung veralteter, meistens schon unverständlicher Ausdrücke und Sprachformen wirklich grosse Anstrengung gekostet — und drittens muss ich besorgen, wenn ich diese Arbeit nicht bald der Öffentlichkeit übergebe, dass

mich einer von den Prager Literatoren der Mühe enthebt und mich um die Frucht meines Strebens bringt, wie in der That Palacky bereits angefangen hat, sein auf Kosten der böhmischen Stände erscheinendes Archiv zur Herausgabe alter Rechtsquellen zu benützen.

Da diese Materialien im Original durchaus in mährischer Sprache geschrieben sind, hielt ich sie als ehrwürdige Denkmahle der Vorzeit für unantastbar und folgte streng der in denselben enthaltenen alten Sprachform. Eine deutsche oder lateinische Übersetzung davon hätte grosse Schwierigkeiten, indem so viele ganz unverständliche und unübersetzbare termini technici darin vorkommen. Zudem war ich der Meinung, dass diese Materialien in ihrem ganzen Umfange nur dem von Wichtigkeit sein könnten, der sich mit Forschung in diesem speciellen Gebiete befasst; dem grossen Publicum, meinte ich, dürfte nur die aus diesem Schacht gewonnene Ausbeute vorgelegt werden. Aus eben dem Grunde und der äusseren Gleichförmigkeit wegen glaubte ich, auch Vorrede und Anmerkungen in derselben Sprache wie das Original geben zu können. Indessen bin ich keineswegs abgeneigt, darin einer höheren Belehrung zu folgen. So sehe ich selbst ein, dass in Betreff des bedeutendsten Werkes dieser Art, nämlich der *Kniha Towaczowská*, ein anderes Verfahren stattfinden sollte. Diese dürfte wohl nicht mehr als blosses Material, sondern als selbstständiges Werk behandelt und auf eine Art herausgegeben werden, dass sie der deutschen und andern Nationen bekannt werden könne. Ob dieses durch eine vorausgeschickte Abhandlung in deutscher Sprache, oder eine zur Seite stehende Übersetzung, oder auf welche andere Art zu geschehen hätte, das muss ich der hohen Einsicht Ew. Excellenz überlassen und begnüge mich mit der ergebendsten Versicherung, dass ich alle meine Vorarbeiten zur Herausgabe, dieses werthvollen Buches, wie überhaupt alle meine geringen Kräfte Ew. Excellenz gehorsamst zu Gebote stelle und dass ich zum Beweise meiner tiefsten Ergebenheit in den hohen Willen Ew. Excellenz mein ganzes literarisches Streben auf die Weise einzurichten bereit bin, die Ew. Excellenz als hocherleuchteter Staatsmann und der gründlichste Kenner der Literatur für die wirksamste und gemeinnützigste zu befinden geruhen. Bei allem wird mir die Geschichte des Landes, welches Ew. Excellenz selbst mit gerechtem Stolze zu den Seinigen zählt, immer die Hauptaufgabe bleiben und, wenn ich hie und da auch Böhmen zu berücksichtigen und zuweilen sogar in die altslawische Vorzeit zurückblicken zu müssen glaube, so geschieht es nur, weil man sonst kaum im Stande wäre, auf dem Felde der Literatur für Mähren den Rang zu vindiciren, der diesem Lande im österreichischen Staatsverbaude und namentlich Böhmen gegenüber gebührt.

Indem ich es gehorsamst gewagt habe, Ew. Excellenz diese umständliche Erläuterung meines Vorhabens darzulegen und die

höhern Dingen bestimmte Aufmerksamkeit Ew. Excellenz über die Gebühr in Anspruch zu nehmen, kann ich mich nur damit einigermaßen entschuldigen, dass es nicht aus persönlichen Motiven geschehen ist, sondern zum Besten einer Sache, die, wenn sie eines hohen Schutzes bedarf, dessen vielleicht nicht ganz unwerth ist und die Theilnahme eines hochsinnigen Gönners auf ihre Weise dadurch lohnt, indem sie den ruhmvollen Namen desselben von Geschlecht zu Geschlecht trägt.

Euer Excellenz

tiefgehorsamster
allerunterthänigster

Anton Beck,
Erzieher des Fürsten
Schwarzenberg.

Liběgitz in Böhmen, den 11. Oktober 1841.

Antonín Beck Antonína Fridricha hraběte Mitrovského prosí, aby směl pro své vydání knihy Tovačovské užiti rukopisů nacházejících se v jeho držení (1842, 2. července.)

Euere Excellenz!

Als ich vor einiger Zeit die besondere Ehre hatte, Euerer Excellenz mündlich meine Absicht vorzutragen, das bekannte mährische Rechtsbuch, die sogenannte Kniha Towaczowská, durch den Druck zu veröffentlichen, glaubte ich zu bemerken, dass dieses Unternehmen an sich Euerer Excellenz keineswegs missfällig sein dürfte, und nachdem ich die Grundsätze, welche Euere Excellenz damals gegen mich auszusprechen die Gnade hatten, als die erste Richtschnur bei der Herausgabe dieses Werkes anerkenne, so wage ich es unterthänigst, um diejenige Unterstützung zu bitten, ohne welche das Buch gar nicht oder nur mangelhaft erscheinen könnte. Nachdem ich nämlich bereits mehrere Handschriften, die mir bis jetzt zugänglich waren, verglichen habe, sehe ich mich nun genöthigt, eine Reise nach Mähren anzutreten, um dort an Ort und Stelle noch mehrere solche Vergleichen vorzunehmen.

Unter den bisher bekannten Exemplaren sind die im Besitze Euerer Excellenz befindlichen so wichtig, dass sie schlechterdings nicht übergangen werden können, und ich erlaube mir demnach in tiefster Ergebenheit Euere Excellenz um die huldvolle Erlaubnis zu bitten, dieselben an Ort und Stelle unter der üblichen Controlle zu dem bezeichneten Zwecke zu benützen. Die seltene Liberalität, mit welcher Euere Excellenz jedem literarischen Unternehmen entgegenzukommen pflegen, lässt mich hoffen, dass

auch diesem für die Geschichte Mährens so wichtigen Werke jene gnädige Rücksicht zu Theil werden dürfte, welche allein den Unternehmer ermuthigen kann, die mit einem so ernst wissenschaftlichen Werke verbundenen Mühen und pekuniären Opfer bereitwillig zu tragen.

In unbegrenzter Ehrfurcht

Euerer Excellenz
tief-unterthänigster Diener

Anton Beck.

Wien, den 2. Juli 1842.

Ú v a h y.

Attilio De-Marchi: Il culto privato di Roma antica. II. La religione gentilizia e collegiale. Con 9 tavole. U. Hoepli, Milano 1903. Str. IX a 189. Za 8 lir.

Spis tento tvoří druhou část díla o soukromém kultu starořímském, jehož prvá část, vyšlá r. 1896, pojednávala o náboženství v životě domácím. Část, o níž jednáme, rozdělena jest na dva oddíly. V prvním probrána jest zajímavá, ale pro nedostatek zpráv velmi nesnadná a kusá stať sakrálních starožitností římských, kult rodový. Ze zpráv starověkých snaží se spisovatel nejprve nastíniti kulty oněch rodů, u nichž máme dosvědčeno ctění zvláštních božstev, jako byli Potitii a Pinarii, Nautii, Horatii, Julii, Aurelii, Claudii, Valerii. Dále pojednává o božstvech společných všem rodům, o společných pohřebištích příslušníků jednotlivých rodů, o právech týkajících se kultu rodového, jako jest *detestatio sacrorum* a *alienatio sacrorum* a konečně o obřadech, posvátných místech a kněžích v kultu tom. Při kusém stavu zpráv našich odkázán jest spisovatel často na domněnky; možno říci, že počíná si celkem střízlivě a kriticky, ale přec leckdy nelze s ním souhlasiti. Tak na př. odmítnouti jest domněnku o italském charakteru Herkulově, vyslovenou na str. 8 (srv. Wissowa, *Religion und Kultus der Römer*, str. 220). Též nelze dokázati mínění, že by kult Larů (*Lar gentilitatis* nebo *Genius loci*, *Genius gentis*) byl společný všem rodům; jak soudí spisovatel na str. 47. Dále přehlédnuto, že otázka, zda palatinskí Luperkové zvali se Quintiliani nebo Quinctiales, jest rozhodnuta nápisem C. I. L. VI, 1903 v ten smysl, že členové kollegia toho sluli Quinctiales.

Lépe daří se spisovateli v druhé části spisu nadepsané: *Il culto collegiale*; neboť tu četné zprávy zvláště nápisné podá-

vají hojnou látku a oporu. Stanoveny tu různé druhy společenstev římských a ukázáno, jak všechna úzce spojena jsou s kultem některého božstva. Zvláštní výklad věnován jest společenstvům, která se seskupila výhradně k vykonávání jistého kultu, jejich poměru k státu římskému, jejich rozkvětu za doby císařské, kdy cizí kulty, zvláště Isidin a Mithrův, pronikaly vítězně světem římským. Ale nejen tato kollegia, s účely výslovně náboženskými, nýbrž i rozmanitá družstva jiná měla svá ochranná božstva; možno je pokládati za jakési malé církve se zvláštními slavnostmi a kulty. Výkladem o různých formách kultů těch vzhledem k bohům i mrtvým příslušníkům kollegia, o kněžstvu a zachovaných zbytcích posvátných staveb a pohřebišť kollegií, končí zajímavý oddíl tento. Cena jeho spočívá hlavně v stálém zdůrazňování náboženské stránky jednotlivých družstev a v přehledném uspořádání bohatého materiálu nápisného. Také prvotní organizace církve křesťanské, v mnohém podobná římským kollegiím, dochází tu náležitého povšimnutí.

Devět tabulek k textu připojených podává vyobrazení některých zachovaných památek, týkajících se kultu kollegií římských,

O. Jirání

Friedrich Cauer: Ciceros politisches Denken. Ein Versuch. Berlin. Weidmann, 1903. Str. VI a 148. Za 3'60 mk.

K četným spisům, jež obírají se osobou Ciceronovou, přibyl spis Cauerův, nikoli zbytečně. Dosavadní literatura sestává většinou ze dvou extrémních směrů: z nadšených přátel a zapřísáhlých odpárců. Na jedné straně Mommsen a Drumann (contra), na druhé Zielinski a Schneidewin (pro). A přece nebyl Cicero z těch duchů, o kterých pěkně bylo řečeno, že budí buď obdiv nebo odpor. Cicero byl význačný typ eklektika. Že však přece mohl vzniknouti prudký spor o význam jeho, toho příčiny jsou mnohé. Můžeme uvést aspoň některé. Jedna zakládá se právě na jeho eklekticismu. Vyzdvihneme-li a sesílíme-li ty neb ony rysy jeho povahy, docílíme obrazů naprosto nestejných. Kromě toho Cauer dobře podotýká, že jest velmi obtížno v ohromné spoustě rhetorických a advokátských frází, jimiž řeči a spisy Ciceronovy oplývají, odkrýti projevy skutečného smýšlení Ciceronova. Nezapomínejme, že Cicero byl advokát! Hlavní příčina zdá se mi však býti v tom, že v klassické literární historii převládá dosud v jiných literaturách již překonaný směr kritický, soudcovský, který rozdává jen hanu a chválu podle subjektivních názorů, kdežto prvním úkolem kritiky musí býti vysvětlení. Vytkl jsem tento zjev již ve své studii o Isokratovi (Listy fil. XXX, 1903). Objektivního vysvětlení vyžaduje nad jiné osoba tak eklektická a mnohotvárná jako Cicero. Musí tedy býti podrobně prozkoumána a vysvětlena jeho činnost literární, řeč-

nická, filosofická i politická, dříve než budeme moci se pokusiti o správné ocenění složité povahy Ciceronovy.

Část této úlohy vzal na se Cauer a pojednává o politickém smýšlení Ciceronově. Spis jeho značí krok ku předu. Je objektivní, vysvětlující. V pestré mosaice sestaveny jsou tu stinné i světlé rysy politické činnosti Ciceronovy. Cauer pátrá nejdříve, jakým filosofickým (kap. I.) a jakým historickým ideálem (kap. II.) veden byl Cicero, pak zkoumá, k jakým výsledkům vedly tyto teorie v praxi (kap. III.), načež objektivně sleduje veřejnou činnost Ciceronovu (kap. IV.).

Obraz, který si o politické činnosti Ciceronově z knihy jeho odnášíme, jest asi tento. Cicero nebyl reální politik, jak se také mylně tvrdilo. Nebylo možno, aby tento muž s tak vysokými, od řeckých theoretiků přejatými ideály provozoval pravou reální politiku. Ciceronovi nebylo totiž dopřáno, aby v ústraní sprádal své teorie. Jeho postavení veřejné vyžadovalo, aby jednal. Máme-li na paměti, že Cicero nebyl povaha silná, nýbrž kolísající, která k svému neštěstí přišla do velmi těžké doby, pochopíme snadno rozpory mezi teorií a praxí, v nichž teorie obyčejně podlehla. Tak si vysvětlíme, že Cicero, ač v teorii plutokracii odsuzoval, v praxi byl nejhrolivějším zastancem šlechty finanční, jezdců. Z filosofického postulátu vlády moudrých stal se v praxi postulát vlády lepší společnosti, o níž Cicero dobře věděl, jak daleko je vzdálena pravého šlechtictví. Přece však ji obhajoval, poněvadž hrozil se jednak lidovlády, jednak samovlády. Obava před lidovládou a tyranii je velmi charakteristický rys v politice Ciceronově. Cicero opovrhoval lidem, ač vlastně svou řečnickou činností byl na lid odkázán. Dav byl mu jen k tomu dobrý, aby tleskal jeho řečnickým výkonům. Proti požadavkům lidu se však Cicero vždy stavěl. K sociální otázce byl hluchý a slepý. Všem reformám, pokud měly demokratický ráz, stavěl se na odpor a tím bezděčně urychloval pád své strany. Tento muž, na něhož boj proti triumvirům vrhá přísvit obhájce republiky, byl v podstatě zaslepený aristokrat. Nechápatost jeho vůči palčivým otázkám doby podporovalo zvláště to, že hledal svůj ideál politický v době minulé, v historii. Bylať mu ideálem doba Scipionů, s jejíhož stanoviska posuzoval přítomnost. Za hlavní cíl své činnosti praktické i literární pokládal pracovati o renaissanci té doby. Že působily tu na Cicerona dojmy a ideály mládí, vytkl dobře již Zielinski. Tento jediný motiv nezdá se však Cauerovi postačitelný, aby vysvětlil houževnatost, s jakou Cicero lpěl na tom ideálu. Cauer upozorňuje tedy na názor řeckých theoretiků, kteří za ideál ústavy pokládali ústavu smíšenou, t. j. takovou, v níž smíšený jsou živly demokratické, aristokratické a monarchické. Toto smíšení uskutečnilo se, jak Polybios míní, v Římě v době Scipionů. Téhož mínění byl i Cicero, a proto pokládal

dobu, v níž spojila se řecká theorie s římskou praxí, za jediný a pravý ideál.

Výsledek knihy Cauerovy není pro Cicera příliš příznivý, a horliví ctitelé Ciceronovi nebudou asi vývody Cauerovými uspokojeni. Zbývá jim však útěcha, že v jiných oborech činnosti Ciceronovy dospěje zkoumání k příznivějším pro něho výsledkům. Po provedení těchto detailních prací bude teprve možno přistoupiti k synthesi duše Ciceronovy. Myslím, že výsledek vši práce vystihují již dnes Cauerova slova: Kein starker Charakter, aber interessanter Kopf. Uvažme, že tento řečník usiloval o vyčištění rodného jazyka, o vědeckou theorii řečnění, že zabýval se filosofií, a hledejme v naší době, který z politiků nynějších ovládá filosofii současnou i minulou tak, jako Cicero. Nemůžeme popřít, že Cicero byl na svou dobu muž velmi vzdělaný, a že světový význam jeho je veliký.

Karel Wenig.

G. Suetonia Tranquilla Životopisy XII císařů římských.

Přeložil V. Kubelka. (Bibliothéky klassiků řeckých a římských, vydávané III. třídou české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění číslo 6.) V Praze, 1903. Str. 337. Za 4 K.

R. 1896 uveřejnil prof. Kubelka v programu gymnasia v Uherském Hradišti pojednání o životě a spisech Suetoniových, k němuž připojil překlad životopisu Caesarova. Úsudek o této práci pronesl podepsaný recensent v LF. XXIV, 1897, str. 141. O dvě léta později (1898) vydal p. K. své Římské reálie, což bylo asi příčinou, že úplný překlad Suetonia se zdržel o celých sedm let.

O důležitosti překladu Suetonia netřeba, tuším, šířiti slov. Není pochyby, že by byl dobrý překlad vzácného a zajímavého tohoto historického pramene vítán jak odbornými kruhy, tak i širokým kruhem vážného čtenářstva českého. O p. spis. po uveřejnění oné ukázky překladu z r. 1896 bylo lze souditi, že se zabývá pilným studiem Suetonia, a že se nám může dostat od něho časem dobrého překladu celého díla. Dostalo-li se, o tom přesvědčí nás tato úvaha.

Kniha p. K. obsahuje: úvod, jednající o životě a literární činnosti Suetoniově, rodokmen Julský a Claudijský a překlad Suetonia, jež provázejí poznámky.

1. Úvod jest obšírný, ba, hledě k celkovému účelu této publikace, příliš obšírný. Aspoň není mi dobře pochopitelné, proč tolik výkladu jest věnováno jednotlivým spisům Suetoniovým, z nichž mnohé naznačeny jsou i Suidovými názvy řeckými. Či domnívá se pan překladatel, že ten čtenář, jemuž vykládá o Faethontově jízdě (Calig. pozn. 16), jemuž dvakrát vysvětluje, že »Lugdunum či Lugdunum je nynější Lyon« (Calig. pozn. 30, Claud. pozn. 11) a že Neronopolis znamená Neronovo město (Ner.

pozn. 80) a j. v., jest schopen, aby pronikl tak podrobné otázky, jako jest na př. stanovení obsahu spisu »Prata« (str. 5 n.)? Tu, myslím, bylo by prospěšno bývalo učiniti si ujmou i v úvodě i zase v poznámkách, jako jsou uvedené.

V úvodě překvapuje, že p. spis. změnil mínění své o tribunech mil. zvaných »angusticlavii« a »laticlavii« naproti výkladu, podanému v Ř. reáliích. Kdežto totiž v Ř. r. (str. 61) přidržel se obvyčejného mínění, že tribuni mil. angusticl. byli z jiných stavu jezdeckého a laticlavii ze senatorského, zde (str. 1) přidrží se výkladu (snad přejatého z úvodu k překladu Stahrovu, str. 4), že tribuni angusticlavii pocházeli z rodů plebejských.

2. Rodokmen Julský a Claudijský jest asi přeložen a upraven podle vyd. Rothova, str. 284 n. Jest přehledný, ale mělo tu býti více dbáno orthografie (Germanicus a Germanikus, Gn. Pompeius a C. Caesar a j. v.).

3. Překlad životopisů. Čteme-li jen překlad, nersrovnávajice ho s originálem, máme celkem příznivý dojem. Pan spis. totiž snažil se podati překlad ne slovní, nýbrž myšlenkový, i volil na četných místech obraty duchu češtiny přiměřené a přece originál úplně vystihující. I lze souditi, že zásada tato, v »Listech fil.« častěji vyslovená a hájená, dojde konečně uznání obecného. Pan překladatel také docílil toho, že se překlad čte lehce a jest všude, kde jest přeloženo správně, také jasný. Že takový způsob překládání není tak snadný, aby jej i gymnasista mohl bez namáhání napodobiti (jak se tvrdilo), to, myslím, potvrdil by prof. Kubelka sám. Ale arcí nesmí se té »volnosti« rozuměti tak, aby se na př. vynechávaly myšlenky originálu a překládalo se nepřesně. A tu musím, bohužel, říci, že jsem v překladu tomto shledal vedle důkazů obratnosti překladatelské také značné množství míst, přeložených zběžně a ovšem nesprávně.

Pan překladatel vynechal totiž na dosti četných místech významná slova originálu. Jak prohlásil ke konci úvodu str. 16, překládal podle obou čelných vydání Suetonia, totiž Rothova a Breiho; nevzal tedy jedno vydání za základ a jiná ke kontrole, jak se obvyčejně děje. Rec. zjistil, že obě vydání na těch místech mají čtení stejná, a jest tudíž vyloučena možnost, že by vynechání závažných slov neb obrátů mělo důvod v kritice textové. Taková místa jsou na př.:¹⁾ Caes. 8 (antè tempus), 27 inopiae (luxuriaeve), Aug. 1 vicus . . . (iam pridem) Octavius vocabatur, 19 (Nam) ne ultimae quidem sortis, 43 fecitque (nonnunquam) vicatim, 67 a quo (simul ambulante) incurrenti etc., 78 (inter aliquas moras) condormiebat, 94 nota sideris Capricorni (quo natus est), 97 de nocte (ad occasionem aurae) evectus, Tib. 2.

¹⁾ Vynechaná slova jsou označena závorkou.

Cl. Pulcher (apud Siciliam), 11 petit, ut sibi (seculo iam ab hac parte, corroboratis his et secundum locum facile tutantibus) permitteretur a j. v.

Leckde přeloženo jest buď nejasně, nebo nedosti přesně, nebo dokonce nesprávně. Tak na př. Aug. 7 Infanti (sc. Augusto) cognomen Thurino inditum est přeloženo: v dětství dostal příjmi Th. (m. jako nemluvně); tamtéž nejsou fugitivi uprchlíci, nýbrž uprchlí otroci; 19 progener není zeť, nýbrž manžel vnučky, jakož p. K. v poznámce správně uvádí. Toto místo celé jest přeloženo nejasně: »bylo to spiknutí mladého Lepida . . . , dále (t. bylo to spiknutí) Plautia Rufa a Lucia Paula, jeho zetě.« Tu bude asi každý čtenář mysliti, že L. Paulus byl zeť Plautia Rufa, hned před tím jmenovaného. Zatím to byl ovšem manžel vnučky Augustovy. V originále není nejasností, protože Suetonius zvolil náměstků suus a uspořádal souvětí jinak než p. překladatel. Bylo by dobře, kdyby byl pan překl. nahradil náměstků příslušným substantivem (L. Paula, manžela vnučky Augustovy), jako to učinil i jinde (na př. Tit. 2, kde místo ei položil bez rozpaků »Britannikovi«, nebo jako tamtéž Gaiana nece přel. správně zavražděním Caliguly). Aug. 38 insignibus senio vel aliqua corporis labe přel. »kteří trpěli stářím nebo nějakým neduhem tělesným« (m. kteří vzbuzovali pozornost, byli nápadni); 47 konsulům (m. prokonsulům, ač v pozn. mluví se správně o prokonsulech), 70 rým v potupném nápise na soše Augustově argentarius—Corintharius dal by se snad napodobiti (peněžník—obchodník); 71 familiární obrat »forum aleatorium calfecimus« není přeložen dosti výrazně (»kostkovnice jsme ani neopustili«, m. na př. hráli jsme, až byla kostkovnice horká); 89 syn filosofa Area neslul Dionysos, nýbrž Dionysios; chyba povstala asi čtením Rothovým Dionysi, Bremi má jasnější -ii); 94 pergula není zde škola hvězdopravce, nýbrž hvězdárna (ein Observatorium, Bremi); 98 vtip o Masgabovi není v překladu jasný: »A ze svých miláčků nazýval jednoho, jehož jméno bylo Masgaba, jakožto zakladatele tohoto ostrova *Κισιής*.« Hlavní příčinou té nejasnosti jest nesprávný překlad slova quasi. Augustus chtěl asi říci, že jeho družina na ostrůvku Apragopoli zlenošila a »vrchním lenochem« že byl Masgaba; k tomu užil slova *Κισιής* (osazovatel ostrova). Ne tedy »jakožto«, nýbrž »jako by byl osadil«, nebo »předzdvaje mu Osazovatel, *Κισιής*.« Mimo to mělo býti na 1. místě slovo *Κισιοῦ* přeloženo, a nikoli nahrazeno slovem Masgaba, poněvadž teprve druhým veršem chtěl Augustus Thrasylovi napověděti, koho se vtip týče. 94. Catulovi se zdálo ve snu, že Juppiter (t. socha jeho) drží v náručí mladistvého Octaviana. I nařídil lidem, aby mu děcko odňali. Ale bylo tomu zabráněno »monitu dei, tamquam is (sc. Octavianus) ad tutelam rei p. educaretur«. To přeloženo: »tomu zabráněno napomenutím boha, a by byl chlapec ten k ochraně

obce vychováván«. Nesprávně; neboť tamquam nemá významu účelného, nýbrž má význam příčinný, tedy »pokynem boha, jako na znamení, že jest vychováván, roste na ochranu obce.« (Tak již Bremi.)

Tib. 7. »zvláště když přervána společná páska mezi nimi a syn jejich zemřel« (m. tím, že zemřel, smřel syna jejich), 8 omylem přeloženo s Fanniem Murenou (m. s Varronem Murenou); supprimere není »přechovávatí«, nýbrž »násilně zdržovati«, 33 e plano přeloženo »s rovného místa« m. z dolního místa, z lavic (Stahr; von den Schranken aus); 68 ut caput pueri vel etiam adulescentis talitro vulneraret přeloženo: »že dovedl hlavu dospělého chlapce lusknutím prstů poraniti« m. chlapce, ba i mladíka.

Calig. 3 (Pisoni ... non prius succensere in animum induxit), quam veneficiis quoque et devotionibus impugnari se comperisset přeloženo: »dříve než se dověděl, že také jej samého snaží se napadnouti jedem a kouzly« m. že také jedem a kouzly snaží se ho napadnouti (t. j. nejen prostředky uvedenými dříve); protivy nejsou dobře vytčeny. 6 ne quid gestientis vota reddere moraretur přeloženo: »aby já sajícím nic nepřekázelo slíbené oběti vykonati«. Lépe gestire spojití s inf. reddere a vyložiti ve významu prudké touhy, jako jest ve známém verši Horatiově »gestit nummum in oculos demittere«. 27 coercuit, dissecuit pokládám proti panu překladateli i proti Stahrovi přece jen za activa causativa. 32 (ke konci) »že vy oba můžete býti na jediný můj pokyn hrdla zbaveni«; vynecháno slovo »statim«, jímž nabývá výrok Caligulův teprve pravé děsnosti. 56 falso neznamená tu omylem, nýbrž »křivě, neprávem« (f. quasi participes nominati).

Claud. 4 slovo μετώρος v dopise Augustově přeloženo »lehkomyslně«. Stahr »ideologisch«. Lépe hodí se, tuším, »přepjatě«, »přemrštěně«. Claudius nebyl v mládí lehkomyslný, ale ovšem neměl smyslu pro praktický život, obíraje se stále vědami. A to právě působilo Augustovi starosti. O této Claudiově μετωρία καὶ ἀβλεψία mluví Suetonius ještě jednou, totiž v k. 39, na kterémž místě Stahr velmi dobře srovnává se slovem μετωρία vtip Aristofanův o Sokratovi v Oblacích. 11 conversus ad officia pietatis přeloženo »věnoval se dětským povinnostem«, lépe »oddal se projevování povinné úcty k příbuzným«; 15 impotentes inimici přeloženo lstiví nepřátelé (m. mstiví, vášniví, zaslepení). 24 collegio quaestorum pro stratura viarum gladiatorum munus iniunxit přeloženo: »sboru quaestorů uložil za svěřenou stavbu silnic pořádati šermířské zápasy«. Předložku pro jest vyložiti ve významu *dví*, tedy Claudius odňal jim starost o stavbu silnic a na místě této funkce dal jim na starost pořádati šermířské zápasy; jinak se stane věc nejasnou. 34 zápasníky se šelmami a polední (bez pozn.) m. a zápasníky,

kterí o polednách vystupovali; pegma přeloženo »padáky«, ale je to sing.

Ner. 6 fabula není zde bajka, nýbrž povídačka (Stahr: Histörchen). 7 auspiciatus est iurisdictionem přeloženo »řídil soudnictví« m. žkusil se v soudnictví, učinil první pokusy v s. Tak dobře přeložil prof. Kubelka slovo auspicari Ner. 22 Nero auspiciatus est cantare—počal se zpěvem. 24 Nero (při závodech spadl s vozu a) byl posazen do vozu. Což vozatajové ve svých vozích seděli? Stahr přeložil: man hob ihn hinein. 34 Nero temptavit Manes (matris) per Magos evocare et exorare přeloženo: »uprositi a zakliti« m. z hrobu vyvolati a uprositi. 40 ut malum minaretur: »že zlem pohrozil« (m. trestem, pomstou).

Galba 1 confestim přel. »vždy« (fuitque mos triumphantibus illas (laureas) confestim eodem loco pangere), k čemuž Bremi: Die Zweige wurden natürlich unmittelbar vor dem Triumphe gebrochen u. unmittelbar nach demselben gepflanzt; ibid. udeřilo do chrámu Caesarů (tacta aede). 14 his diverso vitiorum genere grassantibus přeloženo: »těmto lidem stíženým různými vadami; grassari nesouvisí přece s adj. gravis, nýbrž s gradiar a znamená »řádití, neplechy tropití«.

Vitell. 7 nisi quod Galba prae se tulit přeloženo: »také se Galba vyslovil« m. »jen že, leč«. Touto nepřesností vzniklo spojení nenáležitě, tak že p. překl. uznal potřebu zvláštní poznámkou objasniti souvislost této věty s předešlou (Bremi v pozn. udává význam slov nisi quod zcela jasně a správně). 12 lanista není šermíř (= gladiator), nýbrž učitel šermu (cf. Kubelkovy Ř. r. § 163).

Vesp. 18 primus e fisco rhetoribus annua centena constituit přeloženo: »on první ustanovil rhetorům roční služné«. Slovo »služné« nepostačí přece k naznačení pramene, odkud se vypláceti mělo, tudíž slova e fisco, jako významná, měla se přeložiti. Tamtéž »sineret se plebeculam pascere« přeloženo: »ať dopřeje chudému lidu výdělků«. Spojuje tedy prof. Kubelka zájmeno se s pascere. Naproti tomu Bremi překládá: »Er (t. onen vynálezce) sollte ihm (t. Vespasianovi) erlauben, gemeine Leute zu nähren«. Stahr též tak: »Er möge ihm erlauben dem armen Volke Brod zu geben.« Oba tedy vztahují zájmeno se k slovesu sineret. A tento výklad jest správný. Vespasianus chce říci, aby mu onen vynálezce neodnímal potěšení živiti lid, jehož je pastýřem. Takové srovnání panovníka s dobrým pastýřem shledal jsem také u Suetonia Tíb. k. 32: Praesidibus onerandas tributo provincias suadentibus rescipsit, boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere.

Tit. 8 inter adversa temporum et delatores mandatoresque erant ex licentia veteri přel. »v nešťastných těch dobách byli i udavači i jejich strůjcové se starou drzostí

svou«, příliš volně m. k zlořádům těch časů náleželi i udavači i pobadači jejich, které zůstavila stará nevázanost.

Dom. 16 *tuberes* nejsou smrže, nýbrž ovoce jakési, snad broskve; tuber ve významu oněch hub je neutrum. Že Domitianus rád jidal ovoce, toho doklad jest v k. 21 (*Matianum matium*). Stahr ovšem v překladě chybil také (*Trüffeln*).

Zvláště zdály se mi závažné tyto omyly proti smyslu originálu:

Aug. 56 *Quotiens magistratum comitiis interesset* (sc. Augustus), *tribus cum candidatis suis circumibat supplicabatque more sollemni*; přeloženo: »Kdykoli se účastnil volby úředníků, obcházel se svými třemi kandidáty a prosil o hlasy obvyklým způsobem.« P. sp. tedy pokládal slovo *tribus* zde za číslovku, i bylo by dobře, kdyby byl čtenářům o tom počtu tří kandidátů podal objasnění v poznámce. Poněvadž tak neučinil, musí zatím postačiti obyčejný výklad, že ono *tribus* jest acc. substantiva *tribus* a smysl jest »obcházel se svými (t. císařskými) kandidáty *tribue* (t. voličstvo po tribuích rozdělené)«. Podivno jest, že zde Stahrův překlad prof. Kubelkou zůstal nepovšimnut, ač jej v úvodě jako pomůcku cituje, a patrně jest, že jinde k němu svědomitě přihlížel, zvl. v poznámkách. 30 *quingentis HS* přeložil (se Stahrem) 500.000 sestertiů m. 50.000.000 s., i upadl tu opět ve spor s tím, co vyložil o sestertích v Ř. r. § 184. 94 *infuso super altaria mero tantum flammae emicuit*; přeloženo: »z vína nalitého na oltář vyšlehlo tolik plamene« (m. po nalití vína).

Tib. 31 *Tiberius* — praví se — nebýval roztrpčen, jestliže se stala některá usnesení senátu proti jeho vůli. K tomu se uvádí příklad, jenž v překladu zní takto: »Ačkoli hlásal (*Tiberius*), že úředníci nově zvolení nemají býti z města vzdálení, předce propůjčil nově zvolenému praetoru svobodné vyslanectví.« (*Negante eo destinatos magistratus abesse oportere... praetor designatus liberam legationem impetravit*.) Podle překladu byl by to příklad *nedůslednosti* Tiberiovy, ale o to zde Suetoniovi neběželo. Správný smysl se objeví, doplníme-li si prostě za slovem *impetravit* slova »a senátu«, sc. *invito quidem Tiberio, non tamen querente* (srv. *Bremi*). 37 *Romae castra constituit, quibus praetorianae cohortes, vagae ante id tempus et per hospitia dispersae continerentur*. Přeloženo: »V Římě zařídil tábor, v němž by pohromadě byly kohorty praetorské, dosud po různu v městech ubytované.« *Bremi* poznamenává: *Romae, Ausser der Stadt, nicht in der Stadt selbst. Er that dieses, um seiner Soldaten sicher zu sein, welche, wenn sie in den Häusern der Stadt zerstreut waren, leicht zum Nachtheile des Fürsten gestimmt werden konnten. Klotz s. v. hospitia* praví: *Stadtquartiere*, Suet. Tib. 37. Podobně překládá Stahr. Je tedy překlad a výklad o různých, patrně italských městech nesprávný.

Calig. 53 prout stilus cesserat přeloženo »jak se mi práce dařila« m. »jak ho při psaní napadlo«. Tak zcela jasně vyložil již Bremi a po něm Stahr. 56 praefecti praetorii přeloženo »vůdcové praetorstí«. Jaci to byli vůdcové, p. překl. nepověděl. Jsou to náčelníci osobní stráže; praetorii je gen. slova praetorium.

Ner. 50 Neronův náhrobek podivně se v překladu popisuje, ač je věc u Suetonia jasná: In eo monimento solium porphyretici marmoris, superstante Lunensi ara, circumseptum est lapide Thasio. Prof. Kubelka přeložil: »V hrobce té má sarkofag z mramoru barvy porfyrové s oltářem z thasského mramoru; nad sarkofagem stojí oltář z mramoru lunenského« (sic). Podle toho by byl dostal Nero po smrti pomník se dvěma oltáři, postavenými nad sebou. A toho přece nezasluhoval! Chyba jest v tom, že p. překl. nepochopil význam slova circumsepire = ohraditi, obklopiti; z thasského mramoru bylo zábradlí okolo náhrobku (Balustrade, Stahr).

Dom. 1 »Tak potupil (Domitianus)... ženy (uxores) mnohých mužů a jako manželku si odvedl Domitii Longinu, jež byla již Aelii Lamiovi zasnoubena (nuptam)«. Nikoli »zasnoubena«, nýbrž provdána za něho; srv. k. 10, kde se Domitia Longina výslovně jmenuje uxor Lamiova.

V překládání antických hexametřů a pentametřů prof. Kubelka patrně změnil své mínění. Neboť kdežto v původním překladu životopisu Caesarova ještě užil přízvuku, nyní hlásí se ke kórouhvi časoměrců (cf. epigram o Bibulovi a Caesarovi, Caes. k. 20). Přízvuchý překlad tohoto epigramu byl smyslově lepší; nebyloť v něm vynecháno důležité slovo »nuper«, jako v pozdějším překladě časoměrném. Snaha o překlad časoměrný také jinde (Tib. 59) vedla k nesprávnosti; ve druhém distichu totiž »Non sunt tibi milia centum« přeložil p. překl. plurálem »nemáš statisíce rytířské« místo správného singuláru. Že je přeloženo nesprávně, dokazuje překl. svou vlastní poznámkou k těmto veršům. V epigr. 5. užito obratu »vlásti z vyhnanství«, který ruší smysl (m. po návratu z v.). Ner. 39 Hekatebeletes (Apollo) nedovedl překl. jinak do časoměrného pentametru vpraviti než podivným opisem »střelec daleký«. V tetrametru trochejském (Caes. 80) je spojka »že« bezprostředně před diaeresi položena, což jest nesprávně; překlad z r. 1896 byl lepší. Na dvou místech p. překl. nepřeložil verše metricky. Jsou to verše Calvovy v Caes. 49 a troch. tetrametry v Galb. 6; proč nepřeloženo metricky, není mi jasno.

4. Mezi poznámkami, které provázejí překlad, jsou některé zbytečné, jinde jest jich citelný nedostatek; některé jsou nejasné nebo neúplné, jiné konečně nesprávné.

Za zbytečné pokládá referent tyto poznámky: Aug. pozn. 30 uvádí se dvoji význam lat. tollere, při čemž se praví, že jest možno hříčku, ve významech tohoto slova obsaženou, napodobiti, ale v pře-

kladu napodobena není. Pozn. 151 je zbytečná; stačilo by uvést nejvýše, že verš jest homerský. Pozn. 152 předbíhá události. Pozn. 191 ke kap. 94 (o Juliovi Marathovi) mohla zcela dobře být vypuštěna, hledě ke kap. 79, kde bylo již o tomto muži v textu zrovna tolik pověděno, co v této poznámce; stačil by odkaz ke k. 79. Tib. pozn. 10 o rčení »ad pileum vocare« jest zbytečná, protože přeloženo jest volně a správně, a čtenář se dovídá o kloboucích teprve z poznámky. V Ner. pozn. 81 mluví se o této věci zase, bez odkazu k tomuto místu; mimo to se v této pozn. k životopisu Neronovu přidává ke slovu pileus nový význam (čepice). Tib. pozn. 19a) o gymnasiích mohla odpadnouti, taktéž Calig. pozn. 16 a 30, Claud. pozn. 20; vypuštěním této poslední by byla odpadla také tisková chyba $\phi\upsilon\chi\eta\varsigma$; tamtéž pozn. 68 v první polovici je zbytečná, opakuje jenom text, rovněž pozn. 90 a j. v.

Za to jinde chybí poznámka, ač je nutná k pochopení místa. Na př. Aug. k. 29 Aedes Herculis Musarum; funkce Heraklea jako vůdce Mus není tak obecně známa, aby nezbudila podiv (cf. Preller-Plew Myth. II³, 269 n.). V pozn. 78 mělo býti podotčeno, že již Caesar měl úmysl zařídit veřejné knihovny (Caes. k. 44). V k. 32 decuria ducenariorum (>dekurie dvoustových<) nevysvětleno. V k. 72 není jasno, proč nazval Aug. útulek v domě svém zrovna Syrakusami? V kap. 94 nedoví se čtenář, kdo byl P. Nigidius (srv. Roth p. 301 ř. 18 n. a j.), tamtéž nevysvětlena slova »že mu bude jednou podroben ten stav, jehož odznakem je ona tunica«. K. 96 neoznačeno, proč jméno osláře Eutyclus a osla Nikon jsou významná (Stahr je přeložil). V k. 101 čteme: »s obojím dědictvím po otcích«, nevíme však, po kterém? A tak i jinde samy od sebe vznikají v nás otázky. Na př. Tib. k. 26 proč měl být na počest Tiberia nazván říjen Livius? (měl být odkaz ke k. 3). Nejasno je Tib. 31 »když pozbyl obou synů« (mělo býti poznamenáno, že Germanicus byl jeho syn adoptivní); k. 70 svobodná umění obojího druhu (Stahr: die Litteratur beider Sprachen), tamtéž Achilleus mezi dívkami, 75 Atella zůstalo nevysvětleno (také v Calig. 27 a Galb. 13). V Calig. 14 »že budou bojovati za něj« (t. za nemocného císaře) nevysvětleno, jaký boj se míní. Tamtéž k. 18 nevyložena slova: e Gelotiana a dále ex proximis Maenianis. Podobné případy jsou Calig. pozn. 36 Apollo Didymejský; k. 29 chtěje usmrtiti bratra (kterého?); nevysvětlen význam slova Gallograecia a tím také vtíp; 38 primipilarové (vysvětleno teprve poznámkou 12 k Neron.); 56 Chaereovi dával (Caligula) heslo Priapus nebo Venuše; 59 horti Lamiani. Claud. 11 ověnil bratra (Germanica) vítězným věncem (podotknouti, že se míní s o c h a Germ.) a j. v.

Zvláště zasluhovalo poznámky místo v Calig. k. 58. Neboť počátek této kapitoly, jednající o zavraždění Caliguly, tak jak jest

podán v překladě, nevzbudí správné představy o událostech. Překlad sám není sice nesprávný, ale bylo tu potřebí poznámky k slovům »má-li vstáti k snídani«; myslí se totiž vstáti s místa v divadle, a nikoli doma s lože, jak si asi každý čtenář nesprávně vyloží, čímž celé líčení se stane nejasným.

K nejasným nebó neúplným poznámkám počítám na př. Caes. pozn. 84, kde zmiňuje se p. Kubelka o tribunech zv. aerarii, ale co byli, nevykládá. Tib. pozn. 83, kde mělo býti vloženo slovo »Messala«, aby bylo patrné, koho se věc týče, a j. v.

Nesprávné jsou tyto poznámky. Aug. pozn. 27 (bitva u Actia r. 30 m. 34). Calig. k. 32, pozn. 57 praví pan překl., že obětní sluha (popa) obětní zvíře jen k oltáři přivedl a při zabíjení držel, cultrarius, že zabíjel. Tu se, trvám, každý čtenář v duchu otáže: A k čemu měl tedy ten popa sekeru? Snad jen jako odznak, asi tak, jako naši řezníci při slavnostních průvodech? — Překladatel píše tato slova, neměl patrně na paměti, co napsal v Ř. r. § 158. Tam totiž správně napsal: »Tu otázal se ho (t. kněze) popa: »ago-ne«? (= mám-li?) a obdržev od něho odpověď: »hoc age«, omráčil zvíře sekerou; načež zabijec (cultrarius) prořízl zvířeti hrdlo« etc. Při Claud. k. 16, pozn. 39 opravuje překl. tvrzení Suetoniovo, že důtka censorská, která stihla jistého senátora(?), ježto se vzdálil bez vědomí císařova z Itálie, byla zjevem neobyčejným. Suetonius nepraví, že ten pokáraný byl senátor, i jest si mysliti, že to byl jezdec a pro jezdce zákaz Augustův patrně neplatil. S výkladem terminů »dies nefasti, atri a profesti« měl překl. někde podivně nesnáze. Tak na př. užívá výrazů »dies nefasti a atri« promiscue (Tib. pozn. 68), ač tyto výrazy nejsou rovnomocné (srv. Ř. r. § 159 a správnou pozn. 13 k živ. Vitelliovu). Ale ještě podivnější jest, že slova »diebus profestis« (Dom. 21) p. překladatel přeložil »ve dnech svátečních«, tedy zrovna naopak, než je pravda. Snad nebyl příčinou tohoto podivného omylu chiastický překlad Klotzův s. v. profestus: »dies profesti u. feriat i Festage u. Wochentage«?

Správnosti jazykové mělo se dbáti pečlivěji. Vážnější omyly shledány na př. Aug. 8. ujať se (m. ujmouti se), podobně Claud. 24 přijati, Aug. 11 zbaviv (m. zbavě), podobně 15 nabyvše (m. nabudouce), 16 uzavřel mír dle nalehavé žádosti (m. k nalehavé žádosti), 25 nehodí se (m. nesluší se), 42 vystavením vodo-
vodů (m. vystavěním). Tvarů nesen (spr.) a nešen (nespr.) užívá p. překl. promiscue (na př. Caes. 16 usnesení, Aug. 68 pronesený, v poznámce 154 k témuž místu pronesený atd.). Podobně tvary hrazen a hražen kladeny vedle sebe (Caes. v poznámce 76 vyhrazen, Aug. pozn. 31 vyhrazena, Tib. 48 nahrazení, Ner. 27 ohražen a j.). Také inf. zabíti a zabiti, pohřbíti a pohřbiti atd. se střídají (srv. Caes. 74, Tib. 49, Ner. 30, 33 a j.). Nelze chváliti tvarů jako svléknuvše, roztrhnuvše, stoupnul si

(na př. Calig. 35). Není dobře užívati slova náhled ve významu mínění (Tib. pozn. 21). Není správný tvar očistovala se (Aug. 94), podivné je participium ploucích m. plujících (Tib. 12). Nesprávný tvar nohoum vyskytuje se na četnějších místech, než na kterých jest vřadu opraven; pravím to proto, že v tomto tvaru nemělo se vůbec chýbiti. Tib. 21 zatoužím po mém Tiberiovi. V pozn. 33 k Tib. jest nelibé spojení přechodníku s výrazem infinit. (býti v nebezpečí nemoha se udržeti). Tib. 53 jablk (též Ner. 20), 56 o nic mírnějším nebyl, též Claud. 3, že jest hloupějším. (Jak patrně z oprav, překl. tuto vazbu sám nepokládá za správnou, ale na těchto dvou místech ji neopravil). Tib. 72 cítil se napomenuta. Calig. 1 vypuzen uspořádati (m. aby uspořádal); 8 supra Confluentes přel. příliš moderně »nad Koblenčí«, ač jinde (Vitell. 10) Colonia Agrippinensis nepřeložil Kolín n. R., nýbrž »osada agrippinská«; 34 prohazoval (m. častěji prohodil), pozn. 99 lze jich překládati (m. je). Ner. 6 byl vychován pod oběma vychovateli. Ohlaseš z RK. jest tvar zaměsiti Ner. 38 Až zemru, nechť se země s ohněm zaměsí! Ner. 50 lunenský (nespr. m. lunský), Oth. 1 Livia, v jejíž domě (m. jejímž), 9 vojsko nebylo tak zle na tom (m. vojsku nebylo tak zle) a j. v.

Také tiskových chyb jest značné množství, daleko více a vážnějších, než které vřadu jsou opraveny; ale těch ani neuvádím. Číslo poznámek v životopise Neronově poněkud zmatena tím, že se užilo nedopatřením dvakrát čísla 51.

Ke konci ještě poznámku: Pan překl. vynechal v překladě dosti míst, i celé kapitoly, z příčin morálních. Německý překlad Stahrův jest úplný. V této věci ovšem stanoviska mohou býti různá, i nechci pro toto vynechání snad výtku činiti. Ale to chci říci, že měl překl. jednati důsledně a neuváděti choulolistivé věci vůbec, tedy také ne na př. hnusný čin Neronův, od Suetonia poznamenaný v Ner. k. 35 (o Aulu Plautiovi). Také by bylo dobře, kdyby p. Kubelka byl v úvodě naznačil, co z originálu jest vynecháno.

Věnoval jsem ocenění překladu Suetonia proto více času a práce, že jsem po první ukázce jeho očekával spis dobrý, který snese měřítko přísnější. Uznávám sice přičinlivost a píli p. překladatele, ale přihlížejí k četným vadám, které jsem uvedl, nemohu, bohužel, takové ceny mu přiznati, jaké by si bylo přáti. Snad by se byly ty omyly nedostaly do tisku, kdyby byl pan překladatel doslovně vyplnil slova Horatiova »Nonum (a ne septimum!) prematur in annum«. Neboť nepochybuji, že by byl při klidném srovnávání překladu s originálem a při pečlivějším pročítání rukopisu opravil si všechny ty nedostatky, které naznačuji, sám.

Tomáš Snětivý.

Literatura religijná w Polsce średniowiecznej. Skreślił *Aleksander Brückner*. I.—III. I. Kazania i pieśni, str. 236. II. Piśmo święte i apokryfy, str. 164. III. Legendy i modlitewniki, str. 187. Warszawa. 1902—1904. (Biblioteka dzieł chrześcijańskich. Zesz. 18, 29, 40).

Znamenitý historik polské literatury sebral zde výsledky svých hojných monografií, roztroušených po různých publikacích periodických, po Rozpravách filolog. krakovské akademie věd, Pracích filologických a svazcích Biblioteki Warszawské, a zpracoval je ve formě přístupnější, odstranil těžší ballast vědecký, aby širší vrstvy uvedl do počátků polského písemnictví. Spis tento bude vítán pak neméně i v kruzích vědeckých, neboť podal v něm výsledky svých hlubokých studií právě učenec, který dlouholetou prací sám nad očekávání rozhojnil prameny staropolského písemnictví a jeho studium prohloubil jako nikdo dosud. Při známé úzké souvislosti stpol. písemnictví s českým má spis ten mimo to nemalou důležitost i pro českou literární historii, a tudíž nebude od místa, když zde o něm blíže promluvíme.

V první knize podává se nejdříve stručný nárys staré homiletiky polské, t. j. kázání latinsky zapsaných, ale obecným polským jazykem promlouvaných, charakterisují se někteří pozdní kazatelé; několika slovy dotkl se tu autor kazatelských děl českého původu, která pronikla mezi Poláky, Konrada Waldhausera i Milíče, déle (str. 23—27) zastavil se u postavy Jeronýma Pražského, mnicha kamedulského, rozhodného odpůrce Husova, několik slov věnováno ještě Janovi ze Štěkna (str. 37). Ze starých kázání latinsky zapsaných, jakož z jiných ještě děl Brückner sestavil dále (str. 43 sl.) všecky zprávy o starých polských pověrách, zvycích od vánočních svátků počínaje, o lidové medicíně (str. 61 sl.) a j. v.; srovnávají se při tom nynější pověry a zvyky polské, a též starší zprávy české; dále vypsány různé narážky na poměry sociální (str. 73 sl.), jak z kazatelen se šířily všeliké povídky a bájky, které pak znárodněly a dnes se zapisují jako lidové (str. 90 sl.). Potom rozebrány jsou nejstarší zlomky polských kázání z XIV. stol., vyličují se sledy husitismu v starých kázáních (str. 131 sl.). V další části I. sv. podán přehled stpol. poesie, a to nejen náboženské než i světské; v písni církevní a náboženské může podle mínění Brücknerova ještě středověká literatura polská »poněkud« zavoditi s německou a českou (str. 136). Déle se spisovatel pozdržel u otázky o genezi písně Bogurodzica, opakuje zevrubně svou teorii, vypravuje obsírně život sv. Kingy (Kunhuty), se kterou podle jeho výkladu jest nerozlučně spojen vznik jmenované písně staropolské, jako též první překlad žaltáře, aspoň podle svědectví jejího životopisce. Brückner tu opakuje svou hypotesu, jak ji vyložil poprvé v článku »Rozwiązana zagadka« (Bibl. Warszawska 1901, sv. IV, str. 81 sl.), a jak její výsledky přijal jako nesporný fakt do svých dějin polské literatury. A přece jest to pouze smělá,

ba velice smělá hypothesa. Emendovaný verš druhé sloky, a připouštíme šťastně emendovaný: »tvégo džela kréicéla bo-žyče uslyš głosy« (pro tvého křtitele t. j. sv. Jana Křtitele, boží synu, uslyš hlasy) spojuje Brückner se zázrakem, o kterém vypravuje legenda o řečené světi, že totiž sv. Jan osobně zasláhnul, zachránil panenství její neporušené.

Nejstarší text »Bogurodzice« zachoval dvě sloky: obě tyto sloky obsahovala prý píseň složená pro sv. Kingu. Tomu však odporuje ne tolik, že jsou vlastně různého obsahu: první sloka jest *lais* na P. Marii, druhá na Syna božího, než více ještě, že jsou různě stavěny, co Brückner sám připomíná (str. 160). Proto jest pravděpodobnější výklad starší, že byly tu sloučeny dvě písně původně různé, jak později byly připojeny k těmto dvěma slokám opět jiné písně, jiného obsahu a jinak stavěné. Ostatně možno jen přisvědčovati Brücknerovi, že tyto dvě sloky byly dávno složené: tomu nasvědčují archaické jich tvary, dále že se v nich nejvíce sledy české. K Brücknerovu výkladu ostatních slok není čeho zvláště připomínati.¹⁾ Jak pro ony dvě první sloky našel skladatele v okolí sv. Kingy, tak určuje také pro druhou část této písně dobu jejího vzniku (druhou nebo třetí desítku XIV. stol.) a poukazuje na

¹⁾ Polemickou poznámku proti kritikům této své hypotézy příležitostně napsal Brückner ještě ve sv. 3., str. 126. — Nejnověji učinil tuto píseň předmětem hlubších studií Korneli Heck v 25 sv., II. serie Rozprav filolog. Akademie věd v Krakově, a dospěl k vývodu, že na počátku 2. pol. XIV. stol. vznikla (snad v Hnězdě) píseň na Bohorodici a na Syna Božího... Ve své recenzi toho pojednání vyznal prof. Alex. Brückner upřímně... »wypowiedziałem domysł, że to dla Kingi Sadeckiej ułożył ją spowiednik jej Boguchwał t. j. popełniłem sam błąd czy zbrodnię, jakie u innych z zasady zwalczam; wplotłem bowiem romans do dziejów; nie zadowolilem się wykazaniem dla pieśni czasu i miejsca (wiek XIII.: Małopolska), co dla trzeźwego i sumiennego badacza wobec braku źródeł i głębokiego milczenia rękopisów wystarczał najzupełniej powinno, lecz wdałem się w romantyczne domysły i wysnułem całą nowelę. Nie mogłem się poprostu oprzeć pokusie związania pieśni z ludźmi, lecz na usprawiedliwienie własne przytoczyć mogę, że udało mi się rzecz nadzwyczaj uprawdopodobnić, tak, że sam szczerze wierzę w swój wymysł i żadnej z dotychczasowych krytyk za nie poświęcę... (Pamiętnik literacki III., str. 587 sl.). Jinak Br. tu hájí rozhodně, že píseň tato původem svým náleží do sklonku XIII. stol.; že v tvarech sřawienia, zwolena netřeba shledávatí bohemismů, než že to jsou tvary ryze polské, tedy e přešlo teprve v pozdější době v o; otázka o tom jest dosti složité: na poč. XIII. stol. doloženy jsou již tvary Potrew, Potrkow, ale ještě v zápisech krakovských soudních knih z XIV. stol. wedl, wi wyeszł vedle wyodł, wyozł, jedla, gedłka a j. Více se divíme, jak rozhodně Br. hájí (str. 590), že voc. zněl Božyce, nikoliv božyče, co jest přece jedině náležitý tvar, jako v jazyce stčes. Kralowicze, paniče vedle tvarů na -u, -i; biřici, Královici Geb. Hist. Ml. III, 1, str. 97, 124. Do rozboru otázky, že první dvě, původní sloky písně jsou obráceny nejen na různé osobnosti, než také v různé formě stavěny, Br. se nedal ani v této polemice, ač právě to nasvědčuje tomu, že každá sloka vznikla zvláště, samostatně, a později, ovšem již dávno, byly spojeny v jednu píseň.

určitou osobu (str. 174 sl.). O ostatní stpol. poesii náboženské pojednáno v poslední kap. 1. sv. Mnohé písně otiskány jsou celé, namnoze původním pravopisem. Autor dovozuje, že se znění písně kazilo opisovači, že prvotní text nemával chyb v stavbě veršů, zachovával zvláště počet slabik, ukazuje, jak by se dalo prvotní znění restituovati, tak na př. při legendě o sv. Alexiovi (str. 189 sl.). V písni »Jezu chryste nasza radość« o Božím těle Brückner nepřipouští husitského vlivu (str. 204), jak se obvyčejně vykládalo. Pokud český vliv se projevoval také v stpol. poesii církevní, není bohužel zvláště rozebráno. Poukázáno sice, že v některých textech jest zjevný str. 199, 207, 208 (zpolštěný prepis »legendy« o sv. Dorotě), ale byl silnější, než by se jen podle toho spisu mohlo souditi, ač nechceme ho všude tam předpokládati, kde tak činili jiní učenci polští, Nehring, Bobowski. Obsírněji jest rozebrán »skvost polské poesie středověké« t. ř. de morte prologus (str. 214 sl.) a další »nárek umírajícího« nalézající se v témže rkp., jako ona báseň. K tomuto »nářku« uvádějí se dále (str. 226 sl.) podobné písně v nové době zapsané z úst lidu polského, a poukázáno dále na podobné písně lidu českého (str. 232 sl.).

Druhý svazek věnován jest překladům žaltáře, starého i nového zákona. Úvodem do svých výkladů ukazuje Brückner, že nová literatura polská vznikající od XVI. stol. souvisela se starší literaturou rukopisnou XV. stol. i starších dob. Ukázati hojně nitky spojující novou literaturu polskou se starou pokládá spisovatel za úkol své knihy. Dovojuje to pak jmenovitě, vylicuje historii překladu knih Písma svatého. Opakuje svou myšlenku o vlivu ženy na vznik a vývoj literatury polské: vznik překladu žaltáře připisuje vlivu sv. Kingy, opíraje se o její legendu, jakož i vznik polské hymny mariánské. Přepisem jejího žaltáře jest jak žaltář Florianský taktéž žaltář Puławský, praví zcela apodikticky str. 180. Důležité jest při řešení otázky o poměru obou těchto nejstarších polských textů žaltáře, že jsou zcela různě uspořádány. Žaltář Florianský předchází dva »prology«; ty jsou, jak Brückner přesvědčivě ukázal, přeloženy později než žalmy, vykazují se již mladším jazykem, první prolog převzat z »prooemium« výkladu žaltáře od kartusiánského mnicha Ludolfa, přeložen po r. 1350. Žalm 118 jest v ŽFl. stejně jako v ŽWtb. přerušen symbolem víry, dodána »cantica«, kteráž jsou v ŽWtb. roztroušena mezi žalmy. A tyto dodatky jsou podle vývodů Brücknerových přeloženy později a nenáležely prvotnímu překladu, dodány v první polovici XIV. stol. »žaltáři sv. Kingy«. Byl prý ŽFl. objedнан od krakovské obce pro královnu Jadvigu. Ale jak známo, psali ŽFl. tři písařové, a to v různých dobách; v určení věku těchto tří písařů se Nehring a Kopitar silně rozcházejí; pravopis jich jest různý, podle Brücknera též »wysłowienie«. Měli také různé předlohy; pozornost vzbuzuje nejen silně glossovaný text druhého písaře, než zvláště jeho úzká souvislost se stč. žaltářem. Žaltář

Puřavský jest komentován; řalm 118 není přeruřen symbolem víry; řalmy následují za sebou podle řísel, kdeřto v řFl. jdou za sebou jako v řWttb., ř. 117, 119, 120, pak teprve přijde ř. 118 se symbolem víry vlořeným za v. 32. K tomuto vnřjšímu rozdřlu mezi obřma řaltřři přřstupují při shodř jinak veliče značné v překladě přece dosti hojnř se vyskytující odchylky, kterřž nabřvají váhy řím, ře se řaltřř Fl. a Puř., kde se liřř, srovnávají namnoze s odlišnými texty starořeskými, když ku př. překládá Flór. ante conspectum suum: przed obliczem swogim jako řKlem. przed obezrfienym fwym, řPuř. pak przed łobř jako ve Wttb. przed łobu 53, 3; jinde ř. 5, 9 in conspectu tuo přelořeno v řFl. w obezrzenu twoiem jako v řKlem., v Puř. jřř przed oblyczym twoym, ale Wttb. a Pod. przed łobu; v ř. 22, 5 v řFl. taktřř shodně s řKlem., v Puř. przede mną jako ve Wttb. a Pod. prziede mnu, taktřř v ř. 40, 13 ve Fl. w obezrzenu iwoiem jako v řKlem., v Puř. przed łobř jako ve Wttb. a Pod. — Jině přřklady jeřř: caro přelořeno 55, 5 ve Fl. cyalo jako v řKlem. a Pod., v Puř. człowyek jako ve Wttb. — nihil mihi deerit v ř. 22, 1 řFl. niczs my nedostone jako ve Wttb. a Pod., Puř. nycz mnye wřbřdzye jako v řKlem. nyczs my neubude. — expelle ř. 5, 11 řFl. wiszeni jako v řKlem., Puř. wypřdz jako ve Wttb. a Pod.; — habitare přelořeno przebywać ř. 5, 6, 12 Fl., Puř., 64, 9 Fl., taktřř inhabitare 22, 6; 26, 4, 64, 5 ve Fl. a Puř., a stejně 5, 6, 12 Wttb.; — bydlić pak 64, 9 Puř. řak obyčejně v řeských řaltřřř: ř. 5, 6, 12 řKlem., a Pod., 64, 9 Wttb., řKlem., Pod. a inhabitare 22, 6; 26, 4; 64, 5 ve Wttb., řKlem., Pod., taktřř habitator Cant. Ez. 11, przebywajřcy Fl., Puř. jako ve Wttb., ale bydlić řKlem., Pod. — iniquitas překládá se v Puř. zlořć tak 5, 7; 6, 9; 7, 4, 15, 17; 26, 11; 39, 13; 129, 3, 8; řidčěji lichota 40, 7, řak z pravidla se překládá v Fl., a taktřř se překládá toto slovo v řKlem. zlost, pouze 26, 11 jest za ło łest, kdeřto ve Wttb. břvą nespravedlnost, v Pod. niesprawedlnost, řidčěji ve Wttb. zlost tak 129, 3, 8 — tabernaculum přelořeno przebytek ř. 26, 5, 6; 41, 5, Fl., Cant. Ez. 12, Fl. a Puř., taktřř v řKlem. 26, 5; 41, 5, stan ř. 26, 5; 46, 5 v Puř. řak 26, 5, 6; 41, 5; Cant. Ez. ve Wttb., Pod. (někdy stánek), jinak kořćř 26, 6 Puř., chrám 26, 6 řKlem., schrána Cant. Ez., řKlem.

Zvlářř padá na váhu, kde rozdřly mezi obřma stpol. řaltřři se zakládají na řřzných řatinských předlohách; řak ku př. zachovala se ve Fl. v ř. 94, 4 věta ło ne odpřdzil łospodzin łuda swoiego, a tato věta nalřzř se také ve znění řalmu łoho ve Vigil. za um. łudzie, mimo ło na konci Wttb. str. 209, kde tento řalm jest zapsán jeřř jednou, a ło v jiněm překladě, zcela stejně řak ve Fl.: łebo ne łpudry łospodyn łudu łweho; v řalmu łomto ve vlastním řaltřři Wttb. nečťeme łěto věty, ani v řKlem., Pod. ani v Puř. Takový rozdřl

jest ještě v témže žalmu ve v. 6: dodáno ve Fl. ku »podczye, chvalczye y padnyczye«: przed bogym a stejně v žalmu tom dodaném na konci Wttb., ale v Puł. těchto dvou slov není ani v stčes. textech. Podobně srovnává, po případě liší se v. 7 téhož žalmu v citovaných stpol. a stčes. žaltářích. Bývají také rozdíly v jednotlivých slovech, která se zakládají na různostech mezi lat. texty, na př. v ž. 53. 1 jest v ŽFl. zbaw, pod. v ŽKlem. wifwobod, ale v ŽPuł. sędzy jako v ŽWttb., v lat. textech judica a též libera.

Nemohu se pouštět zde do rozboru překladu stpol. žaltářů a jich poměru k žaltářům stč., nechávám si to na pozdější příležitost; než budiž zde ukázáno k tomu, že jest třeba ještě přesněji určití poměr stpol. žaltářů k stčes. překladu, a teprve po rozřešení této otázky bude možno podrobněji líčiti historii stpol. žaltáře. Brückner blíže probral »komentáře«, které uvádí ŽPuł. ke každému žalmu, a ukázal, že jsou převzaty z díla Ludolfova. Starý překlad žaltáře »XIII. stol.« konečně byl podkladem tištěného vydání krakovského z r. 1532 (otištěného ještě r. 1535). Tento text podle vývodů Brücknerových obvykle srovnává se s ŽPuł., ale místy také s ŽFl.; vzešel z jakési předlohy třetí XV. stol., která spojovala v sobě rysy obou žaltářů, a ve které jazyk byl obnoven, ač přece byly mnohé archaismy ještě ponechány. Některých otázek se zde autor blíže nedotkl; jaký byl poměr stpol. žaltáře k stčes. vzdělání, byl-li onen nejstarší text XIII. stol. »sandecký pro sv. Kingu asi z r. 1280« samostatný překlad polský? V ŽPuł. není celkem sledů českých, bohemismů, aspoň takových, které by nutně dokazovaly český jeho původ. Celkem byly by leda dva v ž. 72, 1; gylz sō prawego lzyerce (Fl. ž. sercza, v ŽWttb. a Klem. již jsů pravého srdce), snad v ž. 83, 7: w padoly zles (ŽFl. w padole zlez, ŽWttb. v podolu slez, Klem. w udole slez); třetí Nehringem uvedený příklad ž. 77, 27 plyło. třeba škrtnouti, jest to patrně chyba písařská m. plynęło (ŽFl. plinęło), a nelze v tom tvaru shledávati č. plýlo, jak myslí Nebring, v stč. žaltářích čteme slovo jiné dežil ŽWttb., dŕczyl ŽPod., dŕczalo iest ŽKlem. → Ke svému přehledu stpol. textů či redakci žaltáře připojil Brückner ještě úvahu o pozdějších úpravách a vydáních žaltáře; Wróblové z r. 1539, novém to překladě, který ovšem zdá se, že souvisí s třetí, krakovskou redakci stpol. žaltáře, a pak ještě o Rejově prosaické parafrasi žaltáře, která teprve nedávno r. 1901 byla nově vydána tiskem.

O překladech St. i N. Z. nelze vlastně mnoho mluvit, tak chudá jest tu polská literatura. Mimo bibli královny Žofie či Šárošpatackou jsou pouze některé nepatrné zlomky. Brückner však dokazuje, že středověké písemnictví polské mělo asi od XIV. stol. i ostatní knihy Písem svatých v polském překladě. Dovojuje, že tisky z 2. pol. XVI. stol., N. Z. v Krakově r. 1556 vytištěný a bible Leopolitova z r. 1561 byly upraveny podle takových starších polských

překladů. Při bibli královny Žofie opakuje se, jak tuze podlehl české předloze, ač daleko ne všechny části její. Při té příležitosti připomíná, že také »tłumacz Psalterza Kingi«, t. j. překladatel stpol. žaltáře si velmi vypomáhal českým jeho překladem; a podobně také původce slovníčku biblického t. ř. mammotrektu hojně čerpal z české jeho úpravy (str. 82 sl., 105). Že vyhynuly tak značnou měrou památky stpol. písemnictví, Brückner připisuje ne pouze častým požárům, jimiž bývaly zachvacovány dřevěné dvorce šlechtické a městské domky, než také — protestantismu (str. 92)! Podivno, že se zachovalo takové množství stčes. památek u nás v Čechách, kde tak silné převahy nabylo hnutí protikatolické a protiřímské ... Srv. ještě sv. 3, str. 119.

Nebyly uvedeny do stpol. písemnictví ani apokryfy v středověku tak oblíbené, aspoň polské jich překlady se nezachovaly, ale za to může se stpol. literatura chlubit velmi zajímavou jich kompilací: jest to t. zv. »Rozmyślanie o żywocie Pana Jezusa«, které bylo obsaženo v rkp. přemyšlském, nyní ztraceném aneb aspoň neznámém. Tuto »nejobsírnější, nejzajímavější a nejpůvodnější památku celé polské literatury náboženské« analyzuje Brückner ve 4. kap. 2. sv., a připisuje ji nějakému krakovskému mistrovi z poč. XVI. nebo z konce XV. stol.; vyslovuje domněnku, že to byl snad Opeć, pro velikou shodu této kompilace s Opećovým Životem Ježíše Krista, než v 3. sv., kde obsírně pojednává o této knize, vlastně se zřiká této myšlenky: starobylý ráz jejího jazyka vysvětluje (sv. 3., str. 19) tím, že Opeć čerpal ze starší předlohy, zvláště z jmenovaného »Rozmyślania«.

V 3. sv. Brückner pokračuje v rozboru starších polských apokryfův a legend, uváděje opět delší výňatky v pravopise původním i zmodernisovaném, poukazuje na různé prameny: Nikodemovo ev., list Lentulův a j. Obrací se pak ke kultu mariánskému, jak došel výrazu v literatuře, rozbírá zvláště »kázání« čili traktáty Paterkovy, vliv apokryfických pověstí o P. Marii u něho a v Opećově životě Ježíše Krista. Příležitostně tu připomněl Brückner, vychvaluje čistou polštinu Paterkovu, výrok z doby něco pozdější, z r. 1547, protestantského kněze Maleckého, že kdo chce dobře mluvit polsky, musí uměti náležitě česky (str. 28). Podle svědectví Dlugošova byly přeloženy z rozkazu královny Jadvigy legendy svatých, nejspíše »Legenda aurea«; tohoto překladu zachovaly se pouze nepatrné sledy, vlastně pouze jeden ve zlomku života sv. Blažeje. Brückner otiskuje jej celý zároveň s latin. originálem (str. 46 sl.). Následuje dále rozbor dvojího překladu legendy o Třech králích Jana z Hildesheimu (str. 52 sl.); druhý překlad byl podkladem ruského vzdělání a pouze v něm se zachoval. Mnohem později byly přeloženy jiné legendy, byly přeloženy legendy o sv. Alexiovi a o sv. Eustachiovi, vyňaté z *Historiae Romanorum* (str. 69 sl.), a j.; uvádí tu též »Ecclesiastes Xyęgi Salomonowe, ktore polskim wy-

kladem kaznodzieyskie mianujemy«, druhý to polský tisk, s jehož jazyka ještě nebyly zcela setřeny sledy českého jeho vzoru (str. 83). Na samém počátku XVI. stol. byla přeložena Epistola manu Dei scripta, která dávno předtím pronikla do českého písemnictví (str. 85). — V 5. a 6. kap. Brückner pojednává o překladech modliteb a modlitebních knihách, rozbírá nejdříve Otčenáš, Zdravas, Věřím, o textě vatislavského rkp. z 2. polovice XV. století a tisku z r. 1475 plnickém bohemismů se vůbec nezmiňuje (na str. 93 velmi stručná nářážka, laikovi sotva srozumitelná), asi proto, že nejstarší texty jsou prosté českého vlivu. O tomto českém vlivu, který se skutečně i od předních vážných učenců polských hledal a dovozoval, kde nebylo toho zrovna potřebí, a při čemž se projevovala leda chatrná znalost českého, zvláště stčes. jazyka, ku př. při výkladu veršované legendy o sv. Alexiovi, promluvil Brückner v této knize několik všeobecnějších slov (str. 134 sl.). Čechismy, vyskytující se v některých textech, chtěl by Brückner vysvětlovati tím, že je přepisoval Čech anebo vůbec člověk příliš navyklý češtině, a nechce v nich shledávati důkaz, že ten onen text vzešel z české předlohy. Tak myslí také, že t. ř. *Książeczka Nawojki*, přes nějakou tu reminiscenci českou, není českého původu, co dovozoval Fr. Krčák v XXIII. sv. Rozprav. filolog. Akademie krakovské. Brückner tuto práci nejmenuje, nedotýká se ani důvodův uváděných od Fr. Krčka, nezminil se ani o slově *podróstwo* — *podružstvo*, — o které si polští učenci tolik lámali hlavu a kteréž právě Krčák šťastně tuším vyložil, dokázav, že jest českého původu. Že se ještě nedokázala, neobjevila přímá její česká předloha, nemůže přece svědčiti proti vývodu Krčkovu. Totéž vice versa platí o t. ř. »modlitevníku Konstancyi«; Br. dopouští pouze, že byl přepsán od nějakého Čecha, odvolává se, že často napsáno *a* za *au*, čistě mechanicky, jak shledal pol. *są, mađrość* za č. *sau, mađrost*, tak psal nesmyslné *nąka, nączył, inkaust, Hemąs m. nauka, nauczył, inkaust, Emaus*. Jsou mimo to jiné ještě bohemismy, napolo polské, napolo české tvary, jako na př. *otharchale, ńestojće m. nastojte na př. dussa szmatno odpowyeda; nyestoyczye, mnye y byeda, yzem kedy podług czyała . . . chodzyla*, kteroužto chybu nelze připisovati českému přepisovači. Slovo toto stalo se velmi populárním, srv. Brückner, *Cywilizacja i język*, str. 91. Také lexikálně, zdá se, zakládala se památka tato na české předloze: tak v textech *evan. zvolenik za učedník, v evangelistářích českých, Víd., Seit.* jest tu sice slovo jiné mladší, na př. *Jo. 16, 17, 29; v Ev. Olom. učenník Jo. 15, 8; 16, 17, 29*; ale slovo to čteme v Hrad. rkp.: *wsichny ucennyczzy, geho myly: zwolennyczzy, ve významu »vyvolenec«* vyskytuje se slovo to ještě ve Fris. a Pražských zlomech, srv. Vondrák *Die Spuren der altkirchenslavischen Evangelienübersetzung in der altböhm. Literatur* str. 11 sl., Frisinské památky str. 19; dále *licomiernik, lice-*

miernik za farizej jako v stčes. evang., které slovo se vyskytuje také v jiných textech stpol., bylo pojato mimo jiné do mammo-trektu, o kterém pojednal Brückner v XXXIII. sv. Rozprav filol., a to ještě ve znění lucemiernik, jak jest zlu buge albo lubawy będzie emarcescit za č. libový. Zajímavé jest ještě v modlit. knize Konstancie slovo poczyessy — Jo. 16, 7 (Jo. 15, 26 — essyczyel), kde v Ev. Seitenst., Víd. a Olom. jest slovo utěšitel, srv. Vondrák Spuren, str. 26 sl.

Bojíme se, aby tato jinak zdravá reakce proti přeceňování českého vlivu na staropolské písemnictví nezašla příliš daleko, jako také se již začal podceňovati vliv tento ve vývoji jazyka, a Brückner, podlehnuv nešťastné myšlence o »środkowem stanowisku« polštiny, ve svém spise Z dziejów języka polskiego 1903, str. 119 sl. se zřekl toho, co tak pěkně napsal v knížce Cywilizacja i język nedlouho předtím r. 1901, str. 78 sl.

Dále Brückner popisuje a rozbírá velkou řadu různých celkem drobnějších spisů rukopisných a tištěných do polovice XVI. stol., dosud namnoze málo známých, ba i neznámých. Opět zmiňuje se o chudobě stpol. písemnictví, a třebaš myslí, že památky staropolské byly broznou měrou zničeny a vyhubeny, přece přiznává, že nebyly nikdy značné »i že nie odpowiadala bynajmniej produkeya umysłowa w języku narodowym powadze, liczbie i kulturze narodowej« (str. 162). A k tomu ještě značná a převážná část stpol. památek spadá do XV. stol., nemalá část dokonce do počátku XVI. stol.! Tisky počínají teprve po r. 1500! Opět tu opakuje Brückner svou myšlenku o velké úloze, kterou měla na vývoji literatury polské žena, ačkoliv není dosvědčena neřku-li ženská auktorka, ba ani ženská písarka, a víme pouze, že byly mnohé texty, knížky modlitební a j. psány pro ženy. Brückner rozšiřuje to pak vlastními svými domněnkami, jmenovitě o sv. Kinze, kterou staví ke kolébce polského písemnictví. Jak ve svých německy psaných dějinách polské literatury často vytýká »slavische Lässigkeit«, tak zde vytýká »bierność i lenistwo«, passivnost a lenost, ovšem mužských, »z którem niewiasty polskie walczyły muszą« (str. 184). Středověká literatura polská zůstala daleko »dokonce« i za českou, světská ještě více než náboženská. Leda náboženské písně polské spasí jaksi taksi »čest« polské literatury středověké. —

A nyní na počátku XX. stol. jeví se nám staré písemnictví polské mnohem bohatší, než jak bylo ještě před 18 lety, kdy W. Nehring vydal svou sbírku staropolských památek. Že se znalost staropolského písemnictví tak rozšířila a prohloubila, není jen zásluhou oněch mužů, které Brückner v závěrku knihy své připomíná, než právě nade všecko zásluhou autora této knihy, prof. Al. Brücknera. Jemu jest věda povinna díky nevýslovnými, že jmenovitě nejeví se již taková nepřeklenutelná propast mezi lite-

raturou XVI. stol., »dobou zlatou«, dobou Mik. Reje, Jana Kochanovského a j., a dobou starou, a že poznáváme, jak tato nová literatura úzce souvisí s literární prací věků starších, z ní vzrůstala, v ní měla své kořeny a základy. J. Polívka.

Karel Jaromír Erben. Veškeré spisy básnické. Vydání kritické. Uspořádal *Jaroslav Sutnar*. V Praze 1905, str. LIX + 320 + XX.

Erben pojal do svého druhého a třetího vydání »Kytice« z celé své básnické činnosti jen ty skladby, které se mu zdály mít skutečnou cenu poetickou; ostatní drobné práce, zejména své prvotiny básnické, neuznával ve své autokritice za hodny nového otisknutí a vydání. Takový výbor nejlepších plodů básnickových úplně postačí sice čtenáři, který chce především poznati to, co nejvíce vyniká v umění básníkově a poskytuje skutečného požitku aesthetického. Pro literární historii mají však důležitost i začátečnické práce a slabší pokusy spisovatelovy, neboť jsou cenným materiálem, z něhož lze sestrojovati prohloubenější obraz uměleckého vývoje básníkovy. »Kytice« Erbenova, jakožto výkvět a vrchol jeho poesie, skutečně také úplně zastínila ostatní jeho práce; nevšímáno si jich, upadly téměř v zapomnutí. Teprve L. Quis svým literárním úvodem ke »Kytici« (1901) znova oživil pro ně zájem. Nyní pořídil Jaroslav Sutnar více než po pětileté, svědomité přípravě první kritické vydání veškerých básnických spisův Erbenových.

S neobyčejnou láskou a pietou k básníku »Kytice« vydavatel ujal se svého úkolu a vyhledal celý básnický odkaz Erbenův, pokud se ovšem zachoval. Vydání jeho jest prvním pečlivě upraveným souborem všech básnických prací Erbenových, nejen »Kytice«, nýbrž i skladeb jinde porůznu tištěných a do »Kytice« nepojatých, a konečně básní pouze rukopisně zachovaných. Bedlivým hledáním v časopisech a almanaších z doby Erbenovy podařilo se mu najíti několik prací básnickových, jež byly širší veřejnosti dosud neznámy, u jiných zjistil zase autorství Erbenovo. Vypátral také několik rukopisných skladeb, dosud netištěných. Podává tedy vydání jeho mnoho nového a zajímavého materiálu.

Látku rozdělil tak, že nejdříve otiskl »Kytici« podle třetího vydání, básníkem samým ještě do tisku uchystaného, potom následují básně v časopisech a almanaších otištěné, ale v »Kytici« nepojaté, konečně básně jenom rukopisně dochované, mezi nimi také veselohra »Sládeci«. K jednotlivým básním vydavatel uvedl všechny varianty z rukopisův i tiskův, označil jednotlivá různě četění, vyšetřil dobu, kdy která báseň povstala, kdy a kde poprvé byla uveřejněna, v kterém rukopise se dochovala atd. Kniha jeho podává tedy zcela spolehlivý materiál kritický a v tom právě záleží její význam.

U čelnějších básní stanoven také rozměr, kterým jsou složeny. Při nepravdivosti prosodie Erbenovy toto stanovení rozměru vyžadovalo zvláštní odborné studie, která bude uveřejněna v »Archivu f. slav. Philologie«.

Textům vlastním Sutnar předeslal stručnou předmluvu, v níž jest obsažen bibliografický přehled prací Erbenových, a obšírnou úvahu o »Kytici«, kterou již dříve uveřejnil v Čas. Čes. Mus. 1903, 115 a d. (Nedopatřením opakuje se z Čas. Mus. na straně LIX slib, že záhy »vyjde v prozatímním vydání kritickém ‚Kytice‘ zároveň s veselohrou ‚Sládeci‘ a s básnickými pracemi Erbenovými, jež byly širší veřejnosti naší dosud neznámý.«) V příloze pak vytiskl stať »Erben dramatik«, která v podobě poněkud pozměněné vyšla v »Meziaktí« III, č. 151 (14. února 1903), kdy Erbenova veselohra »Sládeci« hlavně přičiněním Sutnarovým byla poprvé provozována v Nár. divadle.

Bylo by zajisté lépe bývalo, kdyby vydavatel byl jednotlivé studie tyto přepracoval, přiměřeně změnil i doplnil a shrnul iv jednotnou úvahu o básnické činnosti Erbenově. Avšak p. vydavatel nazývá toto své vydání pouze zatímným a pro širší vrstvy určeným. Veliké kritické vydání s různocetením přesně filologickým i s přiloženými snímky všech rukopisů básnických chystá ke stému výročí narození básníka. V definitivním tom vydání míní teprve novým souborem sestrojiti a nakresliti konečný obraz Erbenův ve větších rozměrech. Při tom změni zajisté také pořádek textův a upraví je, pokud možno, v chronologickém postupu jejich složení, aby obraz vývoje básnické činnosti Erbenovy vynikl jasněji.

J. Máchal.

Hlídka programů středních škol.

Jan Placek: *Příspěvky k výkladu vět vedlejších u Caesara dle nauky o samostatném a vztažném užívání časů.* (XXXX. roční zpráva c. k. akademického gymnasia v Praze za šk. r. 1903/1904). Str. 21.

Spisovatel užil této nauky (která poprvé důsledně provedena byla v lat. mluvnici J. Lattmanna a H. Müllera, a když ji H. Latmann a M. Wetzelskými pracemi vytříbili, přijímána je i do jiných mluvnic), aby vyložil v Caesarových »Pamětech o válce galské« konjunktivné věty vedlejší při vazbách infinitivních. Věc se namnoze podařila. Tak dobře jsou vyloženy konjunktivy vět vedlejších při inf. perf. závislém na praes. histor. (na str. 7—10). Úplně uspokojuje též výklad míst VI, 11, 4 a VI, 14, 4 (na str. 6), I, 31, 10 (na str. 12), VI, 25, 4 (na str. 18) a mn. j. Ale spisovatel je si sám vědom, že je jinde jeho výklad jen

pravdě podobný. Sám uvádí mnohdy i druhý možný výklad, uvažuje a rozhoduje se (tak na str. 7 a 8 k místu I, 11, 3 a na str. 14 k I, 14, 7). Neuspokojil jej (na str. 15 a.) ani výklad Lattmannův ani Wetzelův, a upravuje si nový pozoruhodný výklad t. zv. koincidence. Jak vyložit vedlejší věty, které při infinitivu perf. závislém na praeteritech své samostatné časy podržely, vysvětlá až ze srovnání těchto případů s repraesentací (na str. 14). — Třeba rozlišování časů samostatných a vztažných nelze vždy provést s úplnou jistotou, ten výtžek z pojednání zůstává, že tu bylo jasné dovozeno, kterak »porozumění místu nějakému se tím prohloubí, uvědomíme-li si, k čemu vedlejší věta skutečně vztah míti může; a výjimky od obvyklé souslednosti často dojdou odůvodnění« (na str. 13). Pojednání je však spolu velmi cenný přírůstek naší chudické literatury methodické; obsahuje mimo výklad mnoha míst z Caesara na př. též užitečnou zprávu o Wetzelově vysvětlení dvojí možné souslednosti časové po praesentu historickém, o t. zv. zpřítomnění či repraesentaci (na str. 13) a j. Pokud bude lze užiti těch výkladů též ve škole, na niž spisovatel především myslí (soudíc z pátého odstavce na str. 3), ukáže praxe; ale pochybuji, že žáci v tom věku mohou chápati a rozznávat na př. trojí různý důvod, proč kladena za praeteritní souslednost praesentní (na str. 14), i pokládám za prospěšnější nezdržovat se výkladem při takových výjimkách, nebo dokonce snad skutečných chybách nepovšimnutím vzniklých, aby tím nebyla otřesena důvěra v pravidelnou consecutio temporum a nebyla v zmatek uváděna základní znalost jejích pravidel, přece jen potřebná.

Jos. Straka.

Jan Zeman, *Z Catanie ke krateru Aetny. Vzpomínka na cestu po Sicílii*. Zpráva c. k. real. a vyšš. gymn. v Kolíně za škol. r. 1903. Str. 25.

Spisovatel podává stručný přehled svých cest po Sicílii, vykonaných r. 1897 ličí hlavně výstup na Aetnu. Provází své vypravování hojnými vzpomínkami na mytologii, dějiny a citáty ze starověkých básníků, ale celkem článek jeho patří do literatury cestopisné. Čte se velmi příjemně a litovati jest, že nebyl spíše vytištěn v nějakém časopise belletrickém, kde by byl v úpravě poněkud změněné vzbudil interest nejširšího kruhu čtenářstva. »Casta Diva« (str. 4) není název opery Belliniho, nýbrž jedné árie z opery Normy.

L. Brtnický.

Ant. Kudrnovský: *Přípony s- v-*. Výroční zpráva c. k. státního vyššího gymnasia v Litomyšli za školní rok 1904. Str. 19.

Kmenosloví ze všech částí mluvnice dosud nejméně je pracováno; nalézáme-li v mluvnicích kmenosloví, bývá to výčet

přípon, jež se v tom či onom jazyce dají konstatovati při jménech a slovesech, nanejvýše je tu a tam nějaký výklad o přenesení celé koncovky jakožto přípony jinam. Také u nás je sice řada prací, jež se obírají některými kapitolami kmenosloví, ale dosud není monografií, jež by úplně látku vyčerpávaly, jež by způsobem historickým vykládaly původ a šíření jednotlivých přípon jmenných a slovesných, a není také hrubě monografií, jež by po stránce kmenoslovné rozbíraly jazyk toho neb onoho spisovatele, té neb oné památky; jen jazyk Husův po té stránce rozbírán byl pracemi K. Nováka v Listech filolog. XXVI a XXVII. A teprve v době nejnovější dialektické práce počínají si všimati kmenosloví popisovaných dialektů; zevrubně, ač jen zcela mechanicky, popsal kmenosloví nářečí jihočeských V. J. Dušek (Kmenosloví nářečí jihočeských, Rozpravy čes. akademie císař. Frant. Jos. Tr. III, roč. IX, číslo 1. V Praze 1902, 74 str.), kapitolu o kmenech mají ve svých spisích také J. Loriš (Rozbor podřečí hornoostravského ve Slezsku, str. 28—36) i Ign. Hošek (Nářečí českomoravské. I. Podřečí polenské, str. 93—94.). Proto s radostí vítáme kmenoslovnou studii, již tuto oznamujeme.

Úkolem jejím je sledovati historii přípon obsahujících souhlásku *v* v češtině. V tom smyslu měl také znít titul rozpravy; je-li nadepsána přípony *s-v-*, je to titul příliš široký, jednáť práce jen o kmenotvorných příponách *s-v-* v češtině. Materiál poskytly slovníky Jungmannův, Kottův a Gebauerův a Palackého Popis; z nich autor svědomitě sebral slova obsahující kmenotvornou příponu *s-v-*, rozřídil je v příslušné skupiny a sleduje, jak se bral vývoj těchto přípon kmenotvorných. Rozlišiv případy v koenného (či jak on říká etymologicky oprávněného) od *v* suffixálního, probírá 1. přípony *-v*, *-va*, *-vo*, *-vý*, 2. *-av*, *-ava*, *-avý*, 3. *-iv*, *-iva*, *-ivo*, *-ivý*, 4. *-lav*, 5. *-liv*, 6. *-ov*, *-ový*, tykev—tykva, slovesa na *-vati*, *-ovati*. Postup tento, beroucí se od útvarů jednoduchých k složitějším a analogií vzniklým, je zajisté správný; jen po stránce formální přáli bychom si nějakého důsledného členění: mohly se přípony rozdělit na 1. jmenné, 2. slovesné, kteréžto skupiny by se pak dělily dále. Autor měl něco podobného na mysli, je to viděti z toho, že jmenné přípony čísluje (1—6), kdežto odstavce o *v* etymologickém, o slovech druhu tykev—tykva a o příponách slovesných číslovány nejsou. Výklad o *v* etymologickém měl se přiřaditi ke kapitole o příponě *-v*, *-va*, *-vo*, kdež by se ukázalo na dvojí původ české koncovky *-v*, *-va*, *-vo*. Při jménech pohřešujeme kapitolu o jménech na *-tva*, *-tvo* (modlitva, eslov. žetva, gónitva atd.), *-tvo* a *-tvie* (božství) a příponu participia praet. *-vъ*, *-vъši*, jež také v rámeček této práce náležejí.

V jednotlivostech je postup i výklad správný, ač ne všude přehledný a jasný (srv. zejména výklady o původu slovesné přípony *-va-*, *-ova-* str. 15 sl.). Tu a tam bylo by potřeba přesnější

a jasnější stilisace. V některých případech jednotlivých lze přičinit některé poznámky; leckteré vyneslo teprve ovšem zkoumání nejnovější, jiné však zakládají se na pracích starších, jichž si autor nevšiml. Slov. chlěvъ nesouvisí s got. hlija, jak se dosud obecně soudilo, nýbrž s got. hlaiv (Meringer, IF XVI, 1904, 117), k čes. nřav lze uvést také lit. narvyti již s příponou v, slova stavъ atd. na str. 3. nemusí mít přípony -vo, nýbrž mohou mít v etymologické; srv. Hirt, Kleine grammatische Beiträge. 1. Die idg. Basis sthewā IF XII, 1900, 195 sl. Totéž platí o slovesích bývati, krývati, -mývati na str. 15, jež mohla vzniknouti zdĺoužením základního -v- (srv. otъkrъvenъ, izbъvenъ, mъvenъ) a mají tedy rovněž v kořenné; nenáleží tudíž slovesa -bývati, -krývati, -obmývati, -obšívati (eslov. šivenъ), přerývati mezi iterativa utvořená příponou -va- (str. 16). Mezi substantiva utvořená příponou -va přidati jest subst. sliva, jež souvisí s lat. liveo (Schrader, Reallexikon str. 95, Solmsen KZ XXXVII, 1904, 598); při některých substantivech na -va není asi správně říci, že jsou tvořena příponou -va, poněvadž jsou to deverbativa. Ve slov. kurva proti got. hors, sthūēm. huorā je příp. va z řečtiny (řec. κόρφη); srv. J. Jüthner, Ein altes Euphemismus. Wiener Studien 1904, 155—157); subst. pivo (str. 4) patřilo by do kapitoly jednající o příponě -uos- (srv. Zubatý, Listy fil. XXVIII, 1901, 25); čerlivý není od -o km., nýbrž od i- km. (eslv. črъvъ, stčes. črvie; srv. Gebauer, Hist. Mluvnice III, 1, 50).

V posledních dvou kapitolách výklad o původu přípon -vati a -ovati není dosti uspořádán: mínění a výklady dosavadní uvedeny nepřehledně (tak v prvním případě Leskien, Brugmann, Miklosich, v druhém Brugmann, Miklosich, Schleicher, Geitler, ač zajisté by bylo přirozenější uvést je v pořádku chronologickém a ukázati, co vedlo k výkladům novým) a druhdy velmi mechanicky (citován doslovně příslušný passus, na str. 17 skoro celá stránka vyplněna citátem, ač by s větším prospěchem bylo mínění toho neb onoho krátce povědět vlastními slovy s odůvodněním a po případě hned s námitkami). Výklady ty pak je potřebí vyvrátiti, pokud se neuznávají za správné, nestačí říci »myslím však, že není zde nějaké v hiatové, nýbrž celá iterativní přípona -va-« (str. 16). Na str. 18 o slovesích VI. tř. se praví, že to byla původně iterativa dle tř. V., 1. Nebyla to spíše slovesa tř. V., 2: tesati tesja (teša) = -eu-a-ti (kupovati) -eu-ja (kupujā)?

Literatury sem příslušné neužito úplně. Autorovi zůstal neznám citovaný již článek Hirtův, Kleine grammatische Beiträge. I. Die idg. Basis sthewā. IF XII, 1905 sl.; o původu iterativního -va- psal Sommer (Das slavische Iterativsuffix -vati. IF XI, 1900, 202—204); o původu sloves tvořených příponou -ova- -uja- jednal A. Meillet, Études sur l'étymologie et le voca-

bulaire du vieux slave, Paris 1902, str. 147—149, jehož výklad také čteme u Brugmanna, Kurze vergleichende Grammatik, 531; o témž srv. také P Kretschmer, Zeitschrift für österr. Gymnasien 53, 1902, 711—713; o possessivní příponě -ovъ psal F. Prusík, Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien LXXXIII, 407 sl.; o stěeských místních jménech na -ov B. Spiess v programu reálky královéhradecké 1883.

Spisy, jež se uvádějí mezi literaturou, mají býti uvedeny plným titulem s rokem a místem vydání, má býti udáno také vydání, jehož užíváno; u článků časopiseckých má býti uvedena vedle ročníku a roku také stránka. Proti zásadám těchto hřeší se na str. 19. napořád. Které vydání Leskienova Handbuchi spisovatel cituje, které vydání Schleicherova Compendia? Také v textu nemístně citováno LF 90, 147 místo LF XVII, 1890, 147 (str. 18), LF 76, str. 66 místo LF III, 1876, str. 66 atd.

Celkem ovšem lze říci o práci této, co pověděno již nahoře, že je v ní pečlivě shromážděn a roztríděn příslušný materiál, i zpracování jeho celkem správně ukazuje, jak se bral vývoj přípon, jež jsou předmětem studie; poohlednutí po příslušné literatuře a přesnější stilisace i jasnější výklad na některých místech byly by cenu její ještě zvýšily.

Oldřich Hujer.

Drobné zprávy.

Pozoruhodné příspěvky k topografii nejstarších Athen podává Engelbert Drerup ve Philologu LXIV, 1905, str. 66—94. Soudí nejprve, že devítibrané Pelargikon neznamená opevnění západní části akropole, jak se domnívá Dörpfeld, nýbrž že tím rozuměti sluší pelasgické hradby kolem celé akropole. Kromě hlavního vchodu, ležícího na straně západní, bylo dle jeho mínění ještě osm bran v hradbách, z nichž můžeme zjistiti ještě čtyři na straně severní a jednu na straně jižní. Hlavní věc, že totiž Pelargikem původně se mínilo opevnění celé akropole, bude asi správná, avšak v podrobnostech jsou některé nesprávnosti. Výkopy, podniknuté na akropoli r. 1885—1889, *neobjevily* bránu *v jižní zdi pelasgické*, nýbrž pouze schody v opěrné zdi, která zřízena byla za doby Kleisthenovy, když se budovaly základy pro »starší Parthenon« (v. plán v Ath. Mitt. XXVII, 1902, str. 396). Drerup dal se tu svésti omylem, jehož se dopustil Curtius (Stadtgeschichte von Athen, str. 48). Rovněž nelze pokládati za *bránu* tajný vchod na straně severní. Zde byla úzká a táhlá rozsledina ve skále, a jen po žebříku nebo po provaze mohl se tudy někdo dostat na akropolis. Nelze pochybovati, že na akropoli byl otvor rozslediny zakryt kamenem nebo prkny; o bráně nemohlo zde býti ani řeči. Bude tedy třeba ještě dalšího zkoumání, než budeme moci pokládati otázku tuto za vyřízenou. — Pnyx s oběma terasami pokládá Drerup za dílo doby mykenské; byl to prý velkolepý oltář, kdež král před tváří shromážděného lidu obětoval. Teprve později proměněna byla Pnyx

ve sněmoviště. — Co se týče nejstaršího města, souhlasí Drerup s Curtiem v tom, že zbytky starého osazení, jež viděti jest ve skále na svazích Pykny (»skalní město«), kláští jest do doby mykenské. Rovněž oněch »sedm křesel«, vytesaných do skály na svahu Museia, klade do téže doby a uvádí je ve spojení s primitivním kultem trůnů, jak jej hlásal Wolfgang Reichef (Vörhellenische Götterkulte, ve Vídni 1897). I Areiopagos, kde se podobné stopy domů ve skále zachovaly, byl obydlen již za doby mykenské. Vedle toho byla jiná osada na straně jihovýchodní, blíže Ilisu. Tam klade Drerup s Thukydidem (II, 15) nejstarší svatyně, i pramen Kallirhoi, proměněný od Peisistrata v Enneakrunu, a zamítá důrazně odchylné výklady Dörpfeldovy. Z toho plyne výsledek, že vskutku byly Atheny původně osídleny *načá nouas*, jak tvrdí Thukydides, a synoikismos Theseův dochází tím nového potvrzení.

Jihozápadně od Frascati, mezi villami Torlonia a Muti — na plánu v Bäckevoy jsou obě naznačeny — objeveny byly nedávno zbytky letohrádku z doby republikánské. Topografové římsí, na př. Lanciani, pokládají je za Ciceronovo Tusculanum. Je-li výklad ten správný, ležela villa Ciceronova asi půl hodiny západně od starověkého Tuscula.

V Karthagu objeven byl nedávno model antických varhan, zhotovený z tvrdého dřeva. Je 20 cm vysoký a 6 cm široký. Dle nápisu zhotoven byl od hrnceře Possessorida asi v první polovici II. stol. před Kristem.

Trí gymnasijsní professori Fritz Baumgarten, Frant. Poland a Richard Wagner spojili se k dílu, jež bude křítiti kulturu hellenskou (Die hellenische Kultur, v Lipsku u Teubnera, 1905). Chtějí podati výsledky nynějšího badání, přihlížejíce hlavně k potřebám školy jakož i k širšímu obecnstvu. První, právě vydaný sešit obsahuje na 96 stranách křídového papíru výklad o zemi a obyvatelstvu, o době mykenské a o t. zv. »řeckém středověku«, t. j. o době mezi r. 1000 až 500 př. Kr. Text zajímavě psaný provázen jest 93 velmi jemně provedenými obrázky, z nichž mnohé nebyly dosud nikde uveřejněny. Celé dílo bude mít asi pět sešitů (po 2 mk.), v nichž stopovány budou kulturní dějiny řecké až do doby Alexandrovny. Mají-li autorové v úmyslu, vypsati později též dobu hellenistickou, o tom se nevyslovují.

Praktickou rukověť pro posluchače klassické filologie vydala universita v Cambridgi: A compaignion to Greek studies. Edited by Leonard Whibly (Cambridge, University Press 1905. XXX a 672 str. se 141 obr. a 5 mapami. Za 18 sh.). Společnou práci 31 professorů podán tu ve stručné formě přehled řecké geografie, fauny a flory (str. 1—40), historie s tabulkami chronologickými (str. 41—88), literatury (str. 89—162), filosofie (str. 163—199), vědy (str. 200—207), umění (str. 208—294), mythologie a náboženství (str. 295—345), veřejného zřízení (str. 346—497), soukromého života (str. 498—565), dialektologie (str. 566—581), epigrafie (str. 581—596), palaeografie (str. 597—610), kritiky textové (str. 610—623), metriky (str. 624—631) a dějin klassické filologie (str. 632—651). Že jednotlivé stati svěřeny byly specialistům, má ovšem své výhody, ale také nevýhody. Přes jednotnou redakci jsou některé části nepoměrně stručné; tak na př. homerské otázky věnovány pouze 3 stránky, divadlu (i s obrázky) jen 7, a celé metrice jen 8 stran. Přes to zaslужuje podnik chválu, poněvadž podává celkový přehled všech oborů.

Mommsenovy Sebrané spisy počaly právě vycházeti. Budou rozděleny v pět oddělení (právnícké, historické, filologické, epi-

grafické a numismatické), každé bude obsahovati několik svazků. Nejříve vydány budou spisy právnické, jejichž obsah Mommsen sám určil zcela podrobně; vydání obstará Bernard Kübler. Právě vydaný první svazek jejich obsahuje texty zákonů z doby republikánské i císařské s podrobným komentářem, jakož i jiná pojednání rázu podobného (*Gesammelte Schriften von Theodor Mommsen. I. Abteilung: Juristische Schriften. I. Band. V Berlíně 1905, Weidmann. VIII a 480 str. s podobiznou Mommsenovou a 2 tab. Za 12 mk., váz. za 14 mk. 40 pf.*). V druhém svazku budou pojednání o právnících římských a o sbírkách zákonů, ve třetím ostatní články z dějin římského práva. Nové vydání nebude pouhým otiskem, nýbrž bude obsahovati četné dodatky, které Mommsen sám učinil ve svých příručních exemplářích; citáty budou revidovány a dle nynějších kritických vydání upraveny, novější literatura bude připojena a rovněž bude poukázáno na to, kde názory Mommsenovy buď jeho vlastním badáním pozdějším neb pracemi jiných byly změněny neb opraveny.

Nový svazek sbírky *Corpus inscriptionum Latinarum* obsahuje nápisy z hořejší Germanie, uspořádané od Karla Zangemeistera (*Volum. XIII., partis secundae fasc. I, v Berlíně 1905. Str. 30* a 503 fol. Za 60 mk.*). O dokončení jeho po smrti Zangemeisterově (8. června 1902) postaral se Alfred Domaszewski.

H. Merguet, známý skladatel velikých slovníků k řečem a filosofickým spisům Ciceronovým, počíná vydávati příruční slovník k Ciceronovi (*Handlexikon zu Cicero. V Lipsku 1905, Dieterich*). Dosud vydaný první sešit obsahuje na 200 kvartových stranách hesla *A—dilato* a prodává se za 6 mk.; celkem budou čtyři sešity. Nelze pochybovati, že by stručnější slovník, jenž by podával výbor příkladů ze všech spisů Ciceronových, mohl býti velmi užitečný jak po stránce tvaroslovné a syntaktické, tak i po stilistické, fraseologické a semasiologické. Bohužel nespĺňuje nový slovník naděje, jež bychom do něho klásti mohli. Autor jest totiž stále ještě věren zásadě, kterou se řídil r. 1873, vydávaje svůj slovník k řečem Ciceronovým. Podává na př. u substantiv nejprve výčet všech významů, které to neb ono slovo u Cicerona má, aniž pozorujeme, že by se snažil uvést i mezi sebou v nějaký řád, ať logický, ať psychologický. Pak následují příklady, uspořádané dle toho, vyskytuje-li se ono slovo I. v podmětu, přísudku nebo zvolání, II. po slovesech jako akkusativ, genitiv, dativ, ablativ nebo s předložkami, III. po adjektivech, IV. po jiných substantivech, či vztahuje-li se V. k celé větě buď v ablativu nebo s předložkami. To je uspořádání nejen nevědecké, nýbrž i nepraktické. Za základ měl býti vzat význam jednotlivých slov, a k tomu měly se připojiti výklady ostatní. Ovšem nemohla by pak všechna hesla míti stejnou šablonu, ale to přece nevadí. Způsobem naprosto nedostatečným probrány jsou spojky; kdo by se chtěl na př. poučiti o užívání spojky *cum* u Cicerona, najde na jediném sloupci pomícháno všechno, *cum* temporale, causale, concessivum, s indikativem i s konjunktivem, a při tom mnohdy není ani citována věta hlavní! Škoda, že z materiálu, který autor sebral, neudělal někdo jiný něco lepšího, potřebám doby nynější lépe vyhovujícího. Takto budeme na pravý slovník k Ciceronovi ještě dlouho musiti čekati.

F. Luterbacherovi podařilo se novou epitomu Liviovu, objevenou v Oxyrhynchu, velmi šťastně upravit i doplniti. Jeho recenze, která znamená značný pokrok, otištěna jest v *Neue philol. Rundschau* 1905, str. 124 nn.

Zlomky nového rukopisu Liviova nalezeny byly nedávno v Bamberce, ve vazbě staré knihy, pocházející z kláštera Karmelitánů. Jsou to tři neúplné listy, patřící ke IV. dekadě. Písmem hláší se

rukopis do 5. stol. po Kr. a je palaeograficky velmi zajímavý. Dle dosavadních zpráv zdá se, že byl předlohou známému bamberskému rukopisu Liviovu z 11. stol.

O Horatiově ztraceném rukopise, zvaném *codex Blandinius vetustissimus*, soudí P. Winterfeld (Rhein. Mus. LX, 1905, str. 31 nn.), že byl původu irského, t. j. že byl psán irským mnichem. Klášter Blandigny u Gentu ležel v dioecesi lutyšské, a celý ten kraj podléhal irským mnichům. Také o zachovaném *cod. Bernensis* soudí Winterfeld, že byl původu irského, ale že byl ovšem samostatný, na blandinském nezávislý. Vůbec byli to Irové, kteří asi v polovici 9. stol. po Kr. přenesli Horatia do Francie; před tím nebyl Horatius na pevnině vůbec znám.

Scholia k Horatiovi, dochovaná pod jménem Acronovým, obyčejně se upírají grammatiku Heleniu Acronovi; nejnovější vydavatel jejich, Otto Keller, nadepsal je výslovně »Pseudoacronis scholia in Horatium vetustiora«. Naproti tomu argumentuje P. Graffunder (Rhein. Mus. LX, 1905, str. 128 nn.) asi takto: Porfyrio asi 40krát snažil se vyvrátiti našeho Acrona aneb aspoň k němu přiblíží. Proto jsou ona scholia, aspoň ve svém jádře, starší než Porfyrio. Pozorujeme-li pak, jakých pramenů se scholia ta dovolávají, shledáme, že nepřesahují dobu Trajanovu. A přihlédneme-li k údajům topografickým, vidíme, že ukazují do polovice 2. stol. po Kr. Avšak právě v té době žil grammatik Helenius Acro. Není zajisté nahodilé, že grammatické názory Helenia Acrona, pokud je známe z Charisia, shodují se často nápadným způsobem se zmíněnými scholiemi. Z toho plyne pravděpodobný závěr, že jádro našeho komentáře, pod jménem Acronovým zachovaného, jde přece jen na grammatika Helenia Acrona.

Nové, komentované vydání Aristofana, jež uspořádal holandský filolog van Leeuwen, jest právě ukončeno. Začalo vycházeti r. 1893 nákladem A. W. Sijthoffa v Leydenu; prvním svazkem byly Vosy. Pak následovaly Žáby (1896), Mír (1897 od Herwerdena), Oblaky (1898), Jezdci (1900), Acharnští (1901), Ptáci (1902), Lysistrata (1903), Plutus, Thesmoforiazusy (1904) a letos konečně Ekklesiazusy. Každý svazek obsahuje rozsáhlá prolegomena, text s četnými poznámkami scénickými, kritický aparát a latinský komentář. Ačkoliv co do úpravy textu vydání nové nás leckde neuspokojí — hollandští filologové bývají hyperkritičtí — jsme za to bohatě odškodněni pěkným, elegantní latinou psaným komentářem. Ač poskytuje daleko více než vydání Blaydesovo (Halle 1880–1893), jest lacinější; stojí celkem 67 mk. 50 pf., kdežto Blaydesovo jest za 88 mk.

Z nových knih, jež vyšly v poslední době v bibliotheca Teubnerské, chceme upozorniti zejména na tyto: 1. L. Annaei Senecae dialogorum libros XII ed. Emil Hermes (XX a 383 str. Za 3 mk. 20 pf.). Tímto svazkem blíží se nové vydání filosofických spisů Senekových k svému ukončení; zbývají ještě »Naturalium quaestionum libri septem«. — 2. Apulei Platonici Madaurensis pro se de magia liber (apologia) rec. Rud. Helm (II a 120 str. Za 2 mk. 40 pf.). Po nezdařeném vydání Apuleja, které 1897 a 1900 uspořádal J. van der Vliet, podniká nakladatel vydání nové, které, soudě dle tohoto svazku, bude mnohem obezřetnější. — 3. Alciphronis rhetoris epistularum libri IV ed. M. A. Schepers (XXVI a 225 str. se 2 snímky rukopisů. Za 3 mk. 20 pf.). Cena tohoto vydání spočívá v tom, že se opírá o novou, přesnou kollaci všech rukopisů, čímž nejen mnohá místa dosud nejasná byla opravena, nýbrž i poznáno, že dopisy byly původně rozděleny ve čtyři knihy, a sice podle toho, byly-li psány od rybářů nebo od sedláků, od parazitů nebo od hetér. Schepers také je podle toho nově uspořádal. — 4. Nejcenější však jest nové

vydání Prokopia: Procopii Caesariensis opera omnia recognovit Jacobus Haury (2 svazky, LXIV a 552, II a 678 str. Za 24 mk.). Vydavatel, prohlédnuv nově všechny rukopisy Prokopiovy, zjistil, které jsou cenné, a upravil text podle nich. Věc jest tím důležitější, poněvadž poslednímu vydavateli Prokopia, Dindorfovi, byl z oněch základních rukopisů znám pouze jediný. Máme tedy nyní poprvé před sebou text spolehlivý. Vydané dva svazky obsahují 8 knih *περί πολέμων*, t. j. 2 knihy o válce proti Peršanům, 2 knihy o válce proti Vandalům a 4 knihy o válce proti Gothům. Vyjde ještě jeden svazek, ve kterém vydána budou Prokopiova *Ἀνέκδοτα* čili tajné dějiny a spis o stavbách (*περί πλοιδόρων*). Nemírná cena, kterou nakladatel stanovil, bude asi překážeti většímu rozšíření nového vydání.

Ve sbírce »Sammlung indogermanischer Lehrbücher« vydávané Hirtem v Wintra v Heidelbergce (srv. LF. XXIX, 1902, str. 413), vyšel právě Thumbův Handbuch des Sanskrit mit Texten und Glossar. I. Grammatik. (XVIII a 505 str.) Tato nová mluvnice staroindická, které po rozebrání německého překladu známé mluvnice Whitneyovy bylo již velmi potřebí, je za 14 mk. — V téže sbírce počalo vycházeti dílo Etymologisches Wörterbuch der lateinischen Sprache, jež napsal A. Walde, professor university innsbrucké. Slovníkem tímto je zahájena řada etymologických slovníků; prof. Berneker z německé university zdejší má napsati etymologický slovník jazyků slovanských a prof. Zubatý etymologický slovník jazyka litevského. Dosud vydané dva sešity etym. slovníka latinského obsahují na 10 tiskových arších hesla *ā—cupio*. Sešit prodává se za subskripční cenu 150 mk., kteráž po vydání posledního sešitu o třetinu bude zvýšena. Celý slovník vyjde dle oznámení nakladatelstva ještě tohoto roku a bude obsahovati 10 sešitů. Aby užívání slovníka bylo snadné, tištěn je na jemném, slabém papíře, takže objem celého díla nebude tak veliký, jak u slovníků obvyčejně bývá. Není pochyby, že dílem tímto se dostává jak jazykozpytu srovnávacímu, tak jazykovědě latinské pomůcky velmi potřebné.

Ve výroční zprávě zemské vyšší reálky ve Velkém Meziříčí za rok 1902—3 a 1903—4 sestavil prof. Bol. Dolejšek bibliografii pojednání z programů středních škol v Čechách do r. 1903. Práce je zajiště velmi záslužná a při nedostatku jakékoliv bibliografie u nás velmi potřebná. V programu za rok 1903—4 sestavena bibliografie podle vědeckého obsahu. Skupiny, do nichž jednotlivé články programové jsou seřazeny, jsou velmi obsáhlé; autor to omlouvá tím, že u mnohých pojednání mohou býti různá mínění, do kterého odboru je dlužno zařaditi. Ale v zařazení některých článků sestavovatel dopustil se chyb, kterých by se ten, kdo takovou práci podniká, dopouštěti neměl. Nemluvíce o nevhodném zajištění uspořádání chronologickém, nehledíce na to, že na př. práce lidovědné jsou v odstavci moderní filologie, a mlčením pomíjejíce odstavec, v němž vedle sebe uvedeny jsou překlady ze staroindštiny, práce semasiologické a obecně jazykozpytné a Kašparův překlad z Tennysona, což vše činí pododdělení *d)* při moderní filologii: zmiňujeme se tu jen o případech zvláště do očí bijících. Máchalovo známé pojednání Úvod ve studium ruských bylin je zařazeno v odstavci věnovaný *přítrodopisu*, při čemž je špatně udáno také jméno autorovo; Langovy práce »Jazykovědecký rozbor Euchologia Sinajského« a »Jakou měrou držel se skladatel zbytku JH latinské Alexandridy Gualthera Castillionského« jsou v oddělení *klassické filologie*; v témž oddíle je Pospíšilův překlad I. zpěvu Camoënsových Lusitánův! To jsou chyby, jakých by se zajiště nikdo nenadál.

Ženská otázka v V. a IV. stol. před Kr.

Napsal Karel Müller.

Mezi význačné zjevy moderního života patří snahy, čelící k povznesení žen. Proto jest tím zajímavější, ohlédnouti se po podobných myšlenkách v starověku. A skutečně již na půdě řecké se setkáváme se snahami emancipačními. Jsou to ovšem pouhé zárodky emancipace; ale obsahovaly v sobě mnohé dobré jádro a mohly se snadno státi východiskem dalších snah o povznesení ženy ve starověku a později ve středověku a novověku, kdyby dějinný vývoj nebyl tomu zabránil. Ovšem třeba poznamenati, že emancipační snahy starověké byly, až na skrovné výjimky, spíše theoretické, že nezapustily kořenů do společnosti a neměly mnoho praktických výsledků. Příčina toho byla, že ženy byly v postavení velice stísněném a že muži měli nad nimi vládu neomezenou, nedopouštějící jim, aby seznamovaly se s věcmi, které by ducha jejich povznesly a zušlechtily. Jsouce vychovány v dávných, nezměněných zvycích, po celý téměř čas jsouce uzavřeny v domě a omezeny ve svých stycích se světem zevnějším na míru nej-skrovnější, snad ani samy nezatoužily po lepším postavení.

Všeobecný názor řecký o ženě jako o tvorů podřízenějším bránil Řekům dokonale postřehnouti stinné stránky v postavení žen a postarati se o jejich nápravu. Proto ani ve stol. VI., ba ani v první polovici stol. V. nevyskytl se u Řeků nikdo, kdo by neutěšený stav žen hleděl aspoň poněkud zlepšiti. A přece to byla doba, kdy kultura řecká tak mohutně a utěšeně vzkvétala, a kdy tedy rozdíl mezi vzděláním žen a vzděláním mužů stále stával se patrnějším. Známe z této doby ovšem některé vynikající postavy ženské, ale působení žen těch nemělo pražádného vlivu na postavení žen ostatních. Ba ani vlivem školy Pythagorovy, která hleděla krajanům svým vštípití vznešenější názor o ženách, skutečně neutěšené poměry žen řeckých se nezlepšily. Do polovice V. stol. př. Kr. nebylo mezi muži řeckými nikoho, kdo by se byl vzepřel proti ne důstojnému potlačování pokolení

ženského, kdo by byl mužně a upřímně krajanům svým pověděl, že další lhostejná bezstarostnost o ženy jest neudržitelná a že zájem celého národa vyžaduje toho, aby ženy z tísnivého postavení byly povzneseny a staly se účastnými vymožeností kultury, kterých dosud pouze muži užívali. A staleté předsudky byly by bránily provedení úmyslů podobných, i kdyby snad již v této době byly bývaly proneseny. Půda pro emancipaci žen byla jistě v Řecku připravena, ale jiné zájmy zatlačovaly emancipační snahy dlouho do pozadí.

I.

V druhé polovici V. stol. př. Kr. byla v Řecku půda pro emancipaci ženského pokolení jako stvořena. Nejsme bohužel odnikud přímo zpraveni, jaká byla podstata tohoto hnutí; nevíme, zda pouze Aspasia, manželka Perikleova, byla průkopnicí ženských snah emancipačních, či stály-li jí po boku také ženy jiné, avšak máme svědectví nepřímá v tragodiích Euripidových a v komoediích Aristofanových.¹⁾

Tragický básník Euripides má vůbec pro kulturu V. stol. př. Kr. veliký význam.²⁾ Chceme-li však z jeho tragodií čerpat svědectví pro emancipační hnutí ženské v druhé polovici V. století, musíme nejdřív odpovědět na otázku, byl-li Euripides vskutku nepřitelem žen; za jakého někdy ještě v době nejnovější bývá pokládán. Posuzujeme-li zachované jeho tragodie strážlivě, musíme k otázce této odpovědět, že úsudek o Euripidově nepřátelství k ženám jest neoprávněn. Nepříznivé výroky Euripidovy o ženách jsou sice četné, ale proti nim stojí zase řada výroků příznivých. Mimo to všechny nepříznivé výroky v dialogu tragodií jsou, jak ukazuje Bruns (na uv. m., str. 4 nn.), založeny v dramatické komposici a mají určitý účel; ve sborových písních pak, kde právě bezprostřední souvislost mezi obsahem myšlenkovým a předchozím dějem často jest porušena, vůbec nikde nejsou ženy posuzovány nepříznivě; nejvýše ženy samy zmiňují se

¹⁾ Na význam Euripidův a Aristofanův v dějinách ženského emancipačního hnutí řeckého upozornil J. Bruns, *Frauenemancipation in Athen, Ein Beitrag zur attischen Kulturgeschichte des fünften und vierten Jahrhunderts*, Diss. Kiel 1900, str. 3—32, který rozbírá důkladně zvláště sborové zpěvy Euripidovy *Medeia* a pojednává šíře i o těch komoediích Aristofanových, v nichž živel ženský mocně vystupuje v popředí.

²⁾ Mimo J. Bruns, který jedná o Euripidovi na str. 3—14 uvedeného díla, oceňují význam tohoto řeckého básníka pro kulturu hellenskou vůbec a pro dějiny ženského světa v klassickém Řecku zvláště: W. Nestle, *Euripides, der Dichter der griechischen Aufklärung*, Stuttgart 1901, str. 248—269 a L. Bloch v článku »*Alkestisstudien*« v *Neue Jahrbücher f. d. klass. Altertum* VII, 1901, str. 29—33. Proti Brunsovým názorům o Euripidovi vystoupil Wilamowitz-Moellendorff ve článku *Lesefrüchte* (v *Hermu* XXXV, 1900, str. 548—550).

o pomluvách, které se proti nim někdy pronášejí, a s rozhorlením je odmítají. Jako z nepříznivých výroků vyvozováno nepřátelství Euripidovo proti ženám, tak by zase jeho četné příznivé výroky o ženách mohly dání podnět k závěru, že Euripides byl vřelým přítelem a zastáncem žen. Obojí soud zajisté byl by neoprávněn. Osobního mínění Euripidova o ženách neznáme; ostatně pro naši otázku na něm nezáleží. Tolik však jest jisto, jak dokazuje nejnověji W. Nestle (na str. 268 uv. sp.), že Euripides nesoudil o ženách nepříznivěji než mnohý básník před ním; za jeho doby i po něm. Naopak upřímně se snažil podati o nich úsudek co možná nejneustrannější.

Přirozeně naskytá se nám otázka, jak vzniklo toto nepříznivé posuzování Euripida. Wilamowitz-Moellendorff ve svém vydání Euripidova Heraklea (díl I., str. 10) soudí, že nesprávné posuzování Euripida vzniklo z chybného závěru, čerpaného z jeho četných nepříznivých zmínek o ženách. Proti tomu však lze namítnouti, že při nepředpojatém posuzování ony nepříznivé výroky nemohly dání podnět k chybnému onomu závěru, ježto byly založeny v dramatické kompozici a známy byly též četné výroky příznivé. Proto soudí správně Bruns (na uv. m., str. 7 nn.), že s jiné strany vznikl předsudek, který měl vliv na chybný onen úsudek o Euripidovi. Podnět k němu vidí především v tom, že Euripides často líčil patologické duševní stavy žen, jako máme toho v zachovaných kusech příklad na Faidře v tragoedii Hippolytu. Na základě takových postav mohlo býti usuzováno, že Euripides smýšlel o ženách nepřátelsky a nepříznivě. Ale ani tento výklad nestačí; neboť již antický posuzovatel byl si toho dobře vědom, že proti hříšným povahám rázu Faidřina vyznamenávají se tragoedie Euripidovy velikým počtem skvělých a bezúhonných povah ženských, které Euripides dovedl vylíčiti s nevyrovnanou hloubkou psychologickou a s opravdovou vroucností. Proto Bruns soudí, že nepříznivý závěr, čerpaný z postav Faidře podobných, nabyt všeobecné platnosti a sesílen byl pak ještě jinou okolností mnohem závažnější, totiž Aristofanovou komoedií Thesmoforiazusami, které provozovány byly r. 411 př. Kr. Základní myšlenku k tomuto skvostnému výmyslu Aristofanovu musíme hledati v tom, že komický tento básník sám ženami velice pohrdal a dlouho se zabýval plánem děje, v němž by co nejvíce zlých věcí mohl ženám vyčísti. Tím, že v nezkrotné bujnosti své fantasie sestavil si děj ze ženských tragoedií Euripidových, jednak naskytla se mu příležitost, aby vystoupil proti sensačnímu modernímu dramatu, jednak jeho invektiva proti ženám nabyla větší dramatické působivosti, poněvadž ženám samým položil v ústa obhajování svého stavu. Na tomto šťastném nápadu spočívá celý děj komoedie Thesmoforiazus, který ostatně jest znám. Z toho všeho jest patrné, že skutečným nepřitelem žen nebyl Euripides, nýbrž Aristofanes. Ale literární kritika, nepochopivši dobře významu vtipů Aristofa-

nových, dala se zmýlití jeho směšnými nápady a pokládala od té doby za nepřítele žen Euripida. Na základě toho předsudku vybírány pak z jeho tragoedií výroky nepřiznivé o ženách a úplně byly pomíjeny výroky příznivé. S těmito vývody Brunsovými souhlasí nejnověji také Bloch (na str. 31 n. uv. sp.), ale důrazněji poukazuje k tomu, že Aristofanův výsměch v Thesmoforiasách mohl působiti jen tenkrát, měl-li Euripides vskutku pověst nepřítele žen, a že tato pověst vznikla asi z jeho odmítavého stanoviska proti ženám; k milostným hříčkám neměl Euripides nikdy ani času ani chuti.

Euripidovy výroky o ženách jsou takového způsobu, že z nich osobní mínění básníkovo seznati nemůžeme. Vidíme však, že Euripides není strannickým posuzovatelem žen, a to má zajisté velikou váhu, chceme-li z jeho tragoedií vůbec vyvozovati nějaké závěry o ženách. Euripides ovšem líčí, jako jeho předchůdci, ve svých tragoediích ženy věku herojského; na první pohled tedy by se zdálo, že z nich o kulturním stavu žen V. století nemůžeme uzavíratí nic. Ale v tom právě tkví podstatný rozdíl Euripida proti oběma jeho velikým předchůdcům Aischylovi a Sofokleovi, kteří nikdy neporušovali dramatické illuse, zachovávající ve všem ráz doby herojské. Euripides však nejenom vkládal do svých tragoedií narážky na poměry současné, což ostatně činili někdy i jeho předchůdci, nýbrž leckteré zjevy doby své přenášel do doby herojské. Tím ovšem často rušil dramatickou illusi, ale na druhé straně právě proto leccos v jeho tragoediích může sloužiti k doplnění obrazu současné kultury. Proto ani výroky Euripidovy o ženách nepostrádají všeho významu kulturně-historického; neboť i ony, jak právem můžeme se domnívati, znázorňují nám anachronisticky boj mínění a názorů, které pronášeny byly v době Euripidově. Zvláště to platí o sborových písních tragoedie Medeie, jak vykládá Bruns (na uv. m., str. 10 nn.).

V tragoedii této jest zachován starý zvyk, podle něhož podnětem ke sborovým písním jest vždy situace, k níž dospěl předchozí vývoj dramatického děje. Mimo to má však Euripides v těchto sborových písních, jak níže uvidíme, ještě účel jiný. Především jest to patrnó v prvním stasimu (v. 410—445) a v anapaestech v. 1081—1115.

V prvním stasimu zabývá se sbor skoro výhradně Medeiou. Tomuto líčení předslá však básník v první dvojici strof všeobecnou úvahu. Korinthske ženy, které činí sbor, nezabývají se tu osudy osoby, nejvíce v ději zúčastněné, nýbrž následky, které budou míti tyto osudy pro stranu mluvčích, t. j. pro ženské pokolení vůbec. Nejdříve propukají ve výkřik hrůzy nad věrolomností Iasonovou, líčíce ji jako něco neslýchaného a odporného, k tomu však připojují překvapující úvahu, že od této doby způsob života žen bude v řečech lidských příznivěji posuzován; pokolení ženskému blíží se pocta. Na ženy nebude prý již dolé-

hati zloajná pověst, a staré zpěvy o jejích věrolomnosti pozbudou své platnosti. Dále uvažují, že Foibos nepropůjčil ženám daru písní, poněvadž jinak by potupné řeči, proti ženám pronášené, stejným způsobem oplatily. Neboť doby skrývají prý ve svém lůně stejný podnět k výčitkám pro obě pohlaví.

Postavení, které tu sbor zaujímá, jest docela zvláštní. Členové sboru vykládají sice také v jiných tragoediích někdy o svých zvláštních zájmech, jako na př. soudruhové Aiantovi v Sofokleově tragoedii Aiantu. Tyto úvahy vztahují se však v takových případech na zvláštní postavení, v němž sbor vývojem děje dramatu se ocitl. Není-li tomu tak, jsou jeho úvahy vždy všeobecné, zobrazující mravní názory celku. Avšak ženy v Euripidově Medei nemají účastenství na ději, a přece jejich řeč jest řečí uzavřené strany. Jsou, jak jest patrné, v polemické náladě, do níž však nebyly uvedeny událostmi dramatu. Zastupují tu sociální skupinu, která s hotovými zvláštními zájmy zasahuje v děj.

Úvaze této dodává zvláštního významu ještě i to, že také ve zmíněných anapaestech (v. 1081—1115) tyto ženy kladou podobně důraz na svoji osobitost a na svůj zvláštní ráz. Jest to v oné pause, kdy jed Medein má způsobiti smrt Kreontovi a jeho dceři; tu sbor praví o sobě, že se často zabývá hlubšími a duchaplnějšími úvahami, než obyčejně bývá zvykem žen, a dodává k tomu: »I s námi obcuje Musa pro moudrost«, t. j. »i my dovedeme filosoficky mysliti«. To ovšem neplatí prý o všech ženách, ale malá část jejich není nevzdělána.

Druhé a třetí stasimon na první pohled neshoduje se s rázem písní svrchu uvedených. Druhé stasimon (v. 627—662) jest povahy erotické. Sbor zmiňuje se o věrolomnosti Iasonově a k tomu připíná úvahu o osudných následcích bezuzdné vášně v protivě ku štěstí věrného a harmonického svazku manželského. Tato objektivní úvaha přechází pak v ráz osobní; neboť sbor modlí se k Afroditě, aby nikdy v něm nevzbudila nemírných vášní. To ovšem není samo o sobě nic nápadného; i v tragoedii Hippolytu ženy sboru, které jinak podobají se ženám obyčejným, na základě erotických úvah pronášejí svá osobní přání. Třetí stasimon (v. 824—865) velebí lahodné podnebí a tím podporovaný rozkvět duševní kultury athenské.

Písně tyto, posuzovány jsou samy o sobě, nemají žádné zvláštní tendence; neboť o podstatě Erota a o rozkvětu Athen pěl též sborové zpěvy Sofokleovy. Ale písně ony nelze právě odloučiti od ostatních sborových písní v Medei. A tu dojem nás z těchto písní podstatně se mění. Při erotickém stasimu vzpomínáme si ihned, že jsou to tytéž ženy, které před tím tak rázně odmítly výčitku ženské věrolomnosti; ty nyní se stejným důrazem hlásají, že vždy zachovají manželskou věrnost a že se zdrží lásky nedovolené. A jestliže tyto ženy v třetím stasimu dávají na jevo tak hluboké porozumění pro předpoklady attického

životě duševního, nabýváme přesvědčení, že jest to ona menšina žen, která ve verších 1081 nn. tak význačně jest charakterizována.

Z těchto sborových písní vyvozuje pak Bruns (na uv. m., str. 12 nn.) další zajímavé závěry. Posuzujeme-li všechny sborové písně tragoedie Medeie s jednotného hlediska, nemůžeme mysliti, že ženy sboru jsou dle intencí básnickových skutečně ženy věku herojského, jakými vzhledem k ději tragoedie býti mají; i myšlenka, že jsou to ženy korinthske, ustupuje tu do pozadí. Tak, jak mluví ženy sboru ve třetím stasimu, mohou o vlivu podobný na nejnovější attickou kulturu mluvit jen vzdělané Atheňanky věku Euripidova. Jen při nich dovedeme pochopiti, že se pouštějí do jemných mythologicko-allegorických úvah, které v protivě k veškeré tradici vrcholí v tvrzení, že Harmonia jest matka devíti Mus, v Athenách zrozených. Jenom z jejich úst rozumíme duchaplné zmínky o Erotech, kteří, provázejíce půvabnou attickou Kypridu, rozněcují své chráněnce ke každému druhu duševního snažení.

Shrňme-li tyto jednotlivé rysy v určitý obraz, vidíme v ženách sboru této tragoedie Euripidovy představitelky žen filosoficky myslících a musicky vzdělaných. Při tom tanula básníkovi na mysli určitá skupina žen nejnovější doby, která zřetelně se lišila od ostatních Atheňanek, trávících život svůj beze všech nároků na vzdělání a vůbec beze všech vyšších cílů v ústraní domu. Ženy sboru v tragoedii Medeie mají vzezření docela jiné. Mají vyšší vzdělání duševní a jsou si ho též vědomy. Vědí též, že se od jiných žen liší. Zároveň stěžují si na stav svého pohlaví jako celku, t. j. litují, že vzdělání, jemuž menšina se těší, již dávno nedostalo se celému pokolení ženskému. Z tohoto zanedbávání pak vyvozují stísněné postavení celého pokolení žen. Zdá se, že básník narážel tu na hnutí současné, které vycházející z malého kroužku vzdělaných žen, směřovalo k povznesení celého pokolení.

Teprve při takových předpokladech dovedeme správně oceniti první stasimon, které by nám jinak bylo nesrozumitelné. Maně naskytuje se nám tu otázka, proč právě tyto ženy, vyličené dle určitého moderního typu žen, tak energicky hájí pokolení ženské proti útokům mužů. Vykladatelé upozorňují při tom, že Homeros a Hesiodos příležitostně mluvili o nespolehlivosti žen, a že Archilochos a iambografové ostatní sepsali mnohé potupné básně proti ženám. Jest sice možno, že Euripides při slovech *Μοῦσαι παλαγενέων λήξουσ' αἰοδᾶν τὰν ἐμὴν ἐμνεῦσαι ἀπιστοσύναν* (v. 421 n.) myslil na podobné starší útoky, ale tyto reminiscence nebyly by ho pohnuly k tomu, aby modernímu typu žen vložil v ústa taková vášnivá slova obranná. Proto se zdá, že to mnohem spíše byly útoky moderní, podle oněch starých pomluv osnované, proti nimž tyto ženy rázně vy-

stupují. Pak vysvětlíme si též, proč právě v době Euripidově tak živě, ano vášnivě útočeno bylo na ženy. Proti zastancům a zastankyním práv ženských vystupovali přívrženci starých mravů, odsuzující všeobecně pokolení ženské. Ony vzdělané ženy byly zároveň ženy energické; mužně dovedly hájiti žen proti útokům mužů, které namířeny byly proti jejich hříchům a neřestem. Euripides zvolil si názory strany, která ženám přála, aby jimi oživil své sbory ve svrchu uvedené tragoedii. Vidíme, že se tu střetly dvojí zájmy. Mnozí muži, poukazující na špatné stránky žen, vyvozovali z toho, že právem odsouzeny jsou k úloze podřízené, naproti tomu zastanci a zastankyně směru reformního vřele se ujímali ženských práv. Byl tu živý pohyb veřejného mínění, názory obou protivných stran prudce na sebe narážely.

Tyto vývoody Brunsovy nezůstaly nepovšimnuty. Ozval se proti nim zvláště Wilamowitz-Moellendorff v článku »Lese-früchte« (str. 548—550), který vůbec emancipačních snah ženských v V. století Řecku neuznává. Soudí totiž, že interpretace Brunsova zneuznává způsob a poněkud i dramatický úmysl básníka Euripida. Drama Euripidovo *Medeia* obírá se ovšem postavením ženy; uráženou důstojnost manželky zastupuje *Medeia*, která od nesvědomitého, sobeckého *Iasona* jest zapuzena, poněvadž jest cizinkou. Něco takového zakusily ženy v Athenách často, zvláště po zstření zákonův o legitimitě. V tragoedii *Medei* staví se básník na stranu ženy, která nepřízní různých okolností trpí. Proto ovšem sbor ujímá se *Medeie*, ale z toho ještě nenásleduje, že by byl básník sám schvaloval moudrost a učenost žen. *Medeia* dle básníka Euripida je travička a vražednice, travičství je pro ni cestou nejpřímější, jak sama praví ve v. 407 nn. Tato slova její zní nám ještě v uších, když sbor počíná první stasimon. Píseň tato znázorňuje zločinnou povahu žen, kterou *Medeia* sama velebila, a silný účinek její spočívá v kontrastu. Ani anapaestická píseň sboru ve v. 1081 nn. nemá pro existenci žen emancipovaných významu, poněvadž v ní jest obsažen dialektický výklad o tom, že děti nejsou požehnáním. Druhé a třetí stasimon pak naprosto nedokazují myšlenky Brunsovy. Ve druhém stasimu sbor prosí *Afroditu* za manželství čisté, nezkalené vášněmi, poněvadž má před očima opak takového manželství, a ve třetím stasimu velebí Atheny jako posvátnou půdu kultury a vzdělání, poněvadž král athenský přislíbil *Medei* útočiště v Athenách. Ze všeho toho tedy pro existenci emancipovaných žen v Athenách nelze uzavíratí nic.

Týmž právem byl by mohl Bruns dle mínění Wilamowitz-Moellendorffa uvéstí ještě jiné doklady pro své tvrzení. Byl by prý jako typus učených žen mohl uvéstí *Faidru*, která v Euripidově tragoedii *Hippolytu* (v. 373 nn.) své všeobecné úvahy počíná vyznáním, že v bezesných nocích mnoho hloubala, anebo její kojnu, která v téže tragoedii (v. 252 nn. a 451 nn.) vy-

znává, že ve svém dlouhém životě mnohému se naučila a mnoho přemýšlela o dobách pradávných, nebo konečně Melanippu, která vykládala o kosmologii, dokládajíc, že nauky ty přijala od své božské matky. I tyto důkazy všechny byly by dle Wilamowitze-Moellendorffa nesprávné, poněvadž Euripides vkládal i osobám ženským bez zvláštní motivace v ústa docela určité věty filosofické, tak že mu i od současníků i od doby pozdější často vytýkáno bylo porušení pravděpodobnosti. Co praví sbor v tragoedii Medeie všeobecně, že žena nepostrádá Musy, t. j. že jest schopna vzdělání, jest prý důležitá věta abstraktní sofistické učenosti, ale s životem skutečným má tak málo společného, jako utopie následujících generací; mimo to nesmí se zapomínati, že větu onu vyslovuje básník sofisticky vzdělaný. Skutečný život pohlížel na Atheňanky velmi nížce, a poměry ty nezměnily se mnoho ani v dobách pozdějších.

Námítky Wilamowitze-Moellendorffa proti vývodům Brunsovým jsou ovšem na první pohled dosti závažné. Ale přihlídneme-li k nim blíže, seznáme, že jsou založeny na mínění, že v Athenách vůbec žádných emancipačních snah nebylo. Když takto předpojatě na vše pohlízíme, když stavíme stále do popředí zprávy o tom, že ženy athenské byly v postavení podřízeném a stísněném, jakoby vůbec nebyla se mohla vyskytnouti ani snaha o zlepšení postavení dosavadního, pak ovšem chováme se ke zprávám takovým skepticky. Tato skepse vzrůstá pak tím více, jsou-li podobné zprávy nepřímé, a musíme-li je vyvozovati ze skrytých často narážek. To, co praví Wilamowitz-Moellendorff o Faidře, její kojné a o Melanippě, jest ovšem správné; žen takových ovšem nemůžeme užívatí k důkazu o emancipačních snahách v Řecku, poněvadž jejich učenost jest učeností osvětlené doby Euripidovy a byla ovšem pouze majetkem mužů, kdežto Euripides přenesl ji i na ženy věku herojského. Ale ve sborových písních Euripidovy tragoedie Medeie jest tomu jinak. Proto nejnověji také Bloch (na m. uv., str. 30, pozn. 1) schvaluje vývody Brunsovy, nehledě ke druhému a třetímu stasimu, a uznává, že v prvním stasimu a v anapaestech ústy sboru mluví počtem ještě skrovná pokroková strana žen athenských. Myslím, že snad ani každá jednotlivá píseň nemohla by sama o sobě svědčiti pro mínění svrchu uvedené a že nebylo by nemístno vykládati ji právě tak jako učenost Faidry a jiných žen podobných, ale shrneme-li všechny tyto písně a posuzujeme je souborně a v jejich vzájemných vztazích, uvědomíme-li si, jak rázná slova klade básník ženám sboru v ústa proti útokům mužů, jak tyto ženy ani tak se nehonosí svoji učeností, jako spíše volají po vyšším vzdělání a touží po vyšších cílech ve prospěch celého pokolení ženského, nutně nabýváme přesvědčení, že tanul tu básníkovi na mysli určitý typus žen, které vzděláním chtěly povznésti družky své z dosavadního tísnivého postavení a pojistiti jim lepší a radost-

nější život pro budoucnost. Že Euripidés nebyl nepřítelem žen a že takto nepřímou sám volal po jejich emancipaci, dokazuje i W. Nestle ve svém díle: »Euripides, der Dichter der griechischen Aufklärung« (Stuttgart 1901), str. 248—269. Některé výroky Euripidovy o ženách jsou sice nepříznivé, ale právě na nejsilnějších místech Euripidés sám poukazuje k tomu, že jeho líčení jest jednostranné a přehnané; avšak líčení to jest vždy odůvodněno dramatickou situací a povahou jednajících osob. Mimo to Bruns sám nespokojuje se důkazem, čerpaným pro svoje mínění z básníka Euripida, nýbrž ukazuje (n. uv. m., str. 14—19), že i některé komoedie Aristofanovy svědčí pro jeho mínění.

V komoediích básníka Aristofana pozorujeme, počínajíc rokem 411 př. Kr., nápadné vystupování ženského živlu v popředí. Kdežto před tím hrály ženy v jeho komoediích úlohu jen podřízenou, učinil je básník v některých komoediích pozdějších středem děje. V *Lysistratě* přivedou ženy smírné narovnání mezi Helleny, v *Thesmoforiazusách* postaví se všechny jako jeden šik proti úhlavnímu nepříteli svému Euripidovi, v *Ekklesiazusách* konečně provedou komunistické zřízení státní se společenstvím žen, z něhož ani nejstarší ženy nejsou vyloučeny. Jsou to vesměs komoedie z konce války peloponnesské a z doby pozdější. Byla to doba kritiky, která všude se tázala po oprávněnosti tehdejších poměrů; z toho si vysvětlíme, že ani postavení ženy v životě společenském neušlo její pozornosti. A poněvadž otázka ženská byla problémem, který, jak se zdá, ve veliké míře zaměstnával tehdejší společnost, nemůžeme se diviti, že Aristofanes několikrát si zvolil tento problém za látku svých komoedií. Z toho právě soudí též Ed. Meyer ve svém díle »Geschichte des Altertums«, IV, str. 102, že ono hnutí ženské nebylo jen hnutí literární, nýbrž že byly to ještě dosti mocné proudy ve skutečném životě. Stará komoedie attická ovšem překypuje nejbujnější fantasií, a směšný ráz její záleží právě v tom, že tu ženy hrají úlohu, která odporuje skutečnosti. Ale i ty komické výmysly básníkovy mají nějaký vztah ke skutečnosti, ač ovšem bývá leckdy dosti neseznamno seznati onu skutečnost bez roucha komického a satirického; při bedlivém zkoumání lze však i v těch zkarikovaných postavách a humoristických řečech seznati skutečné typy, které nejsou komické.

V komoediích *Lysistratě* a *Ekklesiazusách* vystupují vůdkyně žen; v první z obou komoedií sluje tato vůdkyně žen *Lysistrata*, v druhé *Praxagora*. Z těchto postav přes veškeru jejich komičnost a satiričnost vysvítá, že básník je zřetelně odlišil od ostatních a že jim přidelil úkol vyšší. Tyto dvě ženy mají sice také malé slabosti jako ostatní, ale stále mají zření k celkovému zájmu svého pohlaví, logicky vytvářejí své plány a dovedou je také prováděti. Ačkoliv i na nich jest podle líčení Aristofanova patrna slabost charakteru jejich družek, dovedou přece mocně

působiti na družky silou svého slova a dovedou je přiměti k provedení svých úmyslů. Odmyslíme-li si onu komičnost, kterou básník postavy tyto obestřel, máme před sebou obraz žen, které v emancipačním hnutí ženském mohly zaujímati přední postavení.

Zvláště to platí o Lysistratě, která zajisté tlumočí názory žen athenských, toužících po vyšších cílech. Proto myšlenky její jsou ze stránky kulturně-historické pro onu dobu neobyčejně významné. Žena tato, jak vykládá družkám svým (v. 506 nn.), přemýšlela dlouho a důkladně o tom, jak v posledních desetiletích ženy vůbec se vyvíjely, co zažily a jak za těžké doby války peloponneské omezeny byly jen na svoji domácnost. Vidouce však neúspěchy politiky mužů, obracely se k nim nejprve otázkami, později začaly je tiše haniti, ale byly vždy kruté a surově od mužův odmítnuty. Krev zajisté v nich kypěla, když viděly, že sami muži měli o sobě navzájem mínění velmi nepříznivé. A radí-li jim Lysistrata, aby činně zasáhly v politiku, ví také, z jakých příčin jsou k tomu oprávněny. Na jejich bedrách spočívá (v. 588 nn.) dvojí břemeno; musí posílati syny své do války a na smrt, a samy pak doma starostmi stárnou a vadnou. Řeči Lysistratiny rozplamení ostatní ženy tak, že nadšenými slovy velíbí své etnosti, své přirozené dary a lásku k vlasti, která je zavazuje, aby činně a rukou pomocnou zasáhly v události politické (v. 638 nn.). Neboť attická žena není otrokyně, nýbrž má dosti srdce, aby, když toho třeba, i zbraně se chopila (v. 664). Lysistrata tedy jest si vědoma své ceny, jest si vědoma i svého vzdělání; neboť i vůči mužům dovede poukazovati na doby minulé, ve kterých bývalo lépe, ve kterých muži nebyli ještě tak kleslí, jako v době války peloponneské. Znaíc se tedy také v dějinách, právem může o sobě říci: *Ὁὐ μεμύσσωμαι κακῶς*.

Tyto jednostranně vyňaté vážné rysy Lysistratiny jsou ovšem velice smíšený se živly komickými, přes to však jsou podstatnými znaky této postavy, a zvláště některé z nich zřejmě se vztahují k názorům tehdejší společnosti, jako na př. zmínka o větší rozumnosti, kterou pokolení ženské v posledních desetiletích si osvojilo. Tím nabývá zvláštní zajímavosti scéna, v níž Lysistrata vykládá shromážděným vyslancům athenským a spartským o jejich politických chybách. Zmiňuje se o tom, co vykonali Sparťané pro Atheňany a Atheňané pro Sparťany, a ukazuje na společné panhellenské zájmy, kterým by oba tyto státy řecké nadále měly sloužiti, místo aby oslabovaly své síly v bratrovražedném boji. Davši takto na jevo veliké porozumění pro dějinný vývoj obou hlavních států řeckých, charakterisuje se sama jako žena, která nejen má svůj vlastní důmysl a rozhled, nýbrž která zároveň slyšela řeči svého otce a jiných starých lidí (v. 1125 nn.).

Čteme-li nyní slova Lysistratina *ὅτι μενούσονται κακῶς*, maně se rozpomínáme na slova sboru v Euripidově tragoedii Medei, který praví o sobě *ἔστιν μοῦσα καὶ ἡμῖν*. Ale mezi oběma těmito kusy, totiž Euripidovou Medeiou a Aristofanovou Lysistratou, mezi jejichž provozováním leží časová mezera dvaceti let, jest ještě jiná závažná shoda. V komoedii Lysistratě obsadí ženy akropoli; mužové chtějí ji dobýt zpět. Před našima očima rozvine se tu pravidelná válečná scéna; proto rozmluva mezi oběma stranami jest slovní boj, v němž se zahrnují navzájem nejhrubšími urážkami. Na konec každá z obou nepřátelských stran odeje své smýšlení proti straně protivné ve formu umělé písně. Obě tyto potupné písně si metricky nejpřísněji odpovídají. Muži zpívají o Melanionovi, kterého ošklivost nad nečestností žen zahнала do hor, ženy zpívají o Timonovi, který unikal společnosti mužů pro jejich ničemnost, ale ženám vřele byl oddán (v. 781 nn.). Ženy v tragoedii Medei litují, že jim Apollon nepropůjčil daru Mus, aby proti tolika potupám, jež na hlavu žen se sesypaly, zapěly píseň obrannou. Čeho si tyto ženy pouze přejí, to provádějí ženy v komoedii Lysistratě a pějí proti mužům píseň obrannou. Asi deset let po provozování Medeie vložil sám Euripides ženám v ústa obrannou píseň (*παλιμφαιμος ἀοιδά*) ve svém Ionu (v. 1090 nn.) Ze srovnání tragoedie Medeie a komoedie Lysistraty seznáváme, že skutečně v dvaceti prvních letech peloponnesské války vzdělání aspoň některých žen dosáhlo vyššího stupně.

Podobný důkaz o větším sebevědomí žen shledáváme i v Aristofanových Thesmoforiazusách. V parabasi této komoedie praví ženy, obracejíce se k mužům: »Jsme-li tak opovrženy, jak stále prohlašujete, jsme-li tím zlem, od něhož všechno zlo ve světě pochází, proč pak přece vy muži krok za krokem nás pronásledujete?« Po té podávají (v. 801 nn.) dvojí obranu svého pohlaví; jednak staví řádné ženy vedle známých městských ničemníků, jednak kladou důraz na to, že mezi ženami není takových zločinců jako mezi muži, že není mezi nimi hýřilů, zlodějů, lupičů a jiných nešlechetníků, a že ženy zachovávají své otcovské dědictví a neztrácejí svých člunků tkalcovských, cívek, koše atd., kdežto muži často ztrácejí v bitvě štít, kopí a meč. Ale přihlédneme-li blíže, ani v této komoedii Aristofanes ženám nelichotí; naopak scéna shromáždění žen dýše právě docela netajeným opovržením. Vždyť ženy uvádějí sice jména oněch ničemníků, ale nemohouce nalézt žen řádných, musí si vymýšletí vyмышленými jmény. Ptáme-li se, proč si básník zvolil ke své komoedii tuto látku, musíme říci, že jen jeho nezkracená nenávisť k pohlaví ženskému v něm vzbudila myšlenku podobnou. V komoedii Lysistratě útočí sice Aristofanes na ženy, ale přece ne tak mocně jako v Thesmoforiazusách, které, jak již svrchu řečeno, zavdaly podnět k tomu, že Euripides prohlášen byl za

odpůrce žen, jakkoli výtku nepřátelství proti ženám měla daleko větší měrou stihnouti Aristofana. Ovšem Aristofanovi nemohlo připadnouti na mysl, že Thesmoforiazusy budou mít pro pozdější mínění o Euripidovi tak dalekosáhlé následky.

Z toho ze všeho vidíme, že závěry, které možno čerpati ze sborových písní Euripidovy *Medeie*, komoedií *Lysistratou* se jen potvrzují a rozšiřují. I z této komedie poznáváme, že v Athenách byla strana žen, které si přály vyššího vzdělání. Snad můžeme přisvědčiti Brunsovi, který (na m. uv., str. 18 n.) praví, že doba současná vůbec snažila se spravedlivěji oceniti přirozené schopnosti ženského pohlaví a že se ozvaly mocné hlasy proti jeho stísněnému postavení. Poznáváme též, že toto hnutí ženské v poslední třetině V. století stále vzrůstalo, a rozumíme pak tím lépe nevraživému a vášnivému vystupování strany, jež emancipaci nepřála, soudíc, že s vítězstvím hnutí emancipačního ztratil by život veškerý půvab. Kdežto však Euripides sympatisoval se stranou pokrokovou a ve svých tragoediích hlásal požadavek vyššího vzdělání ženského, Aristofanes stál na stanovisku konservativním. Boj ten jest tak živý, že konečně se zostrňuje v pravý antagonismus obou pohlaví. Svět mužů a svět žen staví se i v literatuře proti sobě a stává se oblíbeným spisovatelským motivem poesie vážné i žertovné.

Jest otázka, odkud toto emancipační hnutí ženské vzalo svůj původ. Podle společenských poměrů V. století, které svrchu byly vyličený, soudili bychom, že od mužů samých byly ponešeny návrhy na zlepšení dosavadního postavení žen. Ale jednak muži vůbec obírali se jinými otázkami a věnovali se jiným věcem, všímajíce si jen málo žen a všeho toho, co k nim mělo jakýkoli vztah, jednak ani z Euripida a z Aristofana o ničem podobném se nedovídáme. V dílech těchto dvou básníků všude jen ženy bojují za svá práva a hledí zjednatí platnost svým požadavkům. Zdá se tedy, že ze středu žen samotných vyšlo toto opravné hnutí; nejvýše mohli bychom se domnívati, že opravné snahy žen došly porozumění u jednoho dílu světa mužského a byly od něho horlivě podporovány. Mezi kterými ženami však máme hledati původkyně tohoto hnutí? Bruns (na m. uv., str. 19) pokládá za naprosto vyloučeno, že by hnutí ono bylo vzešlo mezi plnoprávnými občankami athenskými, poněvadž prý tomu společenské postavení jejich bránilo, i soudí, že původkyně toho musíme hledati mezi vzdělanějšími hetérami, které zaujímaly ve společnosti athenské místo vynikající. Vycházejí ze stanoviska, že Aspasia Perikleova byla hetéra, pokládá ovšem také tuto ženu za jednu z původkyň reformního hnutí ženského, a to hlavně z té příčiny, že obraz její nápadně se shoduje s obrazem, který si můžeme sestrojiti o emancipovaných ženách athenských podle tragoedií Euripidových a komoedií Aristofanových. K hlavním známým *Lysistraty* a *Praxagory* náleží, že nejen dovedou přemý-

šleti, nýbrž že jsou též s to, aby své myšlenky umělecky vyjádřily, t. j. jsou rhetoricky vzdělány. Jako Lysistrata vzdělala se moudrými řeči mužů předešlé generace, tak Praxagora osvojila si řečnické umění od veřejných řečníků na Pykně. A podobně Aspasia vynikala vzděláním rhetorickým a filosofickým a snažila se povznést svět ženský vzděláním a rozumnou výchovou.

Aspasia, jak se nyní téměř všeobecně uznává, nebyla hetérou, ač ovšem nebyla plnoprávnou občankou athenskou ¹⁾ Jsouc choť Perikleovou, stýkala se s nejvznešenějším světem athenským a zajisté též se ženami z kruhů nejvyšších. Je-li tomu tak, nemohla se stýkati s hetérami, a měly-li tedy ony na onom emancipačním hnutí také nějaké účastenství, pracovaly asi o svých plánech samy; neboť občanky athenské stěžily se s nimi stýkaly. Ostatně přičítali bychom hetérám velikou míru obětovnosti a přičylnosti k občankám, kdybychom soudili, že z nich vyšlo ono emancipační hnutí ženské. Proč by byly tyto ženy, které již samy se těšily neobmezené svobodě a které mimo to byly v Athenách cizinkami, staraly se o attické občanky? A konečně musíme se tázati, proč Euripides i Aristofanes zobrazili nám ve svých kusech představitelky reformního hnutí ženského jako plnoprávné občanky. Zajisté zvláště Aristofanes nebyl by si dal ujíti příležitost, aby jako představitelky hnutí ženského vyličil nám hetéry. Proto dle mého soudu mnohem spíše je pravděpodobno, že reformní hnutí ženské vyšlo z občanek samých, a to z oněch, které stýkající se s Aspasii, měly příležitost ponořiti se do hlubokého zdroje vzdělání a dobře dovedly oceniti význam jeho pro celé pokolení ženské. Jako ženy v tragoediích Euripidových a komoediích Aristofanových vyslovují nároky na důkladné vzdělání ženské, tak zajisté vyslovovaly i ony přítelkyně Aspasii požadavky své, aby světu ženskému dostalo se rozumnější výchovy a lepšího vzdělání. Byla to zajisté jediná cesta, kterou dosavadní stísněné postavení žen bylo možno povznést. Byla-li Aspasia vůdkyní tohoto hnutí, za jakou, jak se zdá, ji pokládá Bruns, musí zůstatí nerozhodnuto. Spíše však jest pravděpodobno, že od Aspasia vyšel pouze podnět k tomuto hnutí, že však vůdčí úlohu v těchto opravných snahách převzala jiná z vynikajících žen athenských. Také není nám známo, jak daleko tato emancipace sáhala.

Působení oněch žen, které začaly šířiti snahy opravné, nebylo by bývalo, jak soudí Bruns (na uv. m., str. 21), tak trvalé, kdyby větší díl mužů nebyl se chopil těchto teorií. Atheňané tehdejší doby byli totiž neobyčejně přístupni novým teoriím a vyzna-

¹⁾ Z novější literatury o Aspasii třeba připomenouti: A. Schmidt, *Epochen und Katastrophen*, Berlin 1874, str. 90—109, Wilamowitz-Moellendorff, *Aristoteles und Athen*, Berlin 1893, II, str. 99 n., pozn. 35, Ed. Meyer, *Forschungen zur alten Geschichte*, Halle 1899, II, str. 55. n. a Judeichův článek o Aspasii v *Pauly-Wissowově Encyclopaedii* II, str. 1716 nn.

menávali se mimo to zvláštní náklonností, rozprádati takové theorie, že hraničily až na dobrodružnost. A tak tyto snahy žen, směřující k jejich povznesení, nezůstaly již ani v pátém století při požadavech na snadě ležících a vnitřně oprávněných, nýbrž vzlaly na sebe brzo tvárnost nejkrajnějších utopistických ideí. Jest pochopitelné, že posměch komoedie stíhal právě tyto dobrodružné myšlenky reformátorů.

Tak z komoedií Aristofanových můžeme souditi, že snad již tenkrát vyslovován názor, že by ženy mohly zastávati i úřady státní a že by mohly býti přibírány i k službě vojenské. V komoedii *Lysistratě* (v. 494 nn.) zamýšlejí ženy spravovati státní poklad, odvolávajíce se na to, že i v domácnosti jsou nuceny sestavovati a obstarávati účty. V téže komoedii jsou ženy vojensky organisovány, a to dle lakonského způsobu, rozděleny jsouce na čtyři lochy (v. 452). V *Ekklesiazusách* se známou spořivostí svou nakládají ženy se státním jméním, šatí a stravují muže a trestají odbojné zmenšenými díly jídel. Také idea společenství žen vyslovena v téže komoedii. Tu se rozpouští rodina a zavádí volná láska, jejíž zevrubnější organisace svádí Aristofana k nejrozpuštělejším žertům. Aristofanes persifluje tu zřejmě ideje, které jiní před ním vyslovili a vážně hájili. Kdo byl přesvědčen o vyšším nadání žen, snadno mohl přijíti na myšlenku, připustiti ženy i k úřadům státním. Zprávy o národech nekulturních daly podnět k tomu, aby se žen užilo též ke službě válečné. A jestliže již dosavadní pořádek v různých oborech života byl měněn, vynalézavá hlava mohla konečně snadno přijíti na myšlenku společenství statků a společenství žen, jakkoli nevíme, čím je motivoval ten, kdo poprvé vážně o nich přemýšlel. Ovšem jest též možno, že některé z těchto myšlenek vznikly jen v nezkrotné fantasii Aristofanově, a že jim scházel veškerý vážný podklad reálný.

II.

Emancipační návrhy, které Aristofanes na konci V. století tak humoristickým způsobem persifloval, přednesl ve IV. století veliký filosof řecký Platon ve svém *Státě* znova, a to ovšem vážně, jak návrhy ty původně asi byly míněny. Dříve se soudilo, že Platon pronáší návrhy zcela nové, že jest v této věci úplně samostatný, a že tedy emancipační hnutí ženské jest v podstatě hnutí literární. Podobnosti, které se vyskytují mezi návrhy Platonovými a komoediami Aristofanovými, vysvětlovány byly tím způsobem, že Aristofanes parodoval myšlenky Platonovy, chtěje ukázati, k jak podivným následkům by vedly. Parodie Platonova *Státu* shledávána byla zvláště v komoedii *Ekklesiazusách*. Ale nyní jest jisto, že Aristofanovy *Ekklesiazusy* sepsány byly dříve než *Stát*, a že tedy Aristofanes Platonových návrhů nemohl pa-

rodovati. Zvláště pak při Aristofanově komoedii *Lysistratě*, která provozována byla r. 411 př. Kr., jest jakýkoli vztah k Platonovu Státu vyloučen, poněvadž Platonovi bylo tehda asi 16 let. Ostatně jsme viděli výše, že Aristofanes sám paroduje myšlenky reformátorů, které za jeho doby byly pronášeny, a že tedy emancipační hnutí ženské jest hnutí sociální, které má původ již v druhé polovici pátého století. Nauky filosofů století čtvrtého, totiž Platona a Aristotela, kotví v tomto hnutí sociálním. Z toho si také vysvětlíme, proč u nich nových hledisk vlastně ani neshledáváme. Filozofové tito hledí vědecky odůvodniti názory, pronášené v pátém století, a uvádějí je ve spojení se všeobecnými úvahami.

Reformní ideje sociálního ženského hnutí v pátém století, které se nám nyní zdají tak podivné, nebyly pokládány od současných Řeků za pouhé utopie. Z ústavy spartské, která uznávána byla za vzor nejprápadnějších zařízení, čerpáno bylo přesvědčení, že myšlenky reformátorů, směřující k úplné přeměně dosavadní společnosti, lze vskutku provést. Jakkoli užívání žen k službě státní a válečné, společenství statků a společenství žen byly vesměs myšlenky dalekosáhlé, jakkoli praktického uskutečnění nedocházely a snadno dojíti nemohly, přece se stále udržovaly v původní své síle, znova a znova jsouce přetrásány, k čemuž hlavně přispělo, že v Athenách začal ochabovati zájem politický. Tážeme-li se však, jak vůbec některá z těchto myšlenek mohla vzniknouti, musíme k otázce té hledati odpověď v nedostatku opravdové vroucnosti života rodinného. Řídké byly výjimky, kdy manžel starověký s vroucí láskou a něžností lnul ke své choti, kdy ve styku rodinném nalézal nejvyšší blaho životní. Mnohým Atheňanům byla rodina břemenem; zrušením tedy rodiny a zavedením společenství žen nebyli by mnoho ztratili, i nemůžeme se diviti, že reformní ony ideje rádi přijímali a přáli si jejich uskutečnění.

Z toho si též vysvětlíme, proč Platon ve svém Státě přijímá myšlenku společenství žen i společenství statků (V. kn.). Posluchači filosofa Sokrata, jenž nauky ty u Platona přednáší, nepronášejí proti nim námitek, z čehož můžeme souditi, že Platon spoléhal při tom na souhlas dosti velikého dílu athenského obecnstva. To, co se nám nyní zdá holou utopií, bylo od starých Řeků pokládáno za možné a uskutečnitelné. To stvrzuje i veliký nástupce Platonův, největší učenec starověku, Aristoteles, který ve své *Politice* podává velmi bystré a duchaplné námítky proti Platonově theorii. Upozorňuje totiž, že společníci a podílníci majetku mnohem spíše se spolu znesváří než majetníci zboží soukromého. Také jest třeba podle Aristotela vytknouti — a na to Platon zapomněl —, kolika výhod jsou společníci majetku zbavováni. Konečně Platon nestanovil jasně, zda také rolníci, ženy a děti mají míti jmění společné či každý svoje zvláštní; zůstanou-li však u rolníků statky soukromými, bylo by pro jejich domácnosti spo-

lečenství žen nanejvýš nevhodné, ano i záhubné. Výklady jeho však přes to nikde nečiní dojmu, jakoby pokládal názory učitele svého za pouhý plod hravé fantasie. Promluviv nejdříve o společenství žen (1263b 10), vykládá dále o společenství statků a dodává, že takové zákonodárství zamlouvá se svou láskou k lidstvu a každému musí se líbiti (1263b 15). Aristoteles tedy nám stvrzuje, že Atheňané jeho doby byli stále těmto teoriím velice přístupni, jakkoli již asi sto let byly pronášeny a uskutečnění nedocházely. Pozoruhodno jest též, že se Platon i v pozdějším spise svém *Zákonech*, kde upustil od svých krajních názorů a přiblížil se poměrům tehdejšímu, ještě s velikým důrazem přimlouvá za užívání žen při službě válečné (VII, 805, 806). Patrně tedy ani tato myšlenka nezdála se Atheňanům tak nemožná jako nám.

Podivuhodno však jest, že Platon při těchto názorech nezmiňuje se nikde o svých předchůdcích. Není pochyby, že Platon to byl, který názory tyto poprvé uvedl v literaturu a odůvodnil je vyššími zásadami politickými a filosofickými. Ale naopak jest jisto, že básníci komičtí již dávno před ním uváděli ve svých komediích ony názory, ovšem stíhající je posměchem a vyvozující z nich nejsměšnější výsledky. To bylo ovšem, jak správně soudí Bruns (na uv. m., str. 24), Platonovi nepohodlné, poněvadž ony reformní názory vydával za originální aspoň potud, že je též filosoficky odůvodnil. Platon nechtěl býti pokládán za pokračovatele básníků komických, a proto často kladé důraz na to, že návrhy jeho budou míti asi účinek podivu hodný. Na Aristofana odvolává se jenom skrytě (Stát V, 452 B), kde mluví o poměrně méně důležitém bodu nového řádu společenského. Vyslovuje totiž požadavek, aby na cvičištích i muži i ženy se obnažovali, a praví, že se v té příčině nikdo nesmí obáhati různých vtipů duchaplných hánců a vysmívačů. Z toho jest patrné, že si byl Platon vědom svého nepohodlného předchůdce; vždyť i v Aristofanových komediích *Lysistratě* a *Ekklesiazusách* mluví se o věcech podobných, jakož i o ženách bojujících a službu na koni obstarávajících. Chtěl-li tedy Platon, aby reformní ony myšlenky se souhlasem byly přijaty, nemohl se zmíniti o tom, že již od někoho jiného směšné stránky jejich byly vyličeny, a to ještě v komediích, které, provozovány jsouce na jevišti, mohly na obecnostvo athenské působiti nejmocněji.¹⁾

Ve spisech Platonových pozorujeme dvojí stanovisko k ženám. Emancipační pokusy, které v druhé polovici pátého století vyšly od žen samotných, jak se zdá, neměly velikých výsledků. Většina žen zůstávala i nadále v postavení stísněném a podřízeném. Tyto neutěšené poměry zajisté mocně působily též na Pla-

¹⁾ O poměru komického básníka Aristofana k filosofu Platonovi vykládá obsírně J. Bruns (na uv. m., str. 22—25).

tona, který dobře chápal, že žena nezasluhuje si takového snižování a zneuznávání, jakému vskutku podléhala. K povznesení ženy z dosavadního stavu volil pak dvojí cestu podle účelu, k jakému směřoval. Buduje totiž ve svém ideálním státě společnost na docela nových základech, mění také radikálně postavení žen, a ruše svazky rodinné, zavádí společenství žen a statků. Vida však, že názory ve Státě pronesené jsou za dosavadních poměrů společenských neuskutečnitelné, buduje ve svých Zákonech stát na základech reálnějších; ve spise tomto ponechává v podstatě dosavadní řád společenský, ale dobře jsa si vědom nepříznivého postavení ženy, odsuzuje dosavadní poměry (Zák. VII, 814 B, VIII, 833) a přimlouvá se za některá zlepšení, aby tak dosaženo bylo větší rovnoprávnosti obou pohlaví. Promluvíme nejdříve o této druhé cestě, kterou Platon postavení žen hodlal aspoň poněkud zlepšiti, a naznačíme prostředky, které k tomu zvolil. Není jich sice mnoho, ale i z nich jest zřejmo, že Platon velice důkladně přemýšlel o těchto otázkách.

Platonovi především nebylo tajno, kolik jest v Athenách manželství nešťastných. Bystře pochopil, že nedostatek vroucnosti mezi manžely, jejich neshody a různice, jejich lhostejnost k sobě navzájem má hlavní příčinu v nepřirozeném uzavírání sňatků, při kterých hledělo se pouze k poměrům rodinným a společenským, ne však k tomu, aby snoubenci navzájem poznali své povahy. Proto Platon chce poskytnouti mladým lidem příležitost, aby se mohli častěji vídati. Práví o tom v Zákonech (VI, 771 E): *πρὸς γὰρ δὴ τὴν τῶν γάμων κοινωνίαν καὶ σύμμιξιν ἀναγκαῖον ἔχει τὴν ἀγνοίαν ἐξαίρειν, παρ' ᾧν τέ τις αἴγεται καὶ ἃ καὶ οἷς ἐκδίδωσι, περὶ παντὸς ποιοῦμενον οὐ μάλιστα τὸ μὴ σφάλλεσθαι ἐν τοῖς τοιοῦτοις κατὰ τὸ δυνατόν*. Proto má býti pořádáno co nejvíce slavností, jak v jednotlivých fylách, tak i v celé obci, a to jednak za tím účelem, aby získána byla přízeň bohů, jednak aby vůbec lidem byla poskytnuta možnost k bližšímu seznámení a navázání styků přátelských. Zvláště pak bude toto zařízení prospěšno lidem mladým, mužům a dívkám, kteří se navzájem lépe poznají a s větší rozvahou v manželské svazky spojí, než bylo dosud možno. K témuž účelu měly by býti dle Platona pořádány společné zábavy mladých dívek a mužů, spojené s hrou a tancem, aby takto obě strany mohly podle své záliby, podle hlasu svého srdce s rozvahou voliti, po případě od rodičů nebo starších dívků pro sebe navzájem voleny býti.

Jak vážně smýšlel Platon vůbec o svazku manželském, toho máme v jeho spisech četné doklady. Sňatek nazývá mocným obratem v životě (*μεταβολή οὐ σμικρὰ βίον*, Zák. VI, 775 C) a praví, že tento krok životní jest příliš vážný, aby někdo mohl svému nejdražšímu pokladu, svému synu nebo své dceři, dovoliti, učiniti jej tak, že by toho později litoval (Zák. I, 649 E n.). Na jiném místě výslovně podotýká (Zák. XI, 924 D), že otec nemá

hleděti jen k vnějším poměrům ženichovým, nýbrž že má dbáti také toho, aby zeť mu byl vítaným synem a dceři jeho příjemným manželem. Dědičkám pak, které jsou bez příbuzných, má býti podle něho ponechána naprostá svoboda ve volbě ženicha podle vlastního úsudku.

Za druhé oceňuje Platon krásnými slovy štěstí, plynoucí z jednoženství, ovšem ve svých Zákonech, kdežto ve Státě tane mu na mysli ideál společenství žen.¹⁾ Platon významně mluví o podporující a rušící moci krásy v manželství (Zák. I, 636 A) a vyslovuje se o manželství nejněžnějším způsobem, užívaje básnického obrazu »vlastního hnízda« (Zák. VI, 776 A). Svůj nezvratný požadavek, aby v manželství zachovávána byla nezlomná věrnost, opírá poukazem na věrnost, kterou navzájem k sobě zachovávají i nerozumná malá zvířátka, chráníce spolu svých mláďat (Zák. VIII, 840 D, Sympos. 207 AB). Jest si ovšem toho vědom, že mimo-manželský styk pohlavní nikdy nebude možno úplně odstraniti, ale ustanovuje tresty na cizoložství a chce vůbec, aby v manželství zavládla větší rovnoprávnost, aby nebyla jen žena zavázána k bezpodmínečné věrnosti manželské, nýbrž aby týž zákon poutal i muže (Zák. VIII, 841 C nn.).

Ostatně názor ten vysloven byl snad i na jiných místech. Tak v Plautově komoedii Mercator, jejímž originálem byl Filemonův *Ἐμπορος*, stěžuje si Syra na toto těžké a nerovnoprávné postavení žen a přeje si nápravu. Jsou to slova ve v. 817 nn., a můžeme je právem vztahovati na poměry řecké, které Plautus často beze změny předváděl obecnstvu římskému:

Ecator lege dura vivunt mulieres
multoque iniquiore miserae quam viri.
Nam si vir scortum duxit clam uxorem suam,
id si rescivit uxor, impune est viro.
Uxor virum si clam domo egressa est foras,
viro fit causa, exigitur matrimonio.
Utinam lex esset eadem, quae uxori est, viro!

Také Aristoteles dobře poznal, jak ve svazku manželském žena proti muži byla v nevýhodě, a proto přeje si, aby stihla atimie kteroukoli z obou stran v manželství, dopustí-li se nevěrnosti (Polit. VII, 16, p. 1335 b): *περὶ δὲ τῆς πρὸς ἄλλην ἢ πρὸς ἄλλον ὀμιλίας ἔστω μὲν ἀπλῶς μὴ καλὸν ἀπιόμενον φαίνεσθαι μηδαμὴ μηδαμῶς, ὅταν ἢ καὶ προσαγορευθῇ πόσις, περὶ δὲ τὸν χρόνον τὸν τῆς τεκνοποιίας ἔαν τις φαίνηται τοιοῦτόν τι ὁρῶν, ἀτιμία ζημιούσθω προεπούση πρὸς τὴν ἀμαρτίαν.*

¹⁾ O Platonových názorech o manželství a o ženách vykládá Th. Matthias v pojednání »Urtheile griechischer Prosaiker der classischen Zeit über die Stellung der griechischen Frau« (Jahrbücher für class. Philologie 1893, str. 261—276), a to na str. 267 nn.

Konečně podle theorie Plátónovy jenom povahy protivné hledí se navzájem doplňovati, a v souhlase s tím nepokládá Platon (Zák. VI, 776 A) takové manželství za nejšťastnější, kde obě strany mohou žítí v plném požitku vezdejších statků, nejsouce nuceny o nic se starati, nýbrž klade důraz na to, aby při uzavírání sňatků hledělo se především k vnitřním přednostem snoubenců, a aby byly uzavírány takové sňatky, v nichž obě strany musí pečovati o sebe navzájem a o celou domácnost; neboť pocituje-li se v manželství vzájemná potřeba a žádost, jsou tím pak celé povahy více k sobě poutány.

Matthias (na uv. m., str. 269), jak se zdá, pokládá všechny tyto názory Platonovy za ukázky tehdejších poměrů, kdežto v pravdě jsou to ideální požadavky a reformní návrhy, kterými Platon chtěl manželství povznést. Čestná svědectví, která Platon vydává ženám své doby, nemohou ještě býti důkazem, že rodinné poměry řecké byly tak krásné, za jaké je Matthias pokládá. Neboť některá ta svědectví jsou zřejmě povahy ironické, jindy mluví Platon ovšem o určitých vynikajících ženách, ale to jsou pouze vzácné výjimky mezi ostatními, které nestály na takovém stupni společenském a nevynikaly takovým vzděláním. Ostavně proč by byl Platon podával ještě jiné návrhy reformní, kdyby vše bylo se vyznamenávalo takovou ideálností, jak to Matthias předpokládá?

Platon za třetí viděl překážku manželského štěstí i ve velikém věnu, které žena muži svému někdy přinášela. Nebylo ho tajno, že značným jméním své ženy muž se stává na ní závislým, a že časté nehody rodinné jsou nutným toho následkem. Proto soudí, že by žena neměla muži svému vůbec věno přinášeti, leda jen docela skrovné. Pak by ženy nemohly mužů svých ovládati, a poměr manželský byl by mnohem krásnější, jak praví Platon v Zákonech (VI, 774 C): *ὅβρις ἥπιων γυναιξὶ καὶ δουλεία ταπεινῇ καὶ ἀνελεύθερος διὰ χορήματα τοῖς γήμασι γίγνεται*. Že vskutku někdy ženy využítkovaly svého věna, aby nabyly převahy v domě, stvrzuje Aristoteles (Eth. Nikom. VIII., 10 p. 1161 a): *ἐνίοτε δὲ ἀρχοῦσιν αἱ γυναῖκες ἐπίκληροι οὔσαι*. Na první pohled by se zdálo, že Platonův názor skýtá prospěch jen mužům a nikoli ženám, a že by tedy vlastně na tomto místě uváděn býti neměl. Ale vskutku Platon i tímto návrhem staral se o ženy, poněvadž si přál, aby nic nerušilo manželského štěstí, a aby muži lnuili ke svým ženám pro jejich dobré vlastnosti a ne pro jejich věno.

Za čtvrté měl Platon v úmyslu zlepšiti aspoň poněkud právní postavení ženy. Ženě athenské a ženě řecké vůbec byla odňata právní samostatnost; proto byla pokládána po celý život právně za nesamostatnou. To bylo zajisté postavení nedůstojné, a proto Platon přimlouvá se aspoň za částečné zlepšení této krivdy na ženách páchané a přeje si, aby ženě svobodné, starší čtyřiceti let, bylo

dovoleno svědčeti a spolu žalovati, jakož i vésti svou při, byla-li by neprovdána, a za života mužova aby jí dovoleno bylo aspoň svědčeti. Práví totiž v Zákonech (XI, 937 A): *γυναῖκὶ δ' ἐξέστιν ἐλευθέρᾳ μαρτυρεῖν καὶ συνηγορεῖν, ἂν ὑπὲρ τετραράκοντα ἔτη ἢ γεγονῶτα, καὶ δίκην λαγχάνειν, ἂν ἀνάνδρος ἢ ζῶντος δὲ ἀνδρὸς ἐξέστιν μαρτυρῆσαι μόνον.*

Za' páté jsa si dobře vědom toho, že rádná rodina je základem spořádaného státu a chtě odstraniti vzmáhající se bezženství, při němž víc a více se šířil úpadek mravní, ustanovuje pokuty pro ty osoby, které by se nechtěly oženiti do 35 let (Zák. VI, 774 AB): »Člověk bohatý buď pokutován 100 drachmami každoročně, a dále každý dle jmění 70, 60 nebo 30 drachmami, kteréžto peníze mají býti odevzdány pro chrám Heřin. Kdo by nezaplátil v době ustanovené, buď pak povinen platiti desateronásobně. Mimo to necht stihne ho ztráta cti, nikdo z mladších necht ho neposlouchá, a když by sám někoho chtěl trestati, necht každý přispěje na pomoc trestanému. Vůbec pak takový člověk dle zákona buď pokládán za zbabělého a špatného.« I tímto ustanovením prokázal se Platon upřímným zastancem žen; zvláště dovedeme oceniti zásluhu Platonovu v tomto směru, srovnáme-li tento jeho pokyn s návrhem na pořádání slavností za účelem seznámení mladých lidí. Z obou návrhů vidíme, že se vřele zasazoval o povznesení rodiny a tím i o povznesení ženy.

Všechny tyto návrhy Platonovy, týkající se zlepšení dosavadního postavení ženy, nemají ovšem vnitřné souvislosti vzájemné a nemohou býti uspořádány v nějaký systém. Poněvadž Platon ve svých Zákonech blíží se celkem společenskému řádu své doby, nešlo mu ani o to, aby nějak ze základu měnil postavení ženy a pokusil se o sestrojení celého systému opravných návrhů ve prospěch její. Nabyv přesvědčení, že jeho dalekosáhlé plány, ve Státě pronesené, uskutečnění dojíti nemohou, a hodlaje v jiných spisech rozvinouti celou svoji filosofickou soustavu, nezabýval se již v jednotlivostech otázkami, které se týkaly života ženského. Nemůžeme se tudíž diviti, že návrhy jeho, pronesené v Zákonech, celkem velikého významu nemají; nejcennější z nich jest návrh, na prvním místě uvedený, týkající se bližšího styku snoubenců před sňatkem. Ale na druhé straně nesmíme zapomínati, že leckteré názory Platonovy, pronesené ve Státě, nepozbyly svého významu ani později, a že i v Zákonech podává Platon podrobné předpisy o tom, jak má býti zařízena výchova hochů i dívek (VI 764, 771 nn., 781 nn., VII 803, VII 810 nn., VIII 828 nn.). Poněvadž na rádné výchově, zvláště dívek, závisí zdar budoucích rodin a tedy i zdar státu v budoucnosti, vidíme i z těchto návrhů, že Platon se upřímně staral o povznesení ženy. Ale všechny ty návrhy byl by snad mohl podati i muž menšího významu než byl veliký filosof řecký; vše to by nás ještě neopravňovalo k tomu,

abychom mu v dějinách ženského emancipačního hnutí v Řecku vykazovali místo vynikající.

Význam Platonův v tomto emancipačním hnutí tkví v jeho již připomenutých dalekosáhlých návrzích o společenství státek a společenství žen, jakož i v návrzích o užívání žen ve všech oborech činnosti, dosud mužům vyhrazené. Jak mohla k těmto názorům dospěti společnost řecká, o tom již svrchu stala zmínka. S tím však Platon se nespokojil, nýbrž hleděl v V. knize svého Státu, v němž požadavky tyto vyslovil, také filosoficky je odůvodniti. K požadavkům svým došel Platon ze svých základních názorů, totiž z názoru, že schopnosti obou pohlaví jsou naprosto stejné, a z názoru o státě a jeho úkolech. Teprve spojením obou těchto názorů dospěl k myšlenkám, kterými společnost měla býti postavena na nové základy.¹⁾

Platon ve svém Státě byl přesvědčen o tom, že obě pohlaví mají stejné přirozené schopnosti, jak vykládá v V. knize tohoto spisu velmi obsírně (p. 449 A—466 D). Úvod, který Platon své theorii o ženské otázce předsílá, vrcholí v těchto slovech: Rozdíl pohlaví neznamena nikterak přirozené rozdílnosti vloh. Ty jsou stejným způsobem rozděleny oběma pohlavím. Není žádného povolání, k němuž by muž jako muž a žena jako žena samotni byli schopni. Rozdíl ve vlohách jest pouze stupňový, poněvadž muž pro svou větší sílu ke všemu jest způsobilejší. Zvláště jsou důležitá slova: *οὐδὲν ἄρα ἐστίν, ὦ φίλε, ἐπιτηδεύματα τῶν πόλιν διοικοῦντων γυναικὸς διότι γυνή, οὐδ' ἄνδρὸς διότι ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁμοίως διεσπαρμέναι αἱ φύσεις ἐν ἀμφοῖν τοῖν ζώοις, καὶ πάντων μὲν μετέχει γυνή ἐπιτηδευμάτων κατὰ φύσιν, πάντων δὲ ἄνθρωπος, ἐπὶ πᾶσι δὲ ἀσθενέστερον γυνή ἄνδρὸς* (p. 455 D). Na druhé straně ovšem sám Platon při vši laskavosti a slušnosti k ženám praví v Zákoněch (VI, 781 A): *λαθραϊότερον μᾶλλον καὶ επικλοπώτερον ἔφυ τὸ θῆλυ*. K tomu dodává, že ženská přirozenost musí tím více držena býti na uzdě, čím jest vzhledem k ctnosti horší než přirozenost mužská. Přes to však schopnosti obou pohlaví pokládá za naprosto stejné.

Druhý základní názor Platonův, na němž zbudoval svoje velkolepé plány, jest názor o státě a jeho úkolech. Platonovi stát jest vším, jednotlivec naproti státnímu celku téměř ničím; neboť vyhovuje svému poslání a své úloze jen tenkrát, prospívá-li ve všem státu a snaží-li se svou prací stát zvelebiti. Z toho ovšem vzniklo v něm přesvědčení, že ve státě musí býti všechny síly zužitkovány, má-li vyhověti svému úkolu a uskutečňovati zde na zemi dobro. Naproti tomu však viděl, že jen muži účastní se života státního, ženy však že stojí úplně stranou, věnujíce se pouze svým domácím. Proto rozhodně prohlásil, že přistě

¹⁾ O návrzích Platonových na společenství státek a žen jedná J. Bruns (na uv. m., str. 25—27).

musí přestat zanedbávání pohlaví ženského; neboť stát, který, jako dosud, vyvíjí jen poloviční sílu výkonnou, neplní svého úkolu tak, jak jej plnití má, a nepřivádí k platnosti té míry dobra a blaženosti, která pro jeho vlastní vývoj jest žádoucí. Nedostává-li se ženám účastenství v životě státním, přicházejí síly celé jedné polovice obyvatelstva státního na zmar, a to musí býti nazváno hříchem, na státu páchaným.

Z prvního názoru Platonova, že schopnosti obou pohlaví jsou rovné, přirozeně vyplývá, že žen může býti užito ke všem úkolům, které dosud zůstávaly vyhrazeny mužům, že tedy musí příště zastávat i též úřady státní a nesmějí býti sprostěny ani služby vojenské. Zvláště důrazně přimlouvá se za tento požadavek v *Zákonech* (VII, p. 805, 806); tam dovozuje, že žena nemůže býti kladena na roveň otroku a že jí nesmí býti užíváno jenom k pracím nižším, jako se to děje u národů barbarských, nýbrž zákonodárce musí jí vykáhati činnost, obdobnou činnosti mužově, aby tak všechny části státu svorně vedle sebe působily. Aby pak tohoto požadavku bylo dosaženo, jest dle Platona nutno, aby výchova žen byla úplně stejná jako výchova mužů, a to výchova gymnastická i musická (Stát V, 456, X, 618). Platonovi šlo, jak z těchto reformních návrhů vidíme, o uskutečnění úplně rovnoprávnosti obou pohlaví, myšlenka to zajisté na svou dobu velkolepá. Ale ani na tom ještě Platon nepřestal. Kdyby byl Platon předem prohlásil, že přirozené schopnosti obou pohlaví se od sebe liší, a kdyby přece byl trval na svém názoru o úkolech státu a o bezpodmínečném zužitkování všech jeho sil, byl by musil ovšem ženám vykáhati zcela jiné obory činnosti, než vykáhal mužům. Úkolu státu bylo by bývalo zajisté i takto dosaženo, a ženám byly bývaly ponechány obory činnosti, jejich přirozenosti bližší. Ale názor, že přirozené schopnosti obou pohlaví jsou rovné, vedl Platona k přesvědčení, že všechny obory činnosti mužů mohou býti zastávány od žen, a že přibráním žen k těmto oborům vskutku rozvinuta bude dvojnásobná výkonná síla státu. A dále není-li specifického rozdílu pohlaví, a má-li stát repraesentovati co možná úplnou jednotu, musí býti odstraněno vše, co jakkoli porušuje tuto jednotu, tedy především rodina a soukromý majetek. A tak ocitáme se při dalekosáhlém Platonově požadavku, aby zavedeno bylo společenství statků a žen. Proto právem můžeme říci, že Platonův Stát značí vrchol ženského reformního hnutí ve starověku; od té doby pozorujeme nenáhlé zmírňování nejkrajnějších požadavků.

Jak musíme pohlížeti na tyto dalekosáhlé požadavky Platonovy, o tom velmi krásně vyslovuje se Maehly.¹⁾ Dříve bylo pokládáno za znamení veliké nevážnosti, že Platon ve svém idealistickém Státě čítá též ženy ke společnému majetku. Jemu však

¹⁾ Die Frauen des griechischen Altertums, Basel 1853, str. 32 n.

tanul na myslí obraz skutečnosti, který chtěl ve svém státě vyličití bez jeho nedostatků, t. j. ústava spartská, jak tehda ještě stále trvala na základě zařízení Lykurgových. Ale právě tam pokolení ženské, jednak tím, že bylo skoro na roveň postaveno mužům, jednak že nebylo zákonů, které by byly upravily jeho poměry, odchýlilo se od své přirozenosti a od svého určení a upadlo v degeneraci, jež nabývala stále více půdy. Platon poznal neutěšený ten stav, ale prostředek, jehož užil k jeho odstranění, byl chybný. Spíše měl ve svém Státě volnosti ženy spartské omeziti než rozšířiti. On však přenesl pravidla spartského tábora na svůj stav válečníků, a dalším následkem toho bylo, že i ženy učinil stejně oprávněnými jako muže. Jestliže však specifický rozdíl pohlaví zmizel, byla tím spolu zrušena i rodina, a společenství žen bylo nutným toho následkem. Platon šel tedy dále než Sparta; ve Spartě bylo společenství žen pouze možné, u něho bylo zásadní. Platon cítil, že stát, jehož celá organizace spočívá jen na mravním utlačování jednoho dílu obyvatelstva, t. j. žen, jest nedostatečně uspořádán. V tomto citu zřetelně se jeví uznání ženské bytosti, která před ním většinou byla snižována. Ačkoli Platon sám později nahlížel, že jeho Stát zůstane ideálem, jehož uskutečnění musí se vždy ztroskotati o různosti lidské povahy, přece myšlenka úplné rovnoprávnosti žen s muži byla vznešená.

Velkolepé názory Platonovy, které tak mocně se dotýkaly všeho tehdejšího řádu společenského, nezůstaly ovšem nepovšimnuty. Zvláště zásada o přirozené rovnosti vloh obou pohlaví setkala se s příkrým odporem. Nejprve postavil se proti ní jiný žák Sokratův Xenofon ve svém spise Oikonomiku (VII, 22 nn.). Spisovatel ten tvrdí co nejrozhodněji, že obě pohlaví od přirozenosti různě jsou uzpůsobena, a proto ovšem staví se též proti mínění Platonovu, že úkoly obou pohlaví jsou stejné. Dle výkladů Xenofontových jsou jen některé schopnosti a etnosti, v nichž stejným způsobem mohou se osvědčiti obě pohlaví: vzdělání paměti, příčinnivost, zdrželivost, mravnost. Ostatně jest žena pro vrozenou slabost odkázána na práce domu. Její bázlivost, která při ní jest etností, činí ji schopnou k uschovávání a hlídání statku domácího, větší láska k dětem, jí vlastní, činí ji schopnou k ošetřování a k výchově jejich. A tak příroda vyká- zala ženě činnost, která jest v základech rozdílná od činnosti mužovy. Povolání mužovo jest mimo dům, on jest přirozeným ochráncem ženy, on jest ten, který vydělává, ona ta, která ostrhává statku nashromážděného.

Ještě důrazněji hájí tyto zásady Xenofontovy veliký žák Platonův Aristoteles na několika místech své Politiky. Filosof ten ovšem soudí, že žena hellenská není jako barbarská na stupni otrokyně, nýbrž že stojí muži svému blíže (Polit. I, p. 1252 b 5): *ἐν δὲ τοῖς βαρβάροις τὸ θῆλυ καὶ δοῦλον τὴν αὐτὴν ἔχει*

τάξις. Ale naproti tomu nechce ani, jako Xenofon, připustiti, že muž a žena mohou v některých ctnostech dosáhnouti stejného cíle, nýbrž praví (Polit. I, p. 1254 b 12) doslovně: *ἔτι δὲ τὸ ἄρρεν πρὸς τὸ θῆλυ φύσει τὸ μὲν χειρῖον, τὸ δὲ χεῖρον, τὸ μὲν ἄρρον, τὸ δ' ἀρχόμενον*. Zřejmě tedy prohlašuje, že přirozenost ženská jest horší než mužská, a hájí úplně podrobení ženy moci mužově; příroda podle něho určila silné pokolení mužské k vládě, slabé pokolení ženské k poslušnosti. Z toho vysvítá, že její rozumový i mravní vývoj musí sledovati cíle jiné než rozumový a mravní vývoj mužův. Její ctnosti nejsou tedy rozdílné pouze kvantitativně od ctností mužových, nýbrž i kvalitativně. Žena, která jest mravná, spravedlivá nebo statečná podle způsobu mužova, překročuje svůj přirozený okruh působnosti a v skutečnosti nemá oněch ctností. Zkrátka ženě není podle Aristotela popřán opravdový názor o podstatě věcí; ten jest vyhrazen mužů. Jak velikou mezeru uznává Aristoteles mezi mužem a ženou, vidno zvláště ze srovnání, které klade před svůj názor o přirozenosti ženské (Polit. I, p. 1254 b 4): *ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ τοῦ σώματος ἄρχει δεσποικίην ἀρχήν, ὁ δὲ νοῦς τῆς ὀρέξεως πολιτικὴν καὶ βασιλικὴν ἐν οἷς φανερόν ἐστιν, ὅτι κατὰ φύσιν καὶ συμφέρον τὸ ἀρχεσθαι τῷ σώματι ὑπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ τῷ παθητικῷ μορίῳ ὑπὸ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ μορίου τοῦ λόγον ἔχοντος, τὸ δ' ἐξ ἴσου ἢ ἀνάπαλιν βλαβερόν παῖσιν*. Podle jeho názoru tedy jako tělo musí býti ovládáno duší, jako žádostivost rozumem, tak i žena musí býti ovládána mužem; jenom to jest ženě přirozeno a prospěšno; je-li tomu naopak, vzniká z toho škoda. Aristoteles, jak pozorujeme, v názorech o přirozenosti ženské a jejich úkolech vrátil se zase ke stanovisku, které svět řecký zaujímal před dobou Platonovou.

Aristoteles tedy ovšem duševní schopnosti ženy cení velmi nízko. Ale za to má mnohem správnější porozumění pro život rodinný a vyvrací názory Platonovy o společenství žen. Kdežto na jedné straně má dosti přísný názor o spoluzítí manželském a podržuje ženu bezpodmínečně muži, jak svrchu uvedeno, přece zase na druhé straně vyličuje vládu muže nad ženou ve světle příznivějším, srovnává je s chováním vlády k ovládaným ve svobodných státech, a ukazuje k tomu, že jako ve státě strana ku vládě povoláná musí se své úlohy vzdáti ve prospěch strany druhé, tak musí i muž často učiniti ve prospěch své ženy (Polit. I, 1259 b 4). Tím Aristoteles nemíní asi jen poměry spartské, kde význačné postavení žen vysvětluje se tím, že třetina půdy přešla do jejich rukou, nýbrž spíše poměry v různých státech zcela všeobecně. Že vskutku někdy muž nezasluhoval si vlády v domě, po případě sám se jí vzdal, toho velmi poučný doklad máme v Platonově Státu (VIII, 549 CD). Tu matka staví synu svému před očí jako výstražný příklad svého manžela, který zapomíná svých povinností ke státu, rodině a její osobě, a proto od nikoho

není vážen; syna svého pak sama vychovává na muže ctižádostivého, přičinlivého a horlivého v prokazování služeb státu. Aristoteles tedy přeje si harmonického spolužití manželů, které vidí v tom, aby manželé navzájem se doplňovali a aby byli přístupni vzájemnému poučování. V Ethice Nikomachově totiž (VIII, p. 1162 a 16—27) popisuje manželství jakožto svazek, který spočívá jak na vzájemném užitku, tak i v radosti jednoho dílu z činnosti dílu druhého, jeho vlastní činnost doplňujícího.¹⁾

Aristoteles právě tak jako Platon žádal co nejrozhodněji, aby pohlaví ženskému dostalo se vyššího vzdělání, ale ovšem vzdělání jiného než pohlaví mužskému; vždyť obě pohlaví jsou podle něho od přirozenosti různě nadána a nemohou tedy plnit stejné úkoly. Podrobné předpisy pro výchovu žen podává Aristoteles ve IV. a V. knize své Politiky. Mimo to v též spise (II, p. 1269 b 17) výslovně praví, že špatná jest obec, v níž ženy jsou zanedbávány, a na jiném místě (p. 1260 b 15) praví, že jest nutno pečovati o výchovu žen z ohledů státních, poněvadž ženy tvoří polovici volného obyvatelstva státu. Vidíme tedy, že v názoru o úkolech státu a o využitkování všech jeho sil úplně se shoduje s Platonem. A přec jak ohromný ješť mezi nimi rozdíl! Platon ve svém Státě ruší rodinu a odstraňuje tedy ze života lidského všechny ony slastné city, které vznikají jenom v životě rodinném. Ve svém Státě nemá smyslu pro význam lásky manželské a mateřské, nevidí, jak pustý by byl život lidský bez těchto vznešených citů, a chce pouze, aby žena i muž bez nároků na vnitřní štěstí plnili úkoly, jichž stát na nich žádá. Aristoteles naproti tomu žádá sice také, aby stát byl celkem svrchovaným, jehož všechny části jednomyslně přispívají k jeho blahu, ale každá svým přirozeným způsobem. Muž i žena mají prospívati státu každý ve svém oboru, muž v životě veřejném, žena v domácnosti. Žena jenom v životě rodinném může řádně plnit své úkoly, jen k tomu má podle něho potřebné schopnosti. Za to právě rodina stává se ženě i muži zdrojem neskonaleho blaha, k čemuž napomáhá vroucenější cit lásky u žen. Jako Xenofon velebí větší lásku žen k dětem, tak zase Aristoteles přičítá jim vyvinutější cit lásky vůbec v Ethice Eudemově (VII, p. 1239 a 27), nazývá je spíše dárkyněmi než žadatelkami lásky; ženy jsou dle něho šťastné, smějí-li vůbec milovati, i když jejich láska není žádána a opětována; jejich láska podobá se proto lásce šlechtných lidí k jejich zemřelým. Jako nejněžnější formu této lásky velebí Aristoteles v Ethice Eudemově (VIII, p.

¹⁾ Mimo to věnoval Aristoteles spolužití muže a ženy zvláštní spis *περί συμβιώσεως ἀνδρὸς καὶ γυναικός*, z něhož zachovaly se pouze skrovné zlomky (fr. 182 a 183 vyd. Val. Rose). Krom toho složil *Νόμοι ἀνδρὸς καὶ γυναικός*, z nichž zachovaly se důležité zbytky v latinském překladu, který pochází z r. 1295 a má jméno druhé knihy spisu *Oikonomiká* (fr. 184 Rose).

1159 a 30) lásku matky, která obětuje vše i sebe samu, i když zůstane bez vděku a sama se tím ničí.¹⁾

Námítkami těchto dvou spisovatelů, Xenofonta a Aristotela, byla zásada o rovnosti schopností obou pohlaví úplně vyvrácena. Tím ovšem zároveň padl i výsledek této zásady, a bylo prohlášeno, že žen k úkolům mužským užívati nelze. Sám Aristoteles, který byl, jak dobře podotýká Bruns (na uv. m., str. 27), prodehnut upřímným přáním povznéstí postavení ženy, který byl přes svůj názor o nižších schopnostech žen vřelým a opravdovým přítelem pohlaví ženského, vykázal ženám zase ty obory působnosti, které podle názoru obyčejného lidu již dávno jim příslušely. Ani Platon ve svých Zákonech netroufal si již opakovati svoji zásadu o stejných přirozených schopnostech obou pohlaví. Nezměnil sice úplně výsledků, že zásady té plynoucích, ale přece drsnost její v podstatě zmírnil.

Celé hnutí emancipační, které snad má původ již v pátém století, potkalo se tedy s nezdarem. Názory, pronesené od Platona ve Státě, nemohly býti uskutečněny v jeho době a nemohly by býti uskutečněny ani v době dnešní. Platonovým Státem dospěly tyto emancipační snahy vrcholu; od té doby však krajní požadavky Platonovy stále více ustupovaly v pozadí, a Platon sám na konec nemohl jich schvalovati v celé jejich přísnosti.

Více životnosti ukázala jiná myšlenka Platonova, týkající se lepšího vychování žen; avšak ani ta neudržela se v původní své rylosti. Kdežto ve svém Státě žádal Platon stejné vychování pro obě pohlaví, a mimo to vychování úplně společné, přál si ve svých Zákonech, aby vychování hochů a dívek bylo odděleno a podle pohlaví upraveno.

Zda tímto hnutím změnil se sociální život athenský, a jakého přijetí dostalo se teoriím filosofů u velikého obecenstva, nyní bohužel již naznačiti nemůžeme. Avšak, jak dobře podotýká Bruns (na m. uv., str. 27), není pravdě nepodobno, že aspoň v lepších kruzích hledělo se vyhověti požadavku lepšího vychování žen, a že společenská platnost ženy v celku se povzniesla. Z úplného nedostatku zpráv o těchto věcech ovšem spíše můžeme souditi, že tato sociální reforma příliš hluboko nezasáhla.

Platon a Aristoteles tedy vskutku usilovali o vyšší vzdělání žen, žádali pro ně vychování musického i gymnastického, ale ke všemu tomu nevedla je pouze příchynost k pokolení ženskému, nýbrž hlavně vyšší účely politické. Proto L. Braunová ve svém velikém díle »Ženská otázka« (str. 12 nn.) přiznává sice, že tito dva filosofové si uvědomili nedůstojné postavení ženy řecké, ale že přes to nemohou býti nazýváni skutečnými předbojníky za rovnoprávnost obou pohlaví v nejmodernějším

¹⁾ Názory Aristotelovy o manželství oceňují Th. Matthias (na uv. m., str. 271 nn.) a J. Bruns (na uv. m., str. 25—27).

slowa smyslu. Ale nediví se, že se oběma těmito filosofům nepodařilo otázku ženskou ve starověku rozřešiti. Jisto jest, jak praví, že velcí duchové, kteří mají hlubší rozhled po vývoji lidstva, za nimi i před nimi ležícího, hlásají spravedlnost a nutnost změn dříve, než jiní mohou pochopiti jen pouhou jejich možnost; a tak také jest jisto, že otázky, které teprve po dlouhé době dospívají k řešení, nemohou býti v theorii již několik století před tím rozřešeny. Přes to však L. Braunová praví, že oba filosofové, zvláště však Platon, prokázali ženskému pohlaví svými názory platné služby a že jména jejich vždy budou zaujímati čestné místo v dějinách ženské emancipace.¹⁾

Vedle pokusů již připomenutých vyskytl se v době před Alexandrem Velikým v Řecku ještě jeden emancipační pokus, který se velice liší od všech předešlých. Jest to pokus historika Xenofonta, který ve svém spise *Oikonomiku* v době mezi sepsáním Platonova Státu a jeho Zákonů zaujal také určité stanovisko k hnutí ženskému. Xenofon, jak vykládá Bruns (na m. uv., str. 28 n.), znal sice filosofické a vědecké theorie své doby o povznesení ženy, ale staví se v tomto spise výlučně na půdu praktickou, naprosto si nevšímaje politických ideí reformních, které pro Platona a Aristotela měly v tom ohledu platnost rozhodující. Mimo to Xenofon byl ženat a sám na sobě poznal požehnání šťastného svazku manželského. Z vlastní zkušenosti podařilo se mu proti velikému jeho soupeři Platonovi tak šťastně vyvrátiti jeho učení o přirozených stejných schopnostech obou pohlaví, že se k němu Aristoteles v podstatě mohl přidati. Xenofon ve spise *Oikonomiku* objasnil zcela prostě, ale s neobyčejnou přesvědčivostí podstatu manželství, jako nutného doplnění dvou přirozeností různých a proto odkázaných na obapolnou podporu. Manželství pojal tu Xenofon ve smyslu vyšším jako mravní společenství životní (*κοινωνία παντός τοῦ βίου*, *Oikon.* 7, 11 nn.). A také v této věci Aristoteles úplně ho následoval, avšak theorie, které Platon o tomto předmětu podal v *Zákonech*, pominul mlčením, jak patrně jest z Aristotelovy *Ethiky Nikomachovy* (VIII, 1162 a 16 nn.). Avšak jest zajímavé, že Xenofon nepouští se do přímé polemiky s Platonem, nýbrž dává Ischomachovi, řádnému attickému manželku, vypravovati, jak vzdělal svou mladou manželku. Vypravování toto vloženo jest v Sokratovu rozmluvu s Kritobulem. Z rázu těchto zdánlivě osobních reminiscencí cítíme ohromný rozdíl názorů Xenofontových o hnutí ženském a reformních názorů Platonových. Na první pohled bychom soudili, že Xenofon jest zásadním nepřítelem veškeré reformy, poněvadž se vůbec nezmiňuje o musickém vzdělání ženy a o duševním jejím zaměst-

¹⁾ Význam Platonův a Aristotelův pro dějiny ženského hnutí v klassickém starověku celkem správně oceňuje L. Braunová, *Ženská otázka: Její dějinný vývoj a její hospodářská stránka*. V Praze 1902. Z němčiny přel. J. Felix, str. 11—14.

nání. Nikde v jeho spise svrchu připomenutém nevyskytuje se návrh, který by ženu attickou povznášel nad obmezenost ženského života v Attice, který by jí zajišťoval lepší a širší vzdělání a tím také důstojnější postavení v athenské společnosti.

Právě tak, jako Aristoteles a Platon, měl i Xenofon vznešené ponětí o manželství, jak v některých spisech zřejmě dal na jevo.¹⁾ Stejně jako lásku k rodičům, dětem, sourozencům a přátelům, oceňuje ve spisku Hieron (3, 7) i lásku manželskou, ve které náklonnost a srdečné přátelství vysoko staví nad požitky smyslné. Mimo to opravňuje ženu k volnému projevování jejího citu a ukazuje k tomu, že muž musí se cítiti šťasten, pozoruje-li lásku ženinu, prýšticí z opravdového oceňování jeho předností; praví totiž v témž spisku (1, 28), že služby lásky žen nejhrdějších, oprávněných k mocné samolibosti, nejvíce nás potěšují. Podobně ve spisku Symposion nachází se mnoho nárazek na lásku manželskou. Sokrates dle vlastního doznání (2, 10) uzavřel manželství s Xanthippou, aby obcováním s touto vášnivou a prudkou ženou vycvičil se pro obcování s lidmi. Choť Charmidova jest rovněž veskrze proniknuta přáním, aby manžel její úplně jí náležel (4, 8). Za povolného zakladatele manželství pokládá toho, kdo poznává povahy navzájem sobě nejužitečnější a svádí je dohromady k důstojnému manželství (4, 64). V takovém manželství pak láska mužova opětována jest od ženy, jak se připomíná o manželství Nikeratově (8, 3). Poněvadž taková láska jest vždy spolu duševní, oba manželé touží po vnitřním sjednocení srdcí a zůstávají si věrni až do stáří (8, 18).

Jak krásně soudil Xenofon o manželství, patrně jest i z jeho spisu Kyrupaideie. Jak prostí bojovníci, tak i knížata spatřují ve štěstí domácím největší blaho životní; doklady pro to jsou velmi četné (IV 4, 10; III 1, 29; III 1, 35; III 1, 39; IV 6, 9; VII 2, 26; VIII 5, 19). Také Kyros starší sám má vznešené mínění o manželství a počítá lásku mezi nejmocnější vášně lidské (I 4, 27; III 1, 37; V 1, 1; V 1, 12; VIII 4, 18; VIII 4, 24; VIII 7, 3). Zvláště krásně líčí Xenofon lásku a oddanost Pantheiinu, kterou ani smrt mužova nemůže přerušiti. Vypravování o Pantheii táhne se několika knihami Kyrupaideie.

Pantheia, nejkrásnější z žen Asie, manželka vládce suského Abradaty, upadla v zajetí Kyrovo a okouzila svou krásou a roztočilou vděčností velmi brzo svého strážce, mladého Araspu (V 1, 18). Jsouc proniknuta vroucí láskou ke svému manželu, odmítla s rozhorlením milostné nabídky Araspovy; když však tento dokonce jí hrozil násilím, byla konečně nucena vyžrady tyto hrozby dotěrného strážce Kyrovi (VI 1, 31). Kyros poslal Araspu ihned na jiné místo a dovolil Pantheii, aby k sobě povolala svého

¹⁾ Na vznešené názory Xenofontovy o ženách a manželství upozorňuje Th. Matthias (na uv. m., str. 261 nn.).

muže Abradata. Pantheia, rozradostněna jsouc neočekávaným shledáním, vybidla pak svého manžela, aby se Kyrovi za jeho šlechtnost a něžnost odměnil statečným činem (VI 1, 47). Abradatas, poslušen jsa své manželky, dal Kyrovi k užívání sto srpových vozů a sám si vystavěl válečný vůz věžový (VI 1, 50). Když pak později hodlal s Kyrem vytáhnouti do bitvy proti Aigyptanům, přinesla mu Pantheia ozdobu na zbraně a přílbu, kteroužto ozdobu dala zhotoviti ze svých vlastních šperků, vzavši muži svému tajně míru (VI 4, 2). Při loučení pravila: »Jestliže kdy která žena vážila si svého muže více než vlastního života, věz, že i já jsem z nich. Jako ti to dokázal můj život, tak přísahám ti-to při naší lásce. Spíše chci s tebou umřítí, padneš-li, splácejí šlechtnému Kyrovi dluh náš v boji s ním, než žítí bez tebe po boku člověka nevďěčného« (VI 4, 5). Abradatas pak, dotýkaje se hlavy její, prosil Dia, aby ho učinil hodným takové manželky. Pantheia však, nemohouc již polibiti muže svého, líbala aspoň jeho věžový vůz a šla tajně za ním, až konečně Abradatas ještě jednou se ohlédl a spatřiv ji dal jí poslední »s bohem« a vybidl ji k návratu (VI 4, 9). Když pak Abradatas v bitvě padl, opuštěn byv od svých krajanů, a když jako mrtvola přivezen byl do tábora, vyzvedla jej Pantheia na svůj vůz, umyla ve vlnách a ozdobila všemi svými ozdobami. Po té, davši mu vykopati hrob na návrší, položila hlavu jeho ve svůj klín a zadívala se do jeho obličejce (VII 3, 4). Kyros dovědév se o tom, spěchal k ní, aby ji potěšil, ale uslyšel od ní jen tiché výčitky proti sobě samému, jako nepřímému původci obětovné smrti Abradatovy. Kyros po té ihned prohlásil, že se postará o nejčestnější pohřeb padlého a že vyplní všechna přání vdovina, jakož i že bude o ni pečovati v budoucnosti, a jsa pln soucitu s ženou truchlící, dal jí i muži jejímu nejkrásnější svědectví manželských ctností. Po jeho odchodu odstranila Pantheia všechny služebníky až na starou chůvu, které sdělila své rozhodnutí s manželem zemřítí. Nařídívši jí, aby ji zaobalila v jediné roucho spolu manželem, vrazila si potom dýku do prsou, a klesla na mrtvolu svého muže, položila hlavu svou na jeho prsa k odpočinku (VII 3, 8).

Jádro tohoto vypravování jest buď vzato z dějin nebo z nějaké východní pověsti. Výzdoba tohoto dojemného vypravování ovšem náleží Xenofontovi, a jest jen otázka, zda líčení manželského poměru Abradatova k Panthei odpovídá skutečnosti či zda jest idealistické. Matthias soudí (na m. uv., str. 261 nn.), že Xenofon byl oprávněn vložiti takové vypravování jen tenkrát ve své dílo, mohl-li u řeckých čtenářů předpokládati jeho ocenění. Xenofon musil prý vědět, že Řekové jsou prodchnuti týmiž krásnými cty jako manželé, ve vypravování onom vylíčení; ostatně by byl nedovedl užití podobných krásných obrátů, kdyby vše nebyl seznal ve vlasti řecké; neboť v pečlivě střežené domy

Peršanů nebylo cizímu smrtelníku popřáno nahlédnouti. Kdyby bylo správně, co tvrdí Matthias, nesměli bychom nikdy předpokládati, že spisovatelé líčí ideálně, že povznášejíce se nad prach všednosti, hledí danou skutečnost napravití anebo aspoň okráseliti půvabem poesie. I kdyby žádný tak krásný manželský svazek nebyl se v Řecku vyskytl, proč by byl Xenofon ve své fantasii nemohl vykouzliti tak skvostné vypravování? Vždyť přece nemůžeme se domnívati, že lidé dovedou oceniti jen věci skutečné, jen věci, které se každodenně naskýtají v denním životě před jejich očima, a že se vůbec nedovedou povznést k výši ideálu. Není však ani nutno předpokládati, že vůbec nebylo v Řecku podobných ideálních manželství; taková manželství v Řecku asi také se vyskytla, ale byly to případy vzácné, ojedinělé, a právě ta mohla býti Xenofontovi vzorem. Mimo to v jádru historického vypravování nebo pověsti samé byly snad prvky, které Xenofontovi daly podnět k důkladnějšímu přemýšlení. Co tedy bylo účelem vypravování Xenofontova? Podle mého soudu chtěl povzbuditi své vrstevníky k podobnému ideálnímu smýšlení o svazku manželském, chtěl, aby ojedinělé případy vroucí vzájemné náklonnosti manželské se množily, aby znenáhla nejen vrstvy vyšší, nýbrž i nižší byly proniknuty vědomím skutečné ceny svazku manželského. Nejmocnější pohnutku k následování ideálního vzoru Xenofontova mohli shledávati současníci jeho konečně i v tom, že Abradatas a Pantheia nebyli příslušníky národa řeckého; právem mohli tudíž pokládati za vše národní hrdosti, aby nezůstali pozadu za bábary a podle jejich vzoru zařídili svoje manželství. Snad tedy i v tomto vypravování Xenofontově můžeme spatřovati jakýsi skrytý pokyn k povznesení ženy řecké z dosavadního jejího stavu, který i Xenofon pokládal za nepříznivý a nedůstojný.

Kdežto ve vypravování o krásné Panthei vylíčil Xenofon ideální stránku manželství, postavil ve spise Oikonomiku jeho stránku praktickou v popředí, vylíčil, kterak Ischomachos vychoval svoji choť ve vzornou manželku a hospodyní. Po sňatku modlili se spolu (7, 8), on, aby se mu podařilo vyučiti ji ve všem, čeho je potřebí k řádnému vedení domácnosti, ona, aby jí bohové dali sílu, podle naučení mužových státi se dobrou hospodyní. Brzo stanovili si tyto zásady: »Nyní jest nám všechno společno, největším štěstím budou nám dívky, které nám snad budou darovány, nejlepší to podpory v pozdních letech. Oba dva jsme sobě navzájem stejně potřebni, a proto musíme pro sebe navzájem žíti.« Po té žena prohlásila, že bude poslouchati svého muže, jak matka její ji tomu naučila, muž slíbil, že podle napomenutí otcových bude žíti jen v lásce a věrnosti ke své ženě, a oba si uvědomili, že společnou jich úlohou jest chovati se navzájem ve vážnosti a společný statek svůj co možná nejvíce rozmnožovati. Žena vzala pak na sebe všechny četné úkoly

v domácnosti, při jichž plnění pojistil ji manžel touž moc v domě, jakou provozuje královna včel v úlu, zvláště pak přislíbil jí trvalou úctu a vážnost, která bude jen vzrůstat, budou-li se množiti členové rodiny i statky rodinné a tím i zvětšovati úkoly obou (7, 42). Žena nejenom přijala ochotně všechna naučení mužova, nýbrž dokonce poněkud se hněvala na muže pro jeho obavy, že jí snad ukládá velmi mnoho úkolů, a mimo to stále žádala ještě návod, jak by se mu mohla více líbiti (10, 9). Ochotně vzdala se užívání všech líčidel a vůbec všech prostředků, kterými by byla mohla zvýšiti svoji přirozenou krásu. Plal se jí totiž, zda by ho pokládala za hodnějšího své lásky, kdyby svůj majetek cenil podle skutečné ceny, či kdyby jej cenil výše a nepravé skvosty vydával za pravé. Tu mu ihned vyskočila do řeči a pravila, že v druhé případě nemohla by ho prý milovati tak, jak by ze srdce si přála (10, 4). Všim tím chtěl Xenofon ukázati, jak může manžel ženu svoji při dobré vůli naprosto přeměnit a vzorně vychovati. Kdežto tedy v Kyruapaii posuzuje Xenofon manželství se stránky ideální, vidí ve spise Oikonomiku hlavní účel manželského spojení ve vzájemném užitku, který jsou povinni manželé si připravovati.

Xenofon v tomto spise nepřímou odsuzuje smutné postavení žen attických a jest prodechnut upřímnou snahou jim pomoci. Proto ukazuje k tomu, jak nepřipraveny vstupují dívky ve sňatek manželský. Jsou plaché, nevzdělané a z domácích povinností nerozumějí téměř žádné. Jediné, čemu je matky jejich naučily, jest povinnost počestného života. V domě otcovském naučily se hotoviti vlněné šaty a přiblížely též k tomu, jak se otrokyním rozdělují práce, spojené s předením. Ostatně záleželo vychování jejich v tom, že zvykány byly mírnému jídlu a pití a že jim bylo popráváno co nejméně příležitosti něco slyšeti, viděti nebo se tázati. Konečně nebylo jim bráněno, aby se líčily a ozdobovaly některými šperky. Pro toto vychování jsou tak plaché, že si nic netroufají, že nemají pražádné samostatnosti, ba že se ani neodvažují mluvit se svými manžely.

V tomto obraze manželky plaché, athenské spočívá, jak správně vykládá Bruns (na uv. m., str. 29 nn.), zároveň velmi výmluvná kritika tehdejších poměrů, kterou můžeme ještě rozhojnit. Taková bytost nevzdělaná nemůže ovšem vyhověti četným povinnostem domácí paní, nemůže ani řádně vychovávatí dítky ani spravovati domácnost. Patrně jest, že z této nevzdělanosti vznikají četné škody mravní i hmotné, i není divu, že v rodině nemůže se pak uhostiti pravé manželské štěstí. Tomu by bylo lze pomoci, kdyby muž ženu svoji horlivě a stále poučoval. Ale Xenofon vypravováním Ischomachovým a mimo to přímo tvrdí (3, 10 nn.), že muži vychování svých manželek často zanedbávají. Z jeho kritiky můžeme tudíž seznati, že mnohé attické ženy k vedení domácnosti a k vychování dítek naprosto byly neschopny.

Názor tento úplně souhlasí s názorem Platonovým v *Zákonech* (VII, 806 A nn.).

Xenofon, tedy v neschvalování a zamítání poměrů dosavadních úplně souhlasí s Platonem a Aristotelem, ale mimo to vyniká nad ně, tvrdě, že nynější vzdělání ženy ani nedostačuje, aby mohla řádně plnit přirozené a starodávné své povinnosti. Ale výsledky, které praktický tento muž z toho poznání odvozuje, jsou docela jiné než výsledky oněch reformátorů idealistů. Soudí totiž, že za takových poměrů nelze ukládati ženě úkolů větších, nýbrž že nutno jest nejdříve ji naváděti k řádnému plnění oněch úkolů menších, které dle přirozenosti její ode dávna jí příslušejí. Tu však vystupuje jeho stanovisko konservativní, s nímž dle mého soudu nikterak nemůžeme souhlasiti, plně v popředí. Nezamýšlí měniti zděděné zvyky a mravy. Nehání obvyklého vychování v domě otcovském, ač jest nedostatečné, nežádá vzdělání dívky pro budoucí její povolání manželské; neboť základy života rodinného nemá býti vikláno. Teprve jakmile dívka stane se chotí, teprve v praxi života má se naučiti tomu, čeho jest třeba.

Zde musí nastati podle jeho názoru náprava. Nejsou však vinní ani rodiče ani ženy těmito neutěšenými poměry, nýbrž muži ve své sobecké lhostejnosti. Proto mužům platí výtky Xenofontovy, mužům, kteří tak často nevšímají si svých manželek a tím ničí své životní štěstí, své domácnosti pak leckdy vrhají ve zkázu. Jest charakteristické, že Xenofon jest jediným spisovatelem tohoto literárního kruhu, který s velikou přísností vytýká pojem mužových povinností v manželství. Z vývodů Ischomachových vycitujeme, že náleží k nejvážnějším povinnostem mužovým, aby s mírností, něžností a láskou vychovával tu nevzdělanou bytost, kterou přijímá ve svůj dům. Ženy přinášejí, jak míní Xenofon, do stavu manželského nejlepší vůli a poskytují muži nezkažené a k vytváření způsobilé látky. Bude tím vinna jen lhostejnost mužova, nepodaří-li se mu vytvořiti z ženy to, k čemu jest povolána, totiž aby byla starostlivou a pomocnou jeho oporou, která harmonicky doplňuje jeho bytost i veškeré jeho konání. Myšlenky Xenofontovy můžeme pak ještě zaokrouhliti větou, že teprve tehdy bude možno mluvit o vyšším vzdělání žen, že teprve tehdy bude možno jim ukládati úkoly vyšší, až všechny bezpodmínečně budou řádně plnit své posvátné povinnosti v rodině a domácnosti. Proto také, chtěje, aby žena věnovala se výhradně povinnostem domácím a nerozptylovala ducha svého ničím jiným, nezmiňuje se Xenofon vůbec o musickém vzdělání ženy.

Hledíme-li k jádru vzpomínek Ischomachových, že totiž žena musí se především věnovati svým úkolům v domácnosti, můžeme v něm spatřovati odpověď obecenstva athénskému k oněm návrhům reformním, které v Plato-

nově Státu dosáhly svého zavrhlení. Souditi tak můžeme hlavně z čistě praktického rázu celého Oikonomiku. Zda obecnstvo athenské souhlasilo i s ostatními názory, které Xenofon vložil Ischomachovi v ústa nebo které tušíme z jeho vypravování, nemůžeme nyní rozhodnouti. Nám musí se zdáti podivné, že nechce měniti vychování dívky v domě otcovském. A přece jest známo, že musíme vždy sahati ke kořenu zla, máme-li je odstraniti. Proč by vzdělání dívky v úkolech domácí paní mělo býti odkládáno až do doby spolužití manželského, proč by mělo muži býti svěřováno, když přece téhož vzdělání mohlo by se jí dostávatí poněmáhlu již v domě otcovském? Proč by neměla dívka vstoupiti ve stav manželský, vyzbrojena jsouc všemi potřebnými vědomostmi pro vychování dítek a řádnou správu domácnosti? Vždyť ji samotnu by zajisté těšilo, že dovede muži svému býti hned od počátku vydatnou pomocnicí. Tím ovšem nebylo by veškeré poučování se strany muže vyloučeno, ale základní vychování v tomto směru zajisté náleží domu otcovskému. Jest jistě následování hodno, s jakou horlivostí vychovával mladou svou chof Ischomachos, ale jest otázka, kdo by měl poučovati ženu v tom případě, kdyby muž její většinu času trávil ve službách státních. Muž takový zajisté neměl by k tomu ani chuti ani vytrvalosti. Naopak byla-li by žena již z domu otcovského navedena k řádnému plnění povinností domácích, mohla by potom snadno dostáti svému vznešenému úkolu a volný svůj čas věnovati snahám a cílům vyšším. Pak by i manžel, pozoruje, jak domácnost jeho vzkvétá, jak žena jeho rozumně a zároveň láskyplně vychovává jeho dítky, mohl ji povznášeti ke své výši a uslechtilou zábavou odměňovati ji za její práci a namáhání. Taková manželství snad byla v době Xenofontově, ale byla ovšem velice řídká.

* * *

Přehlédneme-li emancipační snahy, které se vyskytly v době klassického Řecka, vidíme, že jedny jsou konservativnější, druhé radikálnější. Snahami konservativnějšími, k nimž počítati můžeme snahy Aspasiae Perikleovy a jejích přítelkyň, snahy Xenofontovy a do jisté míry i Aristotelovy, mělo býti dosavadní neutěšené postavení ženy řecké sice zlepšeno, ale společenský řád měl zůstat v podstatě nedotčen. Snahami radikálnějšími, které zkarikovány a s komickými přídávky smíšeny jeví se nám v komediích a které svého theoretického zavrhlení došly v Platonově Státu, měl býti úplně změněn řád společenský, a ženě mělo býti přirčeno rovné právo s mužem. Kdežto snahy radikálnější ve svém celku vůbec nemohly dojíti uskutečnění, snahami konservativnějšími změnilo se aspoň poněkud společenské postavení ženy, jakkoli ovšem nezanechaly výsledků hlubokých a trvalých. Další kroky na této dráze zůstaly vyhrazeny teprve věku novému.

Achilles či Achilles Aristarchi?

Příspěvek k tragoediím Enniovým.

Napsal O. Jiráni.

Dvě sporné otázky pojí se k těmto názvům tragoedií Enniových. Máme je pokládati za tituly dvou různých dramat, jejichž středem byla osoba Achilleova, či označeno jimi pouze drama jediné? A dále: napsal-li Ennius pouze jedinou tragoedii o Achilleovi, který z obou názvů jest původní? Mínění učenců o obou otázkách se různí, i chei úvahou touto přispěti dle možnosti k jejich rozhodnutí.

K těm, kdož spatřují v uvedených názvech dvě různé tragoedie Enniovy, náleží hlavně Luc. Müller (*Q. Enni carminum reliquiae*, Petrohrad 1884, str. 220 a Quintus Ennius, Petrohrad 1884, str. 90 n.). Vedle něho uvádím O. Jahn (Satura, Hermes III, 1868, str. 191). Také O. Ribbeck (*Die röm. Tragoedie im Zeitalter der Republik*, Lipsko 1875, str. 112—118) rozlišuje obě dramata, ač připouští možnost mínění druhého, uznávajícího pouze jedinou tragoedii. Stoupenci tohoto mínění jsou hlavně Th. Bergk (*Kleine philol. Schriften*, I. sv., Halle 1884, str. 223 n.) a J. Vahlen (*Ennianae poesis reliquiae*, Lipsko 1903, str. CCI).

Hlavní oporou pro mínění první jsou zachované zlomky samy, při nichž oba názvy zřejmě jsou rozlišeny. Z uvedeného vydání Vahlenova, dle něhož zlomky Enniovy i dále cituji, poznáváme, že ze zlomků sem náležících ukazuje sedm na název Achilles, dva pak na název Achilles Aristarchi. Z těch jest zvláště závažný zlomek, citovaný v prologu Plautova *Poenula* který uveden jest slovy (v. 1 n.):

Achillem Aristarchi mihi commentari lubet:
inde mihi principium capiam ex ea tragoedia.

Svědectví citátů však nestačí. Při nepřesném způsobu starověkého citování možno si zcela dobře představit, že byla pouze jediná tragoedie Enniova o této látce, nadepsaná Achilles Aristarchi, a že grammatikové uváděli z pravidla titul neúplný, kratší. Za analogický případ bylo by lze uvést Enniovu tragoedii *Andromacha aechmalotis*. Tu z devíti zlomků, při nichž udáno jméno tragoedie, podávají jen tři název úplný, ostatní pouze titul *Andromacha*. Jediným bezpečným vodítkem může býti po mém soudu dějový podklad, na nějž zachované zlomky poukazují. Ač nelze jej stanoviti v podrobnostech, lze přece hlavní rysy děje stanoviti dosti přesně.

Většina zlomků, citovaných z tragoedie *Achilles*, vztahuje se, jak nemůže býti pochyby, k poselství, vypravenému na usmí-

ření rozhněvaného Achillea, jež jest předmětem IX. zpěvu Iliady. V děj tento řadí souhlasně všichni vydavatelé tyto zlomky:

zl. IV.: *serva cives, defende hostes, cum potes defendere;*

zl. V.: *summam tu tibi pro mala
vita famam extolles et pro bona paratam gloriam.
male volentes famam tollunt, bene volentes gloriam;*

zl. VI.: *per ego deum sublimas subiices
umidas, unde oritur imber sonitu saevo et spiritu;*

zl. VII.: *eo ego ingenio natus sum: amicitiam atque inimi-
citiam in frontem promptam gero;*

zl. VIII.: *quo nunc incerta re atque inorata gradum
regredere conare?*

V podrobnostech výkladu jsou sice mezi učenci některé neshody, ale pro účel náš dostačí, že všichni souhlasně řadí je v týž děj, poselství k Achilleovi. Vahlen pojí k nim i zl. III.:

interea mortales inter sese pugnans proeliant.

Myslím však, že vhodnější jest výklad Luc. Müllera (Q. Enni carminum reliquiae, str. 221), že zlomek ten jest vyňat ze zprávy poslovy. Zbývají ještě dva zlomky, citované s názvem Achilles. Jest to zl. II.:

nam consiliis obvarant quibus-tam concedit hic ordo

a zl. IX.:

ita magni fluctus eiciebantur.

Zlomek první vkládá Vahlen (na uv. m., str. CCI) ve shromáždění vůdců řeckých, Müller (na uv. m., str. 221) určuje souvislost podrobněji takto: verba Agamemnonis, qui contione post cladem advocata dicit se soluturum Troiae obsidionem, quod sciret Graecos iam pertaesos belli longi et infausti, eisque ipsos duces tacite concedere. Dle toho ukazoval by také tento zlomek k ději IX. zpěvu Iliady (v. 17 n.). Zlomek druhý řadí Ribbeck (na uv. m., str. 116) v popis vlnobití, ale připouští, že mohl býti vzat i z obrazu, v němž přirovnávala se vřava válečná s vlnobitím mořským. Netřeba však při tom pomýšleti na líčení bitvy u řeky Skamandru (zpěv XXI); neboť Ribbeck sám uvádí i jiná místa Iliady, kde se užívá tohoto obrazu. Vahlen a Müller se o souvislosti blíže nevyslovují.

O obsahu tragoedie *Achilles Aristarchi* soudil O. Jahn (na uv. m., str. 191), že tu vyličeeno bylo aspoň jako vedlejší děj zavraždění Thersita Achillem. Důvody jeho jsou však velmi vratké, jak ukázal Ribbeck (na uv. m., str. 117, pozn. 81) a Müller (na uv. m., str. 220).

Z tragoedie té máme dosvědčeny dva zlomky (I. a X.), z nichž o jednom stala se již zmínka: Jest to místo z prologu Poenula (v. 1 n.). Zlomek ten zní:

Exsurge, praeco, fac populo audientiam.

Praeco.

Sileteque et tacete atque animum advortite:
audire iubet vos imperator.

Vahlen (na uv. m., str. CCI) jest na rozpacích, poukazuje-li zlomek na děj devátého zpěvu Iliady (v. 10 n.), či zpěvu druhého (v. 50; 280). Ribbeck (na uv. m., str. 117) a Müller (na uv. m., str. 220 n.) pomýšlejí na shromáždění vůdců řeckých, vyličené v prvním zpěvu (v. 54 n.). Mínění toto pokládám za daleko pravdě podobnější než Vahlenovo; neboť souvislost, ve které Plautus zlomek uvádí, ukazuje zřejmě, že vyňat jest z počátku tragoedie, a tu jest pravdě nepodobno, že by Ennius začal svou tragoedii dějem druhého zpěvu Iliady. Také na souvislost jeho s dějem IX. zpěvu sotva lze mysliti, neboť slavnostní způsob prohlášení odporuje způsobu, jak svolání byli vůdcové na počátku knihy této, o němž píše básník (v. 9 n.):

*Ἀτρεΐδης δ' ἄρχει μεγάλῳ βεβολημένος ἦτορ
φοῖτα κηρύχουσι λιγυφθόγγουσι κελεύων
κλήδην εἰς ἀγορὴν κικλήσκουσιν ἄνδρα ἕκαστον,
μηδὲ βοᾶν.*

I souhlasím ve výkladu zlomku s Ribbeckem a Müllerem. O zlomku dalším (zl. X.):

prolato aere astitit

nelze nic určitějšího říci. Pouhou domněnkou jest mínění Ribbeckovo (na str. 117) a Müllerovo (na str. 211), že slova tato náleží do zprávy poslovy a vztahují se snad k souboji Aiantovu s Hektorem. Srovnávají se slovy těmi Il. VII, v. 219: *Αἶας δ' ἐγγύθεν ἦλθε φέρων σάκος ἥντε πύργον* a v. 224: *τὸ πρόσθε σιέρονιο φέρων Τελαμώνιος Αἶας σιτῇ ῥα μάλ' Ἐκτορος ἐγγύς*.

To jest vše, co možno s větší neb menší jistotou říci o průběhu děje. Ač nelze stanoviti jej v přesnějších a úplnějších rysech, přece patrně, že zlomky zachované z tragoedie Achilles zcela zřejmě ukazují k ději IX. zpěvu Iliady, a s velkou pravdě podobností možno souditi, že v tragoedii Achilles Aristarchi bylo vyličené shromáždění vůdců řeckých, o němž vypravuje I. zpěv Iliady. Z okolností té soudí ti, kdož se přidržují mínění o různosti obou názvů, že obsahem »Achilla« bylo poselství k rozhněvanému hrdinovi, kdežto v »Achillu Aristarchově« vyličen byl vznik hněvu Peleovcova a zhoubný průběh jeho, tedy udá-

losti, jež zahrnuty v prvních osmi zpěvech Iliady. Tak soudí Ribbeck (na uv. m., str. 117 n.) a Müller (na uv. m., str. 220).

Proti tomuto mínění lze však uvést tento závažný důvod. Víme, že v Enniově tragoedii Hectoris lutra podán byl děj XI. až XXIV. zpěvu Iliady, že tedy tato tragoedie připínala se dějem svým k těm, o nichž jednáme. K X. zpěvu, jenž s vlastním dějem Iliady nesouvisí, netřeba hleděti. Možno tedy s velkou pravdě podobností souditi, že Ennius uvedl na scénu římskou význačné děje celé Iliady. Uznáme-li po příkladu Ribbeckově a Müllerově, že učinil tak ve třech tragoediích, tu již na prvý pohled zaráží nás nesouměrnost, s jakou básník látku si rozdělil. Kdežto tak pestrý a bohatý děj, jaký jest obsažen ve zpěvech XI—XXIV, shrnut jest v jedinou tragoedii, byla by věnována episodě důležité sice, ale takřka děje úplně prosté, jež vyličena jest v IX. zpěvu, celá tragoedie. Takovouto nesouměrnost lze, jak myslím, sotva uznati. I připustíme-li zálibu obecnstva římského v rhetorických závodech, lze si přece těžko představit tragoedii s tak chudým podkladem dějovým, zvláště když na druhé straně máme četné doklady toho, že Římané libovali si v tragoediích, přeplněných dějem na úkor dramatické jednotnosti. Analogický příklad může poskytnouti Pacuviova a Acciova stejnojmenná tragoedie *Armorum iudicium*. Jakkoli v obou dramatech nepochybně zaujímal hlavní místo řečnický spor obou soupeřů, nemůže býti pochyby, že i další osud Aiantův byl předmětem jejich. Soudím tedy, že daleko pravdě podobnější jest, uznávati jedinou tragoedii Enniovu, jež ličila děje od počátku Iliady až k nezdařenému pokusu usmířiti Achillea. Tak dostaneme děj pro tragoedii zcela vhodný a symmetrický se řadící k tragoedii Hectoris lutra. Vedle tohoto důvodu odporují mínění o dvou různých tragoediích i pochybnosti proti názvu Achilles Aristarchi, o čemž později.

Uznáme-li však pouze jedinou tragoedii Enniovu, zůstává nevyřízena ještě otázka, jaký byl původní název tohoto dramatu. Přirozeno, že nejvíce na snadě by bylo, pomysleti na titul Achilles Aristarchi, neboť tak cituje tragoedii prolog Plautova Poenula. Mínění to zastává Vahlen na str. CCI, soudě, že Ennius proto nazval drama své Achilles Aristarchi, aby jednak označil, kterého řeckého vzoru se přidržel, jednak, aby tímto způsobem upozornil vzdělané obecnstvo římské na zvláštnosti této tragoedie proti jiným dramatům, o téže látce jednajícím. Úsudek Vahlenův nepokládám za správný. Svědčí proti němu zvláště okolnost, že mezi hojnými známými názvy tragoedií a komoedií římských nemáme ani jediného dokladu, že by básník latinský naznačoval tímto způsobem, připojením jména básníka řeckého, název a obsah dramatu svého. Nelze pochybovati o tom, že obecnstvo římské vědělo již před provozováním, ze kterého řeckého dramatu děj byl čerpán, i nebylo básníku třeba, by v titulu to znova vy-

týkal. Správně praví o věci té Bergk (na uv. m., str. 224): eodem iure omnes omnino palliatae et comoediae et tragoediae eiusmodi additamentis potuissent augeri, at quis tandem legit Ennium in Hecuba Euripidis, aut Pacuvium in Niptris Sophoclis, Plautum in Trinummo Philemonis, Terentium in Andria Menandri?

Soudím tedy, že právem pokládá Bergk (na uv. m., str. 223 n.) titul Achilles za jedině správný. Ale pak zbývá ještě otázka, jakým způsobem dostalo se jméno řeckého básníka do titulu tragoedie. Od grammatiků přídavek ten jistě nepochází; neboť objevuje se již u Plauta, a to dokonce beze jména latinského zpracovatele. Také nelze, jak právem tvrdí Bergk, mysliti na to, že Plautus přejal citát svůj přímo z řeckého originálu. I dospívá Bergk k tomuto úsudku: Itaque ego sic existimo, cum Romani, tunc cum Achilles Enni docta esset, cognovissent, unde petita esset tragoedia, hanc, quae simpliciter inscripta fuit Achilles, Aristarchi nomine ornasce, ut ab alia quadam Latina fabula cognomine, quae aliunde fuit petita, discernere. Potvrzení svého mínění spatřuje Bergk v tom, že skutečně již Livius Andronicus provozoval před Enniem tragoedii Achilles. Podrobnější titul onen, připojený pro totožnost od jiné tragoedie, přejali pak pozdější grammatikové, kteří tragoedie Enniovy vydávali.

Proti domněnce Bergkově polemizuje Luc. Müller (na uv. m., str. 220), ač jej nejmenuje. Uvádí proti ní dva důvody, předem, že nejen Plautus, nýbrž i Festus přidává k titulu tragoedie výraz „Aristarchi“, a dále, že by Plautus daleko vhodněji a jasněji tragoedii byl rozlišil, kdyby k názvu jejímu byl přidal nikoliv jméno řeckého, nýbrž latinského básníka. První námitku nepokládám za podstatnou. Bližší označení tragoedie Enniovy, třeba nebylo původní, mohlo se zcela snadno dostat do exemplářů a podrženo býti od některých grammatiků. Naproti tomu druhé námítce Müllerově nelze upřiti závažnosti. Byl-li titul tragoedie původně pouze Achilles a chtěl-li Plautus skutečně rozlišiti tragoedii tu od jiné, byl zajisté vhodnější prostředek k tomu uvéstí jméno latinského básníka a říci na př.:

Achillem hodie Enni mihi commentari lubet.

Srv. Ribbeck na str. 118. Myslím však, že Plautus neměl toho úmyslu.

Z jiného důvodu nemohu souhlasiti s míněním Bergkovým. Přehlédneme-li zachované tituly tragoedií římských, shledáme, že stejné názvy u dvou nebo i více tragoedií nejsou nikterak řídké, a že nepocitovali ani básníci ani obecenstvo ani pozdější grammatikové potřeby je navzájem rozlišovati. Přestanu na výčtu případů, týkajících se Ennia a jeho předchůdců. Jsou to tyto stejnojmenné tragoedie: Andromeda, kterou napsal Livius, Ennius a Accius, Danae od Livia a Naevia, Equos Troianus od týchž básníků, Iphigenia od Naevia a Ennia. U pozdějších tragiků jest shoda názvů s tragoediami předchůdců ještě častější.

Soudím tedy, že mínění Bergkovo o příčině připojení jména řeckého básníka k názvu tragoedie Enniovy není správné. Jméno to nepřidává Plautus pro rozlišení tragoedie té od jiné starší, nýbrž za jiným účelem, a sice myslím, že Plautus užil tohoto prostředku, nechť v *ýslovně* jmenovati básníka latinského, že tedy máme tu jistý druh pseudonymu, analogický s jinými známými případy z poesie jak latinské tak řecké. Odvolávání se na tragoedii Enniovu nemělo by smyslu, kdyby tragoedie ta nebyla ještě v čerstvé paměti obecnstva. To však znalo zajisté nejen jméno latinského básníka, nýbrž i řeckého. I mohl tedy Plautus zcela snadno užiti toho prostředku a nahraditi jméno latinského zpracovatele jménem původce řeckého originálu. Potvrzení svého mínění spatřuji v jiném, zcela obdobném případě. V Plautově *Rudentu* v. 86 n. čteme:

Non ventus fuit, verum Alcumena Euripidi,
ita omnis de tecto deturbavit tegulas:
inlustrioris fecit fenestrasque indidit.

Také v tomto případě nelze souditi, jak činí na př. Ribbeck na str. 118, že by Plautus místo přejal z řeckého originálu Diphilova. Správně namítá proti takovému výkladu Bergk na str. 225 toto: at vero non est tam ineptus poeta Plautus, ut etiamsi eiusmodi quid legisset in Diphili fabula, id temere transferret in suam comoediam. Plautus tu zajisté naráží na nějaké tehdy známé drama latinské, snad dokonce též na drama Enniovo, poněvadž tento tragik v době jeho byl nejznámější. Bergk vyvozuje z tohoto místa, právě jako v předešlém případě, že Plautus chtěl tímto způsobem rozlišiti drama toto od podobného stejnojmenného, ale z jiného řeckého básníka čerpaného. Avšak námítky dříve uvedené i tu činí, jak myslím, vhodnějším výklad právě podaný, že Plautus, nechť jmenovati básníka latinského, nejspíše zase Ennia, naznačuje ho tímto zvláštním, ale v poesii starověké nikterak nápadným způsobem.

O Catonových Origines.

Napsal Tomáš Hrubý.

Obsah *Catonových Origines* a způsob, jakým Cato látku svou zpracoval, známe nejlépe z Cornelia Nepota, jenž v životopise Catonově v kap. 3 praví: »senex historias scribere instituit; earum sunt libri septem. Primus continet res gestas regum populi Romani, secundus et tertius, unde quaeque civitas orta sit Italica; ob quam rem omnes Origines videtur appellasse. In quarto

autem bellum Poenicum est primum, in quinto secundum. Atque haec omnia capitulatim sunt dicta. Reliquaque bella pari modo persecutus est usque ad praeturam Servii Galbae, qui diripuit Lusitanos. Atque horum bellorum duces non nominavit, sed sine nominibus res notavit. In iisdem exposuit, quae in Italia Hispaniae aut fierent aut viderentur admiranda.«

Ve slovech těch však nacházíme dvě obtíže. Titul *Origines* totiž nehodí se celému dílu; neboť výklad o původu obcí obsahuje pouze tři první knihy. Kromě toho působí nesnáž výpočet *Nepotův*, co jednotlivé knihy obsahovaly. Byla-li totiž v první knize doba královská, v druhé a třetí skutečně jen počátky obcí italských a ve čtvrté již první válka punská, schází tu úplně doba od vypuzení králův až do první války punské.

Bernhardy,¹⁾ Lewis,²⁾ Teuffel³⁾ a j., chtějí vyložití tyto obtíže, pronesli mínění, že *Origines*, o nichž mluví *Nepos*, původně nebyly dílem jedním. Cato prý napřed napsal tři knihy, v nichž líčil počátky obcí italských, mezi nimi Říma; to dílo mělo vhodný název *Origines*. Pak prý počal psátí dílo druhé, jemuž M. Schanz ve své literatuře dává titul *Historiae*; počínalo dle Lewis první válkou punskou, dle H. Petra tam, kde v díle prvním končily se dějiny Říma, a sáhalo až do konce života Catonova. Později prý byly oba spisy spojeny v jeden a podržely název části první. Tím tedy má býti vyloženo, jak *Origines* dostaly svůj ne dosti vhodný titul, a jak povstala ona mezera ve vypravování dějin římských. Předpokládá se tu, že Cato nechtěl psátí systematické dějiny národa římského, nýbrž že první část určil popisu nejstarších dob Itálie, kdežto v druhé části vypsál, co většinou sám zažil.

To jest novější, dosti rozšířené mínění o Catonových *Origines*. Zdá se však, že není zcela oprávněno, a že důvody pro ně uváděné jsou dosti pochybné. Prvním z nich jest, jak svrchu řečeno, nevhodnost názvu *Origines*. Již *Nepos* uznával, že je třeba název ten vyložití, což učinil slovy: »ob quam rem omnes *origines* videtur appellasse«; a také *Festus* zmiňuje se o věci té, pravě (p. 198): »*Originum libros quod inscripsit Cato, non satis plenum titulum propositi sui videtur amplexus, quando praegravant ea, quae sunt rerum gestarum populi Romani.*«

Cornelius *Nepos* míní, že Cato nazval celé dílo podle prvních tří knih, ale výklad ten mnohým se nezamlouval, i hledány výklady nové, jichž během času se objevila celá řada. Jedním z nich jest i výklad H. Petra, jenž se drží mínění, proneseného Teufflem a Lewisem, že *Origines* povstaly spojením dvou spisů Catonových a podržely název spisu prvního. Mínění

¹⁾ Grundriss der römischen Literatur, 5. vyd., str. 683.

²⁾ An Enquiry into the Credibility of the Early Roman History (I str. 36, něm. překladu Liebrechtova).

³⁾ Historicorum Romanorum reliquiae, p. CXXXVI.

to pronesl Lewis proto, aby vysvětlil onu zdánlivou mezeru ve vypravování dějin římských; Peter mezery té sice neuznává, a to právem, ale mínění Lewisovo přece podržuje. Proti Petrovi však lze mnoho namítati. Podle něho byly tři knihy pozdějších Origines vydány jako spis samostatný; ale o tom nenacházíme u spisovatelů starověkých ani zmínky. Mnozí z nich četli Origines sotva sto let po Catonovi, ale nevědí o tom pranic a mluví o Origines jako o díle jednotném. Jediným důvodem pro mínění Petrovo tedy jest nevhodnost titulu, dosvědčená Nepotem, z něhož asi pochází také Festova zmínka o názvu Origines. Nepos udává však jen v nejhrubších rysech, co jednotlivé knihy obsahovaly, tak že obsahu Catonových Origines přesně neznáme. Ale pak také nevíme, pokud název jejich byl nevhodný, a proto nemůžeme z nevhodnosti té vyvozovati nějaké výsledky. Ostatně málo vhodný titul nalézáme často, ježto někdy nelze krátkým názvem vystihnouti vše, co kniha obsahuje. Proto se knihy často nadpisují podle některé důležité části. Tak i Catonovy Origines mohly býti nazvány dle prvních tří knih; vždyť H. Peter vlastně věří totéž, soudí-li, že obě spojená díla podržela titul díla prvního.

Z nevhodnosti titulu tedy nemůžeme souditi, že jsou v Origines spojena dvě původně samostatná díla, ani věříme-li, že Cato sám jest původcem toho názvu. Pozorujeme-li však zprávy spisovatelů starověkých, vidíme, že název ten sotva pochází od Catona. Nepos totiž dosvědčuje, že Cato počal Origines psáti ve vysokém věku (Cato 3): »Senex historias scribere instituit.« A sedmou knihou se zabýval krátce před svou smrtí, jak se dovidáme ze dvou míst Ciceronových. V dialogu De sen. 38, jehož děj klade Cicero do r. 150 př. Kr., tedy nedlouho před smrtí Catonovu, praví Cato: »Septimus mihi liber »Originum« est in manibus.« V Brutu pak (89) nalézáme zprávu podobnou: »Summa senectute, ut ante dixi, M. Cato legem suadens in Galbam multa dixit; quam orationem in Origines suas rettulit, paucis antequam mortuus est diebus an mensibus.«

Podle toho se zdá, že Cato sám díla svého nevydal, byv smrtí překvapen, a že je tedy také neopatřil nápisem. Tomu nikterak neodporují slova Ciceronova De sen. 38, kde Cato užívá o spisu svém jména Origines. Zde Cicero finguje rozmluvu Catona s přáteli a spisu jeho dává jméno, jež měl v době pozdější. Ale z toho neplyne, že už v době rozmluvy té mělo dílo Catonovo též název.

Kdo spis Catonův vydal, není nám známo; snad učinil to někdo z přátel jeho nebo některý pisar, který obsah spisu toho ani náležitě neznal a proto jej nevhodně pojmenoval. Snad mu dal jméno podle prvních tří knih, na které se název ten dobře hodí. Ale mohl to učiniti i z jiné příčiny. Máme totiž zlomky téměř ze všech knih, o nichž bychom se mohli domnívati, že jsou vzaty z výkladu o počátcích rozličných obcí a mravech oby-

vatelstva jejich anebo z popisu rozličných zemí. Z knihy druhé a třetí není třeba zlomky ty uváděti, z knih ostatních patří sem zlomky následující.

Kniha I., zlomek 7. Agrum, quem Volsci habuerunt, campestris plerus Aboriginum fuit. Zl. 21. Antemna etiam veterior est quam Roma.

Kniha IV., zl. 78. Mapalia vocantur, ubi habitant (Poeni), et quasi cohortes rotundae sunt. Zl. 81. Si quis membrum rupit aut os fregit, talione proximus cognatus ulciscitur.

Kniha V., zl. 93. . . . Sed in his regionibus (in Hispania) ferreae, argenti fodinae pulcherrimae, mons ex sale mero magnus, quantum demas, tantum aderescit. Ventus cercius cum loquare, buccam implet, armatum hominem, plaustrum oneratum percellit. Zl. 94. Dotes filiabus suis non dant. Zl. 102. Lapis candidior quam † pelastes. Zl. 103. Sed protelo trini boves unum aratrum ducent.

Kniha VII., zl. 110. Fluvium Hiberum; is oritur e Cantabris, magnus atque pulcher, pisculentus. Zl. 113. Mulieres optatae auro purpuraque: arsinea, rete, diadema, coronas aureas, rusceas fascias, galbeos lineos, pelles, redimicula . . .

Hledíme-li kromě těchto zlomků také k slovům Nepotovým (Cato 3. . . . tantum progressum fecit, ut non facile reperiri possit neque de Graecis neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum) a Ciceronovým (De orat. III, 135 denique nihil in hac civitate temporibus illis sciri discive potuit, quod ille non cum investigaverit et scierit, tum etiam conscripserit), můžeme souditi, že Cato vložil ve své dílo vše, co mu o jednotlivých zemích a oboích bylo známo. A uvážíme-li, jak široce vypsál ve druhé a třetí knize počátky obcí italských, můžeme věriti, že i do ostatních knih vkládal výklad o počátcích těch obcí, o nichž ve svém díle jednal. Výklad ten mohl býti dosti obsáhlý, tak jako byl ve druhé a třetí knize, a proto vydavatel mohl mysliti, že počátky ty byly hlavním účelem díla, a mohl dílo to nazvati Origines. To mohl učiniti tím spíše, že název ten se první části dobře hodí.

Nevhodnost titulu tedy nelze pokládati za podporu mínění, že Origines povstaly ze dvou spisů, původně samostatných.

Jako druhý důvod pro mínění to se uvádí, že dle Nepota scházelo v Origines vypsání doby od vypuzení králů až do válek punských. Vykládá se to tím, že Cato dějiny Říma ve spisu prvním ukončil vypuzením králů a spis druhý že počal válkami punskými. Podle toho tedy Cato začátků republiky římské úplně pominul. Ale proč tak učinil? Když v jednom spise popsal nejstarší dobu Říma, proč v druhém nepočal tam, kde v prvním přestal, a proč právě tuto dobu, tak důležitou, vynechal? Na otázku tu hledí sice odpověděti Krause (Frg. hist. Rom. p. 96), že prý Cato nechtěl vypisovati pohromy svého národa a vyprá-

věti »de annonae caritate et solis defectione.« Ale slova jeho právem kárá K. W. Nitzsch;¹⁾ neboť kdyby se byl chtěl vyhnouti pohromám národa svého, byl by musil vynechati i války punské, pro Římany dost nešťastné. A o drahotě a úkazech nebeských také psáti nemusil; neboť na počátku republiky se sběhlo mnoho, co stálo za zaznamenání. Jiní mínili, že Cato počátky republiky vynechal proto, že jiný spisovatel před ním o nich jednal. Že však Cato na tuto věc nehleděl, o tom svědčí, že nevynechal dobu králů, kterou před ním vypsál Q. Fabius Pictor. Vidíme tedy, že Cato neměl přičiny, proč by pomíjel první doby republiky římské, i můžeme souditi, že jí také nepominul, nýbrž že ji v Origines skutečně vypsál. Kde to učinil, v obsahu Nepotově ředeno není, ale možno lehkou uhodnouti, že v druhé a třetí knize. Cornelius Nepos sice praví, že jsou tu origines civitatum Italicarum, ale obsah jeho, jak svrchu řečeno, není přesný, uvádí jen to, co se Nepotovi zdálo hlavním. V první knize na př. praví Nepos, že jsou obsaženy »res gestae regum populi Romani,« a přece podle zachovaných zlomků byly tu i počátky jiných měst italských. A o sedmé knize praví, že šla »usque ad praeturam Servii Galbae«, ačkoli v ní byl i proces Galbův po složení praetury.

Podobně praví asi Nepos o druhé a třetí knize, že v ní byly počátky obcí italských, ačkoli ve skutečnosti v nich Cato pokračoval v dějinách města Říma. V tu dobu však připadá rozšíření moci římské po Italii a podmanění obcí italských. Cato asi při té příležitosti vypisoval původ obcí, s nimiž se Římané srazili, tak obšírně, že vypravování dějin římských tu ustupovalo do pozadí. V těchto dvou knihách tedy mohly počátky obcí italských rozsahem svým převládati, ačkoliv souvislost dějin římských jimi rušena nebyla. Dále víme, že části Catonových Origines, vypisující vlastní dějiny římské, pro svou stručnost a vynechávání jmen vůdců v pozdější době byly méně čteny, kdežto ty části, které jednaly o počátcích obcí italských, nikdy nebyly překonány a vždy platily za hlavní pramen pro seznání nejstarších dob Italie. Z toho všeho snadno můžeme pochopiti, proč praví Nepos, že v knize druhé a třetí jest výklad o počátcích obcí italských: jmenuje to, co v knihách těch i rozsahem i důležitostí vynikalo.

Pro mínění, že Cato psal souvislé dějiny římské svědčí i to, že počátky města Říma jsou vypsány v první knize. Kdyby byl chtěl psáti v prvním svém spise o počátcích měst italských, byl by užil pořadu chronologického, a pak by nebyl Řím přišel na první místo. Stejně pro ně svědčí to, že počátky obcí italských jsou v druhé a třetí knize. Tam bychom totiž očekávali začátky republiky a podmanění obcí těch. Nalézáme-li tu vypsání počátků

¹⁾ Polybius, str. 140.

jejich, zda není na snadě myšlenka, že bylo tu oboje spojeno, vypravování o podrobení jejich Římany i počátky jejich?

S tím souhlasilo by, že v druhé a třetí knize připomínají se většinou obce a národy, s nimiž Římané bojovali v době mezi vypuzením králů a válkami punskými, na př. Paeligni, Marrucini (zl. 53), Tibur (57), Arpinum (61), Gallia (34). V první knize však připomínají se Alba (22) a Antemnae (21), které byly od Římanů podrobeny již v době královské. Ovšem jsou zde též výjimky, Cato zmiňuje se v druhé knize na př. o Ligurech (zl. 32), s nimiž Římané přišli ve styk až po první válce punské; dle našeho předpokladu měla by se tedy o nich diti zmínka teprve v knize čtvrté. Ale věc ta nemusí nás nikterak zarážeti, protože Cato lehce se mohl zmíniti o nich dříve, než bychom očekávali. Jak, o tom velmi poučný příklad máme v páté knize Liviově v kap. 34—35. Livius jedná tu o vpádu Gallů do Italie; vypráví, že dříve sídlili za Alpami, později pak, přesešše Alpy, že zatlačili národy za nimi sídlící. Při tom vypisuje národy ty a zmiňuje se také o Ligurech: »Libui considunt post hos Salluvique, prope antiquam gentem Laevos Ligures incolentes circa Ticinum amnem.« A podobně mohl cestu Gallů popisovati i Cato a mohl se zmíniti při tom o Ligurech, dříve tedy, než bychom očekávali.

Také zlomek 73 (z III. knihy) neodporuje mínění, že Cato vyprávěl o rozličných národech a jejich počátcích tam, kde vypisoval jejich podrobení od Římanů nebo jejich boje s nimi. V něm čteme: »Haut eos eo postremum scribo, quin populi et boni et strenui sient.« Dle toho by se zdálo, že Cato měl jakousi volnost v určování pořadu, v jakém by měl psáti o jednotlivých národech, že se tedy nedržel určitého pravidla. Ale slova ta lze vyložit také jinak, na př. tím, že Cato mluví tu o řadě národností, které se spojily proti Římanům. Tu ovšem měl plnou volnost, v jakém pořadu chce uvést jednotlivé národy.

Že Cato skutečně vypsál ve svých Origines počátky republiky, můžeme dokázat také jiným způsobem. Ve zl. 36, patřícím do druhé knihy, čteme totiž tato slova: »Neque satis, inquit, habuit, quod eam in occulto vitia verat, quin eius famam prostitueret.«¹⁾ Jak ukázal Wagener (M. Porcii Catonis originum fragmenta, str. 39), mluví se tu o příchodu Gallů do Italie, povolaných z Clusia od Arruntů, rozníceného hněvem proti Lucumoni, že svedl manželku jeho. Důkazem toho jest vypravování Dionysia Hal. XIII, 14, jenž líčí, jak se Arruns ujal osiřelého Lucumona, jak jej pečlivě vchoval, a jak se mu za to Lucumo

¹⁾ Některé rukopisy A. Gellia, jenž zlomek ten cituje, mají eum místo eam; čtení to přijal také Hertz do svého vydání. Správnější však se zdá čtení eam, jež nacházíme ve vydání Stephanově, založeném na rukopisech Buslidianus a Biturigensis, a Grönoviově. Čtení to doporučuje se i tím, že slova vitia se výhradně užívá o zneuctění ženy.

špatně odměnil. Pak pokračuje: *ὁ νεανίσκος ἄμα τῷ σώματι τὴν διάνοιαν τῆς ἀνθρώπου διέφθειρεν καὶ οὐκέτι κούβδα ἀλλ' ἀναφανδὸν ἐζήτει αὐτῇ διαλέγεσθαι*. Srovnáme-li tato slova s tím, co praví Cato ve zlomku 36, vidíme na první pohled, že se tu mluví o téže věci, a že tedy Cato ve druhé knize jednal o vpádu Gallů do Italie. A byl-li v Origines vyličen vpád Gallů, nemůžeme pochybovati, že byly tam vypsaný i ostatní události z prvních dob republiky římské, že Cato doby té nepominul, jak se někteří neprávem domýšleli.

Také Soltan věří, že Cato jednal o vpádu Gallů. Dokazuje totiž (Wochenschrift für klass. Philologie X, 1886, str. 916), že Polybios při vypisování válek galských užíval Catonových Origines, ale důkazy jeho nejsou dosti jisté. H. Peter pak snaží se dokázati (Hist. Rom. rel., p. CLVIII), že Plinius v Nat. hist. VIII, 18 čerpal z Catona zprávu, podle níž se ve válkách s Pyrrhem ukázalo, jak lehe lze useknouti chobot slonův. Tím by tedy bylo dosvědčeno, že v Origines byly vyličený také války s Pyrrhem; avšak také Petrův důkaz jest pochybný a nestačil by, aby nás přesvědčil, že Cato počátků republiky ve svých Origines nepominul, kdyby nebylo zlomku 36, jenž vylučuje všechnu pochybnost v té věci.

Přes to však Schanz staví se proti mínění tomu a namítá, že zlomky z druhé a třetí knihy je nepotvrzují. Na to však lze odpovéděti, že by to málo znamenalo, i kdyby skutečně nebylo zlomků svědčících, že ve zmíněných knihách byly vypsaný první doby římské republiky. Neboť zlomky se zachovávají pouhou náhodou; často z celé knihy máme několik nepatrných zlomků. Ze šesté knihy máme na př. jediný bezvýznamný zlomek. Kromě toho však není tvrzení Schanzovo správné i proto, že jsou zlomky dokazující, že v druhé a třetí knize se mluvilo o Římanech, a že v nich asi bylo pokračování dějin římských. Vahlen ukázal (Zeitschrift für österr. Gymnasien X, 1859, str. 482) na dva takové zlomky z druhé knihy, totiž 64 a 66. K nim pak lze připojiti zlomky 65 a 58, dosvědčené z téže knihy.

Ve zlomku 64 čteme: »Quescumque Romae regnavissent«. Cato zmiňuje se tu buď o králích nebo snad o konsulech římských; nevíme sice, v jakém kontextu, ale přece ze zlomku toho vidíme, že se jednalo v druhé knize o Římanech. Totéž ukazují zlomky 65: »Si inde in navis putidas atque sentinosas com meatum ponere volebant,« a 66: »Itaque res uber fuit, antequam legiones ...«. Oba jednájí o válce; poněvadž psal Cato dílo své »capitulatim«, uváděje pouze věci nejdůležitější, můžeme věřiti, že pomíjel drobné boje mezi jednotlivými národky jako méně důležité a že zaznamenával jen jejich boje s Římany, které ovšem byly mnohem větší a důležitější. Z toho můžeme souditi, že i zde jest řeč o válce Římanů s některým jejich sousedem;

o tom svědčí také výraz »legiones«, obyčejně užívaný o šicích vojska římského. Konečně zmínky zaslouží také zl. 58: »Lucum Dianitum in nemore Arricino Egerius Laevius Tusculanus dedicavit, dictator Latinus.« I z něho vidíme, že Cato v třetí knize se zmiňoval o Římanech.

Zachované zlomky tedy nepodporují mínění, že Cato počátky republiky přešel mlčením. Proti němu však svědčí, že žádný ze spisovatelů starověkých se nezmiňuje, že by byl Cato něco vynechal. Mnozí z nich měli Origines v ruce a četli je, i byli by si jistě toho všimli, kdyby byl přešel dobu skoro tři set let. O tom však nikde nenalézáme ani zmínky; právě naopak všichni chválí pili Catonovu a praví, že v knize jeho bylo vše, co se o době té vědělo. Na př. Cicero De or. III, 135 praví: Denique nihil in hac civitate temporibus illis sciri discive potuit, quod ille non cum investigaverit et scierit, tum etiam conscripserit.« A Cornelius Nepos Cato, 3 vyjadřuje se podobně: »... tantum progressum fecit, ut non facile reperiri possit neque de Graecis neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum.«

Z těchto závažných svědectví, jakož i z důvodů svrchu uvedených můžeme souditi, že Cato ve svých Origines první dobu republiky římské vypsál, a to v druhé a třetí knize. Ale pak není důvodu pro mínění, že Origines povstaly spojením dvou původně samostatných spisů, i můžeme Origines pokládati za dílo jedno, vypravující souvisle dějiny národa římského.

Že se nemýlíme, o tom nás přesvědčují i ti spisovatelé starověcí, kteří Origines nazývají historiae a annales. Kromě Servia, který v poznámce k Aen. VI, 842 užívá v Origines slova historiae, jsou to tito spisovatelé. Cornelius Nepos (Cato 3): »Senex historias scribere instituit.« — Cicero De or. II, 12: »Atqui, ne nostros contemnemus, inquit Antonius, Graeci quoque sic initio scriptitarunt, ut noster Cato, ut Fabius, ut Pictor. Erat enim historia nihil aliud nisi annalium confectio.« Plinius, Nat. hist. VIII, 10: »Cato, cum imperatorum nomina annalibus detraxerit.« Livius, per. 49: »... extat oratio et in annalibus ipsius (sc. Catonis) inclusa.«

Dílo Catonovo tedy často se jmenuje historiae a annales, a Cato na roveň se staví s annalisty Pictorem a Pisonem, z čehož můžeme souditi, že Origines byly skutečně annales, dílo vypravující v chronologickém pořadu dějiny římské.

Ještě však jest třeba se zmíniti o mínění, které pronesli Schanz a Schwabe. Schanz drží se domněnky, že Origines povstaly spojením dvou spisů, a hledí pomocí zlomku 49 určit, kdy vyšel první spis, totiž první tři knihy. Zlomek ten zní: »Ameriam supra scriptam Cato ante Persei bellum conditam annis DCCCCLXIII prodit«, Schanz ve své literatuře str. 128 (2. vyd.) o něm praví: »im zweiten Buch wird ein Ereignis vom

Perseuskrieg, also doch wohl von der Gegenwart aus und für die Gegenwart datiert«. Myslí tedy, že datování tohoto způsobu bylo srozumitelné právě jen v době války s Perseem, a soudí z toho, že první tři knihy vysly jako samostatné dílo v době války s Perseem, kolem r. 168 př. Kr.

Ale tento úsudek je velmi pochybný; neboť nelze si mysliti, že by byl Cato užil takového datování, kterému by čtenáři jeho díla za několik let nebyli rozuměli. Cato zajisté užil takového datování, které by bylo jasné i po mnohých letech. A takové vskutku je datování ve zl. 49; neboť válka s Perseem byla událostí tak důležitou, všeobecně známou a dlouho připomínanou, že mnoho let po jejím ukončení mohl jí Cato užiti k určení události nějaké a nemusil se obávat, že mu čtenáři nebudou rozuměti. Proto ze zlomku 49 nelze souditi nic jiného, než že ta část, z níž je vzat, byla psána buď za války s Perseem nebo po ní.

Kromě toho však nesmí se zapomínati, že nám část, ze které zl. 49 je vzat, známa není. Zlomek ten zachoval Plinius v Nat. hist. III, 14, ale praví pouze: „Cato prodit“, avšak ve kterém spise a ve které jeho knize to bylo řečeno, o tom se nezmiňuje. Nelze tedy říci s určitostí, že zlomek ten je z Origines, ani že patří do druhé knihy. Ovšem se nejlépe hodí na to místo, kam jej všichni vydavatelé a s nimi M. Schanz kladou. Ale dokud není bezpečně jisto, že skutečně patří do druhé knihy Origines, dotud nelze z něho vyvozovati takových úsudků, jaké vyvozuje M. Schanz.

Podobné mínění pronesl Schwabe ve svém vydání literatury Teuffelovy. Z toho, že Catonova řeč za Rhodské, pronesená r. 168, byla obsažena v páté knize, soudí, že zprvu bylo vydáno pět knih Origines. Domnívá se patrně, že Cato řeč tu přijal do svého díla brzy po jejím pronesení, tedy kolem r. 168, a že tedy tehdaž byla již hotova pátá kniha. Podle Schanze byl první díl pozdějších Origines vydán kolem r. 168, mohlo tedy v něm býti obsaženo pět knih. Ale že takové úsudky nejsou příliš jisté, ukazuje již to, že podle Schanze psal Cato r. 168 druhou, dle Schwaba pátou knihu svých Origines. Ostatně jest pochybný již ten předpoklad, že Cato řeč svou do Origines vložil brzy po jejím pronesení; Cato mohl řeč tu míti delší čas zaznamenanu a mohl jí užiti tehdy, kdy ve vypravování dějin římských došel k záležitosti Rhodských.

Dle toho ani Schanzův ani Schwabův důvod nemůže dokázati, že Origines povstaly spojením dvou spisů, právě tak, jako to nedokazují ani ty důvody, o nichž jsme jednali svrchu.

Alexander Nikolajevič Pypin.

(1833—1904.)

Nástin jeho života a práce.

Napsal J. Polívka.

(Dokončení.)

IX.

Sotva že Pypin dotiskl své »Dějiny ruského národopisu«, přistoupil k práci dávno obmyšlené a slíbené, k soustavnému dílu o dějinách ruské literatury. Dávno již před tím, v letech 70tých a 80tých tiskl ve »svém« žurnále různé monografické práce z dějin ruské literatury, od r. 1893 pak v systematickém pořádku začal je v něm uveřejňovati, od říjnového čísla Věstníka Jevropy na 1893 r. počínaje rozbořem čistě theoretických otázek literárně historických a líčením počátků ruského písemnictví. R. 1898—99 vydal pak tento poslední svůj veliký spis *Исторія русской литературы* ve čtyřech silných svazcích, r. 1902—3 v druhém »prohlédnutém a doplněném« vydání.

Úvodem předeslal Pypin úvahu o názorech a methodice literárně historické vědy, které byly vysloveny v novější době v německé a francouzské vědě, a blíže se zastavil u názorů H. Paulových, aniž však při tom vůči nim zaujal určité, kritické stanovisko. Připomíná pouze, že podle jeho vědomí také ještě tato věda nedospěla k určité methodice, že časem teprve musí se rozvinouti. Dále vylíčil v úvodě vývoj literární historie ruské. Dějiny literární snaží se podle jeho vývodů obsáhnouti veškerou poesii od prvních projevů poesie lidové, neobmezují se však výhradně na umění literární, zkoumajíce zároveň projevy mysli a citu národa, všecek literární materiál jakožto materiál pro psychologii národa; konečně studují dějiny ještě jevy literární se stanoviska srovnávacího, konstatující sledy vzájemného působení různých literatur a národů. Na krásnou literaturu se dějiny literární nesmějí obmezovati. Publicisté, učenci nebývali pojímání do historie aesthetické, protože nebyli básníky anebo byli špatnými básníky. Nicméně náleží jim místo v literární historii, neboť silně působili na společnost a národ, tvořili jisté proudy myšlenkové, nálady citové, které pak nalézaly ohlasu v literárním umění. Jako spisovatel objevuje se ne pouze umělec, než také člověk, syn doby své, kruhu svého, jistých tendencí; proud životní klade naň určitou svou pečeť, spisovatel sám působí, vyvolává jistý vliv sociální. Za umělcem hledá se publicista neb sociolog, a to jest nepochybně zákonitý živel literární historie, který vždy zůstane její právě nutnou a zvláštní součástí.

V nazírání na staroruskou literaturu, na vývoj osvěty a vzdělání v staré Rusi, na poměr její k Byzanci a řecké kultuře, na vliv její v duševním životě ruském atd. byly a jsou názory velmi různé a protichůdné. V těch dobách, kdy Rusko zároveň se křtem přijalo z Byzance prostřednictvím jihoslovanským počátky literatury a osvěty, byla Byzance i pro západ autoritou, vynášela se i vědou i uměním, a mohla zajisté se státi bohatým pramenem vzdělání pro prvobytné Rusko. Ale byla převzata pouze ona část literatury, již bylo nutné zapotřebí pro účely církevní a nábožensky vzdělavatelné, literatura prodechnutá výlučným duchem mnišským a asketickým. Zájem Řeků pro staré Rusko obmezoval se na poměry církevní administrativní, nanejvýše pečovali o to vši silou, aby uchránili nové tyto pokřtěné kraje před vlivem církve římské, a uměli skutečně mezi ruským východem a západní Evropou vztyčiti nebetýčné zdi. Nieméně byly přece jisté politické styky mezi kyjevskou Rusí a nejbližším západem, uzavíraly se, jak známo, dosti úzké svazky rodinné mezi panovnickými rody; kněžny ruské bývaly rodem až z Německa a Francie. V ohledu kulturním vlivu však neměly a míti nemohly — nejbližší západní země, Polska, sama nemohla tehdy ještě podávati nic, neboť písemnictví vzmohlo se v katolické Polsece velmi pozdě, ač nebyly mezi ní a západem nastaveny ony přehrady náboženské, které odloučily Rusko od západu. Tato poučná, tuším, paralela mezi chudičkou literaturou staropolskou a staroruskou nebyla ještě hlouběji provedena. Výrok Pypinův »Nemohli jsme převzítí kulturu ze západu, protože nás oddělovalo od něho nepřátelství náboženské« (I, str. 77) třeba do jisté míry restringovati. Sám fakt založení písemnictví u jižních a východních národů slovanských v jazyce více méně národním a domácím měl přece na samých téměř počátcích písemnictví ruského výtcedek tak skvělý, na jakýž se nevzmohla polská literatura před XVI. stol.; míníme staroruské letopisy. Sám onen byzantský pramen, na který byla odkázána stará Rus, nebyl tím vinen, když příliš slabě a nadmíru jednostranně se vyvíjel literární a kulturní život staroruský. Nesmíme se oddávati oněm predsudkům o Byzanci, které zaslepovaly do nedávna zraky všeho téměř obecnstva. Bezpodstatnost těch predsudků dokázala jasně nedávno vzniklá disciplína vědecká, byzantologie, zvláště zásluhou mnichovského profesora Krumbachera. Příčiny byly jiné: »Nepřevzali jsme osvětu od Řeků z vlastní viny, která se poněkud umenšuje historickým položením staré Rusi«, praví správně Pypin (I, 77), čili jak jiný odborník v staroruské literatuře, prof. Istrin, praví, »protože jižní Slované a potom Rusové nebyli schopni používati všeho bohatství řecké kultury, jmenovitě pro svou nepřipravenost« (Журнал мин. нар. просв., sv. 340, str. 240). Výlučný asketický směr byl zanesen zajisté z Byzance do Ruska, i zde byl ucelivými ruskými žáky řeckých mistrů horlivě pěstován a do

krajností zdokonalen v klášterech, těchto centrech všeho tehdejšího života duševního, jakými byly také v středověké Evropě, a jak též výlučná askese jako v ranním středověku a ještě později zvláště za protireformace silnou měrou se rozmáhala na západě, jenže zde skutečně nabyl časem váhy a převahy »element vědění«, jehož ovšem nebylo v starém Rusku. Ostatně se tyto směry výlučně vypěstovaly do krajností až v dobách pozdějších. Jest veliký rozdíl mezi starou Rusí kyjevskou před pohromou tatarskou a Rusí potatarskou, jak jižní tak moskevskou. »V tomto rozdíle máme co činiti se zjevem velice složitým, který při nedostatku historicko-ethnologických studií nesnadně se dá vyložití« (I, str. 166). Stará doba předtatarská vyznačuje se zcela jiným rázem, odchýlným od dob následujících, jak v životě politickém, vojenském atd., tak též v životě duševním a literárním. Literatura kněžstva nezastavila se u křesťanské věrouky a morálky, než záhy počala je přizpůsobovati ke skutečnému životu ruskému, objevují se posláni osob stavu duchovenského ke knížatům, s poučeními osobními a lidumilnými. Nejpozoruhodnějším zjevem této doby jsou letopisy, projevující sledy nějaké zvláštní školy literární, která užívala jazyka velice blízkého obecnému jazyku lidovému. Vyniká tato nejstarší jižní doba ruského písemnictví značnou životností, a důležitým rázovitým jejím zjevem jest Slovo o pluku Igorově. Tvůrcové pak tohoto odvětví starší literatury nebyli již výhradně ze stavu duchovenského, mnišského. Proti tomuto »Slovu« lze postavit v pozdější době leda »Zadonštinu«, jejíž skladatel tím, že opakoval někdy celé frase z oné památky, dokázal, že nevládl ani nadšením ani básnickými prostředky. Proti této životnosti staré doby jihoruské staví se výlučnost a uzavřenost pozdější doby moskevské, která neuměla ani pochopiti, že vzdělání jest nutno i na prospěch samotnému státu. Mýlně však sestrojili z rázu moskevského círství zvláštní učení o specifických národních zvláštnostech plemene velkoruského. Tato moskevská doba znamená pro ně pouze jistou historickou dobu, fasi vývojovou, která nemohla předem určití další vývoj, naopak musela ustoupiti novým potřebám. Krajní národní výlučnost nemohla sama pro sebe býti přirozeným a rozumným stavem národa. Nepřátelství k západu, význačné pro tu dobu jako vědomí odporu kulturních principů, bývalo obyčejným následkem růzností povah národních, ale značně větší měrou bylo pouze následkem nedostatku vědomostí, následkem národního osamocení a vypěstění výlučnosti (I, str. 274, 334). To vše bylo důsledkem historického vývoje, zvláště převratu, který způsobila pohroma tatarská; přenesení centra národního a státního dále na severovýchod, kolonisování a dobývání širých krajů severovýchodních mělo za následek i vzdalování od západní Evropy, od jejího života kulturního, nedopouštělo usilovnější činnosti duševní; okolnost pak, že obyvatelstvo bylo roztrženo po nesmírných širých krajích,

znemožňovala tvoření středisk a ohnisk osvětňných a literárních; stále se vzrůstající zcentralisování podkopávalo a umrtvovvalo zárodky vši samočinnosti veřejné a politické. V tom patrně ležely hlavní příčiny, že po tak dlouhou dobu nemůže býti vlastně řeči o nějakém ruchu v životě literárním. Mohlo by se opět poukázati na sousední Polsku, kterou od západu neodlučovalo náboženství, naopak ji co nejtěsněji s ním spojovalo, vždyť hojně její kláštery bývaly valnou měrou osazovány mnichy ze západních zemí, města její po dlouhou dobu byla osazována německým měšťanstvem, spravujícím se samostatně svým právem a obracejícím se v právních přích do německých měst (do Magdeburka). A přece jest středověká literatura polská také církevní a nábožensky-vzdělavatelná o mnoho, mnoho chudší nežli středověká literatura ruská! Literatura polská začala zkvétati teprve, když pod vlivem humanismu a reformace nastalo bujné vršení duševní, když také v životě politickém širé vrstvy drobné šlechty aspoň nabývaly větší a větší váhy a říše polská přetvořovala se v šlechtickou „řeč pospolitou“. Vliv humanismu a reformace do moskevské Rusi ovšem nemohl dosahovati a také by sotva se byl mohl tam uplatňovati v dobách, když požíval takové převahy v národě polském. A když nedlouho po těch dobách nabyla v moskevské Rusi jistého vlivu západní kultura, ještě před reformou Petra V., tu v Polsce onen slibný přívál reformace odpadl a jeho místo opanovala vítězná protireformace, zároveň také ustávalo mohutné ono hnutí duševní, které v polské literatuře vytvořilo „dobu zlatou“, a ustoupilo době úpadku, „době jezovitské“. Z děl polských literátů XVI. stol. nemálo bylo poměrně záhy, v XVI—XVII. stol., do ruské literatury uvedeno; tak mimo jiné v XVI. stol. ještě kronika a kosmografie Martina Bělského, během XVII. stol. Modřevského slavné dílo *De republica emendanda*, kronika Strykovského a j., ovšem ne díla básnická, leda Paprockého *»Koło rycerskie«*. Vůbec nejvíce se překládalo knih zeměpisných a dějepisných a uváděla se pak vynikající díla západoevropská, jako na př. velké *Theatrum orbis terrarum sive Atlas novus* od G. J. Blaeu bylo přeloženo záhy po jeho vydání r. 1643¹⁾.

Na vytváření onoho osobitého rázu moskevského carství působily jiné ještě okolnosti, které Pypin širě rozbírá — byl to vliv cizorodých živlů, jednak živlu domorodého, finského, který Rusové kolonisující severovýchodní kraje, zakládající sídlo v centru nových těch krajů, v Moskvě, sobě assimilovali, jednak vliv ordy tatarské, se kterou vládnoucí kruhové vcházeli v užší a těsnější styky. Mimo to značný vliv na vytváření Moskvy jakožto centra, hlavy církve pravoslavné měly osudné převraty na balkánském

¹⁾ Srv. A. И. Соболевский, *Переводная литература московской Руси XIV.—XVII. вв.* Спб. 1903.

poloostrově, pád samostatných států jihoslovanských a konečně pád Cařihradu. Pravoslavní národové jihovýchodní začínají upíratí své zraky na Moskvu, zakládají všechny své naděje a tužby na jediný pravoslavný stát; z jihu jde silná četa přednějších duševních hlav do Ruska, ta nabývá tam velké váhy a v jejím středu vytváří se názor o Moskvě jakožto třetím Římě.

Ve všech těchto všeobecnějších úvahách kulturně historických a literárně historických projevil se opět mistr, známý v tomto směru z dřívějších děl. Znamenitou měrou se v nich vystihuje ráz a povaha různých dob v kulturním a literárním vývoji ruském, ač může býti spor o tom, vystižen-li všude věrně a neprojevila-li se tu jistá jednostrannost. Naproti tomu jednotlivá fakta literární ustupují do pozadí; nejsou v díle Pypinově daleko do těch detailů rozebrány jednotlivé vynikající zjevy literární, jako v jiných starších učebnicích a rukovětech literární historie ruské. Pro hlubší studium ruského písemnictví zvláště doby staré, ba až do sklonku XVIII. století zůstávají i nadále potřebny známé rukověti Galachova a zvláště Porfirjeva, třebas v mnohých partiích při nynějším živém a hlubokém studiu literárně historickém již zastaraly. Kdo by chtěl se seznámiti zhruba s vývojem ruské literatury, tomu vyhoví zajisté výborně dílo Pypinovo; ale kdo by se chtěl prohlubovati do detailního jeho studia, specialisovati se, nutně bude sahati předem k oněm spisům a ovšem k hojným monografiím, ale při tom pro všeobecnější charakteristiky vždy s velkým prospěchem bude moci užívatí knihy Pypinovy, touto doplňovati detailní studie. Průvodcím po podrobnějším studiu bude do jisté míry dílo Pypinovo, neboť provází jednotlivé kapitoly přehledy kriticko-bibliografickými o každé význačné době, než bohužel tyto poznámky ne vždy zcela vyčerpávají literaturu odbornou, aniž jsou bibliografické záznamy zcela přesné, aby mohly hned laika a zvláště cizince uvést do nynějšího stavu té které otázky literárně historické. Pypin měl také úmysl vyličití vývoj jednotlivých literárně historických otázek, neměl však zvláštního zdatu¹⁾.

V úvodě I. sv. svých »Dějin« vytkl Pypin jednu zvláštnost staré literatury ruské. Následkem okolností, za kterých se tvořilo staré písemnictví, nezná ono takřka chronologie: valná část památek udržovala se po řadu století, někdy od XI.—XII. až do XVIII., ba až do XIX. století; starých památek nezatačovaly nové jako nový stupeň literárního vývoje, naopak nové přimykaly se k starým jako jich bezprostřední pokračování a nerozlučo-

¹⁾ Srv. obšírnou recenzi I. sv. Dějin ruské literatury od prof. A. S. Archangelského Журн. Мин. нар. просв. 1893, sv. 319, str. 180 až 243. Odpovídaje sumárně na výtky kritické, podotknul Pypin v předmluvě III-ho sv., že se úmyslně obmezoval v bibliografických poukazech na nejnnutnější, neboť čtenář v spisech jím uvedených najde další podrobnosti o literatuře speciální.

valy se v představách samých knížníků. V politickém životě daly se hluboké převraty, ale písemnictví zachovávalo tytéž tradiční formy. Viz letopis, cestopisy do svaté země, povídky, církevní poučení, hagiografie, konečně apokryfy. Moskevská Rus, jakmile se ustálila jako rozsáhlá říše, byla na rozcestí: jako by předvídajíc nové proudy života národního, chtěla upevniti veškeren starý obsah literatury jako majetek národní, na kterém se vychovával ruský národ a stal se velkým národem, majetek, z jehožto hranic nesměl ani potom vycházeti, neboť v něm se předpokládala celá pravda. Tak vznikla řada spisů kompilativních: historických, všeobecně poučných, hagiografických . . . Tak se jeví namnoze nutnost spojovati památky stejného rázu, třebaž vznikly v různých dobách, neboť fakticky byly vnitřně spojeny a měly stejnou cenu pro čtenářstvo. Prosté chronologické seřazení památek podle dob nedostihuje účelu, neboť historik by byl nucen stále se vraceti. Zajisté již sama úloha historie vyžaduje zření k chronologickému běhu faktů, než tohoto cíle možno dosáhnouti všeobecným líčením historických dob. Při tom jest ještě okolnost, která ovšem ztěžuje, ne-li znemožňuje správný výpis staroruského písemnictví. Jednoličé jeho památky jsou dosud nedostatečnou měrou prozkoumány, není určena ještě doba jich vzniku ani původ jich, namnoze nerozřešeno ani, je-li taková památka původu ještě jihoslovanského, či vznikla-li na půdě ruské.

Zcela jiný obraz poskytují dějiny nové literatury od Petra Vel. nebo ještě dříve od XVII. stol. Tu možno pozorovati již dvě historicky se rozvíjející hnutí: předně stálé šíření evropských vlivů, které přinesly nový materiál vědění a nové formy literární, a za druhé stále šířící se obsah ruského života v těchto literárních formách, s počátku cizích a umělých, potom stále více zdomačňujících. Tu není již pochybností o chronologickém postupu historie.

Proti tomuto názoru Pypinovu o staroruském písemnictví vyslovil se jmenovitě jeden z mladších a vynikajících specialistů, professor V. I. Istrin¹⁾, a dovozoval, že také za nynějších prostředků lze mluvit o záměně směrů (направлений) aneb určitéji řečeno nálad (настроений). Rozbíraje některé památky, které se udržovaly po několik století, ukázal na základě jich různých redakcí, že čtenářové v různé době různou měrou se k nim chovali: možno konstatovati v životě jedné památky různá stadia, různé faze, kteréž odpovídaly různým potřebám duševním, a tak

¹⁾ V recenzi spisu P. Vladimirova o staroruské literatuře doby kyjevské Журн. Мин. нар. просв. 1902, мартъ, sv. 340, str. 221. Před ním již A. S. Archangelskij ve své recenzi (na uv. m. str. 205 sl.) opřel se proti tomu; nechce sice tvrditi, že »historický vývoj se bral širokou a mohutnou vlnou — celkem byl dosti slabý — než přece byl, a svým všeobecným chodem byl těsně spojen s celkovým duševním vývojem celého národa.«

nelze říci, že by staré písemnictví ruské neznalo chronologie. Pypin odpovídá na poznámky Istrinovy (Б Евр. 1903, Февр., стр. 874 sl.), připouštěl by, že se jimi mění jeho these leda v podrobnostech. Pro massu oné staré literatury zůstává nedostatek chronologie; jest v tom směru charakteristický, že označuje nedostatek literárního hnutí. Tam, kde jest takové hnutí, těžko lze si představit, že by jistá památka zachovávala zájem a význam během celých věků; že by se neměnily stupně vkusu, literární zkušenosti, které dělávají předechozí literaturu zastaralou a vzdalují ji ze skutečného užívání. K tomu připojuje se anonymnost velice rozšířená v staré době (která ovšem mimochodem řečeno jest význačna vůbec pro středověká písemnictví, a pro thesi Pypinovu nepadá vlastně na váhu), jakož také nehybnost anebo malá hybnost slohu, který se jednou utvořil v literatuře církevní.

Ve své recenzi vytkl ještě Istrin, že za nynějšího stavu vědeckého výzkumu staroruského písemnictví jest předčasný pokus napsati úplnou jeho historii; dějiny jeho jako věda vykazují ještě velmi mnoho nejasného, prožívají v ní právě nové stadium vývoje, a proto by bylo žádoucí vytknouti, čím se liší nynější stav od předechozího, jaké nové požadavky byly postaveny a jak se za těch okolností dostalo řešení mnohých otázek na novou dráhu. Podobně dovožoval současně také jiný ještě specialista v studiu starého písemnictví ruského, N. Nikolskij, že ještě nenastala doba pro vypsání vědecké jeho historie¹⁾, aniž však se slůvkem dotýkal díla Pypinova. Spisek jest jinak zajímavý tím, že osvětlil významná statistická data, charakteristická pro vystižení rázu starého písemnictví, tak že ze zachovaných 21 rkp. XI.—XII. stol. pouze 2 nejsou bohoslužebné, ze 708 pergamenových rkp. XI.—XIV. st. všeho všudy pouze 20, tedy ok. 3⁰/₀; podává zprávy o rázu a o osudech knihoven starých klášterů a j. Pypin polemisoval proti vývodům Nikolského v uvedené stati, ve které odpověděl Istrinovi a ovšem právem pověděl, že »každé pokolení má právo hledati vyličení historické minulosti národa, a učenec má právo snažiti se, aby ukojil tuto touhu po seznání minulosti, pokud jest její poznání dostiženo v daný okamžik; tato snaha jest nutným článkem ve vývoji vědeckém, úhrnné vyličení neděluje pouze dostižené výsledky, než ukazuje také nastávající úkoly další. Strach před hypotésou není vůbec zvláštní ctností vědeckou, než často obmezuje horizont zkoumání. Hypothese provázená argumenty nezřídka bývá zrovna předběžným rozřešením a jen napomáhá správnému vývoji vědeckému, neb osvětluje jistou stránku otázky a vyžaduje pozorného zření k nejasným bodům výzkumu«.

¹⁾ Ближайшія задачи изученія древне-русской книжности. Памятники древней письменности и искусства. №. CXLVII. 1902.

To, co platí o I. svazku, platí také o svazcích ostatních. I tu zastavuje se Pypin málo, snad příliš málo na podrobnostech, při jednotlivých zjevech literárních, i u význačnějších jevů literárních; drobnějších pak, třebaš ne bezvýznamných pro charakteristiku jednotlivého spisovatele, nannoze pomíjí. Všude tu platí slovo A. S. Archangelského: »Samých památek téměř ani nevídáme — před námi jsou pouze všeobecné charakteristiky« ... Tak jest na př. literární činnost Kateřiny II. daleko podrobněji rozebrána v starších příručných knihách, jako na př. v známém spise Porfirjeva, ba o některých jejích spisech se Pypin ani nezmiňuje. Byly také kritiky pozorovány nestejnosti, o některém spisovateli pojednáno příliš obsírně, více než se celkem srovnávalo s celkovým plánem knihy, více, než odpovídalo skutečnému jeho významu, na př. o Ščerbatovu více než o Radiščevu, ovšem literární práce prvního nebyla do nedávna hrubě známa: Příliš málo místa věnováno hlavním literárním silám doby Kateřiny II, Deržavinovi, Fon-Vizinovi. Důkladně byli probráni důležitější a přední básníci XIX. stol., na př. Gribojedov, a jeho znamenitá komedie, jejíž hlavní kritické rozbory byly také analysovány, ale tu bylo by se při stejné podrobnosti muselo o Puškinovi, Gogoljovi a j. napsati mnohem více, než bylo skutečně podáno. — Bibliografická data o jednotlivých spisovatelích odkazována do poznámek jednotlivým kapitolám přidaných, kde podávány též zprávy bibliografické o dotyčné speciální literatuře.

V předmluvě třetího svazku vytknul Pypin zřejmě program, jímž se řídil vypisuje dějiny novější literatury ruské. V této nové literatuře, praví, jest na rozdíl od doby staré chronologická následovnost a vzrůst podstatným jejím rázem. »Historický výklad může klásti různé úkoly: více méně podrobný inventář faktů-biografií spisovatelů a historií knih; aneb historicko-aestetické ocenění uměleckých výtvorů v různých oblastech poesie, aneb historií veřejného života, jak se odrážel v literatuře a p.; já jsem měl na zřeteli výklad základních jevů v historickém vývoji nové literatury, jejího vývoje ve směru uměleckém a veřejném«. Přehledu vývojného processu nové literatury od dob Petra V. a Lomonosova až do samostatných výtvorů Puškinových a Gogoljových věnována jest druhá polovice jeho spisu; třetí svazek sahá až do Lomonosova, čtvrtý svazek objímá dobu od Kateřiny II. až do Gogolja, do utvzení národního rázu ruské literatury, t. j. celkem do 40tých let XIX. stol. V předmluvě konečně IV. svazku, uzavíraje své dílo připomněl Pypin, že měl »na zřeteli čtenáře více méně připraveného, předpokládaje základní fakty známými, pokládal především za svůj úkol — stanovití jevy literární v jich postupném historickém vývoji, v jich vnitřních vztazích a v jich souvislosti s událostmi života státního, národního a společenského«. Uznává, že s přísně vědeckého stanoviska nemůže ještě v dějinách ruské literatury býti řeč o tom, že by výzkum

byl uzavřen. »Historické jevy jsou složité; v našem předmětu stále ještě se odkrývají ne pouze nová hlediska, než také neznámá dříve fakta; pro novější doby nedostává se stále ještě úplné svobody kritické — takže v nynější době může býti přehled historického celku, při vší dobré vůli, pouze poměrně ukončen«.

Pypinův spis jest tedy zajisté velice záslužným a vzácným doplněním dosavadních výpisů vývoje ruského písemnictví od dob nejstarších až do novějších, a třeba by nesahal do sklonku minulého století, přece líčí onen rozkvět národní literatury ruské, v němž má své kořeny všecken novější vývoj. Spis tento podává právě, čeho se nedostávalo dosavadním »dějinám ruské literatury«, všeobecný obraz proudů kulturních, za kterých se literatura vyvíjela, rozbor hlavních základních rysů vývoje literárního, souvislost jeho s kulturně politickým vývojem, analýse nálad duše národní, fyziognomie společnosti vedoucí za všech těch fasí, které prožil ruský národ. Individuální rysy jednotlivých básníků, spisovatelů, myslitelů a učenců probírány daleko ne se stejnou důkladností a zevrubností, a kde přece historik podává podrobnější líčení jednotlivé vynikající osobnosti literární, rozbírá především spíše idejný ráz jeho děl, než jich literárně estetickou formu. Skládán pro širší vrstvy vzdělaného obecnstva ruského není ovšem, ani nechce býti tento spis systematickou literární historií, filologicky důkladně psaným inventářem ruské literatury, sotva může býti rukověťí pro laika, pro čtenářstvo neruské, jakýmsi vademecum pro nastávající učence, kteří by se chtěli a měli předem seznamovati aspoň z hruba, třeba jen s hlavními spisovateli a jich díly, s předními nositeli a sloupy ruské literatury.

V závěrečné kapitole svého díla probírá Pypin, jak se jevil vliv Puškinův a Gogoljův na pozdější vývoj literární, rozbírá hlasy kritiky, Bělinského, Černyševského, Dobroljubova, Apol. Grigorjeva, naznačuje vliv Gogoljův na pozdější romanciery, uvádí hlas Turgeněva, stanoví význam jak poesie Puškinovy — umění čistého, taktéž reálního směru Gogoljova — umění »veřejného« (искусство общественное). Puškinovou úlohou bylo vydobýti v ruském životě práva umění, vážnosti poesie a mravní nezávislosti básnickovy, neboť do těch dob nebylo ještě v ruském životě místa pro tyto základy umění. Druhým historickým stupněm byl po něm Gogolj: jeho umění postoupilo přímo k samému životu národa, nedotklo se jenom obrazotvorností do živého zasahujícím oživováním dobře známých obrazů, než povzbuzovalo k mravnímu sebeopanování a vyvolalo téměř neznámé v masce znepokojivé otázky veřejného života, hlubokou psychologickou analýsú budilo osobní uvědomění, bezohledným líčením skutečnosti budilo veřejné svědomí, nutilo zamýšleti se nad celým životem národa. Mimo to měla na další vývoj literatury vliv řada nových idejí, které pronikaly z nových literatur západních a

z nových poznatků vědeckých, z filosofie horlivě pěstované v třicátých letech XIX. stol. (Schelling, Hegel), z idejí sociálních (Hercenův kroužek — později vliv Fouriera a Pierre Leroux — kroužek Petraševců, mezi nimi Dostojevskij a j.), z idejí národně-politických (slavjanofilstvo), z universit nově zorganizovaných v 30—40tých letech, kde vystoupila světlá plejada historiků a filologů, právníků, vychovaných na universitách západních. Literatury západní přímo působily již nepatrně, jenom Dickens vzbuzoval velké sympathie, šířil se v překladech, mimo něj z francouzských literátů leda George Sand, mnohem silněji působily z francouzské literatury její ideje politické a sociální; kromě nečetných výjimek byla ruská belletrie prosta způsobů francouzského socialistického romantismu, zachraňována jsou od jeho chyb samostatným zdravým realismem. Touto literaturou 30tých, 40tých a konečně 50tých let byly vychovány generace, které vedly epochální reformy z konce 50tých a počátku 60tých let a potom stály v čele kulturně politického vývoje. Několika málo slovy charakterisováno zvláště ono hnutí »národnické«, »oproštění«, »chození mezi lid«. Ovšem zároveň vznikala s prvními snahami reformační práce reakce, jejím následkem jest »úpadek uměleckého tvoření a novější, zjevné aneb skryté, dekadentství, se svým domněle »čistým« uměním, které si neuvědomuje svůj původ z kalných bahen obskurantismu, pozbylo všeho smyslu životné povinnosti literatury, pro které se staly mravní ideály, odedávna drahé spolednosti, »zapomenutými slovy« . . .

Tak ke konci knihy načrtnuty v nejvšeobecnějších obrysech fáse vývoje literárního málem až do dob přítomných, ze kterých aspoň některé Pypin velice důkladně rozebral v starších spisech, monografických rozpravách a kritických úvahách, a ke kterým se později ještě v posledních letech svého života vracel. Sluší trpce toho litovati, že svůj plán dějin literatury ruské nerozšířil až do těch dob, do dob, jichž byl sám pamětníkem, účastníkem, spolubojovníkem a tvůrcem.

X.

V letech, kdy Pypin dopisoval své dějiny ruské literatury, tiskl mimo běžné práce žurnalistické, hojně obvyklé recenze a referáty, ještě některé významnější články, tak r. 1897 o vědecké činnosti N. S. Tichonravova (В. Евр. февр. мартъ, потом Сочинения Н. С. Тихонравова I. стр. XV.—XCVII.), kteréhožto článku jsme se již na počátku toho náčrtku dovolali. Zajímavé jest jeho nevelké pojednání Подделка рукописей и народных пѣсень (Памятники древней письменности 1898, No. 127). jako příspěvek k manii falsifikátorské. Vypisuje se tu působení jistého Sulakadzeva, vášnivého padělatele na samém počátku XIX. století, který svedl více ještě než náš Hanka, celkem však

s druhé strany mnohem méně; udělal rukopis »slaveno-runnyj« z I. stol., »hymnus na Bojana«, rkp. výroků novgorodských žřeců z V. stol., jimiž oklamal Deržavina, měl pak ve svém katalogu ještě řadu rukopisů IV.—X. stol., nejen pergamenových, než dokonce papirusových, ba rkp. vyřezaný na bukových deskách a svázaný železnými kroužky. Ostatně měl prý ještě vzácné české tisky, co budiž zde zaznamenáno pro naše české bibliografy. 1. Луцидарь о разныхъ предметахъ сущихъ на небесахъ, на земли и въ водахъ 8^о, 1489. На богемскомъ. Печат. въ Новомъ Пильзенѣ а 2. Календарь, изд. Никол. Бакаларіемъ, на богемскомъ, въ Новомъ Пильзенѣ 1489. — Není bez jistého významu pro historii ruské písně lidové jeho článek Дѣла о пѣняхъ въ XVIII. в. 1704—1764 (Извѣстія отдѣл. рус. яз. т. V. кн. 2), kde z neznámých do té doby aktů vy-psána různá svědectví pro existenci »historických« písní, t. j. písní, ve kterých »opěvovány« jisté události, jako na př. zavření ženy Petra V., Eudokie, do kláštera.

Hlavní práce Pypinovy po dokončení dějin ruské literatur týkaly se Kateřiny II., a především byly obráceny k přesnému a úplnému vydání všech jejích literárních děl. Vydalať Akademie věd r. 1901 Сочиненія Императрицы Екатерины II. v 10 svazcích pod jeho redakcí. Vydavatel mohl v státním archivě ruském prozkoumati celou její práci literární, našel v něm některé divadelní hry do té doby neznámé, ruské i francouzské, spoustu autografů císařovniných, podle kterých se dal jednak ustanovit přesný text jejích děl, jednak se shledal material důležitý pro hlubší seznání postupu její práce, poměru jejího k sekretářům jejím, záznamy autobiografické a j. Předepsán byl vydání úvod, ve kterém charakterisována stručně literární činnost geniální této ženy, a podán přehled dosavadních vydání jejích prací a literárně historických studií o ní. Připojeny dále poznámky bibliografické a různé příspěvky ke kritice textové. — O některých jejích spisech napsal Pypin zvláštní studie. Dokázal (В. Евр. 1901, май), že císařovna sama byla autorkou polemičského spisu »Antidote ou Examen du mauvais livre superbement imprimé«, který čelil proti spisu francouzského astronoma a akademika Chappe d'Auteroche r. 1768 »Voyage en Sibirie . . . contenant les moeurs, les usages des Russes, et l'État actuel de cette puissance . . .«, jenž nebyl bez ceny, neboť podával valný počet původních zpráv, ale mimo to byl tendenčně zabarven a tím vzbudil odpor kruhů ruských, jmenovitě Kateřiny II., a to tím více, že se těšil jaksi z oficiální autorisace nejen akademie než i vlády francouzské. Dále rozebral Pypin historické spisy císařovny (В. Евр. 1901, сент., дек.) a vylčil (ib. 1903 май), kdy seznala spisy Montesquieuovy, jmenovitě jeho znamenité »Considérations sur les causes de la grandeur et de la décadence des Romains« a jak

i kde dala na jevo hlubokou svou úctu k tomuto francouzskému mysliteli a politikovi.

Roku 1899 vydal Pypin ve zvláštní knize své články a vzpomínky o M. E. Saltykovu, které před 10 lety, záhy po smrti znamenitého satirika, tiskl ve B. Евр. (1889, юнь, окт.—дек.) M. E. Салтыковъ (str. VII a 238). Oceněna tu literární činnost toho spisovatele, v jehož povídkách »coś do té doby nebývalého se zjevovalo čtenáři, odkrýval se celý ohromný obraz ruského života, od jeho vrchních vrstev do nejnižších, obraz provedený velkým talentem, zbarvený hněvivou satirou, neobyčejným, ostrovipem a zřídka prorvaný teskným lyrickým motivem«. Líčí, jak za měnících se poměrů života ruského Saltykov stále bystře jej sledoval, tak že jeho povídky se staly celou kronikou ruského veřejného života za posledních desetiletí, a budou ne pouze plody unělecké síly tvůrčí, než také drahocennými svědky historickými o vnitřním životě ruské společnosti za celou dobu reform i za nastalou pak dobu reakce. Ukazuje, jak Saltykov nebýval nikdy stranníkem, jak se choval vůči kritice, i uvádí tu přímo jeho vlastní soukromý list v té příčině napsaný. Těžiště knihy Pypinovy leží vlastně v obsáhlém vylíčení žurnalistické činnosti Saltykova při »Sovremenniku« r. 1863—64, jehož Pypin sám byl spolupracovníkem. Určil tu a rozebral publicistické a kritické jeho příspěvky, v příloze sdělil seznam všech prací jeho vytištěných po ona dvě léta v jmenovaném časopise, prací namnoze pseudonymných aneb anonymných, které Saltykov potom nepojal do svých sebraných spisů, neboť příliš úzce souvisely s danou minutou, se soudobými literárními spory a třenicemi, měly časový ráz, byly nesrozumitelný mimo tuto dobu, vytrženy ze svého okolí. Nicméně jest pro všestranné poznání a ocenění spisovatelovo nutno blíže seznati tuťo nikoliv nepatrnou část jeho práce literární, a tak kniha Pypinova jest nezbytnou pomůckou pro hlubší studium Saltykova, uvádějíc obsáhlé výňatky z polemických jeho statí, a nepřímou také pro poznání duševních proudů ruských v těchto letech, na př. o osudném slově »nihilist«, puštěném do chodu od Iv. S. Turgeněva a o jeho románě »Otcové a děti«, o časopise Dostojevského „Время“, o nové fazi slavjanofilstva, kterou repraesentoval Iv. Aksakov v časopise „День“ a j. Neméně zajímavé jsou literární názory, jež Saltykov projevoval ve svých kritických statích. Málo věřil v tak řečené »čisté umění«. Literatura jest co nejtěsněji spojena se skutečným životem, kde věčně trvá zápas nepřátelských principů nebo různých stupňů vývojevých: spisovatel vědomě či nevědomě, ale nevyhnutelně se staví na tu neb onu stranu, stává se přívržencem neb odpůrcem toho neb onoho sociálního nebo ethického principu. Vážné jsou Pypinovy rozbor y jmenovaného románu Turgeněvova, charakteristika Pisemského, románu hr. A. K. Tolstého »Kňaz Serebrjanyj«, básní Apol. Majkova; charakteristický proň jest rozbor básně »Rolla« »malického

básnička Musseta, která jest také v českém překladě známa. Jeho přesvědčení bylo, že čím větší jest síla poetická, tím reálnější a pravdivější jest její názor světový.

Připomínajíc stručně skvělou slavnostní řeč Pypinovu o významu Gogoljově pro utvoření mezinárodního postavení ruské literatury¹⁾, obracíme se k poslednímu dílu jeho, které souvisí se spisem o Saltykovu, ke knize „Н. А. Некрасовъ“, opatřené již letopočtem 1905, ač vyšla v polovici listopadu 1904, krátce před smrtí autorovou; hlavní její část předtím byla vytištěna ve B. Евр. 1903 ноябрь, дек., 1904 мартъ, апр. Kniha se skládá z několika částí; předně podává v ní Pypin »několik vzpomínek« velice vzácných pro hlubší poznání literárních poměrů ruských od polovice 50tých let, zvláště kroužku soustředěného kolem časopisu „Современникъ“, který vydával Nekrasov, jmenovitě pro poznání Iv. Turgeněva, mladších spolupracovníků N. G. Černyševského a Dobroľubova, kteří potom vypudili starší členy kroužku toho časopisu, Turgeněva a jeho přátele Feta a Botkina, svými odlišnými zásadami a názory. Tyto spory líceny podrobně jmenovitě v druhé části knihy a jsou znamenitým příspěvkem zvláště ku charakteristice Turgeněva. K tomu připojeno vydání listů, které Nekrasov psal Turgeněvu 1847—1861, jež osvětlují styky mezi oběma literáty, též obchodní mezi redaktorem a vrtkavým spolupracovníkem, peněz potřebujícím, a značnou měrou také přispívají ku charakteristice básníkovi²⁾. Bohužel se při vydání těchto listů nečiní všude žádoucí odkazy na listy, které Turgeněv psal Nekrasovu a které byly vytištěny v časopise „Русская мысль“ 1902 č. 1.³⁾ Nekrasova přímo týká se teprve další část knihy, obsahující »přehled literární činnosti« jeho (str. 201—273).

Není to však soustavný »přehled« literární činnosti básníkovy, než jsou to pouze poznámky o některých jeho spisech prosaických, o jeho románech, o jeho recensích, opravy a doplňky životopisné. Na konec obrací se Pypin k otázce o významu jeho poesie, o často jí vytýkané tendenčnosti, dovozuje, že Nekrasov nikterak neporušoval požadavků »umění«, když mnohé své básně posvěcoval zájmům veřejného života. Knihu uzavírá »bibliografický přehled literatury o Nekrasovu od jeho smrti«, velice vítaný všem, kteří

¹⁾ Н. В. Гоголь. Речь посвященная его памяти въ публичномъ соединенномъ собраніи отдѣл. рус. языка и слов. Имп. Академіи Наукъ . . . 1902, německy v Archiv f. slav. Philologie XXV.

²⁾ Skvělou obranu Nekrasova jako člověka a redaktora napsal nedávno někdejší spolupracovník »Sovremennika« G. N. Potanin v časopise История. Вѣстникъ 1905 č. 2, str. 458 sl.; vyličil tu mimo jiné také poměr Turgeněva k redaktoru »Sovremennika« str. 486 sl., podle čeho rozchod obou přátel a jich nepřátelství se vysvětluje velmi prosaicky a v neprospekch velkého romanciera.

³⁾ Tak ku př. teprve z odpovědi Turgeněvovy l. c. 116 poznáváme, že Nekrasov ve svém listě str. 110 se zmiňuje o Pisemském, a tu ho překltil Batmanov či Bačmanov, jak píše Turgeněv.

hlouběji by se chtěli jím zabývat, jehož cena stupňuje se ještě tím, že místy přidány dosti obšírné výtahy ze vzpomínek a kritik zvláště po časopisech roztroušených.

Ke konci svého života začal Pypin spisovati své vzpomínky autobiografické. Dokončení jich překazila neočekávaná smrt. Končí líčením jeho cesty studijní a uzavírají se vzpomínkami na jeho pobyt v Praze, vysoce zajímavými pro nás, neboť staví nám nad jiné jasně před oči všecku tu naši ubohost a bídu na sklonku 50tých let. Byly vytištěny v B. Евр. 1905 Февр., мартъ.

Literární činnost Pypinova byla všeobšáhlá, jak jsme se zde snažili v krátkých rysech vylíčiti. Směřovala celá k jednomu cíli, k zajištění oněch podmínek a poměrů, které by umožňovaly bujný rozvoj a rozkvět ruské literatury a vědy, aby se mohla postavit na roveň světovým literaturám západním. Všecky jeho práce vědecké byly proniknuty přesvědčením, že Rusové jako Slované vůbec jsou členy rodiny evropské, a byly nesený tužbami, aby Rusové především zaujímali také v kulturním vývoji čelné místo. Nám ostatním Slovanům jest Pypin drahý pracemi, které vykonal pro hlubší poznání našich literárních a kulturních snah. Svě názory vyslovil jasně v úvodě německého překladu »Dějiny slovanských literatur«, skvělé to apologii Slovanstva. Jím uzavíráme svůj článek: »Novější boj Slovanů za svobodu, národní existenci, politickou rovnoprávnost jest v očích nestranného pozorovatele zjev vysokého významu pro humanitu. Jest známó, že národní idea je dvousečná, pokroková a zároveň reakční: jest velkou měrou blahodárná, povznáší-li se k ochraně skutečného práva a hodnosti lidské, ale nadmíru škodná, převrací-li se v domýšlivost, výlučnost a nėsnašelivost, které hned se mění v nespravedlivost a budí odpor i nepřátelství strany druhé, slovem jest blahodárná nebo škodná, podle toho, staví-li za hlavní zásadu ideji humanity a osvěty, aneb surové pudy kmenovné. Nestranně pozorující dějiny Slovanstva snadně poznáme, že jsou jeho snahy národní nejenom zcela zákonné, než mají také plné právo na sympathie učených kruhů. — Nikdo nemůže odvírati velikou úctu snahám slovanského obrození po osvícení a povznesení mass lidových, o stvoření literatury třebas jen skromnické v jich jazyce národním a s obsahem národním... v této snaze po vzdělání a zusechtování mass lidových srovnávají se novější slovanské literatury úplně s nejlepšími osvětnými a kulturními snahami naší doby... V slovanském vědomí budí se idea jiného panslavismu, který jest založen na vzájemné účtě národních individualit, na přirozeném vývoji styků, na společnosti potřeb mravních a osvětných«...

Klácelova „filosofie řeči české“ a spor ji vznícený.

Příspěvek k dějinám blouznění o jazyce.

Napsal **St. Souček**.

I. Místo Klácelovo v literární práci moravské z konce první polovice XIX. století.

Ve čtvrtém a pátém desetiletí předešlého století, kdy romantický požadavek vyslovovati individuality měl moc závaznou, kdy spoustou stoupenců — z nichž první byl u nás moravský buditel Ladimír Klácel, tehdy ještě augustinián Matouš František Klácel, po svém odchodu do Ameriky tendenčně stavený v pozadí — mocně šířilo se učení blízkého romantice filosofa G. W. F. Hegela, že bytí zezevněné a rozrůzněné v jevy přírodní a individuální intellekty jen v nich existuje a skrze ně spěje k syntézi všeho toho konkrétního, přechodného zjevu v absolutního ducha sebeznalého, kdy podle jeho učení jako vše skutečné byl logicky nutný pro tento vývoj každý kmen národní, každý »národní duch« a jeho projevy, v té době moravská půda nerodí téměř života literárního. Věc ta byla moravským vlastencům tím tísnivější, že byli tak i za sousedními Slováky a daleko za Čechy.

Odtud v mladých myslích, vlastenecky zanícených vlivem oněch myšlenek o nutnosti života národního, nejvíce žácích a přátelích Klácelových, touha po něm¹⁾, touha dlouho marná a pokusy často selhalé o časopis jej tlumočící²⁾, o kalendář ospalce budící a spisovatele na Moravě jednotící³⁾, odtud každého nového díla chystaného radostné oznamování, vydaného pochvalování a bránění, neprovedeného želení⁴⁾. Jako by zajímala jen literatura (a z umění leda ještě hra divadelní) a život společenský.

Od »neočekávaného« vydání »výtečných«⁵⁾ Lyrických Básní 1836 nejvíce radostných těch nadějí upíná se ke Klácelovi. Vysvětlíme to novostí myšlenek jím hláсанých na Moravě a jich

¹⁾ Kampelíkovy básně Mládec, Moravan, Vyzvání, Opuštěná v Hronce I. sv. 2, str. 4 a násl.

²⁾ A. W.: Böhmische Zeitschriften, Moravia I. 116; týž: Květy 1844, 331; list K. Šmídka (1818—1878) B. M. Kuldovi 21./II. 1846, ot. v J. Halouzkově »Životopise B. M. Kudy« 52—53 a j.

³⁾ Dopis z Bystřice na Moravě, Květy 1./X. 1844, 472; dopis se značkou + z Brna, tamtéž str. 100 čís. 27./II.

⁴⁾ A. W. v Květech 1844, 331 (Šenkova »Moravského večerního povídatelce«).

⁵⁾ Vladimír [Pelikán], České kalendáře na rok 1836, Květy 1836 př. N., str. 39.

časovosti¹⁾, pochopitelným u mladých boboslovců nadšením nad jeho »svatým pro vše, co svačeno, zápalen«²⁾ vysloveným Klopstockovskou ódou, vysvětlíme to také z části vděčností a láskou žáků k učiteli ve filosofii a buditeli ve vlastenectví.

Staven po bok Kollárovi³⁾, ba nad Kollára⁴⁾, když k filosofickým básním přidružil filosofické články a spisky — zapadlý Erklärungen der wichtigeren philosophischen Ausdrücke gesammelt und zum Gebrauche für Anfänger bestimmt, von M. F. K., Brünn 1836. Gedruckt bei Rudolph Rohrer, 62 str. 8° a Mostek 1842 — »co důkaz vyplnění úlohy, Slovanstvem jemu podané,« t. j. »vyvesti nás z pouhého slovanského citu na světlo pojemu«⁵⁾, a bráněn proti nepřiznivým, ba i k chvále nějakou výtku místním posudkům (n. př. J. Malého, J. K. Chmelenského).

Čekána od něho slovanská filosofie⁶⁾ a skrze ni povznesení národa ke konečnému cíli všeho vývoje, uvědomění sebe. Není divu, že po Mostku z této stránky tak vlněně přijatém⁷⁾ s nedočkavostí čekalo se na nové dílo o filosofii řeči⁸⁾.

Bylo hotovo již na podzim 1842 a vyšlo koncem r. 1843 s názvem **Počátky vědecké mluvnictví českého**. Sepsal **M. F. Klácel**. W Brně. Nákladem knihkupectví Karla Winikera. 1843. Tiskem A. Škarniela w Holomouci. 123 str. 8°. Stálo 48 kr. ve stříbrě. Knížce té, každým skoro řádkem hřešící proti správným pojmům o práci jazykovědné, ale zajímavé osobou původcovou i místem svým v dějinách jazykovědné práce české a myslénkovém proudění po naší vlasti, předem určena je tato rozprava — širší

¹⁾ Hegel umírá r. 1831.

²⁾ Úvaha o Klácelových Básních 1836 od V. Štulce v Květech 1836, příl. IX., str. 33.

³⁾ V ohrazení »Ctitelů Klácelových« (proti odsudku vynesenému J. Malým nad Klácelem jako básníkem v Č. Č. M. 1837, sv. 4.) datovaném v Brně v prosinci 1837, s titulem »Něco o Klácelovi« otištěném v Květech 1837 příl. XXVI., str. 101.

⁴⁾ K. Šmídkem v referátě o Klácelově Mostku, Květy 1842, př. XXV. a XXVI.

⁵⁾ Šmídek v refer. o Mostku na m. uv.

⁶⁾ Oznámení Klácelova Mostku z »Ost und West« otištěné v Moravii VI. 1843, 12; ref. »Böhmische Philosophie« v Moravii VI. 290 (přejatý podle udání z »Auslandu« pišícího podle »Dennice«); Šmídek v ref. o Mostku.

⁷⁾ Až podával jen přechodný stav Klácelova filosofování (je to ve jméně), učení Klácelova učitele Bonifáce Buzka-Jacobiovské, jak dobře vystihl pisatel nepodepsaného a nedokončeného článku »Krátký přehled literatury české v roce 1842«, Květy 1843 přílohy I., III., V.

⁸⁾ Moravia VI. 290 (7./IX. 1843); slova »právě dokončené« ovšem byla už tou dobou anachronism. Dohotovení díla oblašuje již dobře zpravený dopis do Květů (1842 str. 386) z Brna, dat. 16./XI. 1842; 23./XII. 1842 byl spis již v Olomouci u A. V. Šembery (dopis Šemberův J. E. Vocelovi z toho dne, Světozor 1887, 603); v Květech 1843 str. 220, č. 55 z 12./VII. A. W. z »Holomouce« oznamuje, že dílo je v tisku, a v čís. 96 z 2./XII., že »ty dni« vyšlo.

tím, že snaží se pojmouti v sebe i vše, co s knížkou souvisí, a že předmětem jejím jsou myšlénky nynějšímu jazykozpytu odlehle a cizí a poměry zapomenuté.

II. Rozbor „Počátků vědeckých“.

Vysoce poučný je *úvod* (str. III.—XII.).

Kdežto filosofie »nenáleží mezi přední výjevy mladé literatury«, národ, »který chce blíže k cíli, totiž blíže k sobě, to jest, který chce uskutečniti všechny možnosti čili určitelnosti své«, musí znáti obojí stránku sebe sama: zevnější, »patrnou a jako ustálou«, svou »minulost« a »jako tělo své«, t. j. dějiny, a vnitřní, »neviditelnou a jako plynou«, svou »přítomnost« a »jako duši«, t. j. jazyk; neboť pokrok záleží na sebepoznání (III.—IV.). Tak vysvětluje se studium dějin a jazyka u národa našeho od té doby, co se probudil k seberozvoji.

Hojné práci české o jazyku »co živější a přístupnější straně ducha národního« Klácel přiznává za zásluhu »důkladné a pilné šetření mluvnických forem«, vytýká jí a učení jazykovému ve škole metodu empirickou, jako všude jinde chybnou tím, že přestává na výpisu jevů bez poučení o jich vzniku.

Také s nahodilými ledazdary nevědeckého tehdejšího srovnávání jazyků — etymologisování založeného na podobnosti zvukové a na smělé odvozování významu — není spokojen; posmívá se »mnohým vlastencům, jenž s náramnou pilností kořeny řeči české vyhledávajíce, všechny řeči z české odvádějí, a to s takovou setrvalostí a s takovou neočekávanou obratností, že líto jich musí býti vidoucím, jak se při svém upřímném namáhání bez základu hlubších náhledů mluvnických směšnými stávají« etymologiemi jako Tisch z českého díž, Tusculani = Tuškovy lány, ač uznává, že i »mnoho dobrých zrněk v tomto odvádění se nachází«; příkladem mu odvozování slova Wasser z *ὕδωρ*; »tak i femina a vémeno, méně směšná bude obdoba« [!].

V »slovičkování« to zahrnuje i dřívější spory jazykové, libuje si »bezhluché nové proměnění čili opravení pravopisu našeho¹⁾, kteréhož bychom se bez kacířování a uvedení v podezření svobodomyšlnosti dříve nebyli směli dopustiti« [VI.].

Tak mu dosavadní věda o jazyku českém ani není vědou²⁾. Kniha Klácelova naproti tomu chce býti sic jen »přehledem

¹⁾ Míni zavedení pravopisu skladného.

²⁾ Podobně přehlíží a oceňuje českou práci mluvnickou Hegelovec L. Štúr v úvaze „O rozboru gména přídavného p. Jozefa Chmely“ (vlastně jen první části jeho ot. v Č. Č. M. 1842 sv. 3., 362 a n.) v Tatrancé II. 4, 71—105: Jsou 3 doby v »jazykoznanství«, souvislé s třemi dobami ve vývoji národa: 1. prostě popisná,

mluvnictví» »na povrchu obecnosti« se držícím, ale chce objektivně vypsat, »jak se jazyk před námi vyvíjí a rozkládá«, a odpomoci svým způsobem (se stanoviska spisovatelova) nedostatkům tehdejšího učení jazykového (IV, XII, konec § 78, § 111).

Vědu dělá správná metoda, správný »výsledek«. Jím je — dialektická metoda, Hegelem povznesená za cestu pravdy k sobě samé.

K pravému poznání nevede »vzáblá logika školastická«, ¹⁾ nýbrž »pokračování v poznání«. »Poznání« (poznání, pravda)

»doba bezúvahná«, »stupeň bezprostřední pozorlivosti, čili holého toho, co jazyk chová, udání«; 2. doba subjektivního pravidlování jazyka, doba nejroztříbenějších mluvnic a v nich nejrozmanitějších pravidel, »doba purismu jazyka, povrchního, na pouhé podobnosti slov se zakládajícího etymologisování, doba etymologických, kritických slovníků«, »doba zpytování prostřední, zprostředkovaná totiž uvahou pozorovatele, ne více již totožného s jazykem, . . . ale s ním rozpadlého«, »nad ním myšlenkou svou vyvoditi« začínajícího, ve své subjektivnosti uvědoměné nechtícího uznati jazyk »v přijaté jeho bytnosti čili v bezprostřední objektivnosti«; 3. směr »ledamýšlenky« s jazykem, doba vědecká řekli bychom, »jestliže pozorovatelé jazyka myšlenku v něm panující uchvátí, svou s ní spojí, tedy zákony jazyka místo pravidel, která jen více pádů zaujmají, vystaví, jak řeč svět, pojímá, na kolik se to státi může, vysvětlí, co v hlubinách jejích zavřeno jest, ukáží, kořeny jazyka, na kolik jen možná, objasní, vědecké tedy mluvnické a slovníky vyhotoví, v kterýchžto posledních nejen kořeny jazyka, na kolik se vysvětliti dají, objasněné, ale i hlásky podlé své příbuznosti, ne podlé dosavadního docela nevědeckého alphabetu, uspořádané a podlé povstávání slov z jednoho a téhož kořene souřádné budou«.

Každý stupeň předchází je nutnou podmínkou následujícího (odtud jako praktický důsledek vyplývá snášelivost mezi mladšími a staršími pracovníky a omluva Štůrova, že odvažuje se kritiku) a zároveň pro historika známkou, na kterém stupni vývoje je národ. Náš patrně na 2. podle Štůry zvláště pro veliké purisování a samovolné tvoření slov, s nímž se Štůr zcela nesrovnává. Srv. v uvedené rozpravě str. 71—78.

Čistě Hegelovsky provedená ta konstrukce dějepisná jistě nebyla podnětem k úvodním myšlenkám Klácelovým. Díl ten Tatrany vyšel po 1. únoru 1843 podle Palkovičova prohlášení z toho dne na str. 112. Liknavé spojení, censura, volný tisk jistě dobu mezi vyjitím úvahy Štůrovy a spisu Klácelova, hotového již koncem r. 1842, vyplňují zcela a souvislost jednotlivých myšlenek v Klácelově předmluvě i souvislost předmluvy s dálejškem (srv. konec § 17. a III., XII.) nedovolují mysliti na nějaké rychlé přepracování textu. Shoda v názoru na dosavadní české práce jazykovědné je aplikací jednoho článku Hegelovy filosofie — jeho názoru na poměr jeho k předchůdcům —, kterou v jednom oboru vědním z týchž příčin provedli samostatně dva žáci Hegelovi. Podobné přehledy dějinné byly vlivem Hegelovým obliženy. Klácel sám již v čl. »Kosmopolitismus a vlastenectví« Č. Č. M. 1842, 179 a n. načrtal tak »zpáteční cestu« genia českého k sobě, t. j. obrození české, podle něho Kar. Šmídek novodobý náš vývoj literární (o něm v rozboru jeho knížky »Věda, národnost, církev«).

¹⁾ Obvyklé útočení filosofů identity na formální logiku. O významu form. logiky Klácel mluví ještě na str. 117.

»jest jednota myslí a předmětu, čili proniknutí předmětu myslí... kde mysl čili rozum v předmětu jako stydlý rozhrěje se v mysl plynňou, sebe samu myslící« (VII).

»Mysl odloživši všecken obsah odjinud nabytý čili určitosti jiné hledí na se vzítí určitost předmětu přítomného..., nebo není pravdy mimo předmětu« (VIII)¹⁾.

Toto já nebo idea ve mně myslící něco tak, že pomysl je identický s věcí pomyšlenou, je Hegelovi pojem (Begriff), jenž jest věc sama²⁾, jenž jest jednota všeobecná (čistého já, ideje ve mně sebe myslící) a jedinečná (předmětu myšlení, nejá), či dle Klácela: »pravda a skutečnost, duše a tělo, vnitřek a zevnějšek, věčné a časové v jednotě jmenuje se pojem« (VIII, srv. § 101). »Že ale jest všechno buď výsledek činnosti, nebo činnost sama, tedy ve všem jest postup«³⁾ (VIII); idea, objektivný pojem, sama se rozvíjí a spěje zase k sobě skrze řadu průchodných fází. Musí tedy i myšlení vyšší (Vernunft) s ní identické býti postupem a právě jeho 1. fázi je pomyšlení něčeho, pojem v své původ-

¹⁾ Methodický požadavek tento, vyplývající z noetického principu filosofie identitní, k níž se Klácel patrně hlásí, methodickým požadavkem pro jazykovědu činí též filosoficky sčítlý původce »všeobecné grammatiky (Ursprachlehre. Entwurf zu einem System der Grammatik, mit besonderer Rücksicht auf die Sprachen des indisch-deutschen Stammes. Frankfurt 1827) a německé (Teutonia. Ausführliche Teutsche Sprachlehre nach neuer wissenschaftlicher Begründung. Frankfurt a. M. 1828) Friedrich Jacob Schmitthenner 1796—1850: jazykozpytec nemá příslušet do určité školy filosofické, nýbrž dle staré metody pohlížeti na věci, jak jsou; »er musz nicht Kantianer, nicht Fichtianer, nicht Schellingianer, sondern eben Sprachianer sein« (Vorbericht k Ursprachlehre str. V).

Přes krásně znící zásadu, ostatek zcela Hegelovskou, přese vši výzdobu vědomostmi o jazyce i jeho vnitřních dějinách a vědomostmi ze srovnávacího jazykozpytu Schmitthenner zůstává provedením prací svých zcela blízek filosofické grammatice (soud Ed. Schrödera v Allg. D. Biogr. 32, 48 a n.).

Klácel — dle něho patrně — pobízí žáky k samostatnému myšlení slovy: »Meine Herren, nur kein aner oder ianer, sondern Selberaner«, dle J. Soukopa, Črty z dob Sušilových, Obzor 1889, 65.

²⁾ Dle § 94 »jsou myšlenky a předměty v pravdě své jedno«.

³⁾ To také vysvětluje Klácelovo stanovisko novomilecké. Poněvadž »ducha hlavní jest vlastnost, přetvořovati se ustavičně, je změna přívlastkem i jazyka a marno se jí brániti. Ježto však »duch národní jen národem se mění, i změna jazyková nezáleží na libovůli jednotlivců, na př. grammatikové: »není se co báti, že by jeden neb druhý osamělý grammatikář mohl tímto duchovním světem hnouti a jej převrátiti, ačkoli od jednotlivce vychází povzbuzení; síti, zalívati může ten neb onen, ale zrůstu dá jen sám Bůh! K čemu se tedy zpouzeti? Vděčně raději přijímejme, co nám pilnost jazykomilovná podává, a to tím vděčněji, čím zralejší toto ovoce jest, to jest, s čím schopnější úvahou a svědomitějším vyložením se nám podává« (str. VI). V tom obrana V. Ziaka, jehož »Böhmische Sprachlehre für Deutsche« 1842 pro novoty jím zaváděné nebyla v Čechách přijata, jak si prál Ziak a moravské vlastenectví.

nosti, bezprostřednosti (thesis, positio), »jednota rozvržitelná« § 66.

Já — všeobecně ve mně spějící k sebevědomí — nemizí v tomto zvláštním obsahu, nýbrž rozlišuje se od něho, soudí o něm: nalézá v něm protivy, jež jsou podstatny všemu bytí i myšlení a jsou právě pružinou postupu dialektického. (»Všeliký pojem má v sobě sloučených mnoho dob¹⁾); každý pojem v udaném smyslu jest srostlý, násobný čili zásobný« VIII-konkrétní u Hegela vždy znamená to, co má v sobě protivy²⁾.) Potud

¹⁾ Klácel přese svůj odpor k formální logice má jí přece v Poč. věd. dosti; výklady a pojmy formálně logické splétají se tu se spekulativní logikou Hegelovskou.

Dostí potíže má čtenář v Klácela nevčetlý se slovem doba a některými odvozeninami jeho, poněvadž Klácel proti správné své zásadě, míti přesné názvosloví a býti mu věren (Františka Matauše Klácela Dobrověda — Praha 1847. Malé Encyklopedie nauk čís. VII — str. XXX), užívá slova doba v různých smyslech. Slovo to, do filosofického názvosloví s významem forma zavedené A. Markem — nešťastně: fililogickému rozboru snah o názvosloví vědecké slovo to může býti typem pro jednu skupinu pokusů názvoslovných selhávajících vlastní vinou — znamená u Klácela:

1. »známku« Poč. věd. 99, znak, část obsahu pojmu jiného, n. př. Poč. věd. § 48, str. 62; odtud dobný = abstraktní t. a ČČM. 1843, 340;

2. člen rozdělovací, membrum dividens, Poč. věd. § 46 str. 63, srv. v Dobrovědě XX: »údech a dobách«, t. 182: »doba, článek jednoty vyšší«; odtud »dobný« = částečný; »poznalosti dobné, tedy rozpadlé« Poč. věd. IX.

3. »stupeň«, moment, fási vývoje dialektického, Dobrověda § 75, »doby čili momenty jistého pojmu« Poč. věd. 108; n. př. »myslné doby« Dobrověda § 74, § 93 (str. 182 v tomto významu »rozdíl« = »doba«); snad též doba = jen moment děje nějakého, Dobrověda § 94. Odtud »dobnost« = bytí stupněm vývojovým, Poč. věd. 37, 60; sem patří též asi obojí »dobné« t. 65: »dobné předchází« = jako moment vývoje, »dobné stávají se« = dialekticky se vyvíjeti.

4. nazírací formu pro svět vnější: »oboje« — t. prostoru a čas — »dohromady jmenujeme dobou; doba jest forma všeho smyslného; pročez smyslné a dobné jsou slova totožné« Mostek s. v. prostory — a snad i projevovací formu, Poč. věd. 28.

S 1. významem souvisí, že »všedobnost« = souhrn tolika znaků, že vzniká obsah pojmu jedinečného (Poč. věd. § 48 str. 63), se 2. (a 3.) významem, že = souhrn všech druhů neb dokonce jevů individuálních, tvořících rozsah nějakého pojmu (Poč. věd. t.) a že »celek jest organismus čili všedobí, a tím každá jednotlivost jen stránka jest, jen malodobí« ČČM. 1843, 79.

Proti »všedobnosti« (v 1. smyslu slova toho) pojmu jedinečného Klácel staví »vícedobnost« pojmu abstraktnějšího a »jednodobnost« pojmu nejabstraktnějšího, s jediným znakem v obsahu (Poč. věd. 63). »Soudobí« = organismus proti mechanismu a chemismu; ne »součet vedlebylých dílů« (jako u mechanismu), nýbrž »život vzájemných« samostatných údů, Dobrověda § 15; »soudobnost« = »údství« nějaké jednoty organické t. 182, XIX, srv. níže uvedený výklad Počátků vědeckých IX—X o »soudobném« poznávání, Hegelovské to spekulaci, a j.

²⁾ Sr. Hegelovu »Encyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse« (užívám vydání K. Rosenkranzova ve

methoda Hegelova je analytická. Klade-li já jednu z protiv, dostavuje se (»potážitostí posice k jinému«, »attrakcí« § 84 — proti »odmrštění« od protivy, repulsi) ve vědomí a druhá, její negace (2. stupeň: antithesis, negatio) — a nejen ve vědomí, nýbrž i objektivně: Hegel, jako hypostasuje kladný pojem, tak zvěcňuje i korrelativní pojem záporný; novou negací pak druhé z protiv, tedy negací negace, slučují se »úsudkem« (Schluss, tak nazývá tento děj Hegel) obě protivy z původního obsahu vědomí se vyvinuvší ve vyšší jednotku, v nový pojem; jsou obě protivy stejně obsahem vědomí a uvědomění jich vztahu je vlastně spojuje. To je 3. stupeň dialektický, synthesis.

Tak přichází se k novým a novým konkrétním pojmům, obsaženým ovšem již v předchozích, takže jen uvědomuje se bohatství v nich skryté a konec vývoje; absolutní duch, je vlastně počátkem jeho, jenže sebevědomým¹⁾. To je v Klácelově mezerovitém, nezřetelném a obrazném výkladě: »Pravý vědochod jen na oko loučí, by život poznal«, — ne jako »obyčejné rozumování«, jež »jen vždy dělí a loučí, až co stín zhubené každé poznatlivosti a . . . tyto vyloučené výroky čili určitosti, které jen jsou bezživotné odtržky, za něco vyššího má, kladouc pravdu v dobrotu« str. VIII²⁾ — »nýbrž v soudobnosti pravdu hledá«, v »sloučení všech jednotlivých dob«: »všechno se musí poznávati v celku; potažení jednotlivé poznatlosti na celek jest tepry pravé pochopení« (str. IX—X, srv. § 66). Není to vědochod »ani analytický (rozbořný), ani synthetický (souborný čili skladný), nýbrž jednota obou; vyjde se totiž od idee [thesis] a rozbírají se doby její [antithesis], tak ale že se o sobě nevystavují, nevychladnou a nezledovatějí, nýbrž ostávají v plynosti a rozvaze a vždy v sebe splývají [synthesis]; tak idea vždy při sobě ostává, čili znovu se skládá, a konec není nic jiného, nežli začátek, jen že otočený čili uprostředněný« XI, »jednota opět všech dob« § 66 a p. j.

Jest to »vědochod právě špekulativní — nahlízející, aneb kratčeji, zorný, neboť pojem, jsa konkrétní, jest idea čili zor« (str. XI)³⁾.

V § 66 Klácel mluví o čtyřech dobách (1. jednota rozvržitelná, 2. jsoucnost co podkladek určitosti, 3. určitost, 4. jednota opět všech dob), ale to je jen odchylka slovní.

Philosoph. Bibliothek sv. XXX a XXXIV, opatřeného úvodem a poznámkami) § 82.

¹⁾ Výklad založen předem na C. L. Micheletově a G. H. Haringově »Historische Darstellung der dialektischen Methode Hegels« Leipzig 1888. kontrolované dle citátů z Hegela uvedených pod jednotlivými hesly R. Eislerova »Wörterbuch der Philosophischen Begriffe«; dále použito Hegelovy Encykl. výkladů v dějinách filosofie od Ueberwega a Falckenberga.

²⁾ T. j. míníc pravdu, obsah pojmu, vystihnouti soudy subsumptivními.

³⁾ Dobrověda má proto pro dialektickou metodu název »přehlídka« (§ 7), t. j. methoda vidoucí všeobecně v jedinečnu.

Častěji však v thesi jsou zahrnutý 2 protivy a obě od ní různé ¹⁾, splývají pak v synthesu třeba teprv po »dokonání« svém další dvojicí protiv, až »rozličnost svou tím přísněji dosvědčejí« (sic) § 81 ²⁾, takže postup děje se taktem čtyřdobým nebo šestidobým (u Hegela třídobým).

Přes to, že našel pravou metodu, Klácel nemyslí, že by sám došel pravdy, třebas užívaje absolutní metody; ví, že »z obecného skoumání teprva vysvitne žádaný konec«, neboť teprve »všichni mají všecken rozum« str. XII ³⁾.

Toto netajené přesvědčení o relativnosti, časové platnosti pravd a řádů i vlastních snah, jest jedním z osobitých rysů Klácelovy filosofie proti Hegelovi. Z něho vyplývá Klácelova tolerance k minulosti, přítomnosti a budoucnosti a názor, že spisovatelství je »věkoslavenství« ⁴⁾, věkem spisovatelovým determinovaný výraz snahy po absolutnu.

Ale nejen noetika a metoda, jež dle úvodu přinese pokrok českému mluvnictví, nýbrž i základní věty práce Klácelovy o jazyce českém jsou Hegelovské.

Všecko je dění (neb jeho výsledek, VIII) a tedy zvuk. Proto i duch lidský má svůj akustický korrelát — řeč ⁵⁾, své to zezevnění první, nejsnadnější a »nejoutlejší« ⁶⁾, t. j. nejméně hmotné, poněvadž hlas je »otřas dešiva ⁷⁾ v trubici« při dechu. (§ 9.)

Že řeč je projevem ducha, Klácelovi naznačuje i etymologie slova ⁸⁾ »řeč, Rede, *ῥέω* [!], regen, sprechen, příbuzné jsou a znamenají tolik co výtok, prolom, tedy vůbec zjevení« § 1. Odtud také pochopitelně, že Klácel řadí v článku Rozvinutí vědeckva ČČM. 1842 II. 127 a n., prvním to našem pokuse klasifikace

¹⁾ Tedy antithesis je dvojdílná, na př. druhy »jmen« § 50, druhy slohu § 112 a n.

²⁾ Na př. barvy § 8, samohlásky § 9.

³⁾ K tomu srv. na př. Klácelovy »Enkyklopaedische Erinerungen an Fortraege aus Logik, Ethik, Aesthetik, Literaturgeschichte, Stylistik, Pflanzen-symbolik etc. (knihu tu vyšlou v Brně 1869 tiskem a nákladem Buschakovým a Irrgangovým o VI + 483 str. 8°, s pravopisem revolučním, o němž níže, uvádím častěji zkratkou Enk. Er.) s. v. viszen-schaft, články »O citu a rozumu« ČČM. 1843, § 15, »O smrti« ČČM. 1843, 344 a n., »Návrh« ČČM. 1842, 6 a n.

⁴⁾ »Návrh« ČČM. 1842, 15.

⁵⁾ Srv. čl. »Kosmopolitismus a vlast.« ČČM. 1842, 182. »Mostek« liší mluvu (»vydání článkovitých zvuků k poznamenání myšlének«) od řeči n. jazyka (»zvláštnosti uspořádané mluvy«); vzniká z rozumového pudu k mluvení, z mluvivosti (s. v. mluva, pud).

⁶⁾ Dle básně »Slovo« v Klácelově sbírce veršů »Jahůdky ze slovanských lesů«, vydané pode jménem J. P. Jordana v Lipsku 1845, str. 205.

⁷⁾ Aetheru, »praplynů«, prazivlu vše vyplňujícího, dle Klácelova čl. »O citu a rozumu« ČČM. 1843, § 5.

⁸⁾ Špatná; ale také Šafárik ČČM. 1846, 623 pozn. uvádí v souvislost řečati s řěją (*ῥέω*, reor, res).

věd, ovšem Hegelovským, jazykovědu mezi duchovědy, a to dějevědy (t. j. vědy jednající o vzájemnosti, dějství ducha), z dějevědy pak mezi ty, jež mají předmětem útvar ducha (útvary ducha jsou 3: řeč, mrav a ústav občanský)¹⁾.

Ale jen možnost řeči, »ideální řeč«, jest od Boha (str. 30)²⁾, je »přínos ducha, zasnubujícího se s tělností« (str. 32). Její uskutečnění je věcí ducha.

Duch totiž ze své obecnosti se rozvíjí dialektickým sebeurčováním v duchy plemenné, národní, až rozprýskne se v duchy individuální³⁾.

Má v sobě tedy každý skutečný duch tři stránky: obecnou (je duch), zvláštní (je duch národní) a historickou, stránku jednotlivosti nebo skutečnosti (u Schellinga »irrationelní zbytek« zjevu).

Výklad Klácelův o tom v § 5 není jasný; zřetelněji mluví Dobrověda § 10, § 14, str. 223.

Poněvadž mluva jest »výjev ducha člověčenstva«, má tedy rovněž stránky

1. obecnou (všem jazykům společnou), a to a) vně: logickou, b) zevně: fyziologickou,

2. zvláštní a

3. historickou (stránku jednotlivosti) § 5.

Třetí z nich, individuální zvláštnosti řeči, není předmětem vědy⁴⁾.

¹⁾ Enk. Er. místo klassifikace s. v. Enkyklopaedie mají jen výčet podle skupin.

²⁾ Místo to jako i jiná jakoby svědčilo, že Klácel věřil v osobního Boha; jiná zase (§ 84 »Bůh... neskončenost a celek«, zvláště pak začátek § 95) jsou číře pantheistická. Ale spor je jen zdánlivý. Klácel v Bohu rozeznává vůli a myšlenku § 95; vůle boží, jež je mu »poslední obecnost« (ib., srv. Dobrovědu § 14) dle něho dala podnět boží myšlenec (»všeobecnosti slova Božího« ib.) k vývoji dialektickému v »porůznost světskou«. Učení to spojuje myšlenku Hegelovu o vývoji ideje a úrodnou, jak známo, myšlenku Schellingovu (z pozdější doby jeho filosofování), že vůle, jeden z přívlastků absolutna, realisuje druhý z nich, božskou ideu; snad i k tomuto spojení našly by se vzory.

³⁾ Srv. Klácelův čl. »Kosmopolitismus a vlastenectví« ČCM. 1842, 175. Učení je z Hegela. Viz Hegel, Enc. § 392—395. Tyto myšlenky vyslovuje Klácel v německých verších (se zvláštním pravopisem v Enk. Er. 431 pod nadpisem »Ueber die ferschiedenheit der nationen«):

Im Keim hat nicht sein bleiben
Des lebens üpiger baum;
In wurzeln, stam und aeste treiben,
Erfülen den himmlischen raum:
Das ist, nach dem der geist sich sénet
In fielheit suchet sich das eine,
Der laut in lauten tónet,
Der mensh im fólker-fereine.

⁴⁾ § 6. Srv. omluvy Klácelovy, »že v každém jazyku, jako jest individuální čili zvláštní, mnoho náhodného se nachází, o čemž nelze

Tak pochopitelný je obrazný výrok Klácelův: »řeč jest jako ubrus sv. Jednoty, v němž svůj krvavý obličej vyznačil duch národu« 30.

Výkladu zvláštního o stránce obecné, o tom, co všem jazykům je společného (kategorie grammatické, vznik řeči jednotlivých), netřeba, poněvadž této stránky dotýkati se musí — a dotýká — při vlastním svém úkolu vyložiti, co je »zvláštního« v jazyce českém (§ 6), ukazuje, že ve zvláštnu je mnoho obecná.

A také »z nedostatku zvedení, příležitosti a prostředků« o více [t. j. o »všeobecnou« grammatiku] se pokusiti nechce, schvaluje však »nové ale mladé a smělé schopnosti toto pole vědeckta«, podobně jako Mojžíš, jenž viděl zaslíbenou zemi, ale nedošel ji (str. 33)¹⁾.

V skutečnosti jsou ovšem jen individua a tedy individuální (»osoblivé«) řeči²⁾, řeči jednotlivců, od sebe různé zásobou slovní, ne prosté náhodnosti³⁾; styk společenský však vytvoří z nich řeč společnou jistě společností, na př. národu, tedy »zvláštní« řeč⁴⁾. — Tak asi musíme si představovati i vznik všeslovanské (§ 16) a řeči všelidské (§ 4), tak musíme rozuměti slovům § 12 článku »O citu a rozumu«, že řeč a mrav jsou »srostlost více rozumů«, slovům článku »Kosm. a vlast.« ČČM. 1842, 183, že »jazyk jest slyšitelná obecnost národu, a tudý více nežli pouhý součet viditelných bratrů pomíjejících.« —

Člověk ze lhostejnosti nevědomé skrze »cit«, »hled«, »představu« neb »mysl« a »rozum« povznáší se k »zoru, duchovnímu

cestou vědeckou nic jistého vymyslíti, kde historických památek není; do vědy to jen náleží, co na vnitřním, stálém jádře jest založené« str. 35, že jazyk »zde onde nevěrný« je pravidlům str. 81. Podobně Schmitthenner konstatuje v Ursprachlehre § 20, že všech zjevů v jednotlivých jazycích se vyskytávajících nelze pojmouti ze zásad všeobecné grammatiky, že mnoho tu náhodných hříček, ana nevládne tu »die Strenge des Begriffes«. Jazykověda Schmitthennerem a dle něho Klácelem pokládána za vědu »positivní« ve smyslu Hegelovy Enc. I. § 16.

¹⁾ »Nedostatkem zvedení« je patrně neznalost srovnávacího jazykozpytu. Schmitthenner (Vorbericht k Ursprachlehre, Teutonia LXII) ji vytýká německým pisatelům grammatiky filosofické všeobecné, která dle něho má býti východiskem k poznání jednotlivých jazyků, zcela rozumně však svou obecnou grammatiku (Ursprachlehre-Wissenschaft der Ursprache als der Idee der Sprache § 19) předeslal své Teutonii (grammatice jazyka německého), srv. Teut. LXII.

²⁾ »Obecnost sama pro sebe není skutečná, skutečná jest jen v jednotlivci« § 4.

³⁾ Náhodnost je částečná příčina způsobující vznik skutečna.

⁴⁾ »Obcování vyrovná rozdíly osobní a vyhladí nerovnosti« § 45, srv. čl. »O citu a rozumu« ČČM. 1843, § 13; výklad v Poč. věd. § 4: »jednotlivci mají úkol duchovní, totiž svlékati ze sebe osoblivost; tedy i řeč, jsouc výrazem ducha, pouze osoblivá není; nýbrž více méně obecná, tedy zvláštní« nestilisován jasně; správněji by zněl: řeč nezůstává osoblivou, nýbrž stává se zvláštní.

vidění¹⁾. Souběžný s vývojem jeho psychickým je i vývoj řeči jeho. Totéž děje se i s duchem národa a jeho vnější stránkou, řečí. Pojednání o řeči zvláštní znamená tedy Klácelovi: podání methodou dialektickou její vývojesloví založené na vývojesloví ducha národního, čili jak vymezuje si úkol Klácel: »pochopiti řeč jest, doby její sejmouti s původem čili základem, a tenť jest duch zvláštního národu« str. 33 a »jednati o stupních jazyka a přirovnati je stupňům vyvinujícího se ducha« § 6. To vysvětluje — a se stanoviska Klácelova úplně ospravedlňuje — název díla, jenž zdá se podivným: »P o č á t k y [přehled!] v ě d e c k é [vývojesloví! absolutní methoda!]. . .«

Z myšlenky Klácelovy o vzniku řeči uskutečněním dané od Boha možnosti mluvy a o vývoji jejím souběžném s intelektualisováním ducha důsledně jdou Klácelovy názory o prařeči, názory odechýlné od církevního pojetí lingua Adamica. Prařeči není žádná jednotlivá řeč, v níž ji shledával Pšammeth a jiní: »K čemu marné hledání a coufání k prameni? k čemu bezdůvodné hledání na jednom místě? kdekoli člověk dozrál k rozumu, a počal ním obecniti čili k duchu se vraceti, tam mluvil«²⁾ str. 32.

¹⁾ Dobrověda str. 91. Úplný pořad »myslných dob«, momentů, jimiž duše prochází ve svém vývoji v svobodného ducha (jak učí Hegel v části »Der subjective Geist« své filosofie ducha) u Klácela je tento, nehledíme-li k vývoji snahové stránky: cit (= Empfindung) — smysl (v Poč. věd. ve významu slova »mysl« je »hled« a potiori; v Dobrovědě § 77 »hled« znamená již jen zrak) — mysl (= představa Poč. věd. § 112) — rozum (rozjem) — zor (soujem Dobrověda str. 91, soujem rozjemu t. § 80, světozor t. str. 187). Srv. Dobrovědu § 75 a n., § 89.

Tento pořad zachován i v závěrné kapitole »Poč. věd.«, jednající o slohu § 111—116, jej lze vybrati z článku »O citu a rozumu«. O nepracovanosti Počátků věd. svědčí, že mluví o řeči na stupni citu (částka II.), hledu (č. III.) a rozumu (č. IV.), nic tu však není o řeči na stupni představy a na stupni zoru. Či snad aspoň o řeči na stupni zoru (= soujem rozjemu) vykládají částka V. a VI. mimo kapitolu o slohu? Klácel toho nijak nenaznačuje a není vyloučeno, že skladbu s Hegelem a logickou grammatikou tehdejší pokládá za dílo rozumu, že »o jazyku na stupni rozumovém« nejen vykládá částka IV. takto nadepsaná, než i částka V. a VI. mimo kapit. o slohu, a že proto nadpisy těchto dvou dílů jsou vlastně jen podheslími zvláštními pro tyto oddíly, kdežto zase částce IV. podobné zvláštní podheslí (dle § 79 snad »O slovech o sobě«) chybí.

²⁾ Jen nedorozuměním mohlo by se vyvozovati z tohoto místa, že Klácel je pro polyfyletický názor o vzniku lidstva. Řečí, t. j. hotovou řečí, rozumí Klácel projev ducha dospěvého od citu a hledu k rozumu. K rozumu a tudý k řeči [v tomto smyslu] nedospěli lidé současně — dle § 18 Pešeréh »dle pověsti« vězí ve lhotejnosti nevědomé a má tedy snad dle představ Klácelových možnost řeči neuskutečnění.

Nebylo tedy prařečí jako projevu prarozumu (rozumu všem lidem od počátku obecného). Že Klácel nemyslí tu na řeč hotovou, jde též z definice v čl. »O citu a rozumu« ČČM. 1843, 83: »Vtělení či narození

Prařečí je mu podobnost řeči, vyplývající z toho, že kterýkoli duch národní, tvůrce řeči, je duchem («v duchovnosti všech lidí jest založena podobnost jazyků» str. 32). »Tuto podobnost, duchovnost, obecnost ve všech jazycích zpytovati, jest úkol filosofie řeči, uložený našemu času, v němž možnost míru v každém ohledu vysvítati počíná, vídaná od těch, jenž v něm v skutku žijí« str. 32¹⁾.

Proti domněnce, že „Bůh naučil člověka řeči a že počátečně byla tato božská řeč, již časem lidstvo zkazilo, tak že každý národ jen něco z tohoto božského pokladu sobě podržel« (30), klade svůj výklad o možnosti Bohem sic dané, ale uskutečněné vývoje ducha lidského; poněvadž »co první v duchovenstvu, vždy i přírodě bližší, hrubší, zemí páchnoucí; další ale vždy čistější a duchovnější, tedy božnější; tedy i prvopočáteční řeč méně dokonalá býti musila²⁾, nežli jsou naše nynější, a tak až na konci dnův nejdokonalejším jazykem bude rozprávěti člověk duchovnější«; bude mluvití totiž syntesou rozmanitých řečí, jichž »rozmanitost dopustil Bůh, jak čteme, při stavění věže Babilonské« str. 30.

Klácel neshoduje se tedy s církevním míněním, že prařeč byla, že byla dokonalá a že jaký taký otisk její jest hebrejština. Krom toho z dálejšku bude jasno, že vypravování Genese o změtení jazyků je mu jen allegorii.

Názory své z velké části našel Klácel u Schmitthennera, Ursprachlehre § 16 a n. a vzoru jeho W. Humboldta, v jehož filosofii řeči je patrný vliv filosofemat Hegelových;³⁾ leccos ovšem ještě jinde, n. př. u F. G. Eichhoffa (jehož díla »Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde... 1836 Klácel používal v J. H. Kaltschmidtově překladě, vyšlém v Lipsku 1840 pod názvem): Vergleichung der Sprachen von Europa und Indien .., str. 3, 4, 8, u S. Sterna, Vorläufige Grundlegung zu einer Sprachphilosophie, 18 a n. Schmitthennerova prařeč je idea řeči, jež jest uskutečněna v jednotlivých řečech národních. Dle Humboldta pak »Sprachidee« neb »Idee der Sprachvollendung« je duch obecný v celé své totalitě, ale obrácený na vytvoření řeči, která spolu s dějinami je jeho formou projevo-

vědomosti sebe jest slovo,« kde »vědomost sebe« znamená sebevědomí, jež spolu se samovolností sjednoceno dává rozum; jde to též z věty: »slovo a skutek jsou hlatě čili ledy rozumové« t.

¹⁾ O víře ve smír jazyků viz níže.

²⁾ Mínění, shodné s Dankovským (Praefatio k »Matris slavicae filia erudita...« 1836, Schmitthennerem, souvisí s Hegelovým pojetím »nevinosti« prvního člověka jakožto možnosti vývoje. Proti pojetí tomu o stavu prvních lidí brání se tehdejší theologie katolická, na př. Fr. Ant. Staudenmaier, Encyclopädie der theologischen Wissenschaften als System der gesamten Theologie I², 1840, str. 216 a n.

³⁾ O poměru názorů Hegelových a Humboldtových jedná H. Steinthal: Die Sprachwissenschaft Wilh. von Humboldt's und die Hegelsche Philosophie, Berlín 1848.

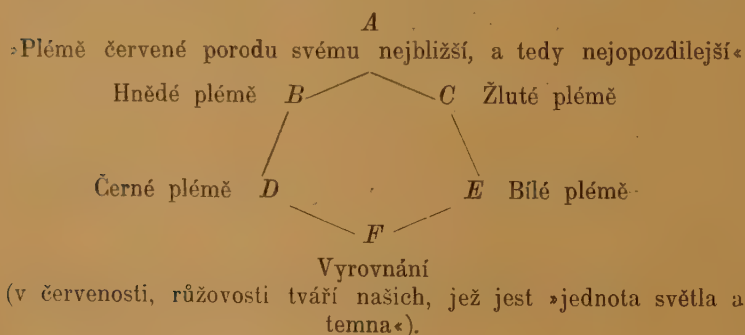
vací, je však nad ně, nad náboženství, státní útvar, filosofii, umění poučnější pro jeho poznání.

Lidská řeč je podle Schmitthennera jen jedna, jako je jen jedno lidstvo, vrozena jest jako možnost, uskutečnění její je však dílem ducha člověčího. Schmitthenner (v Urspr. str. 21 pozn.) obrací se proti identifikování některé ze stávajících řečí s prarечи po způsobu Psammetichově. S vývojem ducha obecného dle kategorií všeobecnost-zvláštnost-jednotlivost v ducha národního a jednotlivcovu (učí Humboldt dle Hegela) uskutečňuje se i idea řeči a s ní ideál s jedné strany; proto žádná řeč není hudlařským pokusem.

Jako jednotlivce ze stavu, v němž duch ještě v sebe sama uzavřen (in seiner Innenheit beschlossen) vyslovuje se jen citem, vzestupuje k svobodné duchové činnosti, tak i lidstvo (dle Schmitthennera a podobně i Humboldta, Eichhoffa 4) pozvolna od nevypěstlosti ducha (status innocentiae), kdy obrazy věcí se v citu zrcadlily a člověk jednal pudově, ale bez chyb, se povznáší k jasnosti svobodného myšlení. Dějiny jsou výchovou lidstva k božnosti, pokračujícím zjevením božím a svědectvím toho je řeč. Rozeznává tedy řeč fáse smyslové (»Sinnensprache« s prvky »Urwörter«) od řeči rozumové (»Verstandessprache«).¹⁾ Myšlenky ty, jak jsme je vyložili, byly s variacemi vedlejšími tou dobou běžné. Srv. Eichhoffa 4—8.

Od obecných výkladů v § 1—7 (str. 13—16), jež potom ještě doplňuje, jak viděti z citátů v mé rozpravě, nevhodně umístěnými dodatky, zvláště § 17, str. 29—33 mimo první odstavec jeho, přechází Klácel k vlastnímu úkolu paragrafem 8.

Aby totiž došel k stupni »ducha slovansko-českého«, podává v § 8 rozdělení lidstva dle barvy (symbolu jeho pokročilosti), spořádané dialekticky »dle nynějšího pokroku vědy, v němž se rozeznává dvojí výstup barev, totiž k temnu a světlu:«

¹⁾ Schmitthenner, Urspr. § 16—18, o Humboldtovi Steintal, Die Sprachwissenschaft W. v. Humboldt's u. die Hegel'sche Philosophie 39—41, 44, 57—58.

Jednou z jednot vyšších, na jaké některé z 2000 jazyků napočetých se dají svést, jsou »asiatsko-evropejské« jazyky: indický, parsský, romanský, germanský, slovanský a celtický; v obšírnějším výpise jednotlivých větví čeledi indoevropské při slovanštině odkazuje na Šafaříkův »Národopis«, na keltickou zapomíná.

Pocházejí pak Evropané z Asie a »kořen evropejských jazyků« je sanskrť¹⁾.

Rozpad jazyků²⁾ však povede zase k jednotě: »člověčenstvo blížíc se více k pojemu svému, totiž k sobě, vždy i obecnější řeč míti bude, až konečně svatý duch člověčenstvo spojí a všichni sobě rozuměti budou, nejdříve jen vzdělání, pak bude vzdělanost obecná«, s ní konec lidského úkolu, soud poslední, »Bůh do lůna svého pojme člověčenstvo vytříbené a smaže v knize živých hříšné« § 4.

I u Slovanů — těší spisovatel vidoucí různění, vytváření nových »pokladnic« pro »památky ducha slovanského« mimo stávající čtyři a místo budování jediné z nich — »před obecněním, před návratem, před smířením úplné musí jíti osobnění, různění, rozchody a tření — toť již jest vykročení, jest hnutí života v zárodku slávy naší« (str. 31).

Tak se srovnala spisovateli katolická myšlenka o obecnosti církve s Hegelovým a Schellingovým náhledem o vývoji lidstva.

Víra v toto vyrovnávání rozdílů národnostních v jednotkách vždy vyšších, jemuž učí, jež praktickými návrhy připravuje již článek »Kosmopolitismus a vlastenectví s obzvláštním ohledem na Moravu« ČČM. 1842, 163—189, jež Klácel opěvá verši českými i německými, blaživá a blouznivá víra ve věk všelidské řeči, písma, literatury, filologie provází život jeho a ušlechťuje jeho nacionalism, jenž je jiným důsledkem téže filosofie.

§ 7, §§ 9—15 jsou fonetikou Klácelovou.

Každý život má svůj zvuk obzvláštní; člověk (in genere), »soubor celé přírody«, má zvuky všechny; jednotlivý národ — tedy i český — jen určitý počet (§ 7). Protože kniha Klácelova chce býti filosofií jen řeči jedné, »zvláštní«, podává jen dialekticky spořádaný přehled hlásek českých (z fyziologické části všeobecné grammatiky).

¹⁾ Toto postavení sanskrťu proti ostatním řečem indoevropským — přejatek to starého názoru jazykozpytného — je ovšem v odporu proti Klácelovým tvrzením jiným, na př. že je kořenem ostatních indických nářečí, proti kladení indického jazyka vedle jiných pěti indoevropských, a nic tu ovšem není dialektického. Celá ta partie je z Eichhoffa, Vergleichung 20—30, obměněn však pro shodu s dialektickým rozvojem barev pořad plemen (u Eichhoffa pořad: bílé — žluté — červené — hnědé — černé, prý dosti shodný se sestupem schopností duševních). V Enk. Er. s. v. Sprache Klácel přejímá rozdělení Berghausovo.

²⁾ Dopuštěný Bohem, »jak čteme, při stavění věže Babylonské« str. 30! V čl. O citu a rozumu ČČM. 1843, 84 »zmatku stavitelů babylonské věže« podkládán jest allegorický smysl, shodný s Klácelovými názory na řeč; míněnoť jím rozrůznění lidí přirozeným rozvojem.

Umístění přehledu toho před vývojeslovím jazyka českého není odůvodněno a se stanoviska Klácelova je ovšem nesprávné.

Fonetika Klácelova nemá rovně. Chceť vyvinouti hlásky dialektickou methodou z dechu, jímž člověk souvisí s celkem přírodným.

Sám dech, »čisté, neurčité, o sobě nevyslovitelné tvořivo všech zvuků«, jest *h* (»hlas«), a to jako výdech spiritus asper, jako vdech spiritus lenis; synthesesami obou protiv — zcela nepochopitelně — dle § 10 jsou *e*, *i*. Ostatní »hlásky« n. »zvuky« jsou »v *h* uzavřené, z *h* teprv vyšly«¹⁾ § 16, jsou jeho determinacemi; a sice samohlásek, t. j. bezprostředních hlásek, příčinou jsou jen otvor úst a trubice (§ 10), souhlásek trojice mluvidel spolu s »dešivem« (aetherem) se otrásajícími: rty, jazyk, chrtn (§ 13). Změnami těchto podmínek artikulačních vznikají dílem samohlásky, dílem souhlásky (nebo též »spoluhlásky«, »souzvuky«). Dialektický vývoj s a m o h l á s e k Klácel má poměrně dosti propracován. »První bezprostřední určitost hlasu« jest *a* = »otřás nezměněné trubice a otvor ust«. *A* je »nejen počátek zvuků, ale ono je i v sobě shromážděje« str. 36. »Rozloučením dob ve zvuku *A* spojených, totiž otrásu v trubici a otvoru ust« vznikají nejbližší »určitosti« hlasu: protivy *e* (»zoužením trubice bez změny otvoru«) a *o* (»ukulatěním otvoru ust bez změny trubice«), hlásky to nejzvučnější a nejlahodnější; »zoužení dešiva čili průvěje založením jazyka« jest *i*, jež jest tedy »své šířky zbaveným, ztaženým« str. 37, »dokonaným« *e* a přechodem k jazykovému *j*. Podobně *u* jest »určitost zvuku *o*, čili dokončení jeho« str. 38, »odpor úplný zvuku *i* a přechod samohlásky do retního *v*«; sloučením obou (dle str. 39 všech samohlásek) jest *y*, mající »plnozvučnost zvuku *a*« str. 39²⁾; zániku jeho v češtině Klácel lituje »pro rozmanitost jazyka i pro snadnost pravopisu« str. 39.

S a m o h l á s k y d l o u h é jsou patrně určitější krátkých (§ 68).

Chybně však v § 11 nazývá *e* »smířením«, synthesesou, nejvzdálenějších zvuků *a* a *i*; vždyť *e* bylo mu protivou obsaženou v *a* (§ 9) a skrze *i* splynulo s druhou řadou (*o*, *u*) v synthesu *y*. Táž chyba při *o*. Správně Hegelovsky je, že *e* je »prostředkem« mezi *a* a *i*, jako každý pojem je mezi dvěma sousedními v řadě.

Touto chybou je vinna snaha o parallelu s barvami. Proti třem základním barvám potřeboval tři základních samohlásek, proti třem složeným barvám tři složených samohlásek.

¹⁾ »Der laut in lauten tönet«, Enk. Er. 431. Obrázec na str. 22 ovšem tomu odporuje, jako častěji neshoduje se s výklady.

²⁾ Názor, jímž dialektická metoda dělá násilí fonetice; o fonetický popis vzniku samohlásky *y*, obdobný výkladu methodou dialektickou se spisovatel ani nepokusil.

Tak dialektickou cestou dospěl k obrazci:

[Původní jednota]	a	červená
»Doby«:	e	o pomorančová fialová
»Přechod«:	i	u žlutá modrá
»Sloučení obou stran«:	y	zelená,

při čemž mu nevadilo, že červen na str. 17 učinil východiskem jiného rozvoje. Tento obrazec vokálů našel u Eichhoffa v d. uv. 40 (tuto dle akustického dojmu a artikulačního processu zroben. Klácelovo *y* = Eichhoffovo *u*) nebo si jej vybral z obšírnějšího systému vokálů¹⁾ v K. M. Rappově »Versuch einer Physiologie der Sprache« 1836—1841, Die Lehre vom Vokal § 1—16 (vytvořeného pomocí »indifferentního vývoje« a polarity) a dle Rappa srovnal s barvami duhovými, vypustiv šedou, substrát barev, u Rappa obdobnou pravokálu *a*.

Kombinací samohlásek vznikají »souzvuky« (dvojhlásky). O nich § 12 — nepochopitelný nesmysl.

Obrazec v § 13, podávající přehled souhlásek (jednoduchých), vzbuzuje mínění, že toho srovnání docíleno dialektickým rozvojem »hlasu« (*h*), ale mimo nějaké pokusy o to²⁾ podány jen neúplné a chybné popisy artikulace³⁾ drastickou terminologií.⁴⁾

Primitivní popisy fonetické Klácelovy neodpovídají ani tehdejšímu stupni fonetiky jinde⁵⁾ ani Purkyňovu⁶⁾ bádání u nás.

Obrazec sám, na nesprávném místě (proti obrazci samohlásek), neúplný (chybějí aspoň *f*, *š* dle dalších výkladů Klácel-

¹⁾ Ostatně totéž schema až na *y* má i K. F. Becker, »Organism der Sprache« 1841, § 13 i Schmitthenner. Schmitthenner však má jiný paralelní obrazec barev.

²⁾ V začátcích §§ 25—41; s je na př. »uprostředněné h«, »jednota souhlásek [snad jen zubných?], v níž každá individuálnost orgánů pomine« § 35 a p.

³⁾ § 14 a ještě většinou v §§ 25—41.

⁴⁾ Na př. »přitlačení jazyka a odmlasknutím od patra vyjde zvuk *h*« § 14.

⁵⁾ Literatura v Joh. Müllerově Handbuch der Physiologie II. Bd. I. Abth. 1837.

⁶⁾ Neprávem zapomínaná myslím »Badania w przedmiocie fizyologii mowy ludzkiej« — Napisal Jan Purkyně medycyny doktor i professor w uniwersytecie wrocławskim. Kraków 1836. W drukarni kwartalnika. Str. 70 v 8° (z časopisu: Kwartalnik naukowy, dílu druhého částky první na rok 1835) — začala vycházeti r. 1840 také česky v polonisujícím překladu pod názvem »Pogednáníj pŕjrodoslovné o mluvě lidské« v Kroku IV. díl, částka 1. str. 15—30, jenže zánikem časopisu toho českého otisku vyšla necelá třetina (Badaň str. 1—21 ř. 17 shora). Pojednání toho druhu čekal Jungmann od Purkyně již r. 1821. V dodatku ke svému pokusu sestaviti hlásky (dle zřetele akustického a obtíže při práci mluvidel) poznamenává: »Důkladného té věci vyšetření očekáváme od našeho důmyslného P***, kterým nás snad brzo v těchto listech potěší.« J. Jungmann, »Výměsky z prosodiky a metriky české«, Krok díl I. část 2. strana 6.

lových), neshoduje se dosti s výklady (retné třikrát — v §§ 13, 14, 37 — rovnány a vždy jinak). Klácel při zpracování jeho použil bezpochyby Schmitthennera, Rappa (a možná i Beckerova Organismu), jak patrně z některých shod, ale hleděl odčinit stesk Rappův, že konsonantism se nedá uvést na schema jako vokalizm, skládaje se z řady hlásek, které nemají styčného bodu indifferentního: náhradu za chybějící prý indifferentní bod našel snad přispěním Beckerovým ve svých synthesách *j, s, v*. Srv. postavení souhlásek *h, s, j, v* v obrazci s učením Beckerovým v Org. § 13 o nich.

S, š, j s jinými souhláskami skládají souhlásky složené — mezi nimi *z* prý vzniklé z *ds* a *gs* str. 23; *ž* z *gs, ds* 23, *ř* z *rš* 25 a také *š* (z *chs*, str. 23) před tím vyložené za souhlásku jednoduchou; souhlásky složené jsou většími určitostmi, v něž přecházejí menší určitosti, totiž souhlásky jednoduché (jako *d, t* v *z, c*; *h* v *z, ch* v *š*). O tom neurovnaně v §§ 14 a 42.

Rozmanité ty výklady §§ 1—17 na str. 13—33 zahrnuje částka I. „*O řeči vůbec a živlech jejích*“.

Příčinu, proč vzniká tato rozmanitost hlásek, a účel její vypisuje následující částka II. „*Řeč na stupni pouhého citu*“ § 18—43, str. 33—56.

Ze lhostejnosti nevědomé¹⁾ přechází člověk na stupeň citu, kdy »formy vnějška« uvědomuje si jen co »proměněné stavy duše čili života« (city).

Rozdílům citovým — příjemnu, nepříjemnu a jich synthesilhostejnu — odpovídají rozdíly zvuků²⁾, a sice méně určitým citům zvířecím kvantitativní rozdíly zvuků³⁾, bohatějšímu životu lidskému odpovídá »rozmanitost zvuků nejen kvantitativní, ale i kvalitativní« str. 34.

Samohlásky⁴⁾ jsou v řeči »doba zpěvnosti« (»přechod od jedné k druhé jest nejsnadnější, aniž se při tom ústa zavírají«) § 16 a spíše »obrazem celého slohu duševního« a charakteru: »tak znamenité [převládající v jazyce] jest u Rusů *a*. . . Polák miluje *o* a šplá; Čech *e, i*; Rusovi milá sláva, Polákovi boj, Čechovi chléb čili chlib« str. 35.

Souhlásky jsou »doba pevnosti a určitosti«, »praví obrazové předmětů«⁵⁾; jen »*h, l, r, s, j, v* často méně platějí, jsouce

¹⁾ Schmitthenner v Urspr. § 17 naproti tomu výslovně prohlašuje, že lidstvo nebylo ve stavu zvířecí tuposti, nýbrž hned ve stavu citu.

²⁾ »Výdech a zas vdech, otřesení organů, přitlačení, odmrštění, rozšíření, zoužení, odevření, uzavření, vypuštění, zadržení atd.«

³⁾ »Povyšení, ponížení, zmírnění a zplnění hlasu«, samohlásky a souhlásky blízké původnímu zvuku *h*.

⁴⁾ Výklad § 18 doplňují tu výklady § 16, teleologicky a aestheticky určujícího hodnotu materiálu hláskového.

⁵⁾ Z týchž myšlenek o funkci samohlásek a souhlásek vycházejí Joz. Melcer v čl. »O článkovitosti řeči vůbec, obzvláštně pak Česko-

více tvořivem¹⁾ než samostatným významem, k. p. video-viděl; leb = chleb, tova = toho.«

Početní poměr samohlásek a souhlásek v různých jazycích nebývá stejný: řeč je zpěvnější neb určitější (výraznější, malebnější) podle toho, jak národ pokročil ve svém urozumnění.

U národa rozumovějšího jsou hlásky určitější, na př. *e, i* místo *a*, a je více souhlásek a určitějších. To a nesporná účast Čechů, Moravanů a Slováků na životě národním českém, zvláště literárním, dává Klácelovi látku k výkladu mlhavě postřehnutých rozdílů mezi dialekty českými, moravskými a slovenskými, k výkladu vtěsnávajícímu je ve vývojovou formulku Hegelovskou.

V nářečí českém, »jak z nerozkývaného prostředku jako od zrna dva lisky na dvě strany vycházejí, totiž z Moravy na jednu stranu Čech, na druhou Slovák. V středu Moravy ani sem, ani tam (co pouhého národu se týká) se nevykročuje, tak že i prvopočáteční přirozený zvuk *h* ještě se neodložil a jako vejce se šupka se drží; říká se: hano, habe, homěl atd. Čech docházejí na stupeň abstraktního rozumu hledá pevnou určitost, pročez více souhlásek se drží a určitějších vokálů *e, i* užívá. Slovák v skutku si více libující, upřímný jest bez úvah chytrouškových a proto zvuknější, jsa přírodní, počáteční nevinnosti blíži«, str. 29.

»Zpěvnost a určitost opanovaná národním duchem činí řeč krásnou«, jako na př. řečtinu a po ní nejvíce slovanštinu, již tohoto místa hájí spisovatel proti Němcům osobujícím si je²⁾.

slovanské«, Hronka, díl I. 1836 sv. 3., str. 40—51 vyvrací Kollárovy snahy o zlibozvučení řeči české.

¹⁾ Klácel rozlišuje úkon tvarotvorný od významotvorného. Že onen úkon přisuzuje souhláskám vyčteným, jde z jich umístění ve vývojovém obrazci hlásek.

²⁾ 1. Slovanstvo početností svou a růzností života i jeho podmínek (východní a jižní Slované »ještě jako tekoucí« a tedy s řečí bohatší samohláskami, západní »určitější, zralejší« a proto s řečí souhláskami bohatší) má možnost mnohých protiv — jednotlivých řečí různotvárných — a skrze ni zabezpečených jich smír v obecném jazyku slovanském »vzájemností všech nářečí obohaceném a okrášleném«.

2. Pravidlo, že slova slovanská končí samohláskou, ukazuje, že slovanština není bezvokálná.

3. Bezvokálnost je nezpěvnost, Slované jsou však zpěvní.

Poněvadž však vokály jsou »živel změnlivý, ne k podstatě slova náležející, noprž sloužící jen k vyslovení«, Klácel doporučuje pro poznání jednoty jazyků slovanských psátí (patrně podle hebrejštiny) jen konsonanty — ale dočasně jen, bezpochyby do vytvoření všeslovanštiny. Poč. věd. 28—29, 35. Všeobecným tím spisovným jazykem slovanským dle Klácela bude ten jazyk slovanský, který svými přednostmi bude místa toho nejbodnější; působením ostatních nářečí však bude obohacen a okrášlen; bude to patrně ruština. Klácelův list A. V. Šemberovi z r. 1840, ot. v Besedě II. 1875, 141 pozn. a čl. Kosmopolitismus a vlastenectví ČČM. 1842, 187 a n., zajímavý poměrem svým ke Kollárovým myšlenkám o vzájemnosti slovanské.

Význam hlásek a jich funkce kmenotvorná a tvarotvorná vyplývá Klácelovi 1. z pořadu jich ve vývoji dialektickém — ten však, jak víme, byl zase podmíněn částečně artikulačními a akustickými zvláštnostmi hlásek. A »neurčitě«, »všech tvarů schopně«, je symbol principu ženského a tedy připonou subst. fem. — *a*; *a*, *e* je neurčitější než *i* a proto »neurčitá« práce vyslovena slovesem dělat, »určitá« slovesem činit § 19*a* atd.

Měla by tedy stupnici hlásek odpovídati stupnice pojmů a tvarů slovních — o ní ovšem ani tuchy.

2. Podobnost předmětu neb. akustického dojmu z něho k práci mluvidel; konané při vyslovování některé hlásky v slově předmět onen značícím, vede spisovatele k stanovení významu hlásky oné: některý znak předmětu toho, libovolně vybraný, je mu významem hlásky té. Na př. v slovech kolo, oko je dvakrát *o*, tvořené »ukulatěním ust«; znamená tedy *o* kulatost (§ 21 *β*) pro tuto shodu mezi artikulací hlásky *o* obsažené v slovech oněch a jedním znakem z obsahů pojmů slovy těmi vyslovených. Pro akustický dojem *j* patrně znamená naproti *s* »život jemnější nebo aspoň vystupující« § 29 *β* atd.

3. *S* znamená spolčení, poněvadž doprovází jiné zvuky, na př. *ts* = *c*, *ds* = *z* (!) § 35 *β*; význam *tu* z pozorování hláskoslovného.

4. Významy takto nalezené se rozhojňují metaforami a metonymiemi. Na př. *r* patrně podle artikulace znamená »hřmotné otřásání a točení«, pak i příčinu a výsledek větší činnosti (§ 31), protože spisovatel tento význam hlásky *r* potvrdilo několik slov s *r*, třebaž často naprosto nechápeme, jakým násilím jim tento význam vnutil (na př. *ragen*, *Roma*, *firmus*!).

5. Ale i pak ještě zbývají odhady nevyzpytatelně libovolné fantazie: *explosiva k* znamená »potvrzení něčeho a tedy ukončení«, k tomu příklady: ... jaký ... katím, kámen (§ 27 *α*).

Tak vznikají hlubokomyslné výklady — jako na př., že *u*, při němž »zvuk se jako do sebe vtáhne a uzavře«, je symbol »citu hlubokého a života tajného«, jichž příklady jsou slova: vůle, Muth, touha, *voũg*, Bůh, duch, duše (str. 38) — bortící se jako domky z karet jediným závanem vědění o jazyce, výklady bizarní¹⁾, propletené a popletené všelijakými jinými větami hláskoslovnými a kmenoslovnými stejného rázu²⁾ a doklady, zvláště srovnáními kořenů sanskrtských se slovy jiných jazyků indoevropských, vlepenými v §§ jednotlivé tak, že si s nimi čtenář nezasvěcenec neví rady.

¹⁾ V slovech váha, noha, hrdý vidí Klácel str. 39 »východ ze sebe«, v slovech holit, líčit zase »obracení do sebe a lnutí k sobě« strana 44.

²⁾ »Dlouhé i jinak se vysloviti nemůže nežli ij, ve *i* jest ale méně určité *e*, pročež bída = bijda = bjeda = běda« str. 43 a p. j.

Paragrafy ty jsou chundel fantasmát a pozorování, důsledků a odporů, nejasností a drastičnosti slohové, thesí a dokladů, aspirace na logický vzhled a čiré libovůle, chundel podobný bláznovskému mumraji nebo hyperromantickofantastickému románu.

Princip symboliky od dob Platonova Kratyla až po W. Wundta¹⁾, jenž správně redukuje významnost hlásky na významnost posunku mluvidly vytvořeného a ukazuje na to, že hláska původně vykládána je celkovým mimickým a pantomimickým reflexem odpovídajícím na dojem, vysloven mnohokráté i prováděn — ovšem častěji nerozumně než rozumně dle kritiky Benfeyovy²⁾, ale pozitivní výtěžky jeho sotva kdy se rozhojní. V Klácelově čtebě byli to Hegel, Encyklopaedie § 459, Humboldt, Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues str. 75 ř. 18—21 (v Die sprachphilosophischen Werke Wilhelm's von Humboldt. Herausgeg. u. erklärt v. Dr. H. Steinthal, 1884, str. 318), str. 78 ř. 18—21 (ed. Steinthal 322), Eichhoff, Vergleichung 4, Rapp IV. 259, již princip symboliky vyslovovali namnoze poukazující při tom na obtíže s jeho provedením.

Obtíže ty zná i Schmitthenner Urspr. § 39; přes to učinil pokus o symboliku³⁾, jenž byl vlastním podnětem Klácelovým k stanovení významu hlásek českých, k pokusu užití při tom dialektického postupu⁴⁾ a k omluvě z neúplnosti výkladů (str. 35).

Ze Schmitthennera přejal krom nějaké podrobnosti učení o poměru samohlásek a souhlásek co do měnlivosti a významnosti (= Urspr. § 40) tím spíše, že toto učení bylo tou dobou běžné; totožné nebo podobné rozumování shledáváme u Beckera, Organ. str. 35, 39, Eichhoffa 40, 42, J. F. Molitora, »Philosophie der Geschichte oder über die Tradition« I.², 1857, 567 (dle kabbaly), později ještě u Jak. Grimma v »Über den Ursprung der Sprache« 1851⁵⁾, u nás u Joz. Melcera (asi dle Schmitthennera v čl. uved.) a později ještě u Šafaříka v čl. »O šíření kořenův a kmenův« ČČM. 1846, 414 (o tekutosti samohlásek a pevnosti souhlásek), u J. J. Hanuše v čl. »Něco o příbuznosti a živobytí řečí indoeurospkých«, kalendář Koleda 1856, str. 72 a n. v 3.—5. zásadě mluvozpytné (o vývoji řeči od zpěvnosti k rozumovosti, provázeném ubýváním samohlásek a množním souhlásek). Ze Schmitthennera snad i vyabstrahoval si

¹⁾ Völkerpsychologie I. Die Sprache 2. Teil 606 a n., kde jsou další odkazy.

²⁾ Th. Benfey, Geschichte der Sprachwissenschaft und orientalischen Philologie in Deutschland 1869, 791 a n.

³⁾ O symboliku hlásek v jaz. indoeurospkých v Urspr. §§ 39 až 41, hlásek německých v Teut. I. §§ 27—30.

⁴⁾ Schmitthenner v Urspr. str. 103 se omlouvá, že symbolika jeho není dialektickým vývojem pojmu, než jen sestavením fakt.

⁵⁾ Srv. R. v. Raumer, Geschichte der germanischen Philologie vorzugsweise in Deutschland 1870, 642 a n.

metodu, z artikulačního procesu a ze zvukového dojmu hlásky stanoviti význam její, sám však z namanulých slov českých vybral symboliku hlásek českých. Methodologických úvah, jaké vědecky pracujícímu historiku jazyka a srovnávacímu jazykozpytci se v této věci dostaví a všecku zvrácenost principiální podobných symbolik ukáží¹⁾, nedopouštěla Klácelovi Hegelovská floskule, že jazyk je vnějškem ducha národního, jenž je skutečností ducha obecného, s důsledkem svým, že z vnějška lze poznati nitro, ducha národního a s jedné stránky i obecného. Zmíněná srovnání kořenů sanskrtských se slovy jiných jazyků indoevropských v § 25—41 a na str. 25—27, správná (*γράφω*, hrabám, graben) i chybná zcela neb částečně (na př. *Ἡβη*, Heva-pubertas; *κεφαλή*, caput, hlava; *βινέω*, ineo, vjíti; *βασιλεύς*, Vasilev, Václav) přejata jsou vesměs z Eichhoffa na podnět Schmitthennerův (Urspr. 95) a doplněna slovanskými slovy příbuznými. Jimi česká symbolika Hegelovci se potvrzovala, ano se ukazovalo, že ve zvláštní stránce jazyka je i obecná, na níž založena jest podobnost jazyků. —

Nedivíme se, že při vlastních etymologických Klácelovi ani nenapadá základní otázka methodická, kdy slova různých jazyků podobná zněním a významem lze pokládati za příbuzná, kdy pouze za nahodile blízká, v prvním případě, kdy za dědictví starší společné fáse jazykové dochované v srovnávaných jazycích, kdy za pouhé přejetí v jednom z nich z druhého. Proto také jsou většinou chybné. Lépe — patrně dle vzorů cizích — se mu vede se slovními výklady terminů cizojazyčných, ostatně průzračných v Enk. Er., ač ovšem i tu jsou chyby (veho — reda = pferd! 292).

V naší literatuře byla Klácelova symbolika prvním pokusem soustavným — Kollár²⁾ podal jen své mínění o významu samohlásek — pokusem, jenž nenašel následovatele. Současná Fr. Šírova symbolika — kapitola o »přirozenosti a významu hlásek« v jeho čl. »Slovozpytné srovnání slovanského jazyka s německým. (Výtah z většího spisu)« ČČM. 1844, III. 411 a n. — je skoro naprostou kopií Schmitthennerovou. Frant. Cyr. Kampelík (Čechoslovan 1842, str. 13—16, Krása a výbornosti československého jazyka 1847, 1—6) přejímá beze změny Kollárovy myšlenky o libozvuku i s jeho symbolikou samohlásek. —

Počítků (»cítů«) současně může býti více — člověk »nachází svět v sobě«. Tento složený stav vnitřní — a podobně ještě »hled« — vyslovuje slovo ještě beztvaré — kořen. »Slovo« (vlastně kořen) proto »jest slévek více zvuků v jednotu duchovní«.

¹⁾ Vyslovuje je na př. Benfey ve sp. uv. 286 a n., 793.

²⁾ Myšlenky o libozvučnosti řeči vůbec, obzvláště československé, Presslův Krok I. 3, 32 a n.

Při tom sdružování jednotlivé počítky, jednotlivé vlastnosti předmětu se vyrovnávají a tedy i jednotlivé hlásky, výrazy to jednotlivých vlastností, významy své touto koexistencí v jednom slově omezují nebo sesilují; proto »na soudobnost zvuků jest hleděti slovozpytce rovně tak, jako na soudobnost tahů v obličejí fysiognomii« (§ 43; jeden ze zvuků však bývá »jednotou a středkem jiných« (hlavní součástí významu celého slova).

»Ale časem lhostejností z návyku pošlou« svět »vypadne z duše a okáže se zevně smyslům; z citu stane se hled«¹⁾. (Částka III. »Řeč na stupni hledu.« § 44—46, str. 57—59.) Vnímání ruchu vnějška (víme: *návrta řeči*) otiskuje se v řeči »podobiznami« čili »malůvkami« (onomatopoeiikou). Malůvky vznikají nápodobou 1. zvuku, ježž ruch předmětů způsobuje, 2. rychlosti a 3. trváčnosti předmětu nezvučného (§ 44)²⁾.

Tak projevem citu a nápodobou věci vnímané vznikají kořeny slov.

Za první kořen Klácel pokládá kořen náměstky demonstrativné, jímž odkazováno na předmět vnímání³⁾. Poněvadž pak »hledy« (a city) se množily a od sebe lišily, za výrazy jich spojovány jiné a jiné hlásky jednak svým významem vystihující stav subjektu dotčeného nějak, jednak malující nějakou vlastnost význačnou na předmětu subjektu se dotýkajícím. Kořeny⁴⁾ tak vzniklé jsou významu dějového, jsou to infinitivy slovesné; infinitiv proto slove »prvek řeční«. Tolik lze vybrati z nedosti jasných výkladů Klácelových v §§ 47, 49, 50, 79⁵⁾.

Na ukázkou dokladů k své kmenoslovné theorii Klácel konstruuje v § 43 význam několika slov, jmenovitě též slova »bůh«, o jehož symbolický výklad svým způsobem byli se pokusili už Mat. Benešovský v »Knížce slov českých vyložených« 1587 a dle něho Komenský — výklad Komenského zachoval, jak

¹⁾ Hled je tolik, co v moderním názvosloví našem psychologickém vjem nebo speciálněji názor.

²⁾ Klácel při 2. a 3. zapomněl, že vše rušné zvučí. Či snad věří také v neslýšné harmonie ruchu pozemského?

³⁾ Či jakýs demonstrační posunek mluvidly? Enk. Er. s. v. Redeteile: das »dieses« ganz unbestimt.

⁴⁾ Klácel v § 47 mluví nepřesně o »slově« »beztvárném a tedy neurčitém = infinitum«.

⁵⁾ Jiná místa jsou však tomu — snad jen zdánlivě, nejasnosti spisovatelovou — na odpor. V §§ 84—93 Klácel mylně zaměňuje vývoj duševní od citu k rozumu a s ním souběžný vývoj řeči s dialektickým vývojem bytí (božského já) na způsob Hegelova v Logice, ovšem jen tak a potud vedeným, pokud a jak ho potřebí k vývodu jednotlivých druhů náměstek. Dle toho by prvním slovem bylo j á (= čisté já, vyslovení pouhé jinnosti bytí). Ale dle umístění náměstky na pátém, posledním místě v Přehledu určitelnosti mluvnických musíme souditi, že k ní, k výrazu »všudypřítomnosti podstaty« [všeobecné], dospívá duch až nejpозději.

známo, Rosa v »Čechořečnosti« (Praefatio de lingua Boh., B 1^b—2^a)¹⁾.

Klácelův pokus zní: »*Bůh*; tvořící, welebné ze sebe vycházení znamená *b*, všudypřítomné wání moci jeho *h*, a ne-wystřížnou hloubku bytosti jeho *u*.«²⁾

Krom toho pokouší se sem tam něco z kmenosloví a flexe vysvětliti svou symbolikou hláskovou.

To všeobecně o citu a hledu (proto také shledány podoby jednotlivých jazyků).

U jednotlivce však »cit a hled, ač má obecné člověčí jádro, osoblivý jest a zvláštní« (zvláštní vyrovnáním obecnosti a jednotlivosti). Na tom zakládá se rozmanitost řeči u jednotlivců a »náhodnost« její (nelogičnost). Tyto individuální rozdíly vyrovná však styk jednotlivců³⁾.

Bohatství řeči jest úměrno s počtem citů a hledů, s poznatostí (poznáním) a její příčinou, »okolností« (okolím, milieu); kde »okolnost chudá málo poskytuje kořenů slovních«, přejímána slova cizí (§ 46).

Cit a hled daly vznik beztvaremu, neurčitému, o sobě stojícímu-slovu — tedy kořenu; vše ostatní: slova s tvary, funkce jich větní, skladba věty — je dílem rozumu⁴⁾. Jak vznikají druhy slov, učí v §§ 47—55 (str. 59—68) *částka IV. „Řeč na stupni rozumovém“*.

V »hledech« (a citech) všeobecně není ještě rozlišeno od »určitosti«⁵⁾ — to teprv činí rozum. »Hled jest veskrz určitost, soudobnost čili úplnost« § 47.

¹⁾ a v Slovníku, srv. J. V. Nováka, Věstn. Č. Ak. XI. 167. Český vyložení Jungmannem čte se v jeho Slovníku pod heslem »bůh«. — Věřili-li mu ještě r. 1902 Fr. Tůma (s patrným zalíbením otiskuje jej v Jungmannově úpravě ve své knížce »Páterův čností řádného řemeslníka a dělníka základem blahobytu«, 1902, str. 278 a n.), věřili-li mu dopisovatel do N. Života VII. 1902, str. 192 a otiskuje-li se tu bez redakční poznámky jako dodatek ke kuriosnímu výkladu semasiologickému od redaktora tohoto časopisu K. Dostála Lutínova (t. 7), že Slovan = »člověk Boží«, poněvadž »slovo« znamená »boha« (ovšem jen v Ev. sv. Jana!), jest to už jen projev neodbornictví příliš troufalého a příliš za vědou opožděného.

²⁾ Klácel svým výkladem, na nějž asi účinkovaly pokusy předchůdců, chtěl snad překonatí Eichhoffovy (str. 115) etymologie indoevropských názvů pro představu boha. — Pozoruhodno je, že proti předchůdcům nevykládá slova toho za symbol trojjednotnosti boží.

³⁾ Podobně učí čl. »O citu a rozumu« ČČM. 1843 v § 13, že z potřeby, lásky a nouze individuální řeči vykvétají v »soustavu zvláštní řeči«. Zcela Hegelovsky: zvláštní je cestou od všeobecně k jednotlivu a zase návratem od jednotlivu k všeobecně, vědomému o svém bohatství. Srv. str. 231 této rozpravy.

⁴⁾ a zoru? Srv. poznámku první a druhou na str. 232 této rozpravy.

⁵⁾ differentia specifica, jimiž dle Hegelovy filosofie skutečným se stává všeobecně.

Při opěťovaném hledu však »určitost věci [vyjádřená dle § 47 slovem beztvárným] rozpadne se před rozumem¹⁾ v rozdíly«, jež vyjadřují jednotlivé »určitelnosti mluvnické«, druhy slov²⁾. Rozdílů ty dostává Klácel v § 47 a Enk. Er. s. v. Redeteile užitím pěti kategorií, seřazených dialekticky:

I. kategorie jsoucnosti: Z »jednoty prvopočáteční« (vyjádřené infinitivem) vyniká rozdíl mezi klidnou jsoucností (vyslovenou jménem podstatným³⁾) a činností (výraz: sloveso⁴⁾), jež v jedno splývají ve jmenných tvarech slovesných: a) nomen agentis (jednota bližší k podstatě), b) nomen actionis (jednota bližší k činnosti), c) participiu⁵⁾, jež zase je bližší buď α) slovesu (v tvaru jmenném užitém za doplněk), buď β) osobě (v tvaru složeném) a nachází dle všeho γ) synthesisu úplnou v přičestí -l⁶⁾.

Participium, jsouc jednota substantiva a slovesa, má »pády podstatného slova a pohlaví, jako časy činoslova«. Poněvadž pak v něm sloveso stává se podstatou, může participium býti zase určeno; tak děje se v konstrukci participiální, v níž »nemáme určitosti [plynné, t. j. slovesa s výrokovou platností] dvě, nýbrž jednu«, t. j. přísudek věty zkrácené, jenž dle Klácela je determinací podstaty vyjádřené participiem (§ 81).

Veliký poměrně — a ovšem neúplný a chybný — výklad v § 82 věnuje přičestí -l⁷⁾ a substantivu z něho, zvláště na Moravě hojněmu, znamenajícímu osobu »minule, přítomně i budoucně« oddanou nějaké činnosti: »jím časoslovo, přídavné slovo i participium v podstatné jméno se vrací a tudíž se dokončí (t. j. konec v začátek se spojí) rozdíl v slovu časovém«.

Nepomohla participiu l-ovému k tomuto místu ta okolnost, že samo jméno Klácelovo je takového druhu?⁸⁾

¹⁾ Jenž jest »povědomost věcnosti stálé a rozdílů«, abstrahování všeobecná od jedinečna.

²⁾ »Kategorien der ausdrücke« Enk. Er. — Tak »organismus řeči« jest »abglanz des gedankenorganismus eines folkes, ferleiblichte logik«, Enk. Er. s. v. Redeteile.

³⁾ Klácel navrhuje pro ně název »slovo osobní« »ne od osoby jisté, ale o sobě = samostatné« str. 65, ale sám užívá střídavě názvů: slovo podstaty 60, slovo podstatné, jméno statné 65.

⁴⁾ Klácelovy názvy: časoslovo 64, slovo činnosti 60, slovo podstaty plynné 63, činoslovo 73, změnoslovo 81; mělo by slouiti »slovo časové« dle návrhu Klácelova na str. 65.

⁵⁾ Dle Klácela: slovo časosobní 65, účastenka 85.

⁶⁾ §§ 47 a 81. Týž vývoj stručněji v Enk. Er. s. v. Redeteile.

⁷⁾ Pro něž ostatně nemá názvu — neníť mu ani participiem, netvoříc prý konstrukce participiální, ani supinem, »o němž bez toho nic u nás nevíme«, ani perfektem.

⁸⁾ Juliovi Urbanovi ze Švabenova (dle Fr. C. Kampeřlíka, Květy 1834, 256) fem. participia-lového znělo »po arabsku« a »slavně« značilo »krásnou pleť slovanskou, pěkně mluvící«, takže »Slovanky by na to hrdě mohly býti«. Skoro do slova týž výrok Kampeřlík (»Krása a výbornosti československého jazyka 1847, 6 pozn.) přisuzuje Klácelovi.

Nedůsledné je, že Klácel participium, synthesesu substantiva a slovesa, samostatný to stupeň dialektického vývoje, v »Přehledu určitelnosti mluvnických« § 47 spolu s infinitivem povyšuje za zvláštní druh slovní, v § 50 [spolu s infinitivem] a v §§ 81—82 stlačuje za zvláštní tvar slovesný. Či mají infinitiv, substantivum, sloveso a participium býti shrnuty v jeden druh slovní? Srv. též Přehled a § 50.

II. dle kategorie jakosti: podstata je jednota vlastnosti (pro ně výraz přídavné jméno¹⁾) a sloveso vyslovuje činnost určitou dle kategorií prostoru, času a poměru (tak vzniká adverbium, »příslowce« 60).

III. dle kategorie jinosti = ličnosti²⁾ podstata všeobecná rozpadá se v jednotlivé (»ličnoslovo« 90, »číslo« 60 = číslovka).

IV. dle kategorie spoje (vzájemnosti): scelování jednotlivostí v svět dává vznik příložce (praepositio, casus³⁾), spojující jednotlivost s jednotlivostí, a spojce, prý »spojení zvláštnosti s jinou zvláštností, totiž jistého celku s jiným celkem.«⁴⁾

V. »Všudypřítomnost podstaty« obecné v předmětnstvu vyslovena náměstkou⁵⁾.

O citoslovcech ani zmínky, patrně podle Sterna, jenž nepokládá jich za dokonalá slova⁶⁾. Pořadu kategorií dán vzhled dialektického vývoje, jak naznačují Klácelovy přípisky v Přehledu určitelnosti mluvnických. I. kategorie je thesís (»jednota prvopočátečná«); II. a III. antithesís (»Rozsudek«: a) »Rozdíly« = II. kategorie, b) »Určitost« = III. kategorie); IV. (»Uzavírání«) a V. (»Jednota navrácená«) synthesesís.

Podnět k tomuto systému kategorií grammatických Klácel našel u Schmitthennera, Teut. 64, a Sterna, Lehrbuch 76, ale dialektická úprava (přemístěním náměstky s prvního místa na páté) je vlastní Klácelovi.

¹⁾ Název »přídavné slovo« se nelíbí Klácelovi § 69 — vyplývá to z jeho definice podstaty = celek vlastnosti; krom něho užívá výrazů: přídavné 60, jméno přídavné 67, slovo jinakosti 65.

²⁾ Slovo z polštiny přejaté Jungmannem, v oběh uvedené od Klácela = kvantita, »pouhá lhostejnost jsoucnosti jiné« str. 60.

³⁾ V Enk. Er. s. v. Redeteile flexivní přípona (das zeichen der endung, als ferhaeltnisses) a předložka zařazeny jako zvláštní kategorie.

⁴⁾ Distinkce násilná; rozsahy obou kategorií, jako vůbec, se kříží. Klácel splývání kategorií grammatických poněkud viděl (§§ 50, 51), ale věty o plynosti a vzájemnosti všeho byly mu bezpochyby pro ten zjev výkladem dostatečným. Ostatně vznik obou kategorií grammatických Klácel měl vyvoditi a také po druhé vyvozuje v částece následující, V.

⁵⁾ Proti názvům Fürwort, pronomen, náměstka Klácel se vyslovuje v § 93; chtěl by »praslovo« (dle Schmitthennera, Urspr. 123, Teut. 353); jen náměstka třetí osoby je prý vskutku »náměstkou samostatného jména« (Klácel § 89 dle Urspr. § 51).

⁶⁾ S. Stern, Lehrbuch der allgemeinen Grammatik, Berlin 1840, str. 71 a n.

Jednotlivé druhy slovní pak dále dělí: substantivum v § 48 ¹⁾, sloveso v § 49 ²⁾, číslovky v § 47 a stejně v Enk. Er. s. v. Redeteile (jinak než v §§ 52—53 ³⁾ oddílu V. částky, jednajícího »O ličnosti« a mimo to ještě o čísle, stupňování adjektiv a adjektivech znamenajících neurčitou míru), adverbia až v § 83. a náměstky ⁴⁾.

Krom toho vysvětlován v §§ 50 a 51 dialektický pořad druhů slovních, což mohlo býti odbyto v § 47 spíše než rozdělení číslovky.

»Spojení slov« chce vysvětliti částka V, §§ 56—93, str. 68—94.

»Všechno jen vzájemně se stává« a vše je ovšem tedy ve vzájemném vztahu; vztah neoznačují slova, poněvadž vztah není věc, nýbrž na věci, »ale jen částka malá, buď přívěsek nebo změna před slovem, nebo na slově, nebo za slovem« ⁵⁾.

Vztahy jsou trojí:

I. podstaty s podstatou (§§ 57—65); ten zas může býti:

¹⁾ a v Enk. Er. s. v. Redeteile (se Sternem, Lehrbuch 84 a n.) dle kvantity znaků v obsahu pojmu vysloveného substantivem na a) proprium, »jméno« n. »slovo podstatné osoby = všedobnosti«, »srostlosti nesčíslných určitostí čili dob«, t. j. jméno pro pojem s obsahem co nejbohatším, »ein einzelnes« Enk. Er.,

b) appellativum, »slovo podstatné zvláštnosti = vícedobnosti«, »ein besonderes«,

c) abstractum, »slovo podstatné vlastnosti = jednodobnosti«, t. j. pro pojem se znakem jediným v obsahu, »ein allgemeines«.

²⁾ Dle rodu slovesného a zcela licho podle Sterna l. c. 81 a n. dle poměru »původu« k »účinku a výjevu«, t. j. dle poměru podmětu děje slovesného k ději a jeho předmětu, na bezosobné, nepřechodné, vratné a přechodné; dialektická metoda Klácelova při tom zapomíná, že synthesa »původu«, »účinku« a »výjevu« má míti také výraz nějakou grammatickou kategorií a ne jen v »pojmech činnosti«, ku př. život, dějstvo atd., v nichž jí hledá Klácel str. 64.

³⁾ V § 53 je nějaká chyba, hledíme-li ke konci výkladu o druhích slov v Enk. Er. s. v. Redeteile.

⁴⁾ V Přehledu určitelností mluvnických § 47 a Enk. Er. s. v. Redeteile dle kategorií jsoucnosti (na př. já), jakosti (můj), jínosti (ten, mnohý, některý), spojení (jenž) — zcela jinakým postupem než v oddíle »O náměstkách« §§ 84—93 chybně umístěném v V. části; stejné v obou případech je, že po obakráte zapomenuto na náměstky tázací. Náměstka osobní v čísle jednotném (já, ty, on) je mu výrazem jednoty vědomí (Kantovy transcendentální appercepcie), jež je mu identická s individuálním bytím skrze dialektický rozvoj ideje dospěvším v ducha vědomého sebe; srv. §§ 77, 84, 89, 47.

⁵⁾ Tomu odporují ovšem §§ 64 a 65, dle nichž poměry podstat vyjadřují se buď skloněním nebo »příložkami«, »předložkami« neb obojím neb substantivy označujícími poměr (»dle genia národu; aniž se může spravedlivě říci, kterému přednost náleží; činí-li který málo, řekne se, že jest ducha chudého, nemoha ze sebe vytvořiti rozmanitost; jest-li rozmanitější, řekne se, že nemaje důvěry v sebe, zevnitřnostmi se váže« § 64).

1. pouhá rozdílnost podstatná — poměr ten označují nominativ, »názevník« (vztah podstaty k podstatě prý je v tom, že pojem, vyjádřený nominativem v podmětě věty, rovná se témuž pojmu nevyslovenému) a vokativ, »volatel«, určitější než nominativ, poněvadž předmět voláním jest vybírán z mnohých neurčitých,

2. příčinná závislost *a*) vzájemná (genitiv, »původník«), *b*) jednostranná (akkusativ, »přechodník«),¹⁾

3. sloučení podstat z předchozí rozpadlosti: *a*) pouhé »bližství« jich (výraz: dativ, »bližník«), *b*) potkání někde a někdy (lokál, »místník a časník«), *c*) »spolčení a sjednocení« (instrumentál a sociál bez českých názvů);

II. vztah podstaty s určitostí. §§ 66—82. Určitost je buď 1. klidná, a to:

a) pouhá, t. j. taková, jež je vždy pouhým přívlastkem a nikdy není sama o sobě; příkladem uvádí adj. dobrý;

b) poměr k jiné podstatě *a*) vnitřní, stálý, logický — touto »bytnou a od podstaty nerozdvojitelnou určitelností« je nominativ [!] čili prý »grammatikům známá apposicí«, jako prý ve větě »spravedlnost jest etnost« [!] — *β*) zevnější, náhodný, vyjádřený adjektivy odvozenými od kmenů substantivních, která pak jsou jen »jinou formou« pádův. prostých mimo nominativ a pádů předložkových; o nich §§ 69—72;²⁾

c) »určitost odvedená od činnosti«, vyjádřená adjektivy znamenajícími povahu vzniklou z činnosti *a*) minulé (složený tvar přičestí min. činného), *β*) přítomné (adjektiva -ný a -tý od kmenů s významem dějovým), *γ*) budoucí (adj. »-edlný, -tedlný čili -telný« [!], -vý, -cí) §§ 73—76;

nebo 2. určitost je plyná.

Čekali bychom tu snad výklad o shodě v osobě grammatické (nutnost shody výrazu pro určitost s výrazem pro podstatu v rodě, čísle a pádě ze svého pojmu podstaty vyvodil Klácel v § 68), ale Klácel mimo vývoj osobní námětky v § 77 tu roz-

¹⁾ Distinkce Schmitthennerova, Urspr. §§ 125, 126.

²⁾ K bezcennému tomuto pokusu vyložití význam adjektiv Klácel měl podnět ve zmíněné rozpravě J. Chmely »Rozbor gména přjdawného« ČČM. 1842, 362 a n., 551 a n.; 1843, 245 a n., 366 a n., pokusu to empiricky stanoviti význam adjektiv dle kmenotvorných přípon a tím spolu s popisem mechanické tvorby adjektiv (a s vlastní jich analogickou tvorbou do zásoby) ustáliti v budoucnu usus ve příčině jich.

Klácel do složení své knihy poznal jen prvé dva kusy rozpravy Chmelovy a použil jich — ovšem volně.

Chmelovy snahy vystihnouti bohatství tvorby a významu adjektiv a v užívání jich přivoditi důslednost Klácel nepřelal; odbývá ji lehkou frází: »Duch stojí nad znamením, a libozvučnost, návyk jsou též doby jazykové« § 71. *β*.

Stop po Stúrově kritice článku Chmelova není tu viděti žádných.

děluje slovesa dle kategorie kvantity děje slovesného¹⁾, tvary slovesné dle modality přísudku²⁾ a dle času³⁾; zcela nepochopitelně k tomu ke všemu přilepuje zmíněné již §§ 81 a 82 o jménech dějového významu v nejširším slov těch smyslu, zrovna tím právem jako velikou kap. »O náměstkách« §§ 84—93.

III. vztah mezi dvěma určitostmi, vyjádřený adverbium. § 83. »Určitost určitosti... jest... doložitost« její, proto adverbium má jen stupňování, ne rozdíl v rodu gramm. a flexi.

Obě části, IV. a V., ztotožňující kategorie grammatické (druhy slov, flexi) s kategoriemi logickými a metafysickými, jsou prvými chybnými důsledky chybného ztotožnění řeči a rozumu.

Větosloví probírá v §§ 94—110 *částka VI. »O průpovědi«*.

Z pantheistického Hegelova názoru o poměru všeobecná k »porůznosti světské« a z názorů o identitě věci a myšlení a o korrelativnosti řeči s myšlením jde, že řeč jako myšlení jest »jen ustavičné potahování se obecnosti na jednotlivost a naopak«, vylučování protivy (P) z podmětu (S) a slučování (copula) její s ním⁴⁾.

Vyslovení poměru mezi všeobecnem a jednotlivostí je věta, »ein mystisches bild ales seienden, vachsenden, lebenden«⁵⁾.

Poměr ten může býtí trojí, dle kategorií jednoduchost-složenost-vzájemnost platných pro větosloví:⁶⁾

1. jednoduchý, jedné jednotlivosti k všeobecně; jej vyslovuje »jednoduchá průpověď« (věta) *a*) v jednom slově — věty, jako hřmí, tmí se, spím, jedlo se, bijí se, dle Klácela vyslovující soudy synthetické se subjektem co nej-abstraktnějším, nejvšeobecnějším (bytí s jeho všeobecnými formami časem i prostorem, osobnost) a proto nevyjádřeným § 97;

¹⁾ Čekali bychom tedy rozdělení na trvací, opětovací a jednodobá, zatím však dostáváme rozdělení dle koncovek a Klácel jednotlivým druhům sloves podsouvá smysl, kterého nemají; chyba tu na chybě.

²⁾ Rozdělení, které má každá filosofická grammatika; srv. k tomu zmatený výklad výrazu skládajícího se ze slovesa s infinitivem předmětným v § 83.

³⁾ V Enk. Er. 416—417 na absolutní a relativní časy; § 80 v Poč. věd. obírá se náhradou za »mezičasy« češtině chybějící.

⁴⁾ Enk. Er. s. v. satz.

⁵⁾ Enk. Er. tamtéž. Podobně definují větu Becker, Stern. Rozdíl však mezi větou a výrazem slovným touto definicí vyložen není.

⁶⁾ Stejně chce dělití věty Enk. Er. s. v. satz; v odstavci »periode«, na nějž se tu odkazuje, dělí se však »periody« jinak: dle počtu členů, dále na jednoduché (z věty hlavní a vedlejší) a složené (z více vět), spojky pak na spojky označující *a*) spojení logické, vnitřní, *b*) vnější, včítají se v jednotlivých skupinách a posléze mluví se o periodě (zvláště řečnické) se stanoviska stilistického.

b) ve dvou slovech: soudy analytické, jichž podmětem je gramm. os. třetí a praedikátem činnost nepřecházející jinam mimo podmět §§ 98—99;

c) ve třech slovech: dle Klácelova výpisu v § 100 a jeho touhy po synthesách protiv patrně soudy analytickosyntetické, z podmětu vylučující a vědomě pak mu přisuzující α) bytnost jeho § 101 (»průpověď podstaty, kde hloub pod kůru do bytnosti prodírá se rozum« § 104, = asi soudy subsumptivní)¹⁾, β) »klidnou vlastnost« § 102, proti bytnosti, všeobecně v podmětu se skrývajícím jen náhodný znak jeho, »to, co v smysly padalo« (»průpověď kvalitativní čili jakosti« s druhy: kladnou, zápornou a limitativní čili soudy nekonečnými, = soud popisný), γ) »určitost pošlou z úvahy« — ovšem subjektivně — o účelu podmětu (asi = soud vztahový) § 104²⁾.

»Průpovědi o více nežli třech slovech« § 102 lze redukovati. Průpovědi jednoduché všechny měly by býti výrazy soudů singulárních (proti průpovědem složeným), ale Klácel sem vtahuje také soudy obecné s podmětem v sing., jež patří dle něho v skupinu následující:

2. »průpovědi složených« spojením průpovědí jednoduchých. Jimi dle příkladů Klácelových jsou z jednoduchých soudů částečné a obecné, ze složených výčetné, slučovací, rozdělovací³⁾ a disjunktivní, věty dle naší terminologie gramm. jednoduché i souvětí souřadná a část podřadných (s vedlejší větou příslovečnou způsobovou). Složenost může býti 1. »skryta« (na př. věty vyjadřující soudy typu »Některá S jsou P«) nebo 2. vnější (jejím označením má býti dle návrhu Klácelova spojka a §§ 105, 106) nebo 3. vnitřní (dle Klácela výrazem pro ni má býti spojka i ib., snad i spojky probírané v §§ 107—109).

3. Nejvyšší poměr »dob« je vzájemnost, »smysl« v průpovědích § 110. V čem je a jaký rozdíl mezi větami »vzájemné proniknutí« vyslovujícími (souvětími podřadnými o vedlejších větách časových, místních a příčinných a také souvětím souřadným schematu A čili B) a větami předechozími, spisovatel nevyložil. Vzájemnost je třetí kategorií proto, aby Klácel měl tři kategorie.

Všecky ty škatulky, které Klácel si nachystal na jazyk bez dostatečné znalosti jeho, na padrt rozmetá empirie a pro jazykovědu je Klácelův pokus o větosloví — mimo základní my-

¹⁾ Při tom místo výkladů grammatických Klácel si vážně hraje s poměrem obsahu a rozsahu pojmů nadřazeného a podřazeného (podobně v § 48, § 98), s obraty soudů a p.

²⁾ Podnět k tomuto rozdělení věty jednoduché dle počtu slov Klácel měl od Sterna, Lehrbuch 157—172.

³⁾ U Klácela snad omylem soud rozdělovací zván »průpověď disjunktivní, rozkladná« str. 106.

šlenku, nějakou podrobnost a podnět ze Schmitthennera a Sterna, snad i F. Beckera samostatně podniknutý — směsí nejasných a neúplných výkladů a formulek logických a výkladů a dokladů jazykových, tak bezcenná pro ni neúplností a chybným ztotožňováním nauky o větě a soudu, jako hodná odsouzení logikou matouc soudy singulární se všeobecnými, chybně dělic (jednoduchost, složitost, vzájemnost!) a zapominajíc, že také úsudky mají své jazykové výrazy. Kapitoly o jazyku na stupni rozumu, jež nejsou ani logikou ani grammatikou, se Klácelovo vývojesloví jazyka českého stýká s logickou grammatikou, jejímiž typy jsou portroyalská »Grammaire générale et raisonnée contenant les fondemens de l'art de parler, expliqués d'une manière claire et naturelle« 1660 a K. F. Beckerovy (1775—1849) spisy »Organism der Sprache«, »Das Wort in seiner organischen Verwandlung« a »Ausführliche deutsche Grammatik«, ba vlastně sklesá v logickou grammatiku. Kapitoly těmi totiž Klácel vlastně svůj plán, podati obraz vývoje řeči české od prvních projevů ducha počínajíc, opouští: nenaznačuje již, jak z doby, v níž provedeno specialisování kořenů v druhy slovní, vyvinula se doba vývoje duchového, v níž z vědomí o poměru podstat a určitostí vznikly výrazy vztahů, a jak z této doby zase dialektickým svérozvojem duch dospěl v dobu, jež dala vznik rozmanitým druhům vět.

Dodatkem k výkladu o řeči jakožto projevu ducha národního a skrze něj ducha obecného Klácel přidává §§ 111—116 o slohu, v částku VI. ovšem nesprávně umístěné. Sloh je totiž »obzvláštní způsob« jednotlivcův, »vysloviti ducha svého«, svůj obraz světa. Vlastně ani bychom nečekali něco o individuální »stránce řeči« po prohlášení spisovatelově v § 6,¹⁾ ale to, co podává se o slohu, jest obecné. Vývojeslovím jednotlivcovým, jehož resultáty ku podivu nestanou se »zvláštními«, t. j. všennárodními, kdežto lexikální různosti dle § 45 se vyrovnávají v řeč všennárodní,²⁾ Klácel vhodně se svého stanoviska končí knihu: soudí totiž, že »dovršením osobním [dozráním duše v sebevědomého a svobodného ducha] stane se duch obecným a kolo obecnosti a jednotlivosti sevře se«³⁾; a toto dovršení provázeno je sjednocením pravdy, dobra a krásy, kalokagathíí⁴⁾.

Sloh — rozumuje Klácel — vyvíjí se s duchem individua. Proto hájí požadavek individualnosti v slohu: »Pravý a jediný zákon slohu jest upřímnost, t. j. oddej se každý duchu svému a dovol, ať každá myšlenka sama si utvoří svůj šat a byt« (str. 116). Poněvadž pak »duch nepřijde k sobě

¹⁾ Srv. str. 230 této rozpravy.

²⁾ Srv. str. 231 této rozpravy.

³⁾ Dobrověda § 93.

⁴⁾ Dobrověda § 131.

z venku, nýbrž vypukne ze vnitřku, ze sebe« (str. 116), ani slohu není lze přímo učiti¹⁾.

Jednotlivým stupňům ducha ve vývoji jednotlivcově odpovídají jednotlivé druhy slohu:

1. Čítu a hledu nevědomému příčin zjevů náleží »sloh v nerozhodlanosti«, »prostořeký«, »sloh prostořekosti« — na př. sloh starých kronikářů, všední hovor a korespondence, lidové výtvary slovesné;

2. a) představě, fantasii sloh »básnický, konkrétní«, vyslovující předměty, jak se zračí smyslům, užívající personifikací a metafor²⁾; b) sloh rozumu poznávajícího stálost, bytnost, obecnost je sloh »vědecký, abstraktní«, pravý opak slohu básnického. Oba slohy tyto, básnický a vědecký, mají

3. jednotu svoji: sloh »povědomosti umělecké«, na př. sloh Platonův a Goethův, z nichž »onen zasnoubil filosofii s poesii, tento poesii s filosofii; všudy myšlenka, duše a všudy krásné tělo«. To je »sloh budoucí«³⁾. »U nás ovšem to ještě

¹⁾ Ostře proto se obrací proti soudobému pěstění slohu učením klassické rhetorice založené na víře »ve výtečnost Ciceroniánskou« a »žádající od chlapců toto Prokrustovo natahování a krčení, toto ždímání ze suché duše«; odmítá slohový výcvik pomocí této rhetoriky, jež »nejen úsudek o kráse ničí, ale i vůbec odvrácení se od přírody a tudíž od přítomnosti sebou (!) přináší« (str. 118). Žádá vzorných příkladův a cviku v poznávání přírody, »a to ne tabelárně, a ne ve vyzábělém jméně, ale v konkrétní skutečnosti; tím by si nashromáždila fantasie pravdivých obrazů a sloh by nabyl smyslnosti« (str. 118). »Stylistische vinke« v Enk. Er. za učitele slohu vystavují logiku, grammatiku, syntaxi, bohaté vědění, vkus, dobré příklady.

²⁾ Klácel dle Hegela vyvozuje z fantasie vznik náboženství pozitivních a vědu staví nad ně v stupnici momentů vývojových. Nazývá-li náboženství »kořen a vršek, střed a obvod, jádro a obduží vši snahy člověčí« (v čl. O citu a rozumu ČČM. 1842, 89 a p. j.), je tímto náboženstvím vesměrnost, dovršení kalokagathie. Klácel spojuje učení Hegelovo s Schellingovým a tak nachází přijatelnou sobě filosofickou interpretaci učení církevního. S tohoto hlediska Klácelovi jako pravému Hegelovci jevílo se však učení pozitivních náboženství obrazným vyrčením toho, co věda, nutná další fáse vývoje, vyjádří pojmy pravdě bližšími: »rozum vyčistil nebe od pohanských bohů...; místo bohů máme kategorie, místo bohů pojmy, místo chrámů soustavy a knihy, místo kněží a zpěvů spisovatele, místo boží protokoly, ano i místo sloven myšlenky. Anjel strážce sluje instinkt, desky zákona Božího svědomí, ďábel jest abstraktní zlé, poslední soud jest historia; a tak množství toho, čehož vypočítati nejméně náš čas potřebu cítí, an ze všech stran v tomto rozumovém a v onom obrazovém ano fantastickém ohledu dosti nás každého příkladů došlo« (Poč. věd. 121—122). Netřeba doličovat, jak necírkavně myslí Klácel.

³⁾ K tomu srv. čl. »Shakespeare, Goethe, Schiller« ČČM. 1847, I. 254 a n. — Dle Enk. Er. str. 412 odst. 13 je to sloh populární, spojení přísné logické formy s formou básnickou, v němž ke všeobecným myšlenkám se druží zvláštní jich zjevy, příklady, srozumitelné obrazy a oživuje se logické lešení.

mimo jiné příčiny evropejské i proto býti nemůže, že jeden, hledaje obsah v cizině, zapásl domácí formu, jiný hledě domácí formy, neohlédl se po bohatším sousedstvu. Musíme mítí dříve své školy, by vědoucnost co obsah do našich forem se lila; pak čekejme budoucnost!« (str. 123).

Tato opravdu moderní motivace našeho národního snažení o českou školu, o školu pokrokovou, touhou po plném rozkvětu života končí kapitolu o slohu¹⁾ a s ní celou knihu. —

Tot obraz díla, jež bez výkladu historického by nynějšímu jazykozpytci se zdálo obłudnou záhadou.

Hegel buduje dle svého domnění filosofický system konečný, v celku nezměnitelný; system jeho svým vševědným rázem, jímž Hegel vzal na se úkol větší svého života, potřebuje řady spolupracovníků, kteří vpracovávají filosofemata jeho v jednotlivé obory vědní, kteří spracovávají jednotlivé obory vědní vedeni jedním na ně názorem, a získává je právě svým vševědným rázem, svým osobivým nárokem na trvalost svých vět a absolutnost pružné své metody — a jistě také svou vážností k náboženství, svým tvrzením, že vyslovuje jen vědecky hlavní učení církevní. Tak život Hegelův jako by se prodlužoval životem jeho školy. Žáci a stoupenci jeho pracují v dějinách filosofie, literatury, v aesthetice, v právnictví, v protestantské theologii, řeší sociální, politické, náboženské problémy²⁾.

Takovým kamenem k budově vševědné měla býti i Klácelova »filosofie řeči české«³⁾, popis vzniku řeči české dialektickým sebeurčováním ducha.

Vliv filosofie Hegelovy zasáhl i německou jazykovědu, v níž s rozmachem filosofie ožívá logická grammatika (G. F. Bernhardi, G. Reinbeck, G. M. Roth, S. Stern, W. Mohr a předem K. F. Becker a Friedr. Jac. Schmitthenner) se svými odnožemi: grammatikou všeobecnou, snahami o všeobecnou řeč vzornou a prostou libovůle a obecné písmo⁴⁾.

¹⁾ Ceny nepatrné: místo popisu vývoje daleko složitějšího a rozboru příkladů typických pro jednotlivé jeho fáse spisovatel podal plané schematisování. Cennější jsou stilistické pokyny v Enk. Er. pod heslem stylistische vinke, celkem 99 poznámek nesoustavných a nestejně důležitosti.

²⁾ R. Haym: Hegel und seine Zeit 459 a n., Ed. v. Hartmann: Das philosophische Dreigestirn des neunzehnten Jahrhunderts (t. j. Schelling, Hegel, Schopenhauer) v Gesammelte Studien und Aufsätze gemeinverständlichen Inhalts 1876, dějiny filosofie od Überwega, Falckenberga, životopisy Hegelovců atd.

³⁾ Ten název (»Philosophie der böhmischen Sprache«) zdá se lepší Šemberovi (Moravia VII. 42).

⁴⁾ O tom A. F. Pott: Zur Geschichte und Kritik der sogenannten allgemeinen Grammatik — zároveň kritika dvou spisů Steinthalových — v Ztschr. f. Philosophie und philosophische Kritik, vyd. Fichte, Ulrici, Wirth v Halle, Neue Folge XLII Bd. 1863, 102 a n. O V. Humboldtovi zmínka učiněna již dříve.

Hegel sám v Encyklopaedie §§ 457—459 vymezil jazykovědě úkol a místo v systému svém. Řeč dle něho je výtvor fantasie vytvářející známky, t. j. názory, jichž vlastní význam ničel, by zaň vtiskla jim jiný význam, své představy. Materiál její (das Lexikalische, vlastně jen kořeny) má vysvětliti anthropologie, speciálně psychická fysiologie (nauka o projevech, »ztělesnění« nitra), symbolikou hláskovou, jejíž provedení ovšem shledává obtížným; nápodobu zvuků omezuje, náhodnost odmítá jako princip při výkladu o vzniku řeči; pro výklad stránky formální odkazuje k rozumu, »der seine Kategorien in sie [řeč] einbildet; dieser logische Instinkt bringt das Grammatische derselben hervor.«

Dle tohoto plánu staví nejen filosoficky sčtělý, ale i v srovnacím jazykozpytě a historické mluvnici — daleko víc než Klácel — vzdělaný Schmitthenner svou Ursprachlehre 1827 (nauku o obecné stránce jazyka = mluvnici čeledi indoevropské) a Teutonii 1828 (mluvnici jazyka německého jakožto výklad o jedné zvláštní stránce řeči).

Klácel, ježž mlčení empirické grammatiky české tehdejší k jeho otázkám po příčinách zjevů nutkalo k smělému spekulativnímu letu pro žádoucí odpovědi, našel tu poučení o vzniku řeči i rysy vhodné k svému obrazu řeči na stupni citu, hledu a rozumu; poučení to doplňoval a opravoval samostatnými úvahami svými o jazykovém materiále českém a podrobnostmi odjinud vzatými (z Rappa, Sterna, Eichhoffa, bezpochyby z Humboldta a snad i z Beckera).

»Ale co tuto [u těchto »nejznamenitějších badatelů francouzských i německých«] jako nashromážděno, pronikl soustavným duchem; co u těchto spisovatelů pouhým jest konglomerátem hlubokých, ano i genialních někdy náhledů, povzněl Klácel svou pronikavostí na světlo pojemu, na chlum vědy«¹⁾.

Klácel totiž pokusil se zbudovati vývojesloví jazyka českého ve stylu Hegelovské filosofie, pokusil se ukázati, jak národní duch český, uzvláštnění to ducha obecného, souběžně se svým vývojem od citu k rozumu postupně vytváří řeč českou²⁾, jež vedle svých zvláštností má, jako projev ducha vůbec, i mnoho obecného (jak dokazuje příbuznost jazyků indoevropských doličovaná doklady z Eichhoffa), a jak řeč ta zase ve své skutečnosti, jako individuální způsob mluvení a psaní, jako sloh³⁾, vyvíjí se s jednotlivcem od prostoty k synthese uměleckosti a vědeckosti.

¹⁾ Klácelem inspirovaný dopis z Brna z 16. XI. 1842, označený chiffrou †, v Květech 1842 č. 97 z 7./XII. str. 386, jenž pramenů oněch však neuvádí.

²⁾ O tom, jak věc má se skutečně, srv. str. 231 této rozpravy.

³⁾ K tomu zase srv. str. 251 a n. této rozpravy.

To bylo to, co dle onoho dopisu mělo vzbuditi nejen doma, nýbrž i v cizině velkou pozornost; to bylo na knize Klácelově (relativně) původní¹⁾.

Ač Klácel omezuje si úkol na podání jen filosofie řeči české, nemíně vypisovati obecnou stránku řeči, jeho dílo je přece pokusem o poslední úkol jazykovědy: chce vyložiti řeč od jejího vzniku až po to, co vskutku jest, po řeč jednotlivcovu; je pokusem, jenž musil selhati, poněvadž nezodpověděna správně otázka, quid valeant umeri, quid ferre recusent; je pokusem, ježž pro zvrácenost metody, nedostatečnou znalost nynějšího stavu jazyka našeho i jeho historického vývoje, pro neobeznámenost s životem jazyků co nejčetnějších a od sebe nejvzdálenějších jazykozpytec musí šeskrátiti až po myšlenku, již Klácel chtěl provésti, po myšlenku líčiti vývoj řeči; ve vývoji vědy o českém jazyce je scestím na dobro opuštěným a proto také zapomenutým.

Ceny spisu Klácelovu ujímá však také i ta okolnost, že literárně není vyspělý. Nevyrovnány odpory jednotlivých částí, postup nečiněn ani slohem ani úpravou tiskovou čtenáři vždy dosti zřetelný, ano někdy maten odbočkami nesouměrně velikými a výklady jinam náležitými i rušivými chybami tiskovými; zejména filosofické výklady jsou rozstříknuty po celé knize, jako založeny na místa nesvá, nesceleny v soustavu, často odbyty smělým, ale nepřesným obrazem, výrazem nevyloženým, ano dvojsmyslným, definicemi širokými a proto přese všecko opakování jednotlivých vět zůstávají čtenáři ad hoc nescetlému nejasny. Výklady vůbec jsou leckde proházeny doklady, jichž spisovatel snad z významné u idealistického filosofa snahy po stručnosti tam, kde má činiti s empirickým materiálem, kde nelze řezati z celého kusu, kde třeba v celek klížití drobnůstky, nedovedl k výkladům stilisticky přičleniti. Sloh bezpochyby má býti ukázkou způsobu, kterým promlouvá »povědomost umělecká«. Díkce v celku není ani populární pro odborné výrazy a výklady, ani vědecká — zase pro zcela zbytečné výklady popularisující — a místa prostě a strážlivě stilisovaná často znešvařena citově nepřiměřeným drastickým obratem²⁾. Místy jako by zaujatost pro kázanou systemem synthesu slohu naukového a básnického oslepila mu cit pro krásno slohové. Jazyk český v spise stojícím při samém začátku novodobého filosofování jazykem našim ani nemohl se obejít bez novotvoření. Vedle snahy o české výrazy

¹⁾ »Nevíme, jestli posud tak původní práce u kterého národu stává«; v témž dopise.

²⁾ Na př. člověk a národ bez individuálnosti nemají slohu, »nemají hlasu, jako chlapec přecházející v mládence, a kapoun nejsa koutem ani slepicí« str. 115.

filosofické¹⁾ — celkem úspěšnější než je to z terminologie gramatické Klácelovy, co je jeho vlastního — spis Klácelův se vyznačuje také snahou o české názvosloví mluvnické, přiměřené obsahu. Mluvnické názvosloví knihy svědčí, že Klácel není naprostým puristou. Názvosloví jeho — ne zvláště bohaté jako nebohat je materiál srovnaný v knize — je z části přejato (písmenáčkové 53, t. j. záčkové učící se čísti, je slovo na Moravě užívané) neb aspoň doloženo do vydání Počátků věd.; této části jeho neuvádím. Pro dobu starší spisu Klácelova aspoň v platnosti mluvnických názvů nedoloženy jsou v slovnících Jungmannově a Kottově a v přístupných mně a české termíny grammatické majících spisech mluvnických²⁾ výrazy uvedené v poznámce³⁾; jsou to dílem 1. zcela na snadě jsoucí

¹⁾ Ji bude nutno rozbíratí zvláště. Tuto jen připomínám napodobení členu německého a řeckého: »To nýbrž«, »To ale« § 107, jehož užil Klácel k vytvoření terminu filosofického: »to teď« str. 97 třikrát; na str. 105 si pomáhá řeckým členem: »obecnost *του Σ.*«

²⁾ Konstancově 1667, Rosově 1672, Nejedlého 1809, Novotného 1818, Witkově (Úvedení)² 1827, Filzigově (Pravidla) 1827, Frantově (Zastaralé formy) 1829, Trnkově (Kniha cvičná) 1830, Kyselově 1830, Hankově 1831, Burianově 1839, Tobiáškově (Pomocní kniha) 1839, Vlasákově (Česká dobropisemnost) 1841, Ziakově³ 1842, Zieglerově 1842, Kampelíkově Čechoslovanu 1842, Konečného I² 1846 a v přeloženém od J. Ježdinského Navedení k písemnostem 1823.

³⁾ V závorkách jsou potřebné výklady. Adjektivní 66, adverbialní 60, 66, beztvorný 59, bezvokální 28, bezvokálnost 28, bližník 69 (dativ), časník 69 (vedle výrazu »místník« 69 vyskytujícího se již u Kysely 8 = lokál), činoslovo 73 (sloveso), číslo adverbialní 60 (příslovce násobná, na př. jedenkrát), číslo řádové 60 (ordinale; č. řádové Filzig 63, Kamp. 87), článek (zvuk artikulovaný: bez článků, bez souhlásek 34), článkovitý 46 (artikulovaný), náměstka demonstrativní 93, grammatikálně 115, povýšení, ponižení, zmírnění a zplnění hlasu 34 (vysvětlení pojmu přízvuk), hodnost 94 (funkce), hrdelní (s hrdelními k nebo g 25) = hrdelní hláska 42, jazyčný (t. zvuk) 35 = zvuk jazykový 44, 45, jazyková hláska 45, srv. jazykové l 20, jazykomilovný (filologický): pilnost jazykomilovná VI, jméno 62, 63 (nomen proprium, jazykový korrelát k pojmu konkrétnímu ve smyslu formální logiky), konjugace IV, konstrukce participiální 84, ličnoslovo 90 (číslovka, vedle výrazu častěji před Klácelem užitého: číslo), malůvka v řeči: »podobizny čili malůvky v řeči, starým známé pod názvem onomatopoeica« 58 (šťastnou metaforou z moravského původně výrazu pro malované ozdůbky lidové), mezičas 83 (čas vedlejší), mluvidlo 22, mluvověda VII, mnohopočetnost 80 (plurál), nadjinost 67 (superlativ), názevník 69 (nominativ), zvuk nosový 46 (souhláska nosová), odhoditi formu 86 a odložiti samohlásku 71 (odsouvání), odeprítí, odpor 102 (negace), plnozvučnost 39, počet jednotlivosti, p. dvojjetnosti, p. vícepočetnosti 67 (sing., du., plur.), podmětový 101, podnební hláska 42, podobizna v řeči 58 = malůvka, possessiv 93 (náměstka přisvojovací), povaha tvořivá 50 (funkce kmenotvorná a tvarotvorná), praslovo 94 (návrh Klácelův místo »zájmeno«, předložka 81 (= předpona; jindy = praepositio), přechodník 69 (akkusativ), pří-

odvozeniny od stávajících termínů domácích nebo přizpůsobené názvy latinské, dílem 2. nepochybné novotvoření a návrhy Klácelovy, dílem 3. slova s významem nově jim od něho vtítěným. Do nynějšího názvosloví, nehledíme-li ke skupině prvé, dostaly se jen mluvídlo a výrok. O nepropracovanosti spisu a začátečnictví pisatelově v tomto oboru svědčí také patrné kolísání v názvech, časté nevymezení jich pro čtenáře a užívání všelijakých obrátů a výrazů přenesených a opisných, n. př. ve fonetice.

Naproti tomu, co nedostatečného je v probíraném spise, však dlužno připomenouti, že to je prvý větší samostatný pokus filosofie Klácelovy, pokus na poli filosofické grammatiky dotud u nás známé leda jen dle jména a ani spisovatelem sa-

davek 74 (attributum), 77 (suffix), příložka 70 (praepositio; vedle »předložka«, 61 (praepositio et casus), přívěsek 68, 75 (suffix), průpověď disjunktivní 106 (věta vyslovující soud rozlučovací), p. jakosti 103 (věta vysl. soud popisný), p. jednoslovní 97 (holá věta bezpodmětá), p. jednotlivosti 106 (jazykový výraz pro soud singulární), p. kvalitativní 103 = p. jakosti, p. ličnosti 104 (Klácelem nevymezený jasně druh »průpovědí složených«, p. některosti 106, 107 (jazykový výraz pro soud částečný), p. odpirající 101 (záporná průpověď 113), p. podstaty 103 (jaz. výraz pro soud subsumptivní), p. porovnávající 109 (souvětí podřadné přirovnávací), p. přisvědčující 101 (kladná věta), p. rozkladná 106 = p. disjunktivní; p. subjektivní 110 (jazykový výraz pro soud vztahový srv. § 101, tedy) = p. s určitostí z úvahy pošlou 103; p. trojslovní 99 (věta formule S jest P, na př. Moravan jest Slovan); p. všečnosti 106, p. všeobecnosti 107 (jazykový výraz pro soud obecný) — již před Klácelem doloženy jsou výrazy: průpověď, p. jednoduchá čili prostá 96, složená 104, záporná 113 — průvěj 20 (proud dechu, vl. aetheru, z pl. vycházející), 53 (spirans?), prvek řeční 65 (Klácelův návrh místo »infinitivu«, původník 69 (genitiv), retní: retního W 20, slovíčkování V (slovíčkářství), slovo 62 (název pro pojem abstraktní, proti »jménu«, slovo časosobní 65 (Klácelův návrh výrazu pro participium), sl. časové 65 (sloveso; návrh Klácelův) = sl. činnosti 60 = sl. podstaty plynné 63; sl. jinakosti 65 = přidavné slovo 74 a j. (vedle výrazů jině doložených: přidavné 0, 65, 91, jméno př. 67); sl. osobní 65 (subst.; návrh Klácelův) = slovo podstatné 62 a j. = sl. podstaty 60; sl. podstatné osoby 63 (nomen proprium), sl. podstatné zvláštnosti = vícedobnosti 63 (appellativum), sl. podstatné vlastnosti = jednodobnosti 63 (název pojmu jednoduchého), souzvuk 22 (dvojhlaska), spojka 103 (copula: jindy conjunctio), oddělení středoustní 49 (druh souhlásek artikulovaný ve střední části úst, dle Klácela: l, r, n, t, d, s), trubice 20 (praegnantně = průdušnice), tvořidlo slov 40 = tvořivo 42 (hlásky beze svého významu, mající pouze úkol slovotvorný), tvořivost 25 (mohutnost tvořiti slova), určitost výročná 105 (rozvíjecí člen přísudku), určitelnost mluvnická 61 (druh slov, kategorie gramm.), východ na u míti 81, výroční 105, výrok 101, výrokový 101 (přisudek; jako logický název již u Marka, Umnice 1820), změnoslovo 81 (sloveso), zněna 46 (tón), znamení 23 (písmeno), způsob závislý 83 (kondicionál), zp. závislosti a možnosti 84 (kondicionál a optativ možnosti).

mým nepěstované, dosti samostatně zpracovávající cizí podněty jednotlivým vše názorem a psaný jazykem, jenž měl doháněti bohaté a nesnadno napodobitelné názvosloví idealistické filosofie. To vše sic jen zeslabuje výtku, že spis je nepropracován, slohově neurovnán a v tisku neprohlédnut pečlivě, ale na druhé straně zase ospravedlňuje výklad o díle, jež chtělo naše mluvnictví uvést v nové dráhy.

Shrnuji výtěžky rozboru takto: ve spise nacházíme filosofa v grammatice, oddaného stoupence idealistické filosofie, zvláště Hegelovy, a zároveň bona fide i učení církevního; filosofa ne prostého vlivu domácího, Kollárova a Šafaříkova slovanství; snílka, jenž ani tu nezapomíná toho, co činí milý jeho rys, vět své filosofie o cíli vývoje lidského, o království božím na zemi, Schellingovských snů o církvi lásky sjednocující lidstvo, jimiž byl sílen v klamném mínění o své pravověrnosti; horovatele pro své pomysly zaujatého tak, že až přezírá skutečno a nedohlédá ho v celé jeho složitosti, že mizejí mu hranice mezi básněním, vědeckým odbornictvím a filosofováním; konstruktéra beze zvláště velikých schopností konstrukčních a autokritiky, ztrácejícího při práci nezcela jasně pojatý plán na vlastní přístavek k systému, jehož hlavní zdi vybudovala tvůrčí síla Hegelova a k jehož dostavbě zůstavila všeobecné pokyny.

Snad pro svou nepropracovanost šla kniha ani zvláště na odbyt, ač byla v naší literatuře pokusem svého druhu v skutku novým, ač byla kusem tak svou dobou vytouženou »národné« české filosofie, ač byla kritikou vlídně přijata¹⁾.

(Pokračování.)

Archiv literárně historický.

XV.

Příspěvek k dějinám censury za arcibiskupa Antonína Brusa.

Podává **Fr. Tischer**, kníž. arcib. konsistorní archivář.

Když Antonín Brus z Mohelnice na stolec arcibiskupský v Praze dosedl, svěřena jemu censura knih od císaře Ferdinanda I., o čemž zpraven přípisem z kanceláře české ze dne 30. září

¹⁾ Nakladatel r. 1852 a 1853 daroval Moravské Národní Jednotě celkem 240 výtisků, patrně neprodatelný zbytek nákladu. Výbor je svěřil knihkupectví Bušákovu a Irrgangovu, aby je rozdalo starším údům Jednoty, kteří by dosud knihy neměli a o ni žádali (vyhláška ředitelství Mor. Nár. Jedn. 23./VIII. 1852, ot. v Mor. Nár. Listě 1852 str. 285, a zpráva o měs. schůzi výborové M. Nár. Jedn. 9./IV. 1853 v Mor. Nár. Listě 1853 str. 119).

1562¹⁾. Arcibiskup Antonín ujal se svědomitě a horlivě úřadu naň vzneseného a pilný dozor měl na impressory a knihaře, kteří v městech Pražských knihy tiskli a prodávali. Mistři knihaři Pražští obrátili se s žádostí k císaři Ferdinandovi I., aby výsady cechu jejich chránil a je potvrditi a upevniti dal, aby postranné krosnaře a prodavače knih zapověděných, nejvíce z ciziny přinesených, vyzdvihovati a ten neřád jim zastavovati mohli. Prve než císař artikule cechu knihařského potvrdil, dotázán arcibiskup Antonín o dobrozdání²⁾.

Zvláštní péče věnována tisku bible. Privilegium k tisknutí bible udělil císař Ferdinand I. dne 25. února 1562 slavnému knihtiskaři Jiříkovi Melantrichu z Aventýnu s tou podmínkou, aby prve než ji tisknouti bude, arcibiskupu Antonínu k přehlédnutí a korigování předložena byla a tou výsadou, že jiný knihtiskař ji do dvanácti let tisknouti pod pokutou nesměl³⁾.

Nařízení císařských pro impressory během času nedosti dbáno; proto arcikníže Ferdinand obnovil nařízení císařské listem všem třem městům Pražským zaslaným ze 17. června 1564, aby knihy, spisy a traktáty bez vědomí arcibiskupa Pražského netiskli a zvláště připomíná tisk nového vydání bible⁴⁾. Podobně připomenul všem třem městům Pražským 4. července 1564⁵⁾ rozkaz císařský i arcibiskup Antonín Brus. Než arcibiskup rád a ochotně zastal se práva knihtiskařů, byl-li některý v živnosti své zkracován. Impressor Šebestián Oks, měšténin Starého Města Pražského, obdržel privilegium od císaře Ferdinanda I., aby žádný knihy, které by tiskl, po něm přetiskovati nesměl. V roce 1564 hotovil se svým nákladem tisknouti minucí a pranostiky učení Krakovského na budoucí rok 1565. Tu však Alexander z Oujezda, poddaný p. Václava Haugvice v Litomyšli, beze všeho svolení chtěl minucí a pranostiky učení Krakovského po Šebestiánu Oksovi tisknouti dáti. I zastal se Oksa arcibiskup Antonín psaním na p. Václava Haugvice z 28. září 1564 s žádostí, aby Alexandrovi z Oujezda poručil, aby Oksovi v imprimování minucí a pranostiky Krakovské překážky nečinil⁶⁾. Než brzo sám řečený impressor Šebestián Oks léta 1565 nějaké básně a noviny o Maltě bez svolení arcibiskupova tisknouti dal; za trest opatřen vězením pro výstrahu ostatním impressorům⁷⁾. V témž roce ujal se cizozemského impressora Antonie⁸⁾.

Když nastoupil vládu císař Maximilian obrátil se na něho arcibiskup Brus zvláštní žádostí, aby dekret stran impressorů,

¹⁾ Příloha I.

²⁾ Příloha II.

³⁾ Příloha III.

⁴⁾ Příloha IV.

⁵⁾ Příloha V.

⁶⁾ Příloha VI.

⁷⁾ Příloha VII.

⁸⁾ Příloha VIII.

třem městům Pražským zasláný, obnovil. Císař Maximilián rozeslal po Čechách otevřené mandáty, jimiž zakázal zvláště přinášení knih a traktátů z Norimberka a Norimberčanům impressi českou zastávil. Impressorům Pražským dovolil tisknutí knih se svolením a přehlídnutím arcibiskupovým. Mimo otevřené mandáty z 2. dubna 1567 dal o obnoveném nařízení císař vědomost arcibiskupu Antonínovi i impressorům dvěma recessy ze dne 26. dubna 1567¹⁾, dávaje tak odpověď na prosbu arcibiskupovu ze 13. března 1567 o obnovení a potvrzení rozkazu o censuře pro knihtiskáře²⁾.

Když se knihtiskář Jiří Melantrich hotovil nové vydání biblí české roku 1568 tisknouti, připomenul mu arcibiskup psaním ze dne 14. ledna 1568, aby dle rozkazu císařského nový tisk jemu k přehlídnutí a korigování předložil; při tom dotazuje se jej, zdali by se Postillam Feri tisknouti podvolil.³⁾ Než Jiří Melantrich biblí arcibiskupovi k přehlídnutí nepředložil, takže z kanceláře české listem z 26. července 1568 na povinnost svou opomenut býti musel⁴⁾.

Také jiní impressori, nevšímajíce si mandátu císařského, mnohé spisy a traktáty a jiné věci bez přehlídnutí a vědomí arcibiskupova tiskli; proto císař Maximilián dne 30. května 1570 rozkaz svůj obnovil⁵⁾.

Roku 1573 přimlouvá se arcibiskup Antonín u p. Jana Novohradského z Kolovrat za propuštění z vězení papírníka Bedřicha Fraie aspoň na dvě neděle, aby Jiříkovi Melantrichu z Aventýnu papír uchystati mohl k tisku znamenité knihy, »jíž jest v Čechách nikda ještě v jazyku českém rovna nevýšla«⁶⁾.

Dekret o censuře knih došel obnovení a stvrzení císaře Rudolfa II., jakž o tom svědčí dva dekrety císařské, první určený impressorům a druhý arcibiskupu Antonínu⁷⁾.

Vydávaje poznovu biblí nezachoval se Jiřík Melantrich dle rozkazu císařského o censuře arcibiskupově — ne zcela svou vinou, zavinilif opomenutí rozkazu toho dva kompositorové bible —; tu pohrozil jemu arcibiskup zavřením a zapečetěním knihtiskárny. Jiřík Melantrich omlouvá se arcibiskupovi listem svým z 8. června 1577 s prosbou, aby mu nemocnému a pro smrt manželky zarmoucenému toho posměchu v jeho starosti činiti nedopustil⁸⁾.

Ještě v roce 1579 viděl se arcibiskup Antonín nucena připomenouti Staroměstským, aby impressorům po vůli císařské znovu na paměť uvedli, že nemají spisy rozličné, v českém i ně-

¹⁾ Přílohy IX., X. a XI.

²⁾ Příloha XII.

³⁾ Srv. Borový, Antonín Brus 79. — Příloha XIII.

⁴⁾ Příloha XIV.

⁵⁾ Příloha XV.

⁶⁾ Příloha XVI.

⁷⁾ Přílohy XVII. a XVIII.

⁸⁾ Příloha XIX.

meckém jazyku sepsané, proti zřejmému rozkazů císařskému bez vědomí a přehlídnutí arcibiskupova tisknouti; jmenovitě připomíná knihtiskaře Jiříka Dačického, který kacířský katechismus tiskl, k němuž se prve ani nyní stavové v království tomto nepřiznávali a nepřiznávají¹⁾.

Přílohy.

I.

Jakož jest JMt římský císař, a uherský, český oc. král, pán náš nejmilostivější to naříditi a všem impresorům v městech Pražských poručiti ráčil, aby nie vuobec netiskli, leč by toho prve osobám k tomu od JMti Císařské zřízeným k přehlídn[ot]utí podali. I poněvadž z vuole Pána Boha všemohúcího arcibiskup Pražský jest volen, i také na stolicí arcibiskupství Pražského jest dosedl: ráčí JMt Císařská takové přehlídnutí z předešlých osob k tomu nařízených snímati a jim dotčeným impresorům poroučeti, kdyby kdy co takového cožkoli tisknutí aneb imprimovati chtěli, aby to dotčenému arcibiskupu Pražskému k přehlídn[ot]utí každého času dodávali a nie bez přehledn[ot]utí jeho vuobec a v známost netiskli. Jináče nikoli nečíníce, pod pokutami předešle od JMti Císařské na to uloženými.

Actum na hradě Pražském v cancellárii České JMti Císařské v středu po svatém Michalu archandělu leta oc 62.

Joachim de Novadomo,
S. R. Bohemie Cancellarius.
S(igismundus) Heldt (de Kement),
Vicecancellarius.

II.

Nejjasnější a najnepřemoženější císaři a králi, pane, pane náš nejmilostivější! Vaší Císařské Milosti oznamujeme, kterak naši předkové knihaři předešlých časuov vstoupivši do raddy před slovutné a vzácné poctivosti pana purgmistra a pány Starého Města Pražského oznamujíce a předklád[aj]íce mnohé nedostatky býti v městech Pražských při těch, kteří vobehody a živnosti své vedou v knihách, prodaji a vázání jich, žádali, aby jim také, jako i jiným obchodníkům od dotčených pana purgmistra a pánův pořádné bratrstvo a cech vejsadni vysazen býti mohl, aby tudy společnost podstatnější a řád od vrchnosti zřízený stá-
lejší a trvanlivější byl, což jsou na onen čas za živností svých podle běhu let s jistým vyměřením na panu purgmistru a páních

¹⁾ Příloha XX.

žádající obdrželi. Že pak těchto let našich mnozí se nacházejí, kteříž se tomu řemeslu podle pořádku cechovního vyměření ne-
učivše, nad vyměření a vejsady cechu našeho, nám na velikou
ujmu a záhubu, skrze nepořádné prodaje hostinských knih mnoho
zlého činí tím způsobem, když někdy jaké nové knihy české,
latinské, německé buď v Moravě neb z sektky pikhartské povsta-
nou, ty do tohoto království slavného Českého na zádech v put-
nách neb v kruosnách přinesouc po městech, městečkách všech
nám na potupu a zlehčení i na ujmu velikou našich živností
po domích hauzarujíce a nosíce, svobodně a směle prodávají,
čehož my podle vyměření a vyhlášení cechu a bratrství našeho
žádným způsobem, majíce na to i závazky veliké, zastaviti a pře-
trhnouti nemůžeme, nýbrž chtěje řádu, ještě sobě i posměch způ-
sobíme, nebo skrze takové nepořádné prodaje mnohdykrát veliké
tížkosti o[d] vrchnosti Vaší Císařské Milosti na nás se hrnou a
přicházejí a my na svých chudých živnůstkách velmi tížce hyneme.

Protož Vaší Císařské Milosti pokorně a poníženě pro Pána
Boha žádáme, že nad námi Vaše Císařská Milost svou ochrannou
ruku držeti a nám cecha našeho od pana purgmistra a pánův
Starého Města Pražského potvrditi a upevniti ráčíte, abychom
vedle ustanovení a vyměření těch v pořádku našem artikulův
svobodně a pořádně užívatí mohli; nebo s velkým o nás do-
mnění a nám na skázu ty prodaje mnohých kněh nesvobodných
a zapověděných činí, jakoby skrze nás do země vnášeny nebo
vozeny byly, jesto my nic neprodáváme, aby, co z jiných zemí
přivezeme, nám nebylo ohledáno. A tak z těch příčin, najmilosti-
vější císaři, poníženě prosíme, že mezi námi řádu toho milostivě
potvrditi a ty postranní, nepořádné krosnaře a prodavače abychom
vyzdvihovati, a ten jim neřád zastavovati mohli, dopustiti ráčíte.
Odpovědi milostivé od Vaší Císařské Milosti s ponížeností pro-
síce, čekáme. Vaší Císařské Milosti věrní poddaní starší i jiní
mistrři pořádku knihařského.

Jeho Císařské Milosti ponížená prosba od mistrů
knihařů Pražských.

Na rubu listu psáno:

JMt Císařská poroučeti ráčí panu arcibiskupu kostela Praž-
ského, aby v tyto (artikule) pořádku knihařů Pražských nahlídl
a Jmti Císařské zdání své oznámil, pokudž by JMt Císařská
jim těch pořádků slušně potvrditi moci ráčil. Actum 4. Octobris
A^o oc 62

III.

My Ferdinand, z Boží milosti volený římský císař, po vsecky
časy rozmnožitel říše, a uherský, český, dalmatský, charvatský oc
král, infant v Hispanii, arcikníže rakouské, margkrabě moravský,
lucemburské a slezské kníže a lužický margkrabě oc

Oznamujem tímto listem všem, že jsme od Jiříka Melantricha z Aventýna, měštěna v Starém Městě našem Pražském, se vsi ponížeností prošení, abychom jemu Bibli Českú, totiž Starý a Nový Zákon znovu s ozdobnými figurami tisknouti a imprimovati dopustiti ráčili. Kdež nahlédše my k přimlouvám nejjasnějšího knížete pana Maximiliana druhého, římského, uherského a českého oc krále, arciknížete rakouského, margkrabí moravského, lucemburského a slezského knížete a lužického margkrabí oc syna našeho nejmilejšího, jeho lásky, kteréž sou se k nám za něho daly a na pokornú prosbu jeho, i také že lidu obecnému tím nemálo k spasení jich, čtouce zákon Boží, poslouženo bude, s dobrým rozmyslem naším, jistým vědomím, mocí královskou v Čechách, s raddou věrných našich milých, dotčenému Jiříkovi Melantrichovi k tomu jsme povoliti ráčili a tímto listem povolujem a toho dopouštíme, aby tůž Bibli neboližto Starý a Nový Zákon s figurami ozdobnými, jakž nahoře dotčeno, tisknouti a imprimovati dáti mohl. Však aby tůž Jiřík Melantrich, což tak tisknouti a imprimovati hude, prve to duostojnému Antonínu, arcibiskupu Pražskému, věrnému našemu milému, k prohlídnutí ukázal a bez vědomí jeho arcibiskupa nic opravovaného neimprimoval a netiskl. Při tom jemu tuto další milost činíce, aby nižádný v království našem Českém a v jiných zemích našich takovou Bibli Českú mimo téhož Jiříka Melantricha do dvanácti let pořád zběhlých tisknouti a imprimovati nesměl a mocí neměl pod pokutú propadení polovici těch biblí tištěných do komory naší císařské a druhú polovici témuž Jiříkovi Melantrichovi, a to tolikrát, kolikrát by se toho kdo dopustiti směl a dopustil. Protož prikazujem přísně všem poddaným našim ze všech stavuov království našeho Českého a jiných zemí našich k němu příslušejících, abyšte častopsanébo Jiříka Melantricha při této milosti naší císařské jměli, drželi a neporušitedlně zachovali, žádných jemu v tom překážek nečiníce ani komu jinému činiti dopouštějice pod uvarováním hněvu a nemilosti naší císařské a propadení vejš dotčené pokuty. Tomu na svědomí pečeť naší císařskú k tomuto listu přitisknutí jsme rozkázati ráčili. Dán v městě našem Vídni v pátek před nedělí postní, jenž slove Invocavit, leta božího tisícího pětistého šedesátého čtvrtého a království našich římského třicátého čtvrtého a jiných třicátého osmého.

Ferdinand

Mikuláš Walter.

IV.

Jisté poručení JMti arciknížetci všem třem městuóm Pražským z strany tisknutí kněh a knihařuov.

Ferdinand arcikníže oc

Poctiví a opatrní věrní naši milí! Zprávu mítí ráčíme, že by v městech Pražských mnohé knihy, spisy, traktáty bez vědomí a povolení osob od JMti Císařské, pána a otce našeho nejmilostivějšího, k tomu nařízených tištěny býti a od kněhařův prodávati se měly, a také že by i Bibli Česká znovu se tisknutí a na světlo vydati chtěla. I nechťice my toho dopustiti, aby co toho kdo o své ujmě tisknouti a prodávati měl, na místě JMti Císařské vám přístně poroučíme, abyšte to po všech městech Pražských mezi impressory skutečně nařídili a opatřili a jim přístně pod uvarováním JMti Císařské i našeho skutečného trestání rozkázali, aby bez vědomí duostojného knížete a pána Antonína, arcibiskupa Pražského, JMti Císařské radě a apoštolské stolice legata, věrného našeho milého, ovšem nic zhola tištěno nebylo, nýbrž prve všecko jemu ukázáno a dodáváno, a potomně s přehlídnutím a povolením jeho bude motci ten, komuž to náleží, svobodně tisknouti a prodávati; jinakě nikoli nečiníce. Datum na hradě Pražském v sobotu po svatým Vítě (17. Junii) Anno æ 64.

[Missivae bohemicæ 1564—67 fol. 34^b et 35^a.]

V.

Všem třem městuóm Pražským rozdílně psáno z strany knihařův a impressorův.

Slovné a vzácné poctivosti přátelé naši milí! JMt Císařská, pán náš nejmilostivější, ráčil jest nám v přítomnosti nejjasnějších knížat a pánův panuův Ferdinanda a Karla, obou[ch] arciknížat Rakouských i jiných na onen čas, když jest nás za arcibiskupa Pražského přijíti a vyhlásiti ráčil, obzvláště milostivé poručiti své bedlivé zření a péči mítí z strany knihařův a osob těch, kderíž zde v těchto městech Pražských netoliko knihy tisknú, ale i prodávají a obchody svý v tom mají, aby bez ohledání, uvážení a jistého našeho povolení žádné knihy se netiskly ani neprodávaly, podlé kteréhožto milostivého poručení JMti Císařské sme až posavad jiné naděje k těm osobám a knihařuóm nebyly, než že se v tom poslušně zachovají. Ale dochází nás jistá zpráva, že někteří z těch knihařův netoliko bez opovědi a povolení našeho knihy prodávají, nýbrž i některé traktáty, kderý by dostatečného korigování a opravení potřebovaly, sú tisknouti a na prodej vynésti dali, nám nic neoznámvše. I poněvadž pak takové jejich předsevzetí netoliko proti jistému poručení a nařízení JMti Císařské, ale i k nemalému posměchu národu našemu českému, takové nepořádné a nedostatečné knihy a traktáty tisknutí a prodávati při jiných lidech, kderížto kupují, zvláště cizozemcuóm býti chce, vás v tom napomínajíce přátelsky žádáme, že všechny impressory a knihaře, kderíž, jakž svrchu dotčeno, knihami ob-

chody svý vedou k sobě obešlice, dostatečně poručiti, aby ihned všechny a všelijaké knihy a traktáty, který by tisknutí aneb prodávati dáti chtěli, nám nejprve k přehlídání dodali a podle jistého poručení JMti Císařské poslušně se zachovali. V čem, poněvadž sami postačiti nebudeme moci, z obů stran kněží a mistry potřebovati míníme. Jináče bychom na pokutu a trestání JMti Císařské vyměření nastoupiti a podle sobě daného poručení se k nim zachovati musili, ač té naděje sme, že pro uvarování toho, tudíž i zaneprázdnění, k tomu přijiti nedopustíte. Nepochybujíc o tom, že JMt arciknížecí vám tolikéž psáti ráci, vám zase příjemné přátelství ukazovali sme volní. Datum v Praze 4. Julii A^o. oc 64.

[Missivae boh. 1564 67 fol 38.]

VI.

Panu Václavovi Haugwiczovi, aby v Litomyšli pranostyk nedopouštěl tisknutí.

Urozený pane, pane a příteli náš milý! Zprávu nám dal Šebestýán Oks z Kolovsy, impressor a měšténín Starého Města Pražského, kterak by na náklad svůj minuci a pranostyky na budoucí rok 65 učení Krakovského z Krakova přinéstí a nákladem svým zde v Praze tiskl, a majíce na to císaře Ferdinanda oc JMti slavné paměti, pána našeho nejmilostivějšího, obyčlástní obdarování, aby žádný po něm toho, což by tak nákladem svým imprimoval, netiskl, že by jemu v tom nějaký Alexander z Onjezda, poddaný vás, v Litomyšli překážku činiti a mimo naše povolení sobě daného obdarování takovou minuci a pranostyky učení Krakovského po témž Oksovi tisknutí dáti měl. I poněvadž nám od Papežské Svatosti oc i tudíž vysoce u JMti Císařské oc slavné paměti nad tím, což by se vůbec tisklo zření měli, a prve nežli by se imprimovalo, práce k dostatečnému přehlídnutí poručena jest, žádání sme od svrchupsaného Oksa v tom za opatření. Kdež my, znajíce slušnou věc býti, vás v tom napominajíce přátelsky žádáme, že témuž Alexandrovi z Onjezda dostatečně poručíte, aby předkem prvpsanému Oksovi v takovém imprimování minuci a pranostyky Krakovské překážky nečinil. Druhé, aby všechny traktáty neb exempláře toho, co by tisknutí dáti chtěl, nám prve jakožto superintendentu arcibiskupu Pražskému k přehlídnutí a přečtení každého času dodával a odsílal, sic bychom příčinu měli toho při vrchnosti vyšší hledati, aby jemu takové imprimování zapovědino bylo, a tudy by škody i posměchu dojíti mohl, což bychom jemu nepřáli. Nepochybujem o vás, že jeho k dosti činění skutečně přidržíte. Dán v Praze ve čtvrtek den svatého Václava [28. Septembris] leta oc 64.

[Miss. boh. 1564—67 f. 50^b a 51^a.]

VII.

Staroměstským o Šebestyana Oksa, že noviny imprimuje bez povolení.

Antonín oc

Slovutné a vzáctné poctivosti páni přátelé nám milí! Nepochybujeme, že v paměti máte, kterak jest dostatečné poručení JMti arciknížete na místě JMti Císařské se vám stalo tak, aby žádnéj impressor nic netiskl a neprodával bez ohledání a povolení našeho pod pokutou a skutečným trestáním. I vězte, že jest se Šebestyana Oks, měštnín váš, těchto dnů svévolně vytrhl a nějaké básně a noviny o Maltě a jináč, které nepravé jsou, kterejchž vám exemplář odsíláme, vytiskl, čehož jest učiniti neměl. Protož vás žádáme, že dotčeného Šebestyana skutečně a dostatečně pro jeho takovou vejtržnost v své trestání vezmete, aby i jiní potomně nic takového bez povolení před sebe nebrali, ač chtějí-li trestání a pokuty se uvarovati. Dán v Praze 18. Septembris Anno oc 65.

[Missivae bohemicae 1564—67 fol. 125.]

VIII.

Novoměstským o Antonie impressora.

Antonín oc

Slovutné a vzáctné poctivosti páni, přátelé nám milí! Je[st] nám suplikaci tato od Antonie impressora podána i při tom také jménem jeho žádostivě a pokorně k vám za přímluvu sme žádání, poněvadž týž Antonie do vězení vašeho se dostav i také žaloby na se, snad ne od jednoho slyše a jsa cizozemec, rukojmí za sebe mítí k dostání práva ani průvodův sobě jsa v témž vězení přihotovati a ku právu vésti volně nemůže. Protož nad ním křesťanskú lítost majíce, k vám se přimlíváme, nemohlliby s svými původy jinak spokojen býti, ale aby na čest a víru, aby svú nevinu prokázati mohl, byl propuštěn. A my vám to volností naší nahrazovati míníme. Datum ve čtvrtek po sv. Jiljí (6. Septembris) leta oc 65.

[Mis. boh. fol. 123^b.]

IX.

Maximilian Druhý, z Boží milosti volený římský císař, po všeckny časy rozmnožitel říše, a uherský, český oc král oc Vysoce urozenému, urozeným, statečným, slovutným, opatrným páňm, rytířům, vladykám a měšťům i jiným všem obyvatelům ze

všech stavuov království našeho českého, věrným milým, milost naši císařskou a všecko dobré vzkazujem. Věrní milí! Správu toho mítí ráčíme, že by rozličné knihy, traktáty, malování i jiné spisy z jiných zemí a měst do království našeho českého se dodávaly a vůbec prodávaly, skrze což mnohé neřády, sekty, bludy, různice a nejednoty pocházejí a mezi lidi se vtrusují. I nechtíce my dále toho dopouštětí, aby na obyvatele a poddané naše dotčeného království českého od cizích národův jaké knihy, traktáty a spisy tištěné do téhož království vozeny, a tudy jim chléb a živnost z rukou jejich odjímána a řeč česká falšována a v jiný rozum obracována a vykládána býti měla, ráčili jsme z mocnosti naší Císařské Norberčanům, aby všechny impressí v jazyku českém, a zvláště z strany tištění biblí, při tom městě vyzdvihli, psaním naším císařským poručiti. A protož vám všem i jednomu každému, zvláště kněhařům, zapovídati a poroučeti ráčíme, abyšte žádných kněh v jazyku českém a biblí v Norimberce ani jinde tištěných do království českého více nevozili. Jestliže pak kdo jaké knihy buď v jazyku latinském, německém do téhož království odjinud přivezl, ty prve jedenaždý, nežli je prodávati bude, důstojnému Antonínu, arcibiskupu Pražskému, věrnému našemu milému, k přehlídnutí ukázal, a na to od něho jistotu, že je prodávati svobodně může, vzal a s povolením jeho je prodával. Pakli by týž arcibiskup v nich co zcestného a bludného našel a je tomu, kdož by je přivezl, prodávati zapověděl, aby pak i nenašel a on od téhož arcibiskupa Pražského jistoty neměl, přes to je prodával, a v tom shledán a usvědčen byl, tomu každému aby takové knihy pobrány byly a on skutečně trestán býti má. Kdež znajíc v tom všickni i jedenkaždý z vás jistou a milostivou vuoli naši císařskou býti, budete se věděti, jak před škodami uvarovati, jináče nečiníce. Dán v městě našem Vidni v středu po slavném Hodu seslání Ducha Svátého leta oc šedesátého sedmého, a království našich římského pátého, uherského čtvrtého a českého devatenáctého.

Maximilian.

Ad mandatum Domini
 Wratislaw a Pernstein, L. S. Imperatoris proprium
 S. R. Boemiae Cancellarius. Mikoláš Walter.

X.

Recessové od JMti Císařské z strany impressoruův Pražských a kněh tištění. 26. Aprilis A^o. oc 67.

JMt římský císař a uherský, český oc král oc pán náš nejmilostivější, ráčil jest suplikaci pana arcibiskupa Pražského z strany impressoruův Pražských, že by od nich mnohé knihy,

čehož prve nebejvalo, opět na světlo se vydávaly a imprimovaly, vyrozuměti, a kdež za to poníženě prosí, aby JMt Císařská takové věci zastaviti ráčil. I neráčí JMt Císařská dotčeného pana arcibiskupa Pražského milostivě tejna činiti, že jest skrze mandáty své odevřené po všem království všelijaké knihy, traktáty a vzláště Bibli České v Norberce tištěné, jimiž se řeč česká falšovati a v jiný rozum vykládati by jměla, do země vození zapověditi a Norberčanuóm psaním svým při městě jich takovou impressí zastaviti poručiti ráčil. Však JMt Císařská prohlídajíc k poníženým prosbám impressoruów Pražských, k tomu jest milostivě, aby požívení své míti mohli a jim od cizích chlib z rukou aby brán nebyl, povoliti a jim jestliže by jaké knihy, traktáty neb spisy tisknouti chtěli, to všecko aby prve vejš dotčenému panu arcibiskupu ukázali a s vědomím a povolením jeho to tiskli, tak jakž reces od JMtí Císařské jim daný, kteréž se připis ted panu arcibiskupu podává, to v sobě šířeji obsahuje a zavírá. Toho jest JMt Císařská často psaného pana arcibiskupa Pražského pro správu milostivě tejna učiniti neráčil. Decretum per Imperatorem in consilio [in] narce Pragensi die 26. Aprilis A^o. oc 67.

Vratislav z Pernštejna.

Mikoláš Walter.

XI.

JMt římský císař a uherský, český oc král oc pán-náš, nejmilostivější, ráčil jest suplikací impressoruów Pražských, zač jeden každý JMtí Císařské obzvláště prosí, milostivě vyrozuměti a bedlivě uvážiti. I poněvadž se předešle tak zachovávalo, kderý z nich co tisknouti chtěl, že jest to vždycky osobám na onen čas k tomu nařízeným ukazovati musel, a nyní JMt Císařská ráčil jest Bibli v Norberce tištěné, aby do tohoto království vozeny nebyly, vůbec v tomto království skrze mandáty své zapověditi. I znajíc JMt Císařská toho ještě potřebu býti, aby od týchž impressoruów nic tištěno nebylo, leč by tu v to místo, kdež náleží, k přehlídnutí podáno bylo. Protož jim poručeti ráčí, aby bez vědomí pana arcibiskupa Pražského nic netiskli, nýbrž což by tisknouti chtěli, jemu prve každého času k přehlídnutí dodávali, neb pan arcibiskup od JMtí Císařské poručení, jak impressory v tom rozdělití, jmá, aby chudí podle bohatých také živnost svú provozovati mohli.

Než co se bibli české znova tištění dotýče, k tomu JMt Císařská povolovati ráčí, aby ji Jiřík Melantrich z Aventýnu tisknouti dal, však tak prve nežli tisknuta bude, aby toho všeho exemplář panu arcibiskupu Pražskému podal, a pan arcibiskup sám neb kohož by k tomu zřídil, aby to přehlídl a skorigoval. A jestliže by pak kderý koliv impressor toho se dopustil, aby málo nebo mnoho bez vědomí a korigování pana arcibiskupa co tiskl, to všecko má býti pobráno a impressí témuž impressoru

aby hned zastavěna byla. A več by JMt Císařská tomu, kdož by se toho dopustil, dále to obrátiti ráčil, toho se při vuoli JMTi Císařské každého času zuostavuje. Decretum per Imperatorem in arce Pragensi 26. Aprilis A^o. oc 67.

Vratislav z Pernštejna

Mikoláš Walter.

XII.

An die Röm. Kais. Majestät oc Herrn Ertzbischofen Bericht und Supplication die Buechdrucker belangende. 13. Martii oc 67.

Allergnädigster Herr, E. Röm. Kais. Majestät oc gebe ich in tiefster Demuet zu vernemen, wie für allters der Gebrauch gewest, dass sich alle Buchdrucker nach ihren Ordinariis gerichtet und ohne derselben Vorwissen nichts durch den Druck haben mögen lassen ausgehen, wie dann bei Zeiten des vacirenden Ertzbistumbs alhie den Administratoribus und etzlichen weltlichen das Aufsehen auch von der Kais. Majestät, Höchloblichster Gedechnus, bevolhen gewest, an welche die Buchdrucker gewiesen worden, und deme haben sie also gehorsamblich nachgelebt, dadurch verhuetet worden, dass kein Léster = oder Schandtbuch ans Liecht ist gegeben worden, auch nit gestattet, dass die Partheien in zerthailter Religion alhie in Behaimb mit Tractaten wider jemanden geschrieben hetten, daraus dann gar leicht alle Zerrüttigkeit erfolgen hette mögen. Da nun ich unwürdiger zum Ertzbischofe erklet, hat mir Ihre Kais. Majestät oc Heiliger Gedechnus, solches Aufsehen auf die Buechdrucker auch allergnädigst durch dies beiliegend abgeschrieben Decret aufgetragen und eingereumbt, indeme ich mich nach höchsten Vermögen, treulich[en] verhalten und noch. So ich aber itzt vernimb, wie die Sachen dahin gearbeitet werden, dass einem jeden zu schreiben und zu drucken frei gelassen werde, was einem gefellt, daraus dann nichts Anders, denn Schmehen und Lestern, Uneinigkeit und Trennung, Hass und Unfriede erfolgen würde. Als gelanget an E. Kais. Majestät oc mein allergehorsambste Bitte, E. Kais. Majestät oc geruhen aus kaiserlicher Zunaigung zu geliebtem Friede und Einigkeit solch Decret mit allergnädigstem Bevelch an die Präger Stete zu erneuern und confirmiren, darinnen ich mich fürwahr nicht anders, denn wie mein Amt erheischt, unpartheisch und ob Gott will recht verhalten will, und dieweil von etzlichen Druckern Privilegia und sonderliche Begnadungen bei E. Kais. Majestät oc gesuecht werden, so geruhen E. Kais. Majestät oc in denselben allergnädigst zu setzen und melden, dass sie sich gleich den Anderen neben ihren Privilegiis, dass ihnen dieselben gewilligt wurden, verhalten und zuvor, was sie drucken wollen, sehen lassen. Thue mich E. Kais. Majestät oc allerdemüdigst zue Gnaden in Schutz und Schirm bevelhen.

[Miss. lat. boh. et. germ. (1565—70) fol. 115.]

XIII.

Od JMti vysoce duostojného knížete a pana arcibiskupa Pražského oc panu Jiříkovi Melantrichovi, měštěninu a impressorovi v Starém Městě Pražském, se oznamuje, kdež JMt i také po jeho vlastním zkázání toho jistou zprávu míti ráčí, že by se Biblí Česká nyníčko od něho znovu vytiskla, protož JMt Knížecí jeho napominati ráčí, aby se on v tom tištění všelijak podle obsídu i také privilegium JMti Císařské zachoval. A kdež se předešle podvolil tisknouti Postillam Feri jemu se v známost uvozuje, že první zimní díl již na česko přeložen jest, a jiní impressorové zdejší i cizí o to na JMt nabíhají, aby oni tu Postillu tisknouti mohli. Protož což jeho oumyslu v tom ještě jest, aby bez prodlení JMti o tom oznámil, neb JMt na tom býti ráčí, že dříve nežli ta první summa se vytiskne, druhé díl letní také přeložen býti má. Actum in Cancellaria Archiepiscopatus Pragensis 14. Januarii A^o. oc 68.

XIV.

JMti páni místodržící JMti Císařské, pána našeho nejmilostivějšího v království Českém, zprávu toho jmíti ráčí, kterak by Jiřík Melantrich proti jistěm recessuom a poručení JMti Císařské sobě na Biblí Českou tištění učiněným neukázavši, jakž obyčej jest, probu každé charty JMti panu arcibiskupu Pražskému k přehlídnutí a korigování, touž biblí předce tisknouti dáti jměl. I poněvadž v tom recessu JMti Císařské zřetelně tato slova doložena sou, jestli by kderýkoli impressor toho se dopustil, aby málo neb mnoho bez vědomí a korigování pana arcibiskupa co tiskl, to všecko má jemu pobráno a impressi témuž impressorovi zastavena býti. Že pak přes to on Jiřík Melantrich toho se dopouštěti smí a o své ujmě se ke škodě přivéstí chce, Jich Mtem na místě JMti Císařské s nemalým podivením jest.

A protož Jich Mti jemu Jiříkovi Melantrichovi na místě JMti Císařské poroučeti ráčí, aby on potud více takové biblí netiskl, nýbrž prve každou chartu výše jmenovanému panu arcibiskupu k korigování ukázal, tolikéž při tištění jinech traktátů tak se choval, jináč nečiníce; pakli by se přes to čeho toho se dopustil, žádnému vinny nedával než sám sobě. Actum na hradě Pražském v pondělí den sv. Anny leta oc 68.

Oswald z Šenfeldu.

XV.

JMt římský císař a uherský, český král, pán náš nejmilostivější, ráčí jmíti zprávu, že by impressori Pražští mnohé spisy neb traktáty a jiné věci, nedodávající těch prve k přehlídnutí

důstojnému knězi Antoninovi, arcibiskupu Pražskému, proti jistým záповědem a přístným rozkazům JMti Císařské tisknouti a vůbec vydávati jměli, což JMti Císařské s nemalým podivením jest. I nechť JMt Císařská toho žádnému dopouštěti, ještě jakž i prve všem vůbec, zvláště pak týmž impressorům Pražským poroučeti a přístně prikazovati ráčí, aby žádným vymyšleným způsobem nic toho, což by od jmenovaného arcibiskupa Pražského prve přehlédnuto nebylo, netiskli a tisknouti nedopouštěli pod uvarováním hněvu a přístného skutečného trestání, kdož by se toho přes toto obnovené přístné poručení JMti Císařské dopustiti směl. Decretum per Majestatem in Consilio in arce Pragensi 30. die mensis Maji Anno æ 70.

Vratislav z Pernštejna

Mik. Walter.

[Miss. lat. boh. et germ. fol. 224.]

XVI.

Panu Janovi Novohradskému z Kolovrat, strany papírníka.

Urozený pane, pane a příteli náš milý! Správu máme, že by Fridrich Fray, papírník, s nímž my a JMt pán z Rožmbergka, nejvyšší purgkrabě Pražský, z strany papíru k tištění jedné znamenité knihy, již jest v Čechách nikdáž ještě v jazyku českém rovna nevyšla, námluvu máme, načež také i od nás nemalou summu peněz vzal, v vězení za někderými příčinami VMti držán býti měl. A on pan Melantrich impressor, kderež takovou knihu tisknouti a nás v tom fedrovati má, skrz ten nedostatek papíru, že čeládka jeho zaháleti a nic nedělati [ne]má, nemalou škodu nísti musí. I žádal jest nás k VMti za toto přímlyvné připsání, poněvadž se tu také jmenované potřeby naší a JMti pána z Rožmbergka æ dotejče, jemu sme toho odepřítí nemohli, nýbrž k VMti se přimlouvajíc přátelsky žádáme, že nadepsaného papírníka toliko na dvě neděle, za něhož my Vám v tom času sami rukojmí býti chceme, tak aby takovej papír spraviti a on Melantrich v té potřebě své fedrován býti, a tu knihu tisknouti mohl, vypustiti poručiti ráčíte. A jestli by VMti v tom času toho dluhu nespřavil a nezapltil, tehda aby se v táž místa, jakž nyní jest, postavil, jak my o VMti [že se toho učiniti zbraňovati neráčíte, nepochybujem]. Datum v sobotu po sv. Severinu leta æ 73.

[Miss. boh. 1571—80. fol. 21.]

(Dokončení.)

Úvahy.

V. Buzeskul: Введение въ исторiи Греціи. Charkov, Silberberg 1903. Str. 535. Za 3 rubly.

Dílo skládá se ze dvou částí. V první (str. 1—295) probírá spisovatel prameny, v druhé podává přehled vykonané práce v oboru řeckých dějin od konce 18. stol. až do r. 1903. K pramenům počítá jazyk, pověsti a báje, památky monumentální, nápisy, mince a konečně památky literární. Nejobsírněji pojednává arci o památkách archaeologických a literárních, a z těch opět hlavně o historických spisech. Herodotu, Thukydidovi, Aristotelovi (*Αθηναίων πολιτεία*) a Polybiovi věnováno nejvíce místa. V části druhé podávají se úplné dějiny bádání o řecké historii v 19. století. Obsah viděti *z nadpisu kapitol: Nové obrození klassické minulosti na konci 18. a z počátku 19. století. Od Wolfa a Niebuhra po Grota. Od Grota do konce let 60. Vývoj epigrafiky a výkopy v letech 70. a 80. Řecké dějiny v letech 70. a 80. Objev v let 90. a na počátku 20. věku. Novější díla o řeckých dějinách. Zakončení: Obecný ráz dnešní vědecké práce v oboru řeckých dějin.

Je to veliká a užitečná práce. Ruští studující mají tu výbornou pomůcku. Ale stejně dobře posloužila by ve kterékoli literatuře jiné, protože Buzeskul ovládá i prameny i literaturu úplně a probírá všechny otázky sem spadající se stanoviska dnešního bádání.

Proti Wachsmuthovi má dílo několik předností. Předně je přehlednější — ovšem plán tady, kde běží jen o dějiny řecké, byl jednodušší. Za druhé je o osm let pozdější a poučuje právě o práci poslední doby zevrubně a spolehlivě. To jsou arci přednosti vnější. Ale kniha Buzeskulova vyznačuje se také tím, že přihlíží k veškeré evropské literatuře a mimo to ukazuje nám veškeru vědeckou práci ruskou v oboru řeckých dějin. Plán takové práce nemůže se obejít bez toho, aby o leckterých věcech nemluvalo se i v prvním i v druhém díle, a nelze takové dvojí probírání různých otázek pokládati za chybu, obzvláště když je přidán spolehlivý ukazatel.

Na str. 512 a nn. spisovatel snaží se charakterisovati nynější ráz vědecké práce o řeckých dějinách. Stanoví, že se změnil názor o řeckých dějinách, a hlavní příčinu shledává ve množství nového materiálu, který na jevo přinesla druhá polovice minulého století. To myslím, že má se jinak. Změněný názor o řeckých dějinách, vzrůst materiálu, úsilná práce výkopná, nový výklad různých údajů spisovatelů a j. věci takové nejsou význačné jenom pro řecké dějiny. Vzrůst materiálu, jiný názor o úkolech vědecké práce vidíme ve všech oborech vědních vůbec.

To jsou následky toho, že během 19. století vědecký duch v Evropě mohutní. To je základní příčina. Tím vysvětlují se i ony změny i všechno ostatní: modernost a náaturalismus či realismus dnešních řeckých dějin. Snažíme-li se poznati všestranněji dnešní život, patrně s tímž měřítkem budeme přicházeti i k životu starověkému. Že by změnami, které s dějinami řeckými se staly v posledním století, se dokumentovala nějak zvláště idea vývojová (str. 506), je zbytečné a nesprávné užití tohoto termínu filosofického právě tak, jako když před několika lety O. Seeck ve svém díle »Der Untergang der antiken Welt« kapitolou »Ausrottung der Besten« dokazoval správnost theorie vývojové. Že na př. výkopy vyplnily nám mezery, zející až dosud mezi jednotlivými epochami, to není evoluce, to je prostě pokrok poznání.

S jakou oblibou setkalo se dílo Buzeskulovo v Rusku, patrně nejlépe z toho, že, jak se právě dovídáme, vyšlo již druhé, opravené vydání.

E. Peroutka.

Ferd. Noack: Homerische Paläste. Eine Studie zu den Denkmälern und zum Epos. Mit 2 Tafeln und 14 Abbildungen im Text. Leipzig, B. G. Teubner 1903. Str. 104. Za 2 mk. 80 pf.

Ke zbytkům staveb z doby mykenské přibýly v posledních letech zajímavé, nově odkryté zříceniny na Kretě. Jsou to hlavně trosky rozsáhlého paláce, jež objevil v Knossu Angličan Arthur Evans, a zbytky podobného sídla knížecího na jihu Kréty u roviny messarské, objevené italským archaeologem Bedřichem Halbherrem. Tyto objevy zavdaly podnět ke knize Noackově. V části první (Die Paläste in Kreta und Griechenland) pojednává Noack o poměru paláců mykenských ve vlastním Řecku k palácům krétským a vykládá tato zajímavá minění. Původní obydlí, megaron, jest prostá síň obdélného půdorysu, s dveřmi v jedné stěně. A tu od počátku vyskytují se dva typy. V orientu a na Kretě byly dvěře v delší stěně obdélníku, a to dvojí, kdežto v Řecku samém a na severnějších březích moře aegejského mělo megaron dvěře jedny, a to na kratší straně obdélníku. Snad příčina toho byla v podnebí. V teplejších krajinách otvírali příbytek slunci dvojími dveřmi, aby jej lépe prohřívalo, v chladnějších spojili se jedněmi dveřmi, poněvadž jimi v zimních měsících vnikalo více chladna než tepla.

Z té příčiny také síně v Mykenách a Tirynthu mají uprostřed krb, kterého v krétských palácích není. Dalším vývojem vznikla před megarem předsíň; aby se mohlo i za vedra i deště pobývat před domem, prodlouženy postranní stěny v anty, mezi ně postaven sloup a předsíň takto vzniklá pokryta prodloužením střechy. A tu musil se objeviti rozdíl v počtu sloupů. Kde byly dvěře jedny, byly před nimi ovšem sloupy dva, neboť jeden sloup byl by nevhodně stál přímo přede dveřmi, a kromě toho

trám, spočívající jedním koncem na sloupu, byl by druhým koncem položen nad podvoj dveří a byl by ji příliš zatížil. Avšak před domem s dvojitými dveřmi měla předsíň jeden sloup, postavený uprostřed. Tak vzniká dvojí druh průčelí: jedno dvojdílné, s jedním sloupem, druhé trojdílné, se dvěma sloupy. Jiný rozdíl mezi palácem řeckým a kretským zakládá se na tom, že u řeckého jednotlivá megara nesouvisí přímo, nýbrž jsou od sebe zcela odloučena. Z jednoho do druhého nelze přejíti jinak než po chodbě, a různé síně a chodby tvoří celek nepravidelný, sestavený bez jednotného plánu. Naproti tomu megara krétských paláců mají dveře přímo do sousedních síní, a celý palác ukazuje takovou souměrnost, že některé linie zdí prodlužují se půdorysem celého komplexu.

Různá jest i technika stavební. V Řecku na kamenném podkladě staví se zeď z hliněných cihel a upevňuje se trámy, na Kretě vidíme krásné zdi celé z kamene. Jestliže však dům řecký od kretského se tímto způsobem liší a ukazuje typ různého původu, náleží technika řemeslných výrobků, jež v Mykenách, Tirynthu, Knossu, Faistu nalezeny, jednomu a témuž slohu. Tento sloh řemeslně-umělecké kultury došel na Kretě největšího rozkvětu a odtud přenesen byl do Řecka. Tam vlivem kretským vznikla potom také snaha, zakládati panovnícká sídla rozsáhlejší. Niemeně nezměnil se původní typ stavby.

V druhé části své knihy (*Das homerische Haus aus dem Epos erklärt*) snaží se Noack na jisto postaviti, jak vypadal dům řecký v době Homerově. Pojednání jeho stává se tu spleťtější a z části i nejistější, poněvadž se snaží nepřihlížeti k těm částem Iliady a Odysseje, které jsou pozdějším rozšířením původních básní. K těm počítá všechna místa, kde jmenováno *ἑπεραρον*. Hospodář má ve svém domě jen jednu hlavní síň, *μέγαρον*, která jest jeho pokojem obývacím i ložnicí. Že v Odysseově domě je ložnice zvláštní, je něco zcela výjimečného. Před megarem je sloupová předsíň, *αἶθουσα*, kde nocují hosté. Není také žádného »hostínského pokoje«. Poněvadž host spí vlastně venku, je srozumitelný výraz, že hostitel sám spí *ἐν μυκῶ δόμῳ ἐψηλοῖο* (Od. IV 304). Vedle megara má dům ještě několik oddělených síní (*θάλαμοι*), kde spí dospělé děti hospodářovy nebo čeledí, nebo kde uloženy zásoby. Všechny síně ústí na společný dvůr, jenž je ohrazen.

Srovnání domu homerského se zachovanými paláci doby mykenské vede k výsledku překvapujícímu: dům homerský je mnohem jednodušší. Má-li dům Homerův jen jednu hlavní síň obývací, jež je zároveň ložnicí, jsou v objevených palácích vedle hlavního megara místnosti, jež správně vyloženy za megaron žen, *γυναικονίτις*. Do ní třeba klásti sídlo intimního života rodinného, kdežto hlavní síň činí dojem parádní, reprezentativní části domu. O něčem takovém není u Homera zmínky. Jak možno si

vysvětliti tento poměr, když homerské eposy je přece o několik století mladší? Noackovo vysvětlení jest toto. Poněvadž nelze mysliti, že epos líčí dům předmykenský, třeba předpokládati, že starší, jednodušší typ domu přetrval i dobu mykenskou a vyskytoval se ještě za doby Homérovy.

Nevím, zdali tato odpověď každého čtenáře plně uspokojí. Spíše pocítujeme, že stojíme před otázkou, na niž přinese určitější a jasnější odpověď teprve delší badatelská práce. Při tom úvahy takové, jako Noackova, budou působiti způsobem povzbuzujícím.

Plán Knossu na str. 5 je méně úplný než v posledním vydání Baedekerova průvodce, a také plán Faistu na str. 4 potřeboval by nyní již doplňků.

L. Brtnický.

Adolf Menzel: Untersuchungen zum Sokrates-Processe.

(Otisk ze Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften in Wien. Phil. hist. Classe, svazek 145.) Ve Vídni 1902. Str. 64. Za 1.50 K.

Spisovatel uvedeného pojednání jest professorem právnické fakulty vídeňské university, a již proto lze jen doporučiti těm, kdo pracují v dějinách starověké filosofie, aby si povšimli vývodů výborného odborníka právnického v otázce, kteráž zajímá stejně filosofy, jako klassické filology. Hlavní cíl Menzelovy studie jest, ukázati, že v odsouzení Sokratově nelze spatřovati nějakou »justiční vraždu«, nýbrž leda »justiční omyl«, negativně pak čelí práce jeho především proti oblíbenému dnes výkladu Pöhlmannovu (v »Sokrates und sein Volk«), jako-by Sokratův process poskytoval typický doklad pro hrůzně nebezpečnou »psychu davovou«, jež tehdež těžce porušila svobodu myšlení i učení, dokázavši, kterak prý právě demokratie nejvíce ohrožuje svobodu ducha. Proti tomuto pojmání věci snaží se Menzel kritikou pramenů, rozborem a výkladem žaloby i pojmu asebeie, studiem právního podkladu žaloby a soudního řízení, konečně oceněním osobnosti a motivů žalobcův, jakož i konečného rozsudku dovoditi, že obžalování Sokrata nevyplynulo z nekalých motivů osobních, aspoň že nemáme práva a podstatné příčiny pochybovati o dobrém přesvědčení žalobců Sokratových a předpokládati u nich pomstychtivost, nenávist anebo politickou nevráživost; spíše prý žaloba na Sokrata vyplynula v té době, kdy právě byla podána, z povšechných smutných poměrů, jaké v Athenách zavládly po úplné porážce jejich, po vítězství dorismu nad kulturou ionsko-attickou. Necht však z jakýchkoli příčin vyplynula ona žaloba, sama sebou nemusila skončiti odsouzením Sokratovým a dokonce nikoli odsouzením na smrt. Že se tak stalo, v tom lví podíl viny spadá na chování Sokratovo před soudem, zejména při jednání o výši trestu. Do jaké míry

s právníckého hlediska athenského byl konečný nálezu soudu oprávněn čili nic, nelze, bohužel, z dochovaných pramenů dnes přesně rozhodnouti; Menzel kloní se k mínění, že co do první části žaloby (»zavádění nových božstev«) nálezu soudu byl právnícky lépe odůvodněn (odkazem hlavně k polomystickému učení Sokratovu o daimoniu), než druhá část, týkající se uvolňování rodinného života působením Sokratovým (»kažení mládeže«). Nicméně není příčiny pochybovati o poctivosti a upřímné víře soudců Sokratových a ličiti je buď jako »luzu« athenskou anebo jako lidi, předem zaujaté proti Sokratovi.

Dávno již před Menzelem S. F. Dreisig (Epistola de Socrate iuste damnato, v Lipsku 1738) vykládal, že Sokrates jako odpůrce zákonně trvající demokracie byl právem odsouzen, a ještě určitěji P. W. Forchhammer (Die Athener und Sokrates, die Gesetzlichen und der Revolutionär, v Berlíně 1837) snažil se ukázati, že Sokrates nebyl bez viny a že podle poměrů tehdejších zcela spravedlivě byl odsouzen. Menzelův pokus jest nejen daleko hlubší nad obě ony zastaralé práce, ale arci i obezřetnější. Spisovatel snažil se vytknouti proti obvyklému mínění, do jaké míry Sokrates sám vskutku zavinil nejen obžalobu, ale i odsouzení. V hlavní věci, tuším, má Menzel pravdu; za tuto hlavní věc pokládám jeho snahu, ukázati, že tragický výsledek processu Sokratova nelze převést na nějakou jednoduchou formuli, nýbrž že tu spolu působilo několik příčin a faktorů různorodých, jak se strany žalobců a soudců, tak i Sokrata, a jen souhrnným jejich působením že lze si vysvětliti konečné odsouzení velikého mudrce řeckého.

V jednotlivostech ovšem by bylo leccos proti Menzelovým výkladům namítati. Na př. v celém výkladu o Anytovi (str. 42 nn.) zapomíná, že jméno to nebylo nikterak vzácné a že některá »data«, jichž se dovolává, spíše asi týkají se jiného muže téhož jména. Málo dále váží, když proti mínění o politickém pozadí žaloby dovolává se Menzel i toho, že demokrat Lysias nabídl Sokratovi uměle složenou obhajovací řeč; vždyť sám Menzel uznává nezaručenost této zprávy (Diog. L. II, 40). *Νομίζειν θεούς* se vztahem k *πόλις* značí podle Menzela (str. 14) »ctiti« bohy (verehren), nikoli »věřiti«; myslím, že české »vyznávatí« nebo »uznávatí« lépe vystihuje řecký termín, co do obsahu a úmyslně neurčitý, ježto zahrnuje obě stránky požadované výkladem Menzelovým.

F. Čáda.

Richard Heinze: Virgils epische Technik. Leipzig, Teubner 1903. Str. VIII a 488. Za 12 mk., váz. za 14 mk.

Knihy toho významu a té hloubky jako tato objevují se vůbec zřídka; v literatuře o Vergiliovi je svého druhu jediná.

Spisovatel v prvním díle razí si cestu k vlastnímu cíli rozborem a výkladem Aeneidy po větších souvislých kusech; pomíjí I.

a VI. zpěv (pro komentář Nordenův k němu) a jen část prvního zpěvu rozbírá dodatečně jako exposici k tragoedii o Didoně.

Pokud jde o metodu, chce porozumět uměleckým tendencím Aeneidy z ní samé, nejde mu o to, co by byl Vergilius měl a mohl, nýbrž co chtěl. Spisovatel hleděl si představit u každého oddílu zvláštní úkol básníkův a sestavit znovu úvahy, které ho vedly k danému řešení. Heinze jeví se tu mistrem exegeze, a některé jeho výklady jsou opravdu překvapující. Básník ukazuje se nám tu tak jasný při svém tvůrčím postupu, a stavba děje i komposice jednotlivých scén vyrůstá nám takřka před očima — a to právě tím, že sledujeme stále co nejvíce myšlenky a úmysly básníka samého —, že se vlastně teprve učíme Vergilioví rozumět.

V druhém díle shrnuje i doplňuje spisovatel získané výsledky a popisuje i rozbírá Vergiliovu epickou techniku. Hledí pochopiti vznik Aeneidy, pokud jest jej chápati jako výsledek umělecké činnosti básníkovy uvědomělé a určitými tendencemi vedené; nechce souditi o hodnotě, nýbrž jen stanoviti historickou skutečnost.

Obsah tohoto dílu jest rozvržen takto: metoda tvoření (prameny, vzory, původnost básníková, způsob práce), invence (lidé, jejich povahy, jednání, vášně, svět nadpřirozený, děj, jeho stavba, motivace, doba a místo), podání (vypravování, popis, řeč), komposice (jednota děje, organická souvislost, jednota výjevů, pořadí výjevů, soustředění zájmu, jednota zpěvů, samostatné díly a celek, přehlednost, zjednodušení, střídání, obohacení), cíle (*ἐξ-πληξίς* a *πάθος*, účinek mravní, učenost, vznešenost). To jsou názvy jednotlivých kapitol, ale ukazují zároveň, co zahrnuje Heinze v pojem epické techniky. Bylo by poučné, srovnati toto schema se schematem Hennequinovým ve Vědecké kritice z r. 1888 (český překl. F. V. Krejčího v Praze 1897). Jakkoli se oba zásadně liší, mají řadu bodů společných, arci na sobě nezávisle a jen působením předmětu samého. Heinze však jen letmo se dotýká rozboru jazyka a verše, poněvadž pro účín básně mají sice svrchovaný význam, nikoli však pro porozumění básni jako epickému dílu uměleckému, a právě toto porozumění chce spisovatel šířiti.

Hořejšími názvy není ovšem naznačeno bohatství obsahu, které se kryje v těchto kapitolách. Upozorním aspoň na některé zajímavé otázky, o nichž se tu můžeme poučiti. Tak hned o poměru ke tradici (str. 235 nn.). Poměr Vergiliův k dochované pověsti není poměr moderního básníka k látce, která mu dá podnět ke tvoření, nýbrž poměr starověkého historika k dochovaným dějinám, které znova vypravuje; to odpovídá docela směru starověké poesie. Vergilia, praví Heinze na str. 1, duch nepudil, aby kráčel po nevyšlapaných cestách, cílem jeho ctizádství nebylo oslňovati neobyčejnou, novou invencí, nýbrž býti velický ve známé látce. Proto umění jeho nejeví se nikde větším

než ve II. zpěvu, na látku nejčastěji zpracované. Ale Vergilius tuto tradici také volně utváří, kde má mezery nebo je příliš chudá, a kombinuje z různých pramenů; u nové látky dává přednost živlu mytickému, který vůbec jest tradicí vázán jen ve svých obecných tvarech, nikoli v jednotlivých scénách; radí svobodně a kombinuje dochované látky, a ostatně odpor k veškeré tradici jeví jen v nejkrajnější nouzi (str. 241).

Poutavý jest výklad o Vergiliově závislosti na vzorech, zvláště o poměru k Homerovi (str. 244 n.). Od Homera neodchyluje se nikde tak velice, jako ve vypravování o Didoně. Bylo-li vůbec jeho ideálem, přiblížiti se, pokud jen možno, staré epopeji, aniž pominul toho, co cenil jako pokrok a novou vymoženost pozdější doby, vstoupil zde s plným vědomím na pole, které po Homerovi vlastně teprve nově bylo objeveno: líčení lásky jako vášně, duši plnící a duši ničící (str. 115 n.). Heinze rozbírá starověké názory o napodobení a vykládá je u Vergilia v poslední příčině obecným znakem povahy římské: ani on neměl, co bylo jeho národu jako národu odepřeno, silné fantasie (str. 248 n.). Zvláštní slabost fantasie jeví se ve veškerém duševním životě římském, ano jeví stopy i v politice a válečnictví, a tato zvláštní dispozice duševní nejen neměla schopnosti, ale necítila ani potřeby originální poesie (str. 249). Vergilius nebyl však mechanickým napodobitelem, zachoval si v napodobení samostatnost a uchýloval se často od svých vzorů a utvářel znova, novou motivací, jak děje vnější, tak zvláště pochody duševní.

Mistrné jsou výklady o technice kresby charakterů (str. 260 n.). Rozebrav Vergiliovo pojetí povahy Aeneovy naproti běžným námítkám nedůslednosti a nestálosti, ukazuje Heinze, že Aeneas stává se rekem teprve školou osudu (str. 268), ukazuje typické stoupání miláčka bohů k větší dokonalosti (str. 271 n.) jako typu Římana, jak se jeví Římanu doby Augustovy a přísného názoru stoického (str. 266 n.). Vergilius nekreslí osobnosti jako pevné, v sobě spočívající individuality, která by byla vytvářena dle živých vzorů, nýbrž vychází od ideálu, a člověk liší se ve svých stupních vývojových, tak jako od jiných lidí, stupněm, jak se přiblíží tomuto ideálu (str. 273).

Zvláštní výklad jest věnován účastenství bohů na ději starého hrdinského eposu (str. 284 n.). Pro Aeneidu jest důležitá Vergiliova představa osudu (fatum). Podle jeho pojetí jest to vůle Jovova, a toto fatum konec konců řídí veškeré dějstvo, ale samo jest úplně mimo děj; nevíme jeho důvodů, trvalo od věčnosti, a jen jak se provádí, jest obsahem básně. Aeneas nejde za svým úkolem ze svobodného rozhodnutí, nýbrž jest nástrojem v rukou fata, které ho užívá, aby položilo základ k imperium Romanum. Básník ocítá se tím v rozporu, kterak s tímto pevným a předurčeným rozhodnutím božím osnovení epický děj, a uniká mu tím, že jisté věci hlavní jsou fatem určeny, ostatní však jest pone-

cháno na vahách, takže Juppiter může dávat i na sebe působiti modlitbám lidským i prosbám bohů (str. 287 nn.). Zajímavě sleduje Heinze, kterak bohové v Aeneidě zasahují v děj, (str. 293 n.), kterak postavení reků Vergiliových k světu božskému jest jiné než u Homéra (str. 295 n.), a srovnává bohy homerské s Vergiliovými (str. 470 n.).

Z dalšího uvedl bych výklad o subjektivnosti starověké epiky vůbec i epeje Vergiliovy proti Homerovi a moderní poesii (str. 363 n.), poznámky o štítu Aeneově, zmírňující výklady Lessingovy (str. 392 n.), význam řeči v technice Vergiliově (str. 396 n.), dispoice jejich (str. 417 n.) a poměr Vergiliův k rhetorice (str. 422 n.).

V dějinách výpravného umění Aeneis tvoří epochu (str. 254). Pro dramatický styl básnického vypravování byla po staletí vzorem, ale Vergilius byl asi sotva jeho tvůrcem (str. 458 n.). Vergilius první proti tehdejšímu směru, jež můžeme označiti dnešním heslem »l'art pour l'art«, postavil svou poesii tendenci mravně náboženskou a politicko-národní ve službu světového názoru, aby získal u obecnstva vliv na způsob jeho života (str. 461 n.). Spisovatel ukazuje, kterak tato snaha souvisí s tehdejší dobou a z jakých opravných proudů mravních se vyvinula, a jak z této vlastenecké tendence, kterou se národní římské epos stýká s národními římskými dějinami, dostává u Vergilia novou tvářnost velmi podstatný díl hellenistické poesie, historická učenost (str. 465 n.). Římskou minulost, končí Heinze na str. 480, líčil Vergilius a v ní ideál římské přítomnosti; tento ideál nevysnil ani nezkonstruoval ani nenapodobil, nýbrž sám prožil a probojoval; proto ideál ten žije ještě i pro nás v jeho básni.

Snad již z těchto poznámek jest patrné, že spisovatel podává více než slibuje. Kniha jeho není jen popisem Vergiliovy epické techniky, nýbrž velmi často zabíhá v dějiny básnické techniky vůbec, sleduje dějinný vývoj aesthetických pojmů a aesthetického cítění, studuje aesthetickou theorii starověkou, ale s tohoto pole přechází často ve studium antického ducha i duše jednotlivcovy, Vergiliovy, duše národa i ducha doby.

Při spoustě látky, která je tu nahromaděna, naskytnou se čtenáři leckde pochybnosti. Spisovatel všechnu literaturu o Vergiliově svědomitě prostudoval a cituje ji s odměřenou a účelnou hospodárností v poznámkách. Jen se stanoviska, s něhož jsem se zabýval Aeneidou v těchto Listech (XXIV, 1897) v článku »Dido v epose Naeviově«, připojil bych několik slov. S povděkem zaznamenávám, že spisovatel jen velmi zdržlivě a s pochybnostmi opakuje mínění skoro obecně běžné a s určitostí tvrzené, že motiv Didonin jest vzat z Naevia (srv. zvl. str. 113 a 115 pozn 1). Ale podléhá dosavadnímu mínění v tom, že také mluví o perspektivě, jakou právě světodějný boj mezi Římany a Kar-

thagiňany otvíral přátelsky nepřátelskému setkání obou zakladatelů (str. 115). Jisto jest, že takový účín tohoto setkání a tato souvislost v básni se nejeví, že postava Didonina tímto způsobem v básni zužitkována není, a že nelze tohoto spojení dokázati ani pro Naevia. Jest tedy svrchovaně pravdě podobno, že nepřátelství mezi Římem a Karthaginou staří epikové postavili na pevnější základ (srv. Listy fil. na uv. m., str. 340 n., 402 n., 407 n.).

Ale tím dostávám se již k druhé poznámce. Na str. 443 n. (srv. i str. 386) mluví spisovatel o tom, kterak Vergilius událost, která předcházela některý zpěv a kterou by byl mohl sám vypravovati, zvláště rád dává nám vyrozumívati z řečí svých osob, a ukazuje na slova Jovova na počátku X. zpěvu. Narážek takových je více, spisovatel je také uvádí, ale nejsou stejného druhu. Třeba, myslím, odlišiti od nich ty, které se týkají předpovědi konečných osudů Aeneových a budoucnosti Říma, a hledati v jejich znění odkaz na starší epos a tedy na věci, římskému čtenáři odjinud známé. Ostatně starý vykladatel sám si připomenul tuto souvislost; srv. Serv. k Aen. I, 281: [Iuno] consilia in melius referet; quia bello Punico secundo Iuno, ut ait Ennius, placata coepit favere Romanis. U Ovidia ve Fastech II, 487 n. odvolává se Mars na slib Jovův z Ennioových Annálů: »Unus erit, quem tu tolles in caerula caeli« tu mihi dixisti. Myšlenka není tedy bezdůvodná, a stavba veškerého děje se tím jen prohlubuje (srv. Listy fil. na uv. m., str. 408 n.). O této otázce slušel výklad zvláště také tam, kde spisovatel jedná o osudu (fatum), a bylo tu stanoviti poměr Vergiliův k předchůdcům; neboť »také v tom (opakuji z Listů fil. str. 411), jak bohové jsou přímo účastníci na osudech i dějích Říma od počátku, ale hlavně, že t a k jsou účastníci (Juno nepřítelka jeho atd.), Vergilius měl předchůdce, a v názoru tom je uložena práce věků, jak se projevila v typických jich představitelích) Vergilius je jen jejím zavrcholem.« Luc. Müller v německém spise: »Quintus Ennius«, v Petrohradě 1884, str. 148, vykládá, že nenávisť Junoninu k Římu (srv. Aen.: I, 12 nn.) motivoval tak první asi Ennius. Mínění to bylo aspoň připomenouti.

Že kniha bude míti radikální vliv na dosavadní názory o Aeneidě, je nepochybné. Vezmete-li do rukou po přečtení tohoto spisu třeba shrnutí Schanzovo v Dějinách římské literatury, máte napořád námítky proti jeho úsudkům. Heinze jest klidný analytik, bystrý kritik a duše aestheticky jemně cítící; ale právě proto objevuje se nám Aeneis v novém světle, ve světle své doby, svého národa a ve světle osobnosti tvůrce.

Musíme ovšem lišiti dojem dnešní od dojmu současníků. Spisovatel provádí toto hledisko celou knihou a zdůrazňuje to výslovnou poznámkou na str. 474; na str. 424 mluví konkrétněji: staví proti sobě antické Italy a moderní severany. Ale i když si uvědomíme tuto individuální podmíněnost aesthetického dojmu

a snažíme se odmyslíti si různost prostředí atd., zbývá přece mnoho, co vůbec kalí požitky z Aeneidy jako uměleckého díla. Již základní pojetí Aeneidy hlavně v Aeneovi jako nositeli epického dějstva a při tom nástroji fata, jak shora pověděno, je málo umělecké. Připomněl bych tu slova Goethova: »Bei jedem Kunstwerk, groß oder klein, bis ins kleinste, kommt alles auf die Konzeption an.« Aeneis jako epický celek jest zvláštním způsobem rozlomena, a spisovatel přiznává, že uměleckou jednotu mají scény jednotlivé, nikoli však celek (str. 430).

Spis Heinzův znamená však jistě rehabilitaci Aeneidy proti mnohým úsudkům jednostranným, a to tím spíše, že rozbor jeho jest veden tak upřímnou pravdivostí a prost všeho upřílišování.

Výklady jeho přejdou jistě do komentářů. Jde v nich vždy nejvíce a nejdříve o vystižení a znovutvoření vlastních tvůrčích představ básníkůvých, o znovustvoření celého děje i postav, jak žily ve fantasii básníkův. Tím stýkají se docela s dnešním názorem na umění, a pokud jde o praktické zužitkování ve škole, odpovídají novému směru výchovnému a novému úsilí o postavení umění a tedy i poesie ve škole. Výklady ty také vskutku v mezích školního výkladu se plně osvědčují.

Ke všem plodným stránkám tohoto spisu lze uvést i to, že podává mnoho látky ku psychologii básnického tvoření, ale bylo by tu třeba ještě přesněji odlišiti vědomé myšlení a uměleckou intuici.

J. Brant.

G. W. Paschal: A study of Quintus of Smyrna. Chicago, The University of Chicago Press, 1904. Str. 82. Za 75 ct.

Jak spisovatel v předmluvě uvádí, bylo úmyslem jeho podati souborný nárys nynějšího stavu vědomostí našich o Quintově epopeji *Τὰ μετ' Ὀμήρου* (Posthomerica). V souhlase s tím nepřestal jen na sporných otázkách, nýbrž shrnul v monografii své vše, co důležité jest pro poznání a ocenění básně Quintovy. Látku svou rozvrhl ve čtyři oddíly. Prvý obsahuje stať bibliografickou; pojednává tu o rukopisech, vydáních a uvedena příslušná literatura od vydání sbírky Engelmannovy a Preussovy (r. 1879). Oddíl druhý shrnuje kusé vědomosti naše o životě Quintově. Podrobnější výklad věnován jest věku spisovateli. V odporu s většinou učenců, kteří kladou věk Quintův v dobu císaře Juliana, posunuje jej Paschal na konec druhého a počátek třetího století po Kr. Důvody jeho, čerpané při nedostatku jiných zpráv pouze z básně samé, jsou však příliš všeobecné a nestačí k tak přesnému určení věku Quintova, jak stanoví spisovatel.

Nejdůležitější část pojednání tvoří poslední dva oddíly. První z nich podává důkladný rozbor básně Quintovy po stránce slovní i věcné. Vytýká těsnou závislost její na epopeji homerské, jež jeví se nejen v zásobě slovní a dialektu, nýbrž prozrazuje

se i v motivech, charakterech jednotlivých hrdin a episodách. Jen ve dvou věcech jeví Quintus větší samostatnost. Jsou to předně podobenství, jež vynikají živostí a názorností a ukazují zálibu básníkovu k přírodě. Též v jeho názorech náboženských a mravních jeví se úchytky od Homera. Jeho bohové jsou pouhé stíny bohů homerských, vlastně jen zbožněné síly přírodní. Nejvyšší moc nad světem nemá Zeus, nýbrž Aisa, Moira. Vliv náboženských názorů římských patrný jest u hojných božstev, vzniklých zbožněním přírodních zjevů a mravních pojmů abstraktních. Celkový úsudek svůj o Quintovi podává spisovatel na str. 63 n. Vady jeho zakládají se na nedostatku originálnosti a chudobě myšlenek, jež snaží se nahraditi rhetorickým koloritem; též jeví některé nedostatky v komposici. Přednosti jeho jsou těsné přihlížení k homerským vzorům, vkus, s nímž látku svou volí, některé pěkné epizody a hojnost zdařilých přirovnání.

V oddílu posledním, jednajícím o pramenech Quintových, přidržuje se spisovatel celkem výzkumů Kehmptzowových a Noackových, ač v jednotlivostech od nich se uchyluje. Zvláště co se týče užívání básní kyklických, myslím, že správně dovazuje proti nim, že v době Quintově ještě básně tyto existovaly, a že Quintus je četl a jich užíval, třebaž v některých věcech od nich se odchýlil. V dalším odstavci polemizuje Paschal proti názoru Baumstarkovu, že Quintus následoval hojně Aischyla; na-proti tomu připouští v některých částech užití trágoedií Euripidových. Alexandrijští epikové měli na Quinta, přísného napodobitele Homerova, menší vliv, ač i tu stanovili Kehmptzow a Noack dosti hojně shody, jež Paschal přejímá. Vliv alexandrijský jeví se též v zálibě Quintově pro učené detaily, zvláště z oboru medicíny a astronomie. I k některým latinským básníkům Quintus přihlížel. Možno dokázati, že znal a napodobil Vergilia, pravdě podobný jest i vliv Ovidiův a Senekův.

Studie Paschalova nerozhoduje sice značněji vědomosti naše o Quintovi a jeho básni, ale souborným a přehledným uspořádáním látky a kritickým rozbořem jejím dosahuje plnou měrou účelu, ježž si vytkla.

O. Jiráni.

Die Demonstrativpronomina der indogermanischen Sprachen. Eine bedeutungsgeschichtliche Untersuchung von *Karl Brugmann*. Des XXII. Bandes der Abhandlungen der philologisch-historischen Klasse der Königl. Sächs. Ges. d. Wiss. No. VI. Leipzig, bei B. G. Teubner; 1904. 150 str. Za 5 mk.

V úvodě spisu, jehož významnost zaručuje již jméno spisovatelovo, vykládá se o rozličných způsobech demonstrace (a i jiných funkcí zájmených) v jazycích indoevropských. § 1. nastiňuje rozdíl mezi mluvou živou, v níž mluvícího podporuje i celá skutečná situace se svým okolím; jež umožňuje m. j. mluvícímu

doplňovati slova i posunky, vyjadřovati se ellipticky atd., a mezi mluvou knižní. 2. Zájmena ukazovací mají s ostatními zájmeny tu vlastnost společnou, že neoznačují předmět po jeho zvláštní jakosti. Jako ostatní zájmena jsou jen pro nomine. Ale liší se od ostatních tím, že mají v sobě zvláštní pokyn se strany mluvícího. Jsou nejen, jako kterákoli část řeči, vůbec vyzváním osloveného, aby si všiml představy, o níž jde, nýbrž jsou při tom i hláskovými ukazateli (lautliche Fingerzeige), slyšitelnými pokyny; obsahují (jak se vyjadřuje o tom Wegener, Grundfragen des Sprachlebens, str. 100) vždycky jakési »podívej se!« nebo »zde je cosi viděti«. Tento pokyn se může týkat něčeho ze skutečného okolí, ale i něčeho, o čem byla krátce před tím řeč. Způsob první, čistě deiktický, objevuje se hlavně v životě skutečném a v jeho nejbližší napodobenině, v dramatě; bylo by lze přidati, že bývá nezřídka na př. i v indických bráhmanech a upanišádách, jakožto textech, určených původně k živému přednesu, provázenému podle potřeby i posunků. Na př. v Áitar. ár. II 4 3 9 (Áitar. upan. 3 12) se vykládá, že átmá (nejvyšší duše světa) má v lidském těle tři sídla: »toto jest [jeho] sídlo, toto jest sídlo, toto jest sídlo«; text nevykládá, kde si ta tři sídla máme mysliti, a možná, že v pozdějších dobách Indové sami si toho již nebyli vědomi (v. M. Müller v pozn., Sacr. Books of the East I 242). 3. Jako mluvíme při slovese o způsobech děje (Aktionsarten, vidy), tak lze mluvit při demonstrativech o způsobech ukazování (Demonstrationsarten, Zeigarten). 4. Brugmann liší: a) způsob nejobečnější nebo indifferentní, při němž obyčejně nejde o rozdíly mezi blízkostí a vzdáleností předmětu, ani mezi osobami první, druhou a třetí: na př. *tēn to byl* (Dér-Deixis). Dále: b) »Ich-Deixis« (*tento*), c) »Du-Deixis« (lat. *iste*), d) »Jener-Deixis« (*onen*). 5. V souvislé řeči mohou i demonstrativa býti k ostřejšímu odlišení pojmu, o který jde, sesílena vělovým přízvukem (*tě pomoci nepotřebují*): tohoto sesílení není, kde se mluví o předmětu jakožto o známém (na př. při členu; *onen* [= *onen známý*] *výrok Solonův*). 6. Rozdíl mezi *δείξις* a *ἀναφορά*, mezi ukazováním na předměty, v blíži mluvícího se nalézající, a na předměty, o nichž byla před tím řeč, nepatří ku podstatným rozdílům, jevícím se na zájmenech ukazovacích. 7. *On*, jako *já*, *ty*, je vždy zájmenem substantivním; ale zájmeno třetí osoby má jisté věci společné se zájmeny demonstrativními (ukazuje k věcem, o nichž byla nebo bude řeč; může se spojit s tělesnou deixí): a proto je pravdě podobno, že původně bylo zájmenem ukazovacím (srv. něm. *er* = lat. *is*, fre. *il* z lat. *ille*). A totéž je možno i při zájmenech osoby první a druhé. 8. Úplného vylíčení vývoje idvr. zájmen ukazovacích není, ani není možno, pokud nálezitě nejsou zpracována fakta týkající se jazyků jednotlivých. Na konec podán přehled příslušné literatury.

Rozličné způsoby ukazování v době prajazykové a v jazycích jednotlivých. 1. Zájmena ukazo-

vání obecného (Dér-Démonstration). a) (§ 9—14). Kmeny *to-* a *so-* ukazují ve většině jazyků idvr. na předmět jako na něco známého (ať je blízký či vzdálený; člen vzniká, stane-li se toto připojování zájmena obvyklým a nutným); označuje se jím též, o čem byla před tím řeč (*byl jeden král, a ten měl tři syny*; užívání anaforické), anebo, o čem bude řeč hned potom (*to mi pověz, co . . .*; užívání praeparativní). Takovéto užívání zájmena *to-*, *so-* je patrně prajazykové, i s tím, že je možno (se sesilujícím přízvukem) v deixi energické. Vzájemné doplňování obou kmenů, jak je vidíme v jazyce stind. a ř. (*sá sã tád, ó ŋ ró* atd.), je rovněž prajazykové. B. vykládá i o případech, kde se *so-* objevuje i v území kmenů, které, pokud jsou zřetelné, vznikly působením analogie (jako ř. *oi ai* vedle dorského ještě *toi tai*); uvádí však i případy, kde je možno i jiné mínění.

Védský lokal *sásmin* vedle *tásmin* je podivný i významem: znamená *v tomto* (Ich-Deixis), ne *v tom*, a B. je vykládá proto za vzniklé z *asmin* (26, 29). Není snad nemožno, že starší tvar byl **sásmin* a patřil ke kmeni **ke-ko-*, v jazycích arijských sice neznámému: znění *sásmin* by bylo výsledkem spodobení, jako *śváśurah* m. **śváśurah* (Grundriss I² 732), a okolnost, že směr spodobení (*s—s*, nikoli *ś—ś*) je zde jiný, bylo by pochopiti a vyložiti vlivem ostatních lokálů na *-smin* a snad i zájmena *sá* samého.

Gotské *sai* »hle«, zase s deixí 1. os., kdo ví, je-li vůbec zájmenného původu. Říká-li Čech *hle* m. *hled*, Lotyš *re* m. *redz*, *rau* m. *raudz*, *klaui* m. *klaus*, Litvan a Lotyš *lai* m. *laid laidī*, Švýcar *lue* m. *lueg* atd., mohl i Got říkati *sai* m. *saihv*: slova kleslá v partikule se měnívali svým způsobem. Srv. na př. Grimm III 247 (kde jsou fakta, týž původ doporučující i pro sthñ. *se*).

Brugmann sem počítá i zájmena třetí osoby, jako tvar významu lok.-dat.-gen. **sai* v jazycích staroiránských¹⁾, ř. *oi*, slov. *si*, lit. *-si* (toto i s významem akkusativním), akkusativní **sim* v jazycích arijských (z něhož tuším později se vyvinulo i nominativní **szi* v germanštině), a j. Myslím, že neprávem; ale vedlo by daleko, kdybych zde chtěl odůvodňovati svoje odchylné mínění. Je nepochybné, že se zájmena původně demonstrativní v některých

¹⁾ K tomu i prákrtské se (též v akkus. smyslu), o jehož původnosti se B. 28¹ blíže nevyjadřuje. Kdo v ni nevěří, činí tak pod dojmem nepřívodního rázu dialektů střeďoindických, které skoro naskrze vykazují útvary mladší, než jazyk staroindický: ale jsou přece ojedinělé doklady, v nichž se ze staroindických dialektů, nám neznámých, do nářečí střeďoind. zachovaly věci staré, ve známých dialektech staroind. zaniklé nebo změněné. Tak *idha* »zde« vedle hláskově mladšího stí. *ihā* (Pischel § 266). Anebo *puḍhavi* *puḥavi* »země« (objevující se druhdy i v sanskritované formě jako *prthavi* u indických grammatiků a lexikografů), které (vedle *puḥavi*!) něžse s Pischelem (§ 51, 115, 139) pochopiti za hláskovou obměnu stind. *prthvi*. Adj. *prthuh* zachovalo v ženských tvarech významu substantivního příponové stupně, které

jazycích vyvinula v zájmena 3. osoby (fr. *il*; lat. *ille*, germ. *is*: lat. *is*, slov. *on*: lit. *ans* a j.): ale od této pozdní vrstvy zájmen 3. os. je lišiti vrstvu starou, družící se k zájmenům osobním, s nimiž je m. j. spojuje význačná vlastnost nerodovosti. Tato stará zájmena 3. osoby měla pův. jen tvary enklitické a nenominativní: tvarů nominativních a přízvučných, odpovídajících nominativům a jiným přízvučným tvarům zájmen osobních, nebylo potřebí, protože, kde v osobách 1. a 2. stojí nominativ nebo jiný přízvučný tvar zájmena osobního, stál v osobě 3. příslušný tvar substantiva samého. Zájmena 3. osoby, vzniklá z demonstrativ, vyvíjejí tvary nepřízvučné teprv později, na př. č. *mu*, *ho*, stind. *asja* atd.¹⁾ Byla-li i ona stará zájmena 3. osoby původně zájmeny ukazovacími čili nic, je otázka právě tak nesnadná (podle mého soudu nerozřešitelná), jako otázka po podobném původě zájmen osobních 1. a 2. osoby, a měl se o ní, tuším, Brugmann vyjádřiti s podobnou rezervou, jako se vyjadřuje o otázce druhé. Brugmann se zde podle mého soudu (jako většina jazykozpytců) nedovedl vymaniti ze starého axiomatu jazykozpytného, který v oboru slov významu hmotného již padl, ale trvá v oboru slov významu formálního: že totiž prvky hláskové podobné jsou bezpochyby i původem svým příbuzny.

Dále mluví Brugmann o domněnce, že zájmeno 2. osoby **te* **teve* atd. je příbuzno s demonstrativem **to*-. Vyjadřuje se opatrně, ale ref. byl by se o ní vyjádřil se skepti.

b) (§ 15—16). Kmeny *e-* *o-* *i-* stojí bez rozdílu významového vedle sebe jako *ke-* *ko-* *ki-* a *qe-* *go-* *qi-* a měly pův. význam prostě ukazovací (lat. *is*; adverbia jako ř. *ei-ia* a j.). Významy jiné má Brugmann za nepůvodní: tak *deixi* 1. osoby

v paradigmatických tvarech významu adjektivního zanikly: **plthēvi* **prthavi* (= ř. *πλαταια*), **plthēvi* *prthivī* (: ř. *Πλάταια Πλαταιί*; srv. av. *jeziwi*: stind. *jahvi* »nejnovější, nejmladší«, ř. *tava f-ōs* a Bartholomae Grundr. § 71) »země« vedle **plthēvi* *prthivī* »široká«. K tomu jest připomenouti, že kmeny s nom. *-i-ia* ještě v řečtině vykazují stopy bývalého kmenostupu a střídání přízvuku: *γλωσσα*: *γλάσσα* u Heronda, ion. *μῆα*: *μῆς*, *δργνῖα*: *δργνῆς* a pod. (Hoffmann Gr. Dial. III 267, 323, Smyth The sounds and inflections of the greek dial. I 124 n.).

¹⁾ Indičtí grammatikové (Pāṇ. II 4 38) učí, že jako *asja* atd. i adverbia *ātra* »zde«, *ātah* »odsud, potom« jsou bezpřízvučná, stojící *anvādeṣe*, t. j. naznačují-li ve smysle zájmena 3. os. určení místa (času), o němž před tím byla řeč. V textech zachovaných s přízvuky takových dokladů není (ovšem však hojně dokladů vlastního zájmena *asja* atd.); patrně v době starší ještě nebylo těchto enklitických adverbí. Ale pochybovati o správnosti Páiniiový věty pro dobu, z níž pochází, vůči příkladné bedlivosti, s jakou si indičtí grammatikové všímali větového přízvuku, práva nemáme (a dokladů, v nichž nepřízvučnost oněch adverbí by bylo poznati z okolnosti, že se vyhybají začátku věty, dalo by se jistě shledati dosti). I my užíváme bezpřízvučně na př. *tam* u významě 3. os. ve větách jako: »byl jsem na plesu a zůstal jsem *tam* přes půlnoc«.

v stind. *ajám*, úlohu osobního zájmena 3. osoby (stind. *asja* atd., got. *is*, něm. *er*, lit. *jis*, slov. *je-go* atd.); význam zájm. 3. osoby odvozuje přímo z významu obecně deiktického. Význam relativní (ř. *ös*, stind. *jáh*, slv. *jo-že*, původně *i-os jos* »der da-ige«) se vyvinul (již v prajazyce: 37) z demonstrativního, jako v zájmeně *tja-* v staré perštině, v zájmeně *to-* v řečtině a v germanštině.

2. Zájmena deixe 1. osoby (Ich-Demonstration; § 17. až 25). Nejprve podán přehled zájmen, jichž se v rozličných jazycích v tomto významě užívá (stind. *ajám*, ř. *öde*, lat. *hic*, lit. *szis*, esl. *sv*, č. *tento* atd.), dále řada typických dokladů jejich užívání (i s užíváním »dramatickým« ve vypravování dějů minulých jakoby byly přítomné, jako lat. *adhuc* m. *etiamtum* a pod.). Zvláště se vykládá o některých jednotlivostech. Tak o užívání zájmena na vyjádření přímého vztahu k osobě mluvící (*öð' ö ávho, hic homo* »já zde«, stind. *vajám kúrušah* »člověk [jako my]« a p.). Pak o určitém vytvoření vztahu ke třem osobám v postpositivním členu v armenštině a v jazycích jihoslovanských, zvláště v bulharštině (na př.: *kaknu je tekla reka-na pris kamene-s, noaj da ti tekoť pari-tea f kešo-ta* »jako tekla tam ta řeka přes tento kámen zde, ať ti tekou peníze [tvoje] v ten tvůj měsíc«); o tomto členu v bulharštině se Brugmann domnívá, že se tou měrou vyvinul z prvků slovanských vlivem armenštiny, v níž je podobně vytvořen (Armeni bývali v krajích bulharských hojně usedlí); mnohem podstatnější byl, trvám, v tomto vývoji vliv zájmen osobních druhé a třetí osoby na ustálení členu s *t-* v deixi os. 2., členu s *n-* v os. 3. Následuje výklad o užívání zájmen o době a místě osoby mluvící (na př. sl. *dnu-sv; tento svět*), o něčem, co mluvící chce právě říci a má tedy již na mysli (na př.: *inter omnes hoc constat virorum esse fortium toleranter dolorem pati*), někdy i o něčem, o čem právě byla řeč (první doklad védský je zde nesprávný: nepřízvučné *asmin* I 6, 9 je zájm. 3. os.) a j. Prajazykovým zájmenem deixe 1. os. byl kmen *ke- kó- ki-* (slov. *sv*, lit. *szis*, ř. *ήμερον σήμερον*, lat. *ce-do, cis, -ce*, got. *himma daga* atd.); Brugmann se pokouší i o výklad odchylného významu v ř. *ἐκεῖ κεῖδι* atd. a podobných úkazů v jiných jazycích. Častěji byla vytlačena zájmena deixe 1. os. zájmeny deixe obecné: tak stind. *ajám*, ř. *οὗτος* místo *öde* v *κοιμή*, pozdější lat. *iste* místo *hic*, got. *sa*, č. *tento*, č. pol. hluz. *ten (tón)*: tento přechod bylo by lze podle mínění Brugmannova snad ještě sledovati v památkách slovanských.¹⁾

¹⁾ Kdož ví však, nepovede-li podrobnější studium této otázky k výsledku z části poněkud odchylnému. Jest možno, že původně vztah k osobě první nemusil býti vždy vyjadřován, že bylo možno podle potřeby a vůle mluvícího (podle jeho *vivakšā*, t. j. snahy vyjádřiti se tak či onak, jak by řekl indický grammatik) užiti místo zájmena deixe 1. os. i zájmena deixe indifferentní (srv. doleji výklad o stind. *esā*): pak bychom měli časem činiti s faktem, že ze dvou způsobů mluvení, již od počátku vedle sebe možných, později jeden zanikl, druhý zobecněl.

Dále čteme výklady o složených výrazech, nahrazujících zájmeno staré v rozličných jazycích, a o jejich původě: ř. *ððe* atd., něm. *dieser*, got. *sah*, blg. *tózi tová*, č. *tento tenhle*, hluž. *tónle*, rus. *этотъ*. Brugmann hledá v rozšiřujících přídavech hlavně části, slušející k tvarům zájmen ukazovacích. Ale pohřešuji zde narmozně bližšího přihlížení k chronologii, které je při výkladu podobných fakt jazykových neméně dbáti než při výkladu rozličných ukazů čistě hláskových. Čtu-li na př., že v č. *tenhle* vězí partikule *le*, etymologicky slušející k starému zájmenu *l-ovému* (lat. *ollus*, *ille*, esl. *лани*, č. *loni* atd.), nedovedu potlačit při tom otázek, ze které fáse jazykového vývoje spojení *tenhle* pochází, jak v ní asi bylo zájmeno *l-ové* zastoupeno, bylo-li v ní nějaké *le* (nebo něco podobného), schopné vstoupiti v podobné spojení, co znamenalo atd.: možná, že odpovědi k těmto otázkám budou takové, že budeme hledati výklad spojení *tenhle* jinde. I poměr mezi č. *tenhle*, hluž. *tónle* by zasluhoval osvětlení: je č. *hle* totožno s hluž. *le*? A jest-li, jak vyložiti *h* v slově českém, či nedostatek jeho v slově lužickém? ¹⁾ Podobné otázky se naskýtají také na př., čteme-li Brugmannovy výklady o demonstrativních partikulích *v-ových* v thess. *τὸνε »τόδε«*, ark. *τῶνι »τοῦδι«*, kyp. *ðvν »ððe«*, které se počítají prostě k *n-ovému* zájmenu (spíše snad vznikaly tvary podobné z akkusativů *rov-i* a pod. tak, že *v* žpovšechnělo jako *d* v lat. *ī-dem* z neutra *īd-em* a p.). Atd.

Obsírněji vykládá Brugmann o původě lat. *hic*, praital. **he-ke*, jehož druhá část jest ovšem jasna (deiktické *ce*, slušející k *ecce* atd., a ku prajazykové zájmenné družině *k-ové*). *Hic* je Brugmannovi »das zu einem Kasussystem ausgebildete Ich-Demonstrativum **gho-*» (*ghē- ghi-*), které hledá (po příkladě Windischově a Fickově) i v **e-ġ(h)om »ego«*, v dativech stind. *má-hjam* lat. *mi-hi*; **e-ġ(h)óm* znamenalo původně asi »die Hierheit« (jako gron. *wanga »meine Hierheit«* = »ich«, *īdliit »deine Dorthheit«* = »du«). Brugmann jest si ovšem vědom, že se podobnými analýsami dostáváme »do oněch odlehlých propastí prajazyka indoevropského, v jejichž šeru jsme odkázáni hlavně na hmat«. Na podporu tohoto výkladu uvádí (mimo domnělou souvislost zájmena *ty* s demonstrativem *to-*, o níž jsme se již zmínili) i stind. *ámah »hic, ððe«*; jehož identifikace s ř. *ēme* mu leží na snadě: bylo by bývalo na místě přidati, že toto *ámah* dokonce není běžným zájmenem indickým, že snad vůbec ani

¹⁾ Patrně se ztrácí *h* (i v českých nářečích) především mezi souhláskami (*těch-le, tom-le z těch-hle, tom-hle*) a odtud se přenáší *-le* i jinam (*toho-le*). — Č. *ten*, hluž. *tón* (a pod. zájmena záp.-slov.) vykládá se (67) z *tē*, které nemohlo obstáti, když hláskově kleslo v pouhé *t*; *-n* přistoupilo přenesením z *on* původně jen na tvary jednoslabičné (»nur als Silbenstütze«, Leskien). Srv. jiné výklady Smetánkův a Jankův, Listy fil. XXIX 61 a XXXI 342.

zájmenem není, že to je slovo, o němž nikdo nedovede říci, co znamená, ani, znamená-li vůbec něco.¹⁾ — P**ghjés* »včera« (stind. *hjáh*, av. *zjō*, lat. *heri hes-ternus*, něm. *ges-tern*, ř. *χθές*) sem Brugmann počítá (ovšem že zase s náležitou rezervou): »das Ich-Demonstrativum kann auf einen Zeitraum hinter dem Heute gehen, der an dieses unmittelbar angrenzt«, jako na př. *letos* = v uplynulém roce²⁾; v tomto smysle bylo by pochopiti i etymologickou příbuznost slov. *za*, již Brugmann připouští (str. 73, 116). Také stind. *šváh* »zítra« zdá se Brugmannovi pocházeti ze zájmených prvků **ko-* a **vo-*.

3. Zájmena deixe 2. osoby. (Du-Demonstration, § 26 až 32). V některých jazycích nabyla zájmena obecné deixe vztahu k osobě oslovené, jehož původně nemívala; a sice právě v jazycích, v nichž je deixis 1. osoby různě vyvinuta. Vztah k osobě 2. pro dobu již prajazykovou hledá Brugmann v nabízečích partikuli ř. *ṭī*, lit. lot. *te*. Nejostřeji je deixe 2. os. vyvinuta v armenštině a v bulharštině (v. sh.). Pro jazyk stind. připouští Speyer možnost vztahu k osobě 2. pro zájmeno *ěšá*; pokud se však na jednotlivých místech tento vztah jeví, je to čirou náhodou a nemá nic společného s vlastním významem zájmena, jež dobře vystihuje Delbrück (Altind. Syntax 219 n.): *ěšá* (deikticky sesílené *sá*) znamená »ten známý«, ať je známost pojmu, o nějž jde, aprioristická, či pochází z předchozí řeči; při čemž ovšem není vyloučena možnost, aby ten známý pojem byl v nějaké souvislosti s osobou oslovenou. RV. X 14, 9 je překládati na př. »odejděte [vy živí], rozejděte se a rozptýlte se odsud: tomuto zde [mrtvému] to místo [o kterém byla řeč a na kterém vy ještě náhodou stojíte] otcové učinili«; místo to zůstane *ěšá lokáh* i pak, až živí od pohřbu odejdou. I 182, 5 »vy jste vytvořili to [známé] plavidlo na řekách, živé, okřídlené, pro Tugrovce: ono plavidlo by bylo *ěšá plaváh*, i kdyby je byl vytvořil jiný, než Ašvinové, anebo kdyby o něm byla řeč k jinému, než k Ašvinům. Ani ve větách jako *bhavate 'ham dadāmidam, bhavān etat pra jacčhatu* MBh. XII 78, 10 (»tobě

¹⁾ Indické komentáře těch několika míst, o něž jde, vykládají *ámah* jakožto »dech« (*prāṇah*), výklad na pohled rovněž libovolný, jako výklad moderních filologů, hledajících zde zájmeno (petrohradský slovník, Whitney Index verborum to the AV. 31, Max Müller Sacra Books XV 220³⁾); jinak na př. komm. k Áit. br. VIII 27, 4. Snad toto slovo není ničím jiným, než výmyslem k vůli mystisující etymologii slova *sāma* = *sā* (*vák*) + *āma* (*prāṇah*) a nemá o nic více skutečné existence než na př. *put* »peklo« v indické etymologii slova *putrāḥ* »syn« jakožto *put* + *tra* »spasitel z pekla«, anebo *ud* »nebe«, *gi* »ovzduší«, *tha* »země« v *udgiṭhaḥ* (»zpěv, svaté slovo *om*«), prý *ud* + *gi* + *tha* (Chánd. up. I 3, 7), a jiné podobné plody etymologické hravosti indické.

²⁾ Upozorňuji při tom pro ztrátu hlásky *j* v lat. *heri*, něm. *gestern* na Fayovu stat v Amer. Jour. Phil. XXV 162 nn., která, osvědčí-li se její výklady správnými, znamená ve svých důsledcích konec theorie o dvojím indoevropském *j* (*ǵ* a *j*).

[pánu] já dávám toto zde, ty [pán] to [co ty máš] dej) by nebylo na místě urgovati významový vztah k osobě oslovené: *etat* jest »to tvoje, o němž oba víme«. Srv. i věty, jako: *tan na vij agānanta „kim idam jakṣam“ iti. te gṇim abruvan: „gāta-vedaḥ, etad vi gānihi „kim etad jakṣam“ iti* Talav. up. 3, 3 »to (brahma, o němž je řeč) nepoznali (bohové): »Co jest tato bytost?« Ti Agniovi řekli: »Džátavédase, to [tu záhadu, o níž právě jde] poznej: »Co jest ta bytost« [kterou jsme právě chtěli marně poznati]? Stejným právem by mohl v *ěšá* někdo hledati i významový vztah k osobě mluvící. RV. X 14, 9 je i mluvící kněz na »tom« místě, patřícím mrtvému, jež živí mají opustiti. Áit. ár. II 4, 3, 7 (Áit. up. 3, 12) čteme: »Ten (*ātmā* »duše všeho míra) rozevřev ten šev [*etam sīmānam* »ten každému známý šev na temeni lidské lebky«, ne »tento šev na naší lebce«,] tím otvorem [*etajā dvāra*, o němž právě mluvíme] vstoupil [do lidského těla]: to je ten [známý] otvor [*ěšā dvāḥ*], který slove *vidr̥tīḥ* (»rozevření, roztržení«), to je to [známé] *nāndanam* (»místo radosti«). Jsou i věty, v nichž *ěša* znamená do jisté míry »já«. Na př.: *ěša bravimī te* »já [o kterém byla před tím řeč, kterého jsi káral] ti pravím« MBh I 42, 2; srv. MBh., Káš. a j. k Pán. III 3, 131. Totéž zájmeno ukazuje i k předmětům, jež mluvící zná z bezprostředních pocitů smyslových (v první řadě zrakových) a strany nichž totéž předpokládá o mluvícím: jako my říkáme na př. *to je Milešovka*, ať stojíme na hoře samé, či pod ní, či ji vidíme z veliké vzdálenosti, tak i v sanskrtě lze říci na př. *ěša Vindhjō mahāśailaḥ* »to je velehora Vindhja« MBh. III 71, 22, kde Nal ukazuje Damajantí horu z dále, i *etād vā etāis tribhīr ajurbhīr ānv avōcathāḥ* »tomu-ť za ty [uplynulé] tři věky jsi se naučil« Táitt. br. III 10, 11, 3, kde Indra ukazuje ve své vlastní hrsti starému Bharadvádzovi něco země ze tří hor, představujících tři vědy. Jedním slovem, *ěšá* je typickým dokladem Brugmannovy indifferenční deixe obecné, a nelze usuzovati z jednotlivých míst nic zásadního o vlastním významě zájmena. Speyerův názor ovšem lze pochopiti. Místo *ěšá* mohl starý Ind položit za určitých okolností, zejména kde šlo o *určité* vyčtení rozdilu mezi blízkým a vzdáleným, mezi vztahem k osobě první a nevztahem k osobě ani první ani druhé, určitější zájmeno *ajám* »tento, ten zde, tuten« a *asāu* »onen, tam ten,« kdežto pro vyjádření vztahu k osobě druhé zvláštního zájmena neměl a musil stačiti obecným *ěšá*, nechtěl-li jej vyjádřiti nějakým opisem (»ten tvůj, ten u tebe«): ale z dokladů způsobu tohoto nelze usuzovati, že by *ěšá* bylo zájmenem deixe 2. osoby. Že v těchto poměrech leží cosi, z čeho by se při *ěšá* deixe 2. osoby byla vyvinouti mohla, nelze upříti; ale nevyvinula se: naopak se jeví ve významě tohoto zájmena v pozdním sanskrtě (v němž se obrázejí vlastně poměry prákrtské) spíše tendence k deixi osoby první (srv. na př. doklad ze Sómádéva v citátě zě Speyera u Brugmanna).

Ř. *οἶτος* je zájmenem po významě docela obdobným (>nur ein verstärktes τό- 78) a Brugmann se vším právem vyslovuje proti pokusům, v *οἶτος* vyhledávati deixi osoby druhé nebo dokonce ji vykládati za původní. Docela se ovšem se stind. *ěšá* nekryje; není trvám v staré době dokladů s významem deixe osoby první, v níž se již ustálilo *ῥδε*; v té příčině stojí jazyku stind. blíže na př. čeština, v níž často má *ten* význam >tento< (ovšem snad nepůvodní), kde by v řečtině bylo možno jen *ῥδε*. V lat. *iste* je deiktický vztah k 2. os. nepochybný (ač ne výhradní); i zde se obrací Brugmann právem proti mínění, že by význam ten byl původní. Původní byl význam obecně demonstrativní, jenž nabýval sklonu k osobě 2., když se v deixi os. 1. ustálilo výhradní užívání zájmena *hic*, a při deixi ku předmětům vzdáleným a cizím *ille*. Etymologicky vykládá Brugmann *iste* z *is*, na němž se původně jevila flexe, rozšířeného nějakou partikulí (pův. **ta*, **te* nebo **to*), jako vzniklo *ipse* z *is* + *pse*; *is-te* tak původně bylo asi podobno něm. *der da*.

4. Zájmena s významem »onen« (Jener-Demonstrativa; § 33—46). Zase je nejprve přehled zájmen v tomto významě v rozličných jazycích běžných, pak přehled rozličných způsobů, jak se jich užívá: mimo význam nejzákladnější, na př. o prostorech nadpozemských a o onom světě, o předmětu následujícím za předmětem nejbližším (na př. sl. *въ онъ дѣль* »pozejtrí«), o předmětu jmenovaném před nejbližším (*ihre Gedanken schweiften von dem Herrn zum Diener und von diesem zu jenem*), o užívání anaforickém a proleptickém (*ἄν αὐτῷ διδῶς ἀργύριον καὶ πείθης ἐκεῖνον = αὐτόν; ἐκεῖνο φοβοῦμαι, μὴ . . . ὑποληφθῇ*), o významě »onen známý«. Pak se probírají jednotlivé skupiny zájmen tohoto významu zvláště a vykládá se o nich etymologicky a semasiologicky. Zájmena *n*-ová: na př. ř. *ěvη* »pozítřek«, *-vos* v *κεῖνος* a j.; něm. *jener* a j.; sl. *onъ*, lit. *ans* a j.; stind. *ēna-*, *anā-*. — Zájmena *l*-ová: na př. v lat. *uls ultra* atd., csl. *lani* č. *loni* (stind. *ārē* »v dále« patří, tuším, spíše k lit. *oras* »co je mimo dům«; *oran* »ven«, *orē* »venku«, lot. *ará aran* »ven, venku«), lat. *ollus, ille*. — Zájmena *u*-ová: avest. *ava-*, sl. *ovъ* (ř. *aŕ*, lat. *aut*, stind. *u*, *utā* a j.). Mimo rozličné partikule jiné je zde řeč zejména o stind. *u*, *utā* (*utā* vidí Brugmann v ř. *ἡ ὅτε* z **ἡ-ε* *ὅτε*, a v *εἴτε* z **ἡ ὅτε* nebo *εἰ ὅτε*); je zde však příliš mnoho podrobných otázek, abychom mohli výklady Brugmannovy opakovati podrobně. I o původě ř. *οἶτος* se zde vykládá. Proti výkladům jiným, v *οἶτος* hledajícím partikuli *u* (**ῥ v το*, nebo pův. **só u só* atd.), rozhoduje se Brugmann v podstatě pro výklad Windischův, hledající v *οἶτος* onu partikuli **ute* **ὅτε* (pův. *só-ute*, v němž se flektovala původně jen první část). Mimochodem přidávám, že spojení **só u só* atd., jehož dokladu stind. Brugmann pohřešuje, snad přece je doloženo: ovšem v t. zv.

Kuntápasúktech Atharvavédu (LF. XV 191), v nichž nás opouštějí domácí pomůcky exegetické (padový text i Sájajův komentář), a jejichž text není kriticky jistý. Zde čteme XX 128 6—11 básničku, vypočítávající věci rovnocenné, střídavě dobré a špatné, s refrainem *tó tá kálpešu sámmitā* (na př. 10: v »ne-lásku upadlá královna a šťastně nebojující [král] a nerychlý kůň, nechodící [nebo nepoddajný]: toto [*tó tá*] na stejno je vytvořeno«): *tó tá* (z *tā u tā*) by bylo hláskově i syntakticky ř. *taūta*.¹⁾ Ale i kdyby místo toto bylo kriticky a exegeticky sebe bezpečnější, nemyslím, že by samo stačilo na objasnění ř. *ođtos*.

K výkladům těm přistupuje odstavec, ukazující na etymologickou souvislost oněch rodin zájmenných se slovy znamenajícími *alius*, *alter*: s *n* na př. stind. *anjáh*, stñh. *andar* atd., s *l* ř. *ἄλλος*, lat. *alius*, *alter* atd., s *v* csl. ОБЪ-ОБЪ »alius-alius«, lat. *aut-aut*, ř. *aṣ* a j. K rodině poslední počítá Brugmann i sl. *votors voters* z **u-teros*, dále stind. *tva-* (z **to-* a **vo-*) a j. Zájmenné rodiny *n*-ová a *u*-ová se stýkají pak i s číslovkou »1«: lat. *oinos unus*, g. *ains*: stind. *ēna-* (zájm. 3. osoby), g. *j-ains* »jener«, a zase avest. *aēva-* »jeden«, ř. *oifos*. I bez *n* a *v* se objevují prvky demonstrativní v témže smysle: stind. *ē-kah* »jeden«, ř. *īa*.

Jiná zájmena stejného významu jsou ojedinělá. Tak stind. kmen *amū-* »ille« (při kterém je zase řeč o onom nešťastném *ámah*; ani *amā* »doma« bych nepočítal sem, nýbrž, jakožto doklad nesrovnalostí hláskových, na počátku slova i jinde se objevujících, přímo k slov. *d-oma*; srv. s jiným začátkem lit. *n-āmas* »dům«: *d-* a *n-* jsou bezpochyby zbytky praefixů), stind. *adáh* »illud«, které Brugmann pojí na př. s lat. *dum* a j. I zájmeno **to-* mívá ve slovanštině význam »onen«, jednak ve spojeních jako *tamten*, v csl. časem i samo *тѣ* = *ἐκεῖνος*, pod. i r. *ТОТѢ* *та то* a j. Srv. k tomu, co jsme shora řekli o stind. *ēšā*.

5. Praefigovaná demonstrativa **e-*, **ei-*, **oi-*, **ai-*. (§ 47—48). Nejprve sestaveny doklady: stind. *ē-šā*, osk. *ei-zo-*, stind. *ē-na-*, ř. *oi-vós*, arm. *ai-l* »alius« (kyp. *ai-los*?), ř. *oifos* a j. S *e-*: stind. *a-sāu* »ille« (avest. jen *hāu*), osk. *e-tanto* »tanta«, r. *Ѧ-ТОТѢ*, ř. *ē-κεῖ*, *ē-γώ*, *ē-χθές*, csl. *je-vo*, srb. *e-vo* »ecce« a j. Jsou snad i podobná spojení těchto prvků s prvky nezájmennými: stind. *ē-kah* »jeden«, *ai-sámah* »letos« (v druhé části *sāmā* »rok«, něm. *sommer*), lat. *e-quidem* atd. Tyto pronominální předpony počítá Brugmann k zájmennému kořeni *o-*; k **ei-*, **oi-*, **ai-* se mu druží i spojky ř. *ei ai*, got. *ei*, slov. *i* (srv. negace *ne* a *nei*, ř. *vai*, lat. *nae* a *vñ*, *-ve*, *daí* a *óñ*—*de*

¹⁾ Či snad jest v opakovaném zájmeně hledati význam »to vše«? — Strany nezvyklého významu slova *kálpah* v onom refraině odkazují k etymologické souvislosti jeho s něm. *halb*: kořen slov těch původně znamenal »dělití na stejné díly«, kterýž význam ostatně do jisté míry v sanskrtě i sice probleskuje.

a j.). Smysl těchto předpon byl obecně deiktický a srovnává se s podobnými spojeními, na př. něm. *da-hier*, *da-heim* a pod. I augment slovesný je snad s tímto *e-* totožný. Právem přiznává Brugmann, že se takovéto rozšiřování dalo na mnoze vlivem analogie (má-li na př. jazyk stind. *a-sáu* proti avest. *hāu*, stpers. *hauw*, je docela možno, že jeho *a-* pochází z ostatních pádů, akk. *amīm* atd.). Záhadno zůstává, je-li *e-* v tvarech jako ř. *ēvη*, sthñ. *ēñēr* praeфикem či součástí kořene. Vedle **eno-* mohlo býti i **eno-* (osk. *inim*, *inim* »et«: lat. *enim*). V příčině střídání *o a* (*alius*: *ollus*, *aō*: *oō* a p.) ukazuje Brugmann na střídání (»Abtönung«) samohlásek v *ἄζκος*: *ἄζκος*, *ἄζκος*, lat. *ancus*: *ἄζκος* (lat. *aduncus* by však mohlo míti pův. *a*), ř. *qāṃi*: *qawñ* a p.

Klesání a zanikání významu demonstrativního (§ 49—60). 1. Jsou případy, v nichž slovo původně nedemonstrativní nabylo významu ukazovacího zájmena. Jsou to slova, jež původně znamenávala »ipse«, a jež významu demonstrativního došla ze spojení s prvky demonstrativními, jež původně doplňovala významem svým. Tak ř. *avtoō* »zde«, pův. jen ve spojeních jako na př. *avtoō ēvθa* »právě zde« Θ 207; v nové řečtině dospělo *avtoō* tímto způsobem významu »tento«. Podobně se stalo něm. *selb* v nářečích demonstrativem, rovněž špaň. *ese*, port. *esse* »iste« (etymol. = *ipse*); týž vývoj snad jest předpokládati při umb. *esso-*, *eso-* »hic, is«. Jiných dokladů, v nichž by význam ukazovací byl nepůvodní, Brugmann nezná. Ovšem jsou doklady vývoje opačného, i mimo vývoj »ille-alius«, o němž již byla řeč.

2. Tak jsou doklady přechodu zájmen demonstrativních v zájmeno 3. osoby. Uvádějí se doklady; vývoj sám si představuje Brugmann tak, že zájmeno demonstrativní bylo ve významě substantivním běžné ve smysle silně i slabě anaforickém, ve významě adjektivním jen ve smysle silně anaforickém: zaniknutím silně anaforického užívání zbylo ve významě jen slabě anaforicky substantivním, t. j. ve funkci 3. osoby. Přidal bych ještě, že se ve větách gnomických (děje obecného, nebo dle Paula abstraktních) v sanskrtě zájmeno 3. os., takto vzniklé, klade i u významě něm. »man, einer«; dosti často v pádech nepřímých, na př. »a jest možno, aby od něho (*anēna*) hlad třeba i psím masem byl zahrán« (t. j. »člověk zažene hlad i psím masem«, což jest ovšem hřích) MBhš. v úvodě (str. 12 vyd. Benareského, samv. 1943), ale (bezpochyby pokračováním tohoto užívání) i v nominativě, na př. *jadā ča-ajam na bibhēti*, *jadā ča-asmān na bibhjati* . . ., *brahma sam padjate tadā* »když se ani člověk (»man«) nebojí, ani (jiní tvorové) se člověka nebojí . . . tu vzniká brahma« MBh. XII 261 (262 Bomb.) 16.¹⁾

¹⁾ Pravidlem ve větách podobných podmět vůbec nevyjádřen, jako na př. často v češtině (*s poctivostí nejdál dojde*). Někdy se místo *ajām* objevuje i *sá* (srv. Speyer Sanskrit syntax § 12, Grundriss.

S náležitou opatrností připouští zde zase Brugmann i možnost, že i osobní zájmeno 1. a 2. os. sg. bylo původně zájmenem demonstrativním.

3. Ztráta demonstrativního významu nastala i v případech, kde spojení jako *ten a onen* nabyla významu »rozlišnic« na př. lat. *hunc atque hunc, haec atque illa*, č. *sem tam* a p. Podobně 4. ve spojeních jako *ten a ten*, nebo *ten či onen, ten i onen* »nějaký, jistý« (ř. καὶ μοι κάλει τὸν καὶ τὸν v soudních řečech, lat. *commendo vobis illum et illum*, esl. онъ-съ, онъ-чи a pod.); liší se od tohoto způsobu mluvení případy, kde se jediným zájmenem naznačuje předmět, kterého mluvící nechce (nebo ve větách nevyslovujících určitého případu ani nemůže) přímo jmenovat (jako ř. παιδες οἱ ἐξ ἐκείνων »dětí otce NN«). 5. Demonstrativnosti pozbylo něm. *so* ve větách jako *diese Mauer ist so hoch*, když se mluvící vyšší té diví anebo se nad ní horší, nebo *solcher* ve větě *er ist ein solcher Lügner* (když on tolik nebo tak lže a p.). Brugmann zde vidí ellipsi nějaké přirovnávací nebo výsledkové věty. Takovéto *so* emfatické klesá i v pouhou partikuli důrazovou: *er hat einen (keinen) so schönen Erfolg gehabt*. Ellipse jest i ve větách jako *wie glücklich ich bin!* Podobného druhu je na př. Juvenalovo *Rufus, quem toties Ciceronem Allobroga dixit* a j., Homerovo *τοῖος* na př. *τίμβρον δ' οὐ μάλα πολλὸν ἐγὼ πορεύεσθαι ἄνωγα, ἀλλ' ἐπιεικέα τοῖον* Ψ 246 (původně ve větách jako *ἡμεῖς δ' εἰμὲν τοιοῖοι, οἱ ἄν σέθεν ἀντιάσαιμεν* H 231); srv. u Hesychia *τοιοῖοι ἀγαθοί* a *τοῖον οὕτως ἀγαθόν*, č. *onaký* (a jako *οἷός τε*, zase jsl. *jaka* »potens«). I způsoby mluvení jako *takový pán a chtěl by všechno zadarmo* sem patří; Brugmann sem počítá i lat. *tanti esse, tanti facere*. K tomu se druží užívání něm. *so* a p., o kterých by bylo lze říci, že *so* slov, o něž jde, v nich užito absolutně: *ich gieng für mich im Walde so für mich hin; er hat so seine Grillen; č. je to takový obejda*; snad ὥδε μάλ' ἐξαπίνης »tak najednou«,

der i. -ar. Phil. I 6 § 135, 246): tento způsob pochází odtud, že *ανωδέσῃ* (anaforicky) *σά* rekapitulovalo podmět neurčitý, jako nesčíslněkrát rekapituluje podmět určitý. Tak na př. MBhš. III 2, 124: při stromě a listu [člověk rozeznává, že] »toto je strom, toto list«: a člověk (*sa*) spatřiv jej i oddělený, ví: »toto jest list stromový« (pod. před tím). Tak se užívá podobných zájmen v jiných jazycích anaforicky ne sice (pokud vidím) za podmět neurčitý, ale za podmět před tím určitě nevyládaný (jako zase bývá podobně rekapitulaný nesčíslněkrát podmět vyjádřený). Na př.: (οἱ πεπταστοὶ) πέμπουσιν πρὸς Ξενοφῶντα. ὁ δὲ (posel) ἐλθὼν λέγει... Xen. An. V 2, 7. Zvláště stává takovéto zájmeno, kde je ho potřeba za oporu spojce, jako *ἐωντῶ μὲν δὴ τῷ θεῷ ἰδίῃ μοῦνυ οὗ οἱ ἐγγίγνεται ἀρᾶσθαι ἀγαθά, ὁ δὲ τοῖσι πᾶσι Πέροισι κατεύχεται εἰς γίνεσθαι* Her. I 132; и (та два мѹужа) оузрѣѣта на горѣ градъкъ и оуирашаста и рѣста: »чйъ съ градъкъ?« они же рѣша... Nest. 15; ὁ δ' ἀνείκεν Arist. Ach. 11; tímto způsobem je онъ же zvláště v staré ruštině neobyčejně časté, aniž bývá před tím větá, z níž by neurčitý podmět byl rekapitulaný.

φ 196 ὧδ' ἄφαρ ἐκ Τρώων K 537. Konečně věty jako *er hat mir die Äpfel so gegeben* (zadarmo), *ich bin gestern so zu ihm gegangen* (bez pozvání) a pod. Zdá se mi, že aspoň z části lze vyložit podobné věty i bez ellipsí vět pobočných, prostým zaniknutím původního demonstrativního významu. Sem bych počítal i zdůrazňující *ten* ve větách, jako: *ten je zase dnes rozmrzelý, to tam prší, to jsme se nasmáli*; podobné je něm. *das drängt und stösst, das rutscht und klappert*, nebo *das regnet heute in einem fort* (u Brugmanna 15). Ve větách jako *to tam prší* nelze hledati prostě vyjádření podmětu napodobením německého *es* (ovšem ale ve větách jako *nejde to*), jako ne ve větách jako *ono prší* (ale ovšem ve větách, jako luž. *wono so błyska, wono hríma*; Jagić, Beiträge z. slav. Syntax I, Denkschr. d. Wiener Ak. XLVI, str. 13).¹⁾ Jiné je zase Terentiovo *lucescit hoc iam* Heaut. 410 (Brugmann 15 n.): zde je *hoc* skutečným demonstrativem a věta znamená asi »hle, již svítá«.

6. Jiné případy jsou z části více méně pochybné. Tak na př. výklad stind. *amä* »doma«, jež Brugmann pojí s *ámah* »hic«, stojí či spíše padá s tímto demonstrativem. Výklad ř. *ιδαι-γενής*, jako pův. »zde zrozený, domácí«, je ovšem pravdě podobný. Při ř. *ἐπιηδός* se Brugmannovi právem výklad z **ἐπὶ tāde* (akk. plur. neutr. se zachovanou délkou) nezdá, a domýšlí se původního **ἐπὶ τὸ ἦδος*. Lat. *idōneus* vykládá z **id-ō* (s postposicí *ō*, jako v got. *it-a, in-a, dan-a*, ř. *πορτj-ω πρόσσω*, ar. *ā*), tedy jako »k tomu způsobilý«; *topper* »tod-per» »ihned«, jako lit. *tū-jaiū* »ihned«, vl. »s tím již«, něm. *mit dem*; *ceteri* pův. »zde jiní« (*ce* + **etero-*, umb. *etro* »alter«); *cedō* z **ce-sdō* »tam jdu«. Dále je řeč o něm. *hin sein* (srv. *a už byl ten tam*), *hinter, hinten* a j.

Brugmann v úvodě vykládá o nehotovosti přípravných prací k soustavnému vylíčení vývoje indoevropských demonstrativ, o nedostatku podrobného poznání a vypsání věcí, zájmen ukazovacích se týkajících, pro jednotlivé jazyky indoevropské samé. Přiznává jazykozpytu právo i povinnost, nečekati, až grammatické studium jazyků jednotlivých vykoná svou povinnost, a ukládá mu, aby

¹⁾ Kde mluvícího překvapuje nebo jinak dojíhá intenzita děje, užíváme *ten, to*, kde děj sám, *on, ono* (místo *aby se učil, on si hraje; on ještě odmlouvá*); při tom je rozdíl i ve větovém přízvuku. Jde-li o osobu 1. nebo 2., klademe osobní zájmeno, a rozdíl mezi obojími větami je v přízvuku, větším jednou na zájmeně, podruhé na slovese (*ty dnes vypadáš! místo aby ses učil, ty si hraješ!*); ve větách prvního způsobu však bývá místo osobního zájmena i *to*, zvláště místo zájmena osoby první *to jste se najedli! vy jste se najedli! to jsme se najedli!*, při čemž se do jisté míry i uplatňuje jakýsi důraz na podmětě. I při imperativě bývá podmět vyjádřen, kde je jakýsi důraz na rozkaze, ať jde o rozdíl mezi různými ději, či chce-li mluvící naznačiti, že mu záleží na provedení příkazu: *vnes ty to tele do jízby, ať by ziman neumřelo* Frantovy práva 17.

ukázal badatelům speciálním, jaké má být východiště historické a o jaké problémy vývojové jde. Jest si i vědom, že jeho práce, která často mohla čerpati jen ze slovníků a stručných mluvnic, musí očekávat opravy od studií podrobných a označuje za hlavní účel její, dáti podnět k takovýmto studiím. V těchto slovech jest i nejlepší charakteristika Brugmannova spisu, jehož obsah právě pro tento jeho účel jsem zde podal obšírněji, ale přece ne tak obšírně, aby se stávalo již zbytečným; sáhnouti po spise samém.

Jos Zubatý.

Dorer und Achäer. Von *Richard Meister*. Erster Teil.

Des XXIV. Bandes der Abhandlungen der philol.-histor. Klasse der Königl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften No. III. Leipzig bei B. G. Teubner. 1904. 100 str. Za 3 mk. 60 pf.

Známý badatel o dialektch starořeckých vystupuje zde s teorií novou, která se ve své podstatě srovnává s fakty jazykovými a historickými, a proto se jeví být velice pravdě podobnou. Tato theorie také je v souhlase a počítá se starými tradicemi řeckými o rozdělení kmenů řeckých, o staré slávě »Achaïū« a o změnách, které během času nastaly stěhováním zejména dorským v původním teritoriálním rozdělení kmenů. V dobách historických nalézáme na mnoze kmeny a obce dorské, kde podle starých tradic, ztělesněných m. j. zejména v básních Homerových, v staré době sídlivali Achaiové. A Meister podniká důkaz, že Achaiové v těchto krajích byli i v těchto dobách historických, že vedle vrstvy panujících Dorů, druhdy i velmi slabé, bylo jádro obyvatelstva achaiské. Takovéto poměry známe z nescíslných dokladů dnešních, roztroušených po všech dílech světa, a takové poměry nebyly jistě nijakou vzácností při stálém stěhování národů a kolonisování krajů již obydlených ani v starověku; známe ostatně i z doby klassické případy podobné, zajištěné historicky. Meister provádí důkaz jazykový, ukazuje, jak vedle nápisů s pravou dorštinou v krajích »dorských« jsou i nápisy beze znaků pravé dorštiny, i historický, dovolaňuje se zpráv o obyvatelství a životě krajů, o něž jde. »Šibbolethem« (97) pravé dorštiny je Meisterovi těchto pět znaků jazykových: 1. změna řeckého -σ- mezi samohláskami v -h- (a konečně zanikání), 2. odchýlné vyslovování hlásky θ, které nápisy vystihují písmenem σ, 3. odchýlné vyslovování hlásky ζ, místo kteréhož písmene bývá psáno δδ (na začátku slova δ), 4. vyslovování hlásky ς způsobem, který se v písmě vystihuje písmenem β, 5. přechodem prařeckého ε před širokými samohláskami v ι. Na př. budtež uvedeny nápisové tvary *Ἐλευθέρια*, *Λύκιον*, *βαίλειος*; *ἀνέσχεε*, *σιοφόρος* (*θεοφόρος*); *Δεύς*, *μικχιχδομένων* (*μικχιζομένων*); *Βασίτας*, *Εὐβάλλης*; *σιός* (*θεός*) v rozličných tvarech a složeninách. Meister tyto dialektické znaky stopuje podrobně v zachovaných nápisech z Lakonska, z Argolidy a z Krety a dochází

poznání, že zde nalézáme nápisy s těmito znaky a nápisy bez nich, a sice současně, tak že nelze (jak se dělo) vyložit tyto rozdíly časovými rozdíly z historického vývoje dialektu téhož. Dialekt nápisů bez oněch znaků má Meister za jazyk staršího obyvatelstva achaiského, ale chce ještě v druhém díle svého spisu ukázat, že tento achaiský dialekt ve středu Krety, v Argolidě, Lakadaimonu a v Messenii přibral zvláštnosti dialektu ještě staršího, jímž mluvili obyvatelé doby předachaiské. Spis se končí tímto souhrnem výsledků Meisterových studií (str. 99): »V Lakadaimoně, v Argolidě a na Kretě bydleli Dorové někde dále, někde po kratší dobu oddělení od achaiského obyvatelstva, od nich podmaněného, v Lakadaimonsku v městě Spartě přísně izolování až daleko do dob římských, assimilující si nové občany ob čas přibírané z perioiků a helotů, v Argolidě v městech Argu a Mykenách, již od starých dob povolující úsilně na ně se deroucímu vlivu Achaiů, bydlících v kraji argolském, na Kretě soustředění až do I. st. př. Kr. v městech Gortyně a Knosu, odtud se rozšiřující do sousedních měst střední Krety a spojující se zde s obyvatelstvem achaiským. Okolnost, že nám dočasně místní rozdělení Dorů a Achaiů v oněch třech krajích umožnilo poznati pravou povahu dialektu dorského a achaiského a jejich rozdíl, pomůže nám v druhém díle, abychom poznali oba dialekty i v jiných krajích Řecka, i tam, kde bylo obyvatelstvo silněji smíšeno, a abychom jdouce po jejich stopách položili základy k nejstarším dějinám dorského a achaiského kmeně i nářečí.«

Do všech podrobností spisu Meisterova se zde nelze pouštět; ale aspoň poněkud blíže přihlédneme k obsahu části, věnované Lakonsku, mimo význam Sparty v řeckých dějinách také proto, že se zde spisovatel dotýká i některých textových otázek, týkajících se důležitých památek řeckého písemnictví.

M. sleduje v nápisích lakonských především změnu σ mezi samohláskami, a dělí podle ní starší nápisy (asi do r. 200 př. Kr.) ve skupinu »spartskou« a »perioicko-helotskou«. Touž změnu nalézá i v rukopisném znění spartských částí dialogu Aristofanovy *Lysistraty* (celkem 120 veršů) a odporuje mínění (Kirchhoffem poprvé vyslovenému), že by »spartské« (t. j. specificky dorské) zvláštnosti dialektické v tyto části byly bývaly vneseny teprve později, učenou redakcí nějakého grammatika. Naopak vnikly v text místy tvary vulgární (*ποιησόμεθα* místo *ποιηόμεθα* 1006 a j.). Alkmanův dialekt, který starým grammatikům platil za vzor nářečí lakonského, této zvláštnosti nemá (na př. *μῶσα* proti *μῶᾶ* v *Lysistratě*), ale Alkman užíval jazyka, v němž byly smíšeny znaky aiolské s dorskými. Od konce III. st. př. Kr. mizejí charakteristické zvláštnosti spartské z písma: začíná se vláda achaisko-dorské *κοινή*, která v posledních dvou stoletích př. Kr. panovala v největší části západního Řecka. Ale v Spartě se držel v mluvě živé dialekt spartský i dále, a nalé-

záme jeho stopy v nápisech až do dob císařských (ve jmenech osob a míst, v slovích z mluvy obřadové); a změna σ v h mezi samohláskami, kterou lze sledovati v dialektě spartském po sedm století, žije i v dnešním nářečí tsakonském. Za to nemají této změny nápisy lakedaimonských osad Tarentu a Herakleie, listiny měst messenských a perioických měst lakonských, mimo několik jmen osob původu patrně spartského; také Aristofanes užil tvaru $\epsilon\delta\omega\rho\eta\sigma\acute{\alpha}\mu\alpha\nu$ Hipp. 1225, kde napodobí nářečí helotské. A tato fakta jazyková nalézají doplnění a potvrzení v *starých podáních a zprávách historických*. Achaiové byli starší obyvatelé Lakedaimonu a byli poraženi od Dorů, počtem slabších; Tito Dorové se usadili ve Spartě a odtud šířili pomalu svou nadvládu po ostatním kraji, a to nikoli násilím, nýbrž kompromisy a smlouvami, přibírajíce časem vynikající rody achaiské mezi sebe a činíce jednotlivým Achaiům ústupky majetkové; i král Kleomenes se hlásí u Herodota (V 72) za Achaie: snad býval jeden z králů původu achaiského, a instituce dvou králů snad byla následkem politického kompromisu mezi oběma národy. Dorové bydlili ve Spartě a tam jim byl odváděn výtěžek z jejich $\kappa\lambda\eta\rho\alpha\iota$, vzdělávaných od helotů. V jednotlivých městech bývali jejich vyšší úředníci a posádky, ale již tyto posádky nebyly v podstatě dorské, nýbrž bývaly sestaveny z věrných perioiků, helotů nebo neodamodů. I vystěhovaleci lakedaimonští byli v první řadě perioikové a nikoli praví Spartané; s okolností na př., že nápisy tarentské a herakleiské nemají jazykových zvláštností spartských, srovnává se, že osadníci tarentští ani v podání historickém neplatí za ryzí Spartaný. A sama ústava spartská byla hlavní překážkou, aby se nesměšovaly rody spartské s achaiskými.

Podobným způsobem, jako změnu σ v h , probírá M. podrobně i ostatní znaky pravé dorštiny, přihlížeje zase, mimo nápisy, i k vlastním památkám knižním (zejména k Lysistratě) a k nářečí tsakonskému. V příčině změny ϑ v σ stopuje v textu Lysistraty vnikání vulgárního ϑ za spartské σ ; koncovka $-\mu\epsilon\sigma\theta\alpha$ je grafickou kontaminací spartského $-\mu\epsilon\sigma\alpha$ s vulgárním $-\mu\epsilon\theta\alpha$ (1148 se zachovalo i rukopisně $\acute{\alpha}\delta\iota\kappa\iota\omicron\upsilon\mu\epsilon\sigma' \acute{\alpha}\lambda\lambda'$, kde se čte obyčejně $\acute{\alpha}\delta\iota\kappa\iota\omicron\mu\epsilon\varsigma \acute{\alpha}\lambda\lambda'$). Také jiných textů si všímá: Thukydida (obširněji promluveno o porušeném místě V 77 4) a jiných historiků, vtrusujících ve své spisy dorské věty, jakož i básní Alkmanových. Jest zajímavé, že attičtí spisovatelé užívají dříve písmene σ na vystižení odchýlné výslovnosti spartského ϑ než samy spartské nápisy, jejichž pisatelé se zprvu spokojují znakem ϑ (nejstarší nápisný doklad se σ je z konce III. st., hojnější doklady jsou počínaje I. st. př. Kr.). Je docela pochopitelné, že Spartané sami teprve pak začali užívati místo ϑ znaku σ (ze kterého ještě nevyplývá, že by byli vyslovovali ϑ docela jako s), když si dokonale uvědomili rozdíl mezi svým ϑ a ϑ jiných Řeků; rozdíl takové dříve pozoruje cizinec. Také ζ zachovávali Spar-

tané v *písmě* oficiálním, a jen místy se místo něho hlásí v nápisích *δδ*, na začátku slova *δ* (*δδ*, *δ*, též *ττ*, *τ* je za to v Gortyně a v jejím okolí již v staré době běžno za *ζ*); ale zase nalézáme u Atheňana Aristofana *γυμνάδομαι* a pod., při čemž rukopisy Lysistraty tenkrát nemají dokladů vulgárního *ζ* (*ξυναλίαξε* 93, nikoli *ξυναλίαζε*); i *ττ* nalézáme v *βλιμάντιμες* 1164. I mimo Lysistratu jsou knižní doklady tohoto dorismu. Odchylné psaní hlásky *v* (*β* místo *φ*) je zaručeno nápisnými doklady od IV. st. př. Kr., m. t. hojnými glossami a zprávami grammatiků, jakož i slovy specificky spartskými (na př. v titule úředním *βίδεοι βίδνιοι* a p. = *φιδνῖοι* »dozorci«); snad ovšem tento způsob psaní více svědčí o odchylném vyslovování řeckého *β* než o znění řeckého *φ* v Spartě (jako na př. možnost psaní *δ*, *δδ* za *ζ* snad svědčí, že *δ* vůbec znělo v Spartě nějak jako spiranta, podobná angl. »měkkému« *th*, ne jako ryzí explosivní *d*). Vyslovování *ι* m. *ε* před širokými samohláskami je zajištěno nápisy spartskými již od VI. st. př. Kr. (*Θιοκλῆ*), kdežto nápisy lakonských měst perioických mají naskrze na př. *θεός*; jen v deklinaci kmenů *-εσ-*ových panuje působením pádů, v nichž *ε* (nebo *η*) hláskoslovně obstálo, naskrze *ε* (*Ἀριστομένεος* a p.). I zde se srovnává jazyk spartských částí Lysistraty s jazykem nápisů spartských.

Šestou zvláštností spartskou je rhotakismos koncového *-ς*. Ale této zvláštnosti nemá ani dorština argolská a kretská, ani starší nápisy spartské, ani Lysistrata (988 čte M. *πάλαι γα, ναὶ τὸν Κάστορα*), ani zbytky básní Alkmanových: známe ji mimo glossy Hesychiovy z nápisů teprve z 2. st. po Kr. (*Ζεύξιππορ* a pod.); M. vykládá tento rhotakismos za následek vlivu nářečí elidského, kde lze jej sledovati od nejstarších dob. Jako jiné znaky spartské dorštiny zachoval se i tento úkaz v nářečí tsakonském.

Nářečí achajské v Lakedaimoně mimo Spartu, v Messenii a v Argolidě mimo Argos a Mykeny i v západních a východních krajích Krety je v podstatě stejné: liší se od nářečí ionsko-attických zvláštnostmi, jež posud plativaly za »vůbec dorské« (*ā*; *η* a *ει*, *ω* a *ου* za nepravé dvojhlásky *ει*, *ου*; koncovky *-ι* *-νι*, *-μες*; gen. sg. mužských jmen 1. dekl. *-ā*, gen. pl. téže dekl. vůbec *-āν*, infinitivy *ἦμεν εἶμεν*, *ὄδμεν*, *ἔχημ ἔχειν ἔχεν*; člen *τοί, ταί; ποί, καί* a j.), od nářečí dorských nedostatkem oněch pěti znaků pravé dorštiny. Jako při rozdílech dialektických bývá, byly jistě i tajné rozdíly lexikální, ale těch pro nedostatek úplného materiálu je nesnadno postřihnouti.

To jest obsah práce Meisterovy, pokud jest posud vydána, jejíž výsledky, jakož viděti, jsou velmi zajímavé, a poněvadž jsou založeny na pevných základech skutečných fakt, jak jsme již řekli, též velice pravdě podobné. Až uveřejní Meister další části svého spisu, neopomineme o nich podati v těchto Listech opět nou zprávu. Smíme býti žádostivi zejména výkladů o povaze dialektu »perioického«, v podstatě shodného i s dialekty t. zv. sev.-záp.

dorskými (Brugmann), k nimž se pojí, jak se zdá, přes zvláštní značné změny i nářečí pamfylské (o tomto vydal Meister zvláštní pojednání v *Berichte der Kgl. Sächs. Ges. d. W.* 1904), a o jeho poměru k nářečím aiolským. Skoro se zdá, že zde Meister shledá původní Achaje kmenové a jazykové povahy aiolské, jazykem částečně podořené, ke kterémuž faktu by ukazovaly i rozličné tradice o bývalém obyvatelstvu krajů, o které jde.

Slovo *a ch a i s k ý* nalézáme po tomto spise Meisterově v dialektologii starořecké neméně než ve čtverém významě: užívá se ho 1. o nářečí Achaie na Peloponnesu, 2. o nářečích arkadském a kyperském jako celku (Solmsen), 3. o nářečích těchto a mimo ně ještě thessalském a aiolském (v užším smysle) jako celku (Hoffmann), 4. o neryze dorských nářečích středního Řecka (s Fthiotidou) a Peloponnesu (Meister). Takoveto nesrovnalosti terminologie najisto nelze počítati mezi věci, které by studium příslušné literatury přes příliš ulehčovaly a zpřijemňovaly.

Josef Zubatý.

W. G. Hale and C. Darling Buck: A Latin grammar.
Boston and London 1903. Str. XI a 388. Za 4 sh. 6 d.

Filologové klassičtí dosud celkem málo dbali výsledků nového badání jazykozpytného. Ještě r. 1890 mohl F. Blass v úvodu k I. dílu 3. vydání Kühnerovy *Ausführliche Grammatik der griech. Sprache* s pohrdáním a úsměškem mluvit o výsledcích nového jazykozpytu. Brugmann, *Kurze vergl. Grammatik*, 1902, str. 31. vytýká klassickým filologům, že si příliš málo všímají zásadních otázek jazykozpytných; mnohé výklady v komentářích i leckteré práce i negrammatické, na př. metrické, jsou toho dokladem. A přece dostalo se jazykům klassickým po té stránce mluvnice již téměř vzorných, praktických i čistě vědeckých. Do školní mluvnice uvést výsledky srovnávacího jazykozpytu pokusili se svou latinskou mluvnici professor jazyka latinského na universitě v Chicagu W. G. Hale a professor srovnávacího jazykozpytu tamtéž C. D. Buck.

Kniha obsahuje obvyklé části školních mluvnic: hláskosloví, tvarosloví, kmenosloví, skladbu, základy rhythmiky a metriky, dodatkem pak ve školní mluvnici nezbytné kapitoly o římském kalendáři, o měrách, vahách a mineích, jakož i o římských jménech. Na stránce 359 a 360 je seznam důležitějších slov s označením quantity v abecedním pořádku, na str. 361—370 abecední seznam sloves s jejich tvary. V úvodu vyčtení jsou spisovatelé staré, ciceronské a stříbrné latiny s udáním doby jejich života, což při historickém stanovisku mluvnice je zajisté velmi případné.

V hláskosloví jsou stručně, ale vždy jasně a přehledně vyloženy hlavní zákony hláskoslovné, vyloženy jejich odchylky, promluveno o výslovnosti hlásek (ukazována je na slovích anglických, a kde nestačila, na slovích francouzských a německých),

o quantitě (uvádí se i odkud poznáváme quantitu lat. slov) a o přízvuku. Hlázky i zjevy hláskoslovné srovnávají se s analogickými případy anglickými; snad přibrání řečtiny, třebaž v míře nejskrovnější, bylo by bývalo s prospěchem. Při jednotlivých zjevech dbáno též jejich historie, jež někdy pěkně schematicky znázorněna (srv. § 21 o osudech koncového -os). Menší stručnosti bylo by si práti při výkladě o stupňování (§ 46); zde zejména by bylo prospělo srovnání s řečtinou. Celkem se uvádí šest řad; z nich 1. (e—o) a 2. (ē—ō) bych spojil v jednu; v řadě ā—ē (indoeurop. a—ē) voleny nevhodné příklady: agō—ēgi, capio—cēpi, jež vznikly analogií (srv. Sommer, Handbuch 598); lépe uvéstí facio—fēci (= řec. ἔθῆκα), iacio—iēci (= řec. ἵκα); neuvedena řada ā—ō—ō (acus, ocris, ācer, ōciar, nebo scapula, scāpus, scōpa), jež měla býti vedle řady ā—ā (pův. a—ā), schází řada ā—ō (dātus—dōnum; pův. a—ō.) Srv. Stolz, Hist. Grammatik der lat. Sprache 156—164, Sommer, Handbuch 67). Při výkladu o rhotacismu mohlo se krátce vzpomenouti, proč v případech některých nalézáme v latině mezi dvěma samohláskami s.

Stálé přihlížení k latině starší zejména je patrné v tvarosloví. Tu uvádějí se vždy v poznámkách k tvarům klassickým tvary archaické (abl. na -d, zájm. *olle*, *ipsus*, imperat. *frui-minō* atd.). Výkladů je ovšem méně, obyčejně odkázáno do hláskosloví. Mezi lok. sg. uvádějí se i tvary *Carthāgini*, *ruri*; neprávem, jsou to lokativy jen významem, nikoliv tvarem; významu loc. nabyly tyto tvary ablativní vlivem lok. -o km. (Sommer, Handbuch 412). V kmenosloví velmi pěkně podán přehled lat. přípon kmenotvorných s jejich významy a promluveno o odvozování sloves a o složeninách.

Jasností a přehledností výkladu vyniká zvláště skladba. U jednotlivých kapitol jsou odkazy do hláskosloví a tvarosloví, v úvodních paragrafech vytčen bývá základní význam slova nebo tvaru, o jehož výklad syntaktický jde, a pak je podán přehled jeho funkcí; potom v jednotlivých paragrafech vykládají se tyto funkce a doprovázejí příklady. Srv. na př. výklad o pádech (§ 334—404) nebo o užívání způsobů (§ 462 násl.) atd. Neschází ani kapitola o pořádku slov (rozeznává se pořádek slov normální a rhetorický); k tomu připojen výklad, nenáležející vlastně do skladby, o figurách syntaktických a rhetorických. Doklady čerpány jsou většinou z Caesara, Cicérona, Vergilia (Aen.), ale mnohdy též z prósy neklassické a z básníků, i starších (Plautus, Terentius).

V kapitole, podávající obvyklým způsobem výklady o prosodii a metrice, vytkli bychom nepřesnou definici caesury (§ 640) a nesprávné tvrzení, že jsou současně ve verši dvě nebo tři caesury (str. 347). Zde se také vykládá, ovšem stručně, o poměru iktu a přízvuku a o některých licencích básnických.

Dílko toto, jež jak z uvedeného je patrné, vyniká bohatstvím obsažené látky, stručností, jasností, správným a pěkně uspořádaným výkladem (mnoho přispívá i úprava textová), uzavřeno je velmi podrobným indexem slovním, jenž umožňuje rychlé poučení o té či oné věci. Dlužno vyznati, že je to velmi pěkná, praktickým i vědeckým požadavkům vyhovující mluvnice školní.

Oldřich Hujer.

Limen Indicium. Avviamento allo studio del sanscrito per *F. G. Fumi*. Terza edizione rinnovata (Manuali Hoepli). Milano 1905. Str. XVI a 345. Za 4 liry.

Máme dosud málo praktických učebnic jazyka staroindického pro začátečníky, zvláště takových, které by vyhovovaly modernímu způsobu vyučování. Dosavadní učebnice valnou většinou skládají se z části grammatické, psané obyčejně stručným vědeckým slohem, k níž připojena kratší nebo delší chrestomathie se slovníčkem, psaným rovněž ve vědecké formě. Věřu že je neobyčejně těžko učit se z nich bez učitele. Kdo tak přece činí, ztratí mnoho času, a o pochybnosti při každém kroku není nouze.

O jakýsi praktický úvod do studia jazyka staroindického pro samouky pokusil se Fumi v této příručce, která proti druhému vydání z r. 1891 je rozšířena o jeden sanskritský text, o stručný přehled stid. literatury a seznam doložených kořenů sanskritských. Spisek dělí se ve tři části. V první části (sezione fonetica) je dosti pravidel, nedoložených ani jediným příkladem a tím pro začátečníka úplně bezcenných. Druhá část (sezione ermeneutica) obsahuje výklad první kapitoly známé episy o Nalovi a Damajanti z třetí kn. Mahabhārata, a tu k jednotlivým ślókům, jež se tu pořadem vykládají a překládají, připojeny brzy delší, brzy kratší části grammatické, ale tak nesystematicky, že na př. v 2. cvičení jsou tvary slovesa asmi a ěmi, v 3. cvičení je teprve výklad o slovese a až v 19. cvičení výklad o thematické a athematické konjugaci, o silných a slabých formách slovesných atd. Nedostatku tomu hledí sice spisovatel odpomoci připojeným systematickým ukazatelem, ale tím jen sám uznává nevhodnost své metody, která se nám i jinak nezamlouvá, na př. tím, že žádá, aby začátečník, sotva se seznámí trochu s hláskoslovím, učil se stid. písmu, aby se učil čísti a psáti horlivým přepisováním textů v této knížce obsažených. To jistě mnohého odradí od dalšího studia. Daleko lépe je seznámit se důkladněji se sanskrtem nejprve v transkripci a pak teprve učit se čísti a psáti v devanāgarī. Bezcenný je pro začátečníka v 3. části (sezione lessicale) nově připojený index doložených kořenů, protože není u žádného naznačeno, podle které konjugace tvoří se normálně většina tvarů. Ostatně jest i jinak při spisku toho druhu podobný index jen přepychem.

Pro začátečníka a zvláště samouka se tato příručka nehodí. Praktická nikterak není. Namáhání, s jakým by si každý musil vše na různých místech knížky shledávati a urovnávati, jistě by jej odpudilo od studia sanskrtu.

Rud. Kníže.

Josef František Smetana: Básně. Vydal Spolek přátel vědy a literatury české v Plzni. V Praze 1905, nákladem F. Šimáčka. Str. 242.

Na 11. březen r. 1901 připadlo sté výročí zrozenin plzeňského profesora, učence a spisovatele Josefa Františka Smetany; zejména dlouholeté působistě a konečný útulek Smetanův, město Plzeň, chystalo jubilejní oslavu. Ani česká krásná literatura, ani české písemnictví vědecké nebyly příliš nadšeně vzrušeny a zúčastněny; jméno J. F. Smetany neznamenal jim mnohem více než prázdný zvuk. Motivy plzeňské místní oslavy se arcíť chápaly: vliv Smetany jako učitele na filosofii v Plzni a jako národního buditele byl nesporný a důležitý; za to v dějinách literárních vystupoval J. F. Smetana jako pouhý statista. Byl uváděn vždy ve spojení s úsilím generace Jungmannovy o českou vědu v jazyce národním, jak ji repraesentují snahy Matice České; byl jmenován mezi účastníky prvních encyklopaedických plánů a náběhů v novočeské literatuře; vedle Rautenkranze, F. J. Slámy a K. Vinařického uznáván byl za předního obránce práv češtiny ve škole obecné i střední; ale vše to bylo uváděno tak smytě a všeobecně, že osobnost Smetanova nerysovala se dosti určitě od všeobecného pozadí obrození národního. Avšak jubileum samo přineslo pronikavý obrat. Dr. J. Šťastný řadou bibliografických, literárně historických a příležitostných statí (zejména v »Listech filologických«, ve »Věstníku českých profesorů«, v »Hlídce« a ve »Květech«) zjistil rozsah, obsah a cenu pozůstalosti Smetanovy a literární hodnotu jeho díla; jeho rozbor doplnil dr. J. Vykřuta po stránce přírodovědecké; plzeňský »Spolek přátel vědy a literatury české«, jenž získal si pozornosti literárního historika již vydáním Pflegerových autobiografických zápisků i edicí pamětí M. Šimona Plachého z Třebnice, přichystal k tisku nejdůležitější část Smetanovy pozůstalosti, z níž nyní vychází bohatý a informativní výbor Smetanových básní.

Lze skutečně bez nadsázky říci: touto edicí, která původně projektovanou a jen vnějšími okolnostmi znesnadněnou úplnost nahrazuje případností a charakterističností výběrů, vstupuje do literární historie zjev právě tak nový jako bohatý, jenž shrnuje ve své osobnosti zajímavou a živou slohou všecek duchovní obsah našeho národního obrození od sklonku let dvacátých až do doby Bachovy reakce. Není to jen osobitý a svérázný literát; nikoliv, mnohem více: ostře vyhraněná individualita, jež projevuje se stejně zajímavě v politice i v poesii, ve vědecké spekulaci i v aktuálním činu, v břitké kritice současných poměrů i v stavbě ná-

zoru světového — a to vše za průvodní harmonie dokonalého charakteru. Polozapomenutá ta postava vyzývá přímo k podrobnému studiu.

Roku 1831 vstupuje třicetiletý tepelský praemonstrát Josef František Smetana jako supplét na filosofii v Plzni: složité vědomosti mathematické a přírodovědecké, hluboký zájem historický, všeobecné posvěcení filosofické sdružují se v mladém energickém muži. Jest vědomostní a pronikavostí poznání dědicem encyklopaedických a polyhistorických tradic věku osmnáctého, s nímž se sdílí o palčivost důsledné a neohrožené kritičnosti ve věcech náboženského a občanského svědomí; ostře rozvitý cit národnostní, mocné uvědomění jazykové a neústupná lidovost vyznačují jej však jako syna romantického obrození českého. Vzdálení pozorovatelé, již čtou jeho popularisační kompendia vědecká, »Obraz starého světa« (1834), »Základy hvězdoslaví čili Astronomie« (1837), »Silozpyt čili Fysiku« (1842), i později jeho učebnice fysiky a arithmetiky pro střední školy (1852), pokládají tohoto kněze a učence za muže suchého poznání a tiché meditace; v pravdě jest to však pohnutý a vzrušený muž činu. Při vědeckém zkoumání, kde jest mu vzorem přírodovědecká pansofie A. Humboldtova »Kosmu«, o němž napsal dvě studie do Musejníka (1846 a 1848), pracuje experimentem a přímým poznáním, neodkládaje mikroskopu a dalekohledu od slábnoucích očí. Ve škole po stopách důvěrného pro svého přítele Josefa Vojtěcha Sedláčka probouzí i mimo školní hodiny jazykové a národní vědomí žáků výklady a čtením; otvírá řemeslnictvu brány školní a podobně jako v Praze K. S. Amerling koná mu technologické přednášky s pokusy, získáváje tak půdy pro školy průmyslové a reální, jakých v té době žádá a projektuje vedle Amerlinga i neklidný a svérázný J. V. Michl. Jazykový patriotismus není mu jen theorematem a programním článkem: jest z prvních, kdo studují národnostní poměry v západních Čechách, zaznamenáváje se statistickou přesností postupný úbytek českého živlu na Plzeňsku a Klatovsku a snášeje tak materiál k jazykové mapě Čech (v Musejníku 1843). Paedagogický i národnostní zájem sdružují jeho snahy o zavedení českého vyučování na školách triviálních i o přednášení některých předmětů česky na gymnasiích.

Zvolna se blíží rok osmačtyřicátý. Smetana pozdravuje jej nadšeně, věře pevně v splnění všech svých politických nadějí. Přijímá do důsledků pražský trojí program pracovní a agitační, jak provedení konstituce a demokratických reform, tak národní rovnoprávnost obou kmenů v Čechách i slovanskou politickou vzájemnost s cili austroslovanskými. Jest starostou »Slovanské Lípy« v Plzni, skládá memoranda poslancům, rozesílá svolání na venkov, formuluje politické projevy, referuje bedlivě a nadšeně o postupu hnutí na Plzeňsku do pražských listů.

Málokdo byl tak zklamán a znechucen konečnými neúspěchy hnutí a revoluce, jako právě Smetana: všechny illuse mládí padly, všecek radostný obsah života mimoškolského byl zničen, samy kořeny osobnosti byly otřeseny. V letech reakce mění se Smetana, dotud svěží, energický, doufající a důvěřující muž činu a podnětu, v hořkého, sarkastického pozorovatele veřejných zvráceností, v jízlivého ironika, bodajícího všechny původce postupujícího zpátečnictví jehlami posměchu a opovržení, v samotářského učence žijícího jen škole a vědě. Duchovní představenstvo klášterní přísně mu zakazuje jakýkoliv politický projev; četníci střehou s podezřívavou opatrností »velmi radikálního kněze, jenž může ve svém oboru, poněvadž mu jest svěřeno vyučování mládeže, na ni velmi škodlivě působiti,« jak vykládá tajná úřední zpráva konduktní; přátelé se mu vyhýbají se špatně skrývanou zbabělostí maloduchých opatrníkův.

Osud poslal zkoušky mnohem těžší: zrak unavený mikroskopováním a otřesený nebezpečným pádem vyhasl na mnoho let úplně; Smetana, odtržený od knih, od experimentů, od školy, chodil bez druhů a přátel osamělými alejemi a trpce meditoval o filosofickém optimismu a přírodovědecké teleologii. S hořkou ironií vtipálka záviděl mouše její množství očí; ve verších, jinak střízlivě se zmiňujících o vlastních strážnících, vyčítal osudu sudbu slepce, nesmyslnou kletbu coelibátu, ano i smutný los studeného, mdlého života učenického, odtrženého od přírody a jejích prostých darů. Roku 1857 po šťastné operaci opětně prohlédl; ale nemoc stále se vracející brala nelítostně znovu a znovu pero z chabnoucí ruky učenecovy. R. 1861 nedokončiv nejmilejších plánů a nedočkav se politického osvícení po reakci, Smetana umírá. Čtyřicet let stačilo, aby byl téměř zapomenut.

S pohnutým tím rozvojem individuality, podloměným osudnou reakcí let padesátých, shoduje se naprosto i rozvoj Smetanovy osobnosti básnické, dotud takřka neznámé. Pathetickým slohem ódy, cvičené rovnoměrně na Horatiovi i Klopstockovi a přimykající se těsně k veršové produkci Jungmannově i A. Markově, Smetanovo veršovnícké umění počíná: pozitivní obraz idealisticky pojatého života podáván jest se stupňovanou emfasi. Smetana hledá svůj tón; pokouší se též o stručnou balladu úsečného zvuku a prudejšího dějového spádu (»Svatý Vojtěch,« »Loučení«), ale neváhá touto formou zpracovati příběhy východu, jak mu o nich vyprávějí zahraniční rubriky denních časopisů (»Mongolské obrázky« I—VI). Ovládá hrdinské tóny a kothurnové pathos válečných epopéjí, ale míse je s politickou satirou a denním paskvilem, vytváří básnický doprovod událostí rusko-turecké války, v níž jeho bezpodmínečné sympathie náležely ruskému vedení nejen strategickému, nýbrž i diplomatickému.

Nerozvil však těchto svých schopností pro klidnou, vážnou poesii a odcizil se těmto genrům. Od vítězství reakce stále viděl

ironicky zkřivený a satirický zatemnělý obraz světa, a pro jeho případné zpodobení nacházel vždy nové, britké a působivé formy. Vynikal ostrostí satirického žihadla nad své předchůdce a vrstevníky v Čechách. Rubšovu deklamovánku, sloužící dotud důvěrně zábavě a dobromyslným výtkám, postavil do služeb satiricko-politického radikalismu a posměšného ironisování («Geologické početí,« »Člověk,« »Hostina,« »Předlidská krása,« »Otáčení země,« »Na Sylvestra 1855,« »Nový rok 1856,« »Vzor dokonalosti«). Zvířecí bajka, již stručná prósa Vincence Zahradníka dala povýšenou moudrost filosofického pozorování marnosti lidských a zpěnění, mnohoslovný verš Jaroslava Langra málo nebezpečnou kousavost společenské maloměstské kritiky, stala se v rukách Smetanových nemilosrdnou, jedovatou a chvílemi hrubou zbraní proti theologické, politické, národnostní a filosofické reakci («Slavíci a vrabci,« »Komár,« »Orel a sup,« »Zvěřinec,« »Pes,« »Oseľ,« »Housenka« atd.). Básnická poslání a dedikační i pohrobní verše, v něž poesie našeho obrození oblékala vždy vznešené, korektní a vzorné city, Smetana rád vyhrocoval v jízlivé a potměšilé pointy nebo neočekávané kontrasty («Příteli Z.,« »Filipovi Čermákovi,« »Dva hroby,« »Památce otce mého,« »Nejmilejšímu příteli Hugonu Karlíkovi« a j.).

Zejména však se satirik Smetana přimkl k formám, jež vypracovali dva básníci po mnohé stránce se Smetanou příbuzní, Čelakovský a Havlíček. Jako oni ani Smetana nepotřeboval místní, časové neb kulturní dálky, aby byl poetický vznícen a vzrušen; z živé a syrové náplně všedního dne, z hry hodiny, z rozmaru okolností vážil svoji inspiraci jako oba tvůrčí epigramatikové našeho obrození. Podoben Čelakovskému z »Ohlasu písní českých« a zejména Havlíčkovi, příbuznému soku jakékoliv reakce, Smetana volí se zálibou lidový popěvek, národní píseň, běžné říkadlo, aby jeho úsečnou řízností vrhl se satiricky na nepřátelské snahy a názory. Působivá a široká popularnost i za cenu triviality zdá se býti cílem těchto satirických skladeb, kde místo básnické nálady ovládají vtipné nápady, místo účelně seřazených motivů jednotlivé drastické detaily, místo umělecké ucelenosti překotná hra rozmaru (— a tyto verše vesměs zaležely v rukopise déle než půl století).

Terče, do nichž vtipný duch Smetanův vystřeluje své kalené a zahnuté satirické šipy, jsou mnohé a visí vesměs vysoko. Důsledného stoupence kritické filosofie encyklopaedické, jež tak nelítostně zatřásla pohodlnou papírovou konstrukcí metafysického optimismu a lži přírodovědecké teleologie, běžné za předchozího naivního osvícenství, projevuje několik zřetelně pointovaných skladeb, jež posmívají se řadou šklebivých jízlivostí jak víře »v ten nejmoudřejší, nejlepší všech možných světů« («Teleologie«), tak strojeným definicím podstaty lidské, namířeným k obmyslnému zastření nekalých, sobeckých záměrů mocných a privile-

govaných stavů (»Člověk«). Nebezpečného a neúprosného odpůrce má v Smetanovi veškera politická reakce, od ujařmující libovůle panovnické přes zpátečnictví diplomacie až k drobným a směsným nešvarům podružné a přece vypínavé byrokracie. Zněmčovací a odnárodňující politiku, finanční korupci, dynastičnou servilnost, zpátečnické choutky úřadů a škol, nedůstojně obmezenou důvěru poddaných vládě: vše to bičuje vtip a sarkasmus Smetanův bičí uzlovatými.

Leč nejčastěji a nejostřeji vystupuje Smetana proti církvi a církevnictví v podivuhodné shodě se současnou velkou poesí evropskou. Jest tu blížek Havlíčkovi, jenž jak ve »Křtu svatého Vladimíra«, tak v nescetných epigramech vrhl se s geniální prudkostí na papežství, na jesuitismus, na ztuhlost dogmatu, a souhlasně s ním cítí veliký dosah spolčení se reakce státnické s reakcí klerikální (»Orel a sup«). Jako u Havlíčka vyvěrá tento odpor z příkrého racionalismu, který zamítá všechny theologické jako asketické ideály oficiální církve, metafysické pojetí vesmíru (»Kapka vody«), jako scholastickou anthropologii (»Geologické početí«), cherubinský přelud mravní dokonalosti (»Vzor dokonalosti«), jako zpozditost nedobrovolného coelibátu (»Soud«). Smetana prohlédá kriticky a bezohledně za kulisy církevního jednání; hned ukazuje na pošetilst odporu proti vědeckému poznání, hned odhaluje v strachu před peklem hlavní vzpruhu moci církevní (»Patron církve«). Nespokojuje se s všeobecnými útoky na podstatu katolictví, nýbrž vybírá si přímo živé události osob repraesentujících církev za terč své satiry. Prohlášení konkordátu stíhá posměchem opětovně, kdykoliv líčí temné výsledky obnovení řeholí, množení zázraků, pronásledování nevěrců, dorozumění kurie a diplomatů (»Svoboda církve«, »Oprava«, »Orel a sup«, »Na rok 1856«)¹⁾. Když se zjevuje ve veršované satíře Smetanově sám papežský dvůr a osoba Pia IX., jsou útoky ještě prudčí při invenci ještě duchaplnější: peklo odmění nejzchytralejšího z ďáblů tiarou papežskou (»Zásluha«); svatý Petr, zjevivší se náhle jako pravdomluvný kazatel v římské katedrále, jest papežem přijat

¹⁾ V básni té jest satirik Smetana satirikovi Havlíčkovi nejbliže. Verše, jako následující, se slohově od Havlíčkových vůbec neliší:

»Pyšniti se budou pávi,
zlobit krocani,
biskupové se nadýmat,
vzdychat kaplani.

Ovčí kůže budou velmi
velkou cenu mít,
neboť všichni vlci, lišky
budou je nosit.

Beran dá si vystříhati
pleš jako talíř,

skopec bude kápí nosit,
kozel škapulír.

Husy, kachny štěbetati
budou breviář,
kuřata, jak se vylíhnou,
zavře seminář.

Na kostelích se vylíhne
množství havranů,
bude hojnost katolíků,
málo křesťanů.

nevlídně a kardinálem Antonellim odsouzen jako Mazzinista («Svatý Petr»); Spasitel sám postaven jest před soud kněžstva a zasypan výkřiky. «Ukřižuj ho!» («Vánoční»); pro vysokou hierarchii ražen jest málo lichotivý přísudek «la bande noire».

Jest velmi zajímavo pozorovati, jak tytéž tóny protiklerikální satiry ozývají se současně v celé západní Evropě. Z italských a rakouských žalářů posílají italští básníci své protesty proti papežství jako principu vlády i víry; němečtí političtí lyrikové ze svých exilů propagují tytéž ideje s pathetikou veřejného slova; ve Francii někdejší royalista a legitimista a nyní rozhněvaný revolucionář a liberál Viktor Hugo podvrací vši svojí verbalistickou a hyperbolickou silou trůn i oltář, stíhaje rovnoměrně «kněze vychrtlého» na stoličce Petrově i «prince mladého» na trůně Bonapartově a kombinuje podobné těm situace, jež našli jsme u Smetany. Tak kráčí tepelský praemonstrát a plzeňský professor, popularisující historik i vědecký astronom a fysik Josef František Smetana v bílém taláru řádu Norbertova neohroženě a pevně svou dobou, nedada se otrásti ani nedůvěrou duchovního svého představenstva, ani persekucí politické gendarmerie. V krásných velkých zrácích jeho energické tváře jest jistota a hrdinství a celý zjev jeho připomíná onen zmužilý typ politického a náboženského liberalismu polovice století, zachycený později skvěle básní Nerudovou: jest to Ugo Bassi, kněz a republikán, jenž jde odhodlaně do smrti, která jest justiční vraždou; vždyť ví, že brzy potká svého Mistra a že pozná jej určitě podle praporu červeného.

Arne Novák.

Jiří Karásek ze Lvovic: Impressionisté a ironikové.
(Dokumenty k psychologii literární generace let devadesátých.)
Kritické studie. V Praze 1903. Nákl. H. Kosterky. Str. 183.

Literární historik, jenž obrátí svůj zájem a svoje zkoumavé úsilí k našemu písemnictví posledního decennia, bude překvapen neméně povahou než mnohostí kritických dokumentů. Vedle děl samých najde mnohotvárnou a mnohoslovnou literaturu o nich; vedle obrazů, které o svých autorech podávají díla sama, zjeví se mu i obrazy, odlišné a cizí, jaké o spisovatelích se své perspektivy a ve svém osvětlení nakreslili kritikové; vedle dojmů, jimiž knihy posud působí, oživnou i nálady a emoce, jež vznikly v duších kritický nebo entusiasticky naladěných vrstevníků. Bylo by zbytečno popírat, že dojemový zmatek, kolísání soudu, otřesení názoru bude první výslednicí studia těchto dvou literatur: literatury skutečné, již posud historická, aesthetická a psychologická analyza může zjistiti, rozebrati, klassifikovati, a literatury konstruované a fiktivní, kterou kritická koncepce si z faktických zlomků, náběhů, programů zbudovala a ucelila. I položí si literární historik, než přistoupí k práci historiografické, i než

počne hodnotiti díla a autory, důležitou otázkou: Proč jsou zreadla literární kritiky devadesátých let, osobovavší si exaktnost přísně vědeckou, nikoliv přímá, nýbrž sfaerická, méněci jak polohu, tak podobu předmětů zreadlených?

Volíme sbírku kritických studií »Impressionisté a ironikové«, v níž pan. Jiří Karásek ze Lvovic shrnul větší část své prudké, smělé a živé kritické práce z »Literárních listů«, »Moderní revue« a »Rozhledů«, abych částečně alespoň zodpověděl tuto důležitou otázku po hodnověrnosti kritické literatury let devadesátých. Kniha páně Karáskova má všecky přednosti oné literatury: širokou erudici kritickou, založenou hlavně na studiu method francouzských; bohatou znalost cizího písemnictví od vítězství romantismu až k poesii novoromantické a symbolické; schopnost nalézati za hranicemi hojně, byť často i vzdálené analogie; překypující dar slova, jež jest namnoze spíše malebné než plastické; sklon k ironii a bodavé narážce, jež druhdy působí neobyčejnou silou charakterisační; do krajnosti vyhnanou zálibu pro logickou dialektiku. Tímto slohem pan Karásek ze Lvovic maluje svoje ironické a imaginární portrety pětadvaceti literárních hlav, k nimž běre libovolně volené rysy ze skutečnosti, osvětlení ze svého temnosvitného uměleckého názoru, pozadí z literárního programu své skupiny a silný, oddaný tón sympathie ze své příslušnosti k onomu pokolení, které od krajního psychického naturalismu dospělo až k symbolické ideologii a k impressionismu v technice. Jeho rozbor zjišťuje pronikavěji a zachycuje jemněji aesthetické sense děl studovaných, než jejich myšlenkovou stavbu a jejich ideový plán; jeho methoda se raději a s větším úspěchem zabývá stilovým výrazem autorovým než jeho společenskými, mravními a filosofickými intencemi. Tyto kritické podobizny, které často pro arrangement psychologických barev a náladových odstínů — smíme-li mluvit o obdobami současné maľby — rády zanedbávají dokumentární přesnost modelů, jsou bez odporu ceňnější jako volné essaye než jako psychologické studie, mluvící jasněji a zřetelněji o kritikovi nežli o osobnostech kritisovaných.

Po těchto několika větách charakterisačních můžeme alespoň z části zodpovídati položenou otázku po hodnověrnosti kritiky devadesátých let, vyhraněné zde tak názorně.

Mnohoslovné, široké úvahy dalekých obzorů a bohatých dokladů psávaly se o knížečkách drobného formátu vnějšího i duševního, o sbírkách básní bez ideí, o povídkách bez umělecké náplně; bytť posuzovaný spis, rozbíraný spisovatel pouhou záminkou samostatných aesthetických úvah, monografických statí z literárního dušesloví. Ježto v kritisovaném spise byl rys ten buď zcela podružný, buď aspoň miziví, umísťovala taková kritika auktora v jiné souvislosti, v jiném myšlenkovém okolí, než kam náležel; mluvívala nevěcně o jednotlivostech od thematic odleh-

lých. Pan Karásek sestává z recensí knih podobizny autorů dovedl většinou důmyslnou redakcí potlačit takové odbočky, ale zařadiv již několik portretů, jasně naznačil, že autor předem studován jest pro theorematata, volně naň přivěsitelná.

Kritika devadesátých let byla nad to programatická a to ve smyslu programů časově se vystřídávajících. Vystoupivši nejprve ve jméně realismu proti plané idealističnosti a proti mdlé sentimentalitě, vrhla se na chatrné věru práce idealisujících sentimentaliků jako na produkty podceňovatelného tábora nepřátelského, odpouštějíc realistům v nepřiznané solidárnosti šedivost koloritu a banálnost pojetí; pak byla naturalistická s mocnou zálibou pro psychismus a líčení patologických stavů a churavých jedinců; posléze postoupila k symbolismu nejprve obrazu, potom i ideje a soudila autory se zřením k blízkosti jejich přibuzenství s tímto směrem. Pan Karásek ze Lvovic nesnaží se maskovati tohoto stráníctví, jež jest zaujato hledisky literárních bojů o zásady frakce a směru, a zcela patrně vyslovuje své sympathie jednak vyznavačům psychického naturalismu úpadkových nálad; jednak stoupencům mystického idealismu promítaného poesii symbolickou.

Nejen představitelé a jednotlivci hnutí jsou takto stilisováni, nýbrž sama vývojová linie jest tímto způsobem zkreslena. Titul a osnova kritické sbírky kladou důraz na dva duševní typy ve vší té literární práci generace — byl ostatně předem pojem generace dostatečně vymezen a ujasněn? — typ ironika a typ impressionisty, jež ne vždy přiléhají k osobnostem charakterizovaným. Leč převaha kriticismu, hlodavého a destruktivního, v tomto literárním údobí i převládající sklon k náladovému postrěhu, k dojmovému tříštění a lámání skutečnosti, k rozechvěné barvitosti scenerií, opravňují k podtržení ironismu a impressionismu v písebnictví toho času. Nesnadno by však bylo uhájití páně Karáskovy filiace historické. Zanedbal předem při dějinách hnutí věc tak významnou, jakou jest přehled a seřazení vzorů cizích literatur, tehdy neobyčejně účinných: světlo odražené představuje se jako světlo vlastní, individuality přijímající a parafrasující zpodobují se jako hlavy originální a tvůrčí. Bylo na těchto místech jiným perem ukázáno, že bez soustavného a stálého zřetele k francouzské a skandinávské literatuře stává se absurdním podávati historii nové poesie německé; věc ta platí dvojnásob o naší literatuře moderní, inspirované ruským ethismem a francouzským pessimistickým naturalismem zprvu, pak posledními konsekvencemi parnassismu a z něho odbojně se rozvinuvší francouzské poesie úpadkové a symbolické atd. Odtud částečně vyplývá i nepřesnost výkladu o souvislosti nové české literatury s literaturou starší. Pan Karásek odkazuje ke dvěma kořenům vývojovým: jednak k filosofické, společenské

a mravní kritice a analysi t. zv. realismu, jednak k raffinovanému, subtilnímu umění, jež z formalistní a eklektické poesie J. Vrchlického rozvíli básníci jako Jaroslav Kvapil, Jaromír Borecký a Otakar Auředníček, kdežto naopak vůbec pomíjí literární, podrobně pozorující a svědomitě okreslující realismus končících osmdesátých a začínajících devadesátých let, v jehož ovzduší přece debutovala většina prosaiků mladé literatury, J. K. Šlejhar jako Vilém Mrštík a jako Růžena Svobodová. Vřelá a živá vzpomínka na literární boje mezi mladou a starou generací kalí tu kritický zrak páně Karáskův: ti, již stanuli proti sobě v palbě nejohavnější, nebyli v literárním vývoji pouhými protichůdci, nýbrž často postupnými články téhož řetězce. Tak na př. Jaroslav Vrchlický, jenž nejčastěji byl posuzován a odsuzován jako protiklad uměleckých snah a cílů mladé školy básnické, jest značnou měrou jednou z jejich podmínek a jedním z jejich východisek.

Není v rámci tohoto listu stopovati případ od případu rozdíl kritické stilisace páně Karáskovy od literárně historické průkaznosti faktů, nýbrž šlo jen o vytčení několika vřdčích zásad. Úhrnný soud o kritické sbírce essayí těch dal by se snad formulovati takto: Cena essayí páně Karáskových leží zcela jinde než v jejich dokumentární hodnověrnosti. Jest v nich více života než historie, více osobního temperamentu než klidné spravedlnosti, více stilisačního umění než shrnutého materiálu. Nepsal tu o »ironicích a impressionistech« vědecký posuzovatel, nýbrž sám ironik a impressionista, jehož kritické nálady jsou hrou umělcovy duše.

Arne Novák.

М. Сперанскій: Завѣты двѣнадцати патріарховъ въ старинной чешской письменности. Оттискъ изъ Сборника въ честь В. И. Ламанскаго. Санктпетерб. 1905. Стр. 22.

O českých »Závětech« pojednal Dobrovský v *Geschichte der böhmischen Sprache und ältern Litteratur* (Prag 1818); dokázal (ze slov Štítného), že byly známy okolo r. 1376. Pozdější literární historikové nezabývali se jimi speciálně, všímajíce si více jiných skládání podobných. (Na př. Vrtátka otiskl v ČČM 1862, I, 64 n. Aseneth a Život Josefův.)

Prof. Speranskij chce svou studií upozorniti české literární historiky na toto málo zpracované thema a dáti tak podnět ku práci širě založené.

Probrav celou nečetnou literaturu o »Závětech«, autor uvádí rukopisný materiál, na němž zakládá své vývody.

Jsou to dva rukopisy XV. stol. a tisk z r. 1601.

1. První rkp. je v pražské knihovně univ. a pochází z r. 1465 (sign. B XVII 15 č. 9.) [V dalším jej jmenuji rkpem A.]

Obsahuje tři evangelia (ev. Matth. schází — začátek rkp vytržen), epištoly, apokryfy (epištolu k Laodicenským, kterou Speranskij otiskuje, Nikodemovo čtenie) a mimo jiná skládání též »Život Josefův«, po němž následuje »Poruczenstwie dwanadeczi patriarch«, ale neúplné; konec vytržen. Speranskij ukazuje, že autor se snažil spojit »Závěti« s předcházejícím »Životem Josefovým« v jeden celek a soustřediti obě skládání kolem osoby Josefovy. Proto začíná závěti Josefovou, a ne, jak obvyčejně bývá, Rubenovou.

2. Druhý rkp., jež Speranskij studoval, jest musejní (sig. 23 B 39) asi z r. 1470. Obsahuje mimo »Život Josefův« též »Aseneth« a »Závěti« v obvyklém pořádku podle stáří synů Jakobových. [V dalším označen B.]

3. Tisk z r. 1601 v knihovně musejní. Sig. 54 G 166. Obsah tisku:

a) Dvě předmluvy tohoto obsahu: Z původ. textu hebrejsk. přeloženy »Závěti« do řečt. a lat. Obsahují důležitá svědectví o Kristu; proto Židé dlouho skrývali svůj text. »Závěti« v ničem neodporují bibli.

b) Závěti v obvyklém pořádku.

c) Assenath. [V dalším tisk označen α.]

To jest materiál, na němž je založeno zkoumání Speranského o českém překladu Závětí.

Srovnání textův ukazuje příbuznost A a α. Nemůžeme-li říci, že α jest zpracován přímo podle A, lze bezpečně uvésti oba na společný prototyp.

Kde A se odchyluje od B, tam se buď kryje s α nebo mají oba čtení velmi blízké. Speranskij podává pak ukázky, jež zřetelně odlučují B od A a α.

Odchylná čtení B jsou z nějaké dosud neznámé předlohy lat., nebo jsou to samostatné změny české. Věc nelze nyní rozhodnouti, poněvadž nemáme kritického vydání, jež by obsahovalo všechny známé varianty latinské. Vydání Fabriciovo, jehož Speranskij užíval, nestačuje.

Resumé Speranského:

»Závěti« přeloženy byly do češtiny dvakrát. Jeden překlad (nevíme ovšem který) znal Štítný.

Z latinského sborníku, obsahujícího vedle Závětí Život Josefův, Aseneth a Život Adama a Evy, přeložen jest text dochovaný v A a α.

O provenienci textu B lze zatím pronášeti jen domněnky. — Uznáváje, že na základě materiálu jím použitého nelze otázku rozhodnouti, Speranskij prohlašuje v závěru, že chtěl jen povzbuditi k hlubší studii. »Feci, quae potui; faciant meliora potentes!«

Výsledky, k nimž Speranskij dospěl, jsou zajímavé, třeba že nejsou definitivní.

Ještě několik poznámek. Na str. 15. praví Speranskij, že při své práci nemohl užítí latinského ruk. musejní knihovny citovaného Vrtátkem ČČM. 1862, I, 64 a obsahujícího mimo jiné traktáty též Testamenta duodecim patriarcharum. Ref. srovnal onen lat. ruk. (má nyní sign. XVI C 9) s ukázkami ruk. A uvedenými Speranským a shledal, že se oba texty kryjí. —

Otázka o původu textu *B* zůstává dosud nerozřešena. Bude nutno probrati nejen celý rukopisný materiál český, ale i texty latinské a německé. Možno totiž, že text *B*, k němuž Speranskij marně hledal latinský originál, je zpracován podle textu stříhném.

Jiří Horák.

И. И. Замотинъ. Романтизмъ двадцатыхъ годовъ XIX. ст. въ русской литературѣ. I. Литературная поэма „романтизма 20-хъ годовъ“ въ концѣ XVIII и въ началѣ XIX стол. Литературная теорія „романтизма 20-хъ годовъ“ въ русской журнальной критикѣ. Варшава 1903. VIII + 377 + XXVI.

Léta dvacátá XIX. st. mají v dějinách ruské poesie důležitý význam jakožto přechodní doba od dřívějšího pseudoklassicismu k novější národní poesii ruské, jejímž vynikajícím představitelem se stal Puškin. Karamzin a jeho škola seslabili sice v Rusku výlučný vliv francouzské literatury, ukázavše na nové vzory z literatury západoevropské, ale působení francouzského klassicismu bylo tak těsně spjato s celým dosavadním postupem novoruské literatury, že bylo potřebí ještě jiných a silnějších nárazův, aby poesie ruská mohla se úplně vymaniti z vleku pseudoklassicismu a stanouti na dráze samostatnosti. Nejvýdatnější zbraně proti přežilým směrům poetickým poskytoval romantism, hrnoucí se proudem ze západu do Ruska. Romantism stal se na Rusi skutečně heslem, jehož pojem nebyl sice vrstevníkům dosti jasný, s nímž však spojováno bylo všecko mladé, svěží a pokrokové v boji proti ztuhlým formám pseudoklassicismu.

V uvedené studii obral si Zamotin za úkol podrobně vyšetřiti reflex západoevropského romantismu v literatuře ruské v první čtvrti XIX. st. V první vydané části své studie přestává na výkladu, na jaké půdě rozvinula se v Rusku literární theorie romantismu let dvacátých, z jakých pramenů vážila své ideje a názory, jaké živly obsahovala a jak konečně z theoretických sporův o podstatě poesie vypracována byla theorie „nové poesie“, která se stala základem dalšího, samostatného vývoje básnictví ruského. Výsledky, k nimž spisovatel dospěl detailním studiem pramenů, jsou krátce tyto.

V ruské poesii již z dob Kateřiny II. tkvěl živel, který osvěžoval suché formy pseudoklassicismu a svým národnostním

zabarvením připravoval půdu k snazšímu přijetí romantismu; byly to motivy z prstonárodní poesie, které v XVIII. a na počátku XIX. stol. vnikaly v umělé básnictví ruské a nabyly zvláště v básních Bogdanovičových, Karamzinových a Ljvových vynikajícího významu. Vedle toho působily na změnu literárního vkusu písně Ossianovy, Shakespeare, východní motivy básnické, hlubší studie literatury antické a konečně nové literární a aesthetické theorie, jež hlásali Herder, Lessing, Schiller atd.

Tímto způsobem připravila se a zkyprila na Rusi znenáhla půda, na které se mohl romantism uchytili. Na vytváření theorie romantismu u ruských kritiků největší vliv měla s počátku literatura německá, zvláště kritické a literárně historické práce Schleglů, filosofie Schellingova, aesthetika Schillerova a p. V romantismu pak spatřována byla poesie nové Evropy, jejíž podstatné znaky jsou: projev sebevědomé osobnosti lidské, kult povzneseného ideálu, touha po nekonečnosti, svoboda tvůrčí činnosti, nespoutaná ani skutečným životem ani všední morálkou. Pojem romantismu rozšířil se potom ještě názory váženými z literatury francouzské, zvláště ze spisů V. Huga a z kritických časopisů francouzských tehdejší doby. V duchu těchto názorů kladl se jmenovitě důraz na samostatnost a národnost v poesii, požadovala se pravdivost líčení, hloubka a plnost výrazu a j.

Brzy vznítily se také prudké literární boje o romantism. Protivníci jeho odhalovali krajnosti a výstřednosti romantismu, ukazovali na manýrnost a rhetoričnost jeho stylu, na porušování skutečnosti, ale zároveň snažili se najíti cestu, která by vedla k smíření obou protichůdných směrův uměleckých, romantismu a klassicismu. Výsledkem těchto bojův a polemik bylo, že se znenáhla v theorii vypracovala nová ponětí esthetická, lišící se od dřívější poetiky pseudoklassické, o podstatě umění a jeho úkolech, o osobnosti umělcově, o obsahu a formě poetického tvoření, o vztahu poesie ke skutečnosti atd. A nade vším vznesla se důležitá otázka národnosti a svéráznosti v umění.

Pojem romantismu zůstal u ruských kritiků dvacátých let stále široký a nebyl obmezován těsnými a jednostrannými požadavky, na př. že by k podstatě jeho náležely živly fantastické nebo motivy středověké, snívá, přemítavá nálada a p., nýbrž romantism pojímán byl vůbec jako nová, obecně evropská poesie v kontrastu k poesii antické a pseudoklassické. Na konci let dvacátých a na počátku třicátých přestalo se také tomuto novému proudu uměleckému říkati »romantism«, mluvilo se prostě o »nové poesii« jakožto synthesi klassicismu a romantismu s podstatným znakem národnosti. Při tom názvem romantism začal se označovati hlavně jen jeden směr poetický, jehož předmětem je »metafysika srdce«, směr čistě idealistický, zobrazující (podle Bělinského) »vnitřní svět duše člověka, skrytý život jeho srdce«.

Zamotin má tu zásluhu, že v ruských žurnálech let dvacátých, kdy panoval značný chaos v pojímání romantismu, pečlivě vyhledával příslušné články kritické o romantismu pojednávající, vybral z nich vůdčí myšlenky a na základě tohoto bohatého a spolehlivého materiálu dokumentárně vyložil vývoj literární teorie tehdejšího t. ř. romantismu v ruské kritice žurnalistické. Pokud poetické motivy západoevropského romantismu projevíly se také prakticky v ruské literatuře, vyloženo bude teprve v druhé části zajímavé studie Zamotinovy.

J. Máchal.

Dr. Ant. Beer: Kleine Beiträge zur gotischen Syntax.
Sitzungsberichte der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, Philologisch-historische Classe 1904, XIII; 16 str.

V syntaktických příspěvech těchto učinil si autor úkolem pojednati o některých otázkách gotské syntaxe se zvláštním zřetelém na církevně slovanský překlad písma sv.; budou tedy studie ty zajímavé netoliko pro germanisty, nýbrž budou mít význam i pro filology slovanské. To potvrzuje již první studie, jež věnována je absolutnímu dativu gotskému, tedy vazbě, která také slovanštině je známa. V obou jaz. bývá také druhdy stejně tato vazba vykládána: pokládá se za prosté napodobení řeckého genitivu absolutního. Pro slovanštinu sice již Miklosich (Vergl. Grammatik IV, 614 sl.) a pro germánštinu již Grimm (Deutsche Grammatik IV, 914) snažili se dokázati původnost této vazby; ale důvody jejich, jak dobře poznamenává autor, dnes nepostačují. Proto nejnověji Winckler (Germanische Casussyntax Berlin 1896) nechce uznati dat. abs. pro germánštinu. Původnost slovanského dat. abs. dokázal tuším jasně Bělorussov článkem *Дательный самостоятельный въ памятникахъ церковнославянской и древнерусской письменности*, Рус. Фил. Вѣстникъ 41, 1899, 71 sl., kterýžto článek zůstal autorovi neznám. Bělorussov ukazuje, že místo řeckého gen. abs. nebývá v překladě slovanském vždy dat. abs., že bývá ve slovanštině dativem abs. zkrácena celá věta originálu řeckého, a že dat. abs. je i v památkách struských, jež nemají předloh řeckých.

Pro gotštinu úkol podobný podnikl autor našeho článku o absolutním dativě gotském. Vyloživ možnost vzniku dat. abs. z pův. vazby spojitě, ukazuje, jak participiální vazby řecké vůbec bývají v gotštině překládány, i dochází k výsledku, že bývají dílem nahrazovány zase vazbami participiálními, dílem rozváděny; slovanština pravidlem má vazby participiální. Dále ukazuje na participiální vazby spojitě, jež jsou již blízky vazbám absolutním, a dochází konečně k nepochybným případům dat. absolutního, čímž vyložena také genese této vazby. Mimochodem pak učiněna zmínka o tom, jak jinak vyjadřuje se řecký gen. abs. v got-

štině. Rozhodné slovo v otázce o původnosti got. dat. abs. nechává autor chronologii této vazby v gotštině, již věnován bude článek následující. Jsa si plně vědom obtíží, jež spojeny jsou s touto otázkou, chce zkoumati, jak Wulfila s počátku své činnosti překladatelské překládal řec. gen. absolutní; na tom základě chce ukázati původnost této vazby v gotštině. Tím jaksi praeventivně čelí autor námítkám, jež by se mohly činiti jeho mínění v této věci.

Právem můžeme býti zvědaví na články další; již tento článek první, psaný jasně a přehledně, obírající se otázkou tak zajímavou, bedlivě si všímající příslušné literatury druhdy i dosti odlehlé, nás k tomu opravňuje. Mimochodem jen bych podotkl, že tvary *βυκτων, σκωτη* ve výrazech *ποζαε βυκτων, ποζαε σκωτη*, o nichž mluveno na str. 10., jsou asi zbytky staré deklinace konsonantické; srv. Listy fil. XXIX, 1902, 222².

Oldřich Hujer.

Drobné zprávy.

Athen. Mitteilungen přinášejí v posledním sešitě (XXIX, 1904, str. 244 nn.) nápis, jenž jest dosud svého druhu jediný. Je to seznam členů rady athenské z r. 335/4 př. Kr. V desíti sloupcích, podle fyl, uvedena jsou jména buleutů, a v každé fyle zase sestavena jsou podle demů. Na př. konec seznamu první fyl, *Αιγής*, zní: *Εδωνυμεις Κίσιππος Αγροδμήμων, Σωσικίδης Φιλωνίδου. Περγασεις Αλκιμαχίδης Ήγημάχου. Κλεωνυμίδης Φωκιωνίδου. Φηροόσιον Δημόλος Δημοκλέος. Θημανεις Εδδιππος Πυθίππου*. Seznam není zachován úplně; horější část jeho i s praeskriptem chybí. Nicméně nelze pochybovati, že zde původně byla napsána jména všech 500 buleutů. Zvláštní zajímavosti dodává novému nápisu seznam osmi úředníků rady, kteří se uvádějí v tomto pořádku: *γραμματεὺς κατὰ πρωτατεῖαν, γραμματεὺς τῷ δήμῳ, ἀναγραφεὺς, ἐπὶ τὰ ψηφίσματα, ἀντιγραφεὺς, ταμίης τῇ βουλῇ, ταμίης τῶν εἰς τὸ ἀνάδημα, κήρυξ*. Srovnáme-li toto svědectví nápisné se zprávou Aristotelovou (*Ad. πολ. 54, 3*), psanou asi o deset let později, shledáme co se týče pisarů rady úplnou shodu. Aristoteles připomíná na prvním místě pisáře *κατὰ πρωτατεῖαν*; onoho pak pisáře, jehož úřední název byl, jak se nyní dovidáme *γο. τῷ δήμῳ*, označuje volněji výkladem *ὁ ἀναγνωσόμενος τῷ δήμῳ καὶ τῇ βουλῇ*. Nelze tudíž pochybovati, že i třetí pisar na nápisě připomenutý názvem *ἐπὶ τὰ ψηφίσματα* je totožný s oním, jež Aristoteles označuje slovy *ἐπὶ τοὺς νόμους*. O ostatních úřednících Aristoteles se nezmiňuje. Mimochodem podotčeno, poskytuje nám nový nápis též doklad pro známou jinak věc, že bylo možno, býti dvakráte členem rady. Poseidippos, syn Kallikrativ, z demu Hestiaie, byl, jak víme z IG II 872, členem rady již r. 341/0; zde vyskytuje se podruhé.

Nesnadná otázka o původu tragoedie řecké láká stále k novému řešení. Nejnověji domnívá se švédský filolog Martin Pn. Nilsson v *Commentationes philologiae in honorem Johannis Paulson* (Göteborg 1905), že kořeny její hledati jest v náрку nad nebožtíky. Tak

prý se snadno vyloží, proč bolest a nářek byly vždy charakteristickou vlastností tragoedie, proč nejstarší forma tragoedie blíží se nářkům nad nebožtíky, jež právě v nejstarších tragoediích mnoho místa zaujímají. Hlavní rozdíl mezi nářkem nad nebožtíky a tragoedií jest v mimickém rázu jejím; ten však byl Dionysovu kultu vlastní. V kultu Dionysově vystupoval Dionysos sám; sbor jej obklopující nebyli však Satyrové, nýbrž účastníci slavnosti (orgiasté), kteří oblékali se v kůže kozlů, Dionysovi obětovaných. Tím proměnili se sami v kozly (*tragoi*), a jejich nářkům dáno zcela přirozeně jméno *τραγῳδία*. Satyrské drama jest původu jiného; pochází z Peloponnesu. Tragoedie však jest poutána ke kultu Dionysa eleutherského, jenž přišel z boiotské hranice do Athen; právě Kithairon a Boiotie jsou nejslavnější sídla dionyského orgiasmu. Jakkoliv uznati sluší, že se tu název tragoedie velmi pěkně vykládá, lze sotva asi úplně odmítnouti zprávu Aristotelovu (Poet. 4), dle níž tragoedie vznikla z dithyrambů.

Kdo chce poznati Dörpfeldovu theorii o Leukadě-Ithace, o níž jsme se na tomto místě již několikráte zmínili (srv. LF XXXI, 1904, str. 313 n.), tomu lze doporučiti knížku: Leukas. Zwei Aufsätze über das Homerische Ithaka von Wilhelm Dörpfeld (V Athenách 1905, Beck & Barth. VIII a 43 str, se 2 mapami. Za 1 mk.). Jest to otisk dvou článků Dörpfeldových, z nichž první uveřejněn byl v *Mélanges Perrot* (v Paříži 1892), druhý v *Arch. Anzeiger* 1904, tedy na místech ne každému přístupných. V předmluvě oznamuje spisovatel, že i letos bude pokračovati ve svých výkopech na Leukadě a že definitivní spracování předloží teprve potom až jeho bádání na ostrově bude skončeno. Sami upřímně vyznává, že nyní lpějí na jeho theorii ještě »malé trusky« (kleine Schlacken), kterých ji ovšem doufá zbaviti.

V druhém díle sbírky *Orientis Graeci inscriptiones selectae*, vydaném od Viléma Dittenbergera (v Lipsku, u Hirzla 1905, Str. VII a 750. Za 22 mk.) obsaženy jsou četné nápisy řecké z doby římské, které se týkají východních provincií Asie, Bithynie a Pontu, Kappadokie, Galatie, Lykie a Pamfylie, Kilikie, Kýpru, Syrie, Armenie a Aigyptu (čís. 435—723). V přídavku (č. 724—773) podány jsou nápisy, v nejnovější době uveřejněné. Podrobné rejstříky (str. 555—750) zakončují sbírku, kteráž svým výborným, latinsky psaným výkladem nemálo přispěje k rozšíření studií epigrafických.

Hektor Ruggiero, zasloužilý vydavatel epigrafického slovníku, pojal více než před desíti lety úmysl, uspořádati jakési malé vydání známé velkolepé sbírky *Corpus inscriptionum Latinarum*. Jeho *Sylloge epigraphica orbis Romani* měla se skládati ze čtyř svazků, v prvním měly býti zahrnuty nápisy z města Říma, v druhém z Italie, v třetím z provincií západních, ve čtvrtém z provincií východních. Z tohoto plánu jest nyní provedena teprve asi osmina. Vyšla totiž nedávno, péčí Danta Vaglieri, druhého svazku část první, obsahující nápisy prvních pěti krajů (regiones) italských, totiž Latia a Campanie, Apulie a Calabrie, Bruttia a Lukanie, Samnia a Picena (v Římě, L. Pasqualucci, 1904. XII a 886 str. Za 42 liry). Obsahem svým rovná se tedy IX, X a XIV svazku CIL. Nápisy podány téměř všechny jako v CIL; vynechány pouze takové, z nichž zbývá pouze několik nesouvislých písmen neb slov, ze kterých si nelze nic vybrati. Za to však přidány nápisy nově objevené. Nápisy podány jsou obyčejným písmem, zkratky všechny rozvedeny, dosti často i stručné poznámky připojeny. Uspořádání není totéž jako v CIL., nýbrž za základ vzaty celé kraje, při čemž Latium vetus pokládáno za část samostatnou. V každém kraji sporádány jsou nápisy podle hlediska věcného. Přes to lze zde každý nápis, citovaný číslem CIL, snadno nalézt, poněvadž ke konci připo-

jena jest srovnávací tabulka. Rejstříkům věnována vůbec veliká péče; svědčí o tom již jejich rozsah (od str. 545—886). Záslužnému podniku budou však na závalu dvě věci, příliš velká cena a zejména neobyčejně pomalé vycházení. Tento polosvazek vycházel přes deset let; budou-li ostatní části postupovati stejným tempem, bude celá Sylloge dokončena teprve na sklonku XX. století. Kdo se toho dočká z nynějších odběratelů?

Justus Hermann Lipsius, professor lipské university, počal vydávati nové dílo: *Das Attische Recht und Rechtsverfahren*. Nedávno vyšel první svazek (v Lipsku, u Reislanda 1905. Str. IV a 233. Za 6 mk.), jenž obsahuje výklad o úřednících, krevních soudech, porotách, soudních dvorech, o soudech před lidem a radou a o soudech smírčích. Dílo to má nahraditi známou, již mnoho let rozebranou rukověť *«Der attische Process»* od Meiera a Schoemanna, kterou Lipsius r. 1853 vydal po druhé. Přejeme staréckému učenci, aby rozsáhlé dílo své šťastně dokončil.

Bulletin d'Institutions politiques Romaines je název nové periodické publikace, kterou řídí professori belgičtí Leon Halkin a Moric Zech. První, nedávno vyšlý svazek (v Paříži 1904, E. Bouillon. 126 str. Za 2 fr. 50), podává přehled prací o státním zřízení římském za r. 1900 a 1901. Je tu referováno stručně, ale obsažně a přehledně o 371 spisech a článcích. Ačkoliv nový *«Bulletin»* je vlastně otiskem z časopisu *«Musée Belge»*, lze doufati, že si udrží svou samostatnou existenci, zejména bude-li přinášeti své zprávy hodně brzy.

Schanzových známých dějin literatury římské vyšel právě III. díl, pojednávající o době od Hadriana až do Konstantína, v druhém vydání (v Mnichově, u Becka 1905. Str. XVI a 512. Za 9 mk., váz. za 10 mk. 80 pf.). Novější literatura doplněna, a připojen ukazatel, jenž chyběl prvnímu vydání. — Totéž nakladatelství oznamuje, že ještě do konce června vydá topografii athenskou od Waltera Judeicha (XII a 416 str. Za 18 mk., váz. za 20 mk.), kteráž vstoupí na místo stručné topografie Lollingovy. V textě bude 48 vyobrazení, mimo to budou připojeny tři velké plány, a sice Athen (ve formátu 1:5000) akropole (1:1000) a Peiraiea (1:1500). Kniha skutečně již vyšla.

O archaeologickém sjezdu v Athenách, konaném v dubnu t. r., přinesly Nár. Listy dne 14., 16., 18. a 25. dubna obsáhlý referát. Pochází patrně od nějakého nefilologa, nearchaeologa a nehistorika, podle chybných tvrzení, které o těchto vědách pronáší (na př. »směr doby« prý odmítá »jednostranné a z veliké části hypothetické výsledky filologické činnosti«, »klassická archaeologie« a »epigrafika« je prý »jediný pevný podklad pro bádání v oboru dějin starověkých«, kterémuž »poznání filologové, jsoucí dosud beati possidentes, se vši energií se brání«!). Jinak jest referát ten pln nesprávností a přeplatých tvrzení, podaných prapodivným slohem. Korunní princ řecký, který se jednou jmenuje Nikolaos, podruhé Konstantin, zahájil prý kongress v obrovském »kursu« Parthenona, v »opisthodomu« Parthenona, »kde kdysi stávala slavná Feidiova socha bohyně Atheny« (!), a když vstoupil na řečníště, »povstalo vše kromě paní královského domu«, ačkoli všichni účastníci kongressu (i dámy), pokud nebyli na onom řečníšti, stáli, ježto v Parthenonu nebylo pro ně vůbec sedadel. Referent viděl vše kolem Parthenonu přeplněno pestrým obecenstvem, viděl v ulici »stadijní« nescetné oblouky s elektrickými lampami, ač to byly plynové roury, v Eleusíně členové výkonného komitétu prý »sami čepovali pivo« pro účastníky kongressu, milionář »Pesimaconglu« uspořádal slavnostní večer (řecké z

v tomto jméně »Pesmazoglu« čte totiž tento ref. »Nár. Listů« po německu), Francouzové konali zvláštní cestu archaeologickou, ačkoli nekonali takové cesty atd. Vůbec viděl tento nepodepsaný ref. více než jiní účastníci. Co do své spolehlivosti rovná se asi onomu příteli »Nár. Listů«, který v jejich odpoledním vydání uveřejňuje všelijaké hrůzostrašné historie z Athen i jejich okolí. J. K.

Ke zprávě o slavistice na vysokých školách nėslovanských, kterou přinesly Listy fil. XXXII, str. 80, dodáváme podle poznámky uvedené v jedné polemice známého časopisu Byzantinische Zeitschrift, XIV (1905), str. 408, že se slovanské filologii věnuje pozornost také na universitě mnichovské. Prof. Krumbacher usiluje již po pět rokův o to, aby při jmenované škole byla zřízena stolice pro jazyky a literatury slovanské, a přednášel již po šest semestrů sám alespoň o ruské mluvnici a o vývoji ruského písemnictví. es.

Dr. Zdeněk V. Tobolka, amanuensis zdejší universitní knihovny, podjal se práce velice potřebné, pořizovati českou bibliografii. Nedávno vyšel svazek druhý, obsahující záznamy za rok 1903 a dodatky z roku 1902. Upraven jest — jako před tím svazek prvý — tak, že v oddílu prvním obsaženy jsou abecedně opisy titulů, v oddíle druhém srovnána jsou vydaná díla podle odborů, v třetím pak všechen obsah knihy přehlédnut zevrubným rejstříkem. Pramenem autorovým byly především katalogy knihoven majících právo na povinné výtisky, pražské universitní, olomoucké studijní, opavské a dvorní vídeňské. mimo to pak hleděno i ke spisům zakupovaným do knihovny král. hl. města Prahy. Literární produkce slovenská pominuta, poněvadž si přehled její Slováci pořizují sami. Rozumí se, že práce Tobolkova není absolutně úplná — chybějí v ní na př. české časopisy americké — a že by snad každý, kdyby prohlížel, kam jsou u Tobolky zařazeny knihy jemu známé, mohl pronést nějaké přání opravné; ale celkem podává Tobolka, který již svým úředním povoláním má nejlepší příležitost míti o českých knihách zevrubnou povědomost, ve své bibliografii poučení svrchovaně bohaté a správné. Autor i nakladatel — Česká akademie — budou ve vydávání bibliografie zajisté pokračovati. es.

Pěkná slova o změně názoru na úkoly jazykozpytu pronesl v zasedání Král. společnosti věd v Gottinkách dne 5. listopadu 1904 professor srovnávacího jazykozpytu na gottinské universitě J. Wackernagel. »Starší jazykozpyt přihlížel především k vývoji uvnitř kmene, národa, národové skupiny. Svou hlavní úlohu viděl v jazykové historii vnitřní. Jazykozpytu novějšímu stojí v popředí zkoumání o vzájemném působení jazyka na jazyk. Lze říci: byl-li starší jazykozpyt v podstatě nacionální, je jazykozpyt nynější velikou měrou internacionální. Příčinou toho jsou namnoze prostě pokroky vědy samé, rozšíření a především zjemnění našich vědomostí. Pochody nejsou tak jednoduché, jakými se zdály průkopníkům a za jaké musily býti zprvu brány, měla-li práce vůbec býti začata. Nicméně rozhodoval ve vývoji naší vědy ještě další moment. Jazykozpytci nálezí práce tichá, vzdálená bojův a proudění denních. Jazykozpytec nemůže se však přece postaviti mimo svou dobu. Zakladatelé jazykozpytu nálezí ke generaci, která vzbudila zase k životu ideály národní, které ležela na srdci lidovost a národovost také v právu a v poesii. Jazykozpytné badání Jakuba Grimma nelze dělití od jeho theoreticky i prakticky německého smýšlení. A kdo zná dějiny slavistiky, ví, jak podivně při jejich počátcích navzájem na sebe působila zkoumání jazyková a objevování starých památek na jedné a probuzení národního sebevědomí na druhé straně, a jak první slovanští grammatikové dojista byli tvůrci slovanské národnosti. Aby se otevřely oči na věci, o nichž

zde byla řeč (myslí se vzájemné vztahy jazyků), bylo potřebí jakéhosi zmírnění citu národnostního, silnějšího citu proto, co mají národové společného a čím jsou si navzájem povinni... Snadnější se tím práce arci nestává...» (Nachrichten von der Kön. Ges. der Wiss. in Gött., Geschäftliche Mittheilungen 1904, seš. 2, str. 112, 113.) Jak smutně vy-padají proti tomu nesnášlivá slova německého romanisty W. Mey-
era-Lübke, který o jedné česky psané práci zemřelého prof. Mohla poznamenává, že jí původce dojísta neurčil romanistům, poně-
vadž by ji sice byl vydal »in einer Kultursprache« (Kritischer Jahres-
bericht über die Fortschritte der romanischen Philologie VI, I, str. 139.)!

es.

O rozvoji a významu nadšeného kulturně politického hnutí jiho-
slovanského, známého jménem »illyrismus« měli jsme do nedávna
dva obrazy; původci obou byli z národů, kteří hnutí toho byli vzdáleni,
jeden Rus, Kulakovskij, druhý Polák, Żdziechowski. R. 1903 konečně
začalo o illyrismu vycházeti dílo psané Chorvatem, Šurminův
Hrvatski preporod. R. 1904 vydán byl díl druhý, jímž vyprá-
vování dovedeno zatím do r. 1843. Auktorovi, professoru chorvatského
jazyka a literatury na universitě záhřebské, podařilo se v Preporodu
podati podle velmi rozsáhlého, třeba ještě ne všeho dochovaného ma-
teriálu svědomité a nestranné líčení, plné důležitých podrobností nejen
o politické a literární minulosti chorvatské, nýbrž i o současných
s illyrismem proudech mezi Srby a Slovinci. Až bude dílo dokončeno,
bude dojísta na dlouhou dobu základní knihou o svém předmětu.

es.

Universitní nakladatelství Karla Wintera v Heidelbergce podjalo
se velmi prospěšného úkolu, vydati vědecké učebnice jazyků
germánských, románských a těch, jimiž se obírá jazykozpyt
srovnávací. Redakci sbírky germánské (Sammlung germanischer
Elementarbücher), jejímiž prvními čísly jsou známá Streitbergova Ur-
germanische Grammatik a Gotisches Elementarbuch téhož auktora, a
v níž vyšel mimo jiné i Mittelhochdeutsches Elementarbuch (prací
prof. V. Michelse), jest prof. V. Streitberg. Řízení sbírky románské má
v rukou vídeňský romanista V. Meyer-Lübke; vydána byla v ní posud
dvě díla: redaktorova Einführung in das Studium der romanischen
Sprachwissenschaft a Wieseův Altitalienisches Elementarbuch. »Sam-
lung indogermanischer Lehrbücher« vedena jest H. Hirtem. Publiko-
vána jsou z ní první tři čísla: Thumbova příručka sanskrtská, sesta-
vená nejen pro praktické osvojení sanskrtu za účely filologickými,
nýbrž i pro poučení těch, kdo se sanskrtem chtí obírat pro lepší po-
chopení jazykozpytu srovnávacího, a proto všude transkribovaná,
Hirtova mluvnice řecká a Sommerova latinská. Chystají se mluvnice
pragermánská (Streitbergem) a praslovanská (Mikkolou), příručka ná-
řečí řeckých (Thumbem) a uvedení do studia dialektův umbersko-
oských (Buckem). Kromě mluvnice, obsahovati bude indogermánská
sbírka také etymologické slovníky. Latinský začal již vycházeti (v. L.
fil. XXXII, str. 160). Ve všech třech sbírkách bude se, jak naklada-
telství slibuje, pokračovati.

es.

Nakladatelství Helmerovo v Halle vydalo před nedávnem první
díel knihy Neuphilologen-Vademecum. Úmyslem nakladatelovým
při pořizování spisu tohoto bylo podati v řadě biografií pokud možná
úplnou bibliografii filologie germánské, keltské a slovanské, všeobecného
a srovnávacího jazykozpytu, literárních dějin a národopisu. Kdyby se
bylo podařilo plán tento provésti se zdarem, bylo by se Vademecum
stalo pomůckou studijní velmi vitanou. Mnoho poučného najde se

v něm i tak, jak jest. Spěch však, se kterým, jak na všech stranách knihy je zřetelně viděti, Vademecum bylo sestavováno, způsobí mnohému hledajícímu čtenáři nemilé zklamání. es.

Prof. T. Maretić podrobil v posledním, 157. sv. Radu Jugoslavenké akademije chrvatské a srbské překlady románův a novell Iv. S. Turgeněva velice podrobnému rozboru (str. 1—113) a ukázal velmi přesvědčivě, že valnou částí byly přeloženy nikoliv z originálu ruského, než podle překladů německých nebo francouzských, a kde přece se překládalo z originálu, že překladatel vládl velmi chatrnou znalostí ruštiny, tak, že třeba se utíkal do slovníků, nadělal řadu hrubých chyb. Překladatelé jedné povídky, jak chrvatský tak srbský, měli velmi chatrné vědomosti o nové ruské literatuře, pišíce jména známých literátů Bestujev, Sagoskin francouzsko-německým způsobem m. Bestužev, Zagoskin. Srbský překladatel převzal z německého překladu Major a. D., t. j. německé Major a. D., za ruské отставной майоръ. Chrvatský překladatel přeložil жена его обивалась на застарѣлаго цыплёнка: žena mu disala po starinskoj kuhinji; našel totiž v ruskoněm. slovníku, že цыплёнокъ znamená »Küchlein«, a toto německé slovo myslil si, že znamená kuchyně místo kuře. Překládali lidé, kteří neměli takřka ponětí o ruském jazyce a spoléhali lehkomyšlně na stejné znění ruského slova se srb.-chrv., tak na př. высочайшій санъ (nejvyšší důstojenství) překládá jeden najveličanstveniji san; a druhý najuzvišeniji san t. j. sen!! Jiný překladatel nevěděl, že хозяева jest plur. k sg. хозяинъ, než myslil, že jest to sg. fem. Jistý překladatel vykládal si барышня podle барынь a přeložil slovo to lihvarka m. gospodica; черновая si spletl s чернило a přeložil je mastilo (inkoust); голубые глаза: golubinje oči, голубая лирея: golubinja livreja, съ голубого неба: s golubinjega neba, сливка: šljive, stejné to neporozumění; jakého se dopustil sklepník varšavský, když přinesl ruskému důstojníkovi, který si poručil кофе со сливками, kávu se švestkami! Takových příkladů napočel Maretić na šta. Svého času přišel V. Jagić ve své kritice chrvat. překladu »Vojny a míru« k podobným vývodům o naprosto chatrné znalosti ruského jazyka a ovšem také nesmírné lehkomyšlnosti jeho překladatele (Archiv f. slav. Phil. XIII, 463 st.). Podobné chyby shledal V. Jagić také v srb. a chrvat. překladech Puškinových básní (A. С. Пушкинъ въ южно-слав. литературахъ.). Připomínáme vše to jako velice charakteristické pro ocenění vynášené »vzájemnosti slovanské«, jakož také, abychom vyzývali k občasné revisi našich překladů z ruštiny. a

Nakladem knihkupce Otty Fickera v Lipsku (nyní v Heidelbergce) počala v březnu t. r. vycházeti nová pomůcka bibliografická, nazvaná »Philologiae Novitates«. Každý měsíc vychází číslo zaznamenávající nové publikace ze srovnávacího jazykozpytu, z filologie klassické, germánské, románské, slovanské, indické a orientální; u každého díla udána jest cena v markách. V oddíle pro klassickou filologii, jenž zaujímá 5—6 stránek asi o 100 číslech, hledí se též k vědám pomocným; i české práce jsou zde uváděny. Slovanské filologii věnováno jest v každém čísle po stránce, kteráž obsahuje asi 30 čísel. Za vadu pokládáme, že tu nejsou uváděna jména nakladatelů. Na 12 čísel předplácí se 1 mk. 50 pf.

O Kretě předhistorické.

Napsal **Em. Peroutka.**

Na Kretu obracen zřetel archaeologů od r. 1884, kdy italský archaeolog Federico Halbherr a Němec Fabricius objevili v Gortyně dlouhý nápis, vyrytý na stěnách římského divadla a sepsaný starobylým nářečím řeckým — kdy vyslovovalo se ještě σ —, známé právo gortynské. Soustavná práce archaeologická začala před šesti lety po utišení posledních bouří kretských. Až do dneška kopáno asi na třiceti místech. Pro předhistorickou dobu Krety největší kořist přinesly na jevo výkopy v Knosu, Faistu, Hagia Triada, v Gurnii, v jeskyni diktajské, Palaiokastru, Kato Zakru.¹⁾ Výkopy nejsou ještě skončeny a materiál všechen

¹⁾ Věci, při výkopech nalezené, jsou nyní v museu kandijském (heraklejském). Zprávy o výkopech italských uveřejněny jsou v Monumenti antichi publicati per cura della academia reale dei Lincei in Roma a v Rendiconti též akademie za r. 1901, 1902 a 1903, roč. XI, XII. a XIII. O výkopech anglických psáno v Annual of the british school at Athens, ročník VI. (1899—1900), VII., VIII., IX., X. (1903—1904); studie, k anglickým výkopům hledící, jsou hlavně v Journal of Hellenic Studies (= JHSt) od r. 1901, o výkopech amerických a také italských v American Journal of Archaeology od r. 1901. Předběžné zprávy a stručné referáty o výkopech uveřejňují časopisy filologické a archaeologické, jako Archaeologischer Anzeiger, oba berlínské filologické týdeníky, Revue archéologique, American Journal of Archaeology v rubrice Archaeological News, i denní listy (Beilage zur Allg. Zeitung, Nation, Times atd.). Z ostatních prací, o Kretě pojednávajících, uvádím: Arth. Milchhöfer, Aus dem Reiche des Minos, Deutsche Rundschau 1902, Ern. Gerland, Kreta, Neue Jahrbücher f. das klass. Alterthum 1902, K. Tittel, Der Palast in Knosos v téže časopise 1903, Rob. Zahn, Die Ausgrabungen auf Kreta, Die Umschau 1903, G. de Sanctis, La civiltà micenea e le ultime scoperte in Creta, Rivista di filologia 1902, Ferd. Noack, Homerische Paläste, Leipzig 1903, Engelb. Drerup, Homer, München 1903, Michal Jezienicki, Najnowsze wykopaliska na Krete, Eos 1904, Salom. Reinach, La Crète avant l'histoire, L'Anthropologie 1902 a 1904, Georg Karo, Altkretische Kultstätten, Archiv f. Religionswissenschaft VII., r. 1904, Petr Goessler, Die Ausgrabungen auf Kreta, Preusz. Jahrbücher 1905, Thom. Lenschau, Jahresbericht über griechische Geschichte (1899—1902) v Bursians Jahresbericht atd. 1904; str. 116—133.

není dosud arci ani definitivně uveřejněn ani zpracován; každý rok přináší nové věci, tak že závěry, učiněné v pracích předešlého roku, třeba v leccěms měniti, ale přes to ospravedlňuje množství a zajímavost toho, co dosud objeveno, orientační zprávu o výkopech již dnes.

Hlavní zájem vzbudily vykopané paláce v Knosu, Faistu a v Hagia Triada. Zmíním se nejprv o paláci ve Faistu, poněvadž plán jeho je jednodušší a přehlednější než v Knosu.

Uprostřed Krety, asi 4 km. od jižního břehu, jest rovina Messara, kterou teče řeka Jeropotamos. Na levém břehu rozkládalo se město Faistos, jež zná již Odysseia a o jehož významu za doby klassické svědčí krásné mince jeho. Časté nálezy různých předmětů ukazovaly, že tu bývala nějaká stará osada; proto ujala se tu soustavné práce archaeologická missie italská s Halbherrem v čele a odkopala ve třech letech (od června 1900) na akropoli, 65 m. vysoko nad mořem se rozkládající, na rovině uměle zřízené (100 m. do čtverce) »mykenský« palác.

Palác má veliké dva dvory, západní v podobě trojúhelníka (obr. 1., čís. 1.), a obdélníkový dvůr hlavní. Severní, kratší stranu západního dvora uzavírají široké schody, po nichž vystupuje se ke zdi (č. 4) bez jakýchkoli dveří; na východní, delší straně (30 m.) je palác ohraničen terassou 1·20 m. vysokou (č. 66 a 5), jež byla na kraji opatřena dřevěným zábradlím a byla jakousi galerií dvoru toho. Stupně na severní straně srovnávají italští učenci s hledištěm řeckého divadla a pokládají dvůr za slavnostní shromaždiště. Tomu zdá se nasvědčovati malá stavba v severovýchodním rohu (čís. 2), která, soudíc podle zbytků mnoha spálených zvířecích kostí, byla asi oltář nebo malá svatyně. Třetí stranu dvora, přeponu trojúhelníka, činil chodník, poněkud povýšený, dlážděný kamennými deskami — cesta »processijní«. Stojíme-li na terasse (čís. 5), vidíme v severní části její před sebou dvoje schody, hraničící spolu v pravém úhlu, severní užší (čís. 6), jež vedly snad na nějaký belveder se širokým rozhledem na pohorí Idu, a východní, otevřené, široké (13·75 m.) schodiště, jímž po 12 stupních přicházelo se na volnou prostoru (čís. 67) před hlavní síní celého paláce, megarem (čís. 69). Průčelí megara je otevřeno, sloup uprostřed dělil je ve dvě části. Touto předsíní (čís. 68) vcházelo se dvojími dveřmi do slavnostní dvorany, která, jak zbytky tří podstavců sloupových ukazují, zase byla rozdělena ve dva nestejně díly. Po jižní straně přiléhá k první části megara menší síň (čís. 70) se zachovanými kamennými lavicemi kolem stěn — snad tedy zasedací síň nebo čekárna. Právě proti vchodu do této síně v protější stěně viděti lze dvěře, jimiž se přicházelo na schody (čís. 71), vedoucí do severních, výše položených částí budovy (čís. 72).

Vrátíme-li se z megara na terassu, o níž jsme se již zmínili, a jdeme-li po ní až k jejímu jižnímu konci, vstoupíme do ši-

rokové chodby (čís. 5 a 7), jež, připínajíc se k terasse v pravém úhlu, spojuje západní dvůr se dvorem hlavním. Velká, pěkná prostora tato (46 m. \times 22 m.) byla na obou podélných stranách vroubena sloupořadím. Nejvíce místností bylo na západní a severní straně dvora. V severozápadním cípu poznali jsme již repraesentační síň palácovou, megaron, které i přímo bylo s hlavním dvorem spojeno schody v sz. cípu dvora.¹⁾ Jižně připíná se k megaru dvojí řada dlouhých úzkých síní (čís. 27—37), jež podle

Obr. 1. Palác ve Faistu. (Podle Noacka.)

velikých hliněných nádob, které byly namnoze ještě na místě, dlužno pokládati za skladiště čili zásobárny. Přicházelo se k nim z hlavního dvora velkou síní (čís. 25), z níž dvojité dvěře vedou do dlouhé, 4 metry široké chodby (čís. 26), po jejíž obou stranách jsou rozloženy. Uprostřed chodby poutá pozornost pilíř z vápencových kvádrů, vysoký 2·35 m. Architekturní význam není jasný. Takové pilíře nalezeny také v Knosu. Evans tvrdil hned r. 1901 (JHSt.

¹⁾ Megaron leží totiž výše než hlavní dvůr i budovy, na jih a severovýchod od megara se rozkládající.

str. 110), že sloupy ty nic nenesly ani nepodpíraly a že mají tedy smysl symbolický, náboženský. Věc jest dnes skoro najisto postavena.

Na jihozápad od hlavního dvora vidíme zbytky menších síní (čís. 23, 24), jež pokládají se za místnosti kuchyňské a koupelny. Na severu byl hlavní dvůr ohraničen pěknou kvádrovou zdí, dobře zachovanou. Uprostřed ní ústí hlavní severní vchod do paláce (čís. 41). Zde na severovýchodě bylo obydlí rodiny, a ve velké komnatě (10·40 m. \times 6·20 m.) dlužno snad hledati gynaikonitis (čís. 49, 50).

Části, stavitelsky důležité a význačné, stavěny z kvádrů, ostatní zdi z drobného kamene. Stěny omítnuty byly většinou barevným štukem, řidčeji obloženy mramorem. Budova ukazuje jednotný, velkolepý plán. Stavitel dovedl způsobem obdivuhodným přemoci obtíže půdy. Založil stavbu terassovitě, aby se vyhnul drahému a pracnému rovnání půdy. Tím usnadnil osvětlování jednotlivých částí, ochránil hlavní, obytnou část před studenými severními větry a docílil jistě i velkého účinku uměleckého.

Nově objevené paláce kretské přirozenou měrou vybízely k tomu, aby se srovnávaly se stavbami dosud známými, myken-skými a aigypťskými. Úlohu tu dosud nejlépe vykonal Noack ve spise *Homerische Paläste* (v Lipsku 1903), vytknuv správně podobnosti se stavbami aigypťskými a rozdílů od paláců myken-ských. Že paláce ani v Knosu ani ve Faistu nebyly ohrazeny zdí jako paláce mykenké, že plán jejich je rozsáhlejší a složitější, že v obou palácích kretských všechny místnosti na vzájem spojeny jsou chodbami proti odloučenosti megara od míst-nosti žen v palácích mykenkých (viz na př. Tiryns a Arne, u Noacka str. 7, 19), že palác v Knosu měl na východní straně několik poschodí, to vše arci bylo pozorováno ihned. Ale Noack upozornil správně na to, že typ paláce kretského je v celku i jednotlivostech jiný než typ mykenký ve vlastním Řecku. Na Kretě stavitel staví podle aigypťského způsobu, protože jednak podnebí Krety je podobnější Agyptu než Řecku, jednak vůbec Kreta závislejší byla kulturně na jihu než na severu. V myken-ských palácích je průčelí předsíně i vchod do megara ve stěně kratší; proto síně mykenkých paláců jsou delší a užší než na Kretě. Otevřené průčelí předsíně rozděleno je dvěma sloupy a do vnitř síně vchází se jedněmi dveřmi. Na Kretě však průčelí ředsíně i vchod do komnaty jsou ve stěně delší, průčelí je rozdě-đleno jedním sloupem ve dvě části a do vnitř komnaty nebo síně vedou dvoje dveře. Někdy každá půlka průčelí rozdělena ještě na polovic, takže celkem v průčelí bylo tři sloupů. Proto na Kretě jsou síně širší než delší po způsobu aigypťském. Je v tom jistě zdravý rozum. Je to nejlepší přizpůsobení klimatickým po-měrům. V Agyptě i na Kretě bylo v letě především třeba, aby

bylo hodně stínu a chládu, aby vzduch hodně proudil a měl přístupu co nejvíc. Proto na Kretě tolik dveří, tolik pilířů a sloupů místo pevných stěn, tolik předsíní. V Recku dotírá na člověka citlivěji zima než léto — proto stavitel se řídil tímto zřetelem.

Prohlížíme-li plán paláce v Knosu a Faistu, připadají nám na mysl dvě řeči. Předně jakoby stavitel byl měl za základ celé stavby dvě hlavní čáry, jakýsi *cardo maximus* a *decumanus maximus*, jež v pravém úhlu protínají se uprostřed hlavního dvora. A druhý dojem jest: přímočarost a pravoúhlost. Celek zachovaných zdi jakoby byla síť přímek, protínajících se v pravém úhlu. Posléze i to, že budovy rozloženy jsou kol ústředního dvora, že mají jeden nebo dva dvory poboční, že nejsou ohrazeny, Noack právem vytýká za znaky aigyptské.

Palác ve Faistu byl představován. V severovýchodním cípu západního dvora nalezeno totiž mnoho střepin hliněných nádob, domácí, kretské výroby, jež nalezeny všude v Kretě pod vrstvou mykenskou a právem tudíž se pokládají za starší než nádoby mykenské. Krom toho terassa, ohraničující na východě dvůr západní, vystavěna z kamenných desek, stojících na užší straně, a vnitřek zdi vyplněn drobným kamením. Z toho se usuzuje, že třeba uznávati tu palác starší a mladší právě jako v Knosu.

Zdá se, že palác ve Faistu byl celkem stavbou přizemní, že neměl, aspoň ne všude, poschodí, jako palác v Knosu. Trval až do pozdní doby mykenské kultury, kdy zašel ohněm. V jeho rozvalinách se usadili jiní obyvatelé, kteří své špatné zdi přímo stavěli na staré dláždění, a zdi, které jim překázely, prostě odstranili. Také asi důkladně prohledali trosky paláce; neboť jednotlivých předmětů nalezeno ve Faistu málo.

V té příčině šťastnější byli italští výkopci v Hagia Triada, místě, vzdáleném od Faistu hodinu cesty a ležícím jihozápadně na úbočí téhož horského pásma. Také tu objeven palác (1903); není jisto, bylo-li to letní sídlo majitelů Faistu či samostatné sídlo knížecí. Obyvatelé asi náhle opustili palác: nalezeny na př. na místě kandelábry pro noční osvětlování v komnatě pánově. Od té doby až do dneška palác zůstal nedotčen. Proto nalezeno tu hojně vzácných věcí (alabastrové, serpentinové, státitové a hliněné vásy, fresky, pomalované sarkofágy). Architektura neliší se od paláce ve Faistu; proto zmíním se jenom o několika význačných předmětech tu nalezených.

Zachován svršek čili víko nádoby, která měla podobu vásy, jako na př. naše cukřenky.¹⁾ Svršek, jež bylo možno sejmouti,

¹⁾ Víko zobrazeno u Drerupa, Homer (v Mnichově 1903), str. 120; relief pak sám v díle »Die hellenische Kultur« od Baumgartena, Pollanda a Wagnera (v Lipsku 1905) na str. 42.

ozdoben dokola reliefem, znázorňujícím průvod 25 mužů, seřazených ve dvojstupu s vůdcem v čele. Postavy vyobrazeny jsou po kolena. Za čtvrtou dvojicí kráčí samotný muž, jenž má v ruce nějaké sístrum, za ním tři zpívající osoby, dle mocně vyklenutých prsou snad ženy, za těmi ostatních šest dvojic. Náčelník, starší muž s plnovousem, dlouhými vlasy a obnaženou hlavou oděn je volným kabátcem zvonovitého střihu. Muži mají na hlavách čepice a na levém rameni nesou zvláštní přístroj, dlouhou tenkou hůl jako násadu, vybíhající na konci v několik tenkých, prutovitých hrotů; celek nejspíš podoben našim dřevěným podávkám, představíme-li si, že jsou tenčí a ohebnější. Spor je právě o to, co nástroj ten jest. Je to snad zbraň, jak myslí Savignoni a Goessler? Pak by to byl sbor bojovníků, vracejících se z nějaké vítězné výpravy. Či jest to náčiní hospodářské, vějidlo nějaké na čištění obilí, a průvod nějakým sborem ženeců jako o dožinkách? Či jest to nějaký symbolický přístroj, a průvod měl by význam náboženský, jak domnívá se J. Harrisonova? (JHSt. 1904, str. 254.) Podle celého rázu, podle vzhledu »zbraně« a podle toho, že mezi předměty, nalezenými na Kretě, málo co se vztahuje k válečnému životu, myslím, že není to průvod bojovníků, nýbrž spíše průvod náboženský.

Na jedné z fresek, v Hagia Triada nalezených, vidíme bosou ženu (či snad bohyni?), buď usedající na lavici uprostřed květin nebo z ní povstávající. I postava ženy, oděné pestrou sukni střihu, jaký vidíme na známém zlatém prstenu z mykenského čtvrtého hrobu, i dekorace bylinná provedena jest s takovým realismem, jakého není dokladu v dekorativním umění klassickém.¹⁾

Posléze v Hagia Triada objeveny nekropole, jednak kopulové hroby, jednak obyčejné, ve skále vytesané (viz u Drerupa str. 131). V těchto nalezen terrakottový sarkofág (míry 1·38 m. \times 0·50 \times 0·53), pomalovaný na všech čtyřech stranách výjevy, jak se zdá, obětními. Zvláštní věc je tu vůz tažený koni; neboť kůň v umění kretském jest téměř neznám. Mrtvý pochováván v sedící, skrčené poloze — zvyk, jenž za starých dob rozšířen byl na ostrovech aegejského moře a na Kypru dlouho se udržel.²⁾

Velkolepostí rozlohy a množstvím nalezených vzácných předmětů všechny ostatní objevy v Kretě překonává Knosos. Knosos ležel hodinu cesty na jih od Kandie na mírném návrší nad potokem Kairatem. Místo, kde nyní objeven palác, bylo známo pod jménem »sta pitharia« (*ἐς τὰ πιθάρια*), protože nad povrch

¹⁾ Vyobrazení viz v L'Anthropologie 1904, str. 284 a srv. mimo to Drerupa, Homer, str. 122.

²⁾ Podrobný popis onoho sarkofágu podává F. Duhn v Archiv für Religionswissenschaft VII, 1904, str. 264 nn. Jiný, malovaný sarkofág z pálené hlíny, nalezený v Palaiokastu, zobrazen jest u Drerupa, str. 133.

vyčínálo tu dvanáct velkých hliněných sudů (*πίθοι*). Již Schliemann v letech sedmdesátých chtěl tu kopati, ale vyjednávání tehdy nevedlo k cíli. Teprve r. 1899 nabyl práva k výkopům Arthur Evans, správce musea v Oxfordě. Evans přišel ponejprv na Kretu r. 1894, a to za studiem epigrafickým. Tušil totiž ve značkách, jež viděl na některých nádobách v museu oxfordském, staré písmo kretské. Výkopy začaly r. 1900 a vydaly takovou žeň, že ani letošní, šesté období nebylo asi poslední. Hlavní výsledek jest odkrytí velkého komplexu budov, které Evans nazývá palácem Minoovým; ale objeveny také sou-druhem Evansovým Hogarthem zbytky města a nekropole knosské, loni pak nová řada hrobů a zvláště nádherná kopulová hrobka na sever od paláce směrem ke Kandii, náležející patrně k paláci knosskému (Evans nazval ji hrobem Idomeneovým).

Nejprve odkryta byla západní část paláce, potom východní, potom jihovýchodní, posléze severní části (1903). Letos prozkoumány skladiště a hroby, objevené loni (viz předběžnou zprávu v *American Journal of Archaeol.* 1905, str. 110). Evans uveřejňuje zprávy o výkopech s rychlostí uznání hodnou v *Annual of the british school at Athens* (= ABS); poslední zpráva, již jsem mohl užiti, týká se výkopů z r. 1904 v X. svazku. Plán paláce, jak na první pohledřejmo, je podobný plánu paláce ve Faistu; shledáváme tu všechny typické znaky, o nichž se stala svrchu zmínka, jen že zde je vše ve větším měřítku, místnosti je víc a jsou jinak rozloženy. Trosky zabírají plochu 22.000 m². Je těžko říci, jak vysoké byly zdi paláce, ale ve východní, níže položené části jeho jsou zachovány schody do druhého a třetího patra; v části západní pak na konci dlouhé chodby jiné schody, vedoucí vzhůru, ukazují, že také zde bylo poschodí.

Zdi vystavěny jsou z nepravidelných menších kamenů vápencových. Po několika vrstvách kamene, spojovaného hliněnou maltou, vkládány k vůli větší pevnosti přitesané klády. Jen tam, kde bylo nésti větší tíži, u bran, rohů zdí, podstavců sloupových, užito, právě jako ve Faistu, kvádrů. Povrch zdí pokryt štukem nebo alabastrovými deskami. V tomto obkládání stěn vidí Dörpfeld babylonský způsob, jak se zdá, právem. Zeď, u staveb babylonských nejvíce cihlová, měla se tím chrániti před vlhkostí. Ale na Kretě, kde zeď byla sama z tvrdého materiálu, bylo to zbytečné a třeba to vysvětliti tím, že stavěli palác lidé, zvyklí na babylonský způsob, který se zde nehodil. Na kamenech některých shledal Evans vtesánu zvláštní značku, malou to sekeru se dvojitým ostřím a krátce naznačeným topůrkem. Evans nazývá ji podvojnou sekerou (*the double ax*) a shledává v ní symbol náboženského kultu. Dörpfeld pokládá sekeru za prostou značku kamenickou, protože některé znaky byly pokryty omítkou anebo byly i na takové ploše kvádrů vytesány, jež pozorovateli byla ukryta. Ale podvojná sekera vyskytuje se nejen v Knosu, nýbrž i ve Faistu a

jinde na Kretě na freskách a rytinách tak často, že o náboženském významu jejím nelze pochybovati.¹⁾

Změny základových zdí, pocházející z pozdější doby, různé nálezy z doby kamenné v hloubce až 7 m. pod dnešním povrchem, zboží hliněné, domácí kretské výroby, zvané kamarské (o němž podrobněji bude vyloženo níže), jež objevuje se až 5 m. hluboko pod poslední, hořejší vrstvou mykenskou, ukazují, že počátky paláce sáhnají do třetího tisíciletí př. Kr., a že sídlila tu dlouhá řada vládců. Evans mluví proto o prvním a druhém paláci.

Také palác v Knosu (obr. 2) má veliké dva dvory, západní (čís. 6) a ústřední (čís. 12). Ze západního dvora přicházelo se do chodby (čís. 4), jež podle fresk tu nalezených nazvána processijní, dále jakousi slavnostní branou (čís. 3) do menšího vnitřního dvora (čís. 2) a na levo odtud do jiné dlouhé a rovné chodby (čís. 1), rozdělující celou západní část paláce od severu k jihu. Po levé straně je dlouhá řada úzkých, nesejně velkých síní, počtem osmnáct, z nichž v každé byly dvě řady velkých *πίθοι*, docela stejných jako ve Faistu (v mnohých síních jsou dosud na místě). Když odstraněny kamenné desky v podlaze, shledáno, že v každém skladišti po délce byla jáma, rozdělená příčkami z malých kvadrů v několik obdélníkových jamek, do nichž zapuštěny schránky, zrobené z desek sádrových, pečlivě do sebe zapadajících. V některých viděti, že byly zality olovem. R. 1903 našel Evans dvacet takových podzemních schránek i pod podlahou chodby, do níž skladiště se otvírají. Přes to, že nenalezeno žádných stop násilného odkrytí, byla většina z nich prázdná.

Z dlouhé chodby této, na jejímž severním konci, jak již řečeno, jsou zbytky schodů do prvního patra, mohlo se přijíti užší chodbou do ústředního dvora (60 m. × 25 m.), do něhož přímý a hlavní přístup byl, jako ve Faistu, od severu.

Na západní straně ústředního dvora jest pověstný »trůnní sál«. Čtverými dveřmi sestupovalo se po několika stupních a přišlo se do předsíně (čís. 13). Hned na pravo vedly z předsíně dveře do sedmi úzkých jizeb, jejichž určení není zjištěno. Předsín byla čekárnou; neboť podél stěn táhnou se kamenné lavice. Dvojitými dveřmi, ležícími proti vchodu, vcházelo se do komnaty (čís. 14). v níž kolem stěn opět viděti stejné kamenné lavice. Ale uprostřed pravé stěny je zachován kamenný trůn zvláštního tvaru, Sedadlo činí jediná kostka, na níž po stranách v reliefu napodobeny jsou nohy a příčky jako u dřevěné židle. Plocha, na níž se sedí, vyhloubena podle anatomických požadavků těla. Opěradlo vzadu je příliš kolmo, aby se mohlo pohodlně seděti. Na straně

¹⁾ Evans vyslovil (JHSt. 1901, str. 108 n.) domněnku hodnou povšimnutí o významu podvojně sekery. Karský Zeus Labraundos má místo blesku stálým přívlastkem podvojnou sekeru, zvanou po karsku labrys. Souvisí-li labrys s labryntem, který byl v Knosu, mohlo by labryntos znamenati dům dvojitě sekery.

proti trůnu nebyla plná stěna, nýbrž nízké zděné pažení — nalezeny na něm zuhelnělé zbytky tří cedrových sloupů, které tu podíraly strop. Přes pažení bylo viděti do jiné menší ($2.90 \text{ m.} \times 2.40 \text{ m.}$), nekryté místnosti, o níž s jistotou se neví, byla-li to koupelna nebo impluvium nebo nádržka k chovu vzácných ryb nebo světlík. Sestupuje se k ní po několika schodech. Podlaha je z pravidelných, alabastrových desek, těsně k sobě přiléhajících. Ale není tu žádné stoky na odvádění vody. Poněvadž sůň ta

Obr. 2. Palác v Knosu.

leží níže než »trůnní sál« a ten zase níže než hlavní dvůr, bylo by bývalo nutno vodu po každém dešti vynášeti — a toto nepraktické zařízení není ve shodě s vyspělostí architektury, již všudy vidíme. Ani o »trůnním sále« nelze říci nic jistého, poněvadž nevíme, jaké místnosti byly v poschodí, nad touto částí paláce se rozkládajícím. Drerup myslí, že obyvatelé hledali zde v parných dnech letních chlad a osvěžení. Malé rozměry komnaty té ($6 \text{ m.} \times 4 \text{ m.} \times 2 \text{ m.}$) arci nesrovnávají se s naší představou »trůnního sálu«. A také ve Faistu megaron, přijímací sůň, vyhlíží jinak.

Upozorňuji na tuto věc. Jižně hraničí s trůnním sálem mnoho síní. Dvě menší (čís. 16) význačny jsou tím, že uprostřed každé stojí kamenný pilíř, na němž všude vytesány jsou podvojně sekery («the pillar-rooms»). Týmž znakem pokryty stěny prvních sedmi skladišť. Stěny jiných tří úzkých síní, ležících blízko u komnat pilířových, jsou vyzdobeny svastikou. U čtvrtého skladiště v západním dvoře byl oltář (čís. 7), a oltář byl také v ústředním dvoře hned u západní zdi. R. 1903 objevil Evans v západní části paláce zcela blízko u komnat pilířových dvě podzemní skrýše toho rázu, jako byly schrány pod skladišti a v nich množství uměleckých, pečlivě zrozených předmětů, o nichž nutno uznati, že měly bohoslužebný význam. Proto Evans myslí, že celá západní část paláce byla posvěcena bohoslužbě a že vládci v Knosu byli knížaty kněžskými. Je-li tomu tak, mohla i síň s kamenným »trůnem« míti vztah k bohoslužbě.

Ve východní, níže položené části paláce jest opět množství síní větších i menších. Sem Evans kladě komnaty rodinné a velikou síň č. 25 s přiléhajícími menšími pokoji prohlašuje za obydlí královnino. I zde byly stěny jedné síně (čís. 24) pokryty tajemným znakem dvojité sekery. Blízko na sever od »komnat královniných« objevena lisovna i s potrubím (čís. 19), jimiž olej odtékal zrovna do nádob v sousední místnosti (čís. 20). Také koupelna s vanou (několik v celém paláci), zbytky záchodu, soustava stok objevena v této části.

Zmínky zasluhuje malá síňka, kterou Evans prohlašuje za domácí kapli, blízko u síní, označených č. 27. Podél zadní stěny, jenom 1·50 m. široké, je zděný výstupek, jakýsi primitivní oltář; na něm i na podlaze před ním našel Evans bohoslužebné předměty v původním uspořádání. Jsou to nejprve dva páry votivních rohů z barevné sádry (tento symbol vedle podvojně sekery je v Knosu nejčastější). Uprostřed každého páru je otvor, bezpochyby pro násadu, na níž nasazena podvojná sekera; a skutečně na oltáři byla nalezena jedna steatitová sekera. Kromě toho stálo na oltáři pět malých hliněných, primitivních idolů, z nichž tři představují božstva ženská. Největší z nich (asi jako větší šachová figurka) je poprsí bohyně, na jejíž hlavě viděti holubici.¹⁾

V jihovýchodní části paláce objevena již r. 1902 a roku následujícího podrobně prozkoumána samostatná stavba, jež co do plánu a slohu jest do jisté míry miniaturní kopíí velkého paláce. Evans ji nazývá jihovýchodním domem. Také se tu objevila zase malá síň se sloupem (1·87 m.) uprostřed a malým jehlancovitým podstavcem vedle něho (ABS IX, str. 3—14). Po tomto objevu potvrdilo se Evansovo mínění, že sloupy uprostřed síní mají rituální význam, a to z těchto důvodů. Pilíře jsou v malých

¹⁾ Zobrazeno v Arch. f. Religionswissenschaft VII, 1904, str. 128.

síních, kde praktického účelu nemohly míti; všude vtesána do nich podvojná sekera. Pilíře takové objeveny také v jednom domě v městě Knosu a ve dvou domech ve Fylakopi na Melu, a kolem nich rozestaveny byly malé votivní misky a poháry. I zde malá pyramídka před sloupem má tudíž asi význam bohoslužebný. A malá svatyně, o níž výše učiněna zmínka, jest bezprostředně u síně s pilíři. Myslím, že důvodům Evansovým nelze upřít značné přesvědčivosti.

Rok 1903, který ve výkopech knosských v mnohé příčině značí vrchol, přinesl ještě dvě architekturní překvapení. Asi 120 m. na východ od severního vchodu paláce Evans odkryl novou budovu dvoupatrovou až třípatrovou, velice pečlivě stavěnou, již nazývá královskou villou. V ní poutá pozornost zejména velká síň (12·50 m. \times 4·95 m.), v jejíž zadní, užší stěně jest apsida a před ní podium se zbytky kamenného křesla, — snad prototyp křesťanské basiliky a zajímavá ukázka toho, jak se vyvíjejí stavební typy (ABS IX, str. 130—153). Konečně nebyl knosský palác ani bez »divadla«. Několik kroků na sever od severozápadního cípu paláce odkryta stavba, podobná té, jakou jsme shledali ve Faistu v západním dvůře. Dvě řady dlouhých schodů v pravém úhlu se sbíhajících a určených patrně k tomu, aby diváci na nich stáli nebo seděli, činí severní a východní stranu čtvercové vydlážděné plochy, na níž, jak Evans myslí, prováděny slavnostní a bohoslužebné tance ke cti bohyně Afrodity Ariadny, tance, jež jsou podkladem tradice, známé již Iliadě (XVIII, 591 nn. *ἐν δὲ χορὸν ποίμิลλε περικλυτὸς ἀμφιγυῖεις τῷ ἱέκλον, οἷον ποτ' ἐνὶ Κνωσῶ εὐρείῃ Δαίδαλος ἤσκησε καλλιπλοκάμῳ Ἀριάδνῃ*). Místa bylo asi pro 500 lidí.¹⁾

Po tomto stručném a ovšem neúplném výkladu o architektonických částech paláce v Knosu zbývá, abychom promluvili o nástěnné jeho výzdobě a o jednotlivých předmětech, v paláci nalezených. (Dokončení.)

¹⁾ Při návštěvě účastníků jarní archaeologické exkurze z Athen r. 1903 Evans, aby aspoň na chvíli vzkřísil dávno zašlý život »divadla« tohoto, dal tu od svých dělníků a žen jejich, oděných ve sváteční úbor, provésti kretské národní tance (*πηδικὸς χορὸς* a *σργαννός*), podobné patrně — podle maeandrovitých pohybů — velikonočním tancům megarským. Vůbec je Evansova snaha, umožnití názor, dodati troskám původního vzhledu, novým a uznání hodným rysem v dnešní výkopné práci. Tak dal Evans restaurovati v původní podobě »trůnní sál«, podepřítí železnými nosiči různé části východního paláce, rekonstruovati severní řady stupňů v »divadle«, postaviti dřevěnou rozhlednu atd.

Kdy a kým sepsána byla báseň Aetna?

Napsal Ferdinand Vaněk.

V t. zv. appendix Vergiliana uvádívá se i báseň Aetna, zachovaná nám neobyčejně porušeně a poskytující nemalé obtíže interpretační.¹⁾ Ale neméně těžko je stanovití pevně i dobu, kdy byla sepsána, i básníka jejího; neboť jméno Vergiliovo je již a priori u básní této sbírky podezřelé, ač je uvádí Servius (ad Verg. Aen. praef. p. 1, 8 Thilo): »primum ab hoc (sc. Vergilio) distichon factum est in Ballistam latronem. scripsit etiam septem sive octo libros hos: Cirin, Aetnam, Culicem, Priapeia, Catalepton, Epigrammata, Copam, Diras«, kdežto před ním již Aelius Donatus (Suetonius) jest o Aetně v pochybnostech (Vita Vergiliana p. 58, Reifferscheid): »poeticam puer adhuc auspicatus in Ballistam . . . distichon fecit . . . deinde Catalecton et Priapeia et Epigrammata et Diras, item Cirin et Culicem, cum esset annorum XVI . . . scripsit etiam de qua ambigitur Aetnam.«

Že by báseň tu byl psal Vergilius, nevěřili již starší filologové, ač ani všechna jejich mínění nejsou pravdě podobná. Tak někteří přičítali Aetnu Claudianovi z formálního důvodu: bylať v starých rukopisech připojena k pracím tohoto básníka, přes to, že Claudianus má v Idyllích báseň téhož obsahu, jako verše Aetny 625—646, a že týž básník sotva touž látku dvakrát zpracoval. Quintilia Vara uznával za původce Jul. Caes. Scaliger (1484—1558), ač toho nijak neodůvodňoval. Dle Kašp. Barthá (1587—1658) je jím Manilius pro některé shody, nebo prý křesťan nějaký, ježto mnoho prý upomíná na Písmo (ad Stat. Theb. lib. X. 911).

Z toho tedy patrnó, že se ocitáme na vratké půdě, a že chtíce jak dobu sepsání, tak původce básně stanovití aspoň pravdě podobně, musíme hledati doklady pro obé v básni samé.

I. Doba sepsání básně.

1. Báseň vykládá theorii vulkanismu: co jest hybnou silou, co příčinou ohně, a které látky jej udržují. Jest známo, že r. 79 po Kr. byl hrozný výbuch Vesuvu. I je jisto, že, kdyby básník Aetny byl tento výbuch zažil, byl by zajisté báseň svou raději nazval Vesuvem a že by, ježto hledí všechny své nauky odůvodniti co nejvíce doklady ze skutečnosti, nebyl na Vesuv zapomněl. Tak dostáváme terminus ante quem, t. j. r. 79 po Kr., jak již stanovil Munro ve svém vydání (Cambridge 1867, str. 35).

¹⁾ Cituji dle vydání S. Sudhause »Aetna« v Sammlung wissenschaftlicher Commentare zu griech. und röm. Schriftstellern (u Teubnera).

2. Nesnadněji lze určit terminus post quem. Užívá se k tomu shod této básně s díly Senekovými.

Největší průkaznost by ovšem měly shody slovné. Ale nesmíme zapomenouti, že básník má odlišný sloh od prosaika, jakož zase, že shoda některých slov nejobyčejnějších neznamená mnoho. P. R. Wagler, *De Aetna poemate quaestiones criticae* (Berl. Studien I, 1884, str. 491—601) uvedl hojně míst, jež prý se shodují s některými místy Senekovými aspoň myšlenkově. Ale počet ten, kriticky jsa probrán, poněkud se sevrkne; za to jsou některé shody význačnější, jichž si Wagler příliš nevšiml.

Co se týče shod slovných, uvádí Wagler jeden příklad: Sen. N. Q. III, 16, 4: »... bona fide *credantur* necesse est *sub terra* omnia illa, quae *cernuntur* supra.« Aet. 302 a 303:

Credendum est etiam ventorum existere causas
sub terra similes harum, quas *cernimus* extra.

Příklad tento uvádí také A. Gercke, *Seneca-Studien* (v JPhP 1896, str. 107). Není pochyby, že příklad ten byl by důležitý. Ale v Senekovi na u. m. (vyd. Bedř. Haase, Teubner 1877) slov oněch není, a také jsem jich v N. Q. nikde nenašel. Seneka má jen: »Sunt et sub terra minus nobis nota iura naturae, sed non minus certa: crede infra, quicquid vides supra.« Jest zde tedy pouze shoda myšlenková.

Dobrý příklad uvádí Gercke. Seneca na u. m. N. Q. III, 16, 4 pokračuje: *Sunt et illic specus vasti, sunt ingentes recessus ac spatia suspensis hinc et inde montibus laxa. Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui saepe inlapsas urbes receperunt et ingentem ruinam in alto condiderunt.* Aet. 96 (ed. Baehrens):

Non totum et solidum est, distat namque omnis *hiatu*
secta est omnis humus penitusque cavata latebris
exiles *suspensa* vias agit.

160 (Gercke chybně 106)

cernis vastosque recessus
falleris et nondum certo tibi lumine res est
172 *trepidant urbesque caducae.*

Kromě těchto dvou míst, na něž kladou buď Wagler buď Gercke největší váhu, nelze podceňovati míst jiných, citovaných sice Waglerem, ale jen pro shodu myšlenkovou, ač i slovní výraz je značný. Jsou to tato.

1. Aet. v. 258—263:

Torquemur miseri in parvis terimurque *labore*:
scrutamur *rimas* et vertimus omne profundum,
quaeritur argenti semen nunc aurea *vena*;

torquentur flamma *terrae* ferroque domantur,
dum sese pretio redimant, verumque professae
tum demum vilesque iacent inopesque relictæ.

Srv. Sen. N. Q. V, 15, 2:

Intellexi enim saeculum nostrum non novis vitiis, sed iam inde antiquitus traditis laborare nec nostra aetate primum avaritiam *venas* terrarum lapidumque *rimatam* in tenebris male abstrusa *quaesisse*. Illi maiores nostri, quos celebramus laudibus, quibus dissimiles esse nos querimur, spe ducti montes ceciderunt et supra lucrum sub ruina steterunt.

Srv. též Sen. Epist. XIX, 1, 9:

Ab hac divina contemplatione abductum animum in sordida et humilia pertraximus, ut avaritiae serviret, ut relicto mundo terminisque eius et dominis cuncta versantibus *terram rimaretur* et *quaereret*, quid ex illa mali effoderet, non contentus oblatiis.

2. Aet. v. 308—311:

Principiis aliis credas consurgere ventos,
non dubium *rupes* aliquas penitusque *cavernas*
provehere ingenti *sonitu*, *casuque* propinquas
diffugere impellique animas, hinc crescere ventos.

Srv. Sen. N. Q. VI, 22, 2:

Idem sub terris fieri potest, ut ex his, quae impendent, *rupibus* aliqua resoluta magno pondere ac *sono* in subiacentem *cavernam* cadat eo vehementius, quo aut plus ponderis venit aut altius, et sic commovetur omne tectum cavatae vallis.

3. Aet. v. 381—385:

Pellunt oppositi moles ac *vincula rumpunt*,
quidquid in oblicum est frangunt iter, acrior ictu
impetus exoritur, magnis operata rapinis
flamma *micat* latosque ruens exundat in agros,
si cessata diu referunt spectacula venti.

Srv. Sen. N. Q. VI, 18, 3:

Deinde cum circa perlustravit (sc. spiritus) omne, quo tenebatur nec potuit evadere, inde, quo maxime impactus est, resilit et aut per occulta dividitur ipso terrae motu raritate facta, aut per novum vulnus *emicuit*: ita eius non potest vis tanta cohiberi nec ventum tenet ulla compages. *Solvit* enim quodcumque *vinculum* et onus omne fert secum . . .

4. Aet. v. 173—174:

Inde neque est aliud, si fas est credere, mundo
venturam *antiqui* faciem veracius omen.

Srv. Sen. Ad Polyb., de cons. I, 2:

Mundo quidam minantur interitum et hoc universum, quod omnia divina humanaeque complectitur, si fas putas credere, dies aliquis dissipabit in confusionem *veterem* tenebrasque demerget.

Uvedl jsem tato místa proto, aby bylo patrné, že shoda obou spisovatelů je víc než nahodilá, když oba se srovnávají na některých místech netoliko myšlenkově, což by bylo lze vyložit i jakž takž stejným pramenem, z něhož oba čerpali, nýbrž i slovně. Pak mají váhu i ostatní shody pouze myšlenkové; neboť z oněch dřívějších je zřejmo, že oba spisovatelé jsou na sobě závislí, že jeden čerpal z druhého. Wagler uvedl hojně dokladů pro takové shody, ale některá místa dlužno škrtnouti, poněvadž nemají skutečné podobnosti. Větší shody jsou tyto:

a) Výroky proti výmyslům básníků o zjevech a trestech v podsvětí: Aet. vv. 77—84, jakož vůbec úvod Aetny brojí proti lžím básníků, — Sen. Ad Marc. de cons. 19, 4. O výmyslech jejich, jak Juppiter je zálečný a jaké si volí k tomu podoby: Aet. vv. 88—90. — Sen. Ad Gall. de vita beata 26, 6.

b) O zemětřesení srv. Aet. vv. 171—172 — N. Q. VI, 25, 1.

c) Země má uvnitř rozličné chodby a jeskyně, jest vydutá: Aet. vv. 94—98, 105, 108—110, 117—118, 284—285, částečně 155—157 — N. Q. V, 14, 1; III, 16, 4; VI, 24, 3; III, 26, 3; VI, 23, 1.

d) Tělem živočišným probíhají žíly, zemí dutiny, oněm odpovídající, obojí pak mají stejné funkce: Aet. vv. 98—101 — N. Q. VI, 14, 1; III, 15, 1.

e) Některé řeky bývají pohlcovány prohlubeninami podzemními, ale vytrysknou opět na jiném místě: Aet. vv. 123—127 — N. Q. III, 26, 3.

f) Příčinou zemětřesení a soptění ohňů vulkanických jest »spiritus«: Aet. 153 n. — N. Q. VI, 24, 1; VI, 21, 1; II, 8. Srv. Aet. vv. 146—149 — N. Q. VI, 17, 2; VI, 14, 3 a 4.

g) Vítr stává se prudkým pod zemí jen tehdy, je-li vanutí jeho bráněno úzkými průchody: Aet. vv. 158 n. — N. Q. VI, 18 zač.; VI, 14, 3; VI, 17, 1; VI, 12 (cituje tu vlastně mínění Archelaovo); VI, 30, 3.

h) O hodných synech, již při výbuchu Aetny zachránili své rodiče, vypravuje básník Aetny na konci básně, vv. 625 až 646; i Seneca de benef. III, 37, 2 činí o tom stručnou zmínku

(v. 635 a 636 mají frási: »flammae cedunt«, Sen. na u. m.: »flamma recedente«).

Vedle těchto větších shod, jichž počet by bylo lze snad ještě rozšířiti, nacházíme mnoho shod menších, aspoň částečných, jež nejsou ovšem té důležitosti jako předešlé, ježto myšlenky na nich uvedené jsou spíše loci communes aneb věci praobyčejné. Aspoň některé uvedu na doklad:

a) Lépe věřiti vlastním očím než básníkům: Aet. vv. 136, 179, 191, 332, 449, 549 — Sen. de benef. I, 4, 5; I, 3, 10.

b) Vše má svou příčinu: Aet. vv. 32—35 — N. Q. VI, 3, 1.

Ze všech těchto shod, hlavně ovšem druhu prvního a druhého, je patrné, že mezi básníkem Aetny a Senekou je vzájemnost, již těžko lze vysvětliti společným pramenem, jak činil Baehrens (*Poetae Latini minores*, vol. II, 1880, úvod, str. 30, pod čarou), ač prameni toho nejmenoval, a Sudhaus (str. 80), jenž ukazuje na Poseidonia, ač se nerozhoduje, zda čerpal básník náš přímo z Poseidonia či z někoho, kdo Poseidonia užil. Jiní ukazují na Asklepiodota jako společný pramen.

O době složení Aetny víme tedy aspoň tolik najisto, že vznikla před r. 79 po Kr. Ježto pak těžko lze si mysliti, že by spisovatel vědecký čerpal pro své práce z básníka a ne raději z nějakých prosaických kompendií, zbývá druhý případ alternativy, že totiž spisy Senekovy, spadající před r. 79 po Kr., byly básníku Aetny hojným pramenem. Při tom nekladu důrazu na tvrzení tak často opakované, že Seneca svoje učené výklady proplétával citáty z básníků římských, ježto pak básník Aetny by mu byl poskytl k tomu hojně látky, a že básně té neznal, ježto se o ní nikde nezmiňuje; neboť ex silentio nelze přece takový úsudek pronášeti se vši určitostí. Možno tedy se vši pravděpodobností tvrditi, že báseň psána byla po roce 65. po Kr.; neboť poslední dílo Senekovo *Epistulae* dle většiny učenců složeno v letech 62—65 (Schanz *GRL* II, 2³, str. 308—309).

3. Pro tuto dobu svědčí také zmínka o Tritonu a vodních varhanách. V Aetně v. 294 n. čteme dle Sudhausova vydání:

nam veluti sonat ora diu Tritone canoro —
 295 pellit opus collectus aquae victusque movere
 spiritus, et longas emugit bucina voces —
 carmineque irriguo magnis cortina theatri
 imparibus numerosa modis canit arte regentis,
 quae tenuem impellens animam subremigat unda:
 300 haud aliter summota furens torrentibus aura
 pugnare in angusto et magnum commurmurat Aetna.

Již J. Christian Wernsdorf (*PLM* IV, 1 Altenburgi 1785, prooemium, str. 9) ukazoval na toto místo. Triton byl stroj buď mramorový buď kovový, do něhož se hnala voda a působila vzduchový proud, jenž troubou (bucina) vydával zvuk. Dle Werns-

dorfa byl po prvé zaveden za Claudia, a užito ho při veřejném divadle, jímž znázorněna bitva námořní (Suetonius, Claud. 21: hoc spectaculo classis Sicula et Rhodia concurrerunt duodenarum triremium singulae exciente bucina Tritone argenteo, qui e medio lacu per machinam emerserat). Mohlo prý se tedy o něm mluvití teprve tehdy, když byl všeobecně znám. Ale druhá zmínka o t. zv. hydraulica (= cortina) ukazuje prý na spisovatele z doby Neronovy. Ač byla vynalezena již dřív, přece se jí prý počalo hojněji, a hlavně v divadlech a při hrách, užívati v Římě za Neronu a Seneky (Suetonius, Nero. 41: partem diei per organa hydraulica novi et ignoti generis circumduxit, ib. 54: sub exitu quidem vitae palam voverat . . . proditurum se partae victoriae ludis etiam hydraulam et choraulam, srv. Seneca, Ep. 84: cum omnes vias ordo canentium implevit et cavea aenatoribus cincta est, et ex pulpito omne tibiarum genus organorumque consonuit). Ježto pak Wernsdorf nenašel dokladu literárního o dřívějším užívání těchto strojů v divadle, klade dobu básně naší do věku Senekova.

Toto mínění třeba poněkud opravit. Ze Suetonia neplyne, že Triton teprve za Claudia byl sestrojen. I má asi pravdu Ribbeck (GRD III, 1892, str. 129), když mínění Wernsdorfovo upravil tvrdě, že se v. 294 naráží na stříbrného Tritona, jenž zhotoven byl na rozkaz Claudiův a při veřejné slavnosti po Neronově adopeci (r. 50. po Kr.) se vynořil z jezera fucinského a troubou dal znamení k útoku. Taková narážka byla by možna ovšem i po několika letech, ač nechceme-li přiznati, že místo o Tritonovi může míti všeobecný vztah k strojům takovým, kterých se užívalo ovšem i v době po r. 65. Za to ona hydraulica, dosvědčená pro divadla teprve za doby Neronovy a Senekovy, mají tu důležitý význam. Mínění Wernsdorfovo, po případě Ribbeckovo, uznávají Bedř. Jacob (Lucilii Iunioris Aetna, Lipsko 1826, úvod), O. Roszbach (B. ph. W. 1896, sl. 1356—1358 v recensi Alzingerova pojednání; v. n.), Hildebrandt (Beiträge zur Erklärung des Gedichtes Aetna, Wissensch. Beilage zum Jahrb. d. Nikolaigymn. zu Leipzig 1900; známy mi jen z recense). Jediný Alzinger (Studia in Aetnam collata 1896, str. 48 a N. ph. R. 1900, str. 271—275 v recensi spisu Hildebrandtova) vyslovuje se proti tomu mínění, ale důkazů neuvádí.

Nemůžeme však nedbatí ani důvodů těch, které jiní uvádějí pro jiná tvrzení o době básně, které však mínění mnou přijatému neodporují. Především je tu stránka jazyková. Doklady, které právě odtud čerpal ve svém vydání Sudhaus (str. 83 n.) pro své mínění, podle něhož spadá Aetna v dobu Augustovu, nejsou správné a také je většinou vyvrátil už Th. Birt (Zum Aetna, Phil. LVII, 1898, str. 603—641). Ve v. 178:

non illi duce me occultas scrutabere causas

má »illi« Sudhaus (str. 87) za lokativ místo illie; illi, isti v tom smyslu však se po Terentiovi neužívá (Neue II.³ 656). Birt vykládá »illi« za dativ (sc. Aetnae) místo illius. Ostatně Baehrens čte illie (dle 5). — V. 9. aurea securi qui nescit saecula regis? jest qui tážací m. quis. Sudhaus opět ukazuje na Neue II.³ 431, dle něhož qui v řeči přímé po Plautovi a Terentiovi v tom smyslu se neklade až na Catulla 66, 42 a Valeria Flacca IV, 215. Birt však shledal tu formu i v tragoedii Herc. Oet. 1365 (cod. Etruscus) a sedmkrát u Claudiana. Baehrens opět uvádí čtení quis, ovšem dle horších rukopisů. — Neobvyklý nom. pl. fem. gen. haec causae ve v. 212 má obdobu u Juvenala VI, 569 a 592. — Ve v. 408 cōritur má Sudhaus za neklamnou známku doby starší; ale, ač i tu je čtení pochybné, vykládá dobře Birt, že taková synizese u pozdějších písařů byla obyčejna, j. conquinatus = coinquinatus (Rh. Mus. 52, Suppl. 4, str. 1), congestetur (= coangustetur, ib. 198) a j. — Ve v. 531: interius furere accensos: haec propala virtus má Sudhaus toto »propala« za známku starobylosti, Birt však je našel u Columelly De arb., c. 7, ač v jiném smyslu. Stowasser (Zur Latinität des Aetna, ZÖG 1900, 385 až 398) vysvětluje toto »propala« ne za adjekt. fem. gen., nýbrž za adverbium, v němž koncové *m* před souhláskou vymizelo (>noenu decet mussare bonos« u Ennia), což se zdá správné. Jinak pojednání Stowasserovo je hyperkritické, neštítce se nejdůležitějších konjektur, jen aby uhájilo thesi, že řeč je tu stará a nevzdělaná (nejnověji je také odmítl ironicky, velmi stručně Fr. Vollmer v Archiv f. lat. Lexic. u. Gram. XIII, 1904, 144—145). Že ovšem, připustíme-li tento výklad slova »propala«, není tím o starobylosti dokázáno nic, rozumí se samo sebou.

Birt vykládá jiné výrazy a vazby jako znaky mluvy buď zkažené, buď pokročilé; tak hromadění ellips, změny transitiv v intransitiva, j. v. 323 a 494 ingeminant fluctus (fluctus = nom.), 549 vincent, 316 verberat, 535 foveat, 588 evocat a j. Vynechávání předmětů lze pozorovati i u Seneky, pak u Claudiana. Adverb. »glomeratim« (v. 199) není u nejlepších spisovatelů. Častěji, než u spisovatelů doby Augustovy, užívá se v Aetně neutra adjektiva za substantivum; tak v. 466 e tuto collis, 155 in omni solido, 503 solido sonanti. V t. zv. nepřímých otázkách klade se vedle konjunktivu i indikativ, jako častěji u Propertia, pak u Persia, Valeria Flacca a Claudiana. I soudí z toho Birt, že Aetna vznikla v době básníků Persia a Valeria Flacca.

Lze tedy tvrditi asi toto. Pro určitý věk nelze z řeči básně dovozovati nic. Avšak proti mínění, jež uznávám za správné, řeč její nesvědčí.

Mnohem nejistější jsou důvody metrické, tak že již Baehrens a po něm Birt správně pochybovali o důležitosti jejich pro tuto otázku. Báseň se skládá z těžkopádných a neobratných hexametrů, což ovšem zavinila látka sama. Sudhaus (str. 84) má za

důležitě, že caesura κατὰ τρίτον τροχαῖον je v Aetně osmkrát, kdežto dle L. Müllera (De re metr., str. 201) ji nemají Tibullus, Lucanus, Statius v Achilleidě, Valerius pak a Persius ji kladou jen jednou. Ale ve v. 380 dle Baehrensova čtení je vlastně caesura po čtvrté thesi:

post ubi corripuere mōram, || velocius urgent.

Jest ovšem pravda, že básníci doby Augustovy oně caesury zřídka užívají; ale s těmi nemůžeme přece srovnávat tohoto básníka, jemuž se nedostávalo ani nadání básnického ani uhlazenosti řeči ani znalosti metriky. Ostatek že tuto caesuru sám Vergilius v Aeneidě má 58krát, tvrdí sám Sudhaus (str. 85); též u Valeria Flacca našel ji Christ (Metrik der Griechen und Römer², str. 178) třikrát.

Máme i dissertaci o metrice Aetny od Jos. Franke, Res metrica Aetnae carminis, Marburgi Chattorum 1898. Ten následuje Birtova pojednání »Ad historiam hexametri Latini symbola« (v Bonně 1876), srovnává Aetnu hlavně s Vergiliovou první knihou Georgicon a stanoví, že Aetna vznikla po Georgikách; neboť prý v mnohých závažných věcech nad ně vyniká. Ale jeho důvody jsou velmi malicherné. Toho aspoň jeden příklad: forma II. (t. j. hexametr s trithemimeres a hepthemimeres) je v 80³/₄ verších Aetny jednou, v I. knize Georgik ve 36⁵/₇ verších; F II. : F III. (kde kromě oněch dvou je ještě caesura κατὰ τρίτον τροχαῖον) v Aetně = 1:10⁷/₈, v Georg. I. 1:3²/₇ a p. Dissertace ona nestojí vůbec za mnoho, protože Franke hledá caesuru všude tam, kde se končí slovo. Metrika tedy řešení této otázky neprospívá.

Velmi závažný důvod se stránky archaeologické objevil, jak myslil, Bronislav Kruczkiewicz (Poema de Aetna monte Vergilio auctori potissimum esse tribuendum, Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału filologicznego Akademii Umiejętności, Tom. X., Krakov 1884, 144—169, str. 157—158), ve v. 594 násl.:

quin etiam Graiae fixos tenere tabellae
signave: nunc Paphiae rorantis arte capilli
sub truce nunc parvi ludentes Colchide nati,
nunc tristes circa subiecta altaria cervae
velatusque pater, nunc gloria viva Myronis,
et iam mille manus operum turbaeque morantur.
haec visenda putas terra dubiusque marique:
artificis naturae ingens opus aspice . . .

Je zřejmo, že se tu jmenuje Apellova kojská Venuše Ἀναδρυμένη, pak kráva Myronova, kteréžto slavné dílo, v době mezi věkem Ciceronovým a Antonia Pia do Říma byvši přeneseno

z Athen, kde je ještě Cicero viděl, Pausanias však již ne, postaveno bylo v templum Pacis. Dle Strabona pak XIV, 657 a Plinia N. H. XXXV, 91 byla řečená Venuše již Augustem odkoupena od Kojských a postavena v Římě v templum Caesaris. I myslí Kruczkiewicz, že autor Aetny, kdyby byl psal po době Augustově, sotva by byl uvedl tento Apellův obraz mezi oněmi památkami uměleckými, »quae visuris Romanis longa itinera eaque transmarina conficienda essent«. Ale kde mluví básník o Římanech? Ve v. 572 je »currimus«, v. 590 »miramur«, v. 600 »putas«, což označuje zajisté všechny lidi bez rozdílu, kteří dlouhé cesty po moři konají, Aetny nedbajíce. Římané mohli jíti do Řecka »magnificas laudes operosaeque visera templa« (verš 569), Řekové a jiní národové z Itálie nebo provincií opět mohli z též příčiny přijíti do Říma. Konečně kdo ví, zda básník Aetny psal svou báseň v Římě? Mohl ji zajisté psáti na samé Sicílii, odkud do Říma mu bylo jistě konati cestu delší, a to i přes moře.

Stejně odmítnouti je důvod Alzingera (str. 45.), jenž odvolává se sice správně na Haupta (Opusc. II, p. 165), dle něhož ve v. 594—598 se naráží vedle připomenutých již památek na Timomachovu Medeii a Timanthovu Ifigenei, ale tvrdí, že ona Medeia byla přenesena do Říma od Caesara a umístěna v chrámě Venuše Genetricis mezi r. 46—44 př. Kr., že tedy po r. 44 př. Kr. nemohl básník mluvit o cestě námořní pro Římany, chtějí toto dílo viděti.

Jiný důvod se stránky zeměpisně geologické hledal už Ěm. Baehrens (úvod str. 30) ve v. 426 n., v nichž prý básník mluví o tom, že v okolí kampanském síla vulkanická vymizela, kdežto se seznalo zemětřeseními po r. 63 po Kr., že oheň tu nevyhasl. Složena prý tedy báseň před tímto rokem. Místo to zní:

- 426 cerne *locis* etiam, similes *adsiste* (C) cavernas:
 illic materiae nascentis copia maior,
 sed genus hoc lapidis — certissima signa coloris —,
 quod nullas adiunxit opes, et languit ignis.
- 430 dicitur insidiis flagrans Aenaria quondam,
 nunc extincta super, testisque Neapolin inter
 et Cumas locus est, multis iam frigidus annis,
 quamvis aeternum pingue scatet ubere sulphur —
 in mercem legitur, tanto est fecundius Aetna.

Baehrens navrhl špatně ve v. 426 místo »locis« čtení »Vesuvii« a dle horších rukopisů »arsisse«. Wagler (str. 536) »Locris« (t. Epizephyriis) a cituje Statia Silv. II, 6, v. 60 n., hlavně v. 62:

raptassent dites Vesuvina incendia *Locros*.

Ale i tato konjektura je zcela zbytečná; »locis« lze, tuším, se Sudhaussem (v komentáři k v. 426, str. 171 n.) dobře vyložit jako abl. modi a »cerne locis etiam« jako nadpis stati od v. 426—448. Básník mínil asi toto: pro prozkoumání onoho lapis molaris, jenž poskytuje látku ohni, musí se přihlížeti i k místu, kde leží. Verš pak 431-2, jehož se i drží Alzinger (str. 43), dovolává se Seneky N. Q. VI, 1, 1, neznamená také nic; neboť Seneca na tom místě mluví jen o Pompejích a sousedních místech, postižených zemětřesením r. 63 po Kr.: Pompeios, celebrem Campaniae urbem, ... consedissee terrae motu vexatis quaecumque adiacebant regionibus, Lucili, viorum optime, audivimus, et quidem hibernis diebus, quos vacare a tali periculo maiores nostri solebant promittere. Tato místa ovšem nejsou položena mezi Neapolí a Cumami, a básník asi mínil t. zv. agri Phlegraei, nyní Solfatara.¹⁾

Zbývá ještě stručně vyvrátiti zbytky námitek těch spisovatelů, kteří Aetnu kladou do jiné doby.

α) Dle Alzingera spadá před rok 44 př. Kr. (str. 46, v. sh.). Aby stanovil terminus post quem, užívá poměru básníka Aetny k Lucretiovi; Lucretius byl prý onomu častým vzorem pro napodobení. Ale důkazy Alzingerovy, tuším, sotva koho přesvědčí (na př. na str. 40 Lucr. V, 735 n. a Aet. 249 n.; nebo str. 6 Lucr. IV, 731 Cerbereasque *canum* facies a Aet. v. 79 mentiti vates Stygias undasque *canesque*, kde dokonce poslední slovo není jisto; v. sh.). Z takových důvodů plyne jen, že náš básník Lucretia znal a sem tam ho užil. Alzinger vykládá v. 431—432 chybně a proto ukazuje na to, že v Aetně se mluví o místě mezi Neapolí a Cumami jakožto vyhaslému (>multis iam frigidus annis«), kdežto u Lucretia VI, 747 jako o činném (>montes fumant«). Musil prý tedy psáti náš básník několik let po smrti Lucretiově, t. j. nejspíše asi po r. 49 př. Kr., kdy Aetna neobyčejně chrlila (Petronius sat. 122, v. 135). Ale že by po tuto

¹⁾ Na zvláštní domněnku připadl Th. Birt (na uv. m., str. 611), jenž v. 74 násl. divně vyložil:

haec est mendosae vulgata licentia famae.
vaticibus ingenium est: hinc audit nobile carmen.
76 plurima pars scaenae rerum est fallacia; vates
sub terris nigros viderunt carmine manes
atque inter cineres Ditis pallentia regna
mentiti vates Stygias undasque canentes.

Ježto ve v. 76 se činí zmínka o básnících scenických a o látce tragoedií, míní Birt, že i následující verše vztahují se k takovýmto básníkům, kteří popisovali v tragoedii podsvětí. Římané však mají jen jedinou báseň o tom, t. j. Senekovu tragoedii Hercules furens (srv. v. 547—591, 609—829, 843—863). Proto byla prý Aetna napsána po této tragoedii. Ale s míněním tímto nelze souhlasiti, ježto z veršů těch naprosto neplyne, že by se tam mínili jen sceničtí básníci; naopak zdá se, že tu myslil spisovatel na básníky vůbec; a kdož ví, zda ne právě na šestou knihu Aeneidy?

příčinu byl se jal náš básník psáti svou poučnou báseň, nelze naprosto dokázati; mohli bychom také tvrditi, že básníka k tomu přivedlo čtení jiných knih podobného obsahu. Ostatně naprosto nechápu, jak mohl říci básník mezi r. 49—44 př. Kr. o místě, o němž Lucretius pravil v VI. knize, sepsané asi r. 60 př. Kr., »montes fumant«, »*multis iam frigidus annis*«. To by spíše ukazovalo na dobu, již uznáváme my.

6) Sudhaus ve svém vydání (str. 81 n., hl. str. 83) klade Aetnu v dobu Augustovu. Básník náš napodobil prý Lucretia, Catulla, Vergilia, hlavně Georgica, a z těch zase první knihu; psal tedy po r. 30. O »*lapis molaris*« mluví jako o vytrvalém, nepoddajném ve v. 410 n.:

409 sed simul atque hausit flammas, non tutior hausti
 ulla domus servans aciem duransque tenaci
 saepta fide: tutum est illi, patientia victo (= lapidi)

a v. 422 n.:

hic semel atque iterum patiens ac mille perhaustis
ignibus instaurat vires nec desinit ante,
quam levis excocto defecit robore pumex,

a tato místa napodobil prý Propertius I, 16, 29:

sit licet et saxo patientior illa Sicano,
sit licet et ferro durior et chalybe.

Proto prý je Aetna složena po r. 30, ale před vydáním první knihy Propertiovy, tedy v třetím desetiletí př. Kr.

Takový důvod je malicherný. Což z Římanů nikdo nemohl věděti o tvrdosti kamene onoho bez naší básně? A odkud konečně plyne, že Propertiovo »*saxum Sicanum*« je totožné s »*lapis molaris*«?

Ze všech uvedených důvodů lze tedy se vši pravdě podobností tvrditi, že Aetna vznikla mezi r. 65 a 79 po Kr. (poslední datum je jisto), jak soudil i W. S. Teuffel (G. R. Lit.⁴ II, 695 i ve vyd. 5. z r. 1890) i M. Schanz (G. R. Lit., II², 1, 1899, str. 68).

II. Původce básně.

Daleko nesehnaději lze pro nedostatek starověkých svědectví řešiti otázku o básníku Aetny. Při mínění, jež mám o době složení básně, odpadá ovšem domněnka o původu Vergiliovském, ale i tak jsou důvody, jež uvádějí přívrženci tohoto mínění a jež již částečně byly vyvráceny, velmi vrátké. Mínění toho jsou: Kruczkiewicz (na uv. m., str. 144 n.), F. Walter (Zur Textbehandlung und zur Autorfrage des Aetna, Blätter f. d. bayr. Gymnw.

1899, str. 585—593) a Alzinger (na uv. m., str. 49 n.). Kruczkiewicz velkou váhu klade na Donata a Servia a pak na inskripce rukopisů Aetny C (st. X.—XI.) a S (st. XI.), jež uvádějí jméno Vergiliovo. Ale takový doklad při básních t. zv. *appendicis Vergilianae* nic neváží. Básník ten prý musil viděti výbuch sopky a delší čas zdržovati se u Aetny (vv. 190—207, 333—356, 390 n., 451—510), též prý v Campanii; a to o Vergiliovi dosvědčuje Donatus: *quamquam secessu Campaniae Siciliaeque plurimum uteretur*. Ale totéž lze říci o Luciliu ml., jak uvidíme. Rovněž planý je důvod, že básník musil znáti filosofii, a to že ukazuje na Vergilia. Všechno ostatní, co Kruczkiewicz uvádí, svědčí jedině o tom, že básník náš měl Vergilia vzorem, jako všichni básníci prvního století po Kr. Ba naopak zdají se přímo proti Vergiliovi svědčiti verše 224 n., kde básník ostře vystupuje proti pátráním hvězdářským, kdežto Vergilius v Georgikách II, 475 sám se přiznává:

me vero primum dulces ante omnia Musae,
quarum sacra fero ingenti percussus amore,
accipiant, caelique vias et sidera monstrent,
defectus solis varios lunaeque labores.

Vergilius také uvádí Kyklopy jako pracující v Aetně (Georg. I, 472) a pověst o Enceladovi (Aen. III, 578), kteréžto domněnky náš básník kárá jako lživé výmysly (v. 71 n. a v, 36 n.).

Ještě slabší jsou důvody obou ostatních obhajců této theorie, tak že je lze mlčky přejíti. Jako kuriositu uvádím nejpádnější důvod Waltrův. V. 634 násl. zní:

o maxima rerum
et merito pietas homini tutissima virtus!

Ten výrok je prý formou stejný s výrokem Vergiliovým dle Donata 18, 75: (V.) *solitus erat dicere: nullam virtutem commodiorem homini esse patientia*. Proto prý je původcem básně Vergilius.

O starověké svědectví opíratí se chtěl Jos. Scaliger v poznámenáních k svému vydání z r. 1595 (dle Schanze, na uv. m., str. 70; dle Wernsdorfovy předmluvy z r. 1572 neb 1573). Ukazoval na Senekův list LXXIX k Luciliovi ml. § 5: *Aetnam describas in tuo carmine et hunc sollemnem omnibus poetis locum attingas: quem quominus Ovidius tractaret, nihil obstitit, quod iam Vergilius impleverat. ne Severum quidem Cornelium uterque deterruit. omnibus praeterea feliciter hic locus se dedit*. Z tohoto místa již Italové soudili, že původcem básně je Cornelius Severus, a jich následoval i Scaliger. Ale již Markland (ad Stat. Silv. I, 1, 65) a po něm Wernsdorf (ib., str. 7—11) mínění to odmítli. Neboť Seneka praví totéž o Corneliovi Severovi, co o Vergiliovi a Ovi-

diovi, kteří o Aetně jen příležitostně psali (Aen. III, 570—582, Metam. XV. 340—355). A ježto dle Quintiliana (X, 1, 89) Cornelius Severus psal »bellum Siculum«, mohl snadno se zmíniti o Aetně. Konečně ani sloh neukazuje na Cornelia Severa. Ve zlomku jeho o smrti Ciceronově jeví se lehký ráz veršování, byť i rhetorický, kdežto básník Aetny jeví se spíš jako filosof, řeč jeho je úsečná, celkový ráz dosti drsný.

Nejnověji pronesl Birt (na uv. m., str. 610—611) novou domněnku, že totiž báseň patří mezi prvopočáteční díla Plinia staršího. Ale sám domněnky své nijak neodůvodnil, jen uvedl některé nepatrné shody obou.

Zbývá poslední domněnka, kterou již dávno pronesl Wernsdorf (na uv. m., str. 11—22), že totiž básníkem Aetny je Lucilius ml., přítel Seneky, jenž mu píše uvedený již list 79. Z tohoto prý plyne, že Lucilius chtěl právě tak, jako Vergilius, Ovidius a Cornelius Severus, popsati Aetnu jen příležitostně ve větší básni, kde chtěl vylíčiti důležité přírodní zjevy sicilské. Tento úmysl, jak ze Seneky lze poznati, průvedl tak, že jiné památky vylíčil jinde, Aetnu však ve zvláštní básni. Ony byly popsány ještě za živobytí Seneky, z jehož svědectví lze tak souditi, tato teprv až po jeho smrti. Důvody, které pro toto své mínění uvádí, jsou tyto.

1. Dle Seneky (N. Q. III, 1 a 26) byl Lucilius i básníkem i filosofem, což se hodí na básníka Aetny. Zejména horlivě pěstoval filosofii věd přírodních, jak svědčí mnohé listy Senekovy a hlavně *Naturales Quaestiones*, jež mu Seneka věnoval. To se hodí na básníka Aetny, jenž dosti často užívá Seneky a Lucretia. Lucilius pěstova filosofii Epikurskou, která, vysvětlujíc příčiny zjevů přírodních, chtěla vymýtiti z duší lidských pověru a strach. I náš básník vykládá příčiny soptění Aetny a odmítá bajky a klamná mínění o tom, přece však jinde spíše následuje Seneky, jako by totiž nějaké božstvo vládlo Aetnou.

2. Aetnu, okolí její a podstatu i příčiny ohně popisuje báseň zevrubně; je prý tedy zřejmo, že básník dlouho pobyl na Sicilii a tam pozoroval mnoho výbuchů hory a ohně, z ní vystupující, i způsob jejich. Lucilius pak byl prokuratorem Sicilie a měl dosti času ke studiu hojných zjevů přírodních (N. Q. IV, zač. a c. 1). Seneka ho sám vybízel, aby divy sicilské, hlavně Aetnu prozkoumal (Epist. 79 a 51). Tak Lucilius počal leccos veršem vykládati; Seneka (N. Q. III, 26) cituje na př. jeho báseň o sicilském prameni Arethuse. I myslí Wernsdorf, vykládal-li tak obsírně o Arethuse, jak se zdá plynouti ze Seneky, že to byla buď samostatná báseň o ní, aneb aspoň část větší básně o divech sicilských.

3. Lucilius zamýšlel Aetnu popsati v básni, jak plyne ze Senekova listu 79, § 5: morbo (enim) tuo daturus eras, etiamsi

nemo mandaret tibi, [do] nec Aetnam describas in tuo carmine, podobně § 7: aut ego te non novi, aut Aetna tibi salivam movet. Iam cupis grande aliquid et par prioribus scribere. Důležitost obsahu byla prý příčinou, že Lucilius pro Aetnu vyhradil samostatnou báseň, ostatní popsav jinde. Báseň tato byla prý pozdější Seneky; proto jí tento nemohl citovati. Seneka N. Q. III, 26 mluví o řekách, mizejících do země a zase jinde vytryskujících, a uvádí některé verše básníků, jednajících o tom; o témž jedná naše báseň v. 123—127. I byl by prý Seneka spíše citoval svého přítele, kdyby byl mohl to dílo znáti. O Arethuse pak prý se v Aetně nezmiňuje Lucilius proto, že již ji byl popsal jinde.

4. V uvedeném listě vybízí Seneka Lucilia, aby prozkoumal, zda je pravda, že Aetna slábne a klesá a že vydává menší plameny, jež dříve vidávali plavci z daleka (§ 2). O tomto lidovém mínění se činí zmínka v Aetně v. 367 n., ale tak, že se možnost toho popírá.

5. Konečně prý i sloh básně se podobá slohu Senekovu, oba pak vkládají ve svůj výklad sentence.

Mínění Wernsdorfovo zalíbilo se tak Bedř. Jacobovi, že vydal tuto báseň v Lipsku 1826 s titulem »Lucilii Iunioris Aetna«, ač v úvodě uznal, že mathematicky přesně nelze dokázati původství Luciliovo. Důvody Wernsdorfovy chtěl rozšířiti, ale nezdařilo se mu to. Někde prý básník Aetny se liší od Seneky, ale pronáší prý to »modesto pudore« (srv. v. 185, 303, 319, 359), tak že, kdo by neznal Seneky, by toho ani nepoznal. To prý svědčí pro přítele Senekova Lucilia — jako by někdo jiný, jenž se neodvažoval prudce útočiti na tak slavného spisovatele, jakým byl Seneka, tak psáti nemohl. Pak prý užívá básník Aetny hojně hypallagy (v. 227, 362, 507, 530), kterouž u Lucilia prý připomíná Seneka v listě 59: loqueris, quantum vis, et plus significas, quam loqueris. invenio tamen translationes verborum, ut non temerarias, ita quae periculum sui fecerint. Ale byť i Seneka tu mínil tuto figuru, neplyne odtud přece nic jiného, leč že Lucilius této figury užíval, nikoliv však, že proto je totožný s autorem Aetny.

Přihlédneme-li k důvodům Wernsdorfovým, s nimiž souhlasí zcela Teuffel (na uv. m.), nelze neuznati, že se zdá leccos svědčeti pro mínění jeho: byť zajisté onen Lucilius, zvaný Iunior proto, že ho tak Seneka jmenuje, přítelem a žákem Seneky, jehož přežil; byl na samé Sicilii a měl při dosti volné prokuratuře její dosti času k studiu přírodních zjevů a filosofie; složil verše týkající se Sicilie, jako o Arethuse a Alfeiovi, jenž se s ní na Sicilii spojuje. To je všechno pravda, ale je otázkou, zda nikdo jiný nemohl ze Senekových spisů čerpati, a zda o nikom jiném by to vše nemohlo platiti. Baehrens (úvod, 31) ukazuje na N. Q. IV, 2, 2, odkud se zdá, že Lucilius napodobil Ovidia,

po čem ovšem v Aetně není ani stopy. List pak Senekův 79 můžeme obrátiti dokonce proti Wernsdorfovu mínění; neboť Seneka tu vybízí přítele svého, aby vystoupil na Aetnu a pak popsal ji »*in suo carmine* et hunc sollemnem omnibus poetis locum *atingat*.« Seneka beze vší pochyby minil, aby Lucilius v delším díle, jednajícím o veskeré Sicilii a jejích divech, které hodlal napsati, popsal i Aetnu. Ovšem řekne-li někdo, že Lucilius mohl si pro Aetnu vyhraditi samostatnou báseň, těžko je pevnými důvody takovou domněnku vyvrátiti.

Nezbývá tudíž než uznati, že sice by tato domněnka byla možná, avšak že při nedostatku svědectví starých spisovatelů nelze nám tuto otázku nikdy určitě rozřešiti, jak i Schanz (na uv. m.) myslí, že tedy básníka Aetny určití nemůžeme.¹⁾

Klácelova „filosofie řeči české“ a spor ji vznícený.

Příspěvek k dějinám blouznění o jazyce.

Napsal St. Souček.

(Pokračování.)

III. Současná kritika spisu Klácelova. Vznik Šafaříkových článků v ČČM. 1846—1848.

Současná kritika knihy Klácelovy svědčí, jak rozšířeno bylo mínění o logičnosti řeči²⁾. Pochvalně vítají knihu K[oubek?] v Květech 1844 čís. 16 (dne 6./II.), str. 64 a čís. 17 (8./II.), str. 68, A. Š. [přítel Klácelův A. V. Šembera] v Moravii VII. 1844 čís. 11 (5./II.) str. 42—43, žáci a přátelé Klácelovi E. Krátký³⁾ v A. Schmidlových Oesterreichische Blätter für Literatur und

¹⁾ Nejnovější vydání Ellisovo (Oxford 1901), známé mi z recense Fr. Vollmera v Arch. f. lat. Lex. u. Gram. XIII, 1904, 143—144, nepodává pro tyto otázky nic nového.

²⁾ Klassicky mínění to vyslovují V. Gabler (Něco o filosofii, ČČM. 1847 I. 286): »Mluvnice jest vlastně upotřebená logika« s nějakou »umluvností« a »libovольností v skládání slov a ve tvoření průpovědí« a J. J. Hanuš (Nástin logiky 1850, XII): »což má mluvnice jiného býti, nežli logikou vtělenou?«

³⁾ ThDr. Václav Eduard Krátký (1813 v Johnsdorfe v Čechách — 12./VIII. 1876 jako opat a praelat praemonstr. kláštera v Nové Říši), spisovatel v oboru nábožensky vzdělavatelném a v mluvnictví, v letech 1851—1854 učitel češtiny a matematiky na gymn. brněnském.

Kunst, Geschichte, Geografie, Statistik und Naturkunde I. 1844, III. Quartal č. 48 (14./IX.) str. 384 a K. Šmídek v ČČM. 1844, III. 458—471.

Zvláště chválena logická syntaxe Klácelova: všeobecně referentem Květů, díl 4., výklad přičestí a zájmen Šemberou, díl V. Šmídkem¹⁾.

Ale i hláskosloví a kmenosloví Klácelovo vřídne souzeno. Šemberovi »Přehled a seřázení zvuků« (23) je epochální, odstraňuje dosavadní nefysiologické dělení souhlásek dle měkčnosti; Krátkému přes pochybnost o správnosti je symbolika Klácelova (v II. částce) nejzdrárnějším kusem díla. Referent Květů o symbolice hláskové se vyslovuje střízlivěji: tu »jemnost ucha p. sp. více často slyší než jiní smrtelníci«; nepopírá ani ji ani onomatopoeie, »ale nade vši tou různorodou látkou zvukovou duch vešný se vznášeje jednotu svou drží a jeho jen zákony z bludiště toho [co v jazyce je onomatopoeietického, co souvisí s významem hlásky] vybavití vstavu jsou«. Samohlásky nečiní prý jen zpěvnost řeči a přechody od souhlásek k souhláskám, neobstarávají jen »zábyvy [funkce] mluvnické a dialektní«, než působí i »nejútlejší prvky jazyka« [nejjednodušší slabiky].

Proti Klácelovi slovo »bůh« uvádí v souvislost se slovy »bohatýr«, »boháč«, »zboží« a podkládá mu prvotní význam »silný, mocný«. Chválí však »právě křesťanské i »rozumné« názory Klácelovy o původu mluvy; názory ty patrně má i Krátký; Šembera a Šmídek o nich mlčí. Pozorována též nejasnost slohu místem (Šembera, Krátký). Šmídek přijímá Štúrův (a Klácelův) soud o dosavadní české práci jazykové, ve filosofování o řeči absolutní methodou, »Heglem teprve k jasnému uvědomění přivedenou«, vidí nutný pro nás pokrok vědy, jehož zorou je spis Klácelův.

Také referentu Květů je Klácelovo dílo pokrokem, pokusem o soustavu »trochu odvážným«, poněvadž k němu nestačí dosavadní průprava u nás (práce Dobrovského, Hankovy, Jungmannovy, Chmelovy, Šírovy, Dankovského a »našeho i tu nevyrovnaného, ač nedosti oceněného Kolára«), ač si dosavadní práce té váží referent.

Šmídek v obšírnou zprávu svou proti spisu recenovanému urovnanější a vkusněji stilisovanou po svém způsobu vetkává názory své v podrobnostech odchýlné od Klácelových, aniž je odděluje od názorů kritizovaných: má jinou symboliku samohlásek dělených na vysoké, prostřední (o) a hluboké; l je mu »nejjednodušší zvučka« a první v ústech dítěte (462); prvými slovy byly

¹⁾ Šmídek na m. uv. 466 čeká od této částky psané s »podivuhodnou ostrovtipností« převrat v našem grammatikářství i v učení jazyku našemu, které se »výstavením základních zákonův jeho velmi ulehčiti a sjednodušiti musí«.

»vykřiknky«¹⁾, první kategorií slov sloveso²⁾, poněvadž prý »čas forma jest, ve které toto stávání a hnutí [= život dle Klácela § 95] se děje«, a substantiva mají kořeny slovesné; slova dle něho vznikla »ze spoje«, z-věty³⁾; věta je mu »jednota podmětu (jednotlivosti) s praedikátem (obecností)« 467⁴⁾; tvar slohu mu »stanovuje obsah«, »zvláštnost předmětův« 468⁵⁾; sloh budoucnosti, žádaný prý 69. básní Čelakovského »Růže stolisté«, vidí uskutečněn touto sbírkou básnickou, hlavně II. dílem jejím⁶⁾.

K tomuto přijetí značně pomáhala Klácelově knize touha filosoficky vzdělaných a nábožensky citících duchů po smíru vědy a víry (u Šmídka) a nationalismem vzněcovaná touha našich romantiků po národní filosofii, tak obecná touha dobou a naivní, že neušla výsměchu střízlivého ducha⁷⁾.

Tento nationalistický rys patrný je na kritice Květů. Referentu je Klácel vhodným pěstitelem mluvozpýtu: »básník i filosof — žádoucí k příměty k mluvozpýtu!« Klácelova »filosofická mluvnice« nahrazuje »zatím nedostatek soustavy libomudréké těžce pohřešované«. Ale ref. vytýká Klácelovi — správně —, že vykládá sanskrtské kořeny německy, vytýká mu zálibu v citování Němců: »My beztoho dosti hluboko ještě v tom hřezu vězíme, a Bůh ví kdy z něho se udá vybrísti. Potřebať konečně vybavit se z jich následování«, poněvadž »zvláště ve mluvozpýtu přestali pro nás býti zákonodárci«, »ba i o jich neomylnosti v libomudří každý pochybovatí se naučí, kdo vlastní mysl nezažal«. »Co o nedostatecích povědíno, jen proto stalo se, aby p. K. svému soudu budoucně více důvěřoval, oněch svědců [Němců] se minul a tím své zásluhy o pravé Slovanství dovršil.«

Tento kult filosofie, zdá se, oslabil také odmítavý soud J. Malého⁸⁾, vyplývající z methodologických příčin: Malému je sice správnou cestou v jazykovědě jen »cesta zkušenosti«, domysl připouští pouze ve všeobecné mluvnici, z jednotné povahy ducha lidského dedukující všeobecná pravidla řeči, přes to však pokládá přece Klácelův spis za »výborné brusidlo rozumu« a »v jistém ohledu výjev znamenitý v naší literatuře«, an zavádí v ni způsob filosofování dle Malého »sice velmi důmyslný, při tom ale docela nepraktický«.

¹⁾ »Citovky, interjectiones«, »pouze zvířecí zvuky, vyjevující prvotní city« 463.

²⁾ Mínění n. př. K. F. Beckero vo.

³⁾ Ne ze slov věta; Šmídek dovolává se Humboldta.

⁴⁾ Šmídek měl však vyvrátiti důsledně Klácelův výklad »připovědi jednoduchých v jednom slově«, Poč. věd. §§ 97 a 98.

⁵⁾ Chybná jednostrannost a nedůslednost proti identitní filosofii Šmídkově!

⁶⁾ Důsledek dialektického schematisování slepého k aesthetickému dojmu.

⁷⁾ V. Gablerova: Něco o filosofii, ČČM. 1847, I. 291.

⁸⁾ V »Přehledu literatury české na r. 1842 a 1843« ČČM. 1844, II. 298—299.

Mylně však podkládá Klácelovi a pak vyvrací mínění, že z jedné řeči (české) buduje grammatiku všeobecně platnou, jako jednaký je rozum lidský (mínění to měli n. př. Becker a Stern)¹⁾.

Za nepřiznivý soud ten Malého, kterým »Klácel pode vši míru snížen« a který spolu s jinými projevy referentovy »stranosti«, »nešetřnosti k osobám a k Moravanům nevšímavosti« v témž. Přehledu shledanými rozmrzel na Moravě mimo jiné A. V. Šemberu, že ozval se proti podobným zhoubným kritikám²⁾, dostalo se Klácelovi ostatně hned v následujícím, třetím svazku ČCM. 1844 náhrady úvahou Šmídkovou³⁾.

Jungmann, jenž již předchozími články Klácelovými nebyl nadšen, »vida, že p. Klácel Hegelianismem vše zaplaviti hrozí«⁴⁾, cítil se asi nemile dotčen Klácelovým a Štúrovým odsudkem dosavadní práce o jazyku českém, »počináním některých výtečných hlav českých, lidí učených, kteří postavivše se na vrch německé filosofie odtud vše snažení druhých vlastencův ve vědách a umech posuzovati a vše haněti a zavrhovati se jali, co se s přijatým od nich systémem zevrub nesrovnávalo«⁵⁾.

Nelze čekat, že by útloucitný Šafařík veřejně pronesl soud o knize, kterou pronásledovaný tehdy Klácel, s nímž Šafařík byl od brněnské své návštěvy v přátelských stycích, chtěl zavéstí nový směr v českou práci jazykovědnou. Ale soudu jeho o hláskoslovné a kmenoslovné⁶⁾ části práce Klácelovy a roz-

¹⁾ Možná, že k omylu tomu dávaly podnět i nepřesné předběžné zprávy o díle (Květy 1842, 386 a Č. Včela 1843, 12), od Klácela pochodící a naznačující obsah spisu slovy »filosofie řeči«. Klácel sám jednou jej na místě níže uved. nazývá »böhmsche Philosophie der Sprache«.

²⁾ V listě redaktoru ČCM. J. E. Vocelovi, z Holomouce 30./V. 1844, Světozor 1887, 603.

³⁾ Úvaha Šmídkova není polemikou proti Malému, jak myslí Dr. Č[ejka?] v Květech 1844, 392: není v ní stopy po polemice a dle poznámky redakční ke zprávě Malého byla patrně již hotova.

⁴⁾ List J. Jungmanna Ant. Markovi 21./I. 1843, ČCM. 1884, 416.

⁵⁾ Z citovaného Zeleným (Život J. Jungmanna² 348 pozn.) »neúplného konceptu listu Jungmannova z posledních let, asi 1845—1847« (tak účel i vznik určuje Zelený), neotříděného však ani v korespondenci Jungmannově ani v Zápiskách, mezi něž dle toho, co otištěno Zeleným, kus ten by mohl patřiti.

⁶⁾ Mínění o logičnosti řeči měl neb aspoň mu blízek byl také Šafařík — asi proto, že v skladbě skoro nepracoval. Řeč je dle něho »slyšitelné myšlení« a ne »zvřecí zvukovýdávání co pouhé ohlašování vnitřního čítí« (»O šíření kořenův a kmenův«, ČCM. 1846, 624). Proto dí důrazně: »Zákonové myšlení a mluvení, tohoto — opětujeme to s důrazem — slyšitelného myšlení, vždycky titíž jsou a zůstanou« (t. 626; srv. však výrok Šafaříkův o poměru jazykovědy k filosofii, logice a dušesloví v čl. »Výklad někt. gramm. forem v jaz. slov.«, ČCM. 1847, I. 129—130, z něhož nutně vyplývá, že řečí vládnu — aspoň také — zákony duševědné). V otázce o původu řeči Šafařík se drží nativismu Humboldtova bez metafysické první věty jeho o emanaci řeči z ducha, která je mu jedním charakteristickým znakem dynamismu (»Mluvozyptný rozbor čísloslova« ČCM. 1848, 221 a n.).

pravy Šírovy, jež hrozila vzrůsti v obludnou grammatiku, můžeme se dohadovati nejen z toho, jak odmítá provádění symboliky hláskové¹⁾ a slovozpyt neznalý hláskosloví, jenž »místo pravd ze skutečného jazyka odtážených, pouhými z přemyslu nebo domyslu čerpanými výroky o fyziologickém významu zvukův a jinými podobnými hrami obraznosti sebe i jiné baví a mámi«²⁾, jak výrazně vyslovuje a zdůvodňuje methodické požadavky³⁾, jak opatrný je s domysly našemu opozdilemu jazykozpytu nebezpečnými⁴⁾, ale i z prací, k nimž přikročil: z řady článkův o problemech hláskoslovných, kmenoslovných a tvaroslovných v ČČM. 1846—1848. Právě nedostatek nauky hláskoslovné u nás »až nad podobnost a víru zanedbané a v zapomenutí dané«⁵⁾, vedoucí k odsuzovaným od Šafaříka domyslům o významu hlásek a k blouznivé kmenotvorbě, podnítl jej k pracím těm, jež nezahajuje vlastně drobný článek »O tvoření slov zdvojováním kořene« v ČČM. 1846, 355 a n., nýbrž citovaný článek »O šíření kořenův a kmenův«, rázu zřetelně směrودajného — jak patrnó z jeho úvodu o úkolu a methodě slovozpytu a programu prací hláskoslovných na str. 409—418, z motivace vzniku prací těch Šafaříkových a z appellu na spolupracovníky (t. 418—419, srv. i ČČM. 1846, 367).

Šafaříkovou kritikou byl příklad lepší práce.

IV. *Obnova církevního vědomí u kněží katolických. Spor Klácelův s úředními obháji církevního učení.*

Kniha krasomluvného horlivce pro pokrok, uvědomění lidské i národní vzbudila ovšem ruch v tehdejší nečetné vlastenecké obci brněnské, s horlivostí konvertitů k vlastenectví sledující každý nový projev života národního a zvláště domácího, moravského.

Mimo vzájemnou osobní známost jistě všech jejích členů přispíval k tomu filologický zájem, jehož šíře a citové hloubky nechci tu dokumentovati pro dobu, již jazyk byl prvou známkou národnosti stavěné za cíl tolikerého snažení. O vzruchu tom

¹⁾ ČČM. 1846, 623 v čl. »O šíření kořenův a kmenův«. V principu symboliku hláskovou Šafařík uznává v 3. zásadě jazykovědné v »Mluvozpytném rozboru čísloslova«, ČČM. 1848, I. 223.

²⁾ V čl. O šíř. koř. a km., ČČM. 1846, 419.

³⁾ Nutnost srovn. jazykozpytu, zvl. v čl. Výklad někt. gramm. forem, ČČM. 1847 I. 130 s odkazem na předchozí články.

⁴⁾ Tvrzení, že kořeny jsou jednoslabičné, samohláskou uzavřené, »uvrhlo by slovozpyt náš... nedospělý v nejedny smatky a otevřelo by nezaspěncům novou bránu k blouznění a snovidění o tvoření slov«, týž čl. O šíř. koř. a km., ČČM. 1846, 624.

⁵⁾ O šíř. koř. a km., ČČM. 1846, 419.

svědčí exemplář »Počátků věd.« »ex libris V. Z i a k e¹⁾ poznámkami tužkou v něm učiněnými. Pravopis v nich Ziakův je důkazem, že je psal majitel. Ukazují dosti pozornou četbu.

Jsou tu mimo opravy jazykové a opravy tiskových chyb odkazy na partie předcházející, čáry podél míst pozoruhodných, výrazy pochybnosti stran terminologie²⁾, výklady názvů, projevy pochybnosti neb nepochopení Klácelova filosofování, výrazy pochybnosti odborníka-grammatika³⁾, ba nesouhlasu, příklady theorii objasňující.

Ještě větší rozruch vzbudila kniha některými thesemi svými v jedné části duchovenstva, v té části, k níž patří ti z kněží, jež přátelé a žáci nazývají družinou Sušilovou, obestírajíce je nimbem oslavných vzpomínek a životopisů; jest to ta část duchovenstva, jež reagující proti odstředivým snahám vedoucím k ustavení církvi národních a k episkopalismu dostala název ultramontánní a větším právem měla by slouiti renaissancí katolickou, obrozením z úpadku XVIII. st., poněvadž jí šlo o víc.

Neschopností theologů čeliti novému názoru na svět, zvráťtivšímu názory scholastické, šíří se v intelligenci XVIII. století na místo dogmatického křesťanství universální náboženství humanity; i duchovenstvo, dávši si zvláště rationalismem vymknouti z rukou scholastickou filosofii, dostává se pod vliv soudobé filosofie osvícenské a kanonické právo bez vydatnějšího odporu duchovenstva, ano i přičiněním části jeho ustupuje zákonům in publico-ecclesiasticis vydávaným od osvícenských vlád; uvolněna jest kázeň, z rationalismu nehrubě rozumějícího právům a moci toho, co se vyvinulo a věkovitým trváním zpodstatnělo a zrovna zkamenělo, objevují se pokusy reformní, na př. o zrušení coelibátu, znárodnění liturgie, zavedení všeobecné zpovědi, objevují se návrhy irenické a poslěze se církev zřiká vlastního dítěte, řadu Ježíšova. Hrozivé — hledíc se stanoviska těch, kteří rád starší znali a rozvratu jeho se děsili — ty důsledky ochablosti v církvi, zvláště poměr veliké revoluce k ní, vedou zase k pozvolnému obrození jejímu i k snahám o navrácení jejích práv, k vnitřní obnově spojené se vzrůstem vážnosti.

S touto obnovou, podporovanou restaurací z potřeb politických, romantikou a katolickým liberalismem, současně vzkvétá i theologie, dříve pokleslá.

Soudobá filosofie vedena potřebami vzmocněného náboženského citu usiluje o spojení pravd rozumových s podavky zjevení.

¹⁾ Chovaný v knihovně semináře chlapeckého v Brně se sign. VII. a. 14 a.

²⁾ Na př. k »nesměrný« na str. 62 je poznámka: »nesměrný? to, co nemá s giným směr (Richtung) stegný? aneb to, co se změřiti (ermessen) nedá?« K slovu »přemyslu« na str. 82: »Giným Industrie, zde Spekulation« a p. j.

³⁾ Na př. k 2. odst. § 82 o přičestí l-ovém: »Co teda gest? gak ho nazwete?«

Zejména Schelling chce býti *παιδαγωγός εις Χριστόν* a nějaký čas je vskutku zaňjmn. Také Hegel a po něm ještě více pravice jeho školy pokoušejí se o smír vědy a víry. Ohlaselem těchto pokusů u nás je Klácelova filosofie z evropské periody jeho života, s prvky z předchozí doby rationalistické, se sny zplozenými citem a fantasí, se symbolickými výklady učení církevního: sloučenina, v jejíž katoličnost mohl věřit jen tehdejší nekritický horovatel pro smír vědy a víry.

A jako filosofie tehdejší hledí k náboženství, tak soudobá theologie katolická i protestantská hledí srovnati učení církevní s přejatky z filosofických systémů, jichž vlivu se nemůže ubrániti. Tak filosofie a theologie tehdy jsou si blízky, že až přecházejí v sebe. Po filosofii Wolffově a šířavém vlivu rationalistické kritiky vystřídávají se v působení na církev vlivy Kantův, Fichteův, Schellingův, Hegelův. Ale spekulativně theologické pokusy, tím směrem učiněné, ukázaly se nepřijatelnými církvi pro úchytky od jejího učení, jež v nerozrušnou soustavu scelily věky, a spekulace theologická, vzdavši se marných pokusů, vrátila se k opoře, již opustila a jež při obnově zájmu spekulativního a církve vůbec musila z povržení býti povznesena ožilým historismem, vrátila se k filosofii scholastické (novoscholastika).

Ruchem tím bylo zjasněno vědomí vlastního učení a zvýšena pozornost na rozdíly církví. Konfessionalismus odtud je příznakem církve katolické v XIX. stol., právě jako interkonfessionalismus je znakem osvícenství z druhé poloviny XVIII. stol. Tato zvýšená vnímavost pro rozdíly mezi svým a cizím byla i citově vzrušována až do nedůtklivosti nezdary prvních pokusů o restituci práv a řádů církevních, nezdary snah centralistických, ultramontánních, neúspěchy snah po bývalé jedinovládě duchovenstva nad společností a posléze i vývody filosofů, zvláště z levého křídla školy Hegelovy, církvi svrchovaně nepříznivými a proto jejími obhájci rozhořčeně odmítanými¹⁾.

V Rakousku obnova církve a církevního vědomí v duchovenstvu děje se tišeji: generace stará vystřídává se tiše novou, osvícení osvícením »pravým«, v němž církevní živly zvolna rostou. Nenáhlost tohoto vývoje za vlády Františka I. a Ferdinanda I. přivozena jest principem stability při správě zemí rakouských, jemuž byl rychlejší »přechod od řádu starého k novému stejně nebezpečný jako návrat od nového k tomu, co již není«²⁾, vládním systemem úzkostlivě střehoucím a opatrně dusícím hned

¹⁾ U nás V. Zahradník na př. Hegelovu filosofii náboženství prohlašuje za bláznovství, jemuž »se děje příliš velká čest, má-li je rozumný šlechtitý muž za hodné odporování svého«, a Hegelovce za »temné, zmodrchané hlavy« (ref. o Eschenmayerově spise »Die Hegelsche Religions-Philosophie, verglichen mit dem christlichen Princip«, ot. v Čas. pro kat. duch. XV. 1842, sv. 4. str. 725).

²⁾ Slova přítele a rádce Metternichova, publicisty Friedr. Gentze.

v začátku každý hyb a spor a při vši okazované vážnosti k nejlepší policejní instituci, již mu byla církev, zachovávající v poměru k ní podstatné znaky umírněného josefinismu. Konflikty z obnovy církevního vědomí vznikající, sesazení Filipa Neděle 1820, B. Bolzana, Fesla a několika jiných kněží z okolí biskupa litoměřického Hurdálka, mezi nimi V. Zahradníka, jsou proto řídké, byly tutlány a někdy i ne prosty jiných momentů¹⁾.

Asi od r. 1840 u nás lze však tušiti vždy bližší a bližší rozpor laické intelligence, jež od r. 1830 novým názorem filosofickým a liberalismem nábožensky citícím i nábožensky lhostejným vždy více a více prosakuje, ba i duchovenstva v starší době vychovaného neb současnými necírkevními proudy strženého, s horlivostí náboženskou, kterou vzněcuje touha po bývalé vládě nad myslmi. Viděti to na časopisectvu. Vzrůst církevního vědomí, patrný v Časopisu pro katolické duchovenstvo²⁾, jemuž r. 1847 přibývá druh docela novoduchý, Blahověst, vzdaluje časopisy duchovenské od laických,

¹⁾ Literatura: Friedr. Ueberwegs Grundriss der Geschichte der Philosophie⁹, díly III. a IV. R. Falckenberg, Dějiny novověké filosofie v překl. Fr. X. Procházky. Fr. Drtina, Myšlenkový vývoj evropského lidstva. Karl Werner, Geschichte der katholischen Theologie 1866, kn. 2. a 3. (v Gesch. der Wissenschaften in Deutschland. Neuere Zeit. Bd. VI.). Fr. X. Kraus, Lehrbuch der Kirchengeschichte f. Studierende⁴ 1896 § 152 a n. Albert Ehrhard, Der Katholizismus und das zwanzigste Jahrhundert im Lichte der kirchlichen Entwicklung der Neuzeit⁴⁻⁸ 1902, III. Abschnitt a n. Příslušné články v obou reálních slovnících, katol. Wetzervé a Weltově³, a protestantském, Herzogově a Hauckově Realencyklopädie f. protest. Theologie u. Kirche³, v Allgem. Deutsche Biographie, Wurzbachově biograf. slovníku a j.

Pro Rakousko: Fr. Krones, Handbuch der Geschichte Oesterreichs... 1879, sv. IV. (málo). Fr. M. Mayer, Geschichte Oesterreichs mit besonderer Rücksicht auf das Culturleben II² 1901. Ign. Beidtel-Alf. Huber, Geschichte der österr. Staatsverwaltung 1740—1848 I. 1896, II. 1898 (dílo důležité, se stanoviska katolického). Fr. X. Kryštůfek, Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských 1740—1898. I. 1898 (přes »obzvláštní zřetel k zemím koruny české« málo poučné pro poznání vývoje církevního vědomí a jeho projevů u nás). Jak se fáse tato dějin církevních jevila u nás, toho vylíčení soustavného nemáme. J. Ježkovy Zasluby duchovenstva o řeč a literaturu českou (od r. 1780—1880) jsou málo cennou snůškou bibliografického materiálu. Jednotlivé rysy ovšem kreslí na svých místech J. Vlčekovy Dějiny české literatury II., Literatura česká XIX. stol., monografie literárně historické. Některé dobré doklady toho, jak se církevní vědomí u nás obnovovalo, podává M. Pavlík, Z dob pojosefinských, Hlídká 1904, 21 a n. Náčrt napětí mezi uvědoměným duchovenstvem a ostatní společností už v letech asi 1840—1848, podaný níže, musil býti založen na studiu pramenů; nechce býti pokládán za víc než za skizzu potřebnou k tomu, by jasný byl dálejšek práce.

²⁾ Doklady u M. Pavlíka na m. uv.

jež se zase více odcírkevňují¹⁾, a učení o samospasitelnosti se snažením po zevšeobecnění s jedné strany, nový názor světový s druhé nenechávají v pochybách, že nastane mezi oběma skupinami více než dělba práce, již si přál Havlíček oznamuje Blahověst.

Již r. 1835 musí oslabovati a oklešťovati redakce Květů J. M. Ludvíkovy horlivé »Omírnění«²⁾ pochopitelného a správného odsudku noci bartolomějské, vloženého v povídce »Privítání strašlivé, radostné ale propuštění«³⁾ v ústa kurfirstu faleckému. O rozchodu stran svědčí přijetí prvního vydání »Sněmů zvířat« 1841 od K. Vinařického kritikou V. Nebeského a J. E. Vocela⁴⁾, výtky »vychovance pražského semináře«, kněze a bezvýznamného spisovatele náboženského J. Votýpky (1802—1870) v Čas. pro kat. duch. 1845 a žaloba pražského ordinariátu arcibiskupského proti Tomkovu »Krátkému všeobecnému dějepis«⁵⁾; známá affaire J. Sl. Tomičkovy »Doby prvního člověčenstva«, i to, že duchovní censorové ani A. Markovu Metafysiku »nenalezli býti pravověrnou«⁶⁾. Ne bez důvodu s obavami a s nelibostí sledován nový ruch v duchovenstvu a zvláště, že ordinariát »uložil sobě cíl potáhnouti k sobě censuru theologických spisů, i těch, kteří se poněkud týkají theologického systému«⁷⁾; vznikaly tak spisovatelům k posavadním obtížím obtíže nové s censory z duchovenstva a s censurou konsistorní⁸⁾. Rozestup společnosti, dříve v názorech příbuzné, na dvě strany na se nevraživé nebyl milý ani starším kněžím katolickým. Vzpomínám jen na josefinistu A. Marka a na soud jeho o slídění nového duchovenstva po kacířstvech v českých spisech⁹⁾, na jeho rozumné stanovisko k Š[tul]covu přání, by

¹⁾ Připomínám Havlíčka a jeho návštěví o Blahověstu (Č. Včela 1847 č. 34, str. 135—136) a články Klácelovy v ČČM.

²⁾ Květy 1835, str. 103.

³⁾ Květy 1834, č. 51.

⁴⁾ J. Vlček, Několik kapítolek z dějin naší poesie, str. 112 a n.

⁵⁾ V. V. Tomka »Paměti z mého života« I. 206; »Fanatik, nepřítel vědy«, 45. zápisek Jungmannův ČČM. 1871, str. 349; list Jungmannův A. Markovi č. 258, psaný mezi 16./III. a 10./IV. 1847, ČČM. 1886, 443.

⁶⁾ Úv. list Jungmannův A. Markovi.

⁷⁾ T., srv. list J. Pospíšila T. Burianovi 5./III. 1845 (Z dob našeho probuzení, vyd. Český, 149), M. Fialkův T. Burianovi 24./X. 1844 (t. 165), list Kollárův Staňkovi 19./V. 1844, ČČM. 1893, 189 a j.

⁸⁾ Na př. Palackému, srv. K. Köpla »Palacký u. die Censur«, Památník na oslavu Fr. Palackého str. 647, 668 a n.; dle listu J. Preslova J. E. Purkyňovi 5./III. 1844 (Světlozor 1887, 659) tisk českého textu »Předchůdců husitství v Čechách«, již censurou propuštěného, se ztroskotál o »damnatur« od konsistoře pražské; s tím by nějak souviselo, že akt o censurování tohoto spisu Köpl se nedopídlil (uv. m. 661). Následující zpráva Preslova o »rukopise pokračujícím v kronice prý již celý rok v censure vídeňské ležícím«, t. j. o 2. sešitě III. svazku »Geschichte«, je nesprávná, jak viděti z dat u Köpla, uv. spisu 668—669.

⁹⁾ V listě Jungmannovi č. 112, dat. 10./IV. 1847, ČČM. 1892, 482.

»Matice také ledakdy něco bohomyslného ku vzdělání mravného a nábožného ducha hleděla na světlo vydati«¹⁾.

A je pochopitelná i úzkostlivost Matice, dokumentovaná zprávou Staňkovou, že Kollárovi »prej jako protestantovi z náboženských poměrů pocta Matice za Cestopis a Kázně dána není a dána býti nemůže«²⁾, i veršové polemiky proti klerikalismu v Klácelových »Jahůdkách« a epigrammy i satiry Havlíckovy se sujety náboženskými. Z nich a z »podrážděného tónu« obrany Palackého proti vídeňskému censorovi Dějin, napsané 1./X. 1844³⁾, viděti rostoucí trpkost jedné strany; krajní horlivost druhé strany zase dosvědčuje to, že návodem kněze J. Krbce (1791—1857) proti pravopisu skladnému »i živel náboženský volán ku pomoci« od novotářů se strany »ultrakatolické«; ukazováno, že je »povahou a původem svým kacířský«, chráněn nekatolíky Šafaříkem a Palackým, že třeba vymaniti se vedení »sektářů«; a »za důvodem tím i skutečně sl. konsistoř Pražská již r. 1848 přihlásila se ke stránce Hankově«, novotářské⁴⁾.

Tyto snahy církevníké zvláště mocny jsou na Moravě. Pozoroval to již Havlíček⁶⁾. Zřímštuje se dříve mladé a nižší duchovenstvo čtením soudobé literatury a publicistiky katolické, hlavně německé a francouzské, a jistě i působením theolog. fakulty olomoucké, kde 1835—1852 učí morálce Joh. Kutschker (1810—1881), vlivný činitel při obrození katol. církevního života v Rakousku, později arcibiskup vídeňský, i alumnátu brněnského, kde nový směr je zastoupen professorem dogmatiky (od r. 1835), zprvu Klácelovým přítelem, pak osobním nepřítelem Ferd. Panschabem (1809—1890), Ant. Heinischem (1813—1864) a Fr. Sušilem. Vlivem rádců, zvláště J. Kutschkera, směru tomu se naklonují i biskupové, brněnský Ant. Arnošt hr. Schaffgotsche a arcibiskup olomoucký Maxm. svob. pán ze Sommerau-Beeckhů.

Prvým zřetelným a vlivným snah těch projevem jest *affaire Klácelova*. Za biskupování Gindlova (1832 až 1841), jenž dle všeho jako bývalý dvorní duchovní referent náležel ke staršímu, josefinskému duchovenstvu, žaloby na Hege-lianism Klácelův minuly se s úspěchem, ano biskup pochválil Klácela »za pěstování slovanské literatury a spojování filosofie s náboženstvím«⁶⁾.

¹⁾ List A. Markův Jungmannovi 29./I. 1846, ČČM. 1892, 479.

²⁾ Uv. list Kollárův Staňkovi.

³⁾ Köpl na m. uv. 677 a n.

⁴⁾ Palackého Doslov k Radhostu (Spisy drobné vyd. B. Rieger, L. Čech, V. Nováček III. 788).

⁵⁾ Úvod k Epištolám kutnohorským.

⁶⁾ »wegen der Förderung der slavischen Literatur und der Verbindung der Philosophie mit der Religion«. Zlomek Klácelovou rukou psané »Vorerinnerung« k chystanému spisu »Klácel's System des vernünftig Guten. Nach seinen mündlichen Erklärungen zusammengestellt von mehreren seiner Schüler«, jenž měl býti obranou

Úspěšny byly za Antonína Arnošta hr. Schaffgotsche novému směru oddaného¹⁾, v jehož biskupování (1841—1870) spadá úplné vítězství mladšího duchovenstva. Krátce před vydáním knihy Klácelovy skončilo tajné vyšetřování, vedené od úřadu biskupského, k němuž daly podnět odchylky Klácelova učení od učení církevního, skutečné i neprávem Klácelovi vytýkané, v očích kněze-horlivce tím nebezpečnější, čím oblíbenější nad jiné byl Klácel pro přátelské chování k záklům filosofického ústavu biskupského v Brně, na němž přednášel filosofii; politické a národní smýšlení a chování byly při tom věci podružnou²⁾.

Klácelovou proti jednání biskupovu. — Dokumenty affairy Klácelovy se týkající, uváděné i některé ještě jiné, mám sám opsány z kopií pořízených V. Brandlem.

¹⁾ s horlivostí zapominající časem i na takt; k dokladům ve Wurzbachově Biogr. Lex. 29, 18 (z doby pozdější) srv. doklad z prvních let jeho biskupování v listě A. V. Šembery J. E. Vocelovi 11./VI. 1844, Světozor 1887, 604.

²⁾ Dle výkladu Brandlova — (Příspěvky k životopisu Matouše Františka Klácela, ČMM. XIII. 1881, 91 a 89 a podobně stručnější Vzpomínky, v Obzoru 1888, 101—103. Nepřesný titul Vzpomínky mohl by svědět k tomu, že by leckteré jich části, na př. této a shodnému s ní kusu Příspěvků, mohla býti prisuzována průkaznost pramenná. Proto zvláště připomínám, že tato partie je vypravováním utkaným dle listin sporu se týkajících a zabarveným pozdější tradicí a liberálně-vlasteneckým pojetím věci) — Klácelovy svobodnější než mnichu dovoleno názory na život i politiku, přátelské chování k záklům, vlastenectví a vyslovování o osobách a věcech vtípy až sarkastickými byly poněkud vinny, že slihan byl podezřením a konečně (tak Brandl; post hoc tu má kontextem smysl = propter hoc) zkoumáno i jeho učení. Listiny však sporu se týkající a vypravování tomu podložené takového sledu a příčinné spojitosti motivů, jež vedly k vyšetřování Klácelovu, nejen neznají, než i proti nim se vzpírají spolu s jinými fakty, okolnostmi a nepravděpodobnostmi Brandlova výkladu. Jisto je, že difference učení ať skutečné, ať silnou kombinační fantasií theologické slídivosti po nesprávných důsledcích mínění protivníkovy zkonstruované, nebezpečné církvi pro oblíbenost Klácelovu u zactva, jsou hlavním motivem biskupova zakročení; k nim přidružení politické podezření bylo radno v tehdejší závislosti biskupů na vládě a nějak vždy možno za tehdejších názorů policejních na vlastenectví a krátce po rozsáhlém a tajném vyšetřování polonofilského ruchu na jaře 1843, ač »pronásledování« toho Klácel byl jen »očitý a užitý svědek« dle listu Šafářikova ke Klácelovi, cit. Brandlem v Obzoru 1888, 102. Vlastenectví, tedy i Klácelovo, bylo politicky povážlivým novotěním, »slavonani« zarytému, k přirozenému vývoji probouzejícího se národa neútklivému a nespravedlivému, v přístrach panslavismu věřícímu němectví biskupovu a němectví jeho rádců a okolí (zminěného profesora theolog. fakulty olomoucké Kutschkera, profesora theolog. ústavu brněnského Ferd. Panschaba, obou to soudců Klácelových, appellačního rady a historika Ign. Beidtele, censora brněnského kanovníka Höchsmanna); bylo nemilé asi i proto, že snahám ultramontánním zdálo se snažení národní odporovati, zdálo se tracením sil, krokem vedoucím k ustavení české církve národní, »husitstvím«. Tak, i když necháme nerozeřešenu otázku, do jaké míry byla po tu dobu oprávněna výlka po-

Vyšetřování to skončilo pohrůzkou biskupovou 25./IX. 1843, že bude-li Klácel postížen ještě jen jedenkrátě při přednesu necírkevních, heterodoxních učení, biskup sesadí jej bez dalšího řízení a potrestá církevními tresty.

Spor mezi zastanci učení církevního a Klácelem byl bezpochyby i osobními urážkami podrážděn. Jistě nemile se tklo

litické nekorrektnosti (podivuhodno, že ostřeji a podrobněji vyslovená v přípise z 29./IX. 1844, jímž biskup opatu a praelatu augustiniánského kláštera v Brně Cyrillu Nappovi oznamuje Klácelovo sesazení) a do jaké míry Klácel byl vskutku nepohodlný úřadům, lze pochopiti, že biskup ji učinil částí své žaloby na Klácela, zasláné opatovi 25./IX. 1843 a vedlejším motivem Klácelova sesazení. Ale že vlastenectví Klácelovo bylo jen vedlejším, snad více pro vládu, již dogmatické spory nebyly milé, přibraným motivem biskupova zakročení, viděti je z obou příspěvů, zvláště prvního (z 25./IX. 1843), z toho na př., že v pohrůžce, již tento příspěvek končí, biskup na vlastenectví a politickou nekorrektnost zapomíná. Také opat Klácelův Napp v listu k biskupu litoměřickému Aug. Bart. Hilleovi, dat. 13./IV. 1845, mluví jen o učení, k němuž byl sveden Klácel »novější školou Hegelovou« a jež dle nálezu (nach dem Erkenntnis) biskupova s učením církve katolické se nesrovnávalo, a dává mu vysvědčení naprosto mravní bezúhonnosti (v témž listě a v listě témuž biskupu 14./III. 1845).

Brandl (Obzor 1888, 103) tvrdí dokonce, že na Klácela bylo policií žalováno již u biskupa Gindla. Byl by mohl opat, jenž byl přísedícím zemského výboru a důvěrným rádcem guvernéřů moravských (dle zprávy přítele Nappova Ign. Beidtele, Geschichte der österr. Verfassungsgeschichte II. 425), tolik přízně věnovati a tolik nekontrolované a svému postavení nebezpečné volnosti dáti členu kláštera svého, kdyby byl býval viněn z politické nekorrektnosti již r. 1841, ba snad již dříve, a pak ještě po dvou letech patrně jako vinník nepolepšivší se a snad nenapravitelný? Také pro první ten policejní nátlak na biskupa, tehdy Gindla, neuvádí Brandl zpravodaje a naopak současný svědek, dopisovatel »z Moravy« do Květu VIII. 1841 str. 270, myslím Smídek, v listě datovaném v Brně ke konci července 1841 a podepsaném chiffrou † mluví o něčem jiném: že »právě onino mužové, jichž jsme za koryfeje naší národní věci považovati byli uvykli, vzhledem svých individualních náhledů a přesvědčení ve zvláštní koterie se roztrídíjí, jeden druhého buď za příčinou zastávaného Hegelianismu, buď pěstovaného a rozšiřovaného pietismu [tak tou dobou nazýváno též sesílené řím.-kat. církevní vědomí] si nevšímajíce, a tím i duchovní síly, v jednom ohnisku sraziti se mající na ujmu vlasti mezi sebou rozdrubují.«

Ovšem již vrstevníci, aspoň z části, národnostní moment affairy Klácelovy přeceňovali; tak na př. V. Zíak (dopis A. V. Šemberovi, z Brna 20./III. 1844, Hlídka III. 360—361) a A. V. Šembera (listy J. E. Vocelovi, z Holomouce 25./X. 1844 a 26./I. 1845, Světozor 1887, 615). I Klácel sám měl tak málo církevního vědomí a snad i něco ještěné touhy po cti býti národním mučěnníkem, že své sesazení přičítal jen svému vlastenectví a na něm založenému podezření z politické nekorrektnosti; tak vykládal své sesazení v Praze (V. V. Tomka »Paměti z mého života« I. 199) a tak patrně sám informoval Šemberu.

Překvapovalo nezvyklé jednání církevního úřadu a svádělo známé německé biskupovo a jeho rádců. Jak nationalism a osvícenství klamaly o podstatě snah dorostu duchovenského, patrně z toho, že zrovna tak klamně v affaire Tomíčkově viděl A. Marek nepřátelství německé.

osob ze strany pravověrné n. př. Klácelovo shlížení na scholastiku¹⁾ a odsudek supranaturalistického pohrdání přírodou²⁾.

Tak chápeme, že vyšetřování podrobená Klácelova »česká filosofie řeči« (Počátky vědecké) a zajisté i jiné tištěné práce jeho³⁾. Z toho, co vyšetřováním shledáno, není známo nic spolehlivého⁴⁾; posudků podaných od určených zpravodajů jsem se nedopídl. Sotva byly však příznivy, jak možno souditi ze skutečných rozdílů učení Klácelova (v Počátcích vědeckých a j.) a církevního.

Když ještě biskup shledal, že Klácel v rukopise své »Philosophie des vernünftig Guten«, již schválené censurou ve Vídni dd. 17./I. a 14./II. 1844, znova vyslovuje mnohé z bludů vytčených a zamýšlí je tiskem šířiti⁵⁾, a když mu »za těchto okolností« ve známost vešlo, »dass er [Klácel] aus früheren Anlässen auch bei höheren Behörden als ein Mann von aufstrebenden Ideen, von exaltirter bedenkllicher Slavomanie und wegen seiner Verbindungen mit Individuen von notorisch inkorrektter Gesinnung und Haltung übel bezeichnet erscheint, somit die zur Fortführung eines so wichtigen Lehramtes streng gebotene höhere Vertrauenswürdigkeit gänzlich verwirkt hat«⁶⁾, pohrůžku svou splnil.

¹⁾ V čl. »O citu a rozumu« ČČM. 1843, 56.

²⁾ T. 58.

³⁾ Zvěst Klácelova přítele A. V. Šembery o tom (v listě J. E. Vocelovi, z Holomouce 5./X. 1844, Světozor 1887, 604: »avšak obnovenou pátrání v jeho tištěných pracích«) potvrzuje se rozbořem zprávy Klácelovy otištěné v poznámce následující.

⁴⁾ Jediná o tom zpráva, ale nespolehlivá je v uv. »Vorerinnerung«. Brandl v čl. uv. ČMM. XIII. 91 ji přijímá, ač Klácel, co tu píše, ví jistě jen z doslechu a uv. Vorerinnerung svým obranným účelem a očitou podrážděností vybízí k opatrnosti. Zpráva zní: »Hat man ja desselben Klácel böhmische Philosophie der Sprache nach dem Drucke 7 geistlichen Censoren unterbreitet, die dann gefunden haben, dass es scheine, als glaube er nicht fest an den babyl. Thurm, aber insbesondere anstößig fanden eine beiläufige Bemerkung, dass man Ratumbestimmungen nicht auf die Seele anwenden solle, »weil ja daraus der Schluss gezogen werden könnte, dass die Seele nicht im Leibe stecke«.

Ale poznámky o neprostornosti duše není v Počátcích vědeckých; věc se snad týká článku »O citu a rozumu« (ČČM. 1843, 66: »Ale byť by i člověk tělesně ještě menší byl, a tak svět ještě v menší prostor se srazil, předce jen v prostoru i zde ostává; ... ale později i prostor světa sám se zničí, a tímto zničením nový svět se stvoří, ... totiž svět duševný;« t. 81: »myšlenky jsou vedle sebe, po sobě (arci ne v prostoru)«); k prvé výtce pak, že nevěří v babylonskou věž, podnět zavdalo místo z téhož článku (str. 84: »počátečně svět v každém se jináče obrází... Každý všemu jináče rozumí a jináče toho požaduje, jináče to vysloví a jináče uskuteční. Z toho povstává zmatek stavitelů babylonské věže. Jsou lidé, ale nejsou člověčenstvo, jsou rozvržené stavivo chrámu svaté Jednoty«), kde biblické změnění jazyků zřejmě pojato jen za allegorii, spíše než místo v Poč. věd. str. 30. Srv. str. 230 tohoto časopisu.

⁵⁾ Vorerinnerung.

⁶⁾ Sesazovací přepis biskupův k praelatovi 29./IX. 1844.

V. Škorpík proti Tomíčkově a vlastně proti Klácelovi. Rozbor a esudy Škorpíkova „Mluvnictví a zjevení“.

Ale i literárně se nový směr ohlásil: obranou katolického učení, která přáteli toho směru byla pojímána za zvěst nových drah v literatuře a jež je jedním z kamenů, z nichž vybudováno to, co literární historik nazve konfessionálně katolickou posicí literární na Moravě.

Ze zápisků B. M. Kuldoých¹⁾ víme, že brzy po vyjití Počátků věd. 27./XII. 1843 mluvilo se asi 1¹/₂ hod. o Klácelově »filosofii řeči« u Fr. X. Škorpíka (1814—1890), tehdy kaplana u sv. Magdaleny v Brně, jehož jméno je známo zvláště odpovědmi Havlíčkových Epištol kutnohorských na Škorpíkovu polemiku proti prvním jich kapitolám.

Rozpravami takovými tehdejší alumnové brněnští a mladí kněží z alumnátu brněnského vyšlí snažili se nemýleni autoritou sebe proslulejší a jménem sebe zvučnějším dobrati se jednotného, důvodného a v pravdě církevního názoru na zjevy zvláště svou časovostí budící pozornost²⁾.

Takovým zjevem časovým, odchylným od církve v pojetí jednoho problému, byl spis učitele Škorpíkova a Šmídkova, veleného tehdy Klácela. A právě to, že to byl spis původu domácího, vlivný již osobou autorovou, že difference jím se vnášela intra muros, pobádalo k odpovědi.

Není náhodou, že úvaha K. Šmídka, jednoho z účastníků oné rozmluvy³⁾, o Počátcích vědeckých, ot. v III. sv. ČCM. 1844, holovala však již dříve, mlčky přechází přes Klácelovy výklady o původu řeči a končí práním: »by i z jiných stanovisk obádal se spis tento, a tak bystřejším tokem vyproudily uveřejněné v něm náhledy; neb netečnost ve vědě jest její smrt« (m. uv. 471).

»Obádati« je bylo ostaveno zvláštnímu spisu Škorpíkovu, jenž vedle toho byl programním úvodem k chystané literární práci mladého duchovenstva z alumnátu brněnského⁴⁾, byl vý-

¹⁾ J. Halouzka, Životopis B. M. Kuldy, str. 47.

²⁾ K. Šmídkovy dopisy »Z Moravy« v Květech 1848 č. 68 (6./VI.), str. 288 a jeho článek »Literární ruch na Moravě v novější době« ČMM. II. 1870. 178 a n., jenž je rozšířeným novým zpracováním zmíněných dopisů; Šmídek v líčení života v alumnátu brněnském však generalisuje svůj život, své nazírání (jistě co se týká tolerance k cizímu přesvědčení) a tak idealisuje bezděky některé druhy bývalé a věci za jeho paměti stále.

³⁾ Byli při ní Kulda, Šmídek, Škorpík, dr. Vendelín Grünwald, recensent Klácelova Můstku v ČCM. 1843, 457 a n. a spisovatel v oboru právním (1812—1885); Kulda jej omylem jmenuje Antonín.

⁴⁾ Věští ji Šmídek, tehdy bohoslovec ve IV. ročníku, příteli hr. Bedř. Sylvovi-Tarouccovi v listě 12./XII. 1844: »Přesvědčíte se... — a to se také v Brně ze všech stran vyslovilo — že na Moravě brzo se

sledkem jeho snah »a tudíž má jakous historickou cenu a důležitost pro vlast naši«¹⁾.

Plán k spisu svému Škorpík pojal²⁾ a práci o něm začal brzy po vydání Klácelových Počátků již r. 1843 neb 1844, jak nutno souditi z dotčeného poměru mezi spisem jeho a uvedenou úvahou Šmídkovou.

O spise chystaném Škorpíkem proslýchalo se již počátkem r. 1845, koncem téhož roku byl v podstatě hotov³⁾.

Tisk však censurou biskupskou nebyl dovolen z příčiny, již bude možno pouze se dohadovati, ale pak dopuštěn,

vyvine literatura se zvláštními a neočekávanými snahami a zámysly. A proto píší tyto řádky, abych nás všechny k jednotě a tudíž ku soustředování sil napomínal, abychom všichni za tímto cílem šli.« Brandl, »Hrabě Bedřich Sylva-Tarouca«, ČMM. XIII. 135.

¹⁾ Šmídek, »Z Moravy«, Květy 1848, 288.

²⁾ K. Š[emík], »Věda, národnost, církev« 1847 str. 12 a 13 — daleko víc básnivě než pravdivě, jak uvidíme — vznik spisu Škorpíkova vysvětluje jednak vlivem doby, (»okolnostmi věkem podanými« míní renaissanci katolickou), jednak Škorpíkovou touhou přenést smír rozporů, jež v jeho nitru způsobila četba rozmanitých, i církví nepřátelských děl z literatur evropských, také v nitra jiných. S tím souhlasí, že v Květech 1848 str. 288 a v uv. čl. ČMM. II. 178 pozn. pokládá dílo Škorpíkovo za výsledek snah alumnátu brněnského; bylyť právě snahy ty ohlasem západoevropských snah o renaissanci katolicismu. P. Vychodil, Fr. Sušil 185, ač zná a uvádí obě poslední místa Šmídkova, bez důvodu tvrdí, že »Mluvnictví a zjevení« od F. Škorpíka a »Věda, národnost, církev« od K. Šmídka, »filosoficky nejnadanějších to záků Sušilových«, vznikly pobídkou Sušilovou. Toto neoprávněné přisuzování vůdčího úkolu Sušilovi na ujmu jiným jeho druhům je jedním z rysů, které pilné práci Vychodilové dávají ráz elogia na úkor pravdy. Jak filosoficky nadaným žákem Sušilovým byl Škorpík, k tomu příspěvek podává moje rozprava. Šmídek pak je větším právem »filosoficky nejnadanějším« žákem Klácelovým, jemuž se podařilo naléztí smír mezi idealistickou filosofií a učením církevním pevnější a trvalejší, než našel jeho učitel.

S poznámkou Vychodilovou proti legendě obestírané kol Sušilovy družiny málo kritickými životopisy a rozборы literárně historickými ovšem souhlasím.

³⁾ Joz. Vlastislav Latta (studující na filosofickém ústavě brněnském, † 1850) píše 12./I. 1845 Janu Bohuslavu Müllerovi (1823 až 1885, spisovatel v oboru historie umění a překladatel), tehdy právníku v Praze, patrně na jeho dotaz: »stranu spisu Škorpíkova a Bílého [t. j. dr. Jana Bílého 1819—1888 bezpochyby »Děje církve katolické« I. 1847, II. 1854] nemohu posud nic jistého zvěstovat«; V. Zíak A. V. Šemberovi 31./X. 1845 (Hlídka IV. 201) již píše, že »chystá Škorpík do tisku pojednání o mluvnictví a náboženství zjevném, kterým dokázati hledí, že obojí se shoduje a onno pravdu tohoto dosvědčuje«, ... a že »bude to spisek asi 8—10 archů veliký«; 11./XII. 1845 pak již oznamuje Latta Müllerovi: »O pracech p. Škorpíka a Bílého mně tolik známo, že p. Škorpík svůj spis dohotovil a jej k tisku opisovat dal.« Oba listy Lattovy jsou v korespondenci Dr. J. B. Müllera, již mi laskavě zapůjčila švagrová Dr. J. B. Müllera, paní Žofie Müllerová.

neznámo však, po jakých změnách v díle ¹⁾. Spis vyšel v červenci 1846 ²⁾. Je to:

Mluvnictví a zjevení. Sepsal **František Škorpík**. W Brně. Tisk wdowy Rudolfa Rohrera. 96 str. velké 8°. Cena 40 kr. Spis věnován jest vlastenci brněnskému a příteli autorovu Kristianu Břízovi, »nápadníku panství konického, továrníku, měšťanu brněnskému etc.«

Se zásadami spisovatelovými seznamuje nás »Úvod« na str. 3—20 (s podheslím »Víra a věda«).

Nesouhlasí s žádnou z obou stran proti sobě bojujících, ani s pouhým supranaturalismem ani s rationalismem ³⁾, spisovatel pokládá za nutné sjednocení víry a vědy. To stane se tím, že »v říši ducha, co pozitivně dáno, rozumu u vyšší racionalnosti konečně vysvitnouti musí« (str. 9). Ten poměr obou stran, oživené credo, ut intelligam, starý poměr filosofie k náboženství: philosophia, ancilla theologiae, vyslovený druhým mottem knihy: »Science should be dedicated to the service of religion« (Gulistan Sádiho) autoru vyplývá z povrchního a nesprávného výpisu vývoje člověka (dítě přináší s sebou rozum jen »co zavinutou možnost«, její vychování k samostatnému myšlení připadá pak rozumu, str. 10—11) a také z přehledu »výjevů dějinstva« 11—19, zpracovaného dle orthodoxního pojetí textu biblického. Přehled ten učí, že obé, rozum i víra, v tom poměru bylo u člověka v ráji, pádem prvního člověka že rozum usamostatněl, ale zbloudil a bloudil až do Krista, v němž »protivy pohanstva a Judstva splynuly v souzvuk vyšší«; vzepřením jednotlivého rozumu proti všeobecnému, katolickému vzniklo kacířství; bojujíc proti němu

¹⁾ O věci té jediná mi známá zpráva je v listě V. Ziaka A. V. Šemberovi, dat. v Brně 6./IV. 1846 (Hlídka literární IV. 234). Zní: »Škorpíkův spis »Mluvnictví a Zjevení« byl od biskupské censure zavržen, nevím ale vlastně proč, neboť jsem to slyšel jen z ust Sušilových. Sušil praví, že rozhodně zněl: »Die drucklegung des werkes ist zu systiren.« Nevím teda, je-li to záповěď povšechná, aneb má-li Škorpík jednotlivé částky zjiňat, a znova k censure podat. Dříve než p. biskup tu práci svému censorovi Wrbovi k posouzení dal, mluvil o ní také se mnou, a já pokud možná jsem se věci ujímal; ale i tu jsem hned ze začátku musel pozorovat, že i náš pan biskup, jak mnohý jiný v jeho blízkosti, vydávání vědeckých spisů v češtině pokládá za nepřijatelné. Tak bohužel všude se nám dělají překážky; však doufám, že Škorpík snad přece nějak tomu vyhoví.«

²⁾ Dle oznámení v Moravii IX. 1846 čís 92 z I./VIII., str. 368.

³⁾ Miněn supranaturalism francouzského filosofa a theologa Ludv. Eug. Marie Bautaina (1795—1867), dle něhož jediným pramenem vši jistoty o pravdách náboženských a mravních je zjevení, a rationalism Jiř. Hermesa, katolického theologa německého (1775—1831), dle něhož tak »dlouho pravdu církevní v pochybnost bráti dlužno, a tenkrát jen pro ni se rozhodnouti možno, až absolutní nutnost rozumová takové rozhodnutí ospravedlní«. Tak správně Škorpíka vykládá Šmíd ek: Věda, národnost, církev 8—9.

církev stanovila poměr vědy k víře a vymezila filosofii za úkol »víru člověčenstvu s hůry zjevenou i cestou spekulativní potvrdzovati, pochybnosti rozplášovati, ničiti, a rozum i přirozená jeho požadování s výroky neomylné Církve ustavičně smiřovati, činností svou Boha na zemi oslavovati« (16); úkol ten plnila vskutku scholastika. Humanismem rozum vysvobozen »z poddanství zjevené víry« a vešel v boj proti církvi, jehož nejhorší fází je »filosofism Berlinský« (18); teprve doba nová prý nahlíží, »že nikde není spásy, leda ve víře křesťansko-katolické«, a všechny vědy propůjčují se a ještě více v budoucnu se propůjčí »za podpory víry«. To chce ukázati spisovatel v mluvnictví.

Ke konci úvodu vývrací blud, že by filosofie z pouhého domyslu svého dojíti mohla pravdy.

Čekali bychom, že vysvětlí spisovatel, proč svůj pokus o zharmonisování vědění a víry omezuje na jazykovědu — příčinou jeho bylo to, že Klácelovy bludy týkaly se právě řeči; ale místo toho následuje ještě na str. 23—29 »*Přístup*«, nelogická slátanina zbytečných, z dřívějška opakovaných (o potřebě osvěcenějšího křesťana odstraňovati postupně námitky jednotlivých věd proti učení církevnímu a ukázati jich časem vždy větší a větší souhlas s ním, str. 23—25¹⁾), resumé z přehledu poměru mezi rozumem a vírou 25₁₂—25₁, 26⁶⁻¹⁹, 28²⁴—29⁶, o nezbytnosti a blízkém přístupu smíru obou 27²¹—28¹⁰) nebo anticipovaných myšlenek (přehled dějin srovnávacího jazykozpytu 26¹⁻⁵), partie, jejíž rozbor pozorného čtenáře musí vésti k poznání kompoziční metody spisovatelovy: ledabyle látati k sobě různorodé, pěknou stylisací působivé a zajímavé kusy.

A přece spisovatel, i nechtěl-li výslovně udati cíl tendence svého spisu, měl tu po ruce myšlenky — ne své, jak uvidíme — jimiž mohl motivovati, proč svou práci omezuje na jazykozpyt (myšlenku, že těžko jednotlivci opíráti víru souzvučností všech věd, a mysticky motivovanou myšlenku o vznešenosti mluvozpětu), ale nevyužil jich účelně.

Oba ty úvody však pochopí, ano shledá účelnými pozorný čtenář Klácelových článků v ČČM. 1841—1843, podávajících jednotlivé kusy Klácelovy filosofie — v podstatě Hegelovské, tak jak filosofii Hegelovu chápala pravá strana jeho školy. Věty o vývoji v svobodnou nábožnost, ve vesměrnost, ve kterém křesťanství pozitivní se supranaturalistickým asketismem patrně je přechodným stupněm²⁾ a učení jeho jen dočasnou formulací toho, co duch vyjádří závěrečně, až dospěje k souvědnému poznání jednoho ve všem; věty o vývoji, v němž své místo nutné mají

¹⁾ Pro úsporu místa znamenám řádek 12. zdola na str. 25 drobnou číslici připojenou zdola k číslu strany (25₁₂); 26⁶⁻¹⁹ = ř. 6—19 shora na str. 26.

²⁾ »Tlak, puzení, svévolnost, náboženství« (ČČM. 1842, 337; »Kosmopolitism a vlastenectví« t. 174—175.

nižší cit i vyšší rozum, tak že tomu, kdo dospěl k vědomí o tomto vývoji, k »pravému náboženství«, odpadá spor mezi »rozumníky« a »srdečníky«¹⁾; věty o spolupracovníctví všech věd na řešení problému o Bohu a vesmíru; stesk, že »zoufalá výmluva prostředního věku: philosophice valet at theologice non valet, ještě sem tam se ozývá«; přesvědčení, že filosofie, »soudovědeckví«, »vědověda«, jest »jádem i květem« všech jiných věd — to jsou ty právě důvody, pro něž oba ty úvody Škorpíkovy přišly v knihu. Ty myšlenky měly jimi býti vyvráceny a mělo býti ukázáno jimi, že více vědy nevede k jakési vysněné církvi katolické budoucna, ale potvrzuje katolickou církev minula a přítomna. Jimi měly býti ukázány cíl a způsob literární práce, jak tehdy na mysli tanuly spisovateli a jeho přátelům, jimi měl se zvláště projevit důvod této práce, obnovený názor církevní na vše. —

Oběma úvody dospíváme k trojdílnému jádru spisu, jehož jednotlivé díly — *I. Původ řeči*, str. 31—54, *II. Rozpadnutí*, str. 55—83, *III. Restitutio in integrum*, str. 85—96 — připomínají trojdílný takt dialektické metody toho pantheismu²⁾, proti němuž horlí spisovatel. V části *I. »Původ řeči«* lacinými důvody vyvrací spisovatel domněnky, že řeč vznikla »umluveností společenskou«, napodobením zvuků přírodních, z věrlého citu a vášni, šťastnou organizací lidského hrdla, a staví proti nim mínění³⁾, že řeč, t. j. schopnost k řeči, je člověku vrozena; schopnost ta však musila ještě býti probuzena, a to slovem; toto slovo na počátku bylo Bůh; činnost ducha lidského při tom nebyla vyloučena.

Řeč činí nejen »slovo vněšné«, u různých národů různé, šat to pro nitro »dle vněšného substratu od přírody vypůjčený«, nýbrž předem »vnitřní, duchové slovo«. Co se tím rozumí, našli bychom u V. Humboldta, pravého původce této myšlenky.

Kapitola »*Historický přehled porovnávajícího mluvnictví*« 39—54 ukazuje, jak po všelijakém bloudění a přípravách dokázána existence jedné prařeči věkovitou prací řady učenců bez úmyslu tvořiti soustavu vědní a bez vědomí jednotlivce o poměru vlastní práce k ní; to dává autoru příležitost rozjímati o »vyšší působnosti, která lidských dosti často nerozmyslených skutkův používá k vyvedení svých velikých účelův« 52—54. Část tato čelí patrně proti Klácelovi, jenž reální existenci prařeči upíral, zrovna jako předchozí proti jeho mínění, že řeč je vnějškem, jež si tvoří duch.

¹⁾ »O citu a rozumu«, ČČM. 1843, 53—63, 91—92.

²⁾ Prvek ten filosofický ve spise Škorpíkově ostatně není ojedinelý.

³⁾ U theologů obvyklé; srv. na př. Fr. Ant. Staudenmaiera uvedenou Encyklopädie der theologischen Wissenschaften I.² 1840, str. 139 a n.

O vzniku jednotlivých řečí (II. »*Rozpadnutí*« 55—83) jsou čtyři mínění, prý důsledky čtyř náboženských přesvědčení: polytheismu, monotheismu, pantheismu, christianismu.

Prvé učí, že bylo hned od počátku více řečí, druhé, že byla jen jedna řeč, ostatní pak že jsou »mluvy liché, svrhlé«; pantheism (t. j. Klácel dle narážek slovních): že prařeč jest »obecnost všech řečí«¹⁾ a není sama o sobě, než existuje v nich, »jakož ovoce není mimo hrušky, slivy, jablka«²⁾, že prařeč jest »idea řeči nebo všeobecná řeč«³⁾, že jednotlivé řeči jsou »zlaštnosti oné ideální řeči« a proto jí hledati že je »marné couvání k pramenu«⁴⁾.

Mínění to vyvrací spisovatel odkazem na I. částku — na dějiny srovnávacího jazykozpytu, jenž dospěl k víře v jedinou prařeč a podporuje tak »christianism« pokládající mimo to řeči historické za padlé, vykoupení potřebné. Pojetí toto »křesťanské« je prý správné také proto, že se objevilo naposledy a naposledy se objevuje věc nejslechetnější; důvod, k němuž byl zase dobrý zamítaný Hegelianism.

Při tom si spisovatel neuvědomil, že mínění »christianismu« o jazyce je učení starozákonného judaeismu (»monotheismu« dle spisovatele, jako by »christianism« jím také nebyl!), doplněné messianistickými větami křesťanskými.

Přechodem od pantheistického názoru ke křesťanskému je mínění Schmitt-hennerovo o vývoji řeči ze smyslovosti k rozumovosti, provázejícím vývoj ducha k božnosti. Také je vyvrací⁵⁾ a chápeme, proč: Klácelův názor o řeči z větší části je ze Schmitt-hennera. Mimo to jsou tu ještě dvě nevhodně umístěné polemiky: proti Eichhoffovi (59⁷⁻¹⁶) a proti Klácelovu mínění, že řeč náleží podstatně k bytosti lidské⁶⁾, v poznámce pak na str. 58—59 doplňuje svou polemiku ze str. 48 proti Klácelovu (str. 30, 33) názoru o surovosti prvních lidí vyvracením věty Klácelovy (str. 30): »Co první v duchovenstvu, vždy hrubší, zemí páchnoucí; další ale vždy čistější a duchovnější, tedy božnější; tedy i prvopočáteční řeč méně dokonalá býti musila, nežli jsou naše nynější.« Vede proti Klácelovi dokonalost a sílu starých řečí, jich prostotu ve výrazech s dojímavým libozvukem, dále fakt, že společná různým jazykům slova (oslatky to prařeči) označují předměty nejvyšších, nejduchovějších zájmů a posléze autority Du Ponceaua a biskupa Pompalliera. — Že Škorpík myslil i na str. 48

¹⁾ 55, srv. Klácelových Počátků věd. str. 31.

²⁾ 55, srv. uv. spisu Klácelova str. 31.

³⁾ 56, srv. § 4 a n. uv. spisu Klácelova.

⁴⁾ 55, srv. uv. spisu Klácelova str. 32.

⁵⁾ 1. Pokroem není bezvýznamnost fonetické stránky na řeči rozumové; 2. ukazuje dokonalost nejstarších řečí a jich pokázu časem, 56—58.

⁶⁾ »Kde člověk, tam řeč!« u Škorpíka 59 je patrně Klácelovo »kde rozum, tam řeč«, Poč. věd. str. 32.

na Klácela, patrně z věty »o zarytosti do jistého systému, všeliké pružnosti duchové zbavené«, jím vložené do kontextu cizího a vztahující se na Klácelův Hegelianismus. I zmínka o Pešerehu (str. 48) se mu dobře hodila, vztahující se na začátek § 18 Klácelových Počátků vědeckých.

Není postupného tvoření se řeči (evolutio), vývoje prařeči ve mnohost »výdob« t. j. obrazů vzoru svému — prařeči — zcela podobných a jej zmnohonásobňujících; zánik koncovek, splývání tvarů jsou svědectvím úpadu z dokonalosti ve vysílenost a zplanělost, mrtvolného rozpadu prařeči (revolutio). Jednota původní všech řečí, nemožnost klásti vznik jednotlivých řečí v dobu starší 2000 let před obyčejným letopočtem, nenáhlejší úpad a rozpad jednotlivých řečí, vše to vede k domněnce, že prařeč náhle a násilně byla rozdělena v množství řečí. Výklad o tom 64—78 je v podstatě vypravování Genese: Bůh stvořil člověka, aby »ze stavu bezprostřednosti přejda do stavu osvědoměnosti« samočinně rozvil své možnosti, milosti boží. Ovědomění člověkovu, možné jen skrze Boha, přerušeno jeho pádem a tak řeč zůstala nevyvinuta: »pouhý obraz óné řeči, jížto by se účastným byl stal kráčeje cestou Bohem zaměřenou«. Utrpením mohl se vrátiti ještě k Bohu, ale odporem proti vůli boží, aby se jednota řeči vyvíjela a lidstvo naplnilo zemi, přivodil na se nový trest: rozpad prařeči, změtení jazyků. Spisovatel nadhazuje si však otázku, »zdali duše její [prařeči] v tichém nedlí soukromí, jako duše zeměřelého, když tělo se rozpadlo, v osamělosti lká, očekávající dne, kdy opět tělo z mrtvých vstane a s duší znovu se spojí oslavené?« 65, a odpovídá, že »zkamenělou« prařečí je hebrejščina (69) dle sv. otců — a vlastně dle židovské tradice¹⁾. Sem, ač se zúčastnil stavby babylonské, zhřešil prý bezpochyby nejméně a možná i trpěl nevinně (92). Babylonské změtení pak dovozováno všelijakými, i kuriosními výklady k vypravování bible a doklady, jichž pramenem je zase písmo a jeho pojetí Babylonu jako místa zmatku a hříchu: rozbor pramenný najde tu petitio principii.

Patrně, proč se spisovatelem se ocítáme a děle »stojíme přede vraty Babylonskými« (63): výklady o Babylonu a změtení jsou proti Klácelovu allegorickému výkladu »zmatku stavitelů věže babylonské«. Změtení to bylo zázrakem *κατ' ἐξόχην* (sic) a tak částka II. končí se výkladem o zázracích (78—83).

Částka III. 85—96 »*Restitutio in integrum*« přese svůj nadpis je jen pokračováním výkladů z částky II. Změtení netklo se ani kořenů²⁾ ani formy, ale ztraceny dočista pranázory

¹⁾ Dle str. 92 jest jí jen podobná. Tak přesněji (dle kabbaly).

²⁾ Sic by nebylo mezi řeči příbuznosti, již ukazuje spisovatel doklady nevhodně umístěnými na str. 89—90, k tomu ještě na ně navazuje obranu srovnávacího jazykozpytu proti tomu, kdo by hledání

prvého člověka, jenž viděl »všecky věci v jich podstatě a nejvnitřnějším rázu, všecky úkazy tedy v jich jednotě a spojitosti«, a tím i slova přestala býti »essentiae rerum«; proto i »organická duchová jednota slovních kořenův v samy částečné významy se rozplynula, z jichž neshodného užívání vzájemná nerosumitelnost a zmatek přirozeným způsobem následovati musil«, ... »jakož i význam jednotlivých zvukův, z nichž co z organických částek celek sestával, se byl ztratil«. Dělo se to dle kmenů (72!) a řeč každého kmene se utvářila v speciální celek dále determinovaný podnebím, mravy, rozličnými osudy kmene a chovající sledy původní jednoty, ač zatemněné (str. 91). Pohlížeje na změní »okem křesťanským«, předvídá spisovatel vè shodě s písmem, že poslední, čtvrtý trest Bohem na svět seslaný stane se zbývajícím čtvrtým živlem, ohněm, uvažuje o následcích spuštění se Boha, těšivě však s mysticky zabarvenou radostnou nadějí ukazuje ke Kristu spasiteli, v němž zase »slovo a skutek jsou jedno«, »prosba vyplněním, slovo věcí« — jako tomu bylo u prvního člověka a jak je zase v zázračném životě svatých — k sjednocení různých národů v den seslání ducha svatého a pak v církvi katolické. Patrně, že tato část zase směřuje proti panhumanistickým snům Klácelovým a jeho vesměrnosti.

Není pochyby, že tato ukázka smíru vědy a víry, o něž usilovala filosofie tehdejší všelijak symbolicky vykládajíc věty zjevení, o něž také usilovala theologie tehdejší filosofickou fraseologií, přejímáním vět přejatelných a vyvracením závadných, jenž byl kusem programu duchovenstva z alumnátu brněnského, měla býti obranou církevního názoru o vzniku řeči, rozmanitosti jazyků a smírcím úkolu církve obecné proti Klácelovi »vědci«.

To vysvětluje, že ve spis mimo polemiku proti Klácelovým myšlenkám o řeči pojat výklad o poddanství rozumu pod vládu víry, dějiny jich poměru, v nichž stanovisko spisovatelovo je vítězným koncem dlouhého boje, že ve spis pojatý i důsledky autorova mínění o poměru obou potenci, jako odpor proti názoru o naprosté vládě zákona přírodního¹⁾ a proti racionalismu nevě-

podobných příbuzností odbýval, co »pouhou hříčku učencův«, tedy proti Klácelovi, jemuž je podobné srovnávání »pouhým hráním« (Úvod Poč. věd. VI).

¹⁾ Zákon přírodní nutně vládnoucí je dle Š k o r p í k a »nesmysl«; zákonem přírodním rozumí řád Bohem v přírodě stanovený a trvající, dokud chce Bůh. Klácelovi je příroda »zákon, nemající povědomosti o sobě samém« (čl. Rozvin. věd. ČČM. 1841, 134), nutný, tlakem a puzením hnaný průchod ideje na cestě její k svévolnosti (u vyšších živočichů a člověka) a k svobodné duchovosti (u člověka); proto brání studia přírodních věd proti výtce činěné obhájci formálního vzdělání, že zavádějí v materialism, a přeje si ho v učebnou osnovu (i. 128, O citu a rozumu ČČM. 1843 § 4).

řícimu v zázraky (82 pozn.), nechut k »matičkování [nazývání přírody matkou], jímž se příroda co bytnost spolurádná vedlé Boha tatíčka postavuje«¹⁾, a že ve spis pojata posléze i podlá poznámka na str. 18. proti »vědcům« *καὶ ἐξοφῶν* (sic), nadýmajícím se a shlížejícím na »srdečného člověka«, vysušujícím cit, mravní sílu člověkovu »na výsluní průhledných pojmův«²⁾, »čistolidem, světo-občanům, filantropům«, kteří jsou neschopni účinné lásky k bližnímu, proti »neplodnému, žebrácky slátanému eklekticismu, v němž . . . veliké množství ostatně výtečných hlav dosaváde bloudí, nevědicích (sic) proč? kam? a kudy?«, poznámka vztahující se patrně na Klácelovy články »O kosmopolitismu a vlastenectví« a »O citu a rozumu«.

A přece poznámka na str. 48 chce ten účel krýti a knize dání účel jiný, býti »ustavičnou kritikou „Doby prvního člověčenstva“«³⁾ v ohledu na prvotný stav člověka a na původ jeho řeči.

Známo, jaké nesnáze přivodila Matice České, vydavatelce knihy **Tomíčkovy** censura pražského ordinariátu arcibiskupského na podnět nějakého horlivce z duchovenstva katolického toho směru, ke kterému patřili soudcové Klácelovi, Škorpík a jeho přátelé, mladší duchovenstvo vůbec, a známo a pro charakteristiku obou směrů v duchovenstvu, josefinského a římského, poněkud je stanovisko josefinisty a národná A. Marka v té příčině.

Tomíčkův spis otázky naší týká se v kap. I. »O vzníkání lidské společnosti« a v druhé části kap. II. »První spolek lidský« str. 43—50.

Tomíček má jiný názor na dějiny, odehlný od katolického: spory v lidstvu a vývoj jeho vznikají růzností geografických podmínek, bydlíšť lidí, a vývoj ten směřuje k humanitě.

Výkladu ustáleného o původu člověka nemá. Na str. 68—69 beze vší poznámky uvádí vypravování Genese o Adamu a Evě, lokální potopě, Noahovi i s biblickou chronologií, na str. 4. nevylučuje polyfyletického náhledu o původu člověkově: »Ať člověk [Tomíček myslí tu člověka australského], hlava živočichů pozemských, z Australského pramene svůj život čerpal, aneb tam z olidněných světa dílů přešel.«

První lidé byli suroví jako divoši australští, američtí, afričtí (str. 2, 43 a n.) a neměli ani řeči. Vznik řeči vy-

¹⁾ Uv. m. Škorpíkovo (z pozn. na str. 81) obrací se proti Klácelovým větám: »ducha člověčího . . . duchem Božím počatého, příroda poroditýši obsluhovatí musí. Ona člověku jest matkou.« Rozvin. věd. ČCM. 1841, 137.

²⁾ Oblíbený obraz Klácelův, srv. Beseda II. 141 pozn., Enk. Er. 167.

³⁾ Jana Slawomíra Tomíčka Doba prvního člověčenstva aneb Auplnější vyličení stavu prvního pokolení lidského, Praha 1846. Novočeské bibliothéky, vydávané nákladem Českého Museum čís. VI.

světluje teorií interjekcionální; potom na stupni citu člověk napodoboval zvuky přírodní, jmenoval věci dle dojmů smyslových (44). Napřed byla konkreta, z nich vyvinula se abstrakta, když »přivtělo se k citu i přemýšlení, rozum« (49). Jak patrně, názor blízký Klácelovu, snad podle Klácela neb jeho vzoru Schmittthenera i jiných tehdy běžných názorů utvořený.

Škorpíkův spis však chlubně vydávající se za »ustavičnou kritiku« Tomíčkovu »v ohledu na prvotný stav člověka a na původ jeho řeči« nevidí Tomíčкова kolísání mezi monofyletickým a polyfyletickým názorem o vzniku lidstva, ano podkládá¹⁾ mu zastávání druhého z nich, se stanoviska anthropologického nevyrácejí však tohoto mínění nebezpečného víře v jednu prařeč, ba dokonce mlčky pemíjí i. — správný — Tomíčkův výklad o prioritě konkrétní před abstrakty a o vývoji těchto z oněch, tak ošidný pro hájenou Škorpíkem dokonalost rajske řeči a pro jeho mínění o stálém úpadku řeči. V knize jeho není ani zřetele k rozmanitým jiným podrobnostem výkladu Tomíčкова, ani takových slovních nárazek naň, jaké jsou na Klácela a jeho spisy.

Poznámka Škorpíkova na str. 60 o stáří románských jazyků jistě nečelí úmyslně proti tvrzení Tomíčкова 45, že vlastina je sotva 500 let stará; jeť kusem kontextu odjinud přejatého.

Většího vlivu znatelného na skladbu knihy — mimo přilepení poznámky na str. 48, kterou spis prohlašuje se za kritiku Tomíčkovu, a právě citovaného přídavku v poznámce na str. 76 — úmysl Škorpíkův knihou kritisovati bludné věty Tomíčkovy — neměl.

Ani nemohl mít. Tomíčкова kniha vyšla mezi 1./III. a 16./IV. r. 1846²⁾, Škorpíkova v červenci téhož roku, byla však chystána a v podstatě hotova před vyjitím spisu Tomíčкова, jak víme, v prosinci 1845 a biskupskou censurou »zavržena« před 6./IV. 1846. Po vyjití spisu Tomíčкова přidány jen ony dva přípisky. Nač pojednou maskován pravý cíl její? Byla to še-

¹⁾ V poznámce na str. 76 slovy: »k nížto [moderní domněnce o původní rozličnosti rodů] i p. Tomíček ve svém úvodu ku všeobecné historii se přiznává a víru křesťanskou tím pohoršuje«. Jen tato slova z poznámky jsou Škorpíkova vlastní.

²⁾ V druhém svazku ČČM. není ještě oznámena; zpráva jednatele k valné hromadě Společnosti vlast. musea 16./IV. 1846 se o ní již zmiňuje, v ČČM. 1846, 685. Zakladatelů mimopražských líknavostí kommissionáře matičního Kronbergera došla značně později: vídeňští ještě někdy v květnu nemají 2. svazku ČČM. (dopis A. S. z Vídně do Květnu 1846 č. 64 z 30./V. — č. 66 z 4./VI.), olomoučtí spisu Tomíčкова nemají ještě 1./VI., prodejné výtisky jeho jsou tu toho dne teprve »od několika dní« (list A. V. Šembery J. E. Vocelovi 1./VI. 1846, Světozor 1887, 634).

trnost žákov k bývalému učiteli spolu s pevným snažením po pravdě? Ostých začátečníkův z příliš odvážného kroku? Strach svědomí poskvrněného, jak uvidíme, literárním hříchem? Neupřímnost zvyklá době, v níž hlouček literátů navzájem se znajících byl na soužití odkázán, a jejím lidem malým, kteří nemluví si pravdy, aby mohli žítí spolu? Bylo to vše to či jen něco z toho?

Domněnky ty samy neuspokojují, hledíme-li k osvědčené potom bojovnosti Škorpíkově, málo jemné ve výběru zbraní, k přesvědčení mladých kněží z alumnátu brněnského v těch dobách o nezbytnosti bojů za pravdu a k jejich pevné odhodlanosti k bojům těm, mající v sobě »něco z doby prvního křesťanství«¹⁾.

Nesouvisí ony přípisky, chtějí obrátiti hroty spisů proti Tomíčkově, s dočasným nepovolením tisku censurou biskupskou? V té době vznikly a nedostatek pravověrnosti jistě nebyl důvodem, pro nějž nebyl tisk povolen hned, pro nějž patrně žádány v rukopise změny. Nezvěděli biskup, jenž o spise věděl a nebyl jím nadšen, neb jeho censor též o pravém cíli »energického« Škorpíka a nechtěli v duchu své doby potlačit neb aspoň oslabiti příčinu k možnému rozruchu? Neposkytla kniha Tomíčкова náhodou právě vydaná východiště z nesnází, vítané ohroženým literárním plánům Škorpíkovým a přijatelné biskupovi neb jeho censurě? Málo pozorným čtenářům spisů Klácelových »Mluvnictví a zjevení« stalo se vskutku jen »ustavičnou kritikou« Tomíčkovy »Doby prvního člověčenstva«, osobní hroty proti Klácelovi byly jakž takž zakryty, proti Tomíčkově jich nebylo. Bylo by to v duchu vládního opatrnictví v Rakousku²⁾, jež přecházelo v krev ovládaného obyvatelstva, a byla by obdoba proto v dřívějším jednání biskupově proti oblíbenému v Brně Klácelovi³⁾. Domněnka ta by vysvětlovala i, proč Šmídek v úvaze o díle Škorpíkově a Tomíčkově přijímá fikci teprve v poslední čas přidělanou, že kniha čelí Tomíčkově, ač jistě věděl, co chtěla, a nejlépe by se hodila k bojovné a drsné povaze Škorpíkově. Nevzpírá se jí fakt, že Škorpíka shledáváme mezi přispěvateli do Týdenníka 1848, dle jména řízeného J. Ohéralem, vskutku však Klácelem, a do Moravských Novin.

Spis takového původu (práce dávající prvý zřetelný výraz snahám a názorům mladého duchovenstva na Moravě, potom

¹⁾ Šmídek v čl. uv. ČMM. II. 179—180.

²⁾ Dvorní dekret 27./III. 1792 nakazoval státním censorům nepřipustiti osobních nájezdů ve spisech ucházejících se o dovození tisku.

³⁾ V přípise praelatovi Nappovi 29./IX. 1844, oznamujícím sesazení Klácelovo, vyslovuje ochotu »bei der Entfernung des P. Klácel seinen Ruf thunlichst zu schonen und ihn unter der Angabe irgend eines anderen Grundes, den mir dieselben [opat] bezeichnen werden, von der Professur zu entlassen«.

vítězně vzmocnělým), takového účelu (obrana církevního pojetí jednoho problému, v době absolutismu a v malé literatuře české) a takové masky vyžaduje si pozornějšího rozboru.

Poněvadž hájeno tu mínění opuštěné jazykovědou, netřeba vytýkati věty nesprávné, jimiž operuje spisovatel, na př. mínění, že srovnávací jazykozpyt je blizek nezvratné víry v jedinou prařeč ve smyslu spisovatelově, v »lingua Adamica«¹⁾. Ale spis je samá petitio principii: důvod hledán v tom, co má býti dovozeno, věty nepohodlné odbývány výroky autorit, tvrzeními nedůvodnými nebo námitkami nedostačnými, na pomoc volány autority, kde pomoc dávají třeba jen hypothesami ostýchavě doplňujícími své vědění (jako Herder na str. 69), ač polemizováno proti nim jinde, kde jsou nepohodlné. Tak Eichhoff jest autoritou na str. 45, 49, přestává jí býti na str. 59. Fr. Schlegel, z něhož vybráno mínění o dokonalosti prvotní řeči, rázně odmítá blud, že by jí byla hebrejština²⁾, dříve byl pro přirozený výklad o vzniku řeči³⁾ a na konec života ještě věří ve vývoj řeči²⁾. Nechci dále již vytýkati rozdíly názorů spisovatelových a Herderových (Ü. den Ursprung der Sprachen), Humboldtových, Schubertových⁴⁾ a j., rozdíly, jichž spisovatel nedbá, ač jsou takové, že není přípustné nedbatí jich a zároveň dovolávati se autority některého z uvedených spisovatelů v důvod vlastního tvrzení; nechci také zvláštní váhu klásti na to, že na str. 60 autoritou v otázce jazykozpytné činěn apologeta Wiseman.

Ale ani komposice není prosta chyb.

Jsou tu odpory: Schlegelův citát na str. 52 o nepředstavitelnosti prařeči, postavený beze všeho vedle Humboldtova mínění o jednoslabičnosti jejích kořenů, jest odvolán popisem jejím na str. 87, v němž nad to ještě jest odkaz na onu stránku, na které čteme citát Schlegelův; podobně str. 34—35 přirozeně vykládající rozrůznění prařeči odporuje poznámce k témuž místu a celé ostatní práci.

Postup zdržován a až k neporozumění maten odbočkami pramálo souvislými, jen některou vedlejší větu rozvádějícími, výklady k sobě patřící od sebe odervány. Tak nevhodným embarras de richesses je výklad str. 52—54 o působení prozřetelnosti boží v přirozeném vývoji věd, na str. 79—83 opět podobná stát

¹⁾ Jednotná prařeč, jak si ji představuje evolutionistická theorie, na př. E. Haeckel v *Natürliche Schöpfungs-Geschichte* ¹⁰ 1902, II. 733, je ovšem nesrovnatelná s tendencí spisovatelovou.

²⁾ *Philosoph. Vorlesungen u. Philosophie der Sprache* u. des Wortes, 8. přednáška, Werke (Wien 1846) XV. 61.

³⁾ Ueber die Sprache u. Weisheit der Indier I. kn. kap. 5 (Werke VIII. 308).

⁴⁾ Gotthilf Heinr. Schubert 1780—1860, naturfilosof a psycholog ze školy Schellingovy, má v »*Ansichten von der Nachtseite der Naturwissenschaft*« 1808, 62 a n. fantastické mínění o vzniku řeči.

o zázracích. A posléze ony dva rozvláčné úvody s opakujícími se výklady o potřebě rozumového opření víry (str. 3 a n. a 25), o nastávajícím smíru věd a učení církevního (19 a 25), s historickým přehledem srovnávacího jazykozpytu (27), předbihajícím kapitolu jemu vlastně určenou! Vidouce tuto vědeckou neškolenost spisovatelovu ani zvláště se nepodivíme, že podává na str. 66 výklad zmotaný, že eskamotáží vysvětlitelnou vlivem zatracované autorem Hegelovy filosofie svůj výklad o původu řeči na str. 36 vydává za smír všech náhledů o téže věci, jimž přiznává jednostrannou platnost, ač je před tím byl vyvracel, a že tento smír vydává za přesvědčení současné filologie.

Za to překvapuje rozbor pramenů.

»Květy« 18./VIII. 1846 v č. 98 na str. 394 z pera Šmíd-kova přinesly zprávu, že chystané Škorpíkem »Mluvnictví a zjevení« je »díl spisu velkého, obsírného, původně v angličtině od slovutného Wisemana sepsaného«. Spisovatel neb některý jeho přítel jím poučený však viděl v té zprávě krivdu. »Moravia« IX. 1846, 411 (č. 103 ze dne 27./VIII.) opravuje Květy v ten smysl, že je to původní práce používající sice nejvýbornějších spisovatelů, mezi nimi Wisemana, »bei einer freien Forschung«, ale dospívající přes to k samostatným výsledkům, a že pojetí předmětu, jež byl si spisovatel obral k vědecké úvaze, krom toho, co je v něm obecného, je slovanské. Bezpochyby právě táž péče o to, by podceňována nebyla šře a mohutnost základů, na nichž dílo bylo vybudováno, způsobila, že spisovatel udal svou »literaturu« — 13 děl. Shledáváme však výčet 13 děl jím použitých podivuhodně umístěn — na zadní obálce díla sic na svou dobu pečlivě, až se zbytečným nešetřením papíru, vypraveného. Nad to v díle samém překvapí spousta citátů básnických i prosaických, uvedených v jazycích původních, spolu s překlady nebo jen ve vkusném převodu do češtiny, odkazy na díla starší i nejnovější, cizí i domácí. Citováno až bez potřeby, se zálibou ve jmenech zvukných a s okázalostí, která svedla kritiky k chvále — nezasloužené.

Nejméně $\frac{3}{4}$ díla jsou slátány z překladů — tu věrnějších, tu volnějších a přecházejících ve výtahy — z Molitorovy¹⁾ »Philosophie der Geschichte oder über die Tradition«, prvé přednášky Wisemanovy²⁾ o poměru jazykozpytu a církevního učení (v »Twelve lectures on the connexion between

¹⁾ Jos. Franz Molitor 1779—1860, filosof, na nějž působila theosofie Schellingova, pak Baaderova a j., chtěl uvedeným dílem na kabbale zbudovati křesťanskou filosofii mystickou. Dílo jeho (I. 1824, přeprac. 1853 — sám užil jsem 2. vydání, v Münsteru 1857, II. 1834, III. 1839, IV. 1. díl 1853) zůstalo nedokončeno.

²⁾ Nicholas Wiseman 1802—1865, od 1850 prvý arcibiskup westminsterský, horlivý a šťastný ve snaze povznést katolicism v Anglii. Apologetické jeho Lectures, velmi rozšířené a oblíbené, původně přednášky, snažily se dovésti, že vývoj vede vědy k potvrzení víry.

science and revealed religion, London 1836, 2 sv., exemplář kdysi Škorpikův), neuvedené v seznamu a necitované Windischmannovy¹⁾ slavnostní řeči ve věř. sedění kr. akademie věd v Mnichově »Der Fortschritt der Sprachenkunde und ihre gegenwärtige Aufgabe«, München 1844; zvláště mnoho vzato ze Seb. Mutzla²⁾, »Die Urgeschichte der Erde und des Menschengeschlechtes nach der mosaïschen Urkunde und den Ergebnissen der Wissenschaften«, Landshut 1843; něco též vzato ze jmenovaných »Ansichten von der Nachtseite der Naturwissenschaft« od Gotthilfa Hein. Schuberta a z neuvedené Schmitt-hennerovy »Ursprachelehre«; drobnosti i odjinud.

O tom poučuje tento přehled:

Škorp. str. 3—9 = Mol. II. § 328—344 1. věta (volný překlad sem tam nějakou větou vynechávající a přidávající jen větu »Owsem — wnimawosti?« str. 4 a »s Lutherem« t. ř. 25).

23—24 = Wis. I. 3—5¹⁷.

24—25₀ = Wis. I. 7¹¹—8₁.

25₀—25₁ = Wis. I. 9¹—1¹⁷.

26¹—5 = Wis. I. 10⁹—14¹¹ stručný výtah.

26²⁰—27²⁰ = Wind. 1—2²²; přidán Klácelův obraz vněšního přirůstání poznalosti a obrazná definice vnitřního pokroku (26²⁶—27²⁷ 26²⁸—30).

27²⁰—28²⁴ i s poznámkou = Wind. 3₁—3₁, 5²—7¹, 8₁₂—11, 9²—16, 14₁₂—6, 27. Z vlastního přidáno spojení: »Zbořením — poznala i« 28²—4, »Tato úvaha wede sama sebou k« 28¹⁰ a etymolog. vyvození slov »mysl«, »slovo«, »slunce« z kořene sl [!].

31—35₀ = SM[utzl] 50¹⁷—58¹³. SM. tu používá a cituje Bonalda a Maïstrea; Šk. přebírá text Mutzlův, přidává české příklady slov onomatopoiēt. na str. 32 místo jiných Mutzlových a na str. 35 »z lůna máti přírody se vynořiw«, »za krásného jitra« a zhrubující »Fi done!«

35₁—37 citát z Šafaříkova úvodu k Národopisu, slov., dlouhý citát ze Stolbergovy Gesch. der Religion, vzatý však ze SM. 58 p. 2 a rekapitulace látky, ostatně myšlenkově podobná Wind. 18.

39¹—39₁ = SM. 192₁—198²⁰.

39₃—45₂ = Wis. I. 14¹²—40²⁶ více nebo méně kráceno; zejména značně zkráceno je to, co je u Šk. na 42—45, jen anekdota o Be-kanu — pro postup bezvýznamná¹⁾ — se mu zalíbila tak, že

M. Procházka v čl. »Církev katolická v Anglicku«, Hlas III. 1851, 191, přeje si jich českého překladu doplněného nejnovějšími výtežky vědeckého bádání, víře prý ještě příznivějšími, a poznamenává, že die doslechu v překlad ten se již kdosi [Škorpík?] uvážal. Z Wisemana do češtiny přeloženy »Fabiola« (dvakrát: Václ. Novotným, Brno 1857, a J. N. F. Desoldou, Praha 1876; krom toho do slovenštiny M. Kollárem) a »Lampa posvátná« (V. Štalcem, Praha 1859). — Užívám Škorpíkova kdysi exempláře »Lectures«, chovaného nyní v knihovně sl. alumnátu v Brně.

¹⁾ Friedrich Windischmann 1811—1861, zasloužilý pracovník na poli indické a iránské filologie, theolog katolický, energický a vlivný bojovník za svobodu církve.

²⁾ Sebastian Mutzl, v 1. pol. XIX. stol. prof. gymn. v Landshutě, spisovatel dosti plodný, hlavně knížek pro školy určených, činný též v oboru filologie a historie.

- v exempláři svém projevil to postranním připiskem »ha! ha! ha!« a do svého spisu ji pojal nezkrácený obraz Šk. 45¹⁵⁻¹⁶ je z Wis. I. 62³—63¹.
- 45₂₃—46¹⁰ = S.M. 196¹⁻⁹, 195¹⁸⁻²⁸; poznámka Šk. 45 má prameny zřetelné.
- 46⁹—52₂ = S.M. 196¹⁵—206¹⁹, jež zase používá a namnoze opisuje Wisemana. Šk. přidává 46 zmínku o Šafaříkově Národopise slov., výřad proti [Klácelově] »zarytosti do jistého systému« 48¹²⁻¹⁶, poznámku o poměru svého spisu k Tomíčkovi na str. 48 a citát z Lepsia v pozn. na str. 50; citát ze Schlegela na str. 52 nejvýš vyhledán dle S.M. 206.
- 52₃—53 dle S.M. 205₂, 10¹.
- 52₃—54 = Wis. I. 63¹⁸—66.
- 59⁷⁻¹⁶ i s pozn. = S.M. 210¹⁻¹⁴ a pozn. 2.
- 60¹⁻⁹ = S.M. 209 pozn. 3.
- 60⁹—63¹² = S.M. 210¹⁴—214²³, jež zase používá Wisemana; odst. 2. na str. 62 = S.M. 213 pozn. 4, Škorp. pozn. 1. na str. 62 = část pozn. 3. u S.M. 213, Škorp. pozn. 2. tamtéž je ze S.M. 236—237; přidává Klácelův obraz 60¹⁰⁻¹¹, o čes. substantívech verbálních, duálu a úpadku bulharštiny s odkazem na Šafaříkův Slov. národopis na str. 61.
- 69¹⁹—83 i s poznámkami = S.M. 214²⁶—230⁹. Citát z Beraze u Šk. 71 v pozn. je ze S.M. 217 pozn. 1. Škorpík přidává: v poznámce na str. 76 zmínku o Tomíčkovi, 80 zmínky exegetické o všekazích, citlivce, vzaté ze Staňkova Přírodopisu 1843, odkaz na Staňkův Přírodopis, 81 odkaz na Seppův sp. Leben Christi v poznámce, kterou dle S.M. 229 p. 1. vybral ze S.M. 24—25, dále poznámku na str. 82—83 a konečně poslední větu v textu na str. 83.
- 85^{3, 7-13} = S.M. 230¹⁶⁻²⁷.
- 85¹⁴—86³ z Schub. 59—61; další 2 odstavce, kazatelská variace thematicu a přechod k dalšíšku, jsou přídatkem Škorpíkovým.
- 85₁—88⁹ = S.M. 230²⁸—231₃; vlastní přídatky Škorpíkovy: odkaz v pozn. na str. 87 a věta o tom, že neznáma výslovnost hebr. a řeckého příděchu jemného 87¹⁻¹¹.
- 89¹²—92₆ = S.M. 231₃—236₇. Přídatky: prašpatné etymologie slovanské na str. 89—90, na př. liška (luška), wulk (wlk), lup, lupiti, Luchs, losos [!!] — všecko od kořene lú = trhati; s »Horn« srovnává »slow. čteme-li naspátek: roh«, pak i ὥρος, hora, hebr. habarim; dále vlastní stilisace 1. odst. str. 91 místo vypuštěné věty S.M.
- 92₅—93₉ i s pozn. = S.M. 237₁—239¹⁸.
- V 93₉—96 mínění S.M. 239—240 o smířím úkolu Slova-Krista a o slavnosti řeči, konané Propagandou, rozvedeno a při tom použito snad Wind. 5.

Předlohami Škorpíkovými byli v hlavních věcech vesměs tedy buď katoličtí theologové s tendencemi obrannými nebo filosofové jim blízcí, usilující o smír vědy a víry. Ostatních děl svého seznamu¹⁾ nepoužil. Kde jsou citována, je tak

¹⁾ W. v. Humboldt: Ueber die Kawi-Sprache a zvl. předmluva tohoto spisu Ueber die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechtes, Fr. v. Schlegela uvedené 2 spisy. Herder: Ueber den Ursprung der Sprache, Bonald: de l'origine du langage, Paris 1826 (vlastně 2. kapitola »Recherches philosophiques sur les premiers

z druhé ruky a neměla tedy býti kladena v seznam vedle spisovatele tak vybrakovaného, jako je S. Mutzl. Tomu, kdo pozná tento vznik tří čtvrtin díla, kdo vidí, že i drobné přídavky slohového významu, jimiž prokládány přeložené kusy, jsou odjinud přejatými ozdůbkami nebo věcnými vysvětlivkami pro tehdejšího českého čtenáře, a uváží pouze kontaminační způsob práce spisovatelovy, tomu stává se pak pravděpodobno, že jinakého původu není ani ostatek díla, jehož nepodařilo se mi odvoditi z určitých zdrojů — z pramenů jistě chudých živou vodou, proto opuštěných jako ostatní, z nichž čerpal, a brzy zanesených nepamětí doby — a nebude mně míti za zlé, že jsem po nich dále nepátral.

Kusy takovými původu nezjištěného, místy patrně cizího, jsou:

- 10—20 výklad »přirozenosti lidské« a rozvratu jejího úpadkem zpyšného rozumu a jakési dějiny poměru jeho k víře, patrně čerpané z nějakého pramene strannicky zakaleného; odstavec o rozumu je snad dle M o l. (II. § 344), jehož II. § 357 a 358 použito v I. odstavci str. 13.
- 28²¹—29⁵ přílepek ku předcházející části zcela nevhodný, o potřebě podřízení věd náboženství, jenž má Přístup ukončiti milou pravověrci vyhlídkou na blízký soulad mezi vědou a vírou.
- 55—59 polemika proti učení Schmitthennerovu (Urspr. § 16—18 ve výtahu u Šk. 56₉—57) a proti Klácelovi; polemika proti Eichhoffovi na str. 59 je ze SM. 210¹⁴; Škorp. 58²⁰—²⁵, 59¹—⁷ = Schmitth. Urspr. 26₉—₇₁.
- 63¹⁵—69¹⁸ výklad o pokáze prařeči ve smyslu katolickém. Pozn. na str. 83—84, obracející se proti nevěřícím v zázraky.

Z míst těch původu nezjištěného pro účel knihy, obhájení autorových názorů o řeči, význam mají jen str. 55—59 a 63²³—69¹⁸.

Ani ty překlady, jichž kontaminací zroben spis, nejsou bezvadné.

Spisovatel dovoluje si tendenčně upravovati, seslabovati i sesilovati překládaný text. Na str. 47 tendenčně vynechává větu Molitorovu: Denn unter beiden Theilen [stranou rationalisticko-filosofickou a supranaturalistickou] wird für Wahrheit gestritten, a z téže příčiny obměňuje jasnější a důslednější jeho větu II. § 335 »Wenn das religiöse Gefühl mit Recht an den philosophischen Auseinandersetzungen Anstoss nimmt, so ist es doch oft mehr die Form als die Sache selber, die hierzu

objets des connaissances morales« od Louise Gabriela Ambr. de Bonald, v Oeuvres complètes, Paris 1859, tome 3. col. 61—122), Joseph de Maistre: Les soirées de St. Pétersbourg, F. G. Eichhoff: Parallele des langues de l'Europe et de l'Inde... Paris 1836 (tak správně m. chybného 1846), Friedr. Leop. Graf v. Stolberg: Geschichte der Religion Jesu Christi; Beraz Jos. Der Mensch nach Leib, Seele und Geist. Anthropologie f. Gebildete Leser aus allen Ständen. Leipzig 1836.

Veranlassung gibt« v otázku »není-li zpupnost filosofův tím vinna?« str. 6. Sesiluje v překladu slova SM. 201 »Spuren eines Zusammenhangs« zcela nepřipustně v »stopy, které neomylně svědčí o spojitosti« (str. 50) a slova jeho str. 201 »wiewohl sich, wenn hierin eine Prophezeiung zu wagen erlaubt ist, in der Zukunft noch eine innigere Verwandtschaft . . . herausstellen dürfte« v ujišťování: »nelze tedy více pochybovati, že v budoucnosti ještě užší příbuznost mezi řečmi Africkými a polynesií se objeví« str. 50. Píše: »Zpráva [Genese], dle které Bůh sám člověka řečí vyučil, s přirozeným citem nejlépe se srovnává a nejvíce rozum uspokojuje« m. Schlegelova »eigentlich wohl nicht streitend«. Píše na str. 51: »By ostatně [jazykozpytci] zcela rozdílného směřování byli v ohledu náboženství«, že srovnávají se s názorem biblickým o jedné prařeči (m. SM. 205: wiewohl sie bei Weitem nicht alle im Uebrigen der mosaischen Offenbarung folgen) a přidává ze svého: »Jsou-li jiných náhledův náboženských, nežli my, zdali jich svědectví nemusíme pokládati za nestrannější, za platnější?«

Seslabuje: »ona zpráva« str. 52 m. Schlegelova »die kindlich einfache Erzählung« [Genese].

Překládá a doplňuje chybně: »řečí zagangaiskou« 50 (SM.: übergangische Familie), »stálí zázrakové« 80 (dvakrát; SM.: stille), »Čas plodí zázraky« 92 (z kontextu patrnó, že má býti: na jevo vynáší, SM. 236: bringt an den Tag), [Člověče,] »spolehejš se na pouze mathematický administrativní mechanismus, jenž, Boha jsa prázden, na vzdory neomylné vypočtenosti sám v sobě v nívec se rozpadnouti musí« 93 (SM. 239: ob er in stolzer Selbsterhebung nach menschlich-mercantilischem Calcul einen Staat gründen will, der haltlos, weil gottlos, demoralisirt und in all' seinen Berechnungen betrogen in sich selbst zertfällt), na str. 52 Viléma Humboldta si mate s Alexandrem: »V. z H., jemuz příznivé okolnosti daleké cesty konati dovolily, a jenž mocnou intelligencii spojuje se silnou vůlí« (SM. 206: nach dem ausgebreitetsten und tiefsten Studium der Sprachen). a p.

Vidíme zároveň, co v obsahu knihy je »slovan-ského«, totiž domácího: nehrubě dovedné spojení výňatků cizorodých, prostríknutých několika citáty z literatury české, s kusy snad vlastními, ale spíše původu nezjištěného, k boji proti domácímu odchýlnému mínění — a snad ještě polemická poznámka proti dopisovateli vídeňskému do Augsb. Allg. Ztg., přivlastňujícímu Wezdina Němcům.

Úhrnem: máme před sebou strannickou kompilaci, slátanou z jiných strannických kompilací a spisů bezcenných a tím již bezcennou pro vědu, i když nehledíme k chybným větám hájeným i hájícím; máme před sebou kompilaci, jež

slušně nevyhovuje ani svému účelu apologetickému a již zošklivuje nevyběračnost apologetova v prostředcích, nedostatek vědeckého školení a poctivosti v udání pramenů.

Tak vykládám smysl přívěho z obou Škorpíkem volených mott spisu: *Post priorum studia in domo Domini, quantum possumus, laboramus* (sv. Jeronym). (Dokončení.)

Archiv literárně historický.

XV.

Příspěvek k dějinám censury za arcibiskupa Antonína Brusa.

Podává **Fr. Tischer**, kníž. arcib. konsistorní archivář.

(Dokončení.)

XVII.

Dekret císařský z strany neprodání a tlačení bez vědomí a přehlídnutí pana arcibiskupa Pražského.

Jakož jest předešlých let od svatých a slavné paměti císařův a králův českých z strany impressorův, tolikéž taky i knihařův v městech Pražských, jak by se při imprimování všelijakých kněh chovati měli, totiž aby dočení impressori, chtěli by jakžkoli knihy anebo co jiného imprimovati a vuobec vydati, prve je k přehlídnutí duostojnému Antonínovi, arcibiskupu Pražskému, podávali a bez přehlídnutí jeho toho nečinili, jisté nařízení stalo. I majíce JMt nejjasnější kníže a pán, pan Rudolf Druhý, volený římský císař a uherský, český oc král oc, pán náš nejmilostivější, toho správu, že by z takového nařízení se vystupovati chtělo, ráčí tímto dekretem svým císařským též nařízení obnovovati a nadepsaným všem impressorům, tolikéž i knihařům Pražským přístně prikazovati, aby se v tom podle týchž předešlých nařízení zachovali a žádných knih jakýchž koliv ani ničehož neimprimovali ani imprimovati dopouštěli a vuobec nevydávali, leč by to prve předjmenovanému arcibiskupu Pražskému ukázali a k imprimování toho jim povoleno bylo. Jináče nikoli nečiníce, a to pod skutečným trestáním a pokutováním na to předešle uložným. *Decretum per Imperatoriam Majestatem in Consilio in arce Pragensi 22. die Januarii A^o LXXVII.*

XVIII.

Těž o to druhý dekret.

JMt římský císař a uherský, český oc král oc pán náš nejmilostivější duostojnému Antonínovi, arcibiskupu Pražskému, v známost uvozovati ráčí, že jest JMt císařská teď nedávno pomínulých dnův interdict, neboližto záповeď všecněm impressorům a knihařům v městech Pražských učiniti ráčil, aby bez vědomí, povolení a prve přehlídnutí toho od téhož arcibiskupa, což by tak kdo tisknouti chtěl, nic netiskli a neprodávali. A protože JMt císařská dočenému arcibiskupu Pražskému milostivě poroučeti ráčí, aby nad tou věcí pozor jměl a časem krámy a knihy knihařům Pražským přehlídnouti dal; na tom milostivou vuoli JMtí Císařské naplní. Actum na hradě Pražském v outerý masopustní leta oc LXXVII.

Vratislav z Pernštejna.

[Instrumenta varia ab a^o 1561. — p. 133 et 184.]

XIX.

Osvícené Kníže, pane arcibiskupe Pražský, pane mně laskavě příznivý! Pán Bůh všemohúci Vaší Knížetci Milosti rač popříti dlouhého zdraví a v něm šťastného spravování, toho Vaší Knížetci Milosti od Pána Boha věrně žádám.

Rád bych s Vaší Knížetci Milostí sám oustně promluvil a správu oustní o tom o všem učinil, ale poněvadž pro svůj veliký nedostatek na mém zdraví ani s postele na nohy dostúpiti nemohu, protože Vaší Knížetci Milosti skrze toto své sprostné, však upřímné a pravdivé psaní oznamuji. Předkem, jakž jste ráčili poručiti, abych Vaší Knížetci Milosti všechny korektury i s tím, což jest vytisknuto, ihned vodeslal. Což se dotýče toho exempláře, co jest až do dnešního dne vytištěno, to Vaší Knížetci Milosti všecko odsílám. Než což se dotýče té korektury, to Vaší Knížetci Milosti v pravdě oznamuji pod svým svědomím, že toho více, mimo to, co jsem najprve panu probostovi, a teď nyní po druhé Vaší Knížetci Milosti vodeslal, více shledati nikterakž nemohu. Nebo dva compositorové, kteříž jsou najprve při počátku tu biblí komponovali, a když jsem papíru neměl, přeč vodesli. Jeden Jan Jičínský, a ten odšed do Jičína, tam umřel; skuro bude rok brzy. Druhý pak Pavel Hájek, ten někam na Moravu se obrátiv, tam u nějakého pána ouředníkem jest. A tak nemohu rozuměti, kam jsou tu korekturu i s probami poděli, nemohu se v impressi nic doptati, neb ten exemplář, z kterého compositorové komponují, vždycky v jich moci zuostává i proby všechny. Mně pak o tom, abych tu korekturu

Vaší Knížetci Milosti zase měl navrátiti, nic od žádného poručeno nebylo, a tak jsem o to péče neměl, ani na to nemyslí, až teď, když jsem z pana probošta porozumněl, že toho požádati ráčil, teprv jsem o tom poručil, aby ty korektury pilně chovali, a což jest koli jich uděláno od těchto nynějších compositoruov, ty jsem všecky poslal Vaší Knížetci Milosti a panu proboštovi. Protož Vaší Knížetci Milosti se vši uctivosti poníženě prosím, abyšte mně nemocnému a pro smrt manželky mé milé zarmoucenému člověku, takového posměchu tím pečetěním činiti dopouštěti neráčili, však já těmi biblími ani jedním arkem nehnu, poněvadž ještě ani dodělány ani do triternuov sebrány nejsou, než tak po arších na hromadách leží, a já ještě prvnějších všech nevyprodal. Však když do této biblí nahlédnouti ráčíte, budeli co nehodného a pobloudilého uznáno, bude moci to k nápravě přivedeno, a ten ark, na kterém by to nalezeno bylo, zase znovu imprimován býti (čehož se, aby toho nětco nalezeno bylo, nenaději).

Což se pak Nového Zákona imprimování dotýče, ten jsem také za tou příčinou imprimoval, že když jsem exempláře ani od bratří Jesuituov korigovaného, ani od pana probošta JMti dostati nemohl, ještě několikrát darmo jsem posílal, a máje velikou čeleď do devíti tovaryšuov, platě jim do téhodne veliký plat, některým po zlatém rainském, a některým po osmnácti groších českých a jisti čtyrykrát za den, dělajte oni aneb nedělajte, i bral jsem tehdaž Nový Zákon k imprimování, poněvadž před lety sedmi od bratří Jesuituov přehlídnut byl, a tak vedle toho jejich přehlídnutí jsem jej vytiskl na onen čas, a nyní po témž exempláři také imprimoval. Ač bych Vaší Knížetci Milosti měl mnoho svých stížností předložiti a potoužiti, ale abych Vaší Knížetci Milosti dlouhým psaním nestížíl, na ten čas toho pozanechám až do jiného času, a tak Vaší Knížetci Milosti oznámiti mohu, že téměř sám při sobě nejsem. S tím se vším Vaší Knížetci Milost Pánu Bohu věčnému v ochranu poroučím, jsa té důvěrné naděje, že tuto mou omluvu pravdivou a mým laskavým pánem a ochráncím býti ráčíte, a toho posměchu v mé starosti dopouštěti na mne neráčíte. Datum in meo lectulo podagrico octava die Junii Anno 1577.

Vaší Knížetci Milosti vždycký volný služebník

Jiří Melantrich.

Osvícenému Knížeti a pánu, panu Antonínovi, arcibiskupu Pražskému ze JMti suplikací ponížená ode mne

Jiřího Melantricha z Aventýnu.

XX.

Staroměstským —

Antonín oc

Slovné a vzácné poctivosti, páni přátelé naši milí! Nechceme vás podle vinšování šťastného nového leta tajiti, že nikda jsme toho úmyslu [ne]byli někomu, zvláště pak sousedu Vašim, pokudž jen náležitost snášeti mohla, těžkosti činiti, ale poněvadž nám již nejednou všickni impressorové Vaši tisknutím vselijakých knih v českém i německém jazyku, nám jich k přehlídnutí proti jistě JMti Císařské vuoli a přístnému poručení neodsílající příčinu dali, nebudeme motci z povinnosti naší, pokudž to skrze Vás přetrženo a skutečně zastaveno nebude, nežli něčco jinšího k nemalé těžkosti jejich předsevzítí, jakž pak i Vám JMt Císařská, jak byste se k nim, pokudž by se tíž impressorové podle JMti Císařské poručení v tom tak nechovali, zachovati měli, psaním svým milostivě vuoli svou v známost uvítí ráčil. Protož že je před sebe obešlete a túž JMti Císařské milostiví vuoli i tuto naši do nich stížnost předložíte, žádáme, neb znáti můžete, že by nám, aby od nich poručení císařskému v tom, nad čímž nás milostivě naříditi ráčil, zadost činěno nebylo, to dýleji přehlídati nenáleželo, obzvláště pak k Jiříkovi Dačickému, kterýž jeden kacířský katechismus, k němuž se prve ani nyní stavové v království tomto nepřiznávali a nepřiznávají bez vědomí našeho jest tisknouti směl a podle toho i jiné dvojce knížky, kteréž Vám příležitost posíláme, skutečným trestáním přikročíte tak, abychom, že to, což JMt Císařská v království tomto pro zachování dobrého řádu naříditi ráčil, obhajovati a ruku nad tím držeti volní jste, znáti mohli. Datum ve čtvrtek po sv. Šťastném leta oc 79.

[Miss. boh. 1571—80 f. 91.]

Ú v a h y.

Dr. Ernst Horneffer: Platon gegen Sokrates. Interpretationen. V Lipsku, u Teubnera, 1904. Str. 82. Za 2 mk. 80 pf.

Čtenářům těchto Listů nepotřebuji vykládati, že ve spisech Platonových máme hojně příkladů tak řeč. »Sokratovské ironie«. Není pochyby, že historický Sokrates »ironie« podobné velice rád užíval v hovorech se svými žáky a ještě více se svými protivníky, a že tedý Platon, předváděje mistra svého takto ironisujícího, dociluje nejen značné věrnosti a živosti, nýbrž nabývá spolu prostředku, aby naznačoval také onou ironií, že nepokládá

vývody podávané za zcela zajištěné a nepochybné, nýbrž že spíše jen napovídá čtenáři, jaké mínění v jisté otázce pokládá za pravdě nejpodobnější. Povšehně sotva by bylo lze najíti někoho, kdo by »ironii Sokratovskou« v platonských rozmluvách popíral aneb jinak ji pojímal, než právě jako prostředek »napovědění« čtenářům (jimž Platon doufal, že nemusí »dopovědět«); avšak in concreto často se rozcházejí mínění novějších vykladatelů, do jaké míry máme pokládati jisté výroky za »Sokratovskou ironii« či za opravdové tvrzení nebo vyvracení opačného mínění. Zvláště pak při rozmluvách menších, pocházejících z mladší doby spisovatelské činnosti Platonovy, vznikají dosti značné rozpaky. Ironií bývá tu dosti plýtváno a vlastní úmysl Platonův naznačen pro toho, kdo nechce »čísti mezi řádky«, dost nezřetelně. Proto tyto dialogy menší jedni badatelé prohlásili za podvrhy a nezřídka se mezi důvody athetese (na př. u Asta a zvláště Schaarsehmida) uvádí »nezdařilé, hrubé napodobení jemné ironie Platonovy«. Naproti tomu jiní badatelé přijímají i tu »Sokratovskou ironii« jako mínění podané úmyslně opačně, a polemiku Sokratovu na př. proti jistým definicím, o nichž právem můžeme se domnívati, že Sokrates je hlásal, pokládají za zdánlivou.

Zbývala třetí možnost pojetí v takovýchto případech, a k té uchýlil se Horneffer v uvedené knize. Na třech rozmluvách, jež vesměs pokládá za Platonovy, totiž Hippiovi menším, Lachetovi a Charmidovi, snaží se dotvrditi, že domnělá »Sokratovská ironie« jest opravdové a upřímně pověděné mínění Platonovo, t. j., že se Platon v nich staví určitě proti Sokratovu učení o ctnosti, jež prý jest věděním. Horneffer mínění to poprvé naznačil při jiné příležitosti, když totiž athetoval Hippia většího (v dissertaci: De Hippia maiore qui fertur Platonis. Göttingen 1895), a dalším studiem Hippia menšího i jiných rozmluv Platonových došel jen potvrzení svého mínění, tak že nyní, probíraje podrobně ony tři uvedené rozmluvy, rozhodně dokazuje, že Platon právě tak zřejmě útočí tu proti mínění Sokratovu, jako zase s oddaností a nadšením, upřímného žáka hodným, všemožně se snaží vylíčiti příznivé osobnost i zásluhy svého mistra.

Methoda, které Horneffer k svému cíli užívá, jest na jev: každý výrok, každou poznámku, které se obyčejně pokládají za ironické a za námitku jen zdánlivou, prohlašuje za upřímné míněnou výtku Platonovu. Když na př. Nikias (v Lachetu) činí pečlivý rozdíl mezi *ἀνδρεία* a *θρασύτης*, a Laches poznamenává, že jest to distinkce hodná leda sofisty, nikoli však muže vážného, jako jest Nikias, soudí Horneffer (str. 44), že tu učiněna »velmi jemně a zdrželivě« (!) výčitka Sokratovi — »Prodikovci«. Ba Horneffer připouští, že někdy Platon i s jistou zlomyslností (Bosheit) polemizuje proti učení Sokratovu (tak na str. 42, 60)!

Interpretační methoda Hornefferova — vlastně prastará (vždyť abusus její znám jest již u starých vykladatelů rozmluv

Platonových!) sama o sobě nebyla by nemožná, a zajisté ne-jedné nesnázi, která se naskytuje při hledání »tendence« a vlast-ního výtěžku určité rozmluvy Platonské, »hravě« uniká, jen že zase při svém provádění naráží na obtíže jiné. Nejen že jest nápadno, proč Platon dává v rozmluvách vzpomenutých vyvra-ceti Sokrata »Sokratem«, nejen že se musí uznati — a Horneffer to výslovně také uznává (str. 28, 48) —, že později (na př. v Protagoru) Platon zase »se vrátil« k mínění Sokratovu, což opět samo o sobě by nebylo právě nemožné, avšak zůstává divné jednak proto, že Platon jako začátečník-žák by se byl stavěl určitě proti Sokratovým hlavním a specifickým učením a přece při tom Sokrata zbožňoval, jednak proto, že pozdější obrat svůj v mínění ani slůvkem neoznačil, ale někdy i tato methoda při jednotlivém dialogu selhává. Tak na př. Horneffer, analyzuje Platonova Char-mida, stále ukazuje, že pojetí Platonovo o *σωφροσύνη* jest »anti-sokratické«, ale na konec přece (str. 77) jest nucen doznati, že přese všecky předechozí vývody (do p. 175 A) by bylo lze připustiti, že Platon chtěl jen vyvoditi, kterak otázka po podstatě ctnosti *σωφροσύνη* převádí se na obecnější otázku o ctnosti vůbec, je-jížto podstata »zdá se, shledává ve vědění«. Avšak tu prý nutno přibrati stanovisko Platonovo z Hippiia menšího (ovšem v pojetí Hornefferově), a zase prý i Charmides konečným výsledkem se staví proti Sokratovu učení, že ctnost jest vědění. Anebo při výkladu Hippiia menšího Horneffer dobře ví (str. 20), že již jiní vykladatelé před ním upozornili o (ironickém) vývodu Sokratovu »člověk, jenž úmyslně chybuje, hřeší, lže atd., jest schopnější i mravně lepší, než ten, jenž chybuje, hřeší lže atd., jen mimovolně«, že vývod ten jest ironisován dodatkem »*εἴτερος τίς ἐστιν ὁδτος* (= ač-li takový člověk, jenž by vskutku vědomě chyboval, úmyslně hřešil atd. existuje); avšak spisovatel ví si i tu rady a prostě dekre-tuje, že uvedená slova třeba vyložit: »wenn anders es einen solchen gibt, da es ja bekanntermassen einen solchen gibt; *εἴτερος* ist lateinisch gleich siquidem« (str. 20 n.).

Nejhorší však při celém způsobu interpretace jest nezbytný předpoklad, že rozmluvy uvedené měly tendenci jen polemickou a obsah jen negativní. Horneffer to výslovně přiznává a — ra-duje se z toho. »Wenn man den sachlichen Inhalt unseres Dia-loges als nur negativ auffasst, so gibt der Dialog keine weiteren Rätsel auf« (str. 79). To jest arci pravda, avšak takto »hádanku« řešiti, toť petitio principii! F. Čáda.

Friedrich Falbrecht und Franz Sommer: Über den Unterricht in der bildenden Kunst am Gymnasium. II. Archi-tektur, Freistadt 1904. Nákl. vlastním. Str. 36.

Franz Sommer: Über den Unterricht in der bildenden Kunst am Gymnasium. III. Malerei. Progr. gymn. Freistadt i. O. 1905. Str. 31.

Jakožto pokračování k výkladům z plastiky (srv. Listy fil. XXXI, 1904, str. 281 n.) podává druhý díl rozvrh pro architekturu. V patnácti přednáškách zahrnul Sommer stavitelství od počátků praehistorických až po dobu nynější («anglický» sloh, »moderna«). Z toho pro nedostatek místa otisknuty náčrtý výkladů až po sloh gotický. Řekové, Etruskové a Římané probráni na str. 15—24.

Výklady ty byly konány ve školním roce 1903—4 na gymnasiu ve Freistadtu (práce je otisk z programu) podle plánu, v prvním díle napověděného. Do té doby ustálil se již tak, že vyučování rozděleno na tři léta: I. rok plastika 15, II. architektura 20, III. malířství 10 přednášek, za měsíc asi dvě přednášky na 1—1½ hod. K tomu Falbrecht připojuje zajímavá pozorování z praxe.

Letos Sommer dokončil tento tříletý běh výklady o malířství. Začínají obsírným úvodem o druzích a technice kresby a malby (čtyři přednášky) a pak probírají v osmi přednáškách dějiny malířství až po impressionismus; od 7. do 12. přednášky jsou tu jen nadpisy. Pátá přednáška (str. 19—26) jedná o antické malbě.

Výkladům, zdá se mi, chybí někde ostrá výraznost, hlavně po té stránce, jak doléhal znenáhla na umění problém za problémem, a jak člověk je svým důvtipem jednou pro vždy či na jakou dobu zmáhal; zdá se mi, že, ač pořadatelé se tomu vědomě vyhýbali, má tu přece ještě převahu ráz umělecko-dějinný a k podrobnostem se klonící místo ostrého vyznačení uměleckého vývoje právě v základních jeho úkolech. Kromě toho, přihlídneme-li na př. k architektuře, výklady nezachycují duše architektonického díla uměleckého a stavitelských slohů a nespojují jich s prouděním doby, jejímž byly uměleckým výrazem; měly by tak činiti i z paedagogických důvodů koncentrace. Jen tak architekturu, nejpřísnější a nejabstraktnější z umění, sblížíme citu a jen tak vzbudíme vůbec zájem pro toto umění, setkávající se dnes s nejmenším opravdovým porozuměním. Tímto způsobem šíří pochopení pro ni i pro ostatní umění kniha Volkmanova »Grenzen der Künste« (Drážďany 1903), spis v nejušlechtlejším smysle popularisační a z nejlepších, jež vůbec přineslo nové hnutí umělecko-výchovné; srv. tam zvl. str. 138 n. s citovaným článkem Mathäiovým o uměleckém požitku z díla stavitelského. Volkman rozbirá mnoho příkladů i z umění antického. Nesmíme ovšem zapomínati, že máme v knížkách Sommerových jen kusé výtahy, a že snad na mnohé pamatováno v ústních výkladech.

Škoda také, že nepojato sem, co víme již dnes z nálezů na Kretě o umění doby mykenské, třebaš nedovedeme toho ještě pevně včleniti v dějinný vývoj umělecký, a že neukázáno na faktum, že jsme bezprostředněji poučení o malířství této doby než o době jeho rozkvětu na půdě řecké.

Ústav má zásluhu, že od pouhých návrhů přešel k jejich provádění, a že poprvé podal v tomto směru něco úplného a celkového. Opakováním se celý plán a postup jistě jen propracuje a zdokonalí, a dočkáme se snad také podrobnějšího vypsání nabytých zkušeností. Pokus sám vzbuzuje jen úctu a touhu po něčem podobném i u nás. Jistě leccos v naší české duši obráželo by se jinak, výběr látky přizpůsobil by se našemu prostředí a našim kulturním potřebám, a výklady proniklo by pojetí jiné, naše.

J. Brant.

T. Maccia Plauta Mostellaria. Přeložil *Jan Lad. Čapek*. V Praze 1904. Str. XXV a 94. Za 1.80 K (Dodatek k úvazě v Listech fil. XXXI, 1904, str. 450—467).

Pan dvorní rada Kvíčala uveřejnil ve svém Českém museu filologickém v ročníku X, 1904, str. 463—477 prudký výpad proti mně, nadepsaný »Odpověď na kritiku pana Rudolfa Schenka o mém překladě Plautovy komoedie Mostellariae. Podává Jan L. Čapek.«

Nízký tón této odpovědi zbavuje mne vlastně povinnosti, jí se zabývatí. Ale poněvadž pan Čapek namlouvá čtenářům, že jsem mu svým nepřiznivým posudkem v loňských Listech filologických nespravedlivě ukrivdil, jsem nucen na svou obranu ukázati, kterak pan Čapek proti mně polemizuje, aby sebe uhájil.

Nemohu se zde arci vraceti ke všem jednotlivým výtkám, jež jsem práci Čapkově učinil, a znovu je vysvětlovati a odůvodňovati. Pan Čapek se přesvědčiti nedá, to je patrné zase i z této jeho odpovědi. Preji mu tedy samolibou radost a spokojenost, že jsem v jeho úvodě, který je práce úplně kompiláčnická, nenašel hrubších omylů, než že komoedii Truculentus pokládá za velmi zdařilou, že hry Curculio a Mercator vřadil mezi nejlepší veselohry Plautovy, že metrickou volnost Plautovu nazval vadou, že jeho veselohry roztřídil nepřesně, že nedovedl podati správně ani obsahu hry, že připsal básníku dánskému veselohru s německým titulem atd. Pan Čapek o některých z těchto mých výtek chytře mlčí, jiné chce odbýti zapíráním, zlehčováním a vykrucováním. Tak omlouvá některé nepřesnosti a neúplnosti tím, že nemohlo býti jinak v úvodě kratičkém, více populárním než vědeckém. Ale jeho úvod je jinde až zbytečně obsírný, a přesnost smíme žádati i na práci, psané populárně.

Nehezké však při tom je, že pan Čapek někdy moje tvrzení překrucuje, na př. tím, že vypouští některé důležité slovo, aby jen ukázal, že mu činím výtky neoprávněné. Vypravoval na př. v obsahu, že při veselých hodech zvlášť komicky vede si Kallidamates. Řekl jsem, že je to nesprávné, poněvadž mladík ten usne dříve, než pitka začíná. Ve své odpovědi však dovo-

lává se pan Čapek proti mně čtenářů, že počínání Kallidamatovo ve výstupu čtvrtém jest nad míru komické (str. 466). To je ovšem pravda, ale já jsem vytýkal přece něco jiného.

Takovými případy však, kde pan Čapek odmítá něco, co jsem netvrdil, nebudu se ani zabývat. Za to sám obviňuje mne, že prý mu zlomyslně podkládám výroky a soudy cizí (str. 465).

Pan Čapek totiž v úvodě napsal: »Ještě v stáří, jakož svědčí Cicero, sepsal dvě velmi zdařilé komoedie (nadepsané Pseudolus a Truculentus).« Vytkl jsem mu, že nazval hru Truculentus velmi zdařilou. P. Čapek se nyní hájí, že prý tak učinil se vztahem na známý výrok Ciceronův. Že je to holá vytáčka, o tom při jasném znění slov Čapkových netřeba se přiti. Ale pan Čapek nerozumí ani výroku Ciceronovu; neboť to, co z něho vyčetl, tam není.

Podobného rázu je tvrzení Čapkovo, že prý o metrické volnosti Plautově mluví jako o vadě jen se stanoviska Horatiova (str. 465). Stačí uvést doslovně ono místo: »Ve formě metrické arci mnohem volněji si vede než básníci doby Augustovy. Proto také hlavní repraesentant té doby Horatius nemůže mu této vady odpustiti...« Kdyby to pan Čapek mnil jinak, byl by se v úvodě populárním jinak vyjádřil.

Při oceňování překladu samého rozeházím se s panem Čapkem hned v základech. Dle něho práce, kterou, jak sám znovu přiznává (str. 463), dvakráte přehlížel a opravoval, poprvé sedm let po jejím vzniku, podruhé v době, kdy překlad byl již předložen Akademii, jest prací začátečnickou; ba dokonce na toto dvojí předělávání svádí některé chyby (str. 464). Jiní oprávněním chyby odstraňují, u pana Čapka jich přibývá. Já naproti tomu — a snad větším právem — jsem soudil, že překlad takto uleželý a přepracovaný nevznikl na kvap, a že proto možno dle něho posuzovati překladatelské schopnosti Čapkovy. Odmítaje toto moje mínění, pan Čapek pronáší naprosto nepravdu, že prý uvádím genesi jeho překladu tendenčně a nesprávně (str. 463); při tom však zase podkládá mi tvrzení, jehož u mne není.

O tom, co p. Čapek namítá proti výtkám povrchnosti, nepřesnosti, nevhodnosti a nejasnosti, jež jsem učinil jeho překladu, nebudu se šířiti. Jemu zdá se můj požadavek, aby překladatel hleděl tlumočiti originál věrně do nejjemnějších odstínů, upřílišným. Ale překladatel svědomitý, mající jemné porozumění pro sloh originálu, vždy si takový požadavek učiní cílem. Pravda, smysl zanedbáním tohoto požadavku vždy snad neutrpí; ale ráz původní se tím stírá.

Nevystupuji tím proti volnému překládání. Výslovně jsem to i podotkl (na uv. m., str. 456). Přes to p. Čapek mne obviňuje, že volnost jeho překladu haním. Nikoliv volnost, ale libovolnost. I překlad volný má odpovídati svou výrazností a přiro-

zeností originálu. Kdybych probíral jednotlivé námitky Čapkovy v této příčině, ukázalo by se, že nemá pro odstíny výrazů smyslu.

Poklesky takové, jsou-li ojedinělé, jsou ovšem podružného významu a nerozhodují při oceňování překladu. Váhy nabývají, vyskytuje-li se jich mnoho. Proto uvedl jsem doklady takových spoustu, jak Čapek praví. Pro tyto nedostatky nemohl by Čapkův překlad *Mostellarie* rozhodně nazván býti dokonalým. Ale já jsem uvedl z jeho překladu řadu skutečných chyb, z nichž skoro každá sama o sobě budí pochybnosti, zda p. Čapek je způsobilý z latiny překládati. Úplné porozumění smyslu původního místa je přece první požadavek správného překladu.

Chyby v Čapkově překladu *Mostellarie* ukazují, že překladatel některým místům nerozuměl. Stačilo by za doklad již to, k čemu se p. Čapek sám, nemoha jinak, zná (str. 473). Je to chyba ve v. 690, jež není »nepatrné nedopatření«, poněvadž vznikl jí hotový nesmysl, a ve v. 328, kde rovněž je český překlad naprosto nesmyslný. K tomu přistupují chyby, které se pan Čapek ani nepokouší omlouvat, totiž směšný nesmysl ve v. 190, nesprávný překlad ve v. 592 a špatný překlad v. 860.

Ale ani tam, kde p. Čapek svůj překlad obhazuje, nedaří se mu to, jak ukáží na případech nejzávažnějších. Ve v. 136 *Perdidi operam fabrorum ilico oppido; venit ignavia* spojoval p. Čapek *ilico oppido* s následujícími slovy a překládal: v zápětí lenivost přišla. Na tom i teď trvá a prozrazuje tím, že neví, co znamená *oppido* (zrovna tak ve v. 165, kde je překládá ihned); jinak by nespojoval je se slovy *venit ignavia*. Ostatně je tu úplná korespondence s obrazem ve v. 405 n.

Jedna z nejhorších chyb je ve v. 571. Hic *homost inanis* jest tu přeloženo: Ten člověk blázní. Pan Čapek si totiž, jak se zdá, popletl *inanis* s *insanus*. Když se ještě teď zastává tohoto nesmyslného překladu, ukazuje, že nerozumí souvislosti a smyslu, ač je samozřejmý. Kdo si přečte předchozí slova, jež mezi sebou vyměňují lichvář a otrok, snadno uhodne smysl uvedených slov a pochopí, proč otrok dále žertovně potvrzuje domněnku lichvářovu, že přichází s prázdnou. Jak by však připadl lichvář na to, aby prohlásil *Traniona* za blázna, a jak by mohl *Tranio* k jeho slovům přisvědčovat? Dovolává-li se však pan Čapek pro sebe překladu Kochova: *Der Kerl ist ein Windbeutel*, prozrazuje tím, že umí německy právě tak chatrně, jako latinsky.

Rovněž nemohu připustiti, že by byl správný Čapkův překlad v. 1154, kde spojuje *omnium primum* se slovesem *scis*, ač souvislost jest: *omnium primum sodalem me esse gnato tuo*. Nikoliv, že byl *sodalis* *Filolachův*, svěřil tento *Kallidamatovi* choulostivý úkol — soudruhů měl jistě na tucty —, ale že byl *omnium primus sodalis*. P. Čapek sám cítil, že *sodalis* samo o sobě je kusé a přidal v překladě »věrný«. A dokud nevysvětlí p. Čapek smysl

svého překladu ve v. 790: Jest nesnadno najednou ssáti i foukat (místo: »foukat a polykat«), budu trvati na tom, že je nesmyslný a směšný. A kam se poděl u něho v. 33, p. Čapek ani teď nepověděl.

Jen na dvou místech vytýkal jsem p. Čapkovi chybu omylem, a to pouze v rozdělení dialogu ve v. 334 a 345 n. Přehlédl jsem, že se tu řídil Leovou úpravou textu. Ostatně jsem z toho nečinil velkých důsledků. Jinak těžil pan Čapek z mého omylu (str. 472). Neměl by se však tak rozčilovati. Sám se přiznal, že ve v. 328 spletl text Lorenzův i Leův, tak že došel překladu naprosto nesmyslného. Ať se tedy nediví, že při nejistém podkladě textovém, jak se jeví na tomto místě, posuzovatel snadno mohl se zmýlit.

O metrické stránce překladu nelze s p. Čapkem polemisovati. Proti výtce, že nahradil řady bakchejské jinými, hájí se tím, že zjednodušení meter u Plauta v překladech je žádoucí, aby se staly populárnější. Takové zjednodušování mohlo by na konec vésti k překládání prósou. Smysl by tím poškozen nebyl; ale filologicky věrný takový překlad již není. Jinak pan Čapek znovu mluví o »historickém právu« hexametrů časoměrného v češtině (str. 474), o »kulhavých a hekavých řadách přízvukových bakchejů a kretiků, jež se nikdo u nás neodvážil skládati« (str. 475), pokládá řady bakchejské za analogické s anapaestickými, neuznává, že se má v českém verši přísně dbáti přízvuku slovného i větného (str. 475), nepřipouští nutnosti náležitě caesury v iambickém senáru (ib.) atd. Pan Čapek si těchto mínění vyvrátiti nedá, a proto zbytečno by bylo opakovati věci, prof. Králem s dostatek již vyložené. Na tom, co jsem Čapkovu překladu vytkl po stránce metrické, trvám.

A tak klidně předkládám čtenářům k posouzení, zda mně v mém posudku šlo opravdu jen o to »potupiti Čapkův překlad známou již methodou p. prof. Krále, totiž vyhledáním několika nepatrných poklesků, zveličením a zgeneralisováním jich, zamlčením všech předností práce« (str. 463). Především nevyhledal jsem několik nepatrných poklesků, nýbrž uvedl jsem řadu hrubých chyb proti rázu a smyslu originálu, proti českému jazyku i proti metrickým zásadám; nezveličoval jsem jich, nýbrž chyby ty mluvily samy sebou, ani jsem jich negeneralisoval, nýbrž založil jsem svůj úsudek vždy na dokladech, skutečně uvedených. A ty stačily, aby překlad uznán byl za špatný. A není pravda, že jsem zamlčel všechny přednosti práce. Co se dalo uznati, uznal jsem. Abych ovšem, jak pan Čapek žádá, pochválil, že v určování jednotlivých versů pokročil i nad rozbor Leův (str. 476), nebyl jsem povinen, poněvadž bez příslušného aparátu textového z překladu nemohl jsem poznati, pokud verše určuje správně.

Pan Čapek asi věděl, že jeho odpověď silou důvodů bude málo působiti; proto je nahradil siláctvím výrazů.

Je smutné, že v časopise, který snad chce býti uznáván za vážný a vědecký, smí se psáti tónem revolverových pokoutních žurnálů. V odpovědi hemž se o mně výrazy jako: chatrné vzdělání, Králův hlasatel, zlomyslné hanění, zlomyslnost, nedotípný pan Schenk, stranický a nevědecký pomocník prof. Krále, chatrný pisatel, mladík, velmi nízké jednání, farisejství a p. Zaznamenávám prostě tuto vybranou mluvu p. Čapka vůči kolegovi. Každý píše, jak umí. Ale proti tomu se ohrazují, aby pan Čapek s úšklebkem mluvil o mé dosavadní literární činnosti. Kdyby to byl napsal sestárlý universitní professor, přijal bych to. Ale pana Čapka jeho vlastní literární minulost k tomu málo opravňuje. Pan Čapek hledí mne vůbec všemožně snížit; záleželo mu na tom, abych se objevil největším nevědomcem pod sluncem.

Přehlédnutím v korektuře ocitl se v nadpise mé úvahy titul hry: Komoedie o strašidlech. Pan Čapek mohl z toho vyvozovati, že jsem nečetl ani originálu ani jeho překladu, poněvadž bych jinak věděl, že se tam jedná o strašidlo. Ale pustil se po jiné stopě. Nápisem tím rázem jsem se prozradil, »jak chatrné je moje vzdělání«; byl jsem »patrně veden utkvělou myšlenkou, že Mostellaria jest plural jakéhosi Mostellare nevěda, co každý začátečník má vědět, že Mostellaria je adjektivum k vynechanému comoedia« (správněji fabula) (str. 463). Tak myslí pan Čapek, ač mohl si všimnouti, že jsem tohoto slova »Mostellaria« užil jistě dvacetkrát jako singularu. A k úplnému jeho upokojení stran mého »vzdělání«, upozorňuji ho, že již ve své nepatrné úvaze o Plautově Vidularii zmiňuji se o významu podobných tvarů, jako je Mostellaria.

Panu Čapkovi, u něhož v Mostellarii Římané obědvají dvakrát za den, zdá se také, že nevím, kdy byla římská cena (str. 467), dále objevil, že jsem málo obeznámen s Plautem, poněvadž jsem jemu vytkl, že si nedbale vedl v označování jednotlivých jednání (str. 466). Ale nestojí ani za to proti takovým prázdným výpadům se brániti; s klidným úsměvem mohu také snést výtku nedokonalé a chatrné znalosti českého jazyka za to, co jsem proti jeho překladu namítal po stránce jazykové. Pan Čapek svým nemožným výkladem nesprávného participia ve větě: Jak byl bych mohl tlouci nedotkna se jich? (str. 474) ukázal, že nejméně je povolán, vytýkati jiným chatrnou znalostí češtiny,

Na konec třeba mi promluvití o nejošklivější stránce Čapkovy odpovědi. Pan Čapek asi neví, že i kritika nepříznivá může býti poctivá. Znovu a znovu vrací se k myšlence, že jsem byl prof. Králem najat, že jsem jeho překlad za každou cenu potupiti musil, že jsem se »o poctivost kritiky a o vědeckou upřímnost při tom nestaral« (str. 467). A toto podezírání stupňuje na str. 463 tím, že otevřeně tam tvrdí, jako by mně Král tuto kri-

tiku byl nejen inspiroval, ale i sám z větší části podal; já prý jsem propůjčil jen své jméno a tu a tam něco nejapně přidal. Jak viděti, je to opětný příznak fixní idee, u Českého musea filologického se objevující, že za vším, co je nepříjemné táboru, soustředěnému kolem tohoto časopisu, vězí prof. Král.

Nevím, je-li si pan Čapek vědom, jakého ošklivého skutku se dopustil, když mi tak neslýchaným způsobem na cti utrhá obviňováním z literární nepoctivosti. Snad si však toho byl vědom, poněvadž se při tom schovává za anonymní »znalce«.

Naproti tomu nařknutí prohlašuji:

Úvahou svou napsal jsem úplně samostatně a neodvisle podle nejlepšího svého svědomí v zájmu dobré věci. Prof. Král nedal kni vůbec ani podnětu a neměl na ní ani účastenství. Mohu podati panu Čapkovi písemné doklady toho.

Pan Čapek tedy i se svými znalci jednal zlomyslně a utrhačně. Dokud svou pomluvu neodvolá, nepokládám ho za schopna čestné literární a vědecké diskusse.

Ve Zlíně dne 1. září 1905.

Rudolf Schenk.

* * *

V posledním sešitě ČMF, vydaném někdy v červenci t. r., odpovídá p. Jan L. Čapek, professor v Jičíně, na kritiku prof. Schenka o svém překladě Plautovy Mostellarie a tvrdí, že prý prof. Král »tuto kritiku panu Schenkovi nejen inspiroval, ale i sám z větší části podal«; prof. Schenk prý »propůjčil jen své jméno a tu a tam něco přidal« (ČMF X, 1904, str. 463). Jinde zase tvrdí p. Č., že prý prof. Král »příznivé zmínky Schenkovy sám z recenze odstranil« (str. 471), kdežto nepříznivé věci si zase prý prof. Schenk »snad Králem samým do své kritiky vepsati dal« (str. 474). V tom duchu jest také celá »Odpověď« p. Č. napsána.

Naproti tomu podezřívání prohlašuji:

1. Prof. Král neměl s recensí p. Schenkovou pranic činiti. Já jsem to byl, jenž jsem p. prof. Schenka o tu recensí požádal, mně byla také poslána.

2. V recensí p. Schenkově neučinil nikdo prázdných změn, dokonce ne v neprospěch p. Čapka. Byla otiskána v loňských Listech filologických právě tak, jak ji prof. Schenk sám, bez jakéhokoli vlivu s kterékoli strany, byl napsal.

3. Jsou tedy tvrzení p. Čapkova holou nepravdou, i jest povinností p. Čapkovou, aby svá podezřívání odvolal.

V Praze dne 18. října 1905.

Frant. Groh.

A. Leskien: **Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache.** Grammatik-Texte-Glossar. Vierte Auflage. Weimar. Hermann Böhlau Nachfolger. 1905. 8°. XV + 347. Za 7.50 M.

Ačkoliv po třetím vydání Leskienova obecně známého Handbuchu (1898) vyšla r. 1900 nová mluvnice staroslovenská od V. Vondráka, přece již nyní objevuje se příručka Leskienova znovu ve vydání čtvrtém, což pro knihu tu je zajisté doporučením nejlepším.

Ráz knihy zůstal nezměněn: z jazykozpytu srovnacího uvedeno dat co nejméně, jen tolik, kolik nutně potřebí; těžiště knihy záleží v úplném popsání jazyka podle nejstarších památek. Nezůstalo ovšem nové vydání beze změn. V kanon památek eslovanských nově pojaty Kijevské zlomky, z nichž na str. 227 a 228 také otištěny ukázky, z textův otištěných v III. vyd. vynechána první ukázka z Assem, přidána ukázka z Euchol. Sin. na str. 220—221, a na konci přidány dva výňatky textu evangelského paralelně z několika pramenů (Matth. XIV, 14—33 ze Zogr., Sav. a Mar. a Matth. XXV, 31—40 z Mar. a Sav.). Hojněji citována literatura, zejména nová; výsledků nových studií, pokud je spisovatel uznává za bezpečné, plně užilo ve prospěch knihy. V § 9 přibyla zmínka o přízvuku, a výklad o quantitě podán přesněji; rozšířen, pozměněn a na základě autorových nových prací (Archiv für slav. Philologie XXVII, 1905, 1 sl.) doplněn výklad o osudech jerů v památkách eslovanských; o skupinách *kt*, *cht* jedná nyní až v kapitole věnované odpadávání konsonantů ze skupin souhláskových, uče, že se ze skupin těchto vysouvá *k* (*pleta* = lat. *plecto*, *pěts* = lit. *peñktas*), ale před palatálními vokály že se skupiny ty mění v *št*, i pokouší se o výklad tohoto processu, jímž skupiny *kt*, *cht* spadají v jedno se skupinou *tj*; přibyl § 33a o ztrátě *d* ze skupiny *dž* vzniklé palatalisací původního *g*; v § 29 přidána poznámka o působení palatálních samohlásek na souhlásky jiné než hrdelné, výklad o assimilaci v § 32 předelán: ve středu slova zůstávají jen ty skupiny souhláskové, které mohou býti na počátku slov; na str. 55 podán výčet takových skupin. Ve výčtu *u*-kmenů přibylы *stanъ*, *do dolu* (i podle svědectví střeštiny *u*-kmeny, srvn. Gebauer, Hist. Ml. III, 1, 327 a 331) a *gromъ*, a vypuštěn z nich *mirъ*; předelán odstavec o videch slovenských v § 149.

K některým novotám ovšem autor se chová skepticky: v soustavě samohlásek indoevropských podržel *ā*, *ǣ*, jichž vzdal se Brugmann, Kurze vergleichende Grammatik § 103 a 109; nepřijímá theorie o slov. *iu* (lit. *jau*) za pův. *eu*; pro pův. *ph*, *th* lze snad přece s jakousi bezpečností nalézt i v slovanštině příklady (*kupa*, av. *kaofa-*, *sporo*, sti. *sphiras*, *meta* sti. *mānthati*). Mezi theoriemi o vzniku eslovanského imperfekta (str. 123) mělo býti vzpomenuo výkladu Horákova v L. fil. XXIX, 1902,

str. 232 sl., jenž neuznává pak stažení *nesěcht* z *nesěacht* (str. 41). Pro tvrzení, že *s* vzniklé z pův. *k'* nemění se v *ch* jako pův. *s*, bylo by lépe zvoliti jiný příklad než *nesa*, poněvadž v slově tomto mohla by býti příčina zachovaného *s* také v předchozím *e* ve smyslu theorie Uhlenbeckovy a Pedersenovy, o níž Leskien také se zmiňuje. Pro *ei* heterosylabické (= cslov. *ej*) snad by bylo lépe příkladem uvést *zēja* (ať už podle Meilleta MSL IX, 137 z pův. *ghjējo*- anebo podle Waldea Lat. etym. Wörterbuch 286 z *ghējo*-) než *lēja*.

V příčině typografické bylo by velmi s prospěchem, kdyby na hořeních okrajích stránek byly označeny §§, jež na té stránce jsou obsaženy; i v textě i ve slovníku často bývá odkazováno na §§, jež by se snadněji hledaly, kdyby na každé stránce nahoře byly vytčeny.

Není pochyby, že kniha Leskienova i v tomto vydání dojde obliby, a že bude plnou měrou plnit svůj úkol, stále zůstávající nejlepší mluvnicí církevně slovanskou a vzorem popisné mluvnické vůbec.

Oldřich Hujer.

Hlídka programů středních škol.

Fr. Jezdinský: *Antický vkus. Úvaha na základě studijní cesty do Řecka*. (XXVII. výr. zpráva c. k. stát. vyššího gymn. v Německém Brodě za škol. rok 1902. 28 str.)

Spisovatel podává nejprve přírodní obraz Attiky, mluví o geologickém složení země, o rostlinstvu a zvířatech, o klimatu a व्यवádí ze všech vlastností země povahu jejího obyvatelstva. Pak (v oddíle II.) mluví o uměleckém vývoji Attiky a ukazuje na souvislost jeho s příznivým průběhem politických dějin. V třetí části charakterizuje povahu Attičanů starých i nynějších, těchto na základě pořekadel, národních písní i vlastního pozorování. To všechno se nekryje dobře s nadpisem článku, který by mnohem případněji mohl znít „attický vkus“. Pojednání jest zajímavým a příjemným čtením, jmenovitě tam, kde spisovatel vypráví o svých vlastních dojmech a svém pozorování. K Athenám chová spisovatel vřelou sympathii, kterou každý, kdo Atheny viděl, bude s ním sdíleti. Ale proto přece nepřisvědčí čtenář hyperbolické chvále, že by Atheny byly „ještě dnes badatelů metropolí, umělců pak Mekkou“ (str. 3). První titul náleží mnohem spíše každému hlavnímu a universitnímu městu větších států evropských, a Mekkou umělců je desetkrát více Řím než Atheny. Podněbí athenské srovnává spisovatel na str. 6 s podněbím pražským; při tom užívá nesrozumitelných výrazů *absolutní maximum* (Atheny 41, Praha 32·8) a *absolutní minimum*

(Atheny 6·9, Praha 16·3). Že se odvozuje duševní povaha obyvatelstva z fyzických vlastností země, je přirozeno. Ale i zde znamená nimium probare, pravi-li se (na str. 12), že kontrasty, v přírodě se vyskytující, způsobily oblíbenost antithese, hry ve slovích, alluse, paradoxa, oxymora, ironie, sarkasmu.

V třetí části zajímavě čistí novořecké pořekadlo *ἦλθε εἰς αὐτὸν τοῖτη καὶ τετάρτη*, přišel na něho úterek a středa (nikoliv středa a čtvrtek, jak spisovatel praví). Toto rčení znamená tolik jako »ulekl se«, nemá logického smyslu, nýbrž utvořeno jest, jak spisovatel vykládá, za příčinou alliterace hlásky r. Pak by nebylo ani tak nepřirozené, aspoň ne podivnější než naše lidová fráse »tváře jako slabikáře«. Tato třetí část má místy ráz humoristického feuilletonu (str. 26) a liší se tím od předešlých dvou. V české transkripci novořeckých slov chybí jest triandafylla m. triandafylla (str. 22), *tě* (*καὶ*) m. ke. Mnicha nenazývají Novořekové krásným starcem (str. 26), nýbrž *καλόγερος* = dobrý stařec.

V článku zůstalo několik tiskových chyb, na př. »překována« m. překonává (str. 21 v citátu z Mickiewicze); někde čteme i věty nejasně stilisované. Tak na př. na str. 9: »Cititelů nabyl (fik) mnoho. Herxes (?) a Plató toho dokladem (?). Oliva pak stala se nejvýznačnějším stromem Attiky a zasvěcena samé její ochranné bohyni Palladě. A záhy pokročili Attičané v oboru tom tou měrou, že Hymetský med velebil celý starověk. S pěstěním stromu mohlo se ujmouti i včelařství.« Z těchto pěti vět pátá měla státi před čtvrtou. Podivně zkrácený výraz je na str. 26 dole: »Nezapomenutelnou mi zůstane scéna z Patrasu do Athen« m. při jízdě z P. do A. *L. Brtnický.*

P. Bedřich Dušek: *Dvoji Řím*. Kulturně-historické skizzy. (Sedmá výroční zpráva české zemské vyšší reálky v Lipniku za školní rok 1901—2. 22 str.).

Spisovatel se domnívá, že při vyučování dějepisu na školách středních národ řecký a římský bývají příliš idealisováni, že žáci na úkor pravdy nedovídají se nic o stinných stránkách v povaze obou národů. Jsem jist, že tato obava je zbytečná. Každý řádný učitel dějepisu musí vyprávěti při dějinách římských o korrupci při volbách, o zkažené šlechtě, o hrozné správě provincií, o všeobecném úpadku mravním za císařů, musí objasniti heslo »panem et circenses«. A ještě více musí mluvit o těchto věcech klassický filolog, čte-li Sallustia, Cicerona, Tacita. Chtěje napravit tuto domnělou vadu, spisovatel sestavil řadu dokladů o mravní zkaženosti obou národů. Doklady ty jsou správné, a bylo by lze je ještě rozmnožiti daleko pádnějšími, kdyby se psalo o věcech, o kterých ve školní zprávě psáti nelze. A přece tyto skizzy podávají o klassickém starověku obraz tendenční, silně skreslený, a musí způsobiti

v nezkušeném čtenáři naprosto nesprávný úsudek, že v životě obou starověkých klassických národů není nic duševně krásného ani morálně cenného. Příčinou této tendence je snaha spisovatelova, ukázati na kontrast mezi mravní zvrhlostí světa pohanského a ušlechtilostí morálky křesťanské. Ten kontrast je ovšem veliký, obzvláště máme-li na mysli demoralisaci Říma za doby císařské. Ale přece je také pravda, že mravní ušlechtilost se v životě i v literatuře antické vyskytuje, a že v některých případech spisy starověké měly zušlechťující vliv i na církevní spisovatele. Ve svém spisku »Cicero im Wandel der Jahrhunderte« ukázal Th. Zielinski na zajímavá fakta, že svatý Augustin přičítá svou změnu smýšlení filosofickým spisům Ciceronovým, a že spis sv. Ambrože »de officiis ministrorum«, který byl po dlouhé časy učebnicí křesťanské morálky, je věrným napodobením Ciceronových knih de officiis.

L. Brtnický.

Ferdinand Hoffmeister: *O nominálních a pronominálních ablativech na d ve staré latině.* (Výroční zpráva c. k. vyššího gymnasia v Pelhřimově za škol. rok 1903—1904.) Str. 12.

V prajazyku indoevropském dle všeho byl ablativ, charakterisovaný příponou *d* s dlouhým vokálem předchozím, jen u zájmen a u jmenných *o*-kmenů. Latina přenesla příponu tuto i ke kmenům jiným, zejména k *ā*, *u*, *i*-kmenům; od *i*-kmenů dostala se i ke kmenům souhláskovým. Vedle toho v latině vyskytuje se úkaz další, jenž v jazycích jiných nemá analogie: koncovka *d* vyskytuje se také v akk. sg. zájmen osobních. V době historické koncové *d* odpadá. V rozpravě své shledává spisovatel ablativy na *d* z nejstarších památek latinských, řídě se při tom dvěma zásadami zajisté správnými: měří verš saturnský přízvukně a činí v závěrech rozdíl mezi mluvou dramatu, komedie a epeje v ten rozum, že v dramatu a epeje lze uznati tvary antiquované, v komedii však jen za zvýšením komiky (str. 10). Probrav stará i nová mínění o lat. abl. na *d*, podává v hlavě druhé seznam ablativů těch z nápisů i z prvních počátků literatury římské, ze zbytků rituální prósy, ze zlomků Liviových, Naeviových a Enniových a dospívá k závěru, že za Livia Andronika tvary bez *d*, vnikše z mluvy lidové do literatury, zatlačují silně tvary s *d*, a sice silněji v deklinaci jmenné. Tvary s *d*, drží se jen v básních epických, Ennius má je jen u zájmen, a to zřídka; nápisy pak svědčí, že za doby Plautovy substantivní abl. na *d* byly archaismem, o zájmenech v té příčině nepodávají nápisy poučení bezpečného.

Práce tato je dobrý příspěvek k historické mluvnici jazyka latinského. Je to vlastně rozvedení a odůvodnění myšlenek, jež spisovatel naznačil v recenzi díla Maurenbrecherova v těchto Listech XXVIII, 1901, str. 121 n. Tu a tam bylo by si přáti jasnější

nebo přesnější stilisace; praví-li se »jest otázka, jak přišel suffix ablativní do akkusativu« (je řeč o akk. *mēd, tēd*), již se tím uznává, že *d* v akk. je přejalo z *abl.*, ač to nijak není jisto, jak spisovatel sám níže praví. Při té příležitosti mělo být vzpomenuo výkladu Sommerova (Handbuch, str. 442), jenž připomíná, že by v akk. mohl být kmen řezšený o *d*, jehož další odvozeniny jsou v stind. *madjah* = můj, *tvadjah* (= tvůj); na tyto tvary poukazoval již také Jiří Curtius (Studien zur lateinischen und griechischen Grammatik VI, 1873, str. 417—424.). Nejnověji ablativem indoeurospkým se obíral Kappus, Der indogermanische Ablativ, Diss. Marburg, 1903. Že by *d* odpadalo na konci slova pro vzdálenost od hlavního přízvuku, nezdá se šťastným výkladem. Spíše asi máme hledati výklad toho zjevu v tom, že v jazycích italských byly *abl.* na *d* u *o, ā, i, u-* kmenů, nikoliv u kmenů souhláskových (Sommer, Handbuch, str. 410). Při blízké souvislosti *i-* kmenů a kmenů souhláskových přeneseno *-id* od *i-* km. ke kmenům souhláskovým a naopak *e* od kmenů souhláskových k *i-* kmenům. Odtud mohla vzítí původ dvojitost ablativů jednak s *d*, jednak bez *d*, jež vedla ke zpovšechnění tvarů bez *d*. U zájmen osobních vedle akk. *mēd, tēd* byl asi také v italských jazycích starý indoeurospký akk. *mē, tē, sē*; dle této dvojitosti v akk. vznikla i dvojitost v *abl.*, a když jmenné *abl.* pozbyly koncového *d*, zpovšechněl i u zájmen *abl.* bez *d*¹⁾.

Po stránce formální ještě bych uvedl nepěkná slova *dosloví* (str. 9.), *doslovné d* atd., jež podobně jako *násloví* a *zásloví* utvořena byla nevím kým proto, aby se mohlo jedním slovem vyjádřiti něm. Auslaut, Anlaut. Ale tvoření to nijak není šťastné: *násloví* nemůže znamenati nic jiného než to, *co je na slově, zásloví to, co je za slovem*. Slova těch měli bychom se varovati. Sem a tam zůstaly chyby tiskové; není správné psáti dotekli (str. 9), nemilé jsou některé nedostatky typografické: je žádoucnó označovati quantitu (tištěno je stále *mēd, tēd, e-*kmeny), na str. 3 je vypuštěno udání stránky citovaného spisu, po němž zbylo jen prázdné místo, podobně na str. 7 udání verše v sen. consultum de Bacch. Co schází v řád. 30 na str. 7?

Oldřich Hujer.

Josef Němec: *Několik epigramů Martialových v převzvučném překladě*. (Výroční zpráva c. k. gymnasia v Německém Brodě 1903.) Str. 8.

Spisovatel, známý překladatel Martiala, podává nám tu převod 25 epigramů Martialových, obsahem zcela nezávadných.

¹⁾ Vlivem instrumentálu a lokálu, jež splynuly v latinském ablativu, vysvětloval ztrátu ablativního *d* již Gröber; poněvadž však nevyložil ztrátu koncového *d* v imperativech na *-tōd*, zavrhuje jeho výklad Stolz, Historische Grammatik der lat. Sprache, str. 344. V imperativech těch odpadlo *d* asi proto, že ho nebylo třeba k žádoucí zře-

Překlad je celkem plynulý a obratný, a nutno vyznati, že jest důstojným přetlumočením originálu. Všechna ta bravost, vtip a duchaplnost, již epigrammy Martialovy vynikají, jest spisovatelem téměř všude obratně vystižena.

Poznámky, jež si referent učinil a jež všechny jsou menší váhy, jsou tyto.

Úvod je příliš stručný. Vysvětliti se mělo, co je to tak zv. *liber spectaculorum*, jež předchází epigrammy, asi tak, jak to spisovatel učinil v Tim. Hrubého Výboru z literatury řecké a římské pro české reálky, 4. vyd., na str. 383.

Některá místa jsou přeložena nedosti vhodně nebo nejasně. Jsou to tato. I. 4, 8: *lasciva est nobis pagina* = »bujná blánka jest má.« I. 15, 1: *O mihi post nullos, Iuli, memorande sodales* = »Julie, druhů mých všech, jež zajímáš místočko první.« I. 15, 10: *saepe fluent (sc. gaudia) imo sic quoque lapsa sinu* = »zmizují často i tak; minouce se spodu klín.« I. 43, 5: *genista* = »kručinkou.« I. 43, 6: *aut imitata breves Punica grana rosas* = »p. unských také ne zrn, prchavých růží to zjev«. V poznámce k těmž veršům praví spisovatel dle Friedlaendera: »T. j. granátová jablka, jež snad v kroužkách byla předkládána, že je M. srovnává s růžemi«. Nebyla však spíše příčinou srovnání toho rudá barva obou? II. 11, 4: *nasus indecens* = »nos hrozný«. — II. 11, 6: »to neželí on ztráty druhu, ne bratra«. III. 57, 2: *mixtum* = »střík« (triviální!). VI. 57, 4: *radere te melius spongea potest* = »houba ti provede líp tvé na hlavě stříž«. VII. 92: »Baccara« přeloženo jednou: »Bakkare«, po druhé: »Bakkaro«. VII. 92, 7: »lacernas« přel. »spodky« místo »plášť«. VIII. 12, 3: »inferior matrona suo sit, Prisce, marito« přel.: »poddána manželu svému buď, Prisku, pořádná paní«. Slovo *inferior* však zde spíše značí: »nižší (jméním i rodem) manžela svého.« IX. 14, 3: »sumen« přel.: »brzlíček« místo: »výmě«, a »mullos«: »kapry« místo: »parmy«.

Taktéž méně vhodně je užito slova »nápisy« v úvodu 117. epigramu I. knihy (»M. tepe mnohé čtenáře, kteří by rádi četli jeho nápisy, ale neradi by za ně co dali«).

Nepěkná nebo neobvyklá slova vyskytují se v těchto verších: I. 15, 6 a jinde často: *moŕ*. — I. 20, 4: *jakový Klaudius sněd*. — I. 43, 10: »bez zbraně«. — I. 54, 4: »nov«. — IX. 14, 4: *jed*.

Co se týká stránky metrické, tu vybrané epigramy, složené v distichách, skazontech a hendekasyllabech, jsou přeloženy

telností tvaru, tvar ten dosti byl charakterisován koncovkou *tō*; odpadnutí *d* bylo tím možnější, že koncovka *tōd* byla ve flexi slovesné zcela ojedinělá. Podobným způsobem vzniklo na př. čes. *vede* proti praslov. *vedeti* atd.

celkem přesně a libozvučně, až na to, že některá místa vykazují nepřirozený slovosled, a že sem tam se vyskytuje nepřilíš vhodná výplň veršová. Na př.: I. 43, 5: »hrušek ne, kručinkou spjaty jež visí«. I. 54, 4 a 5: »Nechtěj, nov že ti jsem, mnou pohrdati: všichni staří jím tvoji jednou byli«. VI. 53, 4: viderat Hermocraten = »Hermokratova se činá mu zjevila tvář«. VI. 57, 3: »netřeba, pro hlavu svou bys střihačské hledal ty služby«. Též tvrdé synizese vyskytují se ve jménech vlastních (II. 11, 1: »Selja«, III. 59, 1: »Bonoňa«).

Bylo by dobře, aby se pentametry od hexametřů lišily i tiskem. Jednotlivé epigrammy jsou vhodně opatřeny krátkými nápisy, po případě je stručně podán obsah.

Poznámky jsou přidány tam, kde je jich nutně potřebí. V pozn. 3: »Domitian zastával od r. 84 úřad censorský« má býti: »asi od r. 84«. Jisté to datum není (srv. Friedlaender, I, str. 162).

R. E. Karras.

Oldřich Hujer: *Dissimilace souhlásek v češtině*. Zvláštní otisk z XLI. výroční zprávy c. k. akademického gymnasia v Praze 1905; str. 20.

Předmětem tohoto pojednání je dissimilace souhlásek v češtině, jazykový to jev, jenž je znám indogermánským jazykům všem. Spočívá v tom, že jedna ze dvou za sebou následujících a artikulací si podobných souhlásek buď se nahrazuje souhláskou jinou neb se úplně ztrácí. (Také se mluví o dissimilaci slabik — haplogií, ku př. ve slově koště z původního chvostišče, Gebauer I, 554.)

Až do práce Meilletovy, autorem citované, zahrnovalo se pod jménem dissimilace jevů jazykových více: změny souhlásek bezprostředně sousedících i změny souhlásek oddělených od sebe samohláskou, slabikou neb i slabikami několika. Skupiny první Meillet vyloučil a zahrnul jménem *differentiatio* (písemný — písebný); a jen skupiny druhé (vlastní dissimilaci) učinil autor předmětem své studie. S tohoto stanoviska Meilletova, obohaceného důkladnou znalostí literatury detailní i širší, našly jazykové jevy, jež historická mluvnice konstatovala jako ojedinělé a pro něž nové doklady snesly práce dialektologické, v poslední době utěšeně vzrůstající, systematického výkladu, zasazený zároveň v rámec stejných jevů indoevropských jazyků ostatních. Tak i stanoviskem i svou úplností má studie své plné místo nejen vedle práce Flajšhansovy, pojetím sice širší, ale látky úplně nevyčerpávající, nýbrž i v naší literatuře jazykozpytné vůbec.

Rozdělení látky podalo se samo; nejprve probrány dissimilace, kde jedna ze souhlásek se mění (napřed regressivní, pak

progressivní) a pak, kde jedna z nich se vůbec ztrácí: a) u liquid, b) nosovek, c) explosiv (retných, zubných, hrdelných), d) spirantů.

Z bohatého obsahu lze upozorniti jen na některé jednotlivosti. Příčina změny *n* v *m* ve slově *nрав* — *mrav*, jež dosud nebyla na jev, vysvětlena velmi pravděpodobně (str. 11): *m* má původ v negativní složenině; z *nenrav* vzniká dissimilací *nemrav* a odtud *m* nesloženého tvaru. Brandtovo mínění o působení koř. slab — na skupinu *svoboda* (sloboda) atd. nutno odmítnouti: výklad dissimilací je prostý a přirozený (str. 13—14). Změna *v* do *n* (přídavek — přídanek) jistě podmíněno vlivem part. na — *n* (str. 16). Při změně *d* v *r* (děrek, svarbā atd.), jež vykládány aspoň z části dissimilací (str. 9, 10, 15) upozorňuji na jiné výklady Vondrákovy v Archivu f. slav. Phil. XX, 351 a v ČČMus. LXXIV, 1900, 29. Vondrák vykládá změnu tu vlivem nářečí německých, v nichž táž změna se pozoruje: *klera* — *kleider*, *Lara* — *Leder*, *niera* — *nieder*. Vliv tento je — jak na jiném místě ukáží — pravděpodobnější, než při jiných zjevech hláskoslovných, kde vliv německý byl brán v úvahu. K dissimilaci *r* — *r* v *r* — *l* připojuji také některé doklady z němčiny: *martolôn* vedle obyčejného *martorôn*, *murmulôn* — *murmurôn* (*murmurare*), *pilicim* — *peregrinus*. Při dissimilaci hrdelných explosiv (str. 16) možno poukázati na ital. *Otriculum* z lat. *Oericulum*, ital. *stinco* ze sthn. *skinko*, stisl. *tyggua* z **kyggua* (sthn. *kiuwan* z pův. **kjewwonon* dle Streitberga), srov. R. Loewe *Germanische Sprachwissenschaft* na str. 14.

Příčiny, jež podmiňují dissimilaci, jsou různé: psychické, fyzické (usnadnění výslovnosti) i náhodné (přeřeknutí). Síla etymologického a vůbec jazykového povědomí, jistá síla souhlásky i prostonárodní etymologie není bez významu. Trvám, že i řeč strojená, umělkovaná i výslovnost dětská k tomu přispívají, aby »zrůdné« tvary v jazyce zpovšechněly. Autor zmiňuje se také o stáří dissimilace (str. 6—7), jež v některých případech byla už v prajazyce; v praslovanštině dá se bezpečně konstatovati a mnohá záhada vyloží se dissimilací velmi pravděpodobně: ku př. slov. *gąsł* proti litv. *žąsis*.

V celku možno říci: je to studie svérázně psaná, jež stojí na důkladných a pevných základech; shrnuje kriticky dosavadní výsledky vykonané práce, pořádá sebraný materiál v přehledný celek a s úspěchem i nově vykládá. Lze jen upřímně se těšiti na další práce našeho autora.

Ant. Beer.

I jiný posuzovatel nám poslal referát, z něhož klademe sem závěr:

Zbytečné jest, myslím, hledati dissimilaci v onomatopoickém *brblati* m. *blblati* (str. 9), v *b* m. *f* ve slově *barva* (střihněm. *varwe*), ježto za ním z *f* bývá v češtině *b* i *jindy*, a v litom. *mele* m. *m(n)edle* (»máme v tom snad viděti kontami-

naci tvarů vzniklých dvojí dissimilací?« str. 19), ježto vystačíme s výkladem, že slovo toto, vkládané dosti nedbale do řeči, wypadlo ze své kategorie a tím podlešlo mimořádné změně hláskové.

Nesnadná korektura jeví se provedena pečlivě. Na str. 5 ušlo spisovateli chybné *z generace* na generaci, na str. 6 vypadení palatalisačního znaménka v *ghīēiō*, na str. 17 opomnutí litery B) v nadpisu.

Práce obsahuje hojný materiál, opírá se o znalost současného jazykozpytu srovnávacího a jest proto cenným příspěvkem k výkladu některých dosud temných sporadických změn souhláskových.

E. Smetánka.

Drobné zprávy.

O otázce, pokud u vývoji indického dramatu působil i vliv řecký, stala se zmínka v těchto Listech XXXI, str. 170¹. Nový, zvláště důležitý moment k jejímu rozřešení nalézáme ve výňatku z dopisu Th. Blocha k prof. E. Windischovi, který jak známo obšírně vliv ten dokazoval zejména rozbořem Šúdrakova dramatu *Mrčhakaṭikam* (v. LF XIV, str. 197 nn.); uveřejněn jest v Zeitsch. d. deutsch. morgenl. Ges. LVIII, str. 455 n. Dočítáme se zde, že v severozápadní části hory Ramgash Hill ve státě Sirguja (největším z poplatných států britské provincie Nagpurské, ve střední části Přední Indie) je uměle vytesaná jeskyně se zbytky maleb na stropě a s nápisem, bohužel posud jen z části rozluštěným, a v ní je malé divadélko. »V polokruhu, terasovitě nad sebou, jsou vytesány řady sedadel, rozdělené zase paprskovými liniemi, docela na způsob řeckého divadla. S každého z těchto míst bylo pohodlně viděti na přirozenou vyvýšeninu dole ležící, která poskytovala dosti místa, aby se na ní postavilo malé jeviště. Ovšem je to divadlo jen en miniature; směstnalo se v něm snad asi 30 posluchačů, ale nelze pochybovati, že je založeno po klassickém vzoru. Nad sedadly jest ještě čtyřrohá komora, se širokými lavicemi podél stěn. Sem se patrně uchylovali, když chlad zimních nocí činil pobyt v otevřené místnosti nepřijemným. U vchodu jsou ve skalní půdě ještě hluboké díry, do nichž byla zasazována břevna, držící záclonu, kterou bylo bráněno přístupu chladnému vzduchu, a uvnitř bylo dosti místa pro sváteční „nauteh-party“. Divadlo; skryté ve skále, se sice přičí řeckým požadavkům, ale za to je ve shodě s indickým způsobem, vytesávají ve skalách celé chrámy. Zařízení divadla poznali Indové asi ze vzorů, jaké vidali při dvorech řeckých výbojníků a jejich napodobitelů mezi indickými velmoži. — Ke zprávě Blochově uveřejnil krátký přídavek H. Lüders (tamtéž, str. 867 n.). Připomíná, že dle tří míst z básní Kálidásových byly v Indii jeskyně, sloužící za úkryt neplech hetaerských; a je přesvědčen, že leckterá jiná jeskyně v Indii nebyla obydlím tichých mnichů, nýbrž útlukem sloužícím účelům podobným. Lüders cituje dokonce ze starších džainských nápisů mathurských seznam věnování, jež učinila *ganikā* (hetaera) jakási, jejíž matka dle nápisu byla *ganikā* a *lēnaśōbhikā*, t. j. »herečka v jeskyni«. Budíž připomenuto, že Mathurá patrně byla starým sídlem umění hereckého a také místem, kde je vliv řeckého umění zajištěn způsobem zvláště významným (v LF. XXXI 170¹).

z.

Nedávno vyšel obsáhlý přehled hlavních výtěků vědeckého bádání o klassickém starověku za léta 1875—1900; jež za součinnosti četných odborníků uspořádal Vilém Kroll. Kniha má název: *Die Altertumswissenschaft im letzten Vierteljahrhundert*; vyšla v Lipsku u Reislanda 1905 (VII a 547 str.; za 14 mk.) a zároveň jako 124 sv. Bursianových Jahresberichte. Kniha připíná se k Bursianovi a také jej předpokládá; neboť shrnuje jen hlavní výsledky, neobsahuje podrobného výčtu literatury, ale ani jednotlivé oddíly u obou se nekryjí ani spolupracovníci nejsou tíž. Provedení úkolu v jednotlivých částech není stejného rozsahu a stejné ceny, také nejsou všechny obory zastoupeny, ale celou knihu vyznačuje pokrokový její ráz, vysoké hledisko, s něhož patří na úkol klassické filologie, široký rozhled po její práci a hloubka pojetí jednotlivých jejích problémů. V tom, jak velkými rysy podána tu dnešní vědecká práce u Němců i druhých národů v jejich představitelích i jejím rozvoji, je pohodlná orientace každého odborníka. Kniha má tyto oddíly: Griech. und röm. Metrik (Radermacher), röm. Literatur (W. Kroll), griech. Grammatik (O. Hoffmann), griech. Philosophie (K. Praechter), Mathematik Mechanik und Astronomie (J. L. Heiberg), griech. Medizin (M. Wellmann), griech. Geschichte (Th. Lenschau), röm. Geschichte (L. Holzapfel), griech. Staatsaltertümer (H. Swoboda), röm. Staatsrecht (A. Stein), lat. Grammatik (F. Skutsch), lat. Syntax (W. Kroll), das antike Privatleben (H. Blümner), antike Geographie (A. Ruge), antike Kunst (B. Sauer), antike Religion (L. Bloch), griech. Literatur (A. Gercke). Ke konci je podrobný rejstřík.

J. B.

Velmi dobrou pomůckou pro školu jest Luckenbachův spisek o akropoli athenské (*Die Akropolis von Athen* von Dr. H. Luckenbach, v Mnichově a Berlíně, R. Oldenbourg 1905. Str. 53, 4° s 83 obr. Za 2 mk. 50 pf.), jež právě vyšel v druhém, úplně přepracovaném vydání. Doporučili jsme již první vydání v LF XXIV, 1897, str. 64 n. a můžeme nové spracování pochváliti tím spíše, že podává v stručné formě výsledky nejnovějšího zkoumání a veliký počet poučných vyobrazení, z nichž mnohá jsou jinak těžko přístupná. Tisk proveden jest hnědou barvou, což dodává světlotiskovým obrázkům rázu skutečných fotografií.

Velmi pěkné vydání Bakchylida uspořádal Richard C. Jebb (*Bacchylides, the poems and fragments. Edited with introduction, notes and prose translation by Richard C. Jebb. Cambridge at the University Press 1905. Str. XVIII a 524. Za 15 sh. netto*). V obsáhlém úvodě (str. 1—183) pojednáno o životě Bakchylidově, o tom, jaké místo zaujímá B. v dějinách řecké poesie, vylíčeny charakteristické vlastnosti jeho básní, probrána jeho mluva a metrika. Po té popsán podrobně papyrus, při čemž na třech tabulkách podány vhodné ukázky písma, pak podán diplomatický přepis zachovaného textu. Po úvodě k jednotlivým básním (str. 184—240) následuje text s poznámkami pod čarou a s paralelním překladem anglickým (241—407) a zlomky s výkladem, ale bez překladu (str. 408—434). V přídavku (str. 435—496) pojednáno šře o jednotlivých obtížnějších místech. Kniha zakončena seznamem slov, při čemž zvlášť vytčeno, která slova jsou doložena pouze u Bakchylida (str. 497—518), a ukazatelem věcným (519—524). Jako kuriositu uvádíme, že v bibliografickém seznamu na str. XVI citovány jsou také LF, ale jako časopis — maďarský (Hungarian)!

Dlouho ohlašováný druhý díl Robertsovy řecké epigrafie právě vyšel (*An introduction to Greek epigraphy. Part II. The inscriptions of Attica. Edited by E. S. Roberts and E. A. Gardner. Cambridge at the University Press 1905. Str. XXIV a 601. Za 21 sh.*). Po stručném

výkladu o písmě následuje výběr attických nápisů, opatřených anglickým komentářem. Je tu celkem 410 čísel, tedy o něco více než jest attických nápisů u Michela nebo Dittenbergera. Nápis roztríděn jsou věcně v 13 oddělení; zvláštnosti jednotlivých druhů vyloženy stručně na vhodných místech. Ke konci připojen seznam attických demů, srovnávací tabulky a podrobný ukazatel. Kniha jest určena pro studium a tomu i slu také dobře vyhovuje. Vydavatel ukončil sbírku svou, jak se zdá, r. 1899; mohl však aspoň v přídatku připojit některé nápisy nově objevené.

Známa, pro latinskou stilistiku důležitá díla dočkala se nových vydání. Jest to především Naegelsbachova Latinská stilistika, jejíž nové, nyní již deváté vydání uspořádal Ivan Müller (Karl Friedrich von Naegelsbach's Lateinische Stilistik. Neunfe, verm. u. verb. Aufl. V Norimberce, Konr. Geiger 1905. Str. XXXII a 942. Za 12 mk.). Vydavatel opravil text na přechýlných místech, vynechal odkazy ke spisům nyní již zastaralým, nahradiv je poukazy k dílům novějším, a uvedl knihu v soulad s nynějším stavem latinské filologie. Rovněž důkladně pozměněn Krebsův Antibarbarus v sedmém vydání od Schmalze (Antibarbarus der lateinischen Sprache von J. Ph. Krebs. Siebente genau durchgesehene und vielfach umgearb. Aufl. von J. H. Schmalz. V Basileji, Benno Schwabe 1905. Vyjde v 10 sešitech desítiarchových po 2 mk.; dosud vydány dva sešity). Jednotlivá hesla jsou nyní zpracována semasiologicky, při čemž užito prací, obsažených ve Wölfflinově Archivu pro latinskou lexikografii, jakož i dosud vydaných sešitů Thesauru linguae Latinae. Obě uvedená díla lze pokládati v nynějším zpracování takřka za nové knihy, tak že i knihovnám, které mají vydání předešlá, lze doporučiti, aby si je opatřily. Menší změny vykazuje oblíbené Mengovo Repetitorium latinské skladby a stilistiky, vydané právě v osmém vydání (Repetitorium der lateinischen Syntax und Stilistik von Herm. Menge. Achte durchweg verb. Aufl. Wolfenbüttel, Jul. Zwissler 1905. Str. VIII a 486. Za 8 mk.).

Thesaurus linguae Latinae dokončil nedávno svůj první svazek, obsahující hesla A—Amyzon (V Lipsku u Teubnera 1900—1905 XIV str. a 2032 sloupců, 4°. Za 61 mk.). Upozorňujeme na věc proto, aby knihovny, které důležitý slovník ten ještě odebírali hodlají, s objednávkou si pospíšily; neboť od 1. ledna 1906 bude cena značně zvýšena. Ze svazku druhého vyšlo dosud sedm sešitů, kdež jsou hesla od An—Bagaudae.

Proslulý marburský fonetik Vilém Vietor, známý u nás zejména svým časopisem Die neueren Sprachen, Zeitschrift für den neu-sprachlichen Unterricht, začal vydávati u B. G. Tebnera důležitou sbírku učebnic Skizzen lebender Sprachen. Cílem jejím jest, podati podle Sweetova »Elementarbuch des gesprochenen Englisch« stručné hláskoslovní i tvaroslovné nákrety živých jazykův a ilustrovati je pestrými ukázkami. Posud vyšly skizzy severní angličtiny, portugalštiny a hollandštiny. Cena jejich záleží především v praktické části fonetické.

es.

Slovanskému slovu *gasъ*, které pro začáteční *g*- místo očekávaného *z*- bývá pokládáno za přejaté, věnoval několik slov A. Meillet v Mémoires de la Société de linguistique de Paris, 1905, str. 243 násl. Jemu se zdá domněnka o germánském původu tohoto slova nesprávnou, ježto nelze dobře pochopiti, proč by slovanština neměla slova známého skoro ve všech jazycích indoevropských, a ježto není známo druhé slovo praslovanské z téže kategorie pojmové jako *gasъ*, jež by bylo vypůjčeno z němčiny. Hledá proto pro *g*- v *gasъ* výkladu nového. Podle marocké (arabské) dissimilace *dž* (vzniklého z *g*) — *g* před sykavkou

(gŭz, ořech místo džŭz), české dissimilace v žláza — hlíza (ovšem, jak sám Meillet uznává, pochybné, ježto jest možný i výklad kontaminací žláza — hlíza) a podle arménské dissimilace v slově gēljkh 'žlázy' místo čekaného jeľjkh soudí, že i v slovanském slově gasъ g- vzniklo dissimilací před následující sykavkou, a sice v době, kdy palatální *gh* nemělo ještě povahy prosté sykavky. Je to výklad zajisté velmi pravděpodobný.

es.

Středoslovenskému instrumentálu sing. rybou, dušou, kostou, mnou, tou, našou, dobrou (proti akk. sg. fem. dobrou) věnoval ve »Sborniku vъ čestъ V. I. Lamanskago« několik stránek prof. J. Polívka (Творительный падежъ въ словацкихъ нарѣчїяхъ). Koncovka tohoto instrumentálu -ou vykládána bývala dosud z -ŭ. Okolnost, že v středním nářečí slovenském nemohou jíti za sebou dvě dlouhé samohlásky, že však v instr. sg. vierou, vól'ou, hrôzou a pod. -ou po dlouhé samohlásce vyskytá se přece, a dále faktum, že formy, jako uvedené středoslovenské, jsou známy i ze západních nářečí maloruských (ie царьскѣю принцѣзною, за твоѣю душою), z čakavštiny (z ovčiv daskŏv), z nářečí mezimurského (rokov, ženov, dušov) a z dokladů starosrbských (писахъ руковъ моєхъ), vedly autora k tomu, aby hledal pro koncovku -ou objasnění jiného než z -ŭ. Podle něho vzešla koncovka tato ze zájmeného instr. -oja (středosl. mnou, tou, cf. stč. mezi toj, z psl. *mъnoja, toja; podle toho i středosl. rybou z analogického *ryboja proti č. rybú z náležitého psl. *ryba; stč. mnú proti toj ú vykládá prof. Polívka z psl. *mъna, utvořeného analogií podle *ryba). — Do rozpravy vložena je per parentheses i poznámka o původu dial. mor. a slc. -um v instr. sg. fem. (tū dŭhum cestum, s tum palicum atd). Auktor, poukazuje na starochorv. a obecně čak. božium volium a pod., drží se výkladu Oblakova, podle něhož -m dostalo se do těchto tvarů vlivem jmen rodu mužsk. a stč. a snahou rozlišiti instr. od akkusativu.

es.

Při významu, jaký mají v starší literatuře české zpracování látek apokryfických, nebudou pro českého literárního historika bez váhy dvě práce redigované Edgarem Hennecke: Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Uebersetzung und mit Einleitungen (8°, 28 + 558 str.) a Handbuch zu den neutestamentlichen Apokryphen (8°, XVI + 694 str.; obě v Tubinkách a Lipsku u J. C. B. Mohra 1904). Prvá z nich podává úvod o novozákonních apokryfech vůbec, překlady do němčiny a úvody pro širší publikum, druhá obsahuje rozsáhlou bibliografii, poznámky kritické a množství odkazů literárních i historických. Hennecke i jeho spolupracovníci, vesměs vynikající znalci písemnictví starokřesťanského, stojí na vědecké výši, a není pochyby, že oba svazky jejich díla budou na dlouhou dobu nenahraditelnou pomůckou všem, kdo se budou obíratí rozmanitými versemi apokryfických vypravování.

es.

V Lublani zemřel letos 2. srpna slovinský slavista Řehoř Krek (nar. r. 1840 ve vsi Četena Ravan v Kranji). Od r. 1867 byl soukromým docentem, od r. 1870 mimořádným a od r. 1875 do 1902 řádným professorem slovanské filologie na universitě štyrskohradecké. Hlavním jeho dílem jest Einleitung in die slavische Literaturgeschichte (Štyrský Hradec, 1. vyd. 1874, 2. rozmnžené vyd. 1887), obsahující výklady o slovanských starožitnostech a o slovanské literatuře tradiční. V mládí také básnil.

es.

O Kretě předhistorické.¹⁾

Napsal Em. Peroutka.

(Dokončení.)

Stěny paláců i v Knosu i ve Faistu pokryty byly sádrovou omítkou a ozdobeny freskami a plochými, malovanými reliefsy. Při zkáze paláce knosského kusy omítky opadaly a zůstaly ležeti na zemi, až nyní po více než 3000 letech zdvihl je Evans. Co zachováno, jsou jen porouchané úlomky, ale i ty svědčí výmluvně o velkém mistrovství a dovednosti výtvarníků kretských. Zejména sluší chváliti pravdivost a jemnost provedení jakož i techniku, kterou se významenávají.

¹⁾ Zpráv, obsažených v posledním ročníku ABS (X) z r. 1905 za výkopné období 1904, mohl jsem užiti jenom pro tuto druhou část svého referátu. Na doplněnou část první uvádím těchto několik dat. R. 1904 prozkoumána znova západní část paláce a jeho severní okolí. Výkopy v paláci přinesly na jevo mnoho látky k dějinám stavby prvního i druhého období pozdějšího paláce. Tak zjištěno, že západní skladiště náleží vesměs do periody první pozdějšího t. druhého paláce. Vchody, do skladišť vedoucí, byly dvakrát měněny, nejprve zúženy, potom opět rozšířeny. Rozšíření stalo se asi tehdy, když do skladišť vpravovány veliké hliněné nádoby na olej. V téže době byly schránky v podlaže buď úplna nebo z části zasypaný a upraveny tak, aby do nich mohl odkapávati olej z nádob buď prasklých nebo přetékajících.

Zjištěna celá západní fačada ústředního dvora prvního období druhého paláce, jdoucí rovnoběžně s fačadou pozdější, ale o něco dále na západ. Při přestavbě druhého paláce byly některé části její zrušeny, ale jiných, jako na př. severního rohu, užito i při stavbě nové. O něco dále na sever od kamenných schrán, objevených r. 1903, t. zv. chrámových skladišť, nalezeno několik nových, pocházejících z téže doby druhého paláce. Když přestavován druhý palác, schránky ty zastavěny schodištěm, vedoucím z ústředního dvora do prvního poschodí. Podle různé tloušťky zdí některých skladišť (viz plán na obr. 2.) Evans míní, že nad skladišti byly v prvním poschodí tři síně, z nichž severní byla největší a byla přímo spojena rampou s t. zv. »divadlem«.

V okolí paláce bylo prozkoumáno asi sto hrobů; nálezy (vásy, meče, nástroje atd.) ukazují na poslední doby druhého paláce.

Malíři kretšti se zálibou zdobili stěny po způsobu babylon-ském a aigypťském dlouhými slavnostními průvody. Tak v dlouhé chodbě západní, která nazvána proto processijní chodbou, zachovaly se zbytky takového průvodu. Vidíme tři páry chodidel po kotníky, náležejících podle hnědočervené barvy osobám mužským v životní velikosti, před nimi jeden pár menších nožek, patrně ženských, ježto jsou provedeny barvou bílou a zachován nad nimi kousek bohaté obruby sukně. Všechny nohy obráceny týmž směrem. Mužové, za ženou kráčející, byli asi jejími sluhy. O něco dále jiný pár chodidel mužských, obrácených v opačném směru. Snad náležely králi, který vyšel přivítat průvod nebo návštěvu. (ABS VI, str. 12 n.)

V jiné chodbě bylo lze ze zbytků sestaviti celou postavu, patrně z podobného průvodu holdovacího, kde podávány králi dary. Vidíme černovlasého jinocha, jehož obnažené, hnědé tělo jenom kolem beder zakryto krátkým šatem, opatřeným trásněmi. Jinoch jakoby podával úzkou, dlouhou vásu z modrého mramoru. Podobné mramorové vásy v rumu paláce skutečně byly nalezeny; z toho lze usuzovati, že malíř zobrazil na stěně skutečný výjev.¹⁾ Čistota profilu, raffinovaný půvab a elegance obrysů hrudníku, rukou i nohou obecně překvapily.²⁾

Jiná freska ukazuje dívčí hlavu a poprsí. Přes to, že veliké oko, linie nosu, jenž není řecký, a rty se malíři nezdařily.³⁾ jest celý profil velice ušlechtilý a půvabný. Černý, bohatý vlas padá v dlouhých prstencích na šíji, jeden z nich shozen koketně přes

V hloubce 3·50—4 m zjištěna byla silnice z doby minojské, táhnoucí se od »divadla« směrem čistě západním a odkopána v délce 280 m. Uprostřed byl chodník 1·40 m široký, dlážděný dvěma řadami kamenných desek. Po obou stranách dláždění byla upěchovaná cesta zšíří 1·10 m, tak že celá silnice, zřízená na pečlivě upravené, šterkované spodní vrstvě, byla 3·60 m široká. Od divadla silnice mírně se skláněla asi do polovice odkopané délky, potom pomalu stoupala. Evans myslí, že spojovala palác s nějakou znamenitější budovou (str. 44—54). Asi v polovici odkopané délky silnice, na sever od ní, učinil Evans na zkoušku průkop a našel zbytky nějaké stavby, přináležející asi k paláci. Bylť nalezeno asi 80 hliněných, popsaných desek, v nichž, jak Evans soudí, mluví se o válečných vozích a zbraních, větší množství zubelnělých, dřevěných šípů a kovových hrotů, k nim přináležejících. Evans myslí, že to tedy byla asi královská zbrojnice (str. 54—62). Prozkoumání podrobně vykonáno letos, a výsledky popsány budou v ročníku příštím ABS.

¹⁾ Ostatně motiv je aigypťský. Na malbách v hrobu Rekhmarově, pocházejícím z 18. dynastie, viděti stejnou postavu. Táž tmavohnědá pleť, týž pás s trásněmi kol beder, totéž postavení s vásou. Ti lidé u Aigypťanů slují Keftiu. Tak freska v Knosu potvrdila domněnku aigypťologa Brugsche již z r. 1858, že Keftiu na pomnicích a textech aigypťských jsou Kreťané. Srv. článek H. R. Hallův, Keftiu and the peoples of the sea, ABS VIII (1902), str. 157—189.

²⁾ Viz obr. na př. u Drerupa, str. 98 a popis v ABS VI, str. 15 n.

³⁾ Viz u Drerupa, str. 99 nebo ABS VII, str. 57.

čelo do obličej. Plné poprsí zakryto modrou bluzou s hlubokým výstřihem, jež ovroubena prolamovanou ozdobou z červených a modrých stužek. Přes ramena přehozen pláštík, jehož límee sahá až k uším. Na jiné fresce zobrazena byla celá dívčí postava, jež podle vlajících copů byla v nějakém energickém pohybu. Zachována hořejší část těla. Dívka jest oblečena v kabátec žluté barvy, vpředu otevřený, s modročerveným prolamovaným lemováním. Šije a prsy kryty jen košilí. Levá ruka je ohnuta, pravá natažena vpřed. Rysy obličej jsou zcela pravidelné, a důlek v koutku, buď se chystá na býka vyskočiti anebo zachytiti muže, na hrbetě býkově se produkujícího.²⁾ Snad zobrazil tu malíř výjev ze skutečného života.

Ještě na jiné fresce vidíme produkci akrobatů s býkem. Na hrbetě neosedlaného býka nohama vzhůru vzlyčen stojí muž, po straně vznáší se postava dívčí, rukama držíc se rohů býkových, a za býkem viděti postavu třetí, jak s rukama, vzhůru vzpaženými, buď se chystá na býka vyskočiti anebo zachytiti muže, na hrbetě býkově se produkujícího.²⁾

Posléze zmiňuji se o fresce, t. zv. miniaturní, jež zobrazuje společnost mužů a žen, sedících před nějakou budovou, podle mínění Evansova před chrámem. Mužské tělo charakterisuje tehdejší malíř právě tak, jako později malíř řecký, barvou hnědočervenou. Touto barvou natřeno též pozadí, aby se naznačilo, že tu shromážděno mnoho mužů. Z pozadí toho vyniká hustá spleť černovlasých hlav mužských a před nimi bílá poprsí a světlou žluté nebo tmavomodré ženské úbory. Překrásně znázorněny živé pohyby bavících se žen (ABS VI, str. 46 a 48).³⁾

Ještě větší podiv vzbudily ploché malované reliefs, jimiž zdobený stěny. Zachována výtečně modellovaná hlava býka, na níž rozčilení zvířete docela zřejmě patrné (ABS VI, 52). Na mužské paži, nesoucí vásu (ABS VII, str. 89), podány obrysy ruky a svalstvo s pravdivostí, jež Evansovi připomíná umění Rodinovo (srv. též mužské torso ABS VII, str. 17).

Znaménitě modellování a výborně zachycení lučištník (ABS VII, str. 44) a zápasník pěstní (ABS VII, str. 95). V jiho-

¹⁾ Viz obr. v ABS VIII, 1902, str. 55.

²⁾ Viz u Drerupa, str. 56 fresku podobného obsahu a provedení z Tiryntha nebo tamtéž na str. 64 podobné výjevy chytání(?) býků na zlatých pohárech z Vafia.

³⁾ Při novém prohledávání paláce r. 1904 byly nalezeny v některých schránkách pod podlahou západních skladišť kusy pomalované omítky, jež napadaly tam asi ze síní v prvním poschodí, když druhý palác byl zničen ohněm. Evansovi podařilo se většinou sestaviti je v původní celky, a tak přibýlo několik fresek nových: jedna podobného obsahu jako freska miniaturní, skoro úplná postava staršího muže s liliovým věncem na hlavě, snad knížete kněžského, hlava býka, průčelí nějaké svatyně se sloupy, do jejichž hlavice zatknuta byla podvojná sekera (ABS X, str. 31—45).

východním domě v síni s pilířem byl kus podstavce z nachově sádry, podobné porfyru, s krásnou ozdobou spirálovou, provedenou v reliefu (ABS IX, str. 7 n.), a kusy omítky, nalezené na dlažbě chodby před komnatou touto, ozdobeny liliemi, ratolestmi olivovými a travinami tak dokonale, že připomínají Evansovi delikátní kresby W. Morrise; ba zdá se mu, že v kresbách kretských je takové vystižení přírody, že v moderním umění dekorativním nelze ho nalézt. Lístky jednotlivých větví jakoby zpola se zahýbaly pod váním větru (ABS IX, str. 5).

Příčiním několik poznámek o nálezech ostatních, a to nejprve o předmětech, pocházejících ze dvou podzemních schrán nedaleko »komnaty pilířové« v západní části paláce, jež nazývá Evans chrámovými skladišti, protože, jak se domnívá, všechny předměty, tu nalezené, mají vztah k náboženství (ABS IX, str. 48 nn.). Schránky jsou skoro stejně velké ($1\cdot76\times1\cdot37\text{ m}$ a $1\cdot52\times1\cdot90\text{ m}$) a byly plny uměleckých předmětů, zhotovených z domácího porcelánu (majoliky); bylo tu na př. několik sošek, z nichž dvě, nejlépe zachované, zobrazují »bohyni hadí« a její kněžku nebo vyznavačku, dále votivní roucha pro bohyni, votivní pásy, vásy, jednak domácí, jednak cizí z ostrova Melu, několik pomalovaných reliéfů majolikových, popsaná deska, otisky pečeti ve ztvrdlé hlině a množství pomalovaných mořských škeblí.

Předměty ony pocházejí dle mínění Evansova z nějaké svatyně, v níž byly asi podobně rozestaveny jako v malém sanctuariu. Přední zájem poutá soška bohyně ($34\cdot2\text{ cm}$ vysoká). Má na hlavě vysokou tiaru nachově hnědé barvy s bílým lemováním, kabátec obyčejného kretského střihu, pošíť černými ornamenty, pruhovanou zvonovou sukni a přes ni jakousi krátkou dvojitou zástěru. Obnažené prsy ukazují, že to byla bohyně mateřská. Barva pleti je mléčně bílá. Vlasy padají na šíji a ramena, oči a obočí jsou černé, uši neobyčejné velikosti mají snad symbolický význam. Kolem bohyně vinou se od pasu vzhůru tři hadi, z nichž jeden hlavou svou přečnává tiaru bohyně (ABS IX, str. 75 n.).¹⁾ Druhá menší (20 cm vysoká) soška jest bez hlavy a bez hadů kolem těla, ale drží malého hada v rukou. Kroj jest týž jako u hadí bohyně až na sukni, střihu docela moderního o sedmi volánech. Z třetí sošky jsou jen zbytky. Potom třeba uvéstí (tamtéž, str. 77) dvě miniaturní ženská roucha votivní, na nichž užito jako ozdoby skupiny květů šafránových (viz ABS IX, str. 82). Je to asi předmět nilský, ale vyjádřený kretskými, »minojskými« prostředky. Dva votivní pásy vyhlížejí, jako by to byl dvakrát otočený had. Jest tu patrně viděti přeměňování kultu hadího v kult lidský.

¹⁾ V Gurnii nalezena Miss Boydovou malá svatyně, v níž mezi jiným byl i neumělý idol bohyně, kolem níž se otáčejí hadi. Jiná podobná soška objevena v Gortyně.

Mramorový kříž, asi 30 cm vysoký, zaujímal dle domněni Evansova v sanctuariu místo na stěně (protože zadní strana jest drsná). Zdá se, že znamení toto, podle všeho zjednodušená hvězda, bylo předmětem náboženské úcty více než dva tisíce let před Kristem (ABS IX, str. 91).

Symbolický význam měly reliefs na fayancových deskách (20.5×12.4 cm), jež zobrazují krávu a divokou kozu, kojící mláďata. Všimněme si na př. reliefu s divokou kozou (ABS IX, tab. III). Architekturní base je skála. Jedno mládě ssaje, kdežto druhé se otáčí po matce. Pravdivým podáním, krásou modelování a živostí jest tu předstiženo umění aigyptské.

Otisky pečeti, jichž ve skladištích chrámových nalezeno 160 o padesáti různých vzorech, objevily se i jinde v knosském paláci (ABS VIII, str. 76 nn.). Byly připojeny nitmi nebo provázky k nějakým úředním aktům, psaným snad na papyru. Křehký materiál ztrouchnivěl a zbyly jen pečeti.¹⁾

Většina obrazů má zase přímo nebo nepřímo vztah k náboženství. Naprostá volnost, s jakou umělec se vyjadřuje, jest překvapující. Hlemýždí skořápky, vlčí hlavy, čtyři sovy, umístěné kolem hvězdy, vynikají věrným, přirozeným podáním (ABS IX, str. 56). Neobyčejností vyniká rozčilující výjev, kde muž, stojící v lehkém člunu, pokouší se odraziti útok mořské obludy, deroucí se do člunu, jejíž hlava připomíná diváku asi homerskou Skyllu (ABS IX, str. 58). Mnohé z typů pečetních mají význam náboženský. Že býk v kultu minojském má význačné místo, o tom nálezy kretske podávají vůbec hojně dokladů. Podobně trojice stromů, kde na pečetech se vyskytuje, nebo holubice nebo rohatá ovce se svastikou, umístěnou nad ní, jsou symboly náboženské. Na jiné pečeti zříme kříž, který má patrně vztah k mramorovému kříži, nalezenému v skladišti chrámovém (ABS IX, str. 55, 88, 90, 92). »Válečný« bůh a bohyně, provázená lvem, na jiných pečetech (tamtéž, str. 59) jsou v přímé souvislosti s význačnou pečetí, kde bohyně stojí před chrámovým průčelím na skalnatém pahorku, střežena jsouc dvěma lvy, a před ní stojí adorant (ABS VII, str. 29). Také pečeti z Hagia Triada mají touž bohyni mezi dvěma sluhy nebo věřícími, z nichž každý drží podvojnou sekeru. Tyto i jiné postavy bohyně a boha jsou asi totožny s dvojicí božskou, o jejímž uctívání v minojském paláci v Knosu zjištěno již mnoho dokladů.

Výkopy posledních let změnily naše vědomosti o keramice řecké. Dosud byly nejstarší hliněné nádoby z první a druhé vrstvy hissarlické a z některých nekropolí ostrovních (v Ialysu, na Amorgu, There); pak časově řadily se vásy mykenské, dle

¹⁾ Goessler v uv. čl., str. 459 tvrdí o stejných pečetech, nalezených v Katozakru, že to byly kontrolní známky na pytlech zboží.

známého třídění Furtwänglerova čtverého slohu. Ale kretská půda v Knosu, Faistu, Katozakru, Palaikastru, diktajské jeskyni vydala hliněné nádoby výroby docela samostatné a nové. Zejména poučný je tady opět Knosos; neboť zde se vyskytuje zboží toto mezi vrstvou spodní neolithickou a hořejší mykenskou do hloubky pěti metrů. Z toho viděti, že zboží toto v Knosu je starší než mykenské, věc to, jak uvidíme, velice význačná, máme-li posouditi, v jakém poměru kretská kultura je ke kultuře mykenské. Dále plyne z toho, že výroba jeho, soudíc podle mohutnosti vrstvy, trvala po dlouhá století.

Nejprve povšimnuto si odlišného rázu u střepin, jež nalezeny v jeskyni u vsi Kamares; odtud vásy kretské domácí výroby nazývají se nyní kamarské. Soudruh Evansův Duncan Mackenzie zpracoval dosavadní materiál (JHSt 1903, str. 157 nn.) a vytkl jako hlavní znaky asi toto:

1. Vásy ukazují velkou rozmanitost tvarů a jsou pokryty většinou tmavým, skvěle lesklým nátěrem. Ornament proveden v barvách mdlých, nejvíce v barvě bílé, vedle níž však v nejlepší době zboží toho užívá se na výpomoc červené a žluté. Celek ukazuje polychromii velice jemnou.

2. Význačným znakem zboží toho jsou plastické ozdoby, reliefs.

3. Ornamentem jsou vzorky geometrické a květinové, nikoli však živočišné, ani křivočaré, jako na zboží mykenském. Spirála, řídčeji se vyskytující, je původu aigyptského.

4. Polychromní zboží kamarské je přímým pokračováním keramiky vrstev neolithických. Čím výše přicházíme, ubývá polychromie a, nabývá vřehu zboží jednobaré.

Ve skladištích nedaleko lisovny, pocházejících z doby prvního paláce, asi kolem 1800 př. Kr., našel Evans keramiku (hrnce a mísy) velice delikátní, se stěnami tenkými téměř jako skořápka vejce (ABS IX, tab. II.).¹⁾ Nejkrásnější dvě ukázky toho zboží jsou: vása bledě zelené barvy, přes níž vine se od ucha shora přes okraj ratolest s listy růžovými v hnědém reliфу (ABS IX, str. 74), a pak přepychová vása, 1·20 m vysoká, z konce periody minojské; obě objeveny byly v královské ville (ABS IX, str. 139). Viděti proti starším kamarským nádobám novou techniku, kdy relief má větší váhu než malba. Za ornament užito rostliny papyru, mezi jehož stonky viděti v levo dole malé vlnové čáry, jež patrně znázorňují Nil. Látka jest aigyptská, ale sloh nemá nic aigyptského.

Z ostatních jednotlivých nálezů připomínám jen drobné některé předměty fayancové, jako mořské letouny a škeble, velmi věrně zhotovené, jichž užíváno k inkrustování. Evans sestavil

¹⁾ Podobně jemné zboží o tenkých stěnách nalezeno nyní také v Palaikastru (ABS X, str. 193).

z nich celek podle malby, zachované ve Fylakopi na Melu, (ABS IX, str. 42 a 69 n.). Eleganci a štíhlostí tvarů a vůbec překrásným, živým provedením vyniká figurka ze slonové kosti, 28·7 cm vysoká (ABS VIII, str. 72 n. a tab. II. a III.). Zobrazuje mladíka asi v podobné pozici, v jaké na fresce s akrobaty zachycena postava za býkem, letícího po skoku nějakém a s rukama vzhůru vztaženými. Evans myslí, že se nosily takové figurky, jichž pohromadě nalezeno několik, na pásu zavěšeny jako ozdoba.

Kovových předmětů nalezeno v Knosu málo. Patrně poslední obyvatelé paláce je odnesli nebo zničili. Ale přece r. 1903 v severozápadní budově, jen asi metr pod povrchem, nalezeno několik bronzových konví s tepaným ornamentem, originálním a velice malebným (ABS IX, str. 121—128). Hned roku 1900 našel Evans v jedné místnosti paláce pohromadě mnoho hliněných, ohněm ztvrdlých desk různé velikosti 4·50 až 29·50 cm dlouhých a 1·20—7·20 cm širokých (ABS VI, str. 55 nn. a tab. I. a II.). Během výkopů však přibývalo porážnu desk nových, tak že nyní jest jich přes 2000. V hlavním nalezišti bylo desk popsaných písmem čarovým většina, více než 900 kusů. Evans zjistil totiž dvojí soustavu písma: písmo obrázkové, připomínající hieroglyfy,¹⁾ jež nazývá pictografickým, a písmo čarové čili lineární. Ale podle objevu z r. 1903 viděti, že otázka písma je složitější, než se původně zdálo. V Knosu samém uznává Evans v písmu lineárním dvě soustavy (A a B). Soustava A pochází z doby prvního paláce, k soustavě B počítá pak Evans všechny desky z »archivu«, totiž z onoho prvního velkého nálezů.

Na poháru jednom, pocházejícím z doby velice staré, je nápis, *psaný inkoustem* (ABS IX, str. 108). Viděti z toho, že na Kretě se skutečně psalo a nejen tesalo do kamene nebo rylo do hlíny. Materiál psací, patrně křehký, listy palmové nebo papyrus, ovšem nás nedošel. Lze tedy souditi, že na Kretě vedle »archivů« mohly existovati i bibliotheky. Evans pokládá jisté značky za číslice a myslí, že počítali tehdejší lidé podle soustavy desetinné. Jinak však stojíme dosud před zavřenými dveřmi.

Bosanquet, ředitel anglické školy v Athenách, našel při svých výkopech v Praisu v červnu r. 1901 dva nápisy ze IV. stol. př. Kr., psané sice písmeny řeckými, ale řeči dosud neznámou. V ABS VIII, str. 125—156 uveřejňuje o nich pódrobnou studii R. S. Conway (The prehellenic inscriptions of Praesos) a kloní se k mínění, že lze jazyk ten připočísti ke skupině indoevropské. Známé význam jenom těch slov kretských, která staří přeložili; je jich asi patnáct. Jsou-li slova *Σείριδος* nebo *Λαβύρινθος* kretská, třeba přiznati, že tato řeč nebo s ní příbuzná byla rozšířena v Řecku všude, kde se vyskytují slova na -inthos, jako Korinthos,

¹⁾ V Knosu nalezeno jen na jednom místě, kdežto čarové nalezeno i jinde na Kretě, na př. v Hagia Triada a v Gurnii (ABS IX, str. 51 nn.).

Perinthos, Lebinthos, Zakynthos. Jmen místních na -anda (*Ἀνδάρδα*) nelze foneticky odloučiti od jmen na -indos nebo -inthos. Tedy panství řeči kretske bylo by bývalo rozšířeno až do Karie, kde názvy místní na -anda jsou rozšířeny.¹⁾

Hned při prvních výkopech r. 1900 soudruh Evansův Hogarth jal se pátrati po hrobech, jež pocházely z doby starší než geometrické. Místo nich zjistil na západní a jižní straně pahorku, na němž leží palác, dávné město Knosos či, jak před tím se jmenovalo Triikka, jež existovalo tu již za doby neolithické (ABS VI, str. 70 nn.). Rok 1902 přinesl zajímavý nález, dle něhož lze si představit, jak obyčejní občané v Knosu bydleli: značný počet malých porcelánových destiček (as 3×3 cm), na nichž viděti průčelí domů, věží a jiných staveb. Desky pocházejí z nějaké mosaiky a ukazují nám domy až třípatrové, soudíc podle řady oken, rozdělených leckde ve čtyři části, jež bývaly místo sklem vyplněny nějakou průsvitnou lehkou látkou, snad pergamenem (ABS VIII, str. 14—19). Snad lze připustiti i tu aigyptský vliv, ale, jako při stavbě paláců, byl typ aigyptský pozměněn podle klimatických poměrů kretských. Že velkolepý královský palác má několik poschodí, konečně nepřekvapuje. Ale vidíme-li, že i obydlí obyčejných lidí mají vzhled moderních ulic městských, vyplývá z toho, že městský život v Knosu nutně trval již po mnoho století před tím.

Hroby knosské byly vyloupeny již za starověku a neposkytly nám nic nového. Výsledky, jakých docileno při letošním pátrání ve hrobech knosských, loni nově objevených, dosud nejsou uveřejněny. Také mausoleum, odkryté r. 1904 na jaře, na pahorku severně od paláce, bylo vyloupeno, ale přece objeveno tam i tak dost předmětů, pro nás důležitých. Stavba byla čtyřhranná s kupolí a arkádovým vchodem; uvnitř objeven v koutě podzemí kamenný sarkofág, pak porůznu hliněné otisky pečeti, vasy krásného slohu kamarského, kamenná lampa, basaltová aigyptská mísa, aigyptský náhrdelník z lapis lazuli a hodně alabastrových vás. Je to hrobka některého krále z doby minojské, z níž tradice řecká učinila asi hrob Idomeneův (ABS X, str. 4—6).

O chronologii paláce knosského soudí Evans podle posledních zpráv z r. 1905 asi takto. Lze rozeznávati v Knosu vrstvu neolithickou a minojskou.²⁾ Minojskou vrstvu podle nálezů třeba rozdělití ve tři oddíly, ranní, střední a pozdní, každý z těchto tří oddílů pak zase v několik period.³⁾ K tomuto třídění dospěl Evans již

¹⁾ V ABS X, str. 115—123 rozebírá Conway třetí eteokretský nápis, nalezený v Praisu v červnu 1904, a prohlašuje, že dosavadní jeho závěry se jím potvrzují.

²⁾ Proti označení tomu činí Dörpfeld námitky, jak myslím, právem v článku: Kretische, mykenische und homerische Paläste, Athen. Mitteilungen XXX (1905) str. 296.

³⁾ Viz též R. M. Dawkins, Excavations at Palaikastro III. ABS X, str. 191.

dříve. R. 1904 učiněn, aby se poměry stratigrafické definitivně poznaly, v západním dvoře zářez, sahající od dnešního povrchu až na skálu. Zkouška potvrdila Evansovo dosavadní třídění. Vrstva země od zdola až k dláždění druhého paláce činí 11·76 *m*. Přibývá-li průběhem tisíciletého lidského sídlení podle měření Lepsiova asi 1 *m* násypu, lze odhadnouti stáří vrstev lidských v Knosu na 12 až 14 tisíc let. Vrstva neolithická jest 6·43 *m* vysoká. Keramika ukazuje nepřetržitý vývoj od nádob zcela primitivních, nedobře vypalovaných, k lepším se vrytým geometrickým ornamentem, čarovým nebo tečkovým, zaplněným bílou barvou. Ranní dobu minojskou dělí Evans ve tři periody (viz diagram v ABS X, str. 19) a výšku její určuje na 1·30 *m*. Podle jednoho nálezu soudil Petrie, že počátek doby minojské v Knosu jest současný se IV. dynastií egyptskou. Loni však shledal, že nádoby nalezené ve vrstvě subneolithické jsou totožné s nádobami, v Abydu nalezenými, jež prý přináležejí egyptské dynastií první. Podle toho počátek éry minojské bylo by klásti ještě dále do minulosti. Střední doba má tady výšku 1·50 *m* a dělí se opět ve tři periody. V třetí periodě její staví se druhý palác v době asi mezi 1800 a 1500 př. Kr. Výroba polychromního čili kamarského zboží dosáhla vrcholu. Ke konci střední doby minojské začíná klesání moci kretské. Třetí vrstva minojská, »pozdní« čili »mykenská«, má dvě periody, sáhá až asi do 1200 př. Kr., kdy palác zničen ohněm, ať přímým ať nepřímým účinkem vpádu Dorů.

O ostatních výkopech, pokud mají důležitost pro nejstarší dobu kretskou, lze se zmíniti jen stručně.

V Praisu ve vých. Kretě kopala 1901 britská škola. Kromě tří nápisů »eteokretských« (první objeven Halbherrem již r. 1884 a publikován Comparettim v Museo ital. II, 1887, str. 673), nenalezeno nic ani z doby kamarské ani mykenské, nýbrž jen stopy sídel pozdějších (viz ABS VIII, 231 nn. zprávy Bosanquetovu a Forsterovu).

V Katozakru, kde r. 1901 kopal Hogarth, nalezeno jen málo zbytků kamarského zboží, a to nikoliv v domech samých, nýbrž pod nimi; většinou vasy mykenské (srv. ABS VII, str. 145 nn.). Za to v domě jednom nalezeno na 500 pečetí (viz tamtéž, str. 133). Hlavní předměty, jež zobrazují, jsou známy většinou již z Knosu: obřadové scény před oltářem, podvojně sekery, ženské postavy, hlavy daemonů, minotaurus v různých podobách, lvi a byci.

V Palaikastro (Rusolakku) kopala britská škola r. 1902 až 1904 vedením Bosanquetovým (zprávy v ABS VIII, str. 287—316, IX, str. 274—387, X, str. 192—231); objeveno tu město a nekropole. Palaikastro leží na východním pobřeží kretském severněji než Katozakro. Bosanquet zjistil podle nalezených střepin, že sáhají od začátku kamarské výroby až do pozdní doby mykenského zboží, že Palaikastro byla osada starší než Zakro a měla delší

trvání. Dům jeden ukazuje stopy druhého poschodí a měl, soudíc podle sloupů, dokola postavených, jakési impluvium. Zdá se, že výkopy v Palaikastru budou pro chronologii kretskou mít velkou důležitost.

V Gurnii na severovýchodním pobřeží kretském, vykopala 1901—3 Američanka Harriette Boydová mykenské město. Domy jsou malé, ulice úzké, ale pravidelné. Mnohé domky upomínají na dnešní domy, na př. v Peloponnesu. Spodek vystavěn byl z nepálených cihel, hořejšek ze dřeva. Při požáru hořejšek ovšem shořel, ale hliněné zdi ztverdly a jsou proto dobře zachovány. Jedna z ulic vede k jakési čtyřúhelné budově, v níž nalezeno množství malých idolů, hadi, holubice a postavy ženské, právě jako v Knosu; patrně to byla svatyně.

Po několika předchozích pokusech jiných archaeologů (na př. Evansové r. 1896, při němž nalezena trojitá obětní miska se starobylým nápisem) vykopal Hogarth v létě 1899 celou jeskyni diktajskou, ležící u vesnice Psychro (ABS VI, str. 94—116). Jeskyně má dvě části, hořejší a spodní, jakési *ἀδύτων*. V jeskyni hořejší našel Hogarth kamenný oltář, kdysi pokrytý jemnou štukovou omítkou a zbytky zdi, ohraničující temenos. Ve vrstvě země, jež byla někde vysoká až sedm stop, nalezeny předměty votivní: hliněné zboží kamarské nejspodněji, výše mykenské všech slohů a nahoře vásy geometrické, sošky, zbraně, jehly, nože a jiné předměty z bronzu, kosti, terrakotty (500 kusů). Ve spodních vrstvách hořejší jeskyně nalezeny obětní dary starší než v jeskyni spodní. Hogarth vysvětluje to tím, že voda, ve spodní jeskyni tekoucí, činila ji déle nepřístupnou. Vidíme podle nálezů, že jeskyně diktajská byla od nejstarších dob do konce prvního tisíciletí místem horlivého uctívání boha, jehož nejvýznačnějším atributem byla podvojná sekera; neboť symbol tento také zde nalezen. Po vpádu dorské kult v jeskyni této přestává a dědičkou stává se jeskyně na hoře Idě, v níž nejstarší nalezené věci pocházejí z doby pomykenské.

Jaké poučení podaly nám celkem kretské výkopy? Především třeba upozorniti na to, že výkopy kretské umožňují nám sledovati nepřetržitý vývoj od doby kamenné až do konce doby mykenské právě tak, jako výkopy na pahorku Hissarliku a ve Fylakopi na ostrově Melu.

Tím »trojská« a mykenská vzdělanost vystupují ze svého osamocení, a lze je tudíž správněji zařaditi. Na ostrově Melu u vsi Fylakopi kopala totiž anglická škola v letech 1896—8 a odkryla zbytky čtyř osad, ležících nad sebou právě tak jako v Hissarliku.¹⁾ V první, nejspodnější nalezeno něco střepin hlině-

¹⁾ Zprávy v ABS IV, V 1897—8, 1898—9 od Hogartha a Walterse.

ných, docela primitivní výroby ruční, ale po přibytích nebylo tu ani stopy. Patrně obyvatelé bydleli v chatrčích, vystavěných z chatrného a málo trvanlivého materiálu. Osada druhá má domy malé, ale dobře stavěné. V jednom z nich nalezeno mnoho nástrojů z pazourku; snad to byla dílna na zpracování obsidiánu. Nerost tento vyskytuje se v aegejském moři právě jenom na ostrově Melu a byl hlavní příčinou, proč ostrov tak záhy a tak dlouho byl osazen a proč domohl se tak značného blahobytu. Tato osada druhá bylo město neohrazené. Keramika je pokročilejší, ornamentem jsou převahou vzory živočišné a geometrické. To byla první námitka proti dosavadnímu archaeologickému třídění, že geometrický sloh v keramice vyskytuje se teprve na vásách dipylských. Osada třetí byla opevněné město, s domy pečlivě stavěnými a pěkně vyzdobenými; v některých objeveny krásné nástěnné malby. Hliněné zboží je tu dvojího druhu, domácí melské a importované, jednak kretske, jednak i z jiných ostrovů — doklad toho, že obchodní styky ostrova Melu, hlavně s Kretou, byly živé. Poslední, hořejší vrstvu činí osada také opevněná, v níž nalezen palác mykenský a v něm ve studni množství střepin, velkou většinou mykenského slohu třetího a čtvrtého. Ale jak se šíří užívání kovů, ochabuje odbyt výrobků obsidianových a blahobyť ostrova klesá.

Označování nejstarší vzdělanosti v oblasti východního moře středoziemního jménem »trojské« vzdělanosti, jak ji nazval Schliemann, opíraje se o nálezy v druhé vrstvě hissarlické, a jak ji po něm přijali Ed. Meyer, Jul. Beloch a Jiří Busolt ve svých knihách, pojednávajících o nejstarších dobách Řecka a výsledých vesměs r. 1893, ukázalo se nesprávným hned o rok později, když Dörpfeld r. 1894 uveřejnil výsledky výkopů svých na hissarliku z r. 1893 (Troja im J. 1893), kde ukázal, že v Hissarliku třeba rozeznávat devět vrstev, a Trojou Homerovou že může být jenom vrstva šestá. Mluvilo-li by se o vzdělanosti trojské, mohla by se tak označovat jenom šestá vrstva hissarlická, která jest současná s dobou mykenskou, a tu dlužno klásti, jak obecně se uznává, hlavně podle synchronismů s daty aigyptskými do doby od 1500—1200 př. Kr. Schliemannova druhá vrstva náleží tudíž době daleko starší. Tím již r. 1894 byly příslušné stati u Meyera, Belocha i Busolta antiquovány.¹⁾ Jest patrné, že první a druhá vrstva hissarlická nejsou ani jediným ani hlavním sídlem nejstarší kultury v oblasti moře aegejského. Přibyl Melos a přibyla Kreta. Sama sebou naskytuje se otázka: jest kultura, kterou vidíme ve spodních vrstvách hissarlických, na Rhodu, Amorgu, Thēře, Melu a Kretě, stejné povahy?

¹⁾ V knize Kameníčkově-Dvořákově, již se užívá na našich školách středních, mluví se ještě v druhém vydání z r. 1902 po starém způsobu v tomto smyslu o vzdělanosti trojské.

Než pokusím se o odpověď, upozorňuji na správnou zásadu, vyslovenou Ed. Meyerem i Belochem současně a stejně důrazně. Stejná kultura nemusí pocházeti od lidí téhož kmene. Vásy, zvané obličejové, vyskytají se nejen v Hissarliku, ale i v Německu i v Americe za různých dob, ale vždy, když vývoj dospěl přes prvotní, počáteční stádium. Zjev tento třeba vysvětlovati analogií. Vidíme-li však tytéž zbytky v druhé vrstvě hissarlické a potom třeba v nekropolích kyperských, tu je asi správnější věřit v historickou souvislost. Co se týče Troje, pokládám soud Dörpfeldův,¹⁾ jenž došel podpory výzkumy Körtoými v mohylách maloasijských i evropských u Soluně,²⁾ že prvních pět osad hissarlických pochází od Frygů, za pravdě podobný.

Nejstarší osadu hissarlickou dlužno klásti s Dörpfeldem na začátek třetího tisíciletí př. Kr. Jsou-li Frygové příbuzní Řeků, přišli patrně ze severu jako Řekové a asi současně s Řeky anebo později. Neboť, kdyby nebyl býval balkánský poloostrov nějak zaplněn, byli by snad Frygové zůstali v Evropě, blíže svým původním sídlům. Vždyť takové stěhování děje se přece jenom z nouze. Tedy do počátku třetího tisíciletí třeba klásti také první předvoje řecké v zemi po nich nazvané, v Řecku vlastním.

Jak jsme viděli, klade Evans počátky Krety do doby nejméně tak časně. Na Kretě byla nalezena r. 1903 také massívní kamenná mísa aigyptská, již podle Flinderse Petrie klásti jest do IV. dynastie, tedy snad již do čtvrtého tisíciletí př. Kr. (srv. ABS IX, str. 98 n.). Tento důvod arci o sobě snad by nestačil. Taková kamenná nádoba byla by mohla se dostat na Kretu i mnohem později, než byla vyrobena. Ale to jest jisto, že nejstarší zbytky kultury ostrovů aegejského moře sahají vesměs do doby neolithické.

Můžeme nyní první otázku svou omeziti a zeptati se určiti: Jest nejstarší ostrovní kultura také již řecká neboli achajská, a jest kultura, již zveme mykenskou, jenom posledním stádiem vývoje této kultury, jejím květem a vrcholem, tak že se má v oblasti aegejského moře mluviti vůbec jenom o kultuře mykenské?

Dnes není možno dáti určitou odpověď kladnou ani zápornou. Nemáme po ruce úplného materiálu; výkopy kretské nejsou dosud ukončeny, a materiál dosavadní není ani úplně publikován ani přesně zpracován. Možno pronášeti tedy jenom soudy pravdě podobné. A tu upozorňuji na tyto věci.

Spor byl by rázem u konce, kdyby bylo možno přinutiti tehdejší lidi, aby promluvili, jak dobře řekl Diels v berlínské

¹⁾ Viz Dörpfeldovu předmluvu k Tsountasově a Manattově knize *The Mycenaean age 1897 a Dörpfeldovo dílo Troja und Ilion 1902.*

²⁾ A. Körte, *Kleinasiatische Studien IV.*, Ath. Mitteilungen 1899, str. 1—45, mohl odkrýti tumulus v Bosöjuku a shledal tam zbytky docela téhož způsobu jako v páté vrstvě hissarlické.

akademii, totiž kdybychom dovedli rozluštíti kretské písmo. Linguistický důkaz měl by tu patrně rozhodující váhu. Proto Kretschmerovy vývody zasluhují uvážení co nejbědlivějšího. Kretschmer¹⁾ kloní se k tomu, že před Řeky v Řecku vlastním, na ostrovech a v Malé Asii bydleli lidé původu neřeckého. Bury²⁾ dokonce soudí, že toto předřecké a neřecké obyvatelstvo bylo rozšířeno přes pobřeží libyjské, přes italský a iberský poloostrov. Evans a Conway (ABS VIII, str. 156) soudí, že kretská řeč, je-li totožná s řečí karskou, náležela k jazykům arijským. Věc dosud ovšem není rozhodnuta. Ale tolik, tuším, z toho vyplývá, že podle dosavadních indicií jazykozpytných jest pravdě podobno, že obyvatelé ostrovů aegejského moře i Řecku vlastního za nejstarší doby nebyli Řekové, nýbrž nanejvýš lidé indoevropského plemene, a že tedy kretská a vůbec nejstarší ostrovní čili aegejská kultura, jakož není stejné povahy s kulturou mykenskou, ani nepochází od stejných lidí.

Že kretská kultura není stejného rázu s kulturou mykenskou, to, tuším, dostatečně vysvítá už z keramiky kretské. Mezi zbožím kamarským a mykenským je podstatný rozdíl, to je třeba pokládati za nejjistější věc z celých výkopů kretských přes tvrzení anglických archaeologů. Jestliže kamarské zboží ukazuje ornamentaci zcela jiného rázu (relief malovaný), ukazuje-li technikou vyspělostí a vkusem kulturní stupeň nejméně tak vysoký, jako nejlepší zboží mykenské slohu třetího, vyplývá z toho nutně, že mykenské zboží nemohlo se vyvinouti z kamarského jen tak přirozeným vývojem, ani že neznačí jenom změnu vkusu, jinou módu, nýbrž že značí prostě příchod nových lidí.

Ostatně snad i tato věc má nějakou váhu. Zmínil jsem se o třech freskách: jinochu, nesoucím vásu, a o dvou ženských postavách. Jsou to jediné malby, na nichž zachován obličej. Obrazy nejsou miniaturní. Jinoch je v životní velikosti (ABS VI, str. 16), tančící dívka je v poloviční životní velikosti (ABS VIII, str. 58) a dívčí hlava činí pětinu skutečné velikosti (ABS VII, str. 56). Lze tedy z rázu obličejů činiti závěr. Shledáváme pak, že obličejové všech docela patrně nejsou ani agyptské, ani semitské, ani řecké. Úzké pásy u mužů i žen a hrudník, k ramenům mocně se šířící, jsou arci vypůjčeny z Egypta, ale modelování těla je docela jiné než na malbách i agyptských i mykenských. Posléze zjistil Furtwängler (Antike Gemmen III, str. 15) před tím, než výsledky výkopů kretských byly známy, na kamejích mykenských dvojí kraj u mužů i u žen, a to cizí, kde muži oblečení jsou zcela lehce a ženy mají řasnaté sukně a kabátce v předu zcela otevřené, a druhý domácí, kde muži mají kraj úplnější a válečnou výzbroj, ženy pak přísný, jednoduchý chiton.

¹⁾ Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, str. 289 nr., 406 nn. a j.

²⁾ History of Greece, str. 3 n. a str. 8.

Ptáme-li se posléze po hlavním problému řeckého pravěku, kdo byli nositeli této kultury, nejvíce stop zdá se ukazovati do Karie. Tím ukázalo by se Herodotovo a Thukydidovo mínění správným. A je-li tomu tak, náleželi tyto Karové indoevropskému plemeni?

Tázáme-li se na konec, co nového poznali jsme z výkopů posledních let, lze na základě dnešního stavu říci asi toto.

1. Kretská kultura je starší než mykenická. Když mykenická kultura se rozšířila po ostrovech, byla na svém vrcholu. V rumu paláce knosského nalezeny nejvíce vásy třetího a čtvrtého slohu. Vrstva mykenická je všude navrchu, a lze ji, jak jsme viděli, synchronismy s aigyptskými daty¹⁾ pravdě podobně klásti do století XV. První bezpečné styky Krety s Agyptem podle mínění Evansova lze dokázati již za doby XII. dynastie, tedy ve třetím tisíciletí př. Kr. A tehdy již, jak souditi lze podle kamejí z té doby, byla kultura Krety značně pokročilá.

2. Poněvadž je kretská kultura starší, lze s plnou jistotou tvrditi, že není odvislá od kultury mykenické, jak tvrdí na př. Ridgeway (*The early age of Greece* 1901, str. 2 a na různých místech) — leda až v té době, kdy odkvétá. Závislá je na vlivech aigyptských, jak v architektuře, tak v malířství a v sochařství. Ale formy, jež podal Agypt, v mysli umělců kretských vtělují se do útvarů dokonalejších než v Agyptě. Je to docela jiný pozorcovací dar, který mluví z každého uměleckého výtvoru v Kretě. Myslím, že ta věc svědčiti by mohla, že obyvatelstvo ostrova Kreta bylo původu arijského.

3. Po stránce umělecké, nám dosud jediné srozumitelné, jakož i tím, že užíváno písma, zdá se kretská kultura vyspělejší než mykenická. Paláce v Knosu i Faistu svou rozsáhlostí, plánem, výškou a výzdobou předčí paláce mykenické. Fresky, reliefy, pečeti, sošky porcelánové, keramika ukazují technickou dovednost a vkus, že působí často jako kresby a rytiny moderní. Takového stupně, jaký ukazuje jinoch, nesoucí vásu, dosaženo v Řecku teprve v pátém století.

4. Kreta podala zajímavé doklady pro dějiny náboženství vůbec, ukázala starší stadium vývoje náboženského citění, než jaké dosud jsme znali v Řecku. Vidíme jednak zbytky ctění zvířat (býk, ovce, koza, holubice, had), jednak zbytky kultu anikonického, symboly, piliř, podvojnou sekeru, rohy, kříž, stromy a j.), jednak přechod kultu zvířecího v kult anthropomorfický (bohyně s hady). Z toho, že v Knosu a v Gurnii nalezeny svatyně, dlužno věřiti, že již doba mykenická měla chrámy. Bohyně kretská podle nálezů častěji zobrazována než bůh. Zdá se, že kult božstva mužského zůstal déle anikonický.

¹⁾ Předměty aigyptské, nalezené v Mykenách a Kretě, a malby v hrobech aigyptských, na nichž znázorněny vásy mykenické, pocházejí z doby Amenhotepa II. a III.

5. Proti kultuře mykenské je kultura kretská méně expanzivní, zůstává omezena na užší okruh. Mykenská kultura se rozšířila přes ostrovy aegéjského moře, Troadu a Frygii až k Černému moři, na jih do Lykie a Aigyptu, na západě až na Sicílii. Kretská kultura ukazuje, že vznikla v lidu, jemuž po dlouhá století bylo dáno žít v pokoji. Mezi zbytky, nalezenými v Kretě, výjevů válečných téměř není.¹⁾ Všechny objevy naopak ukazují živý náboženský cit (srv. podvojně sekery, pečeti) a mysl přístupnou radovánkám světským, veselým stránkám života (srv. fresky na stěnách paláce v Knosu: slavnostní průvody, tance, hry s býkem, pěšní zápasníky). Žena, jak se zdá, měla ve společnosti »minojské« vyšší místo než v Řecku v pozdější době (v fresku miniaturní). I obecná úvaha činí pochopitelným, že tak ranní kultura ostrova daleko většího než jsou četné ostrovy okolní, mohla se hodně dlouho nerušeně vyvíjet, než se vyvinul čilejší styk obchodní. Mykenská kultura znamená příchod nových, neklidnějších časův a ukazuje, že se na blízkou aegéjské kultury i na pobřeží řeckém i na ostrovech objevuje nový živel, nový kvas, dosud opozdilejší, ale svěží, mnohoslibný, činnorodý: Achaiové totiž, přišli ze severu. Protože přicházejí jako cizinci a za nimi se ohlašují nové proudy severní, jsou opatrní, připraveni na odpor a na zlé časy. Stavějí si silné, opevněné hrady s rozsáhlým nádvořím na místech výše položených, blízko u moře, ale nikoliv u pobřeží. Nepokojné časy nutí je k vojenské organizaci: vyvíjí se silná moc královská. Horská silnice, vedoucí z Myken ke Korintu, častá vyobrazení bitevních scén, průvody bojovníků a obléhání měst, ukazují, jakým směrem život té doby se běře; že pak mykenské vásy objevují se v širokém okruhu moře středozemního, prozrazuje, jak je život ten intenzivní.²⁾

Prolog Terentiova Heautontimorumena.

Napsal Josef Hruša.

Ze všech prologů Terentiových snad nejvíce psáno bylo o prologu k Heautontimorumenu. Nesnáze, jež se tu vyskytují, jsou závažné, i není divu, že tolik různých mínění o něm bylo proneseno. Poněvadž však věc dosud není rozřešena, nebude od místa, promluvit šířeji o formě a obsahu prologu a ukázati, zda jsme oprávněni z prologu samého souditi o kontaminaci komoedie.

¹⁾ Z nálezu popsaných desk z r. 1904, v nichž prý se mluví o válečných vozech, nelze dosud činiti výsledků.

²⁾ Srv. uvedený článek Dörpfeldův, Ath. Mitteil. 1905, str. 257—97, jehož nemohl jsem již užiti a který vedle mnohých správných pozorování obsahuje i věci nejisté a nesprávné.

Co se týká formy prologu, podána jest v rukopise bembinském takto:

- Nequoi sit vostrum mirum, quor partis seni
poeta dederit, quae sunt adolescentium,
id primum dicam, deinde quod veni eloquar.
ex integra Graeca integram comoediam
5 hodie sum acturus Heautontimorumenon.
duplex quae ex argumento facta est duplici.¹⁾
novam esse ostendi et quae esset: nunc qui scripserit
et quonia Graeca sit, ni partem maxumam
existumarem scire vostrum, id dicerem.
10 nunc quam ob rem has partis didicerim, paucis dabo.
oratorem esse voluit me, non prologum,
vostrum iudicium fecit, me actorem dedit,
si hic actor tantum poterit a facundia,
quantum ille potuit cogitare commode,
15 qui orationem hanc scripsit, quam dicturus sum.
nam quod rumores distulerunt malivoli
multas contaminasse Graecas dum facit
paucas Latinas: factum id esse hic non negat,
neque se pigere et deinde facturum autumat.
20 habet bonorum exemplum, quo exemplo sibi
licere id facere quod illi fecerunt putat.
tum quod malivulus vetus poeta dictitat
repente ad studium hunc se adplicasse musicum,
amicum ingenio fretum, haud natura sua,
25 arbitrium vostrum, vostra existumatio
valebit. qua re oratos omnis vos volo,
ne plus iniquom possit quam aequom oratio.
facite aequi sitis: date crescendi copiam,
novarum qui spectandi faciunt copiam
30 sine vitiis: ne ille pro se dictum existumet,
qui nuper fecit servo currenti in via
decesse populum; quor insano serviat?
eius de peccatis plura dicet, quom dabit
alias novas, nisi finem maledictis facit.
35 adeste aequo animo: date potestatem mihi,
statariam agere ut liceat per silentium q. s.

Rukopisný pořádek veršů byl měněn, některé verše představovány, jiné vypouštěny, jiné zase jako ztracené přidávány. Dziatzko²⁾ ve své dissertaci na str. 9 zamítl přestavení slov v. 3, jak je navrhovali Palmerius a Guyetus:

id deinde dicam, primum quod veni eloquar

¹⁾ Druhou rukou opraveno simplici.

²⁾ K. Dziatzko: De prologis Plautinis Terentianisque, Bonn 1863.

a soudí, že po v. 2 vypadlo několik versů, jež doplňuje takto:

- 1 nequōi sit vostrum mirum, quor pafis seni
poeta dederit, quae sunt adolescentium,
- 2a id vos docebo, sed ne huiusce fabulae
- 2b vos ignoretis nomen et qui scripserit,
- 3 id primum dicam, deinde quod veni eloquar.

Pak následují verše 11—15, a po nich verš nový

15a nulla alia Graeca in ea scribunda hic usus.

Pak jde v. 4 a 5, a zase vloženy nové dva

- 5a Graece hanc Menander scripsit, vortit denuo
- 5b Latine quem iam nostis, Afer Publius.

Konečně v. 16 až dokonce, podle podání rukopisného.

O verši 7—9 tvrdí Dziatzko, že sem byly přeneseny z prologu k Hecyře, verš pak 10 že byl později zbásněn, aby tvořil přechod mezi oběma částmi. Avšak ve svém vydání Terentia, jež vyšlo v Lipsku r. 1884, zřekl se Dziatzko svého dřívějšího mínění, a sestavil prolog takto:

V. 1—3, 11—15, 4—5, 16 až do konce.

A tento pořádek schválil také L. Havet.¹⁾

Karsten²⁾ přihlížejě k různému tónu řeči, uznává dvě části, které prý pocházejí z různých dob. Slova, jimiž básník ve v. 25 nn. odmítá podezření, jakoby potřeboval pomoci přátel, verše skládaje, zdají se mu býti nedosti rozhodná a rázná na-proti slovům v. 18 nn., kde básník vystupuje s velikým sebevědomím a hrdě prohlašuje, že si nic nedělá z výtky, že kusy své kontaminuje, a že se zastrašiti nedá, aby od počínání svého upustil. Soudí tedy, že při prvním provozování této komoedie r. 163 obsahoval prolog v. 1—3, 11—15, 15a, 22—27, 35 až 52; po v. 15. připojil totiž Karsten ještě verš

iustam sine dubio facile causam vicero,

poněvadž se mu zdálo, že k podmíněčné větě v. 13 n. schází závěť. Po r. 161, po provozování Eunucha, byl prý Heautontimorumenos opakován. Ale skromnost a přímo bázlivost básníkova, jež se jeví ve v. 25 nn., je ta tam; jeho pověst vzrostla a upevnila se příznivým přijetím kusů zatím provozovaných, nyní nemusí se již báti zloby protivníků. Odtud ten hrdý tón prologu druhého, jenž čítá v. 4—5, 16—21, 28—34. Ovšem,

¹⁾ L. Havet: Sur les prologues de l'Heautontimorumenos, Revue de philologie X, 1886, str. 12—16.

²⁾ Karsten: Terentiani prologi quot qualesque fuerint, et quibus actionibus destinati a poeta? Mnemosyne N. S. XXII, 1894, str. 175—222.

praví Karsten, kdo provedl sloučení obou částí a kdy se tak stalo, nevíme.

Rötter ¹⁾ soudí, že Terentius přeložil nejprve jediný originál řecký a zpracoval k němu prolog o verších 1—3, 11—15, 4—5. Ale pak se mu zdálo, že kus je příliš slabý; aby vtíp přiostril a humoristickou stránku kusu zvýšil, přidal novou část z jiného originálu, a také prolog přepracoval. Po v. 5 připojil Rötter verše:

5a est Menandri, sed Latino nomine nominant

5b nostri sese ipsum Poenitentem, quia senex

5c ipsum se male castigat propter filium.

Pak následoval prý v. 16 až dokonce. V. 10 přidán prý od kohosi, kdo zmatené verše prologu chtěl uvést do pořádku.

Herrmanowski ²⁾ dělí všechny prology Terentiovy, mimo prology k Hecyře a Adelfům, ve dvě části: v část všeobecnou, v níž básník promlouvá o věcech, které s kusem přímo nesouvisí, a v část zvláštní, jež se týká kusu samého. Obě části spojeny prý bývají jistým veršem, jako na př. v prologu k Andrii je to v. 8, k Eunuchu v. 19 atd. V našem prologu zastává tento úkol v. 10, tak že máme prolog: v. 1—3, 11—15, 51—52, 10, 5—6, 16—34. Všecky ostatní verše, t. j. 35—50 sem nepatří, ale hodí se za to výborně do druhého prologu k Hecyře po v. 37, a zase naopak v. 38—49 odtamtud mají se přenést sem a položit po v. 34 našeho prologu.

Jak patrně, návrhů a změn podáno dosti, avšak přece nejsme uspokojeni. Soudíme o věci té takto.

Ve v. 1—3 podává básník rozvrh celého prologu; praví, že vysvětlí nejprve, proč tentokráte prolog přednášen jest starcem, ač jindy činívá to mladík, a pak že poví to; co jindy v prologu bývá obsaženo, t. j. o původu a obsahu komedie s obvyklým vyzváním diváků, aby v tichosti a s pozorností kus vyslechli.

Držíme-li se tohoto rozvržení a seřadíme-li verše v tomto smyslu, dostaneme prolog této podoby. Po v. 3 položíme v. 11 až 34; neboť odtud právě se dovídáme, že básník úmyslně dává starci mluvit, poněvadž jest výmluvnější než mladík, a toho je tu právě třeba, ježto má zde stařec jako řečník na soudě obhajovat básníka před obecností proti výtkám a pomlouvám utrhačných nepřátel. Záleželot básníku nemálo na tom, aby slova jeho přednesena byla tak pádně a výmluvně, jak si je sám myslel, jakož i aby měla žádoucí účinek na posluchače (v. 11—15).

Terentius byl viněn, že prý básně kontaminuje; nezapírá toho, ale nepokládá to za žádné provinění, nýbrž odvolává se

¹⁾ Rötter: De Heautontimorumen Terentiana. Program gymn. v Bayreuthu r. 1892, str. 20.

²⁾ Herrmanowski: Quaestiones Terentianae selectae. Diss. Halle r. 1892, str. 2.

na to, že jiní, a to dobří básníci, již před ním činili totéž; proč by tedy nemohl on si to dovoliti (v. 16—21)?

Jiná byla výtku, že prý se vrhl na skládání kusů dramatických, nemaje ani potřebného nadání, a že prý se tu opírá jen o pomoc svých přátel. Rozhodnutí o tom přenechává básník obecnstvu; to prý jest jediným a pravým soudcem, jeho výroku jediné chce se podrobiti. Prostí, aby diváci soudili spravedlivě, a umožnili také jiným práci jejich. Na konec hrozí, že protivníkům svým také něco poví, nepřestanou-li ho drážditi (v. 22 až 34).

Co se toho týče, že ve v. 23 nn. jest tón řeči mírnější než ve verších předcházejících a než tón verše 33 nn., není to nic podivného. Vždyť jest to prosba k obecnstvu, na němž všecko záviselo; nemohl tedy Terentius urputnými slovy na diváky doléhati a hleděti je tak na svou stranu přivesti. Ostatně, kdo ví, zda na výtku té nebylo přece jen něco pravdy? Máme zprávy u Suetonia (Vita Ter.), u Cicerona (ad Att. VII, 3, 10), a u Quintiliana X, 1, 99), že Scipio Africanus, C. Laelius a ještě jiní přátelé pomáhali Terentiovi při skládání kusů. Nemůžeme arci určitě rozhodnouti, v jakém asi rozsahu byli přátelé Scipionovi básniku našemu nápomocni; snad jim básník práce své předčítal, a oni mu tu a tam něco opravovali, možná však, že vliv jejich byl také větší. Zdá se tedy, že Terentius přece jen nebyl v té věci úplně samostatný, a citě oprávněnost oné výtky, jen s umírněností proti ní se nájil. Vidíme též, že se při tom dlouho nezdržuje, odbývá věc několika slovy a přechází hned k něčemu jinému. Vytýká dále také protivníku chyby a ve v. 33 n. hlásá již zase sebevědomě, že nebude mlčeti dlouho. Patrně stál tu zase již na pevnější půdě, máje opravdu zbraň proti Lusciovi. Netřeba tedy z různého tónu řeči souditi hned o dvojím původu, zvláště když si úkaz můžeme naznačeným způsobem lehce vyložiti.

Tím jsme probrali prvou část prologu. Stařec, zhostiv se svého úkolu jako obhájce básníkův, přistupuje — přesně podle programu ve v. 3 naznačeného — k druhé části, k vlastnímu abych tak řekl prologu, kde vykládá o jménu, původu a rázu komedie, a kde také žádá diváky, aby zůstali klidní a hru vyslechli. Přechod od první části k druhé tvoří v. 10

nunc quam ob rem has partis didicerim, paucis dabo;
tím se přimyká prolog k v. 3

deinde quod veni eloquar.

Smysl jest: nyní vám povím stručně, co jest druhou mojí úlohou.

Po tomto verši klásti jest v. 4—9, v nichž se praví, že se dnes bude hráti kus docela nový, Heautontimorumenos (v. 4—5); jeho námět jest jednoduchý, ač provedení činí dojem dvojitosti

(v. 6); kdo jej napsal řecky a kdo jej přeložil do latiny; není třeba vykládati, poněvadž to všickni již vědí (v. 7—9). K tomu připojuje se zbytek prologu v. 35—52, kde se obecenstvo vyzývá, aby tiše kus vyslechno a hercům a pořadateli práce nestěžovalo. Z toho vysvitá, že básník slovy starcovými zřejmě dává na jevo, že kusu tomu zvláštní péči věnoval, a proto znova doprošuje se přízně diváků, znova obrací se k obecenství, ač již jednou to učinil ve v. 26—30. Ale tam dovolával se pro sebe ochrany před svými protivníky, kdežto tuto doporučí komoedii samu.

Třeba všimnouti si ještě zevrubněji v. 4

ex integra Graeca integram comoediam.

Leo¹⁾ vykládá, že slovo *integra* značí komoedii, která byla buď celá přeložena z řečtiny, nebo která vůbec ještě nebyla přeložena. Skutsch²⁾ soudí, že slovo *integra* položeno jest ve smyslu *intacta*, že jest to tedy komoedie, která vzhledem k originálu nebyla do té doby přeložena, a vzhledem ke komoedii samé nebyla do té doby provozována.

Myslím, že básník chtěl říci asi toto: »Z komoedie řecké utvořil jsem latinskou; byl jsem prvý, jenž tu práci podstoupil, přeložil jsem originál úplně, ničeho nepřidav ani nevynechav.« Zdá se mi, že básník úmyslně položil na prvé místo charakteristiku kusu a pak teprve že uvedl jméno jeho, chtěje tím patrně upozorniti, že dovede skládati také nekontaminované kusy.

A nyní přicházíme konečně k poslednímu místu, dosti nešdnádnému a často již probíranému. Miním 6. verš prologu. V rukopise bembinském čteme:

Duplex quae ex argumento facta est duplici.

Ale původní znění toto bylo různě měněno, mnohdy zcela libovolně.

Bentley ve svém vydání *Terentia* upravil verš takto:

Simplex quae ex argumento facta est duplici

a vykládal, že komoedie jest sice jen jedna, leč děj prý jest dvojitý; dva starci tu vystupují, dva jinoši, každý se svou dívkou, dva otroci atd. Ale dvojitý děj jest prý uměním básníkovým tak zapleten a proveden, že drama zůstává přece jen jedno.

Lessing³⁾ dává verši jinou podobu, totiž

Simplex quae ex argumento facta est simplici

a vysvětluje, že básník tím chce říci, že originál Menandrův jest jeden a rovněž tak jediná že jest i básníková komoedie, v níž celý řecký vzor prý jest obsažen.

¹⁾ F. Leo: *Analecta Plautina*. Index schol. Göttingen 1898.

²⁾ F. Skutsch: *Der Prolog zum Heautontimorumenos*, *Philologus* N. F. XIII, 1900, str. 1—8.

³⁾ *Hamburgische Dramaturgie*, vyd. Maltz VII, str. 365.

Schoell¹⁾ podržuje čtení druhé ruky rukopisu

duplex quae ex argumento facta est simplici

ale míní, že duplex znamená tolik jako *διπλοῦς*; básník prý prohlašuje, že v tom vězí jeho umění, že děj svrchovaně jednoduchý tak rozpřel.

Vezměme v úvahu nejprve původní čtení:

Duplex quae ex argumento facta est duplici.

Slova ta neznamenají nic jiného, než že básník užil dvou vzorů řeckých a spojil je v jednu komoedii, ale tak, že stopy dvojího původu zůstávají zcela patrný, jinými slovy, že básník kus svůj kontaminoval.

Avšak tato podoba verše vznikla nejspíše písarskou chybou; opisovač, jemuž tanulo na mysli ještě počáteční slovo verše, duplex, bezděky opakoval je i na konci verše místo správného simplici. Chyba jeho byla záhy opravena, místo duplici položeno správně simplici, a to právem. Neboť slova

duplex quae ex argumento facta est simplici

znamenají: podklad děje jest velmi jednoduchý, ale provádí se dvojím způsobem. Věc má se taktó. Stařec, který se pokládá za velmi chytrého a rozumného, jest ošálen otrokem ještě chytřejším. Chremes, onen opatrný a na svého syna tak pozorný otec, jest svědkem, jak jeho syn Clitipho stýká se v jeho vlastním domě s milenkou svou Bacchidou, a dobrák nemá ani tušení, jak hanebně jej ošálili, tvrdíce, že jest to milenka synova přítele; snadno chápeme spravedlivé jeho rozhorčení a výtky, jež v. 565 nn. činí svému synu. Ale na tom není ještě dosti. Sotva že prozrazena první lest, již jest zapleten ubohý stařec v osidla klamu nového a připraven tak o své peníze. Zasazoval se prohnatý šibal Syrus nejen o to, aby přivedl svému mladému pánovi jeho milenkku, nýbrž aby obstaral mu také potřebné peníze; a záměr svůj provedl dokonale. V komoedii jsou vlastně poměry dva, Cliniův s Antiphilou a Clitiphontův s Bacchidou. Osnova kusu byla by bývala lepší, kdyby se oba poměry vyvíjely a řešily paralelně. Ale není tomu tak. Konflikt první vskutku rozřešen jest již ve třetím aktu, kde se ukáže, že Antiphila jest dcerou Chremetovou. Nicméně, poněvadž druhý konflikt opírá se právě o první a jest ještě na následující dva akty rozveden, docházejí oba spory svého konečného rozluštění teprve v aktu pátém. A to dělá právě dojem dvojitosti dramatu.

Verš 6 souvisí tedy myšlenkově s veršem 4, neboť tuto vykládá básník, že se bude hráti komoedie, která dosud dávána

¹⁾ F. Schoell: Zwei alte Terenzprobleme, Rheinisches Museum für Phil. 57, 1902, str. 48—54.

nebyla; jest prý to báseň jednolitá, a i přes zdánlivou dvojitost svou pochází přece jen z jednoho originálu řeckého. A tato myšlenka se znovu uvádí ve verši 7 a posiluje se jím. Patrně kladl básník sám zase důraz na to, že tentokráte předvádí práci nekontaminovanou.

Stanovil jsem tedy pořádek veršů v prologu takto:

v. 1—3, 11—34, 10, 4—9, 35—52.

Výsledek jest ten, že jsem nevymýtil ani jediného verše, že jsem provedl jen malou změnu v pořadu veršů, a že smysl jest přece jasný a logicky správný. A dále druhá neméně důležitá věc: ani v prologu nevyskytly se doklady pro kontaminaci. Poněvadž pak ani v komoedii samé nenaleznou se známky, z nichž bychom mohli souditi o kontaminaci, neváháme přidati se na stranu těch, kteří tento kus Terentiův nepokládají za kontaminovaný.

Ruské vzdělání Chalúpkovy básně »Mor ho!«

Podává J. Polívka.

V sebraných spisech Apollona Nikolajeviče Majkova (1821—1897) nalézáme zvláštní cyklus básní »Ze slovan-ského světa« (7. vyd. 1901, sv. II, str. 131—180), sedm básní, ze kterých pět napodobeno podle srbské poesie národní, druhá »Любуша и Премысль« jest složena částečně podle Libušina Soudu, a první »Никогда« jest volným zpracováním Chalúpkovy známé básně »Mor ho!«. V literatuře není to neznámo. Zmínil se o tom stručně Orest Miller ve svém kritickém essay o Majkovu (Русская Мысль 1888, июнь, str. 37), ale do srovnání obou básní se nepustil. U nás pak není to tuším povědomo. Fr. Kvapil ve své črtě o řečeném ruském básníkovi (Životem k ideálu. Literární vzpomínky a skizzy, str. 217—233) se o tom nezmiňuje. Nebude tedy asi zbytečno několik slov o té věci, tím zajímavější, že zájem ruských poetův o naši literaturu a zvláště poesii jest nadmíru vzácný.

Biografové A. N. Majkova vypravují, že vraceje se ze své první cesty po západní Evropě do své vlasti, se zastavil v Praze, a tu že zvláště působením Hankovým byl v něm vzbuzen zájem pro Slovanstvo. V památníku Hankově (v knihovně Čes. Musea IX H 22) zapsal 7. února r. 1844 tato slova: Отъ Камчатки до Адриатическаго моря, гдѣ только есть славянскій гла-

голь, тамъ есть день и свѣтитъ солнце: такъ да свѣтитъ намъ славянамъ надежда лучшихъ дней любви и братства, мира и силы. Sr. V. A. Francev, Письма къ Вячеславу Гангѣ изъ славянскихъ земель, str. 171. V této knize čteme ještě jeden nedatovaný list Majkova (str. 660), asi z počátku let 50tých, ve kterém pisatel vyslovuje lítost svou nad tím, že nemůže viděti »patriarchu slovanské vědy«, a chtěl by promluvit i o poměrech politických, nikoliv o otázkách vědeckých. Ruský básník připomenul v tomto listě, že za své přítomnosti v Praze r. 1843 složil »pro Čechy« píseň »Чехъ сидѣлъ надъ Лабой горной, Къ чеху соколъ подлетѣлъ . . .«, a že ji Hanka tehdy hned přeložil do češtiny. Do sebraných jeho spisů nebyla tato píseň pojata, a byla-li kde jinde vytištěna, není mi povědomo. Rovněž nemohu říci, byl-li Hankův překlad oné písně vytištěn. Ale tato samým básníkem k zapomenutí odsouzená píseň byla takřka mimotní, zcela příležitostný zjev; jinak v jeho literární činnosti projevil se zájem o Slovanstvo slabě a pozdě. Zmíněný cyklus básní »Ze slovanského světa« jest teprve následkem nového zájmu pro Slovanstvo, vzbuzeného moskevským sjezdem r. 1867 a souvisí ovšem s pozdějším vývojem básnickovým, s jeho příkloněním k názorům a tendencím tábora slavjanofilského. Následky jeho pobytu mezi rakouskými Slovaný a zvláště v Praze smíme snad spíše shledávati v myšlenkách a názorech, které vyslovuje hlavní rek, Vladimír jménem, jeho básně Дръ судьбы r. 1845 (sv. IV, str. 154). Tento Vladimír jest dosti sympatický, pokrokově smýšlející nacionalista ruský, ale přese všechny své dobré zásady nemá dostatek pevné vůle, aby se podle nich řídil ve své vlasti; nevzmohl se k takovým filantropickým plánům, o které se pokoušeli slabocharakterní blouzníkové výpravných básní Ogarevových. A tak Vladimír, usadiv se na svém statku, propadal mravně i tělesně ještě hůře než títo.

Jedné ještě látky české dotkl se Majkov: postavy mistra Jana Husi v básni Приговоръ z r. 1860 (sv. II, str. 75 sl.). Než Husa dotýká se básník jen mimotně, ani se nepokoušeje o velkolepý tento zjev. Vypravuje pouze epizodu z kostnického koncilu: sotva byl vyřčen ortel nad Husem, zaujal srdce všech slavík náhle se rozzpívavší, tak, že jistý člen koncilu, poustevník, byl bezmála jat milosrdenstvím nad odsouzeným kacířem; než záhy se vzpamatoval, že to jsou zlé nástrahy dáblské a že by se nečistý byl málem vplížil do jeho srdce. Jest to motiv, kterého básník užil již dříve v jednom z prvních svých básnických pokusů Оринѣ и Есѣнъ r. 1842. Měl Majkov po jistou dobu zvláštní zálibu pro látky západoevropského středověku, jmenovitě církevní, aniž mohl se úplně prohloubiti v duševní ruch oněch dob, zvláště dob, kdy se začínaly projevovati první záblesky nové doby; tak na př. velmi nedostatečně vystihl Savonarolu v stejnojmenné

básni z r. 1851. Jiná báseň jeho, »Клермонтекий соборъ« z r. 1853, jest zrovna apotheosou ranního středověku, doby křížáckých válek. V té době pak, v roce krymské války, uvedl si na paměť, jak celá Evropa se zdvihla proti Rusku a položil otázku po příčinách všeobecné té nenávisti proti Rusku. Zodpověděl ji jako rozhodný ruský nacionalista: Evropa vidí, kterak Rusko vzrůstá v mocnou, nebezpečnou říši, ba více, že Rusku připadlo dokonati úkol, který začínal západ, že Rusko od Hospodina bylo vyvoleno, aby konalo svatou jeho vůli. Ovšem tento úkol Ruska jest načrtnut velmi všeobecně, ba povrchně (sv. II, str. 34). Nacionalistický ten duch, do krajní míry stupňovaný nešťastnou válkou krymskou, došel výrazu ve zvláštní básni z r. 1854, tak že se básník stával jednostranně nespravedlivým k Evropě, jejíž kultuře tolik byl oddán. Mnohem sympathičtější jsou jeho verše vyvolané znamenitým manifestem ze dne 19. února 1861, zrušujícím nevolnictví. Ve volnosti neshledával ovšem sám cíl, než pouze první kroky k osvětě.

Воля братья — это только Въ царство мысли, гдѣ сияетъ
Первая ступень Вѣковъчный день.

Reakce, vzrnající se záhy po oněch prvních radostných, vzrušených a bouřných dnech počátků volnějšího života, zatahovala také Majkova vždy více do svého víru. Nejzřejměji jest to patrné z jeho básně Княжна r. 1877. Líčí v ní kontrast mezi dvěma pokoleními, mezi starou velkosvětskou kněžnou, pamtující lesk dvora a dbající o lesk vlastních svých salonův, a její nezákonnou dcerou, vychovanou pod vlivem mládeže let 60tých. Básník dosti objektivně líčí ruch vzbuzený po krymské válce (sv. III, str. 168), ale mládež tu vypisuje tuze nesympathicky. Vybírá také dva poety jako zástupce dvou protívnych táborů, západnického a slavjanofilského. První viděl jen všecku velkopost západoevropské civilisace a položil trpkou otázku, co mohlo Rusko přinéstí člověčenstvu v dar, aby jemu mohlo žehnatí? Co stvořilo? Jen hrozbou bylo jemu povždy (III, 175). Druhý však poeta staví celou otázku čistě církevnicky: Rusko pokřtěné stává se ochranou církve, když všude klesala pod útoky národů východních, pod útoky islamu a též papežství, Moskva stala se pevnou ochranou, dědičkou a nástupkyní Byzance, třetím, posledním Římem: И сталъ отсель ея народовъ духъ Единъ хранитель истины Христовой . . . Fantasticky konstruuje dále Majkov, že prý všecek národ, obrovské ideji té jsa oddán, slouží státu a všecko snáší, jen aby se zachránila víra (sv. III, str. 177). Bohužel však přišel vliv »dvora versaillského«, vliv civilisace evropské, znovu západ zajal Rusko . . . A všecek tento chaos rozřešil by se, kdyby podle fantasií jiného ještě řečníka básníkovy s výšin Kremle se rozléhal hlas až k výšinám Tajgeta, slovo »Восточный императоръ«, »východní císař« . . . Tak tedy sny fantastů

a blouzníků slavjanofilských, neohlížejících se na skutečné poměry, oblečeny tu v roucho básnické. Tytéž nacionalisticko-církevníké názory došly výrazu v jiných básních starší a pozdější doby, v poslání M. N. Katkovu z r. 1867 (II, 396 sl.), v básni Завѣтъ старины z r. 1830 (II, 425 sl.), v básni Судъ предковъ z téhož roku (II, 427). Tak pověděl v jedné básni u příležitosti rusko-turecké války (II, 409): Pod znamením Kristovým bylo Rusko sjednoceno, pod vedením Kristovým válčilo s nevěřícími, s Turkem: имъ лишь предводима И чувствую его сіянье падъ собою, какъ Божье воинство, съ безтрепетной душой, Русь отъ начала лѣтъ поднесъ непобѣдима...

Jako básník byl Majkov velmi všestranný. Odkojen jsa anticou poesii, byl nejšťastnější napodobuje ji, a cesta jeho italská vyloudila z jeho lry nejzdařilejší básně. Ale nebyl výlučným ctitelem antické poesie, než sledoval bedlivě i novou poesii západní, překládal z Göthea, z Longfellowa, z Mickiewicze, zvláštní zálibu pak choval pro Heinea: z jeho básní přeložil nejvíce a silně podlehl jeho vlivu, jak se jeví jmenovitě v jeho sbírce Неаполитанскій альбомъ a v některých větších básních výpravných. Mimo to budily jeho zájem lidové písně novořecké, kterých řadu přeložil r. 1858—62, a později obrátil se k staré poesii skandinávské, ze které čerpal látku pro dvě básně, Бальдуръ (1870) a Брингильда (1888).

Po celý život svůj měl Majkov zvláštní zájem pro velký problém zvitězivšího křesťanství nad řecko-římským pohanstvím. Pokusil se o to již na počátku své činnosti básnické; nezdarem prvního svého pokusu (Одинъ и Эсфирь, 1842) nedal se odstrašiti a vrátil se k němu po desíti letech v dramatické básni Три смерти (líčí v nich poslední okamžiky k smrti od Nerona odsouzených nositelů starořímské kultury, poety Lukana, filosofa Seneky a epikurejce Lucia). R. 1863 zjevila se v tisku druhá její část, Смерть Люція, a r. 1872 přetvořil tuto látku v novou báseň, v tragedii »Два міра«, převzav do ní hlavní osobnosti a mnohé jednotlivosti z poslední básně. Není tu místa pro hlubší rozbor těchto básní a pro rozbor filosofických názorů básníkůvých. Obmezujeme se na tento velice stručný nárys, abychom ukázali, že cyklus »ze slovanského světa« celkem zaujímá podřízené místo, staví se vedle jeho vzdělání novořeckých písní, a jen do jisté míry spadá mezi projevy jeho názorů slavjanofilských, neboť ty došly mnohem většího výrazu v jiných básních Majkova, jak již bylo krátce pověděno.

Obracíme se k jeho vzdělání Chalúpkovy básně. Především sluší poznamenati, že ruský básník svou předlohu neoznačil.

Majkovova báseň »Никогда« jest, jak řečeno, volné zpracování, ba více ještě přebásnění Chalúpkovy básně »Mor ho!«. Hlavní motiv, již tak rázně vyjádřený v samém nadpise slovenské

básně, byl značně změněn ruským básníkem a také nemalou měrou zeslaben¹⁾.

Kdežto u Chalúčky po řeči římského cara:

... A jeden strašný ohlas ústa jim vydaly:
 »Mor ho!« krikla družina slovanská odrazu;
 a meč zasvietil v pæsti každému vítæzu:
 »Mor ho!« krikla a razom na cára sæ metá ...

A jinak u Majkova, mnohem jednodušeji:

И у вѣхъ единый кликъ
 Вырвался изъ груди:
 »Никогда!«

U Chalúčky ten základní motiv šíře se rozvádí ke konci básně, uzavírá se báseň verši již dříve pověděnými jako základní myšlenkou, staví tu jakoby program pro národ bojující za svou ohroženou svobodu a nezávislost:

A ty mor ho! — hoj, mor ho! ðetvo môjho rodu,
 kto kradnou rukou siahne na tvoju svobodu;
 a čo ai tam dušu dáš v tom boji divokom:
 mor ty len, a voľ nebyť, ako byť otrokom«.

Ruský básník tuto základní myšlenku slovanské své předlohy zcela škrtil z příčin neznámých, snad »z příčin na něm samém nezávislých«, jak se v Rusku opisuje strach před censurou. Za to Majkóv jinak ukončil báseň svou: římský cár podobně jako u Chalúčky »okom sklopeným na bojišti stojí«, obrací pak zraky své od padlých reků slovanských na temné hory:

Грозно смотреть изъ-подъ тучъ
 Сумрачныя горы;
 Стая темная орловъ
 Изъ-за нихъ несется:
 Словно гуль какой оттоль
 Смутно раздается ...

A pod tímto jakoby dojmem vydá cár rozkaz na odchod z těch krajů zpět za Dunaj; opouští tedy kraje slovanské, ač jich chrabré voje pobíl.

¹⁾ Pro charakteristiku ovzduší, ve kterém vznikla Chalúčkova báseň, nejsou bez významu slova, jež zapsal známý bojovník za svobodu slovanského lidu a pozdější ředitel srbské vojenské akademie, Fr. Zach do památníku Hankova (v knihovně musejní 9 H, 22, str. 72) a to r. 1839, jak poznamenal Hanka: »L'avenir appartient aux peuples slaves, ils ne seront grands que quand ils seront libres; ils ne seront libres que quand ils s'aimeront; car sans amour pas de devouement et il nous en faut pour chasser l'oppresseur — Mor ho!

U Chalúpký se římský cár nebojí padlých Slovanů, ale vidí bezdušné hromady svých vojův a stydí se radovati se ze svého vítězství. O dalších důsledcích slovanské porážky a římského vítězství slovenský básník mlčí, než zakončuje básně nadšenou apotheosou bojovníků za svobodu svého národa.

Z citovaných veršů ruských jest patrné, že Majkov poněkud přeměnil veršovou formu své předlohy. Třináctislabičný verš Chalúpkovy básně s rýmem sdruženým Majkov rozdělil ve dva verše, sedmislabičný a šestislabičný s rýmem přerývaným.

Čtyřveršový úvod slovenské básně: Sletěli orlové s Tatry, přeletěli Dunaj, sedli za pomezím slovenského rodu, ruský básník prostě vynechal a tím ovšem značně obmezil bližší místní určení celého dějiště — vlast slovenských reků vypsána jest širší a obsáhlejší a zbytečně v nedozírné všeslovanské rozsáhlosti. Ruskému básníkovi nestačilo říci, že ony reky porodila jedna matka, rodná země, »что отъ Татры подошла Вплоть до волнъ Дуная,« jak ji pěkněji a přesně, jistě ohraničil Chalúпка, než viděl se nucen dodati ještě, že daleko za Tatrami sahá tato vlast až na druhé moře na sever a na východ, »гдѣ въ святомъ просторѣ Уготовала поля . . . какъ святую колыбель Для великой славы!« Slova sice mnohozvučná, ale při vši své frasovitosti hluchá a prazbytečná. Chalúpkova poznámka dodaná k popisu mužného chování slovenských poslů před římským cárem, že nebíjí čelem, nepadají do noh, »taká otroč nežnáma slovenskyemu kraju«, byla od ruského básníka přirozeně vynechána, neboť věděl, že tato »otroč« se stala v jeho vlasti všeobecným zvykem a pravidlem. Kdežto řeč slovenských poslů jest podána dosti věrně, odpověď římského císaře podstatně jest změněna a to nikoliv ve svůj neprospek; jmenovitě vševládný význam Říma, neodolatelná moc jeho samovládce došly velmi pěkného výrazu, taktéž hrozby trestu za odpor mnohem rázněji jsou vysloveny.

Boj mezi hloučkem slovenských poslův a vojskem římským vypsán jest mnohem kratěji a stručněji. Velikost římského vojska označena tím, že vypočteny národy západní i východní, tvořící jeho pluky. Líčení krutého boje jest u Majkova celkem lepší. Slovenská hrstka neměla kdy k sentimentálním vzpomínkám na chrámy stulené v svatoháj stovčkových lip, ani na bílý dům rodný, ani na posvátné mohyly rekovných dědů, o čem Chalúпка ve své básni přespříliš se rozepsal. Vůbec jest v ruském vzdělání mnohem méně lyrických výlevů — zajisté jen na prospěch celé básně.

Klácelova „filosofie řeči české“ a spor jí vznícený.

Príspevek k dějinám blouznění o jazyce.

Napsal St. Souček.

(Dokončení.)

VI. Přijetí spisu Škorpíkova.

Odsudek ten mohla vysloviti již současná kritika — návěsti jeho nevznikly jen pokrokem vědy. Vyslovila jej?

Kniha tohoto rázu nemohla tehdy zapadnouti nevzrušivši společnosti české v Brně. Mluvílo se o ní. Úsudky o obsahu se lišily — patrně dle stanoviska posuzovatelova, shodovaly se jen ve chvále dikce ¹⁾.

Víme to z výsoce pochvalného ²⁾ referátu J. O[héralova] v Moravii IX. 1846, str. 589—590. Píše tu: Seit dem Erscheinen des besprochenen Buches haben wir mehrfache Aeuszerungen über dasselbe von Männern gehört, die in der wissenschaftlichen Welt einen hohen Rang behaupten. Selbst wo man dem Inhalte entgegentrat, wurde die Kraft der Sprache, das Feuer und die Begeisterung der Rede rühmend hervorgehoben.

Jakou neľibost u svobodomyšlníků českých vzbouzela tato nová forma té horľivosti, která českému nacionalismu a liberalismu je nerozlučně spjata s trpkou vzpomínkou na XVII. a XVIII. století, lze čísti z listu J. B. Müllera, tehdy právníka v Praze, Matěji Mikšíčkoví psaného 3./II. 1847 ³⁾. Müller je pln starostí

¹⁾ Dikce — jak víme, jen málo zásluhou Škorpíkovou — je pěkná mimo nějakou přhrublost kazatelskou a nejasnost; jazyk čistý, spisovný až na nějaký provincialism je patrně ovoce předchozího snažení o vědu v rouše národním a zvláště o českou filosofii. Pravopis: *na ou*, jako vůbec v spisech tehdejších z Moravy. Morava patrně i tu měla mítí úkol směřovatelkyně protiv, jež jí přisuzovali ve sporu o jazyk spisovný mezi Čechy a Slováky.

²⁾ Referent (1810—1868), známý žurnalista a tehdy redaktor »Moravie«, naznačuje tušenou s žurnalistickou povrchností spojitost Škorpíkova spisu s »osvěčením duchů v katolické vědě, které zřejmě se ukazuje ve Francii, Belgii, Itálii a Německu« a se znatelným provinciálním patriotismem jemu vlastním slibuje si z knihy Škorpíkovy a Sušilových Hymnů církevních, že Morava kulturními snahami se vyrovná Čechám. Nejvýbornější, neobsačnější a nejvýznamnější částí díla zdá se mu předmluva logická, suggerující vznešené myšlenky. Chvály dokazující měľkost tohoto liberála bez zásad, jenž donášel do alumnátu spisy Hegelovy školy a Mladého Německa.

³⁾ Originál v mor. zemském archivu v korespondenci manželů Mikšíčkových (sbírka Bočkova, korespondence).

o časopis (Týdeník potomní), tehdy právě chystaný svobodomyšlnými živly moravské intelligence vlastenecké, obav o concessi a ducha censury:

»Nepřišla ještě concessi na časopis? Jak se to všecko vaří? Nedělají se pikle se strany nebešťanů¹⁾? Newtrhla do toho slowanská bohyně Neswornost? Zapoměl jsem se Was tehdáž zeptat, jakého byste měli censorsa? Jest to u nás věc předuležitá! Genz²⁾ tuším že neumí česky; mohli by udělat censem kněze, jako w Praze byl před lety Zimmermann³⁾, pravý to beránek Boží, s wlčím srdcem; snad že by nebyl Hajniš⁴⁾ od toho; musí-li mít ale již jakousi slávu literární, teda by mohli ustanovit Škorpíka, ten k tomu má výborné vlastnosti!«

Zcela zřetelná je také nechut Müllerova k literárním snahám družiny mladého duchovenstva moravského.

»Jak je asi zřízený alumnát? Co se dowidáte o Šmídkowi, o Slottowi, o Bílém, o Fáborském, o Kutínowi⁵⁾?

»Překládá Pojmon ještě o smrtbolce⁶⁾? Kulda snad také brzo něco podobného vydá⁷⁾? Řekněte Brněnským pánbeličkářům⁸⁾, že zde někdo chystá spis o fanaticismu náboženském a o taškářstcích kněžských⁹⁾, žádá o hojnou podporu.« —

Význam spisu Škorpíkova a cenu jeho dosti dobře chápe a naznačuje na sloupec drobného tisku veliká úvaha W. N[e-

¹⁾ Hierarchie. Hybnou silou při vzniku Týdenníka a pak jeho vůdčím duchem byl Klácel.

²⁾ Osoba mi neznámá.

³⁾ Známý nástroj restauračního ducha rakouského v universitní bibliothece pražské a censure Jan Zimmermann 1788—1836.

⁴⁾ Ant. Heinisch 1813—1864, od 1839 supplent a pak (od 1841) prof. církevních dějin a církevního práva na brněnském ústavě theologickém, dle autobiografie J. Bílého (Vlast IV. 667) »pietista«.

⁵⁾ Častěji už uvedený Karel Šmídek 1818—1878, Juraj Slotta 1819—1882, Jan Bílý 1819—1888, Jan Fáborský 1818 až 1891, Ant. Kutín 1820—1848, vesměs kněží z alumnátu brněnského spřátelení týmiž snahami. Literárně činní z nich byli jen první tři, Fáborský byl kresličem map a obrázků pro Dědictví svatého Cyrilla a Methodia.

⁶⁾ Narážka na »Kalendář pro čas a věčnost. Mixtura proti smrtelné úzkosti pro obecný lid a mimo to také pro duchovní a světské vášnostpány... v mateřský jazyk uvedl Fr. O. Polenský« (Fr. Pojmon* 1817 v Polné, † 1902 tamtéž), překlad to známého drasticky psaného a oblíbeného »Kalender für Zeit und Ewigkeit« od Albana Isidora Stolze.

⁷⁾ Vydal již r. 1846 povídku »Koralečnj mor«, »překlad z německého« (t. j. překlad povídky »Die Brannweinpest. Eine Trauergeschichte zur Warnung und Lehre für Reich und Arm, Alt und Jung« od H. Zschokke, s vlastní poznámkou na str. 7 a rýmovačkou na str. 121—124; jiné ještě překlady téže povídky vyčítá Jungm. Hist.² VI. 1205 a podobnou lidovou četbu obstarával i později.

⁸⁾ T. j. kněžím ultramontánního směru. Pánbeličkář je »ctitel Pambelicka«, boha dle představy ducha nevyspělého (srv. »Jeden Bůh« v Klácelových Jahůdkách 242).

⁹⁾ Havlíček?

beského] v České Včele 1847 1. č. (1./I.) str. 3—4, tehdy — spolu s Klácelem a Koubkem — Havlíčkově pomocníka v redakci »Pražských Novin«, jejichž přílohou Č. Včela do konce tohoto roku byla. Spis zdá se mu pozoruhodný nejen slohem, než i obsahem. Škorpík je mu stranník, »moderní supernaturalista«, který »i nejnovější úkazy života duševního probírá, a ze svého stanoviska buď zamítá aneb po potvrzení svého principu v nich slídí, který tedy i starého pohana Nasona i onačejšího nového Götha cituje«, podobný polemickou a nemilou rozdrážděností a ostrostí J. z Görresu a »dopisovateli z Paříže ve Všeobecných novinách« [Augsburger Allgemeine Zeitung] bar. Ecksteinu; »není mluvozpytceem výhradním, nýbrž jen důmyslným ochotníkem, a nejde mu o badání, nýbrž jen o princip a směr, na kterém a ku kterému věda zřízena býti má; právě badání nesmí si nikdy vytknout: to a nic jiného nesmím najíti, ono musí dokonce nepředpojatě pokračovat, sic zabloudí k strannostem«.

V době absolutismu sotva mohl býti méně opatrný odsudek ochotnické, předpojaté práce apologetické.

Aby vliv knihy ohrožující danými výsledky svobodu badání seslabil, patrně proto, ale mylně vytýká, že podává kniha přesvědčení autorovo, ne učení církve, jež prý »o vyšší záležitosti jako vůbec jí jde v biblí jen o mravný a dogmatický obsah. Učená mínění ponechává učným, a jak je ctí, dokázala, že Koperníkovu soustavu zvláštním listem nedávno¹⁾ schválila«. Zvlášť — a zbytečně, hledíc k tendenci Škorpíkově — vytýká, že spisovatel »nic nepodotknul« o prařeči, ač i literatura jeho v té věci mu s dostatek poučení poskytovala.

To je také jediná věc, již správně opravuje odpověď Jos. Těšíka²⁾, spolužáka Škorpíkova a tehdy spolu se Škorpíkem kaplana u sv. Magdaleny v Brně, otištěná v čís. 16. a 17. téhož listu (23./II. a 26./II.), odkazem³⁾ na str. 52 a 87 a n. spisu Škorpíkova.

Ostatek této podrážděné kamarádské obrany je zcela nešťasten: v pokusu obrany proli výtce, že Škorpík je stranník, přiznává to⁴⁾.

¹⁾ Tak tištěno — snad míněno sarkasticky.

²⁾ »Nadaný a učený« (dle J. Soukopa, Obzor 1889, 147) Jos. Těšík 1813—1880, posléze děkan v Telči, přispíval do různých časopisů, na př. do »Hlasu«, jehož II. ročníku byl spoluredaktorem, a do kalendáře »Moravana«; vystoupil též samostatně, knížkou »Růže a trní.« O snahách i názorech jeho i jeho přátel svědčí jeho »Návštěva u Dra. Josefa Görresa« v »Cestopisných obrázcích z r. 1844«, ot. v kalendáři »Moravanu« I. 1852.

³⁾ Pro Škorpíka nehrubě výhodným; srv. str. 370 této rozpravy. Odporů v těchto dvou místech spisu Škorpíkova Nebeský nevyužil.

⁴⁾ Škorpík »se jeví co horlivý katolík«... »My nemilujeme strannických jmen, protož nechceme slouiti ani »moderní supernaturalisté«,

Polemickým tónem tohoto katolicismu viněn prý je »ten, kdo tvrději v jednostránnostech spásu hledá.« Nešťastná jest i obrana nepředpojatosti Škorpíkovi v postupu: zná prý pravidlo to a vědecký je rozvrh spisu; neukázáno však, zda používá mluvozpytné literatury on a jeho předlohy nedali se svěsti k petitio principii. Právem mohl poznamenati Nebeský v »Odpovědi p. Těšíkovi«¹⁾: »po odpovědi p. Těšíka ještě více věřím, že p. Škorpík [kněz a horlivý katolík!] snad věděl, jak odpověď na otázku vědeckou vypadne.« Tahanice zbytečná o »vědecký fanatism« vzniklá tím, že Nebeský neporozuměl 2. poznámce Škorpíkově na str. 18, živena byla Těšíkovým toho nevystižením.

Ostatek odpovědi Těšíkovy jsou insinuace kritikou Nebeského neoprávněné, příznačné pro náladu vznikající zklamáním nadějí v radostné uvitání nových snah duchovenských: z kritiky Nebeského prý vysvítá, že »v jistých vrstvách našeho literárního života« je »jakási nechuf« k takovým smírům vědy a víry, že Nebeský je také stranník, an »bočí ku Kantovi, k Fichtovi, k Hegelovi«. Tedy odpověď slabá a zároveň spolupracovníku listu na přízni vlády absolutistické dosti nebezpečná, že nepomohlo ani ohlášené Těšíkem ukončení »rvačky literární« pro »nechuf« k ní, ani odkaz na pravé prý stanovisko dvou referentů jiných, Ohérála (v Moravii) a Bratránka (víd. »Blätter für Literatur und Kunst«)²⁾, aby na ni nenásledovala zmíněná již replika Nebeského, důstojně odmítající insinuace a k věci nepřislušné poznámky Těšíkovy a stanovisko ke knize Škorpíkově vhodně hájící a sesilu-

nýbrž naprosto katolíci«. — Ani nechápe této motanice pojmů, kdo neví, že smírcové vědy a učení katolického z 1. polovice XIX. stol. vskutku pokládali katolicismus za jiný než dřívější, za synthesi vědy a víry a že supernaturalismem míněno církví odsouzené Bautainovo odmítání rozumu u věcech víry.

¹⁾ Vyšla v čís. 20. a 21., 9./III. a 12./III.

²⁾ t. j. v A. Schmidlových Oesterreichische Blätter für Literatur, Kunst, Geschichte, Geographie, Statistik und Naturkunde, IV. 1847, č. 75 z 29./III, str. 297—298. Podepsán je sice S. Anders, ale spisovatel toho jména jinak znám není a jeho znalost něm. filosofie mimo jiné svědčí, že pseudonymem tím vskutku se může krýti Fr. Tom. Bratranek (1815—1884), Klácelův spolužák a od zač. stud. roku 1844/5 nástupce v professuře na filosof. ústavu v Brně, potomní professor něm. řeči a literatury na univ. krakovské, známý hlavně svými pracemi o Goetheovi.

Dílo Škorpíkovo, koření v době, kdy spor víry a vědy vyvrcholen nutně probudil oboustranné snahy o smír, pro bohatost látky, překvapující často způsob řešení sporů, elegantní formu, svůj předmět a metodu zdá se referentu podstatným obohacením české literatury. Bratranek patrně věděl, že drsná polemika je obrácena proti jeho řečnickému bratru, a šlál ho přáním — a spolu výtkou — »dass nämlich, wo es nicht die Schärfe der Gegensätze unumgänglich fordert, auch das polemische Moment nicht immer in so unverhüllter Schärfe hervortrete.«

jící¹⁾ a zcela správně proti Těšíkovu citátu »ne pas croire c'est ignorer« rozlučující pojmy »katolicky nevěřit« a »nevědět«.

Nehrubě příznivý dojem smiřovacích snah Škorpíkových odpověď Těšíkova Nebeskému a jeho přátelům (Havlíčkoví) jen utvrdila. Odpověď Nebeského šlehla zároveň také jiného referenta o spisu Škorpíkově, Fr. Čupra, s nímž od r. 1846 Havlíček měl půtky a jež přes tu chvíli bodne nějakým »žihadlem« své Č. Včely.

Byl totiž zatím Čupr v Květech 1847 č. 10 z 23./I. str. 39 až 40 v referátě ne prostém hrotu proti Havlíčkovi a jeho příteli Gablerovi odmítl Nebeského charakteristiku Škorpíkovu, nepochopiv významu slov »moderní supernaturalista«. Čupr míní jimi bezpochyby názory Bautainovy. Nebeský odpovídá kousavě a správně: »P. Dr. Čupr sice praví, že p. Škorpík není supernaturalista. Snad jemu tím chtěl se zavděčit, ale p. Škorpík tuto omluvu ani přijmout nemůže. P. Dr. Čupr si musel udělat zvláštní pojem o supernaturalismu.«

Úmyslně Škorpíkovi přátelský referát Čuprův není; je však krátkozraký.

Nechápe, že si Škorpík na str. 3. představuje slovy »strana rationalisticko-filosofická« hermesianism. — Čupr myslí na filosofii. Ač vytýká Škorpíkovi scholastický názor o poměru víry a vědy, soudí, že Škorpík nesnaží se jako scholastika («a dilem i mladší Fichte») vycházející od zjevení dokázati obsah jeho rozumem, nýbrž prý »vychází od filosofie, od kritiky, od vědy, a nalézá mané v bibli to, co dříve rozumsky hledal«.

Za příklad postupu toho sveden sliby Škorpíkovými uvádí právě chybné, od víry v bibli vycházející dovození nauky o babylonském změnění jazyků, nechápe, že Škorpík kněz musil věřití tomu, co dokazuje, nevzpomíná Škorpíkovy noetiky. Odtud pak vyplývá mu velmi příznivý soud: »Touto, povždy podstatnou odlikou [vycházením od filosofie, kritiky, vědy — a ne od zjevení] stal se svrchu naznačený směr u p. spisovatele původním [!] a on jej provedl — ovšem teprv v jediné vědě, v mluvnickví totiž — v tak skvostné formě [!], s takovou důsledností [!] a pramenů úpravností [?], že můžeme bezpečně každého myslitele a milovníka osvěty na tento nevšední úkaz v naší literatuře pozorna učiniti.« Kritik nepostřehl ve výkladech Škorpíkových circulus in demonstrando, ano dokonce zdá se, že za zlé mu má neprovedení jeho: »Poznamenati též sluší [předchází výtku heterozetese v užití autoritativních výroků o rozrůznění jazyků, na př. Herderova str. 69; Čupr tedy přidává novou výtku], že spisovatel baby-

¹⁾ »spis o jazykozpytu skoro ani nejedná«; jazykozpytu »prospěje vyložení některých jednotlivých forem více, než široká taková pojednání«; »skutečně nevím, jak daleko smír tento jiti musí dle náhledu toho neb onoho, a s p. Těšíkem se nikdy o to hádat nebudu«, str. 79.

lonské jazyků zpletení více z dat historických, nežli z biblických vyvinuje.« Nepochopil poměru Škorpíkova k scholastice, nevěděl o soudobých snahách theologických, neredukoval díla na jeho prameny — a mluví o původnosti, pramenů úpravnosti; neanalysoval dosti postupu dokazovacího a komposice — a mluví o důslednosti¹⁾.

Kritika ta není příznivým svědectvím pro Čupra.

VII. Šmídkův spisek „Věda, národnost, církev“.

Čupr srovnání se spisem Tomičkovým odložil na »podruhé«, provedl však je — přítel Škorpíkův Karel Šmídek ve spisku **Wěda, národnost, cirkew**. Sepsal K. Š. W Praze, 1847. Tiskem knížecí arcibiskupské knihtiskárny w Seminári. 40 str. velké 8°. Šmídkova »Úwaha wzhledem na Mluwnictwí a Zjewení, od Fr. Škorpíka, a na Dobu prwního čłowěčenstwa, od Jana Slaw. Tomička« (podtitul) určena byla vlastně do ČČM²⁾.

Ale snad redakce zabránila popravu spisu, vydaného nákladem matičním, v matičním časopise.

Úvodem předeslána stručná filosofie literární historie novočeské, zcela Hegelovská: v literatuře Šmídek vidí týž vývoj, který jest údělem ducha vůbec: od citu a obraznosti (vyjevených poesíí — u nás sbíráním národních písní a zvláště poesíí Kollárovou v Slávy Dceři) nutně povznesla se na stupeň rozumu³⁾ (u nás Vocelovým »Labyrintem slávy«)⁴⁾.

¹⁾ Nezdařená je stilisace Čuprova: »Ku pravdě poznamenání tohoto [Škorpíkova 34, »že lidé, kdyby od Boha nikdy nebyli odpadli, i jednou řečí po celé zemi by mluvili«] se opět přiznati nemůžeme, znajíce dobře zákony psychologické, které vlivům přírodním jednotlivých vlastí podlehají«[!]. Čupr slovy těmi bezpochyby nepodvrací Škorpíkových výkladův o babylonském změnění; ohražuje se jen proti tvrzení, že není možný výklad jiný o rozličnosti řeči; sic by pak jeho chvála spisu Škorpíkova byla nepochopitelná při nesouhlasu v otázkách tak důležitých.

²⁾ Jde to ze slov: »jak to náš slowutný Šafařík... nedáwno w tomto časopisu byl wyslovil« na str. 18; citát příslušný (»musejník 1847. sw. II. str. 128«) teprv po 5 řádkách následuje.

³⁾ Jiný příklad tohoto vývoje jsou Řekové postoupivší od poesie k Platonovi (»ranní zoří uvědomění« a posléze k Aristotelovi (»plné, polední září filosofie Aristotelovy«).

⁴⁾ »Co ve Slávy dceři více ve poetickém tušení, více citem a obrazem vyjádřeno, to vše v básni p. Vocelově již v jasnějším světle, více rozumem, více pojmem jest vysloveno«, str. 3.

V úvaze o Klácelově »Mostku« (Květy 1842 př. XXV a XXVI str. 99—100, 102—103), ještě patrněji Hegelovské, tento pokrok přičítal Šmídek Klácelovi. To bylo ovšem ještě v době, kdy Klácelovu pantheismu nečouhaly ještě nebezpečné (se stanoviska církevního) rohy a kdy Mostek zdál se Šmídkovi »co důkaz vyplnění úlohy, Slovanstvem podané« Klácelovi — ač ovšem již r. 1841 zcela, jak se podobá, s Klácelovým vystupováním nesouhlasil (dle dopisu »Z Moravy«, dat. v Brně

S ruchem ovšem dostavuje se boj myšlenky proti myslence, činu proti činu, půtka, jejímž příkladem jsou oba spisy recenzované. Následuje popisná část referátu o obou knihách, ztrácející se skoro nedohledně ve filosofických doplňcích a opravách Šmídkových. Nejprv, na str. 4—10, glossuje tak oba úvody Škorpíkovy: Schellingem podniknutý směr vědy a víry, potřebný a žádoucí, ukázal se gnosticismem. Šmídkovým východiskem k řešení sporu obou potenci jsou these jeho filosofie dějin:

Dějiny lidstva jsou dějinami jeho pádu a vykoupení Kristem. Starověk je touhou po Kristu, církev katolická je uskutečňující se Kristus¹⁾.

Věčné pravdy učení jeho, Bohem v člověka vložené a pádem pozatmenělé, nazírá víra, »podkladek naší celé vědounosti a našeho života« (10), a osvětluje i brání věda, obě »podstatně jedno, ve svém toliko výjevu dvojí« a proto církví stále co nejúže spojované a sloučené v největších jejích chloubách, Athanasiu, Augustinu, Tomáši Aquinském, k nimž po odbočce připojuje našeho Tómu ze Štítného. Harmonie obou však prvotním pádem vzala za své: církev je církev bojující a »věda [i směr její s vírou] vyvinula se bojem, dialektikou« (8)²⁾.

Víra předchází vědu a »jí látku strojí«. Boj, k němuž mezi oběma dochází, boj, k němuž dochází mezi jednotlivými názory vědeckými ony pravdy osvětlujícími, končí smírem v dogmatu církevním (jako boj Hermesianismu a názoru Bautainova rozhodnut církevním odsouzením obou stran). Nezáleží mnoho na tom, že nelze vždy říci, co Šmídek si vždy myslí vědou, zda theologii, či některou nauku, jež má co činiti s předmětem nějak souvislým s učením církevním, či vědu vůbec. Šmídek jistě věděl o součinnosti a vzájemných vztazích věd; nutno tedy mysliti, že ve vylíčený poměr k víře a dogmatu vtlačuje vědy všecky. Tak zkatoličtěn Klácel, dle něhož vývoj snah po poznání vede k filosofii, k »souvědounosti«, již působí »všechny vědy sjednocené v ústrojném celku«³⁾ a provází právě náboženství, vesměrnost.

ke konci července 1841, chiffrovaného značkou † v Květech VIII. 1841, 270, jež pokládám za Šmídkův).

¹⁾ Šmídek k těmto myšlenkám tehdy běžným u theologů a idealistických filosofů školy Schellingovy a pravého křídla Hegelovců cituje Lenaua a bar. Ecksteina. Myšlenky ty dle uved. jeho čl. ČMM. II. 178 byly ovšem mimoškolských společných sebevzdělávacích snah brněnských alumnů.

²⁾ Šmídek s Klácelem uznává identitu rozumu lidského i božského, vytvořivšího svět (str. 9—10); jenže tato identita dle Šmídky vznikla tím, že Bůh vložil v člověka pravdy věčné; pravdy ty zatemněly a nezbyvá, než aby »věda církevní« z nich dialektikou vytvořila dogmata církevní; to omezuje platnost druhé zásady Hegelovské, o vývoji jsoucna protivami, jež je vyslovena větou nahoře citovanou.

³⁾ Rozvinutí vědectva, ČCM. 1841, 131 (v podstatě Hegel).

V otázce o původu řeči smír mezi vědou a vírou provedl Škorpík, Tomíček ostal v »stranné známosti resultátů vědeckých« a tím v subjektivním mínění.

Referát pak (14—18) přistupuje k otázce o původu řeči (I. částce Škorpíkova díla). Odmítá přirozené výklady o původu člověka a jeho řeči¹⁾ a s o u h l á s í s v ý k l a d y Š k o r p í k o - v ý m i, poznamenává však, že schopnost k řeči uskutečňovati se počíná u dítěte teprv tehdy, když »vyniklo na stupni rozumu« a »vnitřní celého předmětenstva jednota probleskla« mu.

Chce tím říci, že i prařeč se vyvinula, až když lidé se stali rozumní, či že řeč byla dána prvnímu člověku s rozumem současně? Ani první ani druhé mínění nelze uvést v souhlas s jinými myšlenkami Šmídkovými.

Původně byla jedna řeč, poněvadž lidstvo »jest podstatně jedno a jeden rozum«²⁾. Dokázati jednotnou prařeč »a tak potvrditi vyřčení knihy Mojžíšovy« jest úkolem filologie³⁾, jest jmenovitě úkolem věku našeho, »po smíru toužícího« (16), úkolem, k němuž spělo »porovnávací mluvnictví« (tu mimo odkaz na Škorpíkův historický přehled srovnávacího jazykozpytu na str. 17 přejaty z Eichhoffa str. 83 2 tabulky přehledné — bohaté chybami — ukazující na náměstkách »podivuhodnou« shodu jazyků indoevropských; shodu tu vysvětluje shodou v symbolice hláskové⁴⁾, volně používaje a proto neuváděje při tom Klácela).

Str. 18—23 věnována je Tomíčkoví. Šmídek odmítá a snaží se důvody ze Škorpíka i vlastními vyvrátiti domnělé Tomíčkovy (a jak víme, i Klácelovy) *πρωτον ψευδος*, ztotožnění života pralidi s životem divochů, a věty s ním souvislé, že původně lidstvo bylo bez řeči, že řeč je nenáhlý výtvar národů⁵⁾, že bylo více prařečí. Odbočka na str. 22—23 je polemika proti jedné z těchto konsekvencí Tomíčkových, jeho vyvozování »mysli náboženské« ze strachu. Šmídek slibuje »dle slabých sil svých k osvětlení předmětu tohoto něčím přispěti, kde opět obsírněji

¹⁾ »Stvoření člověka jest děj pozitivní, a tudíž i spojená s lidskou bytností řeč«; člověk tedy o původu svém a o původu řeči může býti zpraven jen zjevením (15).

²⁾ Důvody: bible, monofyletický názor »nejznamenitějších badatelů« o původě člověkové a učení o »zlatém věku«.

³⁾ Při tomto výmezu úkolu filologie dovolává se Šmídek na str. 18 Šafaříka. Šafařík však na místě uvedeném (v čl. Výklad některých gramm. forem v jazyku slov. ČČM. 1847, díl I. 128) jen pokládá mínění Humboldtovo o jednotné prařeči za nejvyšší stupeň mluvovědy. Blíží se Klácelův výmez »filosofie řeči«, srv. str. 232 a 233 této rozpravy.

⁴⁾ »Příroda, ač není u člověka principem, jako u zvířete, předce jest podkladem, bási, oděvem ducha lidského, a tudíž způsob, jakým mluvidlo hlas ze sebe vyráží, a tím slova sestavuje, mnoho přispívá k vysvětlení symboliky duchové« 18.

⁵⁾ Proti názoru o jejím nenáhlém vývoji uvádí autoritu V. z Humboldtů.

i o spisu p. Tomíčkovu bude nám lze mluvití«; ale slibu, co vím, nedostál. Zásluh Tomíčkových¹⁾ odporem v základních pravdách neujímá, ano »v interessu vědy mrzelo« jej, »že dílo p. Tomíčkovu v našich veřejných listech posud tak důkladně nebylo rozbiráno, jak by důležitost předmětu všim právem zasluhovala; nebo nic tak vědě neškodí jako netečnost« 23.

Podobně jako pro vznik řeči Šmídek i stran jejího rozpadu spokojuje se vylíčením Genese, nenacházejí o vzniku a rozpadu řeči prvotní výkladu sestrojeného dialektickou methodou a shodného s učením církve, »jelikož genetické doby všeho stvoření mdlému zraku našemu v neproniklé mhle zahalené zůstávají, a jen co již povstalo, ... bádatvé myslí se odkrývá« (24). Tak rozklad prařeči, jeden z trestů za rozpor člověkův s Bohem, je »konem božské všemohoucnosti«; vedle ní však Šmídek připouští i samočinnost ducha národního a skrze ni vlivy přírody; tím, míní, že získává výklad pro »podivuhodnou úsečnost výrazův a znamenitou dokonalost celého ústrojí« v řečech divošských²⁾.

Rozpad prařeči způsobil vznik národností, poněvadž řeč je lišivým znakem národů. Byl-li rozpad ten zaviněn hříchem (a v tom je Šmídek téhož mínění co Škorpík), jsou-li národnosti rozdíly tedy následek hříchu³⁾, naskytá se otázka, zda národní řeči mají se chovati či »co překážky k pokroku zcela vykořeniti a rozšířenější mluvě podříditi«.

¹⁾ »Obsáhlými studiiemi«, »vytrvalou pilností« jeho snesen materiál pozoruhodný, vznícen zájem pro tak důležitý předmět a pro budoucí badatele prokleštěna cesta.

²⁾ Srv. str. 31 a co pověděno o symbolice hláskové na str. 18. — Ten kompromiss mezi vypravováním Genese a Hegelovým učením o vzniku řeči (projevů duchů národních) mohl jen tak povrchním tvrzením býti docílen. Přesnější výmez, pokud sahá platnost obou výkladů, byl by vedl k uznání nepotřebnosti jednoho z nich. Šmídek tu doplňuje a precísuje Škorpíka držícího se (s kolísáním) prvního výkladu, veden svou zálibou v synthesách všeho, božského i lidského, a bezpochyby učením Staudenmaierovým (Encykl. I² 124) o receptivitě a spontaneitě, silách to člověku vrozených a svým antagonismem způsobujících jeho život. — Že by veškerý další dějiny řeči od rozpadu jejího byly mrtvolným jejím rozpadem, jak tvrdil Škorpík, Šmídek asi nemínil. Řeč dle něho ovšem ztrácí původní plnozvůčnost tou měrou, jak ze smyslové činnosti prvotního člověka vzniká rozvojem duševním svět myšlenkový, ztrácí své zvláštnosti individuální, ale z jednotlivých nářečí vytváří se mluva spisovná, »ideální«, »obecnost všech jednotlivých mluv a nářečí« (Květy 1848 č. 35; Odpověď p. redaktorovi časopisu »Cyrill a Method«, Hlas XII. 1860, str. 67). Názor blízký Kláčelovu.

³⁾ Šmídek tuto větu šfřenou, jak se zdá, z okolí biskupa Schaffgotsche zřejmě vyslovuje na str. 29; věta ta vyplývá z jeho výkladu o rozdílnosti řečí. Též Ign. Wurm, jiný člen »družiny Sušilovy«, výslovně s touto větou souhlasí, přijímá však rozdíly národnostní jako hotový fakt a proti nevšimavosti duchovních ke snahám národním vede důvod z opportunity: bez vedení duchovních místo »národnosti křesťanské«, »proniknuté náboženstvím, posvěcené duchem Církve, pokřtěné vůli

Řešením této otázky »se stanoviska církevního« na str. 24 až 39 doplňuje Šmídek Škorpíkovu část III. »Restitutio in integrum«. Jako spasné jsou všechny ostatní trěsty boží na lidstvo seslané, tak i »různost řečí a tudíž i národností... musí státi se nejmoudřejším prostředkem ku spáse i padlého člověka, by totiž člověk z pout podlého, hříšného s o b e c t v í vyveden byl k osvětlení o b ě a n s k é m u, a z toho k osvětlení k a t o l i c k o - n á b o ž e n s k é m u« (29).

»Uskutečnění vloh« — tedy i vlohy k řeči, nejduchovějšímu výjevu ducha národního — »jest úkol každého národa«. Proto naše národní snažení není »citlivůstkářství několika nadšených vlastencův, nebo dumavé rozbolestnění po lhostejném, bytby i navyklém obleku myšlenek«; řeč »jest něco bytného, podstatného, řeč jest... o b r a z, do kterého povaha čistolidská (rozum, vůle a cit) dle obzvláštní, původní barvitosti, do jistých rámců vkreslena byla postupem časův a okolností, božskou průzřetelností ustrojených« 32.

Zachovávající osobitost svou národové se doplňují: »snažením národním odhaluje se skrytá ouroda v lůně národův, pučí miliony nových náhledův, nových ideí, nových přesvědčení, které svého konečného smíření a posvěcení dosahují v Církvi« (ovšem katolické); národ pak »uskutečniv všechny možnosti ducha svého národního — umírá« (32); církev však je věčná (37).

Historický nástin na str. 33—35 ukazuje, jak oprávněnost národností uznávala církev proti stanoviskům nekatolickým k národnosti: v pohanství, proti Feuerbachovi, M. Stirnerovi, kosmopolitismu vzniklému z náboženského indiferentismu a materialismu¹⁾.

Právě věk nastávající je mu věkem smíření, věkem, kdy, co pozitivního dříve v církvi a státu jednotlivým rozumem bylo zničeno, zase bude obecně uznáno, a to samovolně, kdy zmizí indiferentismus a kosmopolitismus, kdy bude heslem pravého vlastence: »Bůh a pro Boha vlast!«, kdy pravý patriotismus uzná i práva jiných národností²⁾, kdy u nás »přestanou i ony nechtutné hádky proti všemu, co buď německou filosofii³⁾, neb

Syna Božího«, vzniká prý »národnost pohanská«, národnost bez víry, vedoucí »v bezednou propast zničení« (v řeči »O důležitosti semináře...«, 20./X. 1852 proslovené na 2. všeob. sjezdě důvěrníkův jednot katolických na Moravě... 1852, Zpráva »Druhý všeobecný sjezd... 1852«, str. 57—63).

¹⁾ »Právě světoobčanství (kosmopolitismus) jeví se vlastenectvím činným a horlivým« 36.

²⁾ Šmídek je rád »rozumnému taktu... většího počtu vlastenců našich«, hledících zameziti zášť národní, zvláště proti Němcům (37).

³⁾ Narážka na spor o filosofii německou, vznícený Gablerem. Nechtut ke všemu německému tehdy rostla; srv. též referát Květů o Klácelových Počátcích vědeckých.

jakýmkoli výjevem národnosti německé zavání¹⁾, kdy »obapolnť uznání stejného práva, obapolná úcta a vážnost, mužná řevnivost ve vědách a pokroku pospolitého života, volné vyvinutí národních sil našich úžeji nás spojovati bude jednotou ducha ve svazku pokoje« 37²⁾).

Smírčí ten úkol náleží Slovanům. Slovanstvo »mír v protivách věku našeho utvoří a palmu smíření podá ostatním národům evropejským zmlítaným v protivách«: Anglii, kde rozpor mezi pauperismem a bohatstvím, Francii, kde boj mezi vírou pozitivní a zjevným atheismem, Německu kolísajícímu »mezi životem praktickým a ideální výší svých vědcův« a víc než Francie ohroženému nevěrou; proto »jsme národ budoucnosti« 39.

Proto také Šmídek přisuzuje dílu Škorpíkovu větší důležitost, než obyčejné literární dílo má: dobojovav se smíru vnitřního podal jej jiným.

V slohu obou spisů vidí pokrok proti dřívější době, související s větší vždy v naší literatuře mírou podmínek úspěšného pokroku v slohu: s hlubším vniknutím v předmět, se samorostlostí spisů a se znárodněním života společenského. Z pochvalné charakteristiky slohu a jazyka v obou spisech jmenovitě vyjímám tvrzení, že Škorpík »na některých místech, jako jmenovitě v úvodu, na str. 53 a násled. a jinde vyniknul na stupeň klassičnosti«. Jak víme, místa výslovně uvozená jsou pouhými překlady.

Tot obsah úvahy, k závěru krásnými slovy »toužíci po vědeckém životě, »zvláště na naší osiřalé posud Moravě«.

Šmídek, jak patrně, názory svými o problému jazyků stojí na straně Škorpíkově proti Klácelovi a Tomíčkově. O Klácelovi však mlčí; ač nelze myslet, že by nebyl věděl o pravém esli polemiky Škorpíkovy, přijímá fikci jeho a tak ji utvrzuje³⁾.

Polemika Škorpíkova je mu sice »vřelejší, nežby snad žádoucně bylo«, ale jízlivost její vysvětluje a ospravedlňuje energií Škorpíkovou v hájení pravdy perně dobyté vnitřními boji (40).

Není ta snadno pohotová omluva svědectvím, že i u Šmídka v pravé toleranci, kterou činí rysem, jistě idealisovaným, vědeckých rozhovorů v alumnátě a které sám má vskutku nejvíce, je více pevnosti ve vlastním přesvědčení než úcty k cizímu?

¹⁾ »Neb co z ducha pochází, vědy, umy, velkodušné skutky, až jistým národem vykonány, stanou se jméním celého člověčenstva, které nemá druhý národ svévolně zavrhovati«.

²⁾ K tomu citovány poslední 4 verše Vcelova Labyrintu slávy.

³⁾ Již v uv. dopise svém »Z Moravy« do Květů 1846 č. 98 (18. srpna), str. 394 vysvětluje, proč Škorpík za předmět píle své o »smír náboženství s vědami světskými a jejich moderními resultáty« si obral jen mluvnickví, tím, že mluvnickví »probuzováním se národnosti větší zajímavosti nachází a obecnstvu přístupnější a zajímavější jest«.

Předpokládaná věta o smíru rozporů dogmatem církevním ovšem zaslepila oči Šmídkovy a přinesla dílu Škorpíkovu více chvály, než zasluhovalo. Zdá se, že Šmídek nedostatek původnosti ve spisu Škorpíkově brzo prohlédl. V dopisech z Moravy do Květu 1848, mluvící o vědeckých snahách na Moravě, Sušilových Spisech sv. otců apostolských, Škorpíkově díle, pracích »našeho genialního Klácela« a chystaných spisech dorostem literárním, aspoň dodává, »že se u nás původnost i vzhledem věd nelze posud s uspokojující jistotou očekávati . . ., ale jednotlivá jádérka a jednotlivá zrnka nalazáme sem tam ve spisech našich vzdělanců¹⁾; výslovně pak mimo zajímavost látkovou (řešení poměru mezi vědou a vírou) »učenímu« dílu Škorpíkovu přisuzuje »jakous historickou« cenu a důležitost pro vlast naši«, protože vyslovuje smýšlení mladého duchovenstva²⁾. R. 1870 v uvedeném článku »Literární ruch na Moravě v novější době« má již pro ně jen slova »výsledek snah« alumnátu.

Obrana snah národních v Šmídkově referátě o sporu v literatuře české, který způsobilo odchýlné pojetí řeči, není neorganický přílepek, nýbrž vyrostla ze Šmídkovy filosofie jazyka na podnět potřebami doby. České snahy alumnů brněnských a mladého duchovenstva r. 1843 přišly v podezření u představených duchovních i policie. Podezření to způsobil asi součin různých příčin: české snahy byly představeným — Němcům a konservativecům — nemily již jako novoty a snahy jinonárodní, byly spiaty se zájmem o věci představeným asi povážlivé: o německou filosofii soudobou, literaturu Mladého Německa, učení socialistické; nebyly prosty sympathií ke Klácelovi a bezpochyby i svobodnomyslnějších názorů³⁾, idea cyrillometodějská v době, kdy rostla »německá národní církev«, zdála se nebezpečným, decentralisačním pokusem o národní církev českou⁴⁾, policií sledovány sympathie polonofilské. To vše vedlo k potlačení českého ruchu v alumnátě, k nedůvěře v duchovenstvo mladší a dalo podnět Šmídkovi k obraně národních snah, ukazující, že »povinnost, pěstovati národní svůj jazyk vši silou a udržovati jej, až vyplní národ život svůj, Bohem v řadě ostatních národův mu přičený, zakotvena jest v hlubokých konsekvencích učení církevního, a že tedy... církevnímu učení neodpírá« (25).

Originální na této obraně, utkané z učení katolického (o vykoupení, o obecnosti církve) a Schellingova i Hegelova (o vývoji, boji to protiv, jenž končí smírem v církvi obecné), je jen kato-

¹⁾ Srv. s tím místo z dopisu Šmídkova »Z Moravy« do Květu 1846 č. 98 (18. srpna), uvedené na str. 371 této rozpravy.

²⁾ Květy 1848 č. 68, 6. června, str. 285.

³⁾ Srv. kurrendu biskupa brněnského z r. 1849, roč. 17, čís. 203/7 proti příloze k č. 69. Mor. Novin 1849, nyní v překl. Havlíčkově v K. Havlíčka Borovského Polit. Spisích vyd. Tobolkou II. 461 a n.

⁴⁾ Táž kurrenda.

lištější úprava. V podstatě však je to obrana národního snažení vůbec a našeho zvláště, již dle filosofie Hegelovy¹⁾ podal učitel Šmídův Klácel²⁾.

K tomu, že Šmídek tyto Klácelovy (vlastně Hegelovské) myšlenky přizpůsobení pojal v referát rozhodující spor o řeč ve prospěch Škorpíkův, mimo vyloženou časovost obrany takové přispělo i to, že získal tak závěrnou synthesisu: synthesisu církevního pojetí řeči se zkatoličtělým snem Klácelovým o národním rozvoji uskutečňujícím pomalu království boží na zemi, synthesisu náhledů přijatelných obnovenému církevnímu vědomí s národním snažením českým, »smíření« Škorpíka s Klácelem; a »smířením« přece dle Šmídka končí se boj!

Vzrůst katolického církevního vědomí pak viděti tu ve výmezu poměru mezi snahami národnostními a konečnými cíli snah lidských. U Kollára a Palackého je humanita oporou národnosti, u Klácela je národnostní snažení průchodní fází k lásce k člověčenstvu a zase jejím uskutečněním, láska k člověčenstvu pak stupněm vedoucím k lásce k bohu, k náboženství, k vesmírnosti³⁾. Církevní uvědomělé duchovenstvo katolické ve čtvrtém a pátém desetiletí předešlého věku místo toho a naproti tomu staví své heslo: Bůh a pro Boha vlast!

Tak již Sušil národnostní snažení podřazuje církvi⁴⁾, úkol Slovanstva vidí v tom, že víře pomůže k přednosti před rozumem — vlastně vrátí jí místo, které měla přede zžíravou kritikou racionalismu, Herderem věštěný úkol Slovanstva v budoucnosti určuje dle současných tužeb rekatolizačních v první polovině XIX. st. a zahrocuje proti osvícenství⁵⁾.

¹⁾ O tom, jak Hegelova filosofie byla přízniva snahám národnostním ukazujíc jich oprávněnost a nutnost a jak právě proto přijímána byla nejen na Moravě, než i v jiných zemích slovanských, zmiňuje se již Šmídek v uv. článku ČMM. 1870, 3.

²⁾ V čl. Kospolitismus a vlastenectví na m. uv. 175—178, 183 (»řeč a národnost jedno, národnost ale rázný způsob jevící se vůle Boží, odkudž zastávání řeči vlastenecké není egoismus, ale náboženství, za princip celého světa, bezvědomého děje i svobodného jednání, uznané«), v Jahůdkách (99 »Oprava«, 102 »Nerozdílnost«, 105 »Sluhové Boží«).

³⁾ Dobrověda §§ 15, 16, 119, 120, 138. Slovo vesmírnost (= láska k bohu) svědčí o skutečném pantheismu, jehož nemůže odčiniti ani to, že ideu dialekticky se rozvíjející Klácel podřazuje boží vůli. Výmez pojmu »vesměrnost« v Dobrovědě str. 228 jen zdánlivě se neshoduje s výmezy na jiných místech.

⁴⁾ Srv. Vychodil, Fr. Sušil, 164, 194, 327.

⁵⁾ »Osvěta nyní všem za heslo jest. Ale osvěty pravé nestává kromě onoho světla, na něž proroci ukazovali, Apostolové patřili, v němž i Otcové Apostolští chodili, a k němuž každá duše v tělesnosti nezabředlá se odráží v hodinách svatých, »s toužebností očekávající choti... Rozumějme úkolu, ku kterémuž my Slované snad určení jsme! Němci hájili rozumenské náboženství proti nerozumu Francouzských a Anglických«

J. Bílý za úkol mladému duchovenstvu klade: »Víry ve službách věnovat svou sílu v národu Christu«¹⁾.

Národnost jest mu »záležitost duchovní, drahocenná slupka, ve které jádro pravého náboženství a svobody občanské dozrává«; mínění o pohanskosti národnostního snažení »tak hluboce v povaze lidské zarozeného« pokládá za »přepiato« a spolu se Škorpíkem²⁾ dovozuje, že kněžstvo je povinno vésti a řídit život politický a vůbec národní³⁾.

B. M. Kulda variacím, důvodům a důsledkům této věty věnoval celou knihu rýmů, »Církev a národ« 1896. Ign. Wurm dokonce má národnost za následek hříšné stavby babylonské, za zlo, zhoubné, bylo-li by ostaveno sobě samému, za zlo, jež jen vedením kněžským může se obrátiti i k dobru člověčenstva⁴⁾.

Šmídek proti »pohanské národnosti«, »vlastenectví výhradnímu«, bohopustému nacionalismu své doby staví slovanský »patriotismus, zešlechtěný láskou křesťanskou«, křesťanstvím mysle ovšem církev katolickou, již podržuje snažení národní jako účelu prostředek⁵⁾.

Slovanstvu oddanému církvi přisuzuje veliký úkol: smír rozporů mezi bohatstvím a chudobou, mezi vírou a vědou, mezi životem praktickým a sny filosofů, přisuzuje mu zničení skepse a atheismu⁶⁾, zabezpečení věčného pokoje na zemi⁷⁾.

Obnovné snahy duchovenstva v první polovici XIX. stol. tu jednak se skládají s prvky humanitní filosofie Her-

mudráků. Nám snad uloženo, svět celý přesvědčiti, že rozum náš jest toliko poblesk, který zaniká, pakli slunce za mračna se ukrývá, skutkovati, aby celý svět ve Kristu nejvyšší rozum nalézal, a prohlédati, aby při osvětě té srdce s prázdnem odbýváno nebylo.« Předmluva k »Spisům svatých otců apostolských« 1837, str. 11—12.

¹⁾ Řeč při akademii k oslavě sv. Cyrilla a Methoda 1843, srv. Šmídek ČMM. II. 181.

²⁾ Škorpíkův čl. »Správce duchovní a politika«, Moravské Noviny 1849 č. 214 a 215.

³⁾ »Úvahy o národnosti« II. od B[ilého], Moravské Noviny 1849 čís. 239.

⁴⁾ V uv. řeči.

⁵⁾ »Odpověď p. redaktorovi čas. Cyrill a Method«, Hlas XII. 1860, příl. k č. 8., str. 68: »Národnost sama nesmí býti výlučným, posledním a nejvyšším cílem snah našich... uznáváme nad lásku k národnosti lásku k člověčenstvu, jaké nás učil Spasitel náš Christus«, pod. čl. »Národnost a svoboda«, Mor. Noviny 1848 č. 20, 24/XI., str. 80 a č. 21, 25/XI., str. 84.

⁶⁾ K str. 38—39 »Vědy, národnosti, církve« srv. dopis Šmídkův do Blahověsta 1849, vyslovující přání, »aby Slovanstvo nebekojnou rosou sv. Církve katolické se povztýčilo k vyplnění úkolu, Slovanům v nynější Evropě ustanoveného — míníme úkol, dle kterého zvláště mladí, panenští Slované ustanoveni jsou, i vzhledem náboženství mír uvéstí v Evropě a zničení neúrodnou úpíravostí a zoufalou nevěrou, zakořeniti pak ojasněnou vírou.« K[arel] Š[mídek], Z Moravy 6./III. v Blahověstu III. 1849 č. 17, 25/III., str. 136.

⁷⁾ »O věčném pokoji«, Mor. Noviny 1849 č. 242.

derovy a Kollárovy, jednak s přejatky Klácelovými z pantheismu Hegelova (dovození nutnosti snah národnostních, synthesy protiv). Možno říci: Šmídek pohegelovštjuje a zkatoličtuje Herdera, Kollára i Klácela. Dle něho patrně soudí J. Těšík¹⁾, že »náboženství jest účelem, k jehož uskutečnění národnost jest nevyhnutelným prostředkem, dle něho a Klácela J[akubu] M[acanovi 1794—1849] »vlastenectví jest konkrétním křesťanstvím«²⁾ a »řevněním národností, na zvláštních o sobě polích se pohybujících k cíli jednomu, zaručen jest pokrok člověčenstva, dozrání lásky křesťanské, pravé mravnosti a dokonalosti — ideal to člověčenstva«³⁾.

Byla-li Kollárovi národnost sestrou náboženství, stává se v názorech těchto kněží služkou církvi prozatím potřebnou, proto chráněnou, ba koná-li svůj úkol, i láskanou, ale vždy dozoru a vedení potřebnou. —

Spisek Šmídkův je jakousi předchutí moderních subjektivně impresionistických kritik; je vlastně víc projevem mínění spisovatelova o thematu Škorpíkově a Tomičkově (i Klácelově) než popisujícím referátem a dokonce kritickým rozbohem, je projevem mínění, tu doplňujícím a precisujícím názory Škorpíkovy, tu zas na nich přestávajícím, zajímavým i pro dějiny theorie literárně kritické: vystavuje za úkol literární kritice »k porozumění vědecké snahy jednotlivce, tím pak více k slušnému jí ocenění a spravedlivému posouzení prodrati se k vniternímu vyvinutí spisovatelovu, k oné stránce, ze které jako vnitřní nutkavostí spis jeho vykvetl, též patřičný ohled vzítí na okolnosti, věkem samým podané a na spisovatele bezděky doléhající« (11); ovšem provedení úkolů těch, zvláště prvního, ostává co do správnosti v Šmídkově úvaze daleko za teorií⁴⁾.

Vkusnou, poetisující mluvou psán, přes přídavky odbočující od postupu a nepřehledné míšení výkladů posuzovaných s dodatky a opravami vlastními jeví talent formální, ducha sčtělého, mluvícího s úctou k cizímu přesvědčení a pevnosti ve svém i radosného nadějí ve vítězství pravdy⁵⁾; nacházíme tu ducha myslícího filosofii, jejíž peň je učení katolické roubované větami a skoro víc jen fraseologií filosofie Schellingovy a Hegelovy, li-

¹⁾ V zmín. »Cestopisných obrázcích z r. 1844«, Moravan 1852, 101.

²⁾ V čl. »Národnost«, Čas. pro kat. duch. 1848, sv. IV., str. 92.

³⁾ T. 93.

⁴⁾ Na str. 12—13 líčí vnitřní boje Škorpíkovy až do smíru samostatně »silou charakteru« přivozeného a do životního předsevzetí, ukazovati smír mezi zjevením a vším věděním a dovozovati, že cílem vědy je náboženství — jak víme, víc báseň než pravda.

⁵⁾ Rysy těmi ze sebe vzatými Šmídek líčí osvětlné snahy brněnského alumnátu.

chými věštbami a přáními vzatými za skutečnost¹⁾, snilka majícího filosofii dějin kontaminovanou z názorů církevních a z vět idealistické filosofie, s konstrukcemi vzletně vztýčenými a bortícími se pro přehmaty ve faktech²⁾, s Kollárovskými a Herderovskými sny o novém zlatém věku, o slávě Slovanstva, klamnými obsahem a zas v pravdě živoucími působením posilujícím národ, který nedospěl ještě k tomu, by žil proto, že žije, od kolísání mezi vírou a nevěrou v možnost života vlastního, obavou o ni a touhou po ní.

Nehledíme-li k filosoficky bezcennému článku J. Macanova »Národnost«, k němuž spisek Šmídkův a Klácelův články »Kosmopolitism a vlastenectví« daly některé myšlenky a doba podnět, k článku místem skoro školácky doplňujícímu argumentaci Šmídkovu a Klácelovu důvody z obecnosti citu vlasteneckého, z autority atd. — spisek Šmídkův zapadl. Šmídek myslí, že proto, že v oběh vešel teprve v bouřlivém r. 1848, a ještě r. 1870³⁾ lituje, že »nevěnována mu ta pozornost, kterouž zasluhoval a kterouž ovšem i nyní sobě vymáhá, touže rozluštěti podle tehdejších skromných sil spisovatelových nejtěžší záhady ducha lidského«, lituje patrně, že nevlivně zaniklo jeho učení o smíru vědy a víry a jeho včlenění snah národnostních v úkol žítí v církvi a pro církev, v úkol, jenž by pak byl jediným smyslem života.

Šmídek asi myslí, že by poznání snah jeho přátel (vyslovených jeho spiskem) bylo získalo jim přízeň vysoké hierarchie moravské již dřív než až v letech šedesátých, v době příprav k slavnosti cyrillo-metodějské⁴⁾.

Ale přání opravití vývoj věcí přivedlo Šmídka v sebeklam o vlivnosti jeho myšlenek. Vysokou hierarchii moravskou k snahám nižšího duchovenstva dovedl sblížití teprve vzrůst liberalismu (éra liberální vlády), neodbytná síla myšlenky národní a vývoj snah mladého duchovenstva ve směru čistě církevním, neurčeném na př. spolu také novodobou filosofií.

Šmídek myslí však asi též na odcírkevnění snah společnosti české: to, chce říci asi, by se nebylo stalo, kdyby nebyla upadla v zapomenutí filosofie jeho spisku.

Byl by se vskutku změnil vývoj věcí? Nestačí snad oživení knihy jen literárně-historickou vzpomínkou? Trvám, stačí.

¹⁾ Na př. smír v dogmatu církevním!

²⁾ Poměr křesťanství k náboženstvím jiným, poměr Kollárův k Voceľovi!

³⁾ V čl. »Literární ruch na Moravě v novější době« ČMM. II. 179 p.

⁴⁾ Podobně mluvil Kulda (Halouzka, Kněz mecenáš Bedřich Sylva-Taroucca 11; t ý ž, Životopis B. M. Kuldy, 35 pozn.).

VIII. *Místo Klácelových „Počátků“ v dějinách grammatiky české; poměr jich k pracím Fr. Šíra, Fr. Dědka a J. J. Hanuše.*

Spiskem Šmídkovým spor názorů na řeč se skončil. Klácel neodpověděl; snad ani nepomyslel na odpověď. Zabralyť jej práce jiné, zvláště práce se skutečnou redakcí Týdenníka (jméno redaktora měl Ohéral) a pak Moravských Novin, a dále každé ráznější odpovědi zastupovaly cestu censura biskupská, Klácelova filosofie a jeho mnišství. Jediným, ostýchavým ozvem se strany jemu přátelské bylo snad Bratrankovo přání, aby Škorpikova polemika nebyla tak nekrytě ostrá tam, kde to není nezbytno pro přikrost protiv. Že by spolupracovníctví Klácelovo při Pražských Novinách nějak bylo působilo na soud Nebeského o spise Škorpikově, důvodně tvrditi nelze. Ani Tomíček neodpověděl; pochopitelně, proč.

Rok 1848 vskutku jakoby v zapomenutí smetl první spor v naší literatuře mezi církevním a filosofickým pojetím téhož problému¹⁾. Nehrubě lépe vedlo se Klácelově filosofii řeči vůbec a zvláště české. Pokrok jazykovědy u nás a předem v cizině, literární nevyspělost Počátků vědeckých, závažnější to momenty než ne nepříznivé soudy současné, Klácelovým myšlenkám o sebeprojevu vyvíjejícího se ducha souběžným vývojem řeči, myšlenkám spjatým s očitými nesmysly, vzaly veškeru lákavost a působivost.²⁾

¹⁾ Spor stran a osob ovšem ani na Moravě nekončí, jen živěn jest jinými podněty a přibývají a třeba v popředí vstupují jiné osoby; veden je poloskrytou polemikou veršů Klácelových a Sušilových, obrací se proti Moravským Novinám, vniká v Mor. Národní Jednotu, dává vznik novým podnikům a organisacím strany jedné a podrývá podniky a organisace strany druhé, až oslava cyrillo-metodějská r. 1863 a Klácelův odchod do Ameriky zpečetují dočasně vítězství jedné z nich, které se svými důsledky je pak na dlouho osobitým znakem moravské účasti na kulturním životě národa českého v 2. pol. předešlého století.

²⁾ Uvedená Šírova rozprava je založena přímo na Schmitt-hennerovi. Odtud shody její s Klácelem v mínění o původu řeči (Bohem daná schopnost vyvinuta dojmů přírodními a rozumem lidským) a prvotní hrubosti její. Dle Schmitt-hennera Šír učí, že řeč z citovosti se vyvíjí k rozumovosti, že první druhy slov jsou náměstka (dle indického lépe prý všejmeno, t. j. všeobecné, nic zvláštního neukazující jméno) a sloveso, že původně substantiva byla neutra. Kořeny jsou 1. *a*, jeho zvýšeniny *e*, *i* a sníženiny *o*, *u*; 2. »kořeny první třídy« = samohláska + »aspirace« *j*, *h*, *v* (přecházející pak v jiné souhlásky) v pořadu tomto i opačném; 3. kořeny druhé třídy »trojpísmenné«: souhláska + samohláska + souhláska (neb obměny). K tomu hrozná etymologie, právě Šírovské. Již pro ně lze za zásluhu pokládati Šafaříkovi a poněkud i Klácelovi (předešel Šíra), že Šír po tomto článku ustal od dalšího plenění Schmitt-hennera. — Tvrzení Fr. V. Autratovo (»Spisovatelská družina kalendáře »Moravana« za let 1852—64...«, program reálky v Uherském Brodě 1898/9 str. 27), že »astrýček Pravdomil« (Fr. Dědek 1823—24./VII. 1880 jako

Nejdříve, jak vidno z článků Šafaříkových a poněkud i z referátu v Květech, byla patrná nicotnost symboliky a kme-nosloví Klācelova. Již Ign. J. Hanuš, svou filosofií velmi blízký Klācelovi, ač od Klācela přejímá podstatu své kapitoly o řeči v »Nástinu duševědy« 1849, 31—32 (pojem mluvy a vývoj její až po vznik slova ohýbaného), mlčky tu pomíjí symboliku hlās-kovou; r. 1864¹⁾ pak dokonce výslovně odmítá »zastaralou a nebezpečnou nauku« Klācelovu o významu hlāsek: »Že taková nauka pouhá hra je vtipné obrazivosti, jestiž patrné, ana nynější pokazené formy slov vykládá, jako by byly základní a neporu-šené«. Tak, nevykládaje rozmanitost hlāskové v řeči lidské, vy-pisuje jen povšechně postupný vznik kořenů a z nich různých druhů slovních, jímž provázen vzestup lidstva od pouhého citu skrze ná-z-o-r-n-o-s-t k rozumnému pozorování všech pro-měn vesmíru v poměru jich k mluvícímu²⁾. Výklady obou spisů Hanušových o jazyce jsou promyšlenější a mimo podnět k nárysu vývoje druhů slovních na Klācelovi nezávislé. Shody, které se namanují, jsou neznačné, pocházejí asi ze stejné četby odborné a stejného názoru filosofického. Tak boj proti dřívějšímu mínění, že zájmena jsou »surrogat« jmen podstatných (Zkouška § 28), že »předložky řídí pád« (t. § 34), výklad, že na stupni citů vznikají z jich stránky úsobní citoslovce, z jich stránky věcní onomatopoietické výrazy (t. § 69, Nástin sloh. 69), nějaká shoda v mínění o participiu (Zk. § 46 a n., Nástin sloh. 108) a ve výkladu o vzniku věty a souvětí poměrností všeho ve vesmíru (Zk. § 19). Nad Klācela Hanuš vyniká vědomostmi ze srovnáva-cího jazykozpytu i vědomostmi o jazyku českém — práce v obo-jím oboru zatím byla pokročila — ale i on zůstává filosofem v grammatice.

farář v Rožně) své výklady o původu řeči v »Čtení ná-učném« v kal. »Moravanu« na r. 1860, 60—69 »větším dílem« založil na »znamenité« knize Klācelově, je mylné. Výklad Dědkův o původu řeči je juxta-po-sice čtyř mínění: mínění, že řeč je »výplod lidského obcování«, učení o božském původě řeči dle vypravování Genese, s interpretací podobnou výkladu Škorpíkovu, theorie interjekční a onomatopoietické; jenže tato juxta-posice se vydává za výklad jednotný! Článek ten dialogem aristotelovským poučující o řeči, jako před tím poučoval týž autor o čtení a psaní, je slátanina bezcenná, v níž ovšem, ale mimo výklad o původu řeči, také použito Klācela ve věcech podružných. Otiskem Dědkových rozprav v »Moravanu« Dědictví sv. Cyrilla a Methoda chatrně napodobilo kalendář »Koledu« (r. 1856 má články J. J. Hanuše: »Něco o přibuznosti a živobytí řeči indoeurospkých« str. 65—73 a »Procházky po oboře mluvoppytu a starožitností slovanských« str. 73—97), vydávaný Mor. Národní Jednotou, proti níž Dědictví vzniklo.

¹⁾ Na str. 70 svého »Nástinu slohovědy čili stylistiky«, jenž je s dobrou polovicí filosofickou grammatikou.

²⁾ »Zkouška, jak by skladba a tvarosloví české návodem rozbor-ným v nově uspořádati se daly« (Pojednání Kr. č. spol. nauk V. řady sv. XIV, r. 1866) § 69, srv. Nástin slohovědy 69 a n.

S vědní neplodností spisu Klácelova, třeba zajímavého myšlenkou a vyzněním v literatuře, souvisí, že se naň skoro zapomnělo neb aspoň že zůstal nepochopen. Že August Schleicher se o »vědeckém« pokuse Klácelově o mluvnici českou nezmiňuje ani slovem v svých úvahách »Ueber böhmische Grammatik, mit Berücksichtigung der vorhandenen ausführlichen böhmischen Grammatiken« (Zeitschr. für die österr. Gymnasien I. 1850, 725—756) a »Ü. b. G., mit Berücksichtigung der böhm. Grammatiken für Deutsche« (t. II. 1851, 269—310)¹⁾, vysvětlují z účelu jich²⁾. Ale ani Hattala v stručném ovšem přehledu grammatické práce české (v »Srovnávací mluvnici jazyka českého a slovenského« 1857, XIII a n.) neví o tomto typickém pokuse soustavném filosofického směru v jazykovědě naší, ač směr ten v dějinách německé jazykovědy zná a odsuzuje. Jinde buď jen pouhé jméno uvedeno³⁾ nebo učiněna zmínka povšechná a nesprávná⁴⁾.

Tak tato rozprava je příspěvkem k dějinám práce o českém jazyku a zároveň k přehledu českých prací o původu mluvy, podaném ve spise příliš záhy zesnulého E. Kováře »O původě lidské mluvy« 1898, 47 a n.

IX. Klácelovo novotění, snahy o filosofické názvosloví, „Vějec“ a j. Škorpíkova a Šmídkova činnost ostatní.

Ukázal jsem, jak s Klácelovou filosofií a názorem o dialektickém vývoji řeči souvisí blahovůle jeho k cizímu novotění jazykovému — a vlastní jeho novotění. V starších pokusech novotění pravopisného a tvaroslovného i jazykového brusičství

¹⁾ V. Flajšhans v Památníku na oslavu 50letého jubilea císa. Frant. Jos. I., IIIb 13, zmiňuje se jen o jedné z nich.

²⁾ Schleicher na podnět redakce Ztschr. für die ö. Gymn. (jeden z redaktorů, H. Bonitz, je spolupracovníkem při organizační osnově pro střední školy rakouské) chtěl vybrati nejlepší mluvnice jazyka českého jednak pro Čechy, jednak pro Němce, upotřebitelné na středních školách. Nedostatky běžných tehdy mluvnic jaz. českého vedou jej v první úvaze k obšírnému nákresu plánu pro budoucí středoškolské grammatiky jazyka mateřského, v němž detailně provedeno rozdělení sloves (opakováno pak s nepatrnými změnami ve »Formenlehre der kirchenslav. Sprache« 1852); druhá rozprava nastiňuje zase obraz grammatiky české pro Němce, na ukázkou skizzuje nauku o psaní a hláskosloví (čas. uv. II. 274—302) a kritizuje 5 běžných tehdy mluvnic českých pro Němce, jako první úvaha kritisovala grammatiky české pro Čechy. Historického je v úvahách těch málo (I. 750—751) a i to je tu jen proto, by vysvětlilo nedostatečnost tehdejších grammatik školských.

³⁾ Na př. ve Flajšhansově »Přehledu práce na poli české jazykovědy za posledních sto let«, Athenaeum X., 98.

⁴⁾ Tak nesprávná je chvála Klácelova logického stanoviska k řeči v soudu životopisce Klácelova V. Brandla o Počátcích (»Příspěvky k životopisu Matouše Františka Klácela« ČMM. XIII., 113.): »Pojednání,

vůbec značně jest účastno mínění o logičnosti řeči se svými důsledky, s rozumováním o jazyce místo práce, již nyní činíme úkolem jazykovědy, s pravidlováním jeho bez dostatečné znalosti jeho empirické a zvláště historické, s bojem proti zbývajícímu jeho domnělým »nedůslednostem«, který nic nedbá práv zvyků.

Novoty hláskoslovné a tvaroslovné shledáváme v Klácelových Lyrických básních (I. 1836, II. 1837). Ale odsudek jich od Chmelenského — ač proti němu bojuje i Klácel sám i jeho přátelé — a snad i styk s Šafaříkem odvrátily jej od některých novot tohoto druhu, ne však ode všech¹⁾ a zvláště ne ode změn pravopisných. Již v Poč. věd. jde za usnesení výboru musejního r. 1842. a píše *w* a *ou*²⁾, přál by pak si »vlastního jednoduchého znamení« pro *ch*, »třeba řeckého *χ*« (touž značku má Rapp I. 69); míní, že »i my Slované bychom jednotu svých jazyků dříve poznali, kdybychom se cvičili (ale jen cvičili, a neostali při tom) bez vokálů psátí, k. p. brg . . .; ať si to Rus vysloví: bereg . . .; Čech pak: břeh . . .« (str. 35); patrně tento způsob pravopisu, odpozorovaný hebrejštině, měl by trvati dotud, dokud synthesí nářečních zvláštností nevznikne vřeslovanský vokalizm (srv. str. 29). Přijímá opravné návrhy Andresenovy a snad i jiných »autorit« pro pravopis německý, doplňuje je jedním vlastním (*sh* místo *sch*) a revoluční ten pravopis provádí v Enk. Er.

Dlouhé vokály značí čárkou (*sér*, *ím* atd.), zdvojení souhlásek a dloužiči *h* nepíše, píše *f* místo *v*, *v* místo *w*, *sh* místo *sch*, *k* místo *ck*, chce psátí předponu *en-* místo *ent-* atd., vymycuje z pravopisu, ba i z řeči mluvené to, co vývoj přinesl, s četnými v tom nedůslednostmi a libovlnostmi. Pokouší se též odůvodniti svůj pravopis³⁾: myšlenka opravití pravopis prý je pochopitelná v době šíření těsnopisu a snah o úsporu místa a času, v době kolísání v pravopise; toto kolísání dává prý mu právo anticipovati některé změny nevyhnutelné, ale podrobí prý se lo-

co se týče rozumového pojmání věci, ovšem bystré; ale tam, kde potřebí studií linkvistických, srovnávacích, nedostatečné, hlavně tedy v částce II., kde se jedná o významu hlásek, kteréžto částky Klácel by jistě nebyl napsal, kdyby práce Grimmovy a Humboldtovy byl znal.

Pokus Fr. V. Autratův o rozbor (v »Přehledu písemnictví českého na Moravě v polovici našeho století [1830—1870]« 1898, 27—29) nepouští se pod povrch a není též prost chyb; poměr knihy Škorpičky ke Klácelově nevystižen a spisek Smídkův neuveden.

¹⁾ Po příkladě Zia k o v ě píše v Poč. věd. infinitivy wedsti IX, řícti 28 a j., 3. os. mn. -ějí, -ejí u sloves tř. III. 2 a IV.: mluvějí 17, držejí 28 a p. j.

²⁾ Asi vlivem Šemberovým, ač příklady pro tento pravopis, šířící se zvláště na Moravě, smířovatelce protiv, a mající býti »justemilieu« mezi oběma »výstředními« pravopisy, skladným z r. 1842 a dalšími návrhy Frantovými, jsou již starší, n. př. Fr. L. Čelakovského Smíšené básně² 1830 a j.; srv. Fr. Douchy »Odůvodnění pravopisu«, Č. Včela 1844, str. 8.

³⁾ Enk. Er., předmluva a s. v. orthografie, str. 288—294, kde výklad změn.

gičtějšímu názoru. Neupírá, že pravopis jeho »anfangs dem auge fast vé tut«, ale moc návyku mění návyk nový. Předsudky oka a nezvyklost rozhodují prý u slabochů a strach z návratu nebo z pokroku k něčemu lepšímu je nemístný.

Tomuto novotěnění pravopisnému je blízko logisující brusičství Klácelovo, nebezpečnější to druh purismu než přílišný konservatism a archaisování nebo brusičství nahrazující znalostí jiných jazyků příbuzných malou znalost historickou jazyka vlastního. Podnět k němu dávaly snahy leckdy zbytečně úzkostlivé po přesnosti a českosti filosofického výrazu.

V Počátcích vědeckých §§ 105, 106 navrhuje spojky *a*, znamenající prý spojení vnější, užívati v soudech výčetných, spojky *i* na označenou vnitřního spojení v soudech rozdělovacích; *čili* proti tázacímu *-li* má značiti identitu dvou pojmů (str. 113); za spojky podmíněčné připouští jen *-li* a *jestliže* (>totiž jestli, a pak následovati má znamení vyplnění té jsoucnosti«), ne *jestli* § 110. Jiné brusické pokusy o českou terminologii filosofickou jsou v Klácelově kritice Markovy »Základní filosofie, Logiky, Metafysiky«¹⁾ a jinde, pokusy o jazyk německý v Enk. Er. 417 a n. Klácel chce jimi účelně ustáliti smysl slov mnohovýznamných, rozlišiti synonyma, vybrati z nich nejvhodnější k jistému účelu; kde pak jazyk nestačí, činí nové návrhy. Vše to však souvisí i s vlastní jeho praxí jazykovou v dílech básnických i filosofických a vyžaduje zvláštního pojednání²⁾.

Klácel chtěl však i celou řadou podobných úvah doplniti »brus« Franty Šumavského a jeho »tovaryšů vtipných«³⁾ na »rezgrammatikální« a nahraditi záhy odmlklého »Napominatele« Jungmanna⁴⁾ míně, že jednotlivé články spíše se budou čísti než chystaná »kniha kárající poklesky písma ohledem na jazyk«⁵⁾.

Tak vznikl »**Vějec**«, jenž měl mluvu »proházeti pilně na větru rozum« a vyvátí z ní »plevy a zrna koukolná«.

Program jeho byl obsáhlý: chtěl znamenati všecko to, »co leží na přě: 1. pravopisu, 2. mluvnici, 3. skladu a pořádku slov, 4. tvoření náležitému slov, 5. nabízetí slova pro vynálezy a výmysly nové, 6. skoumati v průpovědích rozum základní čili

¹⁾ Srv. J. Jakubec, »A. Marek« 198.

²⁾ Již z této rozpravy však vysvítá, že Klácelova terminologie logická je bohatší, než jak myslí A. Krecar v čl. »Česká terminologie logická«, Krok (Prusíkův) IX. 368 a X. 7 a n.

³⁾ Narážka na brusické články J. Franty Šumavského, zvláště v rubrice Květů »Brousek jazyka«, na příspěvky do této rubriky anonymní a pseudonymní (Květy 1847 č. 81 a 113), na příspěvky od B. J[ablonského], t. č. 12 a 30, a snad na polemiku J. P. Koubkovu (Brausek na brausek, Č. Včela 1847 č. 3 a Brausek na brausek jazyka, t. čís. 8) s Frantou (Brousek jazyka v Květech 1847 č. 1, 7, 41), na čl. J. B. Malého »K brusu« ČČM. 1847, I. 498.

⁴⁾ ČČM. 1843, 395.

⁵⁾ Miněn »Brus jazyka českého«, na nějž Matice Česká r. 1845 marně vypsala cenu.

logiku, 7. slušnost a krásu, 8. libozvuk a prosodii« a tím ukázati i hluboký rozum v soustavě jazyka našeho i »původní a zvláštní cestu, již národ jde, aby učinil sobě z mluvy své obraz světa svého«, obsah »vtipu i dějů« svých, a brániti ho od náказы.

Po tomto programním úvodu (Týdenník 1848, str. 277—278) následovaly však jen ještě 2 články: druhý »O purismu a překládání« t. 317—318, rozhodující se pro střední cestu mezi líným makaronstvím, přejímáním myšlenek a slov¹⁾, a hrdým purismem²⁾ a vymezující právě české překládání cizí terminologie³⁾, a třetí, pokus to vymeziti užívání slova »výmínka« a odstraniti slova »nadvýmínečné, bezvýmínečné, podvýmínečné«⁴⁾ (t. 342—343, v čís. 43 z 26./X.). Z článků těch podepsán je pouze prostřední zkratkou Kl., ale shody věcné i formální jednotlivých článků navzájem i s jinými pracemi Klácelovými jsou bezpečnou zárukou, že jsou všechny z pera Klácelova. K pokračování nedošlo; zabránily je patrně práce záslužnější, spojené s redaktorstvím Moravských Novin, z nichž tu jen uvádím dobrou příručku »Slovník pro čtenáře nowin, w němž se vysvětlují slova cizího původu«, jež vycházela napřed v přílohách k Mor. Novinám r. 1844 od č. 60 a r. 1850 (s nadp.: Vysvětlení neznámých slow) a o sobě tiskem K. Winikera vydána byla Národní Jednotou sv. Cyrilla a Methuda v Brně r. 1849.

Nskončilo jimi však rozumování Klácelovo o řeči. Jako dříve⁵⁾ na problem řeči narazil ve svém filosofování, tak ještě r. 1869 v encyklopaedickém slovníku vyšlém z jeho soukromé učitelské činnosti, v uvedených »Enkyclopaedishe Erinerungen an Fortraege aus Logik, Ethik, Aesthetik, Literaturgeschichte, Stylistik, Pflanzensymbolik etc.«, vykládá v podstatě tytéž logicko-linguistické

¹⁾ Enk. Er. 414 mluví o »gekénhaftes(!) nobeltun«.

²⁾ Pod. purismus naprostý odsuzují Enk. Er. 414 a s. v. purismus.

³⁾ Jako V. Zahradník (Rybička, Přední křis. 281) a J. F. v čl. »Je-li potřeba filosofie literatury české?« ČČM. 1844, II. 248, tak i Klácel žádá překládati smysl, ne slova (srv. Dobrovědu XXXI, 90); proto filosofický termin praesumptio = Voraussetzung překládá slovem předsudek, juridický termin praesumptio = Vermuthung slovem potah; »dvojí předložka — v předpokládati, předpojímati — nesvědčí jazyku našemu«; žádá dbáti více vazby než slov. Uvažuje o obtížích snah očistných: jednak cizomluva může býti »humanismus«, jednak se vžil nečeskou školou; je tedy patrnější (mir ist auf nichts) nebo skrytější (vazby slovesa se subst. dějového významu jako předmětem nebo doplňkem, n. př. »spojení mti«). Užívati cizích slov, jsou-li známější, Klácel výslovně připouští v »Slovníku pro čtenáře novin« 1849.

⁴⁾ Výrazy bezvýmínečný a podvýmínečný navrhl Palacký; slovo nadvýmínečný utvořil Klácel v protivu k výrazu podvýmínečný.

⁵⁾ V člancích v ČČM., v »Soustavném vyložení důležitějších slov«, připojeném k »Mostkům«.

náhledy, které hlásal čtvrtstoletí dříve ve své »filosofii řeči české«. Pokrok jazykovědy nepoučil ho o mylnosti panlogismu.

Ani druhí dva účastníci boje o pojetí jazyka, Škorpík a Šmídek, nijak nepřispěli k vývoji české jazykovědy. Škorpík na pole to, jak patrně, vstoupil jen proto, by tu hájil učení a pojetí církevního; apologetou zůstal i dále, třebaš mu universita jenská, známá ostatek svým mírným řádem rigorosním, za »Mluvnictví a zjevení« poslala — diplom doktora filosofie.¹⁾ Šmídek pak k jasnému vědomí o vlastním povolání, literární kritice a literární historii, dospívá pozdě, drahně času a síly lepších úkolů hodné zutrácev na publicistické výkony ceny časové a na málocenné práce theologické.

Úvahy.

Oskar Jäger: Homer und Horaz im Gymnasial-Unterricht. München 1905, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung. Str. 211. Váz. za 5 mk.

V díle tomto shrnul spisovatel své dlouholeté zkušenosti o methodě čtení Homera a Horatia a o způsobu, jak těžiti z ní pro výchovu gymnasijsní. Proč právě tyto básníky si zvolil, vyloženo v předmluvě. Při vši různosti prostředí, v němž oba vyrostli, hodí se básníci ti více než jiní za repraesentanty kultury své doby.

Výklad o Homerovi zahájen jest úvahou o tom, jaké stanovisko má zaujmouti učitel k otázce homerské. Správně vyřčeno, že pro úlohu, již básně Homerovy ve škole plniti mají, jest otázka ta podružného významu. Ale se stanoviskem, k němuž spisovatel sám delším rozbořem dospívá, nemohu souhlasiti. Jeví se tu rozhodným přívržencem theorie unitární; dle něho obě epopeje jsou dílem Homerovým, odpory a nesrovnalosti lze vysvětliti analogiemi s moderními básníky, tak že zbývá pouze t. zv. druhá Nekyie (ω 15—205) a lodní katalog (B 484—759), jež uznává za pozdější přídavky. Nemile se dotýkají čtenáře časté pohrdlivé a neoprávněné posudky o kritické literatuře homerské, se stanoviska spisovatelova ovšem pochopitelné. Čtení Homera má býti dle mínění Jägerova ovládáno snahou, přivesti žáky v bezprostřední styk a pochopení velké básnické a lidské individuality, jež dala lidstvu největší jeho epopeje. K tomu cíli směřuje návod vyučovací, jenž podán v druhém oddílu této stati. Psán jest ovšem se zřetelem ke gymnasiím německým, ale poněvadž

¹⁾ Nekrolog Škorpíkův od V. B[randla], Hlas XLII. 1890. č. 16 (21./I.) str. 1.

odehyly od plánu našich gymnasií jsou tu více rázu formálního, má návod tu podaný cenu i pro nás. Krok za krokem vede spisovatel učitele, přecházejí po všeobecných pokynech k rozboru jednotlivých zpěvů Odysseie, jež na gymnasiích německých čte se před Iliadou. Již v tuto část, ještě více však v další, v rozbor Iliady, vložena jsou četná pozorování, zvláště aesthetická, dále poznámky k charakteristice osob, komposici zpěvů a uvedeny případné parallelly k Odysseii. V souhlase se svým cílem neopomíjí spisovatel ničeho, co by dovedlo sblížit básníka s duší zákovou. Nejvyšším ideálem učitelovým musí býti vzbuditi v zákovi, pokud možno, ten dojem, jaký působily básně ty v posluchačích řeckých. Homeros sám není pouhým neživotným stínem, jenž se úplně ztrácí za díly svými. V obou epopejích cítíme mohutnou básnickou individualitu, o níž nemáme sice zpráv biografických, ale jejíž rysy vystupují jasně z básní samých. Vystižení těchto rysů života a názorů básnickových věnoval spisovatel třetí díl své práce, po mém soudu nejcennější. Na každé straně patrně tu hluboké porozumění a vniknutí v poesii homerskou, a chápeme vřoucnost, s níž spisovatel stať tuto psal.

Podobně, jako při četbě Homera, má i u Horatia hlavní zřetel věnován býti všestrannému poznání bohaté osobnosti básníkovy, jež vyznačuje z děl jeho s jasností, již bychom marně hledali v poesii antické. Idea biografická, jak ji spisovatel nazývá, má ovládati celé čtení a dodati mu spolu rázu skutečného studia. Tím nejsou ovšem vyloučena i jiná možná hlediska, jakým na př. pro Satiry a Listy může býti studium širokých vrstev společnosti římské, jakési základy soukromých starožitností. Jako při Homerovi, požaduje se i tu pokud možno největší objem četby, jehož lze docíliti, přestane-li se na nejnutnějším výkladu. Ne snadno ovšem, zvláště u nás, bylo by lze provéstí požadavek spisovatelův, aby čteny byly všechny ódy I. knihy, a na druhé straně nelze zase schváliti úplné vyloučení listů II. knihy z důvodu, že by přesahovaly meze chápavosti žactva. Za prospěšnou však pokládám myšlenku, aby učitel sám nejen podával na konci každé ódy svůj překlad, nýbrž aby čas od času převzal sám překlad a výklad některých ód a ponechal žákům pouze práci receptivní. Po těchto všeobecných pokynech probírá spisovatel jednotlivá díla Horatiova a přičiňuje k četným básním poznámky exegetické a aesthetické. Možno tu naléztí dosti pozoru hodných výkladů. Povšimnutí zasluhuje na př. způsob, jímž snaží se vysvětliti nesrovnalosti v komposici ódy III, 27, dále samostatný výklad k Sat. I, 6, v. 120 n.: *obeundus Marsya, qui se vultum ferre negat Noviorum posse minoris*, nebo výklad k Sat. II, 3, v. 72: *cum rapies in ius malis ridentem alienis*. Ovšem leckde vzbuzuje výklad spisovatelův pochybnosti. Tak na př. sotva lze spatřovati v C. I, 15 narážku na poměr Antoniův ke Kleopatře, jak se tvrdí na str. 166.

Ač spis Jägerův určen jest filologům německým, zasluhuje pro množství cenných pozorování a pokynů didaktických pozorování i u nás. Přiblížení k názorům spisovatelovým dovede pozornosti četbu obou básníků k stupni, jehož dosažení při dnešních útocích na klassické vzdělání jest nutné. *O. Jiráni.*

A. Hauvette: Archiloque, sa vie et ses poésies. Paris, A. Fontemoing, 1905. Str. X a 302. Za 7 fr. 50 ct.

Spisovatel spatřuje v Archilochovi nejen vynikající individualitu básnickou, nýbrž i jednoho z prvních repraesentantů ducha a umění ionského, tak důležitého pro kulturu hellenskou. S tohoto stanoviska napsal svou rozsáhlou monografii, v níž vedle příslušné literatury poprvé vydatně užito parského nápisu, týkajícího se Archilocha a publikovaného r. 1900 od Hillera z Gärtingenů. K důležité památce této obrací spisovatel nejprve svou pozornost a dochází k výsledku, že nápis zakládá se na díle historika Demea, jinak neznámého, který žil brzo po logografech. Prameny díla toho byly jednak spisy Archilochovy, jednak kronika parská (*Ἔφοι Παρίων*), rozdílná však od t. zv. mramoru parského.

Datování života Archilochova zakládalo se dříve na některých narážkách chronologických, obsažených v jeho zlomech, jako jest zmínka o zatmění slunce (zl. 74), narážka na krále Gyga (zl. 25) a na zl. 20: *κλαίω τὰ Θασίων, ὅθ' τὰ Μαγνήτων παύειν*. Spisovatel však právem dovozuje, že žádná ze zmínek těch nepodává určitého data k chronologii Archilochově. Naproti tomu dokazuje proti Rohdovi, že se tájí dobré jádro v tradici starověké o životě básníkově. Rozbírání zprávy ty a dochází k výsledku, že se nejvíce blíží pravdě zpráva Eusebiova, dle níž *ἀκμὴ* Archilochova spadá v r. 665 př. Kr. Další odstavce věnovány jsou rozboru a ocenění ostatních známých událostí ze života Archilochova. Možno schváliti, že spisovatel staví se tu velmi rozvážně a kriticky proti skepticizmu, jenž se v novější době ozval proti některým zprávám. Tak hájí proti Piccolominiovi historické jádro známé zprávy o zavraždění Archilochově, dále nesouhlasí s míněním Welckerovým, že jméno matky Archilochovy jest pouhý symbol útočné poesie jeho (*ἐρίπτειν*). Naproti tomu právem odmítá různé starověké zprávy o cestách a dobrodružstvích Archilochových. Důležitý pro život básníkův byl pobyt jeho na Thasu. Spisovatel polemizuje tu proti mínění Jurenkovu, že příčiny jeho vystěhování na ostrův ten byly politické, že stal se obětí demokratické revoluce, v níž pozbyl i jmění svého. S hlediska tohoto interpretuje pak Jurenka povahu i poesii Archilochovu. Ale Hauvette dobře dovozuje, že se o nějakém politickém převratu na Paru nedovídáme ničeho, a že také v bojích na Thasu nevystupuje básník nikde jako aristokrat. Tím ovšem jeví

se nesprávným i výklad Jurenkův o poměru Archilochově k dceři Lykambově.

Druhý, daleko rozsáhlejší díl spisu, zabývá se poesii Archilochovou. Bohatý obsah jeho nelze ovšem shrnouti v rozměr recenze, třeba přestati na vytčení hlavních myšlenek. Nejprve snaží se spisovatel nastíniti dějiny textu děl Archilochových. Mocný vliv básníkův na poesii řeckou jest patrný již v staré poesii elegické a iambické. Básně jeho byly recitovány od rhapsodů, a stopy jejich lze sledovati i v pozdější literatuře lyrické a dramatické (zvláště v staré komoedii). Již v druhé polovici V. století př. Kr. stává se dílo jeho předmětem studia a později věnuje mu Aristoteles spis *ἀπορήματα Ἀρχιλόχου*. V době o něco pozdější možno předpokládati již vydání Archilochovo. Tu však nelze schváliti, že spisovatel na str. 101 přidržuje se zajiště nesprávného mínění Wilamowitzova, že v t. zv. kanony alexandrijské pojati byli jen ti spisovatelé, jejichž díla do té doby se ještě zachovala. Původcem vydání Archilochova byl snad Aristofanes Byzantský. Otázku o uspořádání vydání toho a autentičnosti básní, v ně přijatých, lze ovšem jen hypoteticky řešiti. Vydání to udrželo se snad až do doby císaře Juliana.

V dalším oddílu probrány jsou novoty uvedené Archilochem v poesii řeckou v oboru dialektu, metriky a hudebního průvodu. Tu třeba vytknouti, že právem odmítá spisovatel theorii Fickovu a Hoffmannovu, že by Archilochos byl psal nářečím čistě ionským; neboť živly epické, ač nečetné, jsou v zlomech jeho nepopíratelné. Správně vylíčeny jsou velké zásluhy Archilochovy o vývoj metrických forem řeckých. Souhlasím i s polemikou proti Zielinskému a Crusiusovi o významu *παρκαταλογή*. Výrazem tím není míněn recitativ, nýbrž přednes melodramatický, jak vložil již Westphal.

Co se ideí a názorů básníkůvých týče, vykládá Hauvette nejprve, že, ač poesie Archilochova jest z největšího dílu subjektivní, nechybí jí ani ráz objektivní, jímž se blíží epepii. K tomuto druhu náleží zlomky hymnů, poesie narrativní a bajek. Subjektivní poesie Archilochova vyplynula z neodvislé a vášnivě prudké povahy jeho. Spisovatel probírá rysy povahy té, básníkovy názory náboženské, morální a politické. Jeho satira, jež nejlépe povahu jeho charakterisuje, není ani politická ani sociální, nýbrž především osobní. Ji věnován jest zvláštní oddíl, v němž spisovatel nastiňuje ducha satiry Archilochovy rozbořením jejich pramenů, zvláště literárních, dále příčin, jež ji způsobily, a formy, v níž se vtělila. Prvky satiry jsou patrný již u Homera a Hesioda, dále v mravech, které kult Dionysův rozšířil v Řecku a v společenském životě Ionů.

V kapitole další snaží se spisovatel vniknouti, pokud to ovšem při skrovných zbytcích z poesie Archilochovy možno, v umění básníkovu, pokud jeví se ve formě, komposici a slohu.

Uloženo tu hojně jemných pozorování, ač ovšem výsledky, zvláště co se komposice týče, mohou býti jen neúplné a nedostačí ani, přibereme-li na pomoc epódy Horatiovy; neboť rozdíly mezi oběma básníky jsou velmi značné, jak ukazuje spisovatel bližším srovnáním zvláště epódy X. se zlomkem Archilochovým, objeveným v papyru strassburském.

V závěrku vytýká spisovatel místo básníkovy v povšechném obrazu civilisace ionské, jež v VII. stol. př. Kr. podlehla značným změnám, jednak vznikem tyrannid, jednak přímým působením světa východního.

Již z nástinu tohoto jest patrné, že spis Hauvettův jest důležitou publikací v oboru řecké literatury. Přednosti jeho spočívají hlavně v kritickém a methodickém postupu. Nermalou ozdobou knihy jest i jasný, živý a poutavý sloh.

O. Jiráni.

Hermann Ubell: Phidias. (Die Kunst. Sammlung illustrirter Monographien, herausgegeben von Richard Muther. Band XXXI.) Berlin. [1904] Bard, Marquardt & Co. Str. 60 s fotografurou a 10 celostránkovými tónovými lepty. Za 1.25 mk.

Muther v Dějinách malířství a jinde říká, že Feidias a Leonardo uzřeli nejvyšší krásu, která se kdy odhalila zraku umělcovu. Kdo se chce bez dlouhých studií seznámiti s uměním Feidiovým, tomu bude vítána nevelká knížka Ubellova.

Po několika všeobecných poznámkách o mnohostranném významu umělecké práce v Řecku a o významu uměleckých dílen pro její vznik a způsob upozorňuje spisovatel stručně na dva podstatné znaky řeckého umění, na zdroj řecké plastiky jakožto výrazu náboženských ideí a na nejdůležitější její prostředek výrazový, nahé lidské tělo. Potom líčením, plným náladového kouzla, vodí nás po dnešní akropoli. Štítové výplně Parthenonu, bojovný ruch v polích metopových, slavnostní lesk na vlysu celly popsán s bohatou znalostí předmětu i vřelým porozuměním pro velebnou prostotu umění Feidiova. Spisovatel hledá vždy základní ideu i vykládá volbu látky pro výzdobu, sleduje komposici i podání v jednotlivostech a z rozdílů slohových hledí stanoviti účastenství Feidiovo na provedení jednotlivých částí. Potom rozbírá ve zvláštních oddílech Feidiovu plastiku figurální a plastiku reliefovou a končí stručnými poznámkami o vnějším životě Feidiově.

To je hrubý obsah studie Ubellovy, ale s každé stránky její okouzluje nás vzlet autorovy stilistické formy, pojící se k věcné správnosti dle výsledků vědeckého badání. Ubell užil z něho jen toho, co vykládá tato umělecká díla sama o sobě nebo jen v nejbližší spojitosti s jinými, nepodal však umění Feidiova jako článek uměleckého vývoje celkového.

Ubellovi není Akropolis jen archaeologickým problémem, nýbrž svatyní dnešní krásy (str. 17), krásy takové, že tomu, kdo

ji uvidí, nedá ani vzejítí náladě, aby se oddával rmutným myšlenkám na zašlou nádhru (str. 15). Napadá mě proti tomu, co pověděla o svém dojmu veliká česká duše, Neruda, slovy tklivými smutkem vzpomínek. Napadá mě další český projev, Suchardův »Parthenon« z lednové výstavy »Manesa,« umělec teskně zírající k opuštěným troskám. Není to charakteristické? A co je v tom stesku specificky českého a co snad jen výronem osobních dispozic nebo osobních nálad?

J. Brant.

J. P. Mahaffy: The progress of Hellenism in Alexanders empire. Londýn, Fisher Uawin 1905. Str. VII a 154. Za 5 sh.

Kniha obsahuje šest přednášek, které konal známý dublinský professor jako host university v Chicagu. Tituly jejich jsou: Xenofon, předchůdce hellenismu, Makedonie a Řecko, Aigyptos, Syrie, obecné úvahy o hellenismu a hellenistické vlivy v křesťanství. Jest to řada zajímavých soudů, jaké dovede o oboru svém pronášeti ten, kdo v něm se zdarem dvacet let pracoval.

Prvním průkopníkem hellenismu jest Xenofon. Jazyk jeho jest jednodušší než Platonův, blíží se již *κοινή*, ale život složitější. Bohatá zkušenost, které nabyl v Asii, ukázala mu, že i mimo Řecko lidé leccos dobrého znají a konají. Zejména ústava řecká se mu nelíbí ani v Athenách ani ve Spartě, jeho ideálem již od mládí (viz jeho Hierona) jest *ἀρχαῖος ἀνὴρ*, jenž má místo v absolutní monarchii. Jenom ta dovede rozšiřovati stát, ne však demokratie athenská, která pro samou kritiku úřadů k žádné činnosti se nedostává. Po stu letech sen Xenofontův se vyplnil: všechno Řecko poslouchá králů až na Rhodos.

Isokrates, dědic snů Xenofontových, pokládá uskutečnění jejich za možné. Upíná naději na krále makedonské. Avšak Alexandros nebyl by podmanil svět řeckým vojskem. Musil mítí Makedony, v nichž monarchické zřízení vypěstilo cit loyality, athenským demokratům neznámý. Zásluha Alexandrova jest, že způsobil jednotu kultury po všem světě. Že sv. Pavel mohl své epistoly psáti všem národům po řecku, to je čin Alexandrův. Po smrti Alexandrově bylo v Makedonii tolik bojů o trůn, protože praetendenti opírali se o podrobené národy severní, kteří se chtěli ustavičně dostatí na jih. Kdyby se jim to bylo podařilo, byla by evropská vzdělanost naše bývala ochuzena, protože barbari Tito byli by zničili kulturu řeckou. Že Filippos a Alexandros z piety nepokorili Řecka úplně, přineslo zkázu Makedonii; neboť do sporů věčně nespokojených Řeků s Makedonií vmísil se Řím. S Makedonií vymizel z dějin typ venkovské šlechty, která opovrhne životem městským.

V kapitole o Agyptě všimá si spisovatel více kulturního života. Překlad starého zákona, rozvoj matematiky a mechaniky

novoplatonský mysticismus a erotický román jsou plody doby alexandrijské. Agypt jediný se nedal pořečtiti. Od Ptolemaia III. staví se v Agyptě mnoho chrámů, ale ve slohu agyptském, nikoli řeckém. Od Ptolemaia IV. a V. začíná úpadek královského rodu. Do popředí se dostává Syrie. Ptolemaios IX. provozuje politiku čistě agyptskou, řeckému živlu zasazena tím veliká rána. Římané v Agyptě nalézají stát asijský, nikoli hellenský. Králové makedonští jsou v dějinách agyptských pouhou epizodou. Agypt trvá i po nich až do dneška.

Syrie hellenisovala se nejvíce; má mnoho řeckých názvů měst. Baalbek, Palmyra, Gerasa, Dekapolis napodobují stavbami Antiochii. Také indské vlivy působí v Syrii. Ašoka posílal misionáře na západ. Přišlo-li učení Buddhovo do Galileje, jaký jest význam toho pro křesťanství! Zmínkou o Pergamu a jeho vládcích, o židovské diaspoře a vzpouře za Antiocha IV. končí oddíl o Syrii.

V následující přednášce oceňuje Mahaffy dějinný význam Alexandrie. Papyry ukazují, jak různé texty Homera byly známy. My máme text očištěný, asi o šestinu kratší. Ve Fayumu nalezena nejen díla klassická, ale i odlehle spisy chronologické a metrické. Z toho viděti šírku vědeckého zájmu. Hlavní čin té doby byl řecký starý zákon. Řečtina spojovala Židy s ostatním světem a je jazykem nového náboženství. To byla věc základní důležitosti pro rozšíření křesťanství; neboť řečtina nebyla jen řeč, značila kulturu, do té doby nejlepší. Řecké knihy jsou podnes modernější než středověké z doby, kdy řečtina byla zapomenuta. Listy sv. Pavla, psané obyčejným lidem, ukazují výšku tehdejšího intelektu, a sv. Pavel sám dnes by patřil k předním myslitelům.

V oddíle posledním doličuje Mahaffy veliký vliv, jaký v křesťanství měl stoicism a stopuje šíření jeho z Kilikie do říše byzantské a odtud na severozápad do Čech, kde vzbudil Husa a Jeronýma Pražského, pak do Německa, Anglie, Škotska a Sev. Ameriky. Protestantismus, toť stoicismus v křesťanství. Přes to, že spisovatel tvrdí, že tato souvislost se mu potvrzuje čím dále, tím více, myslím, že náš český »stoicism«¹ třeba vypnouti z toho východního řetězu a zařaditi jinam.

V předmluvě spisovatel nazývá spisek svůj kompendiem. Je to kompendium v dobrém smyslu. Tak měla by se psáti všechna kompendia. Ne z obšírných knih dělat kratší, nýbrž přebírat materiál z druhé ruky, nýbrž nejlepší znalci měli by je skládati, a to nikoliv na začátku literárního života svého, nýbrž na konci. To dobře Mahaffy v předmluvě podotýká.

Em. Peroutka.

Friedrich Leo: Der Saturnische Vers. (Abhandlungen der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Philolog.-hist. Klasse. Neue Folge. Band VIII. Nro. 5.) Berlin, Weidmann 1905. Str. 80, 4°. Za 5 mk. 50 pf.

Dosti četná literatura o podstatě verše saturnského rozmnožena byla právě o nový příspěvek. Známy metrik Leo v obšírné monografii vyslovil se pro theorii časoměrnou. Podám nejprve stručně v souvislosti jeho výklady o saturniu, při čemž nebudu se řídit postupem jeho vývodů, nýbrž budu přihlížeti k výsledkům.

Opíraje se o známou myšlenku Wilamowitzovu (v. Sitzungsberichte d. Berl. Akad. 1902, str. 865 nn.), soudí Leo (str. 75), že z komplexu čtyř slabik o dvou thesích vznikla čtyřslabičná metra ionská, iambická a trochejská. Skládáním jednotlivých meter (t. j. jich zdvojnásobením a ztrojnásobením) vznikala pak kola a verše. Taková kola jsou i tak zvané choriambické dimetry (na př. — ∪ —, ∪ — —), jež připouštějí ovšem četné varianty. Saturnský verš je dle mínění Leova spojení dvou takových dimetrů, ovšem s četnými variantami. Hlavní tvar saturnia je, jak učí již Caesius Bassus:

∪ — ∪ — ∪ — ∪ || — ∪ — ∪ — ∪

Avšak i jiné varianty se vyskytují; neboť zvláště s arsemi se zachází v saturniu velice volně. Leo upozorňuje (str. 38 n.) na tyto tvary: ∪ — — = ∪ — —; — ∪ — = — ∪ —; — ∪ — (anaklase; viz str. 39); — — = — —; — ∪ — —. K tomu dlužno dodati, že tyto varianty se vyskytují v saturniu v různých seskupeních. Leo ukazuje (str. 39 n.), v kterém zlomku se jednotlivé varianty vyskytují, při čemž si všímá bedlivě i otázek textových a sporných výkladů metrických. Někde podává i samostatné návrhy. Dlužno však podotknouti, že je Leo v kritice textové velice opatrný; výslovně podotýká (str. 15), že ve verši, který není jazykově nebo věcně podezřelý, nesmí se nic měniti jen pro metrum.

Jednotlivá kola mohla se však též redukovati (str. 78), a tak vznikla kola tvarů těchto: ∪ — ∪ — ∪ —; ∪ — — ∪ —; ∪ — ∪ —; — ∪ — ∪ —; ∪ — ∪ — ∪ —; — — ∪ —; — ∪ — ∪ —. Zvláště druhé kolon má mnoho volností. V obou kolech vyskytují se tedy tvary sestupné i vzestupné. Zmínky zasluhuje, že druhé kolon v prvním verši Liviova překladu Odyssieie čte Leo (str. 19 n.) insecé versutum a nikoli: insecé vérsutum, odvolávaje se na pozorování, učiněná Jacobsohnem u Plauta (v Quaest. Plaut. metr. et gramm., Göttingen 1904), že slova daktylská následkem svého postavení ve verši měří se kreticky.

Leo ukazuje dále, že, ač ovládl jeden tvar jako hlavní, přece střídají se u Livia i u Naevia různé varianty, a že nejsou

tedy tyto básně *ποιήματα κατὰ στίχον* ve smyslu řecké terminologie. Leo ukazuje dále (str. 71 n.) na podobné skladby v lidových a náboženských písničkách řeckých, na nápisech náhrobních i obětních. V úvodu sestaveny jsou přehledně všechny nám zachované zlomky v metru saturnském. Zmínky zasluhuje, že Leo vychází od saturniů literárních a dobře vyvrací (str. 12) mínění Ritschlůvo, že dlužno dáti přednost dokladům nápisným.

Ve zvláštním odstavci (§ 10) zkoumá Leo, pokud se vyskytují saturnie v lidové a bohoslužebné poesii a zabývá se jejich poměrem k saturniům literárním. V § 11 jedná pak o saturniích v poesii dialektické. Upozorňuje zvláště na oba nápisy z Corfinia, kde se připojuje k názoru Büchelerovu, že jsou to pravé saturnie. Leo nechce však z nich nic souditi o praitalském rázu tohoto verše; neboť obě památky jsou z doby poměrně pozdní a mohly tedy vzniknouti pod vlivem všeobecných teorií.

Mezi znaky saturniů uvádí Leo také, že mají v obou kolech diairesi po druhé thesi. Leo sám připouští, že v druhém kolu je z tohoto pravidla dosti výjimek. Toto pravidlo je, myslím, též ceny, jako všechna podobná pozorování o caesurách a diairesích. Všechna zakládají se na nesprávném pojmu caesury a diarese, jak se dobře a obsírně vysvětluje v metrice Králově (Řecká a římská metrika, Praha 1905, str. 11 n.). Postavíme-li se na stanovisko, že caesura (i diarese) je oddech, můžeme v saturniu připustiti oddech jen uprostřed mezi oběma koly. V druhém kolu jsou výjimky z Leova pravidla dosti četné; v. na př. Liv. 12: quem profata; Liv. 23: filius Latonas; Scip. eleg. 1, 5: Aleria(m)que urbe(m), kde není možno diairesi uznati. V druhém kolu nemá, myslím, pozorování Leovo vůbec významu. Spíše by se mohlo mluvit o diairesi v prvním kolu, ač i zde jsou výjimky, na př. epigr. Naev. 3: itaque postquamst Orei, kde Leo sám, str. 41 nedoporučí diairesi po post; Scip. eleg. 1, 6: dedet Tempestatebus. Myslím tedy, že saturnie mají oddech jen uprostřed verše. S tohoto stanoviska nemohu pak ovšem souhlasiti s tím, jak Leo vyvrací známý důkaz pro přízvuchné měření saturnia, jenž je spolu námitkou proti časoměři. Ukazuje se totiž k tomu, že na počátku verše nestává slovo trojslabičné s přízvukem na druhé. Leo myslí (str. 33), že se to neděje z ohledu na přízvuk, nýbrž je prý slovo trojslabičné na počátku verše nepřipustné proto, že by pak musilo následovati před diairesi slovo jednoslabičné, a to prý je neobvyklé.

Tolik o pozorováních Leových, jež obsahují mnoho zajímavého. Nemohu však říci, že by mě důvody, jimiž Leo hájí své stanovisko časoměrné, přesvědčovaly. Odpůrci časoměry snažili se totiž dokázati, že vede toto měření ad absurdum. Leo naproti tomu tvrdí, že přízvuk je pravdě nepodobný. Předně prý latina vůbec básní jen časoměrně. Kromě toho je většina saturniů nám

známých z Livia a Naevia, kteří básnili ovšem časoměrně. Je prý nemyslitelno, že by týž básník básnil dle dvou principů. Důkaz tento je zdánlivě velmi přesvědčivý, aspoň pro Němce. My Češi však víme, že byli a jsou překladatelé, kteří užívali z části přízvuku, z části časomíry namnoze i v jedné a téže básni. Na př. v Niederlově překladu Sofokleovy Elektry (v Praze 1868) přeloženy jsou části dialogické přízvučně, zpěvy lyrické však časoměrně. Teprve Král pořídil (r. 1896) překlad veskrze přízvučný. Nikdo zajisté nebude upíratí Svatopluku Čechovi časoměrné hexametry z Živsy z toho důvodu, že všude jinde básní přízvučně.

Leo podává pro časomíru ještě tento důkaz. Caesius Bassus ve výkladu o saturniu (265, 8 n.) pokládá saturnius za časoměrný. Pojednání toto je z Varrona (Leo, str. 8). Varro tedy pokládal saturnius za časoměrný. Za doby Varronovy skládal saturnie ještě Accius, a není pravdě podobno, že je skládal přízvučně a Varro četl časoměrně. I tento důkaz je na první pohled přesvědčivý, zvláště uvážíme-li, že Caesius Bassus vskutku z Varrona čerpal (viz Gleditsch, *Metrik der Griechen und Römer*, 3. Aufl. str. 73). Avšak právě v stati o saturniích má Caesius Bassus polemiku proti Varronovi. Práví v úvodu: De Saturnio versu dicendum est, quem nostri existimaverunt proprium esse Italicae regionis, sed falluntur. Že je to polemika proti Varronovi, uznává sám Leo (str. 8). Je tedy možno, že nauka o saturniích je převzata odjinud; Leo uvádí pro Varronský původ výkladů Bassových jen to, že u Caesia Bassa a Varrona v zachovaných zlomcích není dokladů z Livia. Nezapomínejme však, že z Varrona máme pouhé trosky!

V celku tedy nemyslím, že theorie přízvučná byla touto prací vyvrácena a časomíra dokázána. Avšak i ten, kdo nesouhlasí se stanoviskem Leovým, musí doznati, že spis jeho je práce velmi zajímavá a pěkně psaná, což při metrickém pojednání dlužno zvláště oceniti.

Karel Wenig.

Xenofontovy drobné spisy. Přeložil *Dr. Karel Müller*, professor c. k. gymnasia v Jindřichově Hradci. V Praze 1904. (Bibliotéka klassiků řeckých a římských, vydávaná III. třídou české akademie císaře Františka Josefa. Číslo 10). Str. 207. Za 3 K 40 h.

Překlad p. Müllerův jest věcně docela správný, a přece neuspokojuje; neboť sebe svědomitější studium přípravné a sebe větší péle, práci věnovaná, nečiní ještě překládání uměním.

Překladatel slibuje sice (v předmluvě na str. 1), že se vynasnaží »překládati, pokud možno věrně, hledě při tom ovšem zároveň k duchu jazyka českého«, ale praxe jeho je stejná, jako většiny starých překladatelů. Bojí se i nepatrné odchylky od do-

slovného tlumočení a překládá na př.: Oik.¹⁾ II, 10 *ἐν τι πλουτηρὸν ἔργον* (znaje) jednu jakousi práci obohacovací; III, 1 *ἐν τι σοι τοῦτο τῶν οἰκονομικῶν ἔργων* jednu jakousi část úkolů hospodářských; S. V, 10 *τὸ δὲ σὸν* (t. j. *ἀργύριον*) *ὥσπερ τὸ πλεῖστον διαφθείρειν ἱκανόν ἐστι* tvé však (stříbro), jako právě nejhojnější, jest schopno kaziti a j. V překladě zachováván je všude věrně slovesný rod originálu, zachována každá vazba participiální, napodoben i řecký slovosled. Uvedu jen několik z přehojných příkladů toho: Oik. I, 23 nepřátelé, kdykoli, jsouce lidé řádní a dobří, některé uvedli v porobu *διὰν καλοὶ καγαθοὶ ὄντες καταδουλώσονται* *τινας*; H. I, 13 přejí si v krátkém čase odejít —, obdrže všecenu mnohokrát větší *ἀξιοῦσι πολλαπλάσια λαβόντες ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἀπέναι*; VII, 9 kdykoli lidé, přijdouce k domnění... a uznajíce..., potom jej v ústech mají chválíce jej; Ag. II, 5 překračuje hory Achajské ve Fthii, ostatní již cestu konal; II, 17 a zpusťošiv veškerou jejich zemi, ihned odtamtud prošeď průsmykem do Korinthu, dobude...; pod. II, 19, 22, 26 a 31; III, 4 boje se, aby buďa jat buď mnoho peněz nemusil zaplatiti nebo dokonce zemřít, avšak — volil s Agesilaem do pole táhnouti, maje tisíc jezdců a dva tisíce pavézníků; VI, 2 ne strachem na útěk je obrátiv dosáhl vítězství, nýbrž v úporné bitvě zvítěziv postavil si znamení vítězné, zůstaviv — a též sám si odnes zřejmé známky boje hrdinného; S. VIII, 37 neboť, že jest etizádostiv, zřejmo, on, jenž — *ὥς μὲν γὰρ φιλότιμός ἐστιν, εὐδὴλον, ὅς . . .* VIII, 40 že by se ti tedy obece brzy svěřila, chceš-li, dobře věz! *ὥς μὲν οὖν σοι ἡ πόλις ταχὺ ἂν ἐπιτρέψειεν αὐτήν, εἰ βούλει, εὖ ἴσθι* (podobně nečeský je pořádek vět v Oik. VII, 36 a VIII, 18); H. I, 11 nejprve totiž uvažuje shledávám, že ve vjemech zrakových vládci mají ujmu (slovosledem zaviněno je, že čtenář nespojuje »nejprve« s tím, k čemu náleží). Překladateli neuchází ani bezpřízvuká částice, a překládává ji slovcí příliš důraznými, na př.: S. I, 15 vždyť já aspoň *οὐτε γὰρ ἔγωγε*; IV, 54 celé arcí a všecky noci *ὄλας γε καὶ πάσας τὰς νύκτας*; VII, 4 vždyť pak ovšem *καὶ γὰρ δὴ*; VIII, 39 *πρόξενος δ' εἰ* vždyť jsi obecním hostitelem (do omrzení časté bývá v překladě podobné »vždyť«); Ag. II, 12 však nežvolit si *οὐ μέντοι ἐλλείτο γε*; II, 21 později pak zase i *ὑστερον δ' αὖ καὶ* (ani *δὲ* nežůstává bez překladu, nýbrž = pak, však, a).

Překlad je, myslím, jen tenkrát dobrý, je-li zcela jasný a plynň. I upouštěl bych, v čas potřeby, od věrného napodobování řeckých souvětí, již proto, že řecké vazby infinitivní a participiální, jakých se v takových souvětích hojně vyskytá, nebývá

¹⁾ Oik. = Oikonomikos, S. = Symposion, H. = Hieron, Ag. = Agesilaos.

vždy možno v češtině tak stručně vyjádřiti, a tím se stává český překlad ještě rozvleklejší a nechutnější. Ale našemu překladateli to nevadí, i čteme v knize podobných, nezáživných souvětí dost (srv. na př.: Oik. II, 1; IX, 2; XI, 13, 22; XV, 1; H. I, 12, 13, 16; VI, 15; VIII, 1, 7; Ag. I, 37; III, 3, 4; IV, 2, 4; VII, 3).

A přece byl leckde stručnější překlad na snadě, jako na př.: Oik. XVIII, 4 není-liž pravda, vece, že míníš, že ta (zvířata) jen tolik vědí, že šlapou obilí jsouce poháněna?; XX, 14 i zdá se mi, že země nejlépe prozkoumává lidi... tím, že všechno podává tak, že snadno lze to poznati; S. III, 3 neodpírá, že nebude mluvit o tom, co každý se domnívá, že ví nejvýtečnějšího (místo: čeho znalost si nejvíce cení); IV, 37 přece však zbývá mi, abych i v jídle dospěl tam, abych neměl hladu, i v pití, abych neměl žízně, a j. v.

Chvály hodná je snaha překladatelova vystihnouti pravý význam toho neb onoho řeckého slova. Ale nezdarilo se mu všude naléztí výraz vhodný; na př.: Oik. X, 1 *μεγαλόφρονα αὐτῆς* velkodušné výroky její; X, 12 *ὄψις — κινητικὸν γίγνεται* zevnějšek — stává se povzbuzujícím; S. II, 14 *κυνιστῶν* kotrmelce dělají na noze; H. I, 11 *εἰς τὰς κοινὰς πανηγύρεις* do veřejných shromáždění; VII, 11 *τὸ τυραννεῖν* stav vladařský (pod. 12 *ἡ τυραννίς*); VIII, 10 *πλεονεξίας ἕνεκα* z osobivosti; IX, 6 *ἐν τοῖς συμβολαίοις* v společenském obcování; IX, 8 i umírněnost daleko více by provázela zaměstnání *τῇ ἀσχολίᾳ*; Ag. II, 8 *ἄνδρες ἀγαθοὶ* zdatní (pod. i jině); II, 9 *τὸ εὐώνυμον εἶχον* ovládali levé (křídlo); II, 24 *τῷ παντὶ κρατεῖν* v každém vzhledě býti vítězem.

Některá slova bývají překládána podle šablony. Tak *τυγχάνω* »náhodou«, *εἰς* s akk. a podobné vazby »vzhledem«, atd. Na př.: Oik. XI, 14 jestliže bych koho náhodou měl spatřiti *εἴ τινα δεόμενος ἰδεῖν τυγχάνοιμι*; S. II, 3 obzvláště jsou-li náhodou mladými paními *ἄλλως τε καὶ ἦν νύμφαι τύχωσιν οὖσαι*; Oik. XIX, 12 vzhledem k sázení jiných plodů (sic) *εἰς τὰς ἄλλας φυντείας*; XX, 5 že vynalezli některou umělost vzhledem k pracím *σοφόν τι εἰς τὰ ἔργα*; XX, 19 i při pracích polních velice se od sebe liší vzhledem k výkonnosti *εἰς τὸ ἀνύτειν*. Sem náleží také, překládají-li se zájmena *οὗτος* a *ἐκεῖνος* ustáleným způsobem i tam, kde vzniká z toho nedorozumění, nebo *ἐγὼ* a *σύ* nejen nadbytečně, nýbrž i nad míru řeckého textu; na př.: S. IV, 62 Víím, vece, že jsi tohoto Kalliu svůdně přivedl k moudrému Prodikovi, když jsi viděl, že tento touží po filosofii a onen potřebuje peněz *Οἶδα μὲν, ἔφη, σὲ Καλλιῶν τιντονὶ προαγωγέυσαντα τῷ σοφῷ Προδικῷ, ὅτε ἑώρας τοῦτον μὲν φιλοσοφίας ἐρώοντα, ἐκείνον δὲ χρημάτων δεόμενον*; Oik. XIII, 10 neboť roucha, kterých já musím poskytovat dělníkům *ἱμάτιά τε γάρ, ἃ δεῖ παρέ-*

χειν ἐμὲ τοῖς ἐργαστήροισι (v řečtině je ἐμὲ nutné ve vazbě acc. c. inf.); XV, 5 Než to, pravil jsem já, Ischomachu, myslím já, že — Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐγὼ, ἔφη, ὦ Ἰσχ., ἵκανῶς δοκῶ καταμεμαθημένοι; XXI, 1 Než pozoruji, pravil jsem já Ἀτὰρ ἐννοῶ γε, ἔφη. Není pochyby, že smí překladatel vypouštět neb podle povahy svého jazyka zaměnit podobná zejména, jejichž přeložení věrně by ztížilo smysl; neboť o smysl jde, ne o slova. Proto vytýkám také překlady tohoto druhu: H. IV, 2 poněvadž nemají důvěry, aby snad v těchto (t. j. v pokrmech a nápojích) nesnědli nebo nevypili nějakého jedu (místo: v nich); Ag. VIII, 3 Onen totiž, když — (místo: On totiž, když —, nebo: Když totiž —); Oik. XIX, 14 odpovídám tobě, jak ty tvrdíš, to, co právě soudíš ty, a pod. Raději trpětí výtku, že nebylo přeloženo docela věrně, než napodobiti tak nechutně polysyndeton, jako je na př. v H. I, 5: τὰ δὲ ψύχη καὶ θάλαττη καὶ σκληρὰ καὶ μαλακὰ καὶ κοῦφα καὶ βαρεὰ Mrazy pak a vedra i věci drsné a jemné i lehké a těžké.

Mimo místa, po oddílech svrchu již uvedená, jest řada ještě jiných, která pokládám za nejasné nebo tvrdě přeložená. Z nich uvedu však pouze tento překlad: Ag. XI, 16. »A tak muž ten vlasti dokonale jsa prospěšný život strávil, jako i po smrti již velkolepě ještě prospíváje obci do příbytku věčného se uchýlil, památky své etnosti po celé zemi si získav a pohřbu královského ve vlasti dosáhnuv.« Způsob, jakým byla tato věta přeložena,¹⁾ projevuje hlavní vady onoho způsobu překládání, jímž kdysi řídili se tlumočníci děl klassických.

Aby svrchu uvedené sloupce výtek nemýlily, opakují ještě jednou, že není tento překlad horší než jiné toho druhu. Naopak má některé přednosti: je aspoň věcně správný, není, až na několik drobností, ledabylý, nýbrž pilně a celkem dobře odvažuje smysl slov, zatím co ovšem zapomíná na jasnost a plynlost celku. Není také divu, že jsme dosud nevyspěli k překládání uměleckému. Vychovávání po léta studií gymnasijských, ano ještě snad universitních u víře, že je jedině »věrné« překládání správné, ani neznamenáme poklesků proti »duchu jazyka českého«. Nevíme nečeských vazeb, nečeského slohu i slovosledu; známe jen vyhlýbat se zjevným chybám grammatickým. Těch je v naší knize, nehledíc již k špatně užitým přechodníkům, vytýkaným shora, poměrně velmi málo. Viděl jsem tyto: Oik. XI, 20 a n z milosti boží těšíš se; S. VIII, 39 jaké vědění máje Themistokles, schopným se stal; tamtéž, jaké asi věci znaje Perikles, zdál se (vadná interpunkce); Oik. XIX, 18 hrozny jsou útlý; S. II, 4 mají-li býti (zápachy) příjemny a uslechtily; II, 16

¹⁾ I to je charakteristické, že jsou k ní připojeny pod čarou tři poznámky, z nich 139. a 140. docela zbytečně.

část nebyla nečinna; H. I, 34 (ďůkazy) jsou-li dobrovolny, a podobné jmenné tvary adjektiv; Oik. I, 10 ~~ne~~ jsou věci týmiž, a pod. instrumentály doplňkové.

V úvodech k jednotlivým překladům osvědčuje spisovatel dobrou znalost odborné literatury. Nespokojuje se potřebnými daty, nýbrž šíří se na př. na str. 4 n. o ženské emancipaci u Řeků, na str. 79 o symposiích a na str. 163 o chvalořečích jakožto o samostatných literárních družích.

»O přirozených stejných schopnostech obou pohlaví« nedovolil bych si tak veřejně pochybovati, jako činí spisovatel na str. 5; ani Xenofon »nevyvrátil« toto mínění Platonovo. Na str. 8 (a z části i na str. 80) mluví se o Oikonomiku jako o rozmluvě »skutečné«; čtenáři je zůstaveno, aby si sám výklad opravil podle dodatku připojeného na str. 75. Že Symposion Xenofontovo neznáčí v řecké literatuře »epochu« (str. 78), vysvětluje z dalších slov samého spisovatele. Není také vyloženo, proč sluší rozeznávati v této rozmluvě »dvě třídy« osob (str. 80). Spisovatel vyhýbá se místy zřetelné a určité odpovědi a kryje se raději za skutečné nebo i jen domnělé auktority cizí. Z té přílišné opatrnosti vyplynuly na str. 127 soudy (o účelu Xenofontova Hierona), které nelze dobře srovnati (»Při stanovení účelu musíme zajistě k oběma částem stejně přihlížeti«, a o něco doleji: »Hlavní účel skrývá se dle mého soudu v části druhé.«). Podobně překvapuje, že po uvedení odlišného mínění Beckhausova a zvláště Hagenova, kteří prý »revisi celého sporu podnikli«, mohla býti věc takto ukončena: »Celkem však i přes tato mínění protivná můžeme pokládati spisek tento (Agesilaos za Xenofontův« (str. 161). Dovození této pravosti je zbytečně namířeno proti Christovi (str. 157 a 159); neboť v třetím vydání své Řecké literatury (z r. 1894) na str. 352 upouští Christ již ode vši pochybnosti.¹⁾ Nechápu dobře, proč »věci historické« tíže se dají podati v jiném rouše (jak se tvrdí na str. 159), ani proč bylo na str. 161 opakováno po starém Christianovi, že »prostá biografie nemohla podati celkového obrazu o jeho (t. j. Agesilaově) celé bytosti, nýbrž prostě jednotlivé rysy bez vnitřní souvislosti«.

Spisovatel měl asi jiné čtenáře na mysli, když psal své úvody, a jiné překládaje. U oněch předpokládá totiž znalost, co je to »dioikismos Mantinejských« (na str. 77), »periegeta Pausanias« (na str. 81) atd., ano dokonce i, co je to »forma peripatetické biografie« (na str. 165); ale těmto vykládá v poznámkách na př. i o Syrakusách (pozn. 11 k Symposiu), o Solonovi a Drakontovi (pozn. 54 Oik.), o přičině války trojské (pozn.

¹⁾ Srovnával jsem také (podle třetího vydání) výroky Christovy o Xenofontově Symposiu, vytknuté naším spisovatelem na str. 77, ale nenalezl jsem v nich sporu.

45 S.) a pod. Za to bez poznámky propustil leckterý překlad, jemuž ani intelligentní neodborník nemůže rozuměti; na př. místa: Oik. VIII, 5 a 12; S. II, 20; VIII, 39 »vždyť jsi obecním hostitelem« *πρόξενος*; Ag. V, 5 »při obou bozích« *Ὁ τὸ σὺ*.
Jos. Straka.

Buddhismus. Napsal *Alois Lang*. Nákladem R. Papauschka v Mor. Ostravě 1904. Str. 124. Za 3 K.

Dle předmluvy je účelem tohoto spisu popularisovati správný názor o buddhismu. Spisovatel sám je sice dilettantem v tomto oboru, ale když byl marně čekal na podobný český spis z rukou povolaných, ujímá se sám předmětu tak důležitého a časového, aby jej čtenářům předvedl, jak jej poznal studiem spisů vynikajících znalců.

Ježto spisovatel je dilettantem a mimo to professorem na venkovském gymnasiu, nelze mu příliš ve zlé bráti, že nedbá pojednání, uveřejněných v časopisech, a z ostatní literatury že vybírá jen spisy nejdůležitější a nejprístupnější. Niemeně neměl opominouti aspoň těchto dvou knih: *Buddhistischer Katechismus* von Subhádra Bickshu (Braunschweig 1888) a spis t. zv. »německého buddhisty« Th. Schultze »*Die Religion der Zukunft*« (2 sv., 3. vyd. Frankfurt n. M. 1901). Ve výčtu pramenů bylo by záhodno podotknouti při dvou z nich, že vyšly ve sbírce Reclamově (č. 3418—3420 a 3941—3942) a jiné dva zase že vyšly ve sbírce Göschenově (č. 83 a 174). Jsou to laciné příruční knížky, jež si pro kontrolu každý může snadno opatřiti.

Nebylo by bývalo na škodu, kdyby si byl p. spisovatel přečetl a také registroval článek Zubatého v Ottově *Naučném Slovníku* s. v. *Buddhismus* a vůbec kdyby byl četl více českých prací jednajících o věcech indických, na př. články Zubatého v *Listech filol.*, jmenovitě »O literatuře vědecké« v roč. XV. Byl by se o mnohém poučil a leckterého nedopatření uvaroval. Tak na př. vědecká transskripce indických slov nehodí se naprosto pro český spis popularisační. Kdo v širších vrstvách má věděti, že literu *c* třeba čísti jako *č*, *j* jako *dž*, *y* jako *j*, *sh* jako *š*? Literu *ç* četl by každý po francouzsku jako *s*, ale správně třeba ji čísti jako *š* či v popularisačním spise jako *š* atd. Proto bylo by bývalo záhodno buď psáti tak, jak se slovo má vysloviti, na př. rádžá, Čandragupta, kšatrijové atd., anebo podržeti důsledně vědeckou transkripci a předeslati krátké poučení o tom, jak co třeba čísti. Spisovatel sám však tu kolísá, píše jednou tak, jindy jinak, patrně vlivem různých pramenů. Také měl spisovatel v slovech indických označovati délky, protože mají touž důležitost, jako v češtině.

Dilettantství spisovatelovo je vidno skoro v každém druhém slově indickém. Tak píše Savitar a Tvaštar m. Savitá a Tvaštá,

Uša m. Ušas, dva Ačvin m. dva Ašvinové. Maruť jsou příbuzní m. Marutové jsou příbuzní. Rovněž je na rozpacích, má-li skloňovati podstatná jména ksatrija vaišja, šúdra, jméno boha Agnia atd. Tu je vidět vliv německých pramenů, který se jeví i v tom, že spisovatel píše dravidické m. drávidské, sanskritické a sankristické (str. 19) m. sanskrtské, arejští m. arijští, Porfyr m. Porfyrios atd.

Z nedopatření věcných třeba vytknouti tyto. Rgved není jedinou sbírkou (textů mantrových) hymnů, jak myslí spisovatel v předmluvě. Vedle samhity Rgvedu jsou ještě samhity ostatních tří skupin védské literatury, totiž Sámavedu, Jadžurvědu a Atharvavedu. Na str. 4 ozbrojil spisovatel boha Indru palicí, kterou prý tento bůh jako sekerou roztíná draka. Avšak v německém prameni spisovatelově jistě není tištěno Donnerkeule, nýbrž Donnerkeil, a to je hromový klín Indrův (vadžras) a nikoliv palice. Oněch žebravých asketů v lese uruvelském (str. 25, 28 a 29) nebylo šest, nýbrž jen pět.

Nevysvětlitelnou je mi však chyba na str. 86, třikrát se opakující. Nazývá tu totiž spisovatel mnišskou zpovědní slavnost uposaka m. uposatha (sansk. upavasatha) a cituje při tom Kernův Buddhismus II, str. 8. Slavnost tohoto rázu jistě spisovatele jako katolického kněze zajímala, a proto bych skoro pochyboval, že uvedený citát je přímý, a že měl spisovatel objemné dílo Kernovo v ruce. Rovněž tak chybný je název jiné slavnosti mnišské paravana m. pavāraṇā (skr. pravāraṇā). Možná, že je to tisková chyba, jimiž se celý spis jen hemží.

Přes to však zasluhuje opravdového uznání píle a namáhání spisovatelovo, ježto přehledně a poutavě seznamuje čtenáře s naukou Buddhovou a přístupným způsobem snaží se objasniti temné pojmy indické spekulace.

Rudolf Kníže.

Homéros. Příhody Odysseovy. Žeň z literatur, čís. 5—6.

Z Odysseie přeložil *Otmár Vaňorný*. Mladým čtenářům vydává J. Laichter redakcí Václava Říhy. V Praze 1904. Str. 127, 16°. Za 90 hal.

Vaňorný se osvědčil již jako překladatel hexametrů Ovidiových a Goethových, avšak zvláštním díkem jsme mu povinni za tuto větší souvislou ukázkou z Homera, obsahující nejpůvabnější části Odysseie (VIII, 535 — XIII, 125). Jestliže hudba řeckých veršů Homerových okouzlovala nás svým nelíčeným uměním, tím trapněji — dnes nelze toho již nevyznati — nás jímala nepřirozená forma časoměrná, do níž zasloužili jinak překladatelé v plném přesvědčení, že činí dobře, nutili český jazyk proti jeho vůli, chtějíce, aby přese všecko vzpírání tlumočil krásy originálu a v čtenářstvu, řečtiny neznalém, budil upřímné nadšení pro svrchovaného genia výpravného básnictví. Jak bylo jen možno, aby krásný jazyk náš prostředky sobě nepřirozenými vystihl účinek díla,

jehož verše svým vyvolencům v spanilé Ionii diktovala sama božská příroda? Konečně přišla chvíle osvobození. Předpoklad, jenž jako mlha zacláněl zraku našemu pravou povahu řeckých rhytmů, jakož i prostředky, jimiž bohatě vládne jazyk náš k jich lahodnému a jedině správnému napodobení, padl: řecký verš zní krásně a pochopitelně našemu obecenstvu i naší mládeži. Dar Vaňorného bude od mladého čtenářstva, jemuž »Žen z literatur« předem jest určena, přijat vděčně. Práce jeho zasluhuje chvály jak pro formálnou dokonalost a přirozený sloh verše, tak i co do věrnosti překladu. Nemáme-li dosud celého Homera přeloženého v rhytmu náležitém, t. j. přízvuchem, lze aspoň říci, že první kroky k splnění této literární povinnosti jsou učiněny, a nemalá o to zásluha přísluší Vaňornému, v jehož překladech theorie a příklad profesora Krále přináší tak utěšené ovoce.

Václav Sládek.

Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého. Vydal Dr. V. Flajshans. Díl I. Prolegomena a texty. V Praze, nákl. dra F. Bačkovského, 1903. Stran 196. Za 6 K.

Obíraje se nejstaršími památkami českého básnictví, sáhl jsem po díle shora uvedeném, ježto tu jednak jsou otištěny až na Alexandreidu pohromadě a netřeba edicí sbírat i po různých ročnících LF, ČČM nebo i dále, jednak na př. ApŠ a ApD otištěny jsou s většími podrobnostmi než dosud. Některé věci v excerptech zvláště z Jidáše byly mi nápadné, i srovnával jsem vydání Flajshansovo nejprv s Paterovým, a když obojí se znamenitě lišilo, s rukopisem musejním samotným. Výsledky srovnání toho, pak i výsledky srovnání s rukopisem ApŠ a Soslání, jakož i výsledky srovnání skoro všech ostatních edicí tuto podávám, abych ukázal, jak dílo je pracováno, a aby ten, kdo by snad později k dílu tomu sáhnouti chtěl, věděl, na čem je.

Podle výkladu vydavatelova v úvodě byl by způsob jeho edicí ten, že vydání dosavadní srovnal s rukopisem, a bylo-li třeba, opravil; jen při rukopisích mimopražských musil spoléhati na dosavadní otisky. Ale vpravdě edice jeho tak pracovány nejsou.

S jedné strany jsou otisky některých pražských rukopisů takové, že vydavatel nejen otisk dosavadní podle rukopisu neopravil (byl-li by měl co opravovati), nýbrž mnoho nových chyb přidělal. S druhé strany pak tvrdí vydavatel o některých rukopisech mimopražských (kromě ApD, při němž měl kollace dra Tille), zvláště o Rostlináři Olomúckém a o Túlci sv. Bonaventury, že byly dosud tištěny »s některými chybami«. To by předpokládalo, že o chybách těch ví, že rukopisy měl v rukou; pak chyby ty měl označit, neboť to, čím se jeho otisk od oněch chybných liší, nikterak, jak bude ukázáno, dojem oprav nedělá.

Důslednosti nějaké v otiscích není. Někde nedělena slova a nedoplňována a tištěno až na *i* (*i* bez tečky), jinde se slova dělí,

i nahrazuje literou *i*, doplňuje se bez označení; jinde přidána transskripcie, Štitenský zlomek. Umučení dokońce je podán jen v transskripci. Proto i míra posuzování musí býti různá.

Dosavadní edice Flajšhans klasifikuje. Některé jsou »přesné«, »velmi přesné«, jiné »s některými chybami«, jiné »nedbalé«. Že i tu vedl si Fl. přísně, je viděti z toho, že mezi »věrnými« je jedna, která neexistuje, t. j. Hankovo, prý věrné, vydání Jidáše v ČČM 1841, 338. Tam a vůbec od Hanky kromě otisku z r. 1829 je jen sedmáct veršů jako doklad pravopisu v stati: »Nově nalezený zlomek českého Alexandra«. Dobrá je jinak klasifikace Flajšhansova proto, že nám dává měřítko pro jeho vlastní edici.

Z otisků třeba uznati, že Fl., ač to nikde výslovně nepodotýká, nejvíce si váží těch, jež byly v LF. Legendu o Pilátovi otiskl z LF XX bez nejmenší odchylečky. Jen *i* opatřil tečkou. Seslání Ducha sv. z LF XX otiskl i s *ě* (zyp-ě I 46, holubiém II 40, týlezznýě II 42), ač jinak tiskne správnější *ě*. V čem se odchyluje (Asýeně m. Asýeně [I, 14] a zzwiedchzítý m. zzwiedchzítý) jsou, jak jsem se srovnáním s rukopisem přesvědčil, jeho chyby. Menčíkova edice ApD už má některá nedopatření. Fl. otiskuje podle kollace dra Tille a dosvědčuje tím otiskem, že vydání bylo přesné až na některé případy dělení slov a znamének na *i* a *y* (as 15 příp.). Je-li správné nezwiedyel m. newzwiedyel Menčíkova (v. 53) a Jey m. Sey, mělo se zřejmě vytknout, místo Jey má Dobrovský aspoň Sty, a smysl žádá Sey = že - j.

Hůře dopadla Truhlářova edice »Tůlce«. Má prý některé chyby. Poněvadž rukopis je v Mnichově a kollace Fl. neměl, měl chyby ty vytknouti, nebo že by to, čím se jeho otisk liší od Truhlářova, byly opravy, mu nikdo bez výslovného potvrzení neuvěří. Necháme-li stranou případy (6), kde jen děleno, co u Tr. je pohromadě, jsou to tyto odchylky: 5. ř. wy niefs (Fl.): wynief (Tr.); 6. ř. a 7 nem (Fl.): uem (Tr.) — v paralelním textu latinském má i Fl. »vos«; konečně 17. wflouieh (!) (Fl.): wflo-uhieh (Tr.).

V českém textu Rostlináře jsou odchylky od ČČM 1877 nepatrné (I m. J, k m. K, Priskyrziczye m. -eye). Více odchylek je v paralelním textu latinském, ty však (na př. Anchorus m. Achorus, inkuba m. intuba) jsou tak podezřelé, že by bylo neškodilo je výslovně vytknouti. Takhle přece spíš lze věřiti původnímu otisku než Flajšhansovi.

Kuriosum je edice Cisiojanu. Ten je otištěn tak, že z každého z obou rukopisů (Mnich. a Praž.) je tištěno to neb ono slovo, které se zdálo případnější, a k tomu přidána slova ve tvaru vůbec neexistujícím, a tak složen »diplomatický« otisk čehosi, co nikde není. Na př. Octaua (M)¹⁾ rodftua (P) fwatek

¹⁾ Označení v závorce je ode mne, ne u Flajšhane.

(M má fwathek, P fuetek) fuatí (oba ruk. i) piríuí (P) den ofmí (P i M) na fluzbu (M). Verš 15. má fchzep, ač P má fcep a M fchep, v. 16. yuf, ač M má yus a P je nečitelný, v. 23. wzkresil, ač P i M mají wfkrefil.

Vydání ApŠ zaujímá zvláštní místo. Zlomek tento byl vydán od Šafaříka v ČČM 1847 dosti přesně (u verše 44 tištěno jako u Fl. Mathias m. rukop. Mmathias, ač jinde i tam, kde iniciálka opakována, opakováno; ve v. 131 bizzcupztwa m. -zztwa; a na začátku v. 135 SSezzt m. ffezzt) v mezích toho, co Šafařík podatí chtěl. Ke znaménkům nad *i* a *y*, jakož i k *ě* nehleděl. Slova dělil. Otisk Flajšhansův znaménka ta přidává (podle kolace Dolanského?), opravuje dvě chyby posledně uvedené, ale přidává také chyby závažné, kterých u Šafaříka není:

	Rukopis:	Šafařík:	Flajšhans:
89	Awselars	A w selars	Avselars
91	prsedselarsem	prsiéd selarsem	prsieds selarsem
96	upenthanapolí	u penthanapoli	u penthanapolí
100	pocupi	pocupi	pokupi
124	iezzt	iezzt	iezt
148	welkym	welikym	welkym

Poněvadž pak i v tom, co Fl. přidává, je dost nesprávného, a není valné naděje, že by k ještě dalšímu vydání diplomatickému došlo, podávám tuto místa, kde rukopis i v těch podrobnostech se liší od vydání Flajšhansova. Rozdíl mezi tečkou a klikkou nad *y* je někdy tak setřen nebo nepatrný, že rozhodnouti nelze. Uvádím jen případy naprosto zřetelné. Totéž o dělení slov. Rozdíl mezi *c* a *t* je, jakó v ApD, velmi nepatrný, i kde obojí stojí, jako ve v. 117 a 133, těsně vedle sebe. Význam to má jen ve v. 33, kde, myslím, je psáno *cam*, jehož žádá smysl (taká jho světlost ostúpi, jakože při blsketu takém nelze by *kam* [rkp. cam nebo tam] hnúti zrakem po všem kostelu v Ephesě), místo *tam* u Fl. i u Šaf.

Ve třech případech (za lúdy v. 77, dný v. 135 a gmeny v. 140) je tečka, ale spíš nesprávné nasazení následujícího slova než interpunkce.

	Rukopis.	Flajšhans.
20	K zzmýrtýe	K zzmýrtýe
28	Do conchzaw	Doconchzaw
37	oygho	oy ghó
44	po iniciálce <i>m</i> opakováno: Mmathias	Mathias
48	iens připsáno jako poslední slovo verše a jen znaménka, »husí nožky«, označují, kam patří.	na svém místě ve verši.
51	zzieu (synyzeze označena i pís- mem)	zzie u
63	zzwíet	zzwíet

64 a 65	v originále přehozeny; po straně upozorňující znaménka	pořad, jakého žádá smysl.
74	geu (jako 51)	ge u
81	ozzlepíť	ozzlepíť
83	wífem a stranou k z nad e tečka	wífem
85	prsínych	prsí ných
89, 91, 96, 100	viz shora	
118	prsienezzlí	prsienezzlí
121	protu	pro tu
124	viz shora	
126	Wktereys kolí	Wktereyskolí
129	hodne: ho se nepodařilo, proto	nadepsáno znova.
132	Wyerapolím	Wyerapolim
133	dyetczie	dyetczie
135	zporsiedyl	zporsiedyl
137	wzdali	wzdali
139	krsísiu	krsísiu
141	Hí	Hí
143	neiednakych: druhé e nadepsáno	nad literou poškrábanou.
144	Wnychfto	Wnychfto
	uplacagie	uplacagie
145	Natu	Na tu
148	hi	hi
	welikym viz shora	
150	gmíel	gmíel
151	poíeho	po íeho

Nejméně však důvěry měl Fl. v edice právě — Paterovy. Přese všechnu chválu, kterou jejich přesnosti — a to, pokud jde o otisk sám, zaslouženě — vzdává, jich se držel nejméně a ani jedné z nich neotiskl bez podstatných změn.

Už v Homiliári Opat. tiskne (nehledíme-li k malým [7] změnám v dělení slov) fweho m. Paterova fveho, ducha m. duha, a zase jako v Túlci nam m. uam a i v souběžné latině nobis m. uobis, ač smysl žádá vobis a vám.

V Žaltáři Musejním mění Paterovo uczíny (ž. 144, 19) dvakrát na vezíny, muz (Cant. Ann. 9) na mus, wnebefiech (tamt.) na wnebefyech; prziiefylnē (Cant. Moys. 17) na przieplnē (v lat. firmissimo), ve verši 23. vynechává celé naníe, nehledě zas k jinému dělení slov. Že by tak činil po srovnání s originálem, nepodotýká a už vzhledem k posledním dvěma změnám to není pravděpodobno.

Ani pár řádek »Slova do světa stvořenie« neotiskuje, aby si aspoň třikrát nezměnil spojení slov. Více příležitostí má ve »Vitaj králu«. Hned v první řádce nevěří ani svému vlastnímu snímku (v Pisemnictví) a tiskne kralu m. cralu; podotknouti, že 48. v. je připsán drobně vedle — když jinak tiskne drobně drobně — je mu zbytečnost, m. fi u ie (v. 97.) tiskne fuee (než to má i Patera, ale v úvodu, kde cituje toto místo jako opravované), ve v. 105. tiskne twe m. Paterova tue, a několik drobností. Bez takých

drobných chyb neotiskuje Fl. ani po sobě samém zlomky legend na str. 164 (i tu čtyři odchylky).

Vrcholem vydavatelské činnosti Flajšhansovy jsou edice LegMar. a zvláště Jidáše. Podle čeho tu tiskl, zůstane záhadou, ale rukopisy to nebyly, ani vydání Paterova, ani pro Jidáše vydání Gebauerovo. Při památkách těchto nelze vlastně mluvit o drobnostech, neboť v mnohých případech se ukázalo, že v památkách těch každá tečka může mít svůj význam. Ale nicméně neomezuje se Fl. snad jen na drobnosti. Už LegMar. vy-
padá takto:

	Patera.	Flajšhans.
2	ne pohyrsie	nepohyrsie
3	zzobu ... paztyrsie	zzolu(!) ... pastyrsie(!)
10	ný ieden	nýieden
13	kbohu	k bohu
17	chzetý	chzcetý(!)
26	iaz hi	yaz(!) hi
28	mi	mi
47	nycz	nycz
48	A yens wffiecky	Ayens wffiecky(!)
59	tako (žádá i verš)	tak(!)
60	fezt	iezst
61	Wnyems ... ne zhffil hi hada	W nyems nezhffil hi hada
71	ffchzedrsie	ffchzedrsie
76	Wieff szzem ne tfchzal(a)	Wieff zzem netfchzala

K tomu označuje Patera závorkami písmena doplněná místo odříznutých, Fl. je bez poznámky bere do textu.

Nesrovnával jsem sice tuto ani při Jidášii Drkolenském s rukopisem — první je obtížné, druhé skoro nemožné —, ale otisk JidMus. ukazuje, že spíš můžeme Flajšhansovi věřit, že vydání Paterova jsou velmi přesná, nežli že by odchylky jeho od Paterovy byly na základě srovnání s rukopisem, což on ostatně ani výslovně netvrdí.

Teď k Jidášii. Zlomek musejní vydán od Hanky v ČČM 1829, pak od Gebauera v LF V a se zbytkem Drkolenským od Paterovy v ČČM 1888. Patera dělí slova, vkládá interpunkce, jinak otiskuje přesně až na tyto odchylky: m. zzamemu (v. 112) má být zzamomu (e a o se sobě podobají, ale tu zřetelně o); m. zzdýety má být zzdýetý (112); m. iherusalemü má být iherusalemü (142); m. chýlil (267) má být chýlil; m. ýudas (164) má být yudas; nad zly (158) je tučná čárka podobná 1, již možno různě vykládati; zwoy (175) má v originále tečku, ale velmi setřenou. Gebauer nedělí slov a nekládá interpunkce. Vypadly však dva verše¹⁾ (Pat. 249 a 262), v 11 případech buď písmena

¹⁾ Toto nedopatření, které se mi opět vytyká, vytkl a opravil jsem sám první, totiž v nejbližším sešitě LF VI (1879), str. 80.

vynechána, přidána nebo jinou nahrazena, v 28 případech vynecháno nebo zaměněno znaménko diakritické nad samohláskou.

Pak přichází vydání Flajšhansovo. Základem byl mu ne Patera, nýbrž Gebauer, jak ukazují společné chyby. Vydání Gebauerovo opraveno přidáním vynechaných veršů a opravením tří závažnějších chyb z jedenácti. V několika případech opravena i diakritická znaménka, ale tu těžko říci, co je zásluhou vydavatelovou a co zásluhou zpětné chyby. V jediném chýlil ve v. 267 má Fl. čtení lepší než Paterovo i Gebauerovo chýlil. Za to je však vydání Gebauerovo u Fl. zkaženo spoustou chyb nových, takže je chyb v textu Jid Mus. 85!, v celé legendě 150!, t. j. sto padesát. Z toho je 45, resp. 32 takých, jaké mění nejen orthografický, nýbrž i hláskoslovný a tvaroslovný ráz legendy. Ježto existuje skoro bezvadné vydání Paterovo a snadno napravitelné Gebauerovo (pro Jid Mus.), nenapadá mne, abych výčtem menších vad snad chtěl vydání Flajšhansovo učiniti upotřebitelným — komu není líto práce, ať si to provede podle ČČM — uvedu tuto jen jako doklad svého tvrzení chyby hrubé. Pokud jde o zlomek Drkolenský (do v. 109 incl.), srovnávám s vydáním Paterovým, v ostatku s rukopisem.

Místo	tiskne Fl.:
5 iady(s)	radys
6 dýedýczie	dýedýcze
24 propazztný	propaztný
47 zzműczal	zműczal
50 gý	gij
54 Chzi	Chczí
61 (zzt)ogieczýe	zztogieczy
70 morsie	morse
78 matersie	materse
98 Gímfto	Gímsto
102 vteczi	uteczí
109 . . . d z do . . . z . . .
112 zzamomu	zzaměmu ¹⁾
119 prsí tom	przítom
141 rsieký	rziéký
144 chzctý	chczty
147 wfliēm	wfiēm
159 týese	týefe
169 Yakfto	Yaksto
173 ius	iuz
wchzile	wchczile
182 Wchzie	Wechzie
183 Jakfto	Jaksto
gdýs	kdys
184 Wesdý	wefdý
185 sadozt	sadoztt
186 Giefto	Giezto
187 Wzzochotyē	Wzzchotyē
190 rseczi	rseczy

¹⁾ Domnělé e nadepsané je okrouhlá dírka v pergamenu.

191	As	Ass
200	Chzlouiek	Chzzlowiek
203	chzie	chczie
210	Rska	Rzka
212	wýzzoczie	wýzzoczye
215	týese	týefe
219	iezzi	iezi
228	Aný tbă	A netbă
233	zchzezziye	zchezztýe
237	zzbosieý	zzbozieý
250	Wiezz	Wiez
271	Chzínyeczi	Chezínyeczi

To, myslím, stačí na potvrzení toho, co shora uvedeno. Přidáme-li k tomu těch 105 chyb drobnějších a uvážíme-li, že měl tu Fl., jakož i ve všech případech bořejších, k dispozici edici skoro bezvadnou, vidíme, že nebyl marný požadavek, aby i v jiných edicích tohoto díla Fl. každou svou odchylku výslovně jako správnou potvrdzoval.

Flajšhans, jak uvedeno, edice dosavadní na různých místech klassifikuje. Užijeme-li jeho měřítko i o jeho edicích, rozpadnou se nám takto: Evangeliář a Umučení jsem nesrovnával, o ApD nelze souditi, co Fl. opravil a co pokazil. Rovněž o Rostlináři. Leg. o Pilátovi vydána velmi přesně (jako v LF), Soslání, ApH, ApP, Slovo do světa stvoření »s některými chybami«, Hom. Opat., Žaltář Musejní a Túlec »s četnými nedopatřeními«, Vítaj kráľu »nedbale«, Cisiojan, Leg. Mar. a ApŠ »velmi nedbale« a pro Jidáše měřítko se nám nedostane, neboť označuje-li Fl. vydání Gebauerovo o 11 + 28 chybách v textu jakožto »velmi nedbalé« — tomu počtu chyb odpovídají edice shora uvedené a edice LegMar. už počet ten relativně značně převyšuje — co řekne o svém vydání, jež v témž kvantu textu obsahuje 85 chyb a v celku 150?

Hrubou nedbalostí tímto dostatečně prokázanou stává se celé dílo úplně bezcenným, neboť při každé odchylce vydání Flajšhansových od vydání starších lze spíše předpokládati jeho chybu než opravu. Litovati jest toho zvláště při ApD, kde cenná snad kollace Tillova přišla tak na zmar. Kdo jen trochu podrobněji se chce památkami tu otištěnými zabývat, musí sáhnouti k vydáním dřívějším, už i proto, že výkladům za texty u Fl. připojeným jen pak lze porozuměti, po případě (u leg. o Ap.) jich zmatenost a nesprávnost poznati. Komu jde jen o obsah, tomu by Fl. lépe posloužil transskripci, ovšem pečlivější, než je v několika ukázkách také chybami a nedůslednostmi oplývajících (na př. ve »Vítaj kráľu«: známy m. jmámy, svaceno m. usvaceno, třikrát všech m. všech; v Soslání: všech jazyków řeči, Mezopotamicka, Aziéné, na vše, již tu stáchu).

V. Lacina.

Кореспонденция Якова Головацького в літах 1850—62. Выдав Др. Кирило Студинський (Збірник фільбологічної секції Наукового Товариства імени Шевченка т. VIII і IX). У Львові 1905, стр. CLXI + 592.

Kniha velice důležitá pro důkladnější poznání literárních snah a směrův u haličských a uherských Malorusů, zvláště bojů o utvoření spisovného jazyka maloruského. Prof. Studynský líčí v obšírné předmluvě do podrobností, uváděje doslovně obsáhlé různé hlasy haličských a uherských literátů z časopisů nyní již, zvláště vzdálenějším kruhům, sotva přístupných, dlouholetou polemiku mezi obhájci ryzího lidového jazyka v literatuře a mezi zástupci konservativnějšího směru, přáteli mnohověkou tradicí posvěceného jazyka církevně slovansko-ruského, ze kterýchž ovšem někteří začali přímo a otevřeně hájiti snahy »objedinenija«, po sjednocení s velkoruským jazykem spisovným a začali zaváděti čistý velkoruský jazyk do knih a časopisů. Jest pozoruhodno, že tento směr směle zabočující až do těchto posledních důsledků nalézal nejhorlivější obhájce a nejvíce přívržencův u uherských Malorusů. Prof. Studynský vypisuje tento literární boj velmi důkladně, ale sotva možno říci, že objektivně, ježto všude viděti, že autor jest sám příliš ještě zaujat tímto bojem, jako by byl posud aktuální; zhušťuje příliš stinné stránky v neprospech »objedinitelů«, nepíše jako objektivní historik boje již fakticky dobojovaného, nýbrž jako stranník zúčastněný boje ještě nedobojovaného. Časopisecké podniky »objedinitelů« zajisté nedocházely takové podpory u obecnstva maloruského, a to po výtece haličského, ba ztrácely víc a více půdu, zapuzovaly čtenářstvo právě jazykem svým, ale především učinilo jim konec zasahování vládních kruhů jak ve Vídni a Lvově, tak též v Pešti. Toto účinné zasahování vlády ve prospěch snah po svérázné maloruské literatuře není p. spisovatelem s náležitým důrazem vytčeno, ač bedlivě snášel vše, co nasvědčovalo jakési podpoře »objedinitelů« se strany ruské. Tak vytýká spisu zvláště, že Holovackýj začal působením Hankovým tisknouti v Rusku. Než z listů, které psali Holovackému Hanka a Zap (str. 268 sl., 277 sl.), vidíme, že Hanka Holovackého zprávu o maloruské literatuře určenou pro Časopis českého musea samovolně poslal Hilferdingovi pro časopis Русская Бесѣда; v Musejníku nebyla také vytištěna. Holovackýj potom v jednom listě r. 1859, ve kterém trpce nařiká na haličské poměry literární, žádá Hanku, aby nikomu neukazoval tento jeho list, neboť již ona zpráva vytištěná v Рус. Бес. způsobila mu mnoho nepříjemností. (Srv. Францевъ Письма къ В. Ганкѣ изъ слав. земель стр. 232.) Divíme se, jak Studynský mohl k listu Holovackého poslatému Theofilu Jovanoviči přičiniti na str. CLVI poznámku, nebyl-li poslán Hilferdingovi; ten přece se jmenoval Alexander Feodorovič.

Rozsáhlá studie prof. Studynského jest důležitým příspěvkem nejen k novější literární historii maloruské, než i k novějším dějinám rakouským vůbec, když vláda rakouská mocnou rukou zasahovala do úpravy literárních a pravopisných otázek maloruských, ba snažila se, žet že právě za účinné pomoci českého učenice, místo kyrillice zaváděti latinku. Tento boj, který byl rozhodnut ve prospěch kyrillice, sjednotil všechny maloruské literáty a veřejné činitele vůbec. Ve studii vydavatelově není bohužel tak dopodrobna rozebrán, jak byly ostatní sporné tehdy otázky o úpravě pravopisu a jazyka spisovného. Z korespondence samé poznáváme, jak velmi rozhodně se vyslovil jmenovitě Miklosich proti všelikým pokusům na zničení písma a pravopisu historickou tradicí posvěceného: »Kdo tímto svatým odkazem drahé minulosti otrásá, dopouští se velkého hříchu proti Bohu i člověčenstvu, neboť podkopává život národa«... (str. 448); z téhož listu Bohdana Didyckého dovidáme se (str. 449), že Šafařík ostře se vyslovil, že se na toto pole odvážil jeho zeť, Josef Jireček. Tento nešťastný Jirečkův plán na úpravu maloruského pravopisu podle českého vzoru vzbudil pak u ruských vlastenců prudké výlevy nenávisti proti českému národu vůbec, jako by národ byl Jirečkův pokus přijal za svůj. Tak dokonce minist. rada Grigor. Šaškevyč spatřoval v tomto pláně Jirečkově snahu Čechů, uplatniti také nad Rusiny »verchovnist« čestiny, které prý snaží se dobývati aspoň nad rakouskými Slovary (str. 465). O druhém polském programu na úpravu maloruského pravopisu, který sestavil Czerkawski, málo se jednalo, i dopisovatelé Holovackého dotýkají se ho jen mimotně. Litujeme velice, že Studynskýj nevyličil důkladněji tyto boje proti latince ve svém úvodním pojednání.

Dopisy všechny jsou sestaveny čistě chronologicky, a tak jsou namnoze rozbity dopisy téže osoby, třeba že následovaly rychle za sebou a jednaly o téže věci. Trvám, že takové uspořádání korespondence se neosvědčuje, a ani zde se neosvědčilo.

Českých dopisů jest tu několik, především od V. Hanky; dopisy málo důležité, týkající se hlavně expedování a objednávání knih: str. 19—20, 57—58, 149—150, 268; od K. Vl. Zapa, který se byl s Holovackým spřátelil ještě za svého pobytu ve Lvově, listy, které mají aspoň životopisný zájem, str. 268 sl. (o smrti první ženy jeho Honoraty z Wiśniewskich), 277 sl., 332, 433 s různými zprávami o literárních novinkách; od P. Jos. Šafaříka str. 306 (prosba o výpisky z rkp. bible jisté); od K. J. Erbena str. 167 (prosí o příspěvek k obmyšlené sbírce slovanských pohádek, a vysvětluje velmi jasně: »hlavní účel« její má býti, »aby se objasnila zatmělá potud mythologie slovanská z takových pohádek«); od Václ. Dundera str. 386 (ne bezvýznamné zprávy o sbírání písní lidových); konečně ještě od dvou jinak bezvýznamných Čechů, ze kterých leda dva listy od jistého v Kra-

kově usídleného českého úředníka str. 221, 309 mohly by buditi jakýsi zájem pro charakteristiku soudobých poměrů v Krakově.

Knihu uzavírají důkladné rejstříky osobní a věcný, které značně usnadňují užívání důležité této publikace.

J. Polívka.

Dr. Antonín Beer: O stopách vlivu německého v češtině staré. (Zvl. otisk z Věstníku kr. č. spol. nauk, tř. hist., 1905, VII.) Stran 25.

Z této práce původně měla býti otištěna jen část hláskoslovná (str. 8—16), ale spisovatel, »poněvadž nebude asi lze práci, již pouze stručně si vyznačil, v době dohledné vykonati, rozhodl se otisknouti vše.« Práce všímá si tedy otázky přibuzenství jazyků balto-slovanských a germánských, potom otázky vlivů hláskoslovných, otázky slov vypůjčených a posléze otázky civilisace a jazyka. Co do první popírá jednotu balto-germánskou, ukazuje nejistotu v přikazování společných slov jako *pluh* a obtíže ještě větší při otázkách kdy? čili chronologii vlivů. V hláskoslovi Vondrák vykládá vlivem gotským změnu slov. *eu* v *ju*, ale autoru se zdá a priori nemožným, že by hláskoslovný proces v řeči jedné mohl způsobiti obdobný v řeči jiné; i Mikkoła popíral tuto možnost a ono *ju* lze vysvětliti bez hypotesey Vondrákovy a vůbec všechny »odpovědi, k nimž časem se dospěje, budou rázu více méně jen hypotetického«.

Námítky činí B. též proti oblíbené theorii o vlivech německých změn hláskoslovných na staročeské; nepřístupným mu zůstal spisek Naglův o stycích češtiny s dialektem rakouským, ale správně soudí, že ho bude třeba užívati s velkou opatrností. Je to spis humoristický, rozebral jsem jej před lety tónem, kterého zasluhoval, v plzeňských novinách německy psaných. B. rozbírá pak jednotlivé obdobné změny: německé *a* > *e* a české *a* > *ě* dávají hlásky kvalitou různé, i rozšíření české přehlásky mluví proti možnosti vlivu německého; přehláska *u* > *i* s německým *u* > *ü* nesouvisí, *o* > *uo* > *ü* má v němčině mezičleny *ō* > *oa* > *ua* > *uo* a doba je nepoměrně pozdější; není v češtině paralelní difthongisace *ē* > *ea* > *ie*; *ý* > *aj* > *ej* je pravděpodobněji než předešlé příklady pod vlivem německého *i* > *ei* > *ai*, ale proč právě *ý* podléhá změně a *i* se jí vyhýbá? *ú* > *au* > *ou* je pravděpodobně pod vlivem německého *ü* > *ou* > *au*.

Dále si všímá slovanských složenin, kmenosloví, pravopisných vlivů, vše stručně a naznačivě, a přechází k slovům cizím, neušetriv nás ani citování slov Husových o Pražanech. Poněkud nuceně je přitažen příklad Veldekův, který nic nevysvětluje pro thema autorovo.

O stycích českoněmeckých jedná část poslední; odmítá s Pekařem theorie Schreuerovy, mluví o pokřesťanství jazyka,

druhé vrstvě německých slov; píseň německou při nastolení prvního biskupa vykládá s Mourkem jako zdvořilost k novému biskupu, nedbaje mých námítek proti tomu, ani mého výkladu ve spise, který cituje. Slyšíme o kolonizaci německé, přejímání práv a forem atd. Autor posud věří, že německé pěvce na český dvůr volala láska k umění, kdežto čeští králové vzali prostě v žold svůj nositele veřejného mínění v Německu. Slyšíme o třetí vrstvě přejatých slov německých.

Jak již tento přehled obsahu pětadvacetistránkového článku ukazuje, spisovatel mluví o všem, ale všude jen referuje, naznačuje, ukazuje na problémy, jak je jiní řeší nebo ještě řešiti mají. Vlastní názory vyslovuje pouze o stránce hláskoslovné, kde ukazuje, jaké obtíže vznikají při obvyklé theorii o vlivu němčiny na české hláskové změny podobné německým.

Ale ani tyto pochybnosti nejsou tak nové, jak bychom se podle autora domnívali; ve spise napsaném před dvaceti lety, vytištěném r. 1888, mém vydání básně »Jan z Michalovic« nalezl by pan autor na str. 47 všechny své pochybnosti vysloveny s největší stručností a bez podrobnější motivace, ale různě, a s menší ochotou připouštěti vůbec vliv německý na české změny hláskoslovné. Ani autorovo kolísání mne nepřesvědčilo, že jsem byl na omylu. Kdo srovná staroněmecké *rucki* a nové *Ricken* (podle pražské výslovnosti) s českou změnou *lud* > *lid* a sezná dokonce, že v češtině byl přechodný tvar *liud* a že německá přehláska *ü* se psala *iu* (brůt, briute), ten bude přesvědčen, že tyto zjevy nutně souvisí. A přece víme, že je to pouhý klam, že podoby jsou zdánlivé a naprosto nahodilé, stejné značky znamenají různé věci; a tak bude i při změnách, kde podoby se zdají tak velkými, že i autor činí starému názoru koncesi.

Arnošt Kraus.

G. E. Lessing: **Mína z Barnhelmu**. Přeložil Josef Kratochvíl. V Praze 1905. Světové knihovny č. 479—481. Za 60 h.

Došlo-li na uveřejnění překladu staré veselohry Lessingovy ve sbírce, určené širšímu obecenstvu, svědčí to zajisté o velké životní síle této první německé veselohry, plodu sedmileté války. Ve školách českých »Mína z Barnhelmu« vždy byla čítána a máme i komentované vydání české, náleží tedy k nejznámějším u nás plodům literatury německé.

Tím podivnější je a výmluvně svědčí o ubývajícím znalosti němčiny, že ani tento překlad se neobešel bez poklesků jazykových, ba ani bez neporozumění. Nehledím k nepochopení německých členů, které se táhne celou prací, na př.: *Ten* pudl zde nezbude, *tomu* zdejšímu hostinskému, *ty* komorné, *ten* běhoun atd.; nebo: es war einem Unglücklichen zugeadacht, bylo to určeno pro *nějakého* nešťastníka. Podobného rázu je: es muss

ihm übel gehen, musí vésti se mu špatně. Ale skutečně chybně proložena jsou místa jako tato: ... wo ich leicht zu verleiten wäre, gegen die Vorsicht zu murren, kdy snadno dal bych se svést, abych reptal proti opatrnosti (!), místo: proti Prozřetelnosti; ging ich an dem Canale, set jsem po kanále m. podél kanálu nebo průplavu; wenn er aus der Tabagie kommt, až bude přicházet z kuřárny, spíše z krčmy; dass du Packknecht gewesen bist, žes byl nakladačem, m. pakostou nebo podobně; Kammerfrau, Kammerjungfer, panská, komorná, zde spíše: služebná žena, služebné děvče; ein abgedankter Offizier, důstojník, jemuž poděkovali (!), m. propuštěný; so will ich es ihm ja wohl sagen, pak mu to povím rád; Sie kennen sich, vy se vyznáte, m. vy se znáte; Küchenzettel, lístek pro kuchyň, m. jídelní lístek; das heisst ihn Gott sprechen, jakoby to z něho bůh mluvil, m. to mu bůh radil, aby tak mluvil (rozuměj, jinak bych ho byl ztrestal); das klingt ja ganz besonders, zní to docela jinak, m. zvláště; wenns in Persien nicht geht, nepůjde-li to do té Persie, m. kdyby se v Persii nedařilo; das denkst du nicht noch? myslíš to ještě, m. to už nemyslíš? gleichwol ... to nic nedělá, m. a přece ...; es ist richtig, je to správné, m. je tomu tak; das gefällt mir nicht übel, to se mně mnoho nelíbí (!), m. to není zlé, to se mi líbí; die Vorsicht hält den ehrlichem Mann immer schadlos und öfters schon im voraus, opatrnost zachovává počestného muže vždy bez pohromy (!) a častěji již předem, m. Prozřetelnost počtivému muži vždy dá náhradu a dosti často již napřed, t. j. než škodu utrpěl; beurlauben Sie mich, dejte mi dovolenou (!), m. propustte mne; meine Seele hat neue Triebfedern bekommen, má duše dostala nová křídla m. nové vzpružiny; ich hätte euch kennen sollen, měl bych vás znáti, m. kdy bych vás byl znal; ja, nun! ano ovšem, m. ano, teď!; morgen, Herr Major, morgen, jitro, pane majore, jitro (!), m. zítra, pane majore, zítra!

Předeslal jsem na požádání redaktora sbírky překladu stručný úvod, ale na překlad neměl jsem vlivu žádného; spatřil jsem jej teprve v hotové knížce.

Arnošt Kraus.

Hlídka programů středních škol.

Logický rozbor čtyř dialogů Platonových. Napsal Dr. Josef Sedláček. (Dvacátý sedmý program c. k. státního gymnasia v Třebíči na konci školního roku 1903—1904.) Str. 17.

Rozebrány jsou zde logicky tyto dialogy Platonovy: Charmides (str. 3—8), Euthyfron (str. 8—10), Laches (str. 11—13) a Lysis (str. 13—17).

Článek není sice vůbec určen filologům (str. 3), nýbrž jen filosofům (!), především učitelům propaedeutiky, avšak přes to, tuším, i filolog musí si bedlivě všimati při výkladu dialogů Platonových logického postupu myšlenek a nesmí ho nechávati stranou. Tím chceme říci, že nelze, jak by ze slov Sedláčkových mohlo vyplývati, při čtení Platona oddělovati dvě tak těsně spolu souvislé věci, totiž výklad filologický a logický. Ve výkladu myšlenkového postupu kteréhokoli dialogu se poukazům na logiku nevyhneme.

Filológa mohou zajímati hlavně úvody, které spisovatel klade před rozborů jednotlivých dialogů; neboť v nich podány jsou filosofické výtěžky. Co se týče věcné stránky jejich, podotýkám toto.

Že by Sokrates a tím i Platon v Charmidovi souhlasil s definicí, že »rozsařnost je vědění o vědění« (str. 4), není správné. Bonitz (Platonische Studien, 3. vyd., str. 243) ukazuje jasně, že Platon i později popíral možnost a cenu takového vědění o vědění. Ta část dialogu není tedy jeho vlastním jádrem, nýbrž jen epizodou, obsahující polemiku proti názorům, tehdy asi od neznámých sofistů hlásaným. Vždyť na konci druhé části Charmida způsobem docela nepřírozeným vrací se Sokrates k vyvrácení definice *ἐπιστήμη ἐπιστήμης*. Z toho jde, že část další (p. 174 B), kde se dialog opět vrací k hledání pojmu rozvážnosti, nikterak nesouvisí s oním výkladem pojmu vědění o vědění v části předešlé, jak se Sedláček domnívá.

Euthyfrona pro účel jeho měl umístiti autor ne na druhé místo svých rozborů, nýbrž až na poslední. Účelem Euthyfrona není jistě pouze filosofický, nýbrž i metodologický výklad pojmu zbožnosti. Platon chce též podati ukázkou z praktické logiky, jak se má definovati a kterých chyb se při tom máme strčiti.

Co do Lacheta, drží se spisovatel mínění, které zastává také Bonitz (na uv. m., str. 216) a poněkud obměněné též Čáda (List. filol. XVI, 1889, str. 411). Soudí totiž, že druhá definice Lachetova (*σωφροσύνη κατὰ φύσιν καὶ τῆς ψυχῆς*) nebyla zvrácena, a že třeba ji tedy spojití s definicí Nikiovou, která ovšem zamítnuta jen zdánlivě. Avšak Platon naznačuje docela jasně, že druhé definici Lachetově nevěří. Vytýká jí přílišnou širokost i úzkost, takže je daleka hledaného pojmu statečnosti. Účelem Lacheta jest jen dokázati pravost učení Sokratova, že statečnost zakládá se na vědění. O nějakém specifickém rozdílu statečnosti Platon v Lachetu jistě ještě neví (srv. Horn, Platonstudien, str. 10).

Jinak vede si spisovatel v usuzování svém docela strážlivě. Zvláště dobře ukazuje (str. 8, 11), že se nesmíme dáti zmásti bezvýsledností některých dialogů, nýbrž že musíme sledovati myšlenky celé rozmluvy.

Jos. C. Čapek.

Drobné zprávy.

Také letos podnikl Dörpfeld výkopy na Leukadě a došel k výsledkům zajímavým. Na východní straně ostrova, v rovině Nidri, objevil v hloubce 4—6 metrů prehistorické město, které zaujímalo plochu větší než dva kilometry. Podle Dörpfelda jest to Homerova Ithaka. Na jižní části ostrova, v zálivu Sybota zvaném, pátral po jeskyních, a našel jich pět; tři z nich mají krásné krápníky, v jedné nalezen pramen. Dörpfeld se domnívá, že tu objevil záliv Forkynův. Tyto nálezy přiměly cítěle Dörpfeldovy k tomu, že mu opatřili potřebné prostředky k dalším výkopům, jež ještě asi dvě leta potrvají. Pak teprve bude možno posouditi, je-li správná domněnka Dörpfeldova, že Homerovou Ithakou míněna jest vlastně Leukas.

Otázku, jak zřízeny byly řecké triery, pokouší se řešiti způsobem částečně novým Arthur Bernard Cook v Classical Review XIX, 1905, str. 371 nn. Zamítá starý výklad, že triera měla tři řady vesel nestejně dlouhých nad sebou, a rovněž výklad novější, že měla sice jen jednu řadu vesel, ale že každé veslo bylo řízeno třemi veslaři. Vycházejí se stanoviska, že se zřízení loďní udržovalo po staletí v hlavních věcech stejné u všech národů, vidí rozřešení oné otázky v benátských lodích *a zenzile* z XIII.—XVI. stol. Lodi ty měly theoretičeských sružených, t. j. vždy tři vesla, v jednom otvoru seskupená a od tří veslařů řízená, tvořila celek. Na to upozornil již před lety italský admirál Fincati (Le triemi, 2. vyd., v Římě 1881), a Cook otiskuje znova jeho kresby. Kdežto však Fincati se domníval, že oni tři veslaři seděli v téže rovině, přijímá Cook v té věci výklad Ad. Bauera (Handbuch d. klass. Altertumswiss. IV, 1, II, str. 368), že seděli nad sebou, ale že rozdíl výšky sedadel a s tím souvisící rozdíl délky vesel byl zcela nepatrný. Cook dal též u loďařské firmy Swan, Hunter & Wigham Richardson zhotoviti částečný model triery, a podává jej ve třech světlotiscích.

Nakladatelství Teubnerovo počalo redakci Pavla Hinneberga vydávati velkolepý, asi na padesát svazků rozvržený podnik »Die Kultur der Gegenwart«. Nejlepší odborníci mají tu v stručné, ale zajímavé formě podávati výsledky nynějšího vědění ze všech oborů, theoretických i praktických. Bude tu zastoupena jazykověda, náboženství, filosofie, literatura všech národů kulturních — též česká —, hudba, umění výtvarné, národopis, zeměpis, státověda a právo, národní hospodářství, matematika, přírodověda, lékařství, vědy technické, hospodářské, obchodní a dopravní. Bude to tedy pravá encyklopaedie nynějšího vědění lidského. Dílo zahájeno velmi šťastně osmým oddílem prvního dílu, věnovaným řeči a literatuře řecké a římské (Die Kultur der Gegenwart, ihre Entwicklung und ihre Ziele. Herausgegeben von Paul Hinneberg. Teil I, Abteilung VIII. Die griechische und lateinische Literatur und Sprache. Berlin und Leipzig, B. G. Teubner, 1905. Str. VII a 464 formátu slovníkového. Za 10 mk., váz. za 12 mk.). Zde probírá řeckou literaturu starověkou Wilamowitz (str. 1—236), středověkou Krumbacher (str. 237—285), o řeckém jazyku jedná Wackernagel (str. 286—312). Římskou literaturu od počátku až do doby císařské probírá Leo (str. 313—373), od 4.—8. století Norden (374—411), o jazyku latinském jedná Skutsch (str. 412—421). Kniha je zakončena rejstříkem (str. 452—464). Všechny práce jsou psány velmi zajímavě, zvláště však bychom upozornili na Wilamowitzův výklad o literatuře doby hellenistické a na Skutschovu pěknou stať o jazyku latinském.

V novém, již třetím vydání vyšly známé příručky dějin řeckých a římských z Müllerova »Handbuchu«. Pochlmannovy řecké dějiny zůstaly celkem nezměněny, jen nová literatura byla tu

spracována; proto se také rozsah jejich zvětšil celkem jen nepatrně (307 str. Za 5 mk. 50 pf., váz. za 7 mk. 20 pf.). Naproti tomu římské dějiny od Benedikta Niese jsou přepracovány a značně rozšířeny, tak že jsou nyní nejlepší příruční knihou svého oboru (VIII a 405 str. Za 7 mk. 20 pf., váz. za 9 mk.). Přes to však mohly by býti v příštím vydání rozšířeny ještě více, aby byly opravdovými knihami pro studium.

Prellwitzův známý etymologický slovník jazyka řeckého vyšel právě v novém, opraveném vydání (Walther Prellwitz, Etymologisches Wörterbuch der Griechischen Sprache, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1905. Str. XXIV a 524. Za 10 mk., váz. za 11 mk. 60 pf.). Od prvního vydání liší se hlavně tím, že jsou tu uváděny odkazy k vědecké literatuře; že tu užito výsledků, k nimž jazykozpyt v posledním desetiletí dospěl, rozumí se samo sebou.

Mendelssohnovo vydání Appiana, nově upravené od Pavla Vierecka, počalo vycházeti. Nejprve vydán svazek druhý, obsahující pět knih o válkách občanských (Appiani Historia Romana ex recensione Ludovici Mendelssohnii. Editio altera correctior. Curante Paulo Viereck. Volumen alterum. Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri MCMV. Str. XVI a 645. Za 6 mk.). Pod textem jest nejen apparatus kritický, nýbrž i odkazy na příslušnou literaturu historickou, kterážto novota zasluhuje vsí chvály. Bylo by dobře, aby se někdo u nás postaral o český překlad; byla by to práce snadná a vděčná.

Aristotelova Ústava athenská byla nedávno přeložena též do bulharštiny od Gavрила Kacarova, docenta starých dějin na vyšším učilišti v Sofii (Аристотель Атинската държавна уредба. Прѣвѣтъ отъ старогръцки съ уводъ и коментаръ Г. И. Капаровъ. София, печатница бр. Прошекони, 1904. Str. XII a 82. Za 1 lev). V úvodě pojednal překladatel o významu a ceně onoho spisu, k překladi pak připojil hojně poznámky věcné, z nichž jest patrné, že příslušnou literaturu nejen ovládá, nýbrž i kriticky oceniti dovede.

Adolf Cinquini, maje v úmyslu uspořádati podrobný slovník k Phaetrovi, vydal zatím, jako prodromus onoho díla, index k báskám onoho básníka (Index Phaedianus. Mediolani, Ulrichus Hoeplius edidit MCMV. Str. 87. Za 3 liry 50 cent.). Index pořízen jest podle vydání Luc. Müllera (v Lipsku 1898) a sestaven velmi pečlivě, tak že na ten čas, než vyjde velký slovník, vyhoví vědeckým potřebám velmi dobře.

Eugen Kösters ve spisku Natur und bildende Kunst, Anregungen zur Pflege des Kunstsинns in höheren Schulen (Paderborn, Schöningh, 1905. Str. 40. Za 60 pf.) ukazuje pěkně, jak třeba na střední škole úspěšně připravovati uměleckou výchovu v oboru výtvarného umění. Má hojně drobných pokynů methodických a seznam novějších pojednání, jež úžasné se množí. J. B.

Fr. Lehner vydal jako pokračování ukázek, o nichž bylo referováno v těchto Listech XXXI, 1904, str. 281 n., rozbor dvou dalších plastik, Dia Otrikolského a Atheny Albani (Fr. Lehner, Homerische Göttergestalten in der antiken Plastik II. Zum Anschauungsunterrichte. Program gymnasia v Linci z r. 1904. Str. 20.). Pojednání je cenné právě tím, jak svědomitě do podrobnosti zpracovává příslušnou vědeckou látku a ponechává na vůli vybrati si z ní, co se hodí podání školnímu. Je zajímavé srovnati jeho rozbor Dia Otrikolského se zpracováním Luckenbachovým ve spise Antike Kunstwerke im klassischen Unterricht, Mnichov, 1901, a se starším rozбором Novákovým v programu gymnasia Jindřichohradeckého z r. 1892. Všechny práce jsou myšleny pro školu, ale každá vede si jinak, a zase česká práce jinak proti oběma německým. Jsou v tom rozdíly nejen učitelských individualit, ale i rozdíly individualit národních. J. B.

VÝROČNÍ ZPRÁVA
JEDNOTY ČESKÝCH FILOLOGŮ

ZA 38. SPRÁVNÍ ROK 1904—5.

(Přednesena ve valné hromadě dne 18. listopadu 1905.)

I. Zpráva jednatelská.

Výbor Jednoty českých filologů složen byl r. 1904—5 takto: Prof. dr. Jos. Král byl starostou, prof. dr. Frant. Groh místostarostou, prof. Aug. Krejčí pokladníkem, prof. dr. Jos. Janko správcem skladu, prof. Oldřich Hujer jednatelem, kand. prof. Leopold Wach pořadatelem přednášek, posl. fil. Václav Dědeček účetním, posl. fil. Zd. Hujer a posl. fil. K. Rampas knihovníky, kand. prof. K. Hrdina administrátorem a kand. prof. Ant. Svatoš zapisovatelem. K. Rampas vzdal se knihovnictví mezi rokem, a prof. Oldřich Hujer, přeložen byv do Čáslavě, vystoupil z výboru před prázdninami. Z náhradníků převzal posl. fil. Frant. Šimek knihovnictví a posl. fil. Jos. Matějka jednatelství.

Valná hromada konána 12. listopadu 1904 s obvyklým programem. Mimořádná valná hromada konala se 14. ledna 1905. Na ní jednáno o třetím vydání řečí Ciceronových pro Sexto Roscio Amerino, de imperio Cn. Pompei a pro Archia poeta od prof. dra Roberta Nováka, jakož i o vydání Řecké a římské metriky od prof. dra Jos. Krále. Běžné záležitosti vyřizovány na schůzích výborových, jichž bylo celkem 18.

Činnost svoujevila Jednota vědeckými schůzemi, spojenými s přednáškami; bylo jich osm. O tom referuje na svém místě pořadatel přednášek. Svým nákladem vydala Jednota za minulý rok 5. a 6. sešit Listů filologických r. XXXI. a 1.—4. sešit r. XXXII. Dále 15. sešit Vlčkových Dějin literatury české, druhý díl Řecké a římské rhythmiky a metriky od prof. dr. Jos. Krále, sešit 1—3, a pořídila 3. vydání Ciceronových řečí pro Sexto Roscio Amerino, de imperio Cn. Pompei a pro Archia poeta od prof. dra Rob. Nováka.

Na tomto místě je také třeba znova zmíniti se o smutném úkaze, na který už loni jednatel Jednoty na valné hromadě upozornil. Počet posluchačů na filosofické fakultě roste měrou až povážlivou, ale počet kolegů, kteří za členy Jednoty přistupují, není nikterak v poměru s tímto stálým přírůstkem, zejména pokud se týká posluchačů filologie slovanské. A nad to ještě je dosti kolegů, kteří nepravdělným placením poutají Jednotě ruce a vývoj její silně stěžují. I na středoškolské pp. professory máme

příčinu ke stesku, že se nepřihlašují za členy Jednoty. Pohled do zprávy pokladníkovy poučí, že na př. Listy filologické i přes ministerskou subvenci jsou stále ještě passivní.

Z řady zakládajících členů zemřeli letos: vládní r. Vil. Steinmann, ředitel gymn. v Hradci Králové, vlád. r. Matěj Trapl, gymn. ředitel ve v. v Praze, Jan Uhlř, gymn. ředitel ve v. v Praze a Václav Svoboda, professor ve v. v Německém Brodě.

Na konci správního roku pokládá výbor za svou povinnost poděkovati všem, kdož jakýmkoli způsobem poskytli Jednotě podpory a pomoci, zejména vys. c. k. ministerstvu kultu a vyučování za roční subvenci 800 K na vydávání Listů filologických, sl. městské radě na Král. Vinohradech, sl. občanské záložně v Karlíně a na Malé Straně, první záložně ve Vys. Mýtě a c. k. dv. radovi Vojt. Kotsmíchovi v Praze za podpory peněžité, sl. sboru filosofické fakulty za propůjčení místnosti, redakci Listů filologických za pečlivé a obětavé vedení našeho časopisu, dárcům knih a redakcím těch denních listů, které naše zprávy ochotně uveřejňovaly.

Josef Matějka,

t. č. jednatel.

pokladní.

od 1. listopadu 1904 do 31. října 1905.

Vydání.

		Základní jmění		Niederláv. fond		Vydání jmění	
1	Tisk, brožování a expedice Listů fil. XXXI, 5, 6	—	—	1005	52	—	—
2	Honorář Listů fil. XXXI, 5, 6 . .	—	—	378	—	—	—
3	Tisk, brožování a expedice Listů fil. XXXII, 1—4	—	—	1751	50	—	—
4	Honorář Listů fil. XXXII, 1—4 .	—	—	768	45	—	—
5	Za Královu Rhythmiku podle smlouvy vyplacena polovice či- stého výtěžku	—	—	246	53	—	—
6	Tisk Královny Metriky seš. 1—3 .	—	—	1021	95	—	—
7	Honorář Královny Metriky seš. 1—3	—	—	400	—	—	—
8	Tisk Cic. Rosc. Am. atd., 3. vyd.	—	—	624	60	—	—
9	Honorář Cic. Rosc. Am. 3. vyd. .	—	—	128	—	—	—
10	Tisk Vlčkových Dějin čes. lit. seš. 15.	—	—	505	40	—	—
11	Honorář Vlčkových Dějin čes. lit. seš. 15.	—	—	160	—	—	—
12	Vazba 2000 ex. Vykoukalovy Či- tanky I, 2. vyd.	—	—	440	—	—	—
13	Za knihy do knihovny	—	—	—	—	237	56
14	Za vazbu knih	—	—	—	—	80	46
15	Nájemné z místností pro sklad knih	—	—	120	—	—	—
16	Pojistné proti vloupání a ohni .	—	—	26	54	9	89
17	Tiskopisy	—	—	37	80	21	10
18	Papír, obálky	—	—	2	80	—	—
19	Vydání jednatelovo	—	—	5	—	—	76
20	Vydání pokladníkovo	—	—	10	70	—	—
21	Kolky	—	—	11	61	—	—
22	Poštovní známky	—	—	29	07	—	—
23	Manip. poplatky pošt. spoř., složní listy, cheky	—	—	43	84	—	—
24	Novoročné	—	—	7	—	20	—
25	Porto poukázek	—	—	6	07	—	—
26	Vydání administratorovo	—	—	66	11	—	—
27	Vydání pořadatele přednášek .	—	—	—	—	20	—
28	Vrácená záruka za půjčené knihy	—	—	—	—	135	—
29	Poplatkový aequivalent	—	—	25	57	—	—
30	Hotovost 31. října 1905	4609	16	12787	46	442	53
		4609	16	20609	52	967	30

Rozvrh jmění.

Základní jmění: zůstatek na hotovosti	4609 K 16 h
Niederlův fond: 1. na hotovosti . . .	12787 K 46 h
2. požadavek za pro-	
dané knihy . . .	81 K 76 h
Vydajné jmění . . .	442 K 52 h
Úhrnem . . .	17920 K 90 h

Augustin Krejčí,

t. č. pokladník.

Kontrolováno dne 14. listopadu 1905 a shledáno správným.

Za kontrolující kommissi finanční

Em. Strejček,

t. č. předseda.

Připomenutí ke zprávě pokladní.

1. Celkové vydání na Listy filologické, ročník I.—XXX., činí 95.674 K 56 h; přijato — v to je započtena každoroční subvence 800 K od vys. c. k. ministerstva kultu a vyučování — dosud 93.645 K 59 h. Činí tedy schodek dosud **2028 K 97 h** (proti lonsku zmenšen o 1340 K 14 h).

2. Na XXXI. ročník Listů fil. vydáno 3957 K 94 h, přijato 3363 K 11 h. Zbývá tedy ještě neuhrazeno **594 K 83 h**.

3. Ročník letošní (XXXII.) ještě neukončen.

4. Co se týká knih, vydaných Jednotou, některé vykazují zisk, avšak mnohé jsou ještě passivní. Jsou to: Vykoukalova Čes. čítanka I., 2. vyd., III. IV., Vlčkových Dějin čes. literatury seš. 14. a 15., Sládkovy Dějiny řec. literatury, Cic. Rose. Am., 3. vyd., Gebauer Obrana RK, Legenda o sv. Dorotě a poznámkové vydání Sofokleovy Antigony.

Augustin Krejčí,

t. č. pokladník.

III. Zpráva účetní.

(Od 1. listopadu 1904 do 31. října 1905.)

Časopisného vybráno	487 K 60 h
Vydajného vybráno	231 K 80 h
Vydání	2 K 95 h
Zbývá jmění vydajného	228 K 85 h
V celku odvedeno pokladníkovi	716 K 45 h

Václav Dědeček,

t. č. účetní.

Kontrolováno dne 14. listopadu 1905 a shledáno v pořádku.

Za kontrolující kommissi finanční

Em. Strejček,

t. č. předseda.

IV. Zpráva správce skladu.

(Počítáno do 31. října 1905.)

Na skladě a v kommissi jsou tyto spisy, Jednotou vydané:

	Exemplářů		
	náklad	jest	prodáno letos
1. Sophoclis Ajax ed. Král	3000	993*)	159*)
2. Ciceronis or. in Catilinam ed. Novák (3. vydání)	3000	999	330
3. Sophoclis Antigona ed. Král (2. vyd.)	3000	194	184
4. Ciceronis or. pro S. Roscio, de imp. Cn. Pompei, pro Archia poeta ed. Novák (2. vydání)	2000	20	260
5. Ciceronis or. pro S. Roscio etc. ed. Novák (3. vyd.)	3000	3000	—
6. Sofokleova Antigona s pozn. od Krále (2. vydání)	3000	1942	72
7. Sofokleův Aias s pozn. od Krále . .	1500	332	97
8. Demosthenes, vyd. Kastner-Himer, text (3. vydání)	3000	2095	355
9. Demosthenes, vyd. Kastner-Himer, pozn. (2. vyd.)	2000	571	140
10. Rissova Cvič. kniha (4. vyd.) . . .	1000	435	265
11. Gebauer, O nové obraně RK . . .	1000	511	—
12. Králova Řecká a římská rhythmika .	600	102	102
13. Králova Řecká a římská metrika . (1.—3. seš.)	650	301	340
14. Sládkovy Dějiny řecké literatury .	520	185	14
15. Vykoukalova Čítanka I. (1. vyd.) .	5000)	9466)	1401
16. „ „ I. (2. vyd.) .	+1000)		
	8000)		
17. „ „ II.	+2000)	1897	796
	5000)		
	+1000)		

*) V číslicích těchto i následujících není zahrnut letošní prodej knih na počátku školního roku 1905—6, protože kommissionář vyrovnává se až o velikonočních.

		Exemplářů	
	náklad	jest	prodáno letos
18. Vykoukalova Čítanka III.	5000(+1000)	3431	776
19. » » IV.	5000(+1000)	4608	1160*)
20. Vlčkovy Dějiny čes. lit. I., 1.	2000	390	57
21. » » » » II., 1.	2000	855	74
22. » » » » seš. 13.	2000	1206	73
23. » » » » seš. 14.	2000	1399	238
24. » » » » seš. 15.	2000+50	2050	—

25. Vlčkových Dějin čes. lit. jednotlivých sešitů:

2. sešitu 221,	prodáno	4 ex.
3. » 315,	»	3 »
4. » 372,	»	3 »
5. » 334,	»	4 »
6. » 409,	»	5 »
7. » 21,	»	8 »
8. » 80,	»	11 »
9. a 10. » 174,	»	17 »
11. » 192,	»	18 »
12. » 231,	»	27 »

26. Listů filologických:

Roč.	II.	110 ex.,	ubylo o	2 ex.
»	III.	104 »	»	2 »
»	IV.	1 »	»	2 »
»	V.	11 »	»	14 »
»	VI.	91 »	»	1 »
»	VII.	89 »	»	1 »
»	VIII.	1 »	»	1 »
»	IX.	57 »	»	1 »
»	X.	59 »	»	2 »
»	XI.	53 »	»	1 »
»	XII.	66 »	»	1 »
»	XIV.	115 »	»	1 »
»	XV.	13 »	»	1 »
»	XVI.	37 »	»	1 »
»	XVII.	48 »	»	1 »
»	XVIII.	16 »	»	1 »
»	XIX.	17 »	»	1 »

*) Při Čítankách budiž výtčen i značný počet volných exemplářů, které Jednota v r. 1904—5 poskytla ústavům a pp. professorům: činil letos při I. 170, při II. 103, při III. 135, při IV. 184 ex., tedy úhrnem 592 ex. v ceně přes 1000 K.

Roč.	XX.	6 ex.	ubyl o	2 ex.
»	XXI.	52 »	»	5 »
»	XXII.	66 »	»	3 »
»	XXIII.	49 »	»	3 »
»	XXIV.	43 »	»	4 »
»	XXV.	85 »	»	3 »
»	XXVI.	64 »	»	5 »
»	XXVII.	2 »	»	2 »
»	XXVIII.	29 »	»	2 »
»	XXIX.	59 »	»	3 »
»	XXX.	27 »	»	3 »
»	XXXI.	59 »	»	2 »

Dr. Jos. Janko,
t. č. správce skladu.

V. Zpráva administratorova.

1. Odběratelů Listů fil. mimo členy činné bylo	499 (loni 471)
2. Prostřednictvím knihkupeců odbíralo	51 (» 54)
3. Činní členové	126 (» 105)
4. Výměnou nebo zdarma posíláno	58 (» 57)
Celkem	734 (loni 687)

K. Hrdina,
t. č. administrator.

VI. Zpráva pořadatele přednášek.

Schůzí vědeckých bylo v tomto roce osm. Přednášeli pá-
nové: prof. Dr. Zubatý »O indické lyrice«, prof. Dr. Em. Peroutka
»O životě a spisech Diona Chrysostoma«, prof. Dr. J. Máchal
»O theorii „nahé duše“ Stanislava Przybyszewského«, Ph. St. Ot.
Pertold »O Dörpfeldově theorii Homerovy Ithaky«, prof. Dr. J.
Janko »O sčítlosti Shakespearově«, prof. Dr. V. Lacina »O ja-
zykozpytné části Wundtovy Völkerpsychologie«, prof. Dr. J. Král
»O archaeologickém sjezdu v Athenách« a konečně prof. Dr. Em.
Peroutka »O nových objevech na Kretě z r. 1904.« Pokud se
návštěvy týká, měly přednášky z oboru klassické filologie mnohem
hojnější návštěvu, než přednášky z filologie moderní. Nejmenší
počet účastníků těchto přednášek byl 18, největší 36, kdežto
u přednášek z klassické filologie byl nejmenší počet 27, nej-
větší 109.

L. Wach,
t. č. pořadatel přednášek.

VII. Zpráva knihovní.

Odbor	Loni bylo		Letos přibylo		Jest tedy nyní	
	děl	svazků	děl	svazků	děl	svazků
A vydání klasiků	602	777	47	97	649	874
B pomocné vědy klassické filologie	610	800	7	10	617	810
C slovanská filologie	484	567	10	36	494	603
D románská a ger- mánská filologie	117	128	3	5	120	133
E časopisy	133	1498	—	32	133	1530
F programy	640	510	13	12	653	522
Úhrnem	2586	4280	80	192	2666	4472

Zdeněk Hujer,

t. č. knihovník odborů ABF.

Frant. Šimek,

t. č. knihovník odborů CDE.

VIII. Zpráva zapisovatelova.

Členů bylo:

1. čestných loni 6, letos 6
2. zakládajících » 174, » 173 (z nichž čtyři zároveň čestní)
3. přispívajících » 2, » 1
4. činných » 105, » 126

Celkem loni 283, letos 302 členové.*)

Na počátku správního roku bylo činných členů 147; 21 členů podle § 6. b) stanov přestalo býti během roku členy.

*) Členové, kteří jsou zároveň zakládající i čestní, počítáni jsou v tomto souhrnném počtu pouze jednou.

Seznam členů.

I. Členové čestní.

1. Gebauer Jan, Dr., c. k. dvorní rada, prof. slovanské fil. na čes. universitě v Praze.
2. Himer Karel, prof. na malostranském gymn. v Praze.
3. Jagić Vatroslav, Dr., c. k. dvorní rada, prof. slovanské filologie na universitě ve Vídni.
4. Král Josef, Dr., prof. klass. filologie na české universitě v Praze.
5. Kastner Edvard, Dr., c. k. zemský šk. inspektor v Praze.
6. Leger Louis, Dr., univ. professor v Paříži.

II. Členové zakládající.

1. Korporace.

1. Sbor prof. gymn. v Jindřichově Hradci.
2. » » » v Litomyšli.
3. » » » v Písku.
4. » » » v Plzni.
5. » » » v Přerově.
6. » » » v Táboře.
7. Učitelská beseda v Praze.
8. Klub historický v Praze.
9. Klub přírodovědecký v Praze.
10. Okresní zastupitelstvo v Bechyni.
11. » » » v Benešově.
12. » » » v Berouně.
13. » » » v Domažlicích.
14. » » » v Hořicích.
15. » » » v Kolíně.
16. » » » v Karlíně.
17. » » » v Kostelci n. Orl.
18. » » » ve Dvoře Králově.
19. » » » v Náchodě.
20. » » » v Pardubicích.
21. » » » v Pelhřimově.
22. » » » v Poličce.
23. » » » v Roudnici.
24. » » » v Rychnově n. Kn.
25. » » » v Slaném.
26. » » » na Smíchově.
27. » » » v Soběslavi.
28. » » » v Unhošti.
29. » » » ve Velvarech.

30. Okresní zastupitelstvo ve Veselí.
31. » » ve Zbirově.
32. » » na Zbraslavi.
33. Městská rada v Holicích.
34. » » v Humpolci.
35. » » na Kladně.
36. » » ve Dvoře Králové.
37. » » v Novém Městě n. Met.
38. » » v Pelhřimově.
39. » » v Praze.
40. » » v Třeboni.
41. » » v Unhošti.
42. » » ve Vysokém Mýtě.
43. Obecní zastupitelstvo v Karlíně.
44. » » na Král. Vinohradech.
45. Občanská záložna v Českém Brodě.
46. » » v Hostomicích.
47. » » v Karlíně.
48. » » Malostranská v Praze.
49. » » v Německém Brodě.
50. » » ve Vysokém Mýtě.
51. Studijní knihovna v Olomouci.

2. Jednotlivci.

52. Bartocha Josef, gymn. prof. v Olomouci.
53. Bartoš Fr., c. k. šk. rada a ředitel v. v. v Mlatcově (Morava).
54. Beer Robert, gymn. ředitel v. v. v Praze.
55. Cumpfe Karel, Dr., gymn. řed. v Písku.
56. Čáda Fr., Dr., univ. prof. v Praze.
57. Čapek Frant., gymn. prof. ve Val. Meziříčí.
58. Černý Josef, c. k. šk. rada a gymn. ředitel v. v. v Roudnici.
59. Černý Karel, prof. na reálce v Praze.
60. Červenka Jan, gymn. řed. v. v. v Hradci Králové.
61. Červený F., obchodník v Praze.
62. Dědek Josef, gymn. prof. v Praze.
63. Dohnal Alb., gymn. prof. v Praze.
64. Doucha Karel, c. k. vládní rada, gymn. řed. v. v. na Smíchově.
65. Drbohlav J., státní rada v Tiflisu.
66. Drtina Fr., Dr., univ. prof. v Praze.
67. Durdik P., Dr., gymn. prof. v Praze.
68. Durych Josef, gymn. prof. na Smíchově.
69. Erhardt Jos., inspektor gymn. v Penze na Rusi.
70. Farník Jos., gymn. řed. v Petrohradě.
71. Fischer Fr., gymn. prof. v Hradci Králové.
72. Fleischmann Adam, gymn. řed. v. v. v Jičíně.

73. *Gebauer Jan, Dr., c. k. dv. rada a univ. prof. v Praze.
74. Goll Jar., Dr., c. k. dvorní rada a univ. prof. v Praze.
75. Grim Jos., gymn. řed. v Kolíně.
76. Gröh Frant., Dr., univ. prof. v Praze.
77. Hanuš Jos., Dr., prof. obchodní akademie a univ. docent v Praze.
78. Hanačík Vojtěch, gymn. prof. v Českých Budějovicích.
79. Herout Al., Dr., gymn. prof. na Král. Vinohradech.
80. *Himer Karel, gymn. prof. v Praze.
81. Hlávka Jos., vrchní stavební rada v Praze.
82. Hoffmann Jos., gymn. prof. v Praze.
83. Horníček Ervín, P., gymn. prof. v. v. v Benešově.
84. Hospodka Václav, gymn. řed. v. v. ve Vysokém Mýtě.
85. Hrubý Petr, gymn. prof. v Slaném.
86. Hřivna Vít, gymn. prof. ve Valašském Meziříčí.
87. Hujer Oldřich, gymn. prof. v Čáslavi.
88. Chmelík Ant., gymn. prof. na Král. Vinohradech.
89. Jakubec Jan, Dr., prof. na vyšší dívčí škole a univ. doc. v Praze.
90. Janko Jos., Dr., prof. malostr. reálky a univ. doc. v Praze.
91. Janovský Jos., gymn. prof. v Novgorodě.
92. Jarník Jan Urb., Dr., univ. prof. v Praze.
93. Jedlička Bohdan, Dr., gymn. prof. v. v. v Praze.
94. Jedlička J., berní inspektor v Rychnově n. Kn.
95. Jireček Konst., Dr., univ. prof. ve Vídni.
96. Kalousek Vladislav, gymn. prof. v Praze.
97. Kánský Josef, státní rada v Petrohradě.
98. *Kastner Edvard, Dr., zemský šk. inspektor v Praze.
99. Kebrle Vojtěch, gymn. prof. v Domažlicích.
100. Klumpar Jan, gymn. řed. v. v. v Hradci Králové.
101. Kotsmích Vojtěch, c. k. dvorní rada v Praze.
102. *Král Jos., Dr., univ. prof. v Praze.
103. Kraus Arnošt, Dr., univ. prof. v Praze.
104. Krejčí Augustin, gymn. prof. v Praze.
105. Krondl Ant., zemský školní inspektor v Brně.
106. Krsek Frant., Dr., zemský školní inspektor v Praze.
107. Lacina Václav, Dr., prof. reálky v Praze.
108. Lukaševič Platon, gymn. prof. v Jagotině.
109. Máchal Jan, Dr., univ. prof. v Praze.
110. Majer Hynek, gymn. prof. v Rjazani.
111. Marek Jan, P., kaplan v Kouřimi.
112. Marek Václav, gymn. prof. v Čáslavi.
113. Masaryk T. G., Dr., univ. prof. v Praze.
114. Mašín Jan, prof. na učitelském ústavě v Plzni.
115. Mikenda Ant., gymn. prof. v Praze.

*) Členové * označení jsou zároveň členy čestnými.

116. Mikenda Bohuslav, gymn. prof. v Příbrami.
117. Mourek V. E., Dr., univ. prof. v Praze.
118. Nebeský Edvard, sládek na Král. Vinohradech.
119. Němec Josef, gymn. prof. v Německém Brodě.
120. Niederle Lubor, Dr., univ. prof. v Praze.
121. Niederle Václav, Dr., gymn. prof. v Praze.
122. Novák Josef, gymn. ředitel v Třeboni.
123. Novák Karel, okr. šk. inspektor na Mělníku.
124. Novák Robert, Dr., univ. prof. v Praze.
125. Novák Tomáš, gymn. prof. v. v. v Lomnici n. Luž.
126. Ošťádal Josef, gymn. prof. v Klatovech.
127. Patočka Frant., školní rada v. v. v Praze.
128. Pastrnek Frant., Dr., univ. prof. v Praze.
129. Polák Feodor, gymn. prof. v Ananjevě.
130. Polívka Jiří, Dr., univ. prof. v Praze.
131. Pospíšil Věkoslav, gymn. prof. v Kijevě.
132. Prášek J. V., Dr., prof. starom. reálky v Praze.
133. Procházka Edvard, gymn. prof. v Hradci Králové.
134. Rajner V., gymn. prof. v Rjazani.
135. Řezáč J., gymn. prof. v Roudnici.
136. Růžička Rud., Dr., gymn. prof. v Praze.
137. Seidl Daniel, gymn. prof. v Písku.
138. Simla Jos., prof. na učit. ústavě v Plzni.
139. Setunský Antonín, gymn. prof. v c. k. ministeriu ve Vídni.
140. Sládek Václav, gymn. prof. v Praze.
141. Slavík V. O., gymn. řed. v. v. a šk. rada v Praze.
142. Suda Jan, gymn. prof. v. v. v Písku.
143. Sýkora J., gymn. prof. v. v. v Benešově.
144. Šarša Ed., Dr., gymn. prof. v Praze.
145. Šafránek Jan, gymn. řed. v Praze.
146. Šindelář Karel, P., převor v Želivě.
147. Škaloud Václav, gymn. prof. v. v. v Miletíně.
148. Škoda Ant., gymn. řed. v. v. v Příbrami.
149. Štastný Jar., Dr., gymn. prof. v Praze.
150. Štefek Josef, gymn. prof. v Příbrami.
151. Šteflíček Jan, gymn. řed. v Německém Brodě.
152. Šule Jan, gymn. ředitel v Plzni.
153. Šuran Gabriel, gymn. prof. na Král. Vinohradech.
154. Teplý Fr., gymn. řed. ve Vyškově.
155. Toberný Vincenc, gymn. prof. v Žižkově.
156. Truhlář Ant., gymn. řed. v Praze.
157. Třesohlavý Josef, okr. škol. inspektor v Sušici.
158. Urbánek F. A., knihkupec v Praze.
159. Veselík Karel, Dr., gymn. prof. v. v. v Praze.
160. Viravský Vojtěch, gymn. prof. v Praze.
161. Vlček Josef, gymn. prof. v Jičíně.
162. Vlček Jaroslav, Dr., univ. prof. v Praze.

163. Voleský V., gymn. prof. ve Voroněži.
164. Votruba Josef, gymn. prof. v. v. v. Praze.
165. Vycpálek Josef, gymn. prof. v Táboře.
166. Vykoukal Fr. V., gymn. prof. v Praze.
167. Vysoký Hynek, Dr., univ. prof. v Praze.
168. Weger Jan, gymn. prof. v. v. v Mladé Boleslavi.
169. Wenig Karel, Dr., gymn. prof. v Praze.
170. Wošalik V., ředitel panství v Praze.
171. Zítka Jos., sládek v Praze.
172. Zubatý Jos., Dr., univ. prof. v Praze.
173. Žák Ant., gymn. prof. v Rychnově n. Kn.

III. Člen přispívající.

Lang Prokop, gymn. prof. v. v. v Příbrami.

IV. Členové činní.

1. Ambrož Vlastimil.	28. Hrubý Tomáš.	55. Mach Josef.
2. Barták Jan.	29. Hujer Zdeněk.	56. Matějka Josef.
3. Beran Frant.	30. Chval Jan.	57. Menšík Jan.
4. Bernot Zvonimír.	31. Ipser Ladislav.	58. Minařík Ant.
5. Bezděk Josef.	32. Jahoda Jan.	59. Mostecký Václ.
6. Bílý Bohumil.	33. Jandík Ant.	60. Nechlebová Mar.
7. Burket Josef.	34. Jukl Rudolf.	61. Němec Václav.
8. Bürger Martin.	35. Kasalý Frant.	62. Neuwirth Fr.
9. Cejp Jan.	36. Kasík Josef.	63. Novák Ant.
10. Čerovský Ant.	37. Kašpar Frant.	64. Novák Aug.
11. Čížek Jindř.	38. Klečka Bohusl.	65. Novák Josef.
12. Dědeček Václav.	39. Klouček Stan.	66. Novák Václav.
13. Doubravský B.	40. Kocián Alois.	67. Novotný Frant.
14. Fišer Bohumil.	41. Kolář Antonín.	68. Odstrčil Ondřej.
15. Fišer Frant.	42. Končinská Mil.	69. Ošmera Václav.
16. Fišerová Anna.	43. Korb Vilém.	70. Panz Adolf.
17. Filipovský Kar.	44. Košťál Alex.	71. Pelikán Ferd.
18. Filouš Josef.	45. Košťál Jaromír.	72. Pelikán Frant.
19. Fleischmann B.	46. Kott Miroslav.	73. Pertold Otakar.
20. Haderka Frant.	47. Koupil Karel.	74. Peška Karel.
21. Hanzák Josef.	48. Krippner Jan.	75. Polák Jaromír.
22. Hesoun Lad.	49. Křenek Frant.	76. Ptáček Jan.
23. Hladký Arnošt.	50. Kyzlík Josef.	77. Reinisch Lad.
24. Hoppe Vlad.	51. Lesný Vincenc.	78. Richter Jan.
25. Horák Jiří.	52. Líkař Karel.	79. Rolinc Antonín.
26. Hrdina Karel.	53. Lípový Josef.	80. Ryšánek Frant.
27. Hromádka Emil.	54. Macela Antonín.	81. Říha Josef.

82. Salač Antonín.	97. Šimek Frant.	112. Vacek Rudolf.
83. Sládeček Boh.	98. Škoda Frant.	113. Valenta Jan.
84. Srp Antonín.	99. Šobra Frant.	114. Vávra Václav.
85. Spurný Bedřich.	100. Šmejkal Karel.	115. Vítek Josef.
86. Stáhlík Josef.	101. Špot Adolf.	116. Vobecký Jan.
87. Stocký Ferd.	102. Šreiber Rudolf.	117. Vobořil Julián.
88. Strejček Eman.	103. Šrom František.	118. Voják Alois.
89. Stuna Karel.	104. Šubert Jan.	119. Vosyka Josef.
90. Suchý Aug.	105. Schüller Václav.	120. Vondra Jar.
91. Suk Václav.	106. Tichý V. O.	121. Wach Leopold.
92. Svatoš Antonín.	107. Tlapák Rudolf.	122. Winkler Jan.
93. Svoboda Jar.	108. Toupalík Ed.	123. Zaccpálek Jan.
94. Svoboda Michal.	109. Trnka Dom.	124. Zenkl Petr.
95. Svoboda Rudolf.	110. Trojan Frant.	125. Zizius Jan.
96. Ševcovic Dom.	111. Urbanec Bedř.	126. Žundálek Frant.

Ant. Svatoš,
t. č. zapisovatel.

P9. L5 1905 V32

a39001

003365205b

8-72

